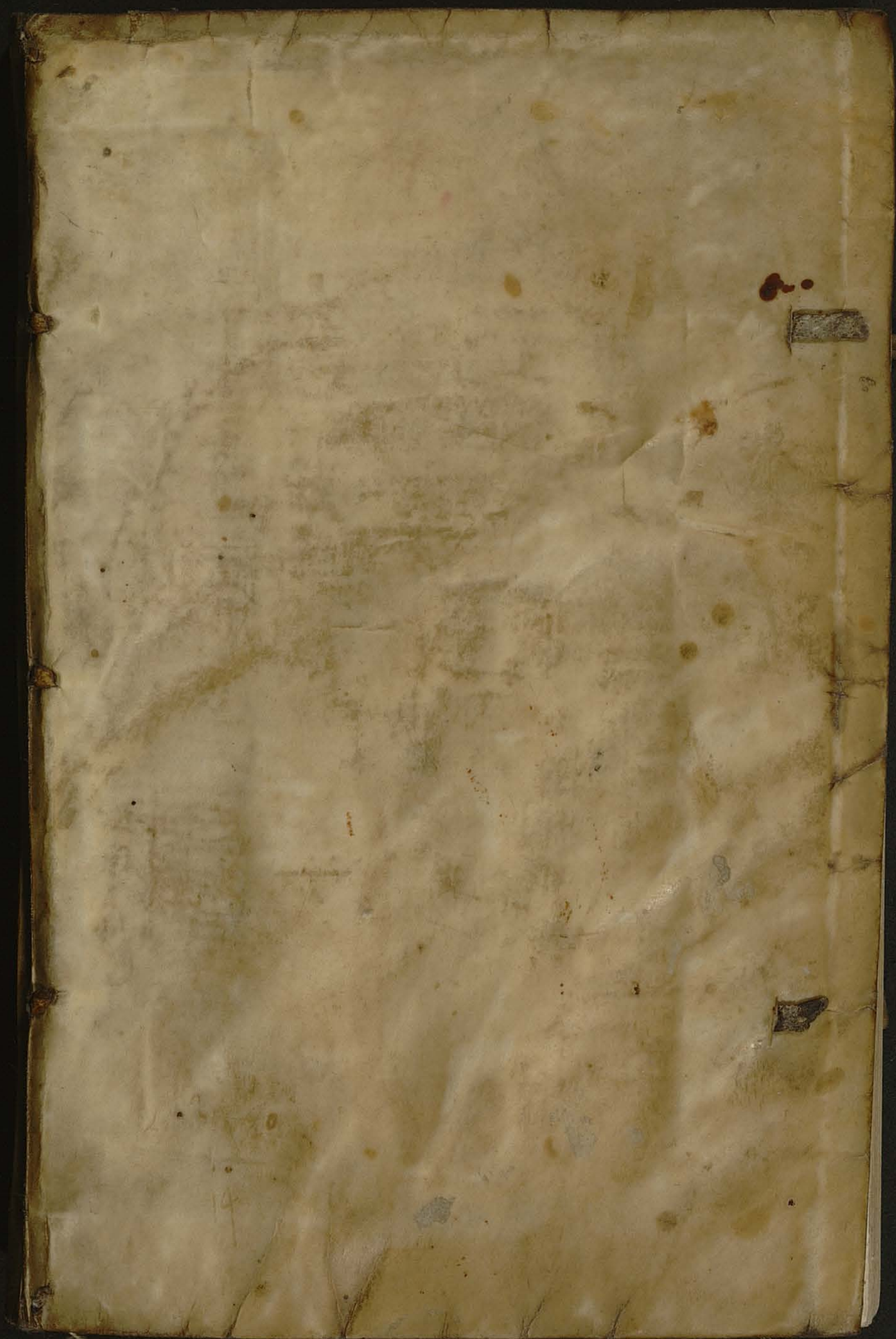

V B Z C
930403
Mag. St. Dr.

RATIONALE DIVINORVM OFFICIORVM.

A R. D. GVLIELMO DVRANDO *Mimatensi Episcopo*, I. V. D. *clarissimo concinnatum: atque nunc recens vtilissimis Adnotationibus illustratum.*

Adiectum fuit præterea aliud Diuinorum officiorum Rationale ab Ioanne Beletho Theologo Parisiensi, ab hinc ferè quadringentis annis conscriptum, ac nunc demum in lucem editum.

Cum duplici, vno priori, altero posteriori Rationalis Indice locupletissimo.

Tomus Primus.

LVGDVNI,
In off. Q. Philip. Tinghi, apud Simphorianum Beraud,
ET
Stephanum Michaelem.

M. D. LXXXIIII.

NICOLAVS DOARD CAMPANVS, DOCTRINA, ET MORIBUS clarissimo viro, D. Nicolao Doard, fratri lectissimo, Marciliacensis Ecclesiæ apud Sequanos præfecto vigilantissimo S.

AE summus ille Orator, summus Senator, summus denique Imperator M. Cato, scitè ac grauiter adseuerabat non minus negotij, quam otij orationem reddēdam, lectissime frater: ratus magnus ille vir, omneis cogitationes, commentationésque animi, omnes conatus & labores mortaliū, nusquam aliò esse referendos, quàm ad communem omnium vtilitatem, atque posteritatis ornamētum. Lepidum certè, & dignum homine Stoico responsum: cuius fides ac industria & domi & foris, in Senatu, in acie, in toga, in vniuerso denique orbe terrarū, priuatim ac publicè explorata probatáque fuit. Cum enim natura ipsa canem ad venatū, equum ad cursum, auē ad volatum instituerit, hominem autē ipsum, tanquam diuinum animal, in lucem ediderit, ad laborē, gloriam, & imperium compositum, ingenui ac liberaliter instituti est animi, in omnibus vitæ partibus munus ad ipsum tueri & colere, quod incumbit, dissoluti autem, peruersi & immanis contraria rapere, voluptates sectari, & hanc naturæ dignitatem negligere. In quos, veluti inutiles, inanes & procos Penelopes, rectè conuenit illud Horatianū: Nos numerus sumus, nati cōsumere fruges. *Quod multò ante eleganter expresserat Home.* Ετώσιον ἄχθος ἀρȣ́ρης. *Quam quidē ego ignauiæ & socordiæ fœdissimā notam à me longissime arcendā semper existimaui, cùm ipsa naturæ lege præditus, tū Catonis nostri exemplo, atque Alexādri Magni*

Apophthegmate institutus. Interrogatus enim ille, quid esset in rerum natura præclarissimum & maximè regium: respondit: Τὸ μὲν πονεῖν, βασιλικὸν, τὸ δὲ τρυφᾶν, δουλικὸν ἐστι: Etenim, vt est celebre apud Græcos prouerbium. θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦσι. Itaq; lectissime frater, cùm post sex plus minus, annos, funesta temporum iniuria, Cãpania bello flagrãte, è medio studiorum, meorũ cursu reuocatus, Lugdunũ diuertissem, penè hospes, mearũ partiũ esse putaui, de ingenij mei cultu vehemẽtius laborare, ne eius acies corpore & situ obducta, langueret vel extingueretur. Ad quod meũ institutũ non tã quæsita, quàm nata visa est mihi occasio in Typographica militia, cuius saxum grauissimũ voluere (vt Sysyphus ille apud Inferos) & laboris est multi, & diligẽtiæ industriæque nõ vulgaris. Quod quidẽ munus cùm post tot annos sedulò pro ingenij mei facultate obijssem, iudicaui nõ alienũ esse à mea in te obseruãtia, vt aliquid stylo, licet rudi & inelegãti, exigerẽ, quod tibi fore gratissimũ meritóque deuouendum videretur: cũ vt me ab illa grauissima inscitiæ vel ignauiæ iniuria vindicarem: tum verò, vt immortalem tuæ virtutis, & multorum atque ideò summorũ in me tuorum officiorũ memoriam posteritati relinquerem. Cùm itaque inter hæc quotidiana mentis curricula, ἰλιὰς, Scriptorũ in omni disciplinarum genere sese offerret, ecce incidit in manus, Gulielmi Durandi, hominis sanè laudatissimi vtriusq; iuris doctoris & Professoris τὸ Πρόχειρον, seu (vt ille appellat) Rationale diuinorũ officiorũ. In quo quidem nihil ἐκ παρέργου καὶ τῆς γνώμης positũ esse diuina propè diuini authoris lectio, pijs lectoribus iisdémque Christianis omnibus satis ostendit. Itaq; idipsum opus castigandũ & expoliendũ eò lubentiùs suscepi, quod te iam à puero primarum artium facultate, scientia & eloquentia præditũ, musisque dicatũ iam impensiùs sacrarũ literarũ lectioni incumbentem, eáque studia & diurna & nocturna versantẽ manuviderẽ. Sícque mihi consentaneum visum est, vt scriptoris pia & Christiana admodũ lectio, suo lectori ex omni parte responderet vel omnino quadraret.

Quod

Quod autẽ ad Gulielmum Durandũ attinet,principio,quàm ar-
gutè,quã eleganter & expeditè totam Iuris ciuilis molẽ in vnũ
corpus collegerit, collectam in speculo expressa facie, & (quod
aiũt)ad viuũ effinxerit,neutiquã eis est obscurũ, qui in publicis
forẽsibúsque iudiciis quotidie versantur. A cuius facultatis stu
dio ille paululùm feriatus,mutata fortuna, ad alterã longè cele
berrimã ac piissimã iuris partem,quæ θεολογία dicitur,animum
conuertit. Quã ita accuratè & perspicuè tractauit, vt ad eam,
quam attingit rei diuinæ ἰδέαν,nihil possit à quoquã iure deside
rari,vel certè debeat. Nos verò tãti authoris nomine, simúlque
rei dignitate adducti,diligẽti & fideli opera præstitimus: primũ
vt loci cõmunes,seu rerum insigniũ capita seu ordine progrede-
rentur. Proximè vt dictio Græca, quæ multos supra annos cor-
rupta & neglecta iacuerat,inscitia aut certè negligentia hoc re
cognitionis munus factitãtium,iã tandẽ aliquando suæ pristinæ
sedi & integritati redderetur. Prætereà,ne quid ad integrã tan
ti operis laudem deesset, capita quæque summarijs argumentis
illustrauimus:quorum index cùm fidelis tum copiosus est præfi-
xus. Locos insuper vel subobscuros vel ancipites adnotationi-
bus aperuimus,ad authoris mentẽ & orationem,quàm fieri po-
tuit,propiissimè accedentes. Neque enim hic Atticos sales, aut
fluentes numeros expectabis:sed planam,simplicem,& penè le-
gibus artis solutam orationem. Ita enim vel illa tempora erant
dura:vel idipsum ferebat Theologiæ facultatis ratio,propriam
& singularem sibi(vt quæque artes)dicendi methodum sortita.
Cæterùm in eo castigando, ornando & ditando ita sumus ver-
sati,vt nouum potius,quàm interpolatum opus videatur. Reli-
quum est,lectissime frater,te & æquum Lectorem rogatos velle,
vt hosce nostros conatus, liberales illos quidem & alacreis, in
lucem editos, cum in communem omnium studiosorum gratiam,
tum in testimonium meæ erga te obseruantiæ & amicitiæ, æquis
animis excipiatis,maiora in posterum Dijs iuuantibus,acceptu-
ri. Bene vale.

OPERIS TOTIVS SECTIO.

ACcesserunt huic Libri partiales Octo: quorum Primus, Ecclesiam eiúsque loca, ac sacramenta, ornamentáque.

Secundus, Eiusdem Ecclesiæ Ministros, officiáque diuina.

Tertius, Pontificum, cæterorúmque Eccle siæ Ministrorum Sacrificorúmque ornamenta condecentia.

Quartus, Missam eiúsque sacra mysteria.

Quintus, Diuina cùm nocturna, tùm diuturna Officia.

Sextus, Dominicas, earúmque Officia, & Quatuor Temporum Ieiunia, cæterásque festiuitates.

Septimus, Sanctorum dies festos, solennésque.

Octauus, Computum seu Calendarium, eiúsque Appendices suis quique locis atque Capitulis luculentissimè complectuntur.

ELE-

ELENCHVS LIBRORVM ET CAPITVM.

Quinti Libri capita.

Sexti Libri Capita.

Septimi Libri capita.

de

Octaui Libri capita.

Finis Tabulæ Librorum & Capitum.

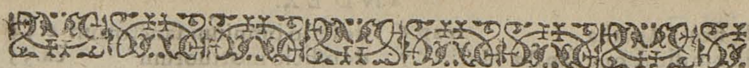

INDEX RERVM AC VOCVM MAXIME INSIGNIVM IN Hocce prochiron Diuinorum Officiorum.

De litera A.

Angelo-

C

charitatis

Crux

Item

E

eccleſiæ

Euange-

G

M

missæ

N

Noctur

P

piscis

psalmi

Q

S

ſeptuage

catur,

FINIS INDICIS.

INDEX CAPITVM QVAE IN RATIONALI DIVINOrum officiorum Ioannis Belethi continentur.

* * *

Quid

De

Finis Indicis Capitulorum.

RATIONALE, SEV ENCHRIRIDION DIVINOrum Officiorum, Gulielmo Durando, Præsule Mimatensi, Authore.

SVMMA.

1 *Officia ecclesiastica, nacta diligentem auscultatorem, magnam gignunt suauitatem.*
2 *Figuræ in diuinis sunt virtutum signa.*
3 *Prælati & Sacerdotes, scientia & virtutibus debent eminere.*
4 *Artem suam quisque diligenter curat & colit.*
5 *Sacerdotibus imperitis non est detrahendum.*
6 *Officia diuina, an hodie figura careant.*
7 *Lex antiqua, quædam habet mystica, quædam moralia.*
8 *Lex an recipiat mutationem disting.*
9 *Scripturæ sacræ, quadruplici sensu expenduntur. & num. 13.*
10 *Allegoria, quid.* 11 *Tropologia, quid.* 12 *Anagoge, quid.*
14 *Institutionũ Ecclesiasticarũ vari⁹ vsus, vt varius ortus. n. 15. & 17.*
16 *Durandus communem Ecclesiæ formam instituit, non singularem.*
18 *Rationale, vnde & quò hoc nomen sortitum.*
19 *Rationale hoc, in octo partes diuiditur.*

PROOEMIVM.

1 VAECVNQVE in Ecclesiasticis officiis, † rebus in ornamentis consistunt, diuinis plena sunt signis atq; mysteriis, ac singula sunt cœlesti dulcedine redundantia, si tamen diligentem habeant inspectoré, qui norit mel de petra sugere, oleũm que de durissimo saxo. Quis tamen nouit ordinẽ cœli & rationes ipsius ponet in terra? Scrutator quippè maiestatis, opprimetur à gloria. Siquidem puteus altus est, & in quo aquã hauriã, non habeo, nisi porrigat ille, qui dat omnibus affluenter & non improperat, vt inter medium mõtium transeuntẽ hauriã aquã in gaudio de fontibus saluatoris. Licet igitur nõ omnium quæ à maioribus tradita sunt, ratio reddi possit. ff. de leGat. l. nõ omniũ. xxiij. quæst. iij. Nabuchodonosor. ĩ princ. quia tamẽ quod in his ratione caret, extirpandũ est. lxviij. dist. cor Episcopi. xij. dist. omnia. Idcirco ego Gulielmus Durãdi S. Mimaten. Ecclesiæ sola Dei patientia, dictus Episcopus, pulsans pulsabo ad ostium, si fortè clauis Dauid aperire dignetur vt me introducat Rex ĩ cellã vinariã, in qua mihi supernum demonstretur exemplar, quod Mosi fuit in monte mõstratũ, quateu⁹

Deut. 32.
Iob. 38.
Prou. 25.
Ioan. 4.
Iacob. 1.
Psal. 103.
Esaiæ 12.
Apoc. 3.
Cãtic. 2.
Exod. 23.
Sapiẽ. 10.
Ioã. 3.

de singulis quæ in ecclesiasticis officiis, reb⁹ aut ornamētis cō
sistunt, quid significent & figurent, eo valeā reuelante clarè &
apertè disserere, & rationes ponere, qui linguas infantiū facit
disertas, cuius spiritus vbi vult, spirat, diuidens singulis prout
vult, extra de renuntiatio. cap. nisi ad laudē. & gloria Trinitatis.
† Sanè hic sacramenta pro signis accipim⁹ seu figuris, quæ si 2
quidem figuræ non sunt virtutes, sed virtutū signa, quibus tā
quā scripturis vtētes docētur. Signorū autē alia sunt naturalia
alia positiua, de quo, & quid sit sacramētū, dicetur in iiij. parte
sub vij. particula canonis super verbo, mysterium fidei. † Sacer 3
dotes igitur & Prælati ecclesiæ quib⁹ datū est nosse mysteria,
prout in Luc. 8. habetur, & sacramentorū partitores & dispēsa
tores existūt. xliij. dist. dispensatio. sacramēta itelligere, & virtu
tibus, quæ p illa significātur fulgere debēt, vt ex eorū luce cæ
teri similiter illuminentur, alioquin cæci sunt & duces cęcorū,
extra de renūtiationib. cap. nisi. iuxta illud propheticū, Obscu
rentur oculi eorū, ne videat. xxxvij. di. §. itaq;. Sed (proh dolor)
Mat. 15. ipsi hodie, vt plurimum de his quæ vsu quotidiano, ī ecclesiasti
Psal. 68. cis contractant rebus, & proferunt officiis, quid significent, &
quare instituta sint, modicum apprehēdunt, adeò vt impletū
esse ad literam illud propheticum videatur, & erit sicut popu
lus, sic Sacerdos. Esaiæ 24. ferentes siquidem panes propositio-
nis ad mensam Domini, atq; mysteria, qui neque intelligunt,
Esa. 24. neque vidēt, tantū inde nimirum iusto Dei iudicio habituri,
Leuit. 21. quantum & iumenta panes ad vsum portātia aliorum. De qua
ignorantia rationē reddituri sunt in die vindictæ & iræ, quan-
doquidem cedri Paradysi tremebunt, quid ergo faciet virga de
Psal. 94. serti eis enim per Prophetam dicitur. Ipsi verò nō cognouerūt
vias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem
meam. Siquidē † liberaliū atq; quarumlibet artium professo- 4
res nudè fortè, & incoloratè in illis plerunque cōtenta sata-
gunt causis & rationibus vestire, fulcire atq; colorare. Picto-
res quoque ac quilibet mechanici seu opifices, in quibuslibet
operū suorū varietatibus student, verisimiles rationes & cau-
sas reddere, & in promptu habere. Sed & secundum ipsas mun
danas leges, turpe est patricio & causas tractanti ignorare ius,
in quo versatur. ff. de orig. iur. l. ij. §. post has. Verùm † licet 5
sacerdotibus scientia sit valdè necessaria ad doctrinā, extrà de
hære. cùm ex iniūcto. xxxviij. dist. sedulè, nō est tamen simpli
cibus sacerdotibus etiā à scholasticis detrahendū. xxxviij. dist.
quamuis. iuxta illud Exod. 22. Diis nō detrahes. Vnde secundū
August. non irridebūt, si fortè aduerterint aliquos antistites &
ministros ecclesiæ vel barbarismis & solecismis Deū inuocare,
vel

vel eadem verba, quæ pronuntiant, non intelligere, perturbaté
que distinguere: ideò, quia talia corrigenda non sunt, sed quia
sunt piè à scientibus toleranda. Quæ autē sacerdotes scire de-
6 bent, in ij. parte sub tractatu de sacerdote dicetur. † Porrò nō
videtur, quòd ea quæ in ecclesiasticis fiunt rebus, atque officiis
figuraliter fiant. Tum quia figuræ recesserunt, & est tēpus ho-
die veritatis. Tum quia non debemus iudaizare, extra de sac.
vnct. in fine. Sed licet rē vera figuræ quarum hodie veritas ap-
paruit, recesserint, tamen adhuc multiplex veritas latet, quam
non videmus, propter quod vtitur ecclesia figuris. Verbi gra-
tia, per vestimenta cādida, intelligimus aliquo modo decorem
animarum nostrarum, scilicet gloriam immortalitatis nostræ,
quam videre non possumus manifestè xxx. qu. v. fœminæ, & in
Missa à præfatione in antea, Christi passio repręsentatur, vt te-
natius & fidelius memoriæ teneantur, de conse. dist. ij. liquido.
7 † Notandum autem est, quòd eorū quę in lege cōtinentur, alia
sunt moralia, alia mystica. vj. dist. his. §. ita. Moralia sunt, quæ
mores informant, & sic intelligenda sunt, prout ipsa verba so-
nant, vt diliges Deum, honora patrem, nō occides, & huiusmo-
di. Mystica sunt figuralia, quæ aliud significant præter id, quod
litera sonat. Horum autē alia sunt sacramentalia, alia cæremo-
nialia. Sacramentalia sunt, de quibus ratio reddi potest. Quare
ad literam sic præcepta fuerunt, vt de circūcisione, & de obser Deu. 22.
uantia sabbati & huiusmodi. Cæremonialia autē sunt, de qui- ibidem.
bus ratio reddi non potest, quare præcepta fuerunt, vt non ara
bis in boue & asino, non feres vestem lino, lanáq; contextam.
8 Non seres agrum diuerso semine, & huiusmodi. † Siquidē quā
tum ad moralia lex non recipit mutationem, sed quantum ad
sacramentalia & cæremonialia mutata est, quo ad superficiem
literæ, mysticus tamen eorum intellectus mutatus non est, vn-
de nō dicitur lex mutata, quamuis translato in nos Sacerdotio Hebr. 7.
9 sit translata. extrà de const. translato. † Sciendum quoque est, ꝙ
in diuinis scripturis est sensus historicus allegoricus, tropolo-
gicus, & anagogicus. Vnde secundum Boetium, Omnis diuina
authoritas aut ex historiali, aut allegorico, aut ex vtroque po-
sita intellectu. Et secundum Hier. debemus diuinam scripturā
trifariam scrutari. Primò iuxta literam. Secundò iuxta allego-
riam, i. spiritualem intelligentiam. Tertiò secundum futurorū
beatitudinem. Historia, est significatio vocum ad res, videlicet
quando res quælibet, quomodo secundum literā gesta sit, pla-
no sermone refertur, vt quomodo populus Israeliticus ex Ae-
gypto saluatus, tabernaculum Domino fecisse narratur Et di- Exo. 36.
citur historia ab istorin quod est gesticulari, inde historici, i.

gesticulatores vocantur, quasi histriones.* † Allegoria, est qñ a- *
liud sonat in litera, & aliud in spiritu, vt qñ per vnũ factũ, aliud 10
intelligitur, q̃ si illud sit visibile, est simpliciter alligoria, si inui
sibile & cœleste tunc dicitur anagogi. Est ẽt allegoria, qñ per a
lienum sermonẽ alienus status designatur, vt cum Christi præ-
sentia vel ecclesiæ sacramẽta verbis vel mysticis rebus designã
tur. Verbi gratia, vt ibi, Egredietur virga de radice Iesse, quod
apertè sonat, Nascetur virgo Maria de stirpe Dauid, qui fuit fi-
Esai. 11. lius Iesse mysticis, virgo. Rebus, vt populus ab Aegyptiaca ser-
Exo. 14. uitute per agni sanguinẽ liberatus significat ecclesiam passione
Christi à dęmoniaca seruitute ereptã. Et dicitur allegoria ab al
lo Græcè, quod est alienum, & goro, quod est sensus quasi alie
nus sensus. † Tropologia, est cõuersio ad mores, seu moralis lo 11
cutio ad correctionẽ, & morum institutionẽ mysticè vel apertè
Eccles. 6. respiciẽs. Mysticè, vt ibi Oĩ tẽpore vestimẽta tua sint candida,
& oleũ de capite tuo nõ deficiat. i. opera tua sint munda, & cha
1. Re. 17. ritas de mẽte tua nunquã decidat. & ibi, Oportet vt Dauid in-
Esai. 58. terficiat in nobis Goliam, i. humilitas superbiam. Apertè, vt ibi
1. Ioã. 4. Frange esurienti panem tuum, & ibi, Nõ diligamus lingua, vel
verbo, sed opere & veritate. Dicitur autẽ tropologia à tropos
quod est conuersio & logos quod est sermo, quasi cõuersus ser
mo. † Anagogi dicitur ab ano, quod ẽ sursum, & ago quod est 12
duco, quasi sursum ductio. Vnde sensus anagogicus dicitur
qui à visibilibus ad inuisibilia ducit vt lux prima die facta si-
gnificat rem inuisibilẽ id est angelicam naturam in principio
factam. Anagoge ergo est sensus locutionem ad superiora siue
Genes. 1. ecclesiam ducens. s. ad Trinitatem & ad ordines Angelorum,
& de pręmio futuro & de futura vita quæ in cœlis est apertis
vel mysticis sermonibus disputans. Apertis vt ibi Beati mundo
corde quoniam ipsi Deum videbunt Mysticis vt ibi Beati qui
Matt. 5. lauant stolas suas; & cæ. vt illis sit potestas in ligno vitæ & per
Apo. 22. portas intrent ciuitatem quod patenter sonat Beati qui mun-
dant cogitationes suas vt illis sit potestas videndi Deum qui
est via veritas & vita, & per doctrinam id est exemplo patrum
Ioã. 12. intrent in regnum cœlorum. Similiter Hierusalem intelligitur
historicè ciuitas illa terrestris quam peregrini petunt allegori-
cè ecclesia militans: tropologicè quælibet fidelis anima: anago
gicè cęlestis Hierusalem siuẽ patria. De his etiam alia exẽpla vi
deri possunt in lectionibus q̃ dicuntur in sabbato sancto ,put
ibi in sexta parte dicetur. In hoc autem opere plerunque circa
idẽ diuersi sensus adhibentur & de vno sensu ad alium trãsitur
quemadmodũ lector sedulus liquidò poterit intueri. † Sicut. n. 13
nemo prohibetur diuersis exceptionib⁹ vel defensionib⁹ vti.
ff. de

ff.de excep.nemo extrà de rescrip.c.auditis.xxiiij.q.ij.§.j.Sic e-
14 tiã nec diuersis in laudẽ Dei expositionib.salua fide.† Conside
rari autem oportet, quod in diuino cultu multiplicis ritus varie
tas reperitur. Vnaquæq; ferè nãque ecclesia proprias habet ob
seruãtias,& in suo sensu abũdat.lxxvj.dist.vtinam nec censetur
reprehensibile vel absurdũ,Deũ & sanctos eius variis concenti
bus seu modulationib.atque diuersis obseruãtiis venerari,cum
& ipsa ecclesia triũphãs secũdũ Prophetã circũdata sit varietate.
Psal.44.& in ipsorũ ecclesiasticorũ sacramẽtorũ administratio-
15 ne de iure cõsuetudinis varietas toleretur.† Vnde secũdũ Aug.
xj.di ecclesiast.Ecclesiasticarum institutionũ in diuino officio Psa.44.
quasdã scripturis accepimus:quasdã verò Apostolica traditio-
ne sine scripturis cõfirmatas p successores,quasdã etiã, quarũ
tamẽ institutio ignoratur cõsuetudine roboratas, approbat v-
16 sus,quib.paritus seu obseruãtia debetur.Non †igitur lectoris
moueatur animus si fortassis in hoc opusculo legerit quę in sua
nõ nouerit ecclesia obseruari,aut nõ inuenerit qcquid ibi ser-
uatur.Nõ enim vniuscuiusq; loci specialia,sed communes atq;
vsitatiores ritus hic prosequimur,q cõmunẽ nõ particularẽ do
ctrinã tradere laboramus,nec sit nobis possibile quorũlibet lo
corũ specialia pscrutari.Decreuimus itaque, p animę nostrę sa
lute atq; legẽtium vtilitate,secreta diuinorũ officiorũ mysteria
hic claro stylo, prout erit possibile exarare atque dirigere,&
quæ viris ecclesiasticis pro quotidiani vsus intelligẽtia necessa
ria visa sunt enucleare,& medullitus explicare, quẽadmodũ &
pro illis,qui circa iudicia versantur secularia, olim in speculo
iudiciali,fideliter egisse dignoscimur,in statu dissimili cõstituti.
17 Veruntamẽ sedulò pensandũ est, quod circa ipsa diuina officia
plures sunt vsuales obseruãtiæ,quæ nec ad moralẽ nec ad my
sticũ ex institutione referãtur intellectũ, sed nõnullę propter
necessitatẽ:quædã propter cõgruitatem:quædã propter veteris
& nouæ legis differẽtiã,quædã propter earũ cõuenientiam, &
quædã propter maiorẽ ipsorũ officiorũ celebritatẽ & reueren-
tiã inoleuisse cognoscũtur.xij.dist.c.omnia. Vnde sicut ait bea
tus Aug.talia diuersorũ locorũ diuersis morib.innumerabiliter
variãtur,ita vt vix aut nunquam omnino inueniri possint causæ
18 quas in eis constituendis homines sunt secuti.Sanè liber† iste
Rationalis vocabulo,describitur.Nam quẽadmodum in ratio- Exod. 30
nali iudicio,quod Pontifex ferebat in pectore,scriptum erat,ma
nifestatio & veritas:sic & hic rationes varietatum in diuinis of
ficiis,& earum veritates describuntur & manifestantur,quas in
scrinio pectoris sui ecclesiarum Prælati & Sacerdotes debẽt fi-
deliter cõseruare.xxxix.di.§.ecce.Et sicut in illo erat lapis,in cu

ius splendore filij Israel Deũ sibi fore propitiũ agnoscebãt. sic & deuotus lector ex huius lectionis splẽdore in diuinorũ officiorũ mysteriis eruditus agnoscit Deũ nobis fore ꝓpitiũ, nisi fortè ei⁹ indignationẽ culpæ offẽdiculo improuidè incurram⁹, illud quoq; quatuor colorib. auróq; cõtextũ erat. & hic (vt præmissũ est) rationes varietatũ in ecclesiasticis reb. atq; officiis quatuor sensib. videlicet historico, allegorico, tropologico, & anagogico, fide media colorantur. † Distinguitur autem in octo partes, 19
quas seriatim fauẽte Dño prosequemur. In quarũ prima agetur de Ecclesia & ecclesiasticis locis, & ornamẽtis, & de cõsecrationib. & de Sacramẽtis. In secunda, de Ecclesiæ ministris, & eorũ officiis. In tertia, de Sacerdotib & aliis indumentis. In quarta, de Missa & de singulis, quæ in ea aguntur. In quinta, de aliis diuinis officiis in genere. In sexta specialiter de singulis Dominicis & feriis & festiuitatib. ad Dominum pertinentib. In septima, de festiuitatib. Sanctorum, & de festo & officio dedicationis Ecclesiæ ac mortuorum. In octaua, de computo & Calend.

ANNOTATIO.

*Histriones.) Presse & ieiunè ac etiã penè ineptè Author verbũ, historia accipit & deducit, ἱστορεῖν enim, vt Budęo placet est τοδιέρχεσθαι καὶ κατὰ μανθάνειν τόπους, καὶ τοῖς ἄλλοις παραδιδόναι δηγούμενον intercedere, & prædiscere locos, eorúmque expositionẽ aliis conferre, tradere & cõmunicare. Itẽ, inspicere & cognoscere, oculis subiicere, visere: tum etiã memoriæ prodere, vnde τὰ ἱστορούμενα Plutarcho, pro rebus memoriæ proditis. Inde ἱστορία narratio, cognitio & disciplina. ἱστοριογράφος siue λογοποιός enarrator, expositor. Quintilian. enim historicũ expositiuũ dixit. Cæterũ quã præposterè reddat verbũ, ἀλληγορία tuũ fuerit iudiciũ. Nec verò nos instituimus omnibus immorari nodis, eos potius studiosorum arbitrio soluendos relinquentes, & verentes ne Author nostris coloribus nimiũ anxiè ornatus, suísque omnino dissimilis, moueat risum tanquam illa cornicula alienis induta plumis. N. Doard.

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

In hac ergo prima huius operis parte, de quibusdã generalibus tractare præuidimus, videlicet, De Ecclesia & eius partib. de Altari, de picturis & imaginibus & ornamentis Ecclesiæ, de campanis, de cœmeterio, & aliis sacris locis, de Ecclesię dedicatione, de Altaris consecr. de consecrationibus & vnctionibus, de Sacramentis Ecclesiasticis.

SVMMA.

1 *Ecclesia est duplex.*

De Ecclesia & eius partibus.
CAPVT PRIMVM.

1 PRIVS est, vt de ecclesia & eius partibus videam⁹. †Notãdũ est ergo, ꝙ ecclarũ alia est corporalis, ĩ qua videlicet diuina officia celebrant. Alia spũalis,

quæ est fidelium collectio de cõs.d.ij. Ecclesia, siue populus per
Psal. 67. ministros cõuocatus, & in vnũ cõgregat⁹ ab eo, q vnanimes ha
bitare facit in domo. Sicut.n. corporalis ex cõgregatis lapidib⁹
cõstruitur: sic & spiritualis ex diuersis hominibus cõgregatur.
† Ecclesia ergo Græcè, dicitur cõuocatio Latinè: quia oẽs ad se 2
vocat, quod nomẽ magis propriè cõuenit ecclesiæ spirituali, q̃
corporali, qm̃ homines, nõ lapides cõuocantur, sæpè tñ nomẽ
signati attribuitur signanti. Ecclesia autẽ materialis spiritualẽ
designat: vt dicetur vbi de eius cõsecratione agetur. Rursus ec
clesia Græcè, dicitur catholica, i. vniuersalis. xj. dis. catholica: qa
per totum mũdũ est cõstituta seu diffusa: quia vniuersi in Deũ
credentes, in vna debent esse congregatione: vel quia in ea est
generalis doctrina ad institutionẽ omniũ fidelium. † Synagogi 3
quoq; Græcè, congregatio dicitur, quod proprium nomen Iu
dæorum populus tenuit: ipsorum enim propriè synagoga dici
solet: quamuis etiam Ecclesia dicta sit: Apostoli tñ nunquam sy
nagogam dixerunt: sed semper Ecclesiã, fortè discernendi cau
sa. † Dicitur etiam præsens ecclesia, Syon, eò q̃ ab hac peregri- 4
natione longè posita promissionẽ rerum cęlestium speculatur:
& ideò Syon. i. speculatio, nomẽ accepit. Pro futura verò patria
& pace, Hierusalẽ vocatur: nam Hierusalẽ, pacis visio interpre
tatur. Dicitur etiam ecclesia, domus Dei, sic dicta à diogmate,
quod Grecè dicitur rectum, quasi dans manere vnanimes in se.
Dicitur etiam quandoque Kyria. i. Dominicalis. Quandoque
Basilki quod verbum Græcè sonat, Latinè regia seu regalis, Re
gi, s. Basilio, carnalium enim Regum palatia sic dicta sunt, no-
stra autẽ domus orationis, domus regia dicitur, quia in ea Re-
gi Regum seruitur. Qñq; tẽplum dicitur quasi tectũ amplũ, in
quo Regi Deo sacrificia offeruntur. xxvj. q. ix. sed illud. Et qñq;
Psal. 68. Dei tabernaculum, de consec. dist. iij. c. nec quẽquã, quia in præ
senti vita peregrina est, & in itinere ad patriam pergens, vt iam
dicetur, vel dicitur tabernaculum, quasi taberna Dei, prout sub
ecclesiæ dedicatione dicetur. Quare etiam dictum est taberna
culum, vel arca testimonij, sub altari dicetur. Quandoq; verò
martyrium, qñ in honorẽ alicuius martyris fit. Quandoq; ca-
pella, prout in secunda parte, sub tractatu de Sacerdote dicet.
Quãdoq; cœnobiũ. Quãdoq, sacrificiũ. Quãdoq; sacellũ. Quã
doq; domus orationis. Quãdoq; monasteriũ. Et qñq; oratoriũ.
Generaliter tñ quilibet locus ad orandũ statutus, oratoriũ di-
ci potest. Rursus ecclesia, quãdoq; dicitur corpus Christi. xxvj.
1. Cor. 10. q. ij. sed & illud. Qñq; ẽt virgo vocatur iuxta illud, Aemulor. n.
Ose 2. vos, &c. Quandoque sponsa, quam Christus desponsauit sibi
Ioan. 2. in fide. De qua in Euangelio, Qui habet spõsam, spõsus est. vij.

q.j.sicut.Quandoq; mater,quia quotidie in baptismo spiritua
les filios Deo parit.xij.q.ij.q abstulerit.Quãdoque filia,iux-
ta illud *Prophetæ*.pro patrib⁹ tuis nati sunt tibi filij di.c.quo- *Psal. 44.*
rũ. Item quandoque vocat̃ vidua,quia ꝓpter pressuras negres *Hier. 31*
cit,& vt Rachel nõ consolatur. Quandoque meretrix figurat̃,
propter ecclesiã de gent.b.cõgregatã,& quia nulli claudit gre
miũ redeunti ad se. Quandoque vocat̃ ciuitas, propter cõmu-
nionem sanctorum ciuiũ,murata propter munitionẽ scriptu-
rarũ,quib.hæretici arcentur,habẽs lapides & ligna diuersi ge
neris,quia diuersa sunt merita singulorũ,prout iã dicet̃. Quic
quid autẽ synagoga ꝑ legẽ accepit,hoc nunc Ecclesia à Chri-
sto,cuius sponsa est ꝑ gratiã recepit, & in melius cõmutauit.
Sanè non est noua oratori siue Ecclesiæ institutio.Præcepit nã *Exod. 25.*
que Dominus Mosi in mõte Synai,vt faceret tabernaculũ de
cortinis mirificè fabricatis,diuisum.n.erat interposito velo in
duas partes,cuius pars prior sancta,vbi populus fabricabat,in
terior verò sancta sanctorũ,vbi sacerdotes & Leuitæ ministra
5 bãt,dicebatur,vt dicetur in proœmio quartæ patris.† Quod
postquã vetustate consumptum est, iussit dominus fieri tem-
plum,quod Salomon ædificauit opere mirifico, duas habens
partes,vt in tabernaculo.3.Regum 8.Ab vtroq; verò scilicet à
tabernaculo,& à tẽplo nostra materialis Ecclesia formã sump
sit. In cuius parte anteriori populus audit,& orat. In sanctua-
rio verò clerus orat,prædicat,iubilat,& ministrat. Tabernacu-
6 lum † autẽ,quia in itinere factum qñque gerit typum mundi, *1. Ioan. 2.*
qui trãsit,& concupiscentia eius. Vnde cõstat ex quatuor cor
tinarũ colorib.sicut & mundus compactus est ex quatuor ele
mentis. Deus igitur in tabernaculo, *D*eus est in hoc mundo,ve
lut in tẽplo Christi sanguine rubricato,expresse verò taberna *Hebr. 13.*
culum typum gerit Ecclesiæ militantis,quę nõ hẽt hic manen-
tẽ ciuitatem,sed futurã inquirit,ideoque dr̃ tabernaculum,ta
bernacula.n.militãtium sunt. Deus.n.in tabernaculo. Deus est
in fidelibus suo nomine congregatis.pars prima tabernaculis,
in qua populus sacrificabat, vita est actiua, in qua populus in
proximi dilectione laborabat,pars altera,in qua Leuitæ mini-
strabant,vita est contemplatiua,in qua dilectioni & cõtempla
tioni Dei religiosorum virorum syncera cõuersatio vacat ta-
bernaculum vertit̃ in tẽplum,qa de malitia curritur ad trium
7 phũ.† *E*st autẽ *E*cclesia sic ædificãda.parato nãque fundamẽti *Mat. 7.*
loco,iuxta illud, Benè fundata est domus dñi sup firmã petrã. *Psal. 131.*
dẽt Episcopus vel sacerdos de ei⁹ licentia ibi aquam aspergere
benedictã ad abigendas ĩde dæmonũ phãtasias,& primariũ la
pidẽ cui impressa sit Crux,ĩ fundamẽto ponere.de cõsec.dist.j.

8 c. nemo. † Debet quoq; sic fundari, vt caput rectè inspiciat versus Orientē: de quo dicēt in prooemio quintæ partis, videlicet versus ortū solis equinoctialē, ad denotādū, quod ecclesia quę in terris militat, temperare se dēt æquanimiter in prosperis, & in aduersis: & nō versus solstitialē: vt faciūt quidam. Cæterū si muri Hierusalē, quæ ædificatur, vt ciuitas, ædificari p Iudæos iubetur, secundū Prophetā, quantò magis & nos muros ecclesiæ nostræ ædificare debemus? Siquidem Ecclesia materialis, in
9 qua populus ad laudandū Deū conuenit, sanctā significat † Ecclesiā, quæ in cœlis viuis ex lapidibus construitur. xxj. q. vj. sed hoc diximus. Hæc est domus Domini, firmiter ædificata, cuius fundamentum est angularis lapis Christus, super quo fundamento positum est fundamentum Apostolorum & Prophetarum sicut scriptum est. Fundamenta eius in montibus sanctis. Superædificati parietes, Iudæi sunt, & Gētiles de quatuor mūdi partibus ad Christum veniētes, & qui in ipsum crediderint seu credunt, & credent. Fideles autē ad vitā prædestinati, sunt lapides in structura huius muri, qui semper vsq; in finē huius mundi ædificabitur. Lapis verò super lapidem ponitur, quādo magistri ecclesiæ minores in propriū studiū assumunt, ad docendum, & ad corrigendum, & stabiliendū. In sancta verò ecclesia habet lapides super se ad ferendum pro ædificio, quicunque laborē fraternum portat. Grossiores verò lapides & politi, seu quadrati, qui ponūtur foris extrinsecus, in quorum medio minores lapides iacent, sunt viri perfectiores, qui suis meritis
10 & orationibus continēt infirmiores in sancta ecclesia. † Cæmentum autem, sine quo muri stabilitas esse non pōt, fit ex calce, sabulo, & aqua. Calx, charitas feruens est, quæ sibi cōiungit sabulum, id est, terrenū opus, quia vera charitas solicitudinē maximam habet mistam pro viduis, senibus, pupillis, debilibus, lxxxviij. dist. desolatio, & ideò student operari manibus, vt habeant vnde eis benefaciant. Vt autem calx & terra ad ędificium muri, ne corruat, aquæ cōmistione conglutinantur (siquidē aqua spiritus est.) Sicut enim sine cæmento lapides muri non simul iunguntur ad muri stabilitatē, sic nec homines ad muri ædificiū cœlestis Hierusalē possunt simul sine charitate iungi, quā spiritus sanctus operatur. Omnes muri lapides politi sunt & quadrati, id est, sancti, mundi, qui videlicet per manus summi artificis disponuntur in ecclesia permansuri, quorum quidā feruntur & nō ferunt, vt simpliciores in ecclesia, alij ferūtur & ferunt, vt medij, alij tantū ferunt & non feruntur, nisi à solo Christo qui est singulare fundamētū, vt præfecti. Omnes quidē vna charitas more cæmenti coniungit, dum viui lapides pacis

Ephe. 2.
psal. 76.
Ephe. 4.

pacis compage colligantur. Christus noster murus fuit in con-
11 uersatione & ante murale in passione. †Sanè Iudæis muros
Hierusalem ædificantib. aderāt inimici volentes illorum opus Neem. 4.
impedire, ita q̄ sicut in Esdra legitur. Neemiæ 4. adeò ab hosti- Eph. 6.
bus infestabantur, quod vna manu ponebant lapides in muro
& alia manu contra hostes pugnabant. Et nobis muros Eccle-
siæ ædificantibus adsunt in circuitu inimici: scilicet vitia siue
puersi homines opera nostra impedire volētes. Vnde muros, id
est, virtutes ędificando hostes impugnemus, & iuxta morē Iu-
daici populi teneamus arma nostra. i. scutum fidei: loricam iusti
tię, galeam salutis: & gladiū verbi Dei in manib. nostris: vt nos
contra illos defendamus: & opilio seu sacerdos sit nobiscum vi
ce Christi, qui doceat nos per electionem, & muniat per ora-
12 tionē. †Porrò ex quib. tabernaculum in veteri testamento fie- Exod. 35
ret, ostendit Dominus dicens in Exod. ad Mosen: Sume primi
tias. i. pretiosa quęque à populo Israel, sed ab eo tantum qui vl-
tra obtulerit aurum & argentum & ęs, iacinthum & purpuram
coccúmque bis tinctum, id est, fœtam iacinthi purpurei & coc
cinei coloris: & bissini, quod genus lini Aegyptiaci molle & cā
didum: pilosque caprarum & pelles arietum rubricatas, quas
Parthicas dicimus, quia Parthi sic colorati eas cogitauerunt, &
13 pelles iacinthineas & signa sethin. Est †autem sethin, nomen
montis & arboris, quę similis est albę spinę in foliis, & est leuis-
simum lignū & imputribile & incremabile, oleúmque ad lu-
minaria, & aromata vnguenta & tymiama boni odoris, & la-
pides onichinos, ita quòd sardonites & gemmę sanctuarium
faciant mihi vt habitem in medio horum, ne sit eis labor recur
rere ad montem hunc. Hęc plenè magister in historiis pro-
14 sequitur super Exod. Dispositio † autem ecclesię materia-
lis, modum humani corporis tenet. Cancellus nanque siue
locus vbi altare est, caput repræsentat, & crux ex vtraque par-
te brachia & manus: reliqua pars ab occidente, quicquid cor
pori superesse videtur. Sacrificium altaris, votum significat cor-
dis. Sed & secundum Richardum de sancto Victore, dispositio
ecclesię triplicem statum in ecclesia saluandorum significat or
dinem virginum, chorus continentium corpus coniugatorum,
Strictius est etiam sanctuarium, quàm chorus, & chorus
quàm corpus: quia pauciores sunt virgines quàm continen-
tes, & isti quàm coniugati. Sanctior quoque est locus sanctua-
rij, quàm chorus, & chorus, quàm corpus, quia dignior est or
do virginum, quàm continentium, & illorum, quàm coniuga
15 torum. † Ad hęc ecclesia ex quatuor partibus consistit,
id est, ex doctrina quatuor Euangelistarum longa latáque

surgit in altum .i. in alta virtutum, longitudo cuius longanimitas est, quæ patienter aduersa tolerat, donec ad patriam perueniat, latitudo, charitas est, quę dilatione mentis amicos in Deo, & inimicos diligit propter Deum, altitudo verò spes est futuræ retributionis, quæ prospera & aduersa contemnit donec videat bona Domini in terra viuentiũ. †Rursus in templo Dei seu gratię est fundamentũ, fides, quæ est de re nõ visa. Tectum, charitas, quæ operit multitudinẽ peccatorũ. 1. Petr. 4. Ostium, obedientia, de qua dominus inquit Marc. 19. Si vis ad vitã ingredi, 16
Apoc. 21. serua mandata. Pauimentũ, humilitas, de qua Psal. 118. adhæsit pauimento anima mea. Quatuor †laterales parietes, sunt qua- 17
Ioan. 14. tuor principales virtutes, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperantia. Hæc sunt in Apocalypsi quatuor latera ciuitatis æqualia. Fenestræ sunt, hospitalitas cũ hilaritate, & misericordia, cũ
Mat. 16. largitate. De hac domo Dominus ait: Veniemus ad eum, & mãsionẽ apud eum faciemus. Quædam tamen Ecclesiæ in modũ Crucis formantur, ad notandum nos mundo crucifigi, seu cru-
psa. 18. cifixum sequi debere: iuxta illud: Qui vult venire post me, abneget semetipsum & tollat crucem suã, & sequatur me. Nonnullæ etiam in modum circuli rotundæ formãtur, quæ significant Ecclesiã dilatã esse p circulum orbis: vnde illud. Et in fines orbis terræ verba eorum, seu ꝙ de circulo orbis, peruenimus ad circulum coronæ æternitatis. Sanè †chorus clericorum, est 18
consensio cantantium, vel multitudo in sacris collecta, Dictus est autẽ chorus, à chorea vel corona. Olim enim in modum coronæ circum aras stabant, & ita psalmos concorditer concinebant, sed Flauianus & Theodorus alternatim psallere cõstituerunt, edocti ab Ignatio, qui super hoc fuit diuinitus edoctus, Duo ergo chori psallentium, designant angelos & spiritus iustorum, quasi reciproca voluntate laudantium, & in se ad bonam operationem inuicẽ exhortantiũ. Alij chorum dixerunt à concordia, quæ in charitate cõsistit: quia qui charitatem nõ habet, conuenienter cantare nõ potest. Quid autem chorus iste significet & quare in illo maiores sedent posteriores, dicetur in quarta parte sub introitu: & sub titulo de accessu Pontificis ad altare. Et nota, quia cum vnus cãtat, dicitur Græcè monodia Latinè tycinium. Cùm verò duo cantãt, bicinium appellatur, cùm multi, chorus. Exedra †est absida siue volta, quædam separata, 19
modicum à tẽplo vel palatio sic dicta, xiij. q. ij. præcipiendũ, qa extraheret muro: Græcè autẽ ἐξέδρα vocatur: & significat fideles laicos Christo & Ecclesię inhęrẽtes. Criptę siue specus subterraneæ quæ in quibusdam fiunt Ecclesiis, sunt eremitæ, cultores siquidem secretioris vitæ. † Atriũ Ecclesiæ significat Christũ, p 20
quem

quem in cœleste Hierusalē patet ingressus,quod & porticus di
citur,sic dicta à porta,vel ꝙ sit aperta.xvij.q.4.si quis cum.& c.
11 si quis in atrio.Turres† Ecclesię,prędicatores sunt & prę'ati Ec
clesiæ,qui sunt munimē & defensio eius.Vnde spōsus ad spon
sam in canticis amoris sic loquitur,Collum tuum, sicut turris
Dauid ædificata cum propugnaculis Cantic.1.Pinaculum tur
ris,vitā vel mentē prelati,quæ ad alta tēdit,repræsentat. Gallus
12 †supra Ecclesiam positus,prędicatores designat. Gallus enim
profundę noctis perugil horas suo cantu diuidit, dormientes
excitat,diē appropinquantē pręcinit, sed prius seipsum alarum
verbere ad cantandū excitat.Hęc singula mysterio non carent.
Nox enim est hoc seculum:dormiētes sunt filij huius noctis in
peccatis iacentes.Gallus prędicatores qui distinctè prędicāt & *Rom.14*
dormientes excitāt,vt abijciant opera tenebrarū clamātes, Vę *Ephes.5.*
dormientibus.Exurge qui dormis,lucē vēturam pręnuntiant,
dum diē iudicij & futurā gloriam prędicant,& prudenter an-
tè,quā aliis virtutes prędicent se à somno peccati excitantes,
corpus suum castigant.5.q.7.§.idē testatur Apostolus vnde ca-
stigo corpus meū,&c.Hi etiam, sicut & Gallus contra ventum *1.Cor.9*
se vertunt quando increpando & arguendo cōtra rebelles for
titer resistunt,ne lupo veniente fugisse arguantur,extra de re-
nun.nisi cùm quidem.Virga ferrea,in qua Gallus sedet,rectum
repręsentat prędicantis sermonē,vt nō loquatur ex spiritu ho-
minis:sed Dei,iuxta illud.Si quis loquitur quasi sermones Dei,
&c.Quod verò virga ipsa est supra Crucem seu summitatē Ec- *1.pet.4.*
clesię posita, innuit sermonem scripturarum consummatum *Ioā.19.*
esse & cōfirmatum.Vnde Dominus in passione ait,Cōsumma-
tum est,titulus eius super eum indelebiliter scriptus est. †Co-
13 nus.i.summitas tēpli eminēs & rotunda,supra quam crux poni
tur propter sui rotunditatē,significat quam perfectè & inuiola
tè catholica fides prędicanda sit & tenenda,quam nisi quisque
14 integram inuiolatámque seruauerit,absque dubio in ęternum
peribit.†Fenestrę Ecclesię vitreę,sunt scripturę diuinę,quę ven
tum & pluuiam repellunt, id est, nociua prohibent, & dum
claritatem veri solis, id est, Dei in Ecclesiam, id est, in corda
fidelium transmittunt,inhabitantes illuminant. *Hæ* intus latio
res sunt,quia mysticus sensus amplior est,&pręcedit literalem,
de consec.dist.iiij c.nullus autem. Item per fenestras quinque
sensus corporis significantur, qui extrà stricti esse debent, ne
vanitates hauriant,& intus patere ad dona spiritualia liberius
15 capienda.Per† cancellos verò,qui sunt ante fenestras, Prophe-
tas,vel alios doctores obscuros intelligimus Ecclesię militan-
tis,in quibus ob duo charitatis pręcepta,quandoque duę co-
lumnę

lũnæ duplicantur:ſecundũ quod Apoſtoli bini ad prædicandũ
Luc. 10. mittuntur.†Oſtium Eccleſiæ,eſt Chriſtus,vnde in Euangelio 26
Ioã. 10. Ego ſum oſtiũ,dicit Dominus. Apoſtoli etiã portæ ſunt.dictum eſt autẽ oſtiũ ab obſiſtẽdo his qui foris ſunt:vel ab obſidendo hos qui foris ſunt,vel ab oſtendẽdo aditũ. Valua verò,dicitur à voluendo:porta à portãdo,quia per eã portantur quæcunq; offeruntur.†Columnæ verò Eccleſiæ,.epiſcopi & doctores ſunt, 27
qui tẽplũ Dei per doctrinã ſicut & euangeliſtæ thronũ Dei ſpi-
Cãtic. 3. ritualiter ſuſtinent.Hi nanq; pro ſonoritate diuini eloquij argẽteæ columnæ dicuntur,iuxta illud in Canticis canticorum: Colũnas fecit argẽteas,Vnde & Moſes in ingreſſu tabernaculi poſuit quinq; columnas,& ante oraculũ.i.ſancta ſanctorũ quatuor,quod exponetur in ſexta parte,ſub tit.de tẽpore aduentus. Licet autẽ columnæ plures ſint:tamẽ ſeptẽ eſſe dicuntur:
Prou. 9. iuxta illud:Sapientia ædificauit ſibi domum:& excidit columnas ſeptẽ,quoniã epiſcopi eſſe debent ſeptiformi gratia ſpiritus ſancti repleti,&c.Iacob.& Ioannes(vt ait Apoſtolus) videbantur columnæ.Baſes columnarum ſunt Apoſtolici epiſcopi vniuerſalis eccleſiæ machinam ſupportantes. Capita columnarum
Gala. 2. ſunt mentes Epiſcoporum & doctorum:Sicut enim capite mẽbra,ſic mente verba noſtra diriguntur & opere:capitella quoq; ſunt verba ſacræ ſcripturæ quorũ meditationi ſubdimur,& obſeruantiæ.†Pauimentum eccleſiæ,eſt fidei noſtrę fundamentũ. 28
Mat. 5. In Eccleſia verò ſpirituali pauimentum ſunt pauperes Chriſti, ſcilicet pauperes ſpiritu, qui ſe in omnibus humiliant: quare propter humilitatem pauimento aſſimilantur. Rurſus pauimentum,quod pedibus calcatur,vulgus eſt:cuius laboribus eccleſia ſuſtẽtatur. Trabes quæ domum coniungunt, ſunt principes 29
Cãtic. 3. vel prędicatores ſeculi:qui eccleſiæ muniunt vnitatem, hi verbo,illi facto.†Reclinatoria in eccleſia, ſignãt contẽplatiuos, in 30
quibus Deus ſine offenſa quieſcit, qui per ſummam dignitatem & æternæ vitæ claritatem contemplantur, auro compatantur. Vnde in canticis dicitur:Reclinatorium fecit aureũ.Ti-
Cantic. 1. gna†in eccleſia ſunt prædicatores,qui eam ſpiritualiter ſuble- 31
uant.Laquearia etiã ſiue cælaturæ ſunt prædicatores:quia eam ornant vel roborant:de quibus quia per vitia non putreſcunt, ſpõſa gloriatur in eiſdẽ cãticis dicens: Tigna domorũ noſtrarum,cedrina laquearia cypreſſina. Deus enim Eccleſiam ſibi
Cãtic. 3. conſtruit viuis ex lapidib.& lignis imputribilib.iuxta illud:Ferculũ ũbi fecit Rex Salomon de lignis libani,id eſt, Chriſtus de ſanctis caſtitate candidatis.De hoc aliter ſub tit.de picturis dicetur. Cancellus, id eſt caput eccleſiæ, humilior reliquo corpore eccleſiæ myſticæ,ſignificat,quanta humilitas debeat eſſe in

clero

clero ſeu prælato, iuxta illud, Quãto maior es, humilia te in oĩ
bus. Cancelli verò quibus altare à choro diuiditur ſeparationẽ
cæleſtium ſignificant à terrenis de cancello ſeu peribulo cho- Eccleſ. 3.
32 rum circumeunte, dicetur ſub tit. de picturis. † Stallus ad ſedẽ
dum in choro, deſignat ꝙ aliquando corpus recreandum eſt,
33 quia quod caret alterna requie, durabile nõ eſt. Pulpitum † in
eccleſia, eſt vita perfectorum, & dicitur quaſi publicum, ſiue in
loco publico conſtitutum. Nẽpè legitur Salomon fecit baſim 2. Par. 6.
æneam, ponens eam in medio baſilicæ, ſtetitq; ſuper eam & ex
tendens manum ſuam loquebatur populo Dei. Eſdras quoque 2. Eſd. 8.
fecit gradum ligneum ad loquendum, in quo ſtans ſuper vni-
34 uerſum populum eminebat. Analogium † etiam dicitur, quia
in eo verbum Dei legitur & enunciatur, logos enim Græcè, ver
bum, vel ratio dicitur. Quod dicitur etiam ambo, ab am-
biendo, quia intrantem ambit & cingit. De quo in quarta par-
35 te ſub tit. de Euangelio dicetur. † Horologium, per quod ho-
ræ leguntur, i. colliguntur, ſignificat diligentiam quã ſacerdo-
tes in dicendis canonicis horis debito tẽpore habere debent, Pſa. 118.
36 iuxta illud, Septies in die laudẽ dixi tibi. † Tegulę tecti qui im
brẽ à domo pellũt, ſunt milites, qui Eccleſiã à Paganis & ab ho
37 ſtibus protegũt. † Cocleæ quarum exẽplar à tẽplo Salomonis
ſumitur, ſunt viæ muris interuolutæ latenter, per quas latẽter
arcanam cognitionẽ ſingulorũ accipimus, quas ſoli qui ad cœ
leſtia gradiuntur, agnoſcunt. De gradibus, per quos ad altare aſ
48 cenditur in ſeq. tit. dicitur. † Sacrarium, ſiue locus in quo ſacra
reponuntur ſiue in quo ſacerdos ſacras veſtes induit, vterum
ſacratiſſimæ Marię ſignificat, in quo Chriſtus ſe ſacra veſte car
nis induit. Sacerdos, à loco, in quo veſtes induit ad publicum
procedit, quia Chriſtus ex vtero virginis procedẽs in mundũ
venit. Locus epiſcopi in eccleſia, altior eſt ſicut in ſecunda par
39 te ſub tracta. de Epiſcopo dicetur. † Propè altare etiam quod
Chriſtum ſignificat collocatur piſcina ſeu lauacrum, i. Chriſti
miſericordia, in qua manus lauantur, ad notandum, quod in
baptiſmo & pœnitentia, quæ per illam ſignificatur, à peccatorũ
ſordibus diluimur, quod à veteri teſtamento tractum eſt. Legi
tur. n. Exo. quod Moſes fecit labiũ æneũ cum baſi ſua, in taber Exo. 30.
naculũ, in quo Aaron ſacerdos & filij lauarẽtur, acceſſuri ad al & 40.
40 tare, vt in eo offerrent tymiama. † Lumẽ, quod in eccleſiã ac-
cẽdit, Chriſtũ ſignificat iuxta illud, Ego ſũ lux mũdi, & Io. Erat
lux vera, &c. Vel luminaria ecclæ ſignificãt Apoſtolos & cæteros
doctores quorum doctrina fulget eccleſia, vt Sol & Luna, de
quibus Dñs ait, Vos eſtis lux mundi. i. bonorũ operũ exempla. Matt. 5.
Vnde ipſe admonẽs eos ait, Luceat lux veſtra corã hominibus.

Illum.

Exo.27. Illuminatur auté Ecclesia ex præceptis Dñi: vnde ibi Exod. legitur, Præcipe filiis Aaron, vt offerant oleũ de arboribus oliuarum purissimum vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij. De quo in secunda parte de acolyto dicetur. Fecit quoque Moses lucernas septẽ, quæ sunt septẽ dona spiritus sancti, quæ in nocte huius seculi tenebras nostræ cæcitatis illustrãt, quæ super candelabra ponuntur: quia requieuit supra Christũ spiritus sapientiæ & intellectus spiritus consilij & fortitudinis,
Esai.11. spiritus scientiæ & pietatis, spiritus timoris Dñi, quibus prædi
Esai.61. cauit captiuis intelligentiã. Pluralitas in Ecclesia lucernarũ, pluralitaté, designat in fidelibus gratiarium. Crux. † triumphalis, in 41
plerisq; locis in medio Ecclesiæ ponitur ad notãdum ꝙ de medio corde redẽptorem nostrum diligimus, qui iuxta Salomonẽ corpus suum media charitate constrauit propter filias Hierusalem: & vt omnes signum victoriæ videntes, dicant, Aue salus totius seculi, arbor salutifera, & ne vnquam à nobis dilectio Dei
Cantic.3. obliuioni tradatur: qui, vt seruum redimeret, tradidit vnicum filium, vt crucifixum imitemur. Crux autẽ in altum dirigitur, per quod Christi victoria designatur. De hoc dicetur, vbi de Ecclesiæ consecratione agetur. Quare Ecclesia intus & non extra ornetur, sub tractu de picturis, dicetur. † Claustrum, sicut 42
ait Richardus episcopus Cremonensis, in mitrali, ab excubiis & custodiis Leuitarum circa tabernaculum, vel ab atrio sacerdotum, vel à porticu Salomonis ad templum sumpsit exordiũ. Præcepit enim Dominus Mosi, ne Leuitas cum plebeia multitudine numeraret, sed constitueret eos super tabernaculum testimonij ad portandum & custodiendum. Propter quod domini præceptum dum diuina peraguntur mysteria, clerici debent in ecclesia stare à laicis segregati. Vnde statuit Concilium Maguntin. extra de vi. & ho. cle. c. j. ꝙ pars illa quæ cancellis diuiditur ab altari, psallentibus tantum pateat clericis. Porrò sicut tẽplum triumphantem designat Ecclesiam, sic claustrum cœlestẽ
1.Cor.15. significat Paradisum: vbi erit cor vnum: & idem in Dei dilectione & voluntate, vbi omnia communiter possidebuntur: quia q̃ quis minus habebit in se, in alio se gaudebit habere: quia Deus erit omnia in omnibus. Ideóque regulares vnanimiter in claustro degentes, ad seruitium Dei surgunt, & secularia relinquentes, in omnibus vitam communem ducunt. † Diuersitas autem 43
officinarum & officiorum in claustro, diuersitas est mansionum cum diuersitate præmiorum in regno: quoniam in domo patris mei mansiones multæ sunt, dicit Dominus. de pœ. distin. iiij. c. domo. Moraliter verò claustrum, est animæ contemplatio vbi se recipit, à turba cogitationũ carnalium separatur, & sola

cœle

cœlestia meditatur.xlvij dist.cap.omnes. In hoc claustro sunt quatuor latera scilicet,cõtemptus sui,cõtemptus mũdi, amor proximi,& amor Dei. Vnũ quodq; autẽ latus suũ habet ordinem columnatũ. Contẽptus sui, habet mẽtis humiliationem, carnis afflictionẽ, humilem sermonem & similia.Basis omniũ colũnarũ,est patientia.In hoc claustro diuersitas officinarum, est diuersitas virtutum.Capitulũ est cordis secretum. De hoc aliter tamẽ dicetur in quinta parte sub ti.de prima.Refectoriũ dilectio sanctæ meditationis.Cellariũ,sacra scriptura. Dormitoriũ,munda conscientia.Oratorium,vita immaculata. Ortus arborũ & herbarum,cõgeries virtutum. Puteus aquarũ viuentium,irrigatio donorũ quæ hic sitim mitigãt:& in futuro pe-
44 nitus extinguens.†Sedes autẽ episcopales,quæ iuxta B. Petri dispositionem,sunt in singulis ciuitatibus antiquitus consecratæ:prout dicetur in procœmio secũdę partis, nõ in memoriam confessorum,sed ad honorẽ Apostolorũ ac martyrum,
45 ac ꝑcipuè B.Mariæ virginis,veterum deuotio dedicauit.† Cæterùm ideò in Ecclesiam conuenimus , vt ibi delictorum veniã postulemus & diuinis laudibus insistamus , vt dicetur in procœmio quintæ partis,& vt ibi bona siue mala iudicia audiamus,& Dei cognitionẽ discamus & accipiamus, & vt domini
46 cum corpus ibi manducemus.† In conuentu ecclesię mulieres & viri seorsum habitant, quod secundum Bedam, à veteri consuetudine deriuatum accepimus, & inde fuit quod Ioseph & Maria puerũ dereliquerunt:quoniã alter illum, quem secum nõ cernebat,cum altero putabat. Causa autẽ diuisionis est , quia caro viri & mulieris si propiùs accesserint , ad libidẽ accẽduntur.Vnde cum ibi peccata deflere debeamꝰ,necesse est tũc eorũ fomẽta & delectationes carnales vitari.Masculi autẽ in australi,fœminę autẽ in boreali siue in aquilonari parte manent , vt ostẽdatur firmiores sanctos debere stare cõtra maiores huiꝰ seculi tẽtationes, infirmiores verò contra minores seu minus fortiores, firmiorémque sexũ in aperticori loco cõsistere debere,quoniã secundum Apostolum,Fidelis est Deus,qui nõ patietur vos tentari supra id,quod potestis sustinere.Ad hoc etiã pertinet,quia Ioannes vidit Angelum fortẽ,qui posuit suum pedem dextrum super mare,nam & fortiora mẽbra maioribus periculis opponuntur,secundũ alios verò viri in parte anteriori,mulieres in posteriori parte manent,
47 quia vir caput est mulieris,ideoq;,dux eius. † Mulier quoque velato capite esse debet in ecclesia.xxxiij.quęst.v.mulier,quia non est imago Dei, & quia per illam præuaricatio inchoata est,ideoque in ecclesia propter reuerẽtiam sacerdotis (qui est

1.Cor. 10.
Apoc.10.
Ephe.5.
1.Cor. 2.

Christi vicari⁹) coram eo tanquã coram Iudice propter reatus
originem, habeat caput velatũ nõ liberum nec propter ean-
dem reuerentiam habeat potestatẽ loquẽdi in ecclesia corã eo.
Olim autẽ viri & mulieres comã sibi nutriẽtes, adsistebant in
Ecclesia, nudo capite crinibus gloriãtes, quod inhonestũ erat.
Ephe. 5. † Qualis locutio in Ecclesia habenda sit, Apostolus ostẽdit, di 48
cens, Loquẽtes vosmetipsis in Psalmis & Hymnis, & Canticis
spiritualibus, vnde ibi à verbis superfluis abstinendũ est, extra
de cele. miss. c. dolentes. iuxta illud Chrysostomi, In aulã regiã
ingressurus, habitu & incessu te conponas, Angeli enim Domi
ni adsunt, quia domus dei, plena est virtutibus incorporeis. Et
Dominus ad Mosen & Angelus ad Iosue, Solue calciamẽtum
Iosue. 5. de pedib⁹ tuis, locus enim in quo stas sanctus est. † Vltimò no 49
tãdũ est quod ecclesia cõsecrata reos sanguinis ad se cõfugien
tes, qui in illa, vel cõtra illã non deliquerũt, defendit ne vitam
perdãt aut mẽbra. xiij. q. v. reos. extra de immu. eccle. inter. Ta
mẽ legitur quod Ioab in tabernaculũ fugit & cornu altaris ap
3. Reg. 2. prehendit. idẽ etiã priuilegium habet nõ consecrata, in qua di
uina officia celebrãtur. extrà de immuni. eccl. c. Ecclesia. Cor-
pus † autẽ Christi à tabulis sumptũ, eos nõ defendit, nec cõfu 50
gientes ad illud, tũ quia hoc priuilegiũ ecclesiæ cõcessum est,
quare nõ est ad alia protrahendũ, tum quia illud est cibus ani-
mæ, nõ corporis. de conse. dist ij. non iste. vnde animã liberat.
& non corpus † Ecclesiæ trib. de causis de loco ad locũ mu 51
tãtur, de consec. di. j. tribus, &c. seq. Primò, propter necessita-
tem persecutorum. Secũdò, propter difficultatẽ locorum, puta
propter aëris intẽperiem. Tertiò, cùm malorũ societate grauã
tur, & tunc cũ cõcilio Papæ vel episcopi. Quare ecclesiã ingre
diẽs, signo crucis se munit, dicetur in proœmio quintæ partis.

SVMMA.

1 *Altare qui primum extruxerunt, & vnde fluxerit hodiernus vsus.*
2 *Altare, & ara, quid differant.*
3 *Altare multiplex, multiplicem efficit significationem. et nu. 4.*
5 *Arca testamenti, quibus sit ornata. et num. 16.*
6 *Constantinus imperator constituit in Basylica arcã testamenti, allatam Hierosolymis à Tito Imperatore.*
7 *Homo vt sit templum Dei, quæ secum habere debeat.*
8 *Mensa quid notet.* 9 *Candelabrum ehterius illuminãs, quid.*
10 *Arca, vnde dicatur. Et quid notet. Et quibus cõstet.*
11 *Altare quid. Et quid notet Fusè per discursum, n. 13. et 15.*
12 *Charitas maxima virtutum.*
14 *Linteamina alba, operiunt altare.* 17 *Scala ad altare.*

De

De altari.

CAP. II.

1 ALtare in ecclesia propter tria fit prout sub eius dedica-
tione dicetur. Sciendum autẽ est, quod Noe primus: de- *Gen.* 8.
inde *Isaac*, Abraham & *Iacob*, altaria ædificasse leguntur, *Ibid.* 12.
quæ nõ aliud quàm lapides erecti intelliguntur super quos sa- *Ibid.* 33
crificia mactabãt, quæ supposito igne cremabãt. Moses etiã fe-
cit altare de lignis Sethin, & inde altare Tymiamatis, quod vesti
uit auro purissimo: prout legitur in Exodo: vbi etiam ponitur *Exod.* 25
forma ipsius altaris. Salomon quoque sicut legitur Regum pro 27. & 29.
pe finem altare aureum fabricauit. Ab his quidem antiquis pa- 3. *Reg.* 8.
trib: altaria modernorum sumpserunt exordium: quæ in cor-
nua quatuor erigũtur, quorũ quædã vnius sunt lapidis: quędã
2 plurib. componuntur. † Nẽpè altaria & aræ aliquoties indifferẽ
ter inueniuntur: interest tamen. Nam altare quasi alta res, vel al
ta ara dicitur, in quo sacerdotes incensum adolebant, ara quasi
area. i. plana: vel ab arbore dicitur: quia in ea sacrificia ardebãt.
3 †Et not. quòd multiplex in scriptis legitur altare, videlicet su-
perius & inferius: interius & exterius: quorum etiam quodli-
bet est duplex. Altare superius, est Deus trinitas, de quo legitur.
Non ascendetis ad altare meum per gradus. Exod. 20. Est & *Exod.* 20.
altare superius ecclesia triumphans: de quo dicitur: Tunc im-
ponent super altare tuum vitulos. Psa. 50. Altare autem inferius
est ecclesia militans: de quo legitur, Si altare lapideum feceris
mihi, non ædificabis illud de sectis lapidib. Est etiam altare in-
ferius, mensa templi de qua dicitur, Constituite diem solẽnẽ in *Psal.* 117.
condẽsis vsque ad cornu altaris, & in 3. Reg. dicitur, ꝙ Salomõ 3. *Reg.* 8.
fecit altare aureũ. Altare verò interius est cor mundũ prout in
fra dicetur. Est etiam altare interius fides incarnationis, de qua
iubetur in Exo. Altare de terra facietis mihi, altare autẽ exte- *Exod.* 20.
rius est ara Crucis. Hoc est altare holocausti, super quo crema-
batur sacrificium vespertinum. Vnde in canone missæ dicitur,
*I*ube hæc in sublime altare quod tuum ferri, &c. Altare etiã ex-
teriꝰ sunt eccles. sacramẽta, de quib. dictum est, Altaria tua dñe
virtutum, &c. Rursus altare etiã, mortificatio nostra seu cor no
strum, in quo carnales motus feruore spiritus sancti cõsumun
4 tur† Secũdò, altare etiã significat ecclesiã spiritualem, quatuor *Psal.* 83.
eius cornua significãt quatuor mundi plagas, per quas ecclesia
dilatatur. Tertiò, significat Christum, sine quo munꝰ nullũ acce
ptabile patri offertur. Vnde ecclesia solet orationes ad patrem
dirigere per Christũ. Quartò, significat corpus dñi, prout in 6.
parte sub tit. de Parasceue dicetur. Quintò significat mensam,
in qua cũ discipulis cõuiuatꝰ est Christus. Sanè legitur in Exod. *Matt.* 28

quod in arca testamẽti siue†testimonij reposita est testificatio. 5
Exo.40. i.tabulę in quibus scriptũ erat testimoniũ,licet etiam quædam
reposita ibi testimonia dici possunt,& hoc in testificatione ꝙ le
gem naturalem in cordib.scriptã suscitauerat in scriptis.Repo
sita est etiã ibi vrna aurea plena mãna in testificationem,quòd
panẽ dedisset filiis Israel de cœlo,& virga Aarõ,in testimoniũ,
Heb.9. quia omnis potestas à Domino. Deo est & *D*euteronomius, in
Exo.37. testimoniũ pacti,quod dixerãt,omnia quæ dixerit nobis domi
nus,faciemus.Et ob hoc dicta est arca testimonij vel testamẽti,
ob hoc etiam dictum est tabernaculum testimonij. Super arcã
verò factum est propitiatorium,de quo dicetur in proœmio.4.
partis. In cuius rei imitationẽ in quibusdam ecclesiis super al-
Exod. 5 tare collocatur arca seu tabernaculum in quo corpus Domini,
3.Reg.8 & reliquię ponuntur.Præcepit etiam Dominus fieri candelabrũ
ductile ex auro purissimo.Legitur in 3.Regũ,quòd in arca fœ-
deris aliud non est, nisi duæ tabulæ lapideæ quas posuerat in
ea Moses in Oreb,quando pepigit Dominus fœdus cũ filiis Is
rael cum egrederentur de terra Aegypti.Et nota†quod tempo 6
re Siluestri Papæ Constantinus Imperator construxit basilicam
Lateran.in qua posuit arcã testamenti,quã *T*itus Imperator as
portauerat de Hierusalẽ,candelabrũ aureũ, cum septem infu-
soriis lucernis.In qua arca sunt hæc,Anuli, & vectes aurei, ta-
bulæ testimonij,& virga Aarõ,mãna,panes ordeacei, vrna au-
rea,vestis incõsutilis,& arundo,& vestimentũ S.Ioãnis Bapti-
stæ,& forcipes cũ quibus tõsus fuit S.Ioannes Euangelista.Sa-
nè homo†si habet altare,mensam,candelabrũ & arcã, templũ 7
Dei est.Oportet siquidem eum altare habere,vbi rectè offerat,
& rectè diuidat.Altare est cor nostrũ in quo debemus offerre,
vnde Exod.20.præcipit dominus in altare offerri holocausta,
quia de corde debẽt procedere opera igne charitatis accensa
Holocausta dicuntur ab olon,quod est totũ,& kaousis, quod
est incendium siue incensio.vnde holocausta,quasi ex toto in-
cẽsa.In isto igitur altari debemus rectè offerre & rectè diuide
re Rectè offerimus,quando bonum quod cogitamus ad perfe-
ctionem perducimus. Sed non rectè diuidimus, si non dis
cretè illud faciamus, quia sepè putat homo facere bonum,
& facit malum,& sæpè ex vna parte,facit bonũ, & ex alia par-
te facit malum,& ita ipse ędificat,& ipse destruit.Sed tunc rectè
diuidimus,quando bonum quod facimus, non nobis sed soli
psal. 22. Deo attribuimus.Mensam quoque oportet hominem habere,
vt inde panes verbi Dei sumat. *P*er†mensam,sacram scriptu- 8
ram intelligimus,de qua Psalmista, Parasti in conspectu meo
mensam aduersus eos,qui tribulant me,id est,dedisti mihi scri

pturam

ptura cōtra tentationē dæmoniacā; Oportet vt hanc habeamus .i. in mēte reponamus, vt panes verbi Dei inde sumamus. Pro defectu huius panis dicit Hiere. Paruuli petierunt panē, & non erat, qui frangeret eis. Oportet etiam eum habere candela- Tren. 4.
brum, vt bonis operibus luceat. Candelabrū † exterius illuminās est opus bonum, quod alios per bonum exemplum accendit, de quo dicitur. Nemo accēdit lucernam & ponit eam sub modio sed supra candelabrum. Lucerna iuxta verbū Domini est bona intentio, quia Christus dicit: Lucerna, est oculus tuus: oculus verò, est intētio. Non debemus ergo ponere lucernam sub modio, sed supra cādelabrum, quoniam si habeamus bonā intentionem, nō debemus abscondere, sed bonum opus aliis in Lu. 11.
1 olumen & exemplum manifestare. † Oportet eum etiam habere arcam, quæ dicitur ab arcendo. Arca ergo, potest dici disciplina, vel regularis vita, per quam crimina à nobis arcentur. In arca autem sunt virga, tabula & mãna: cum in regulari vita debet esse virga correctionis, vt caro castigetur, & tabula dilectionis, vt Deus diligatur, In tabulis enim scripta sunt mandata, quæ p Psal. 33.
tinent ad dilectionem Dei. Debet etiam ibi esse māna diuinæ prælibationis, vt quā suauis est Deus, gustemus & videamus, quia bona est negotiatio eius, iuxta illud Prouerb. de muliere Prou. 31.
forti. Gustauit, & vidit, quia bona est. Vt ergo Dei templum simus, habeamus in nobis altare per oblationē, ne appareamus in conspectu Dei vacui iuxta illud Ecclesiast. Nō apparebis in Eccle. 23
conspectu Dei tui vacuus. de consec. di. i. omnes. Mensam per Mar. 8.
refectionem, ne deficiamus in via, quasi ieiuni, iuxta illud euangelij. Si dimisero eos ieiunos, deficient in via. Candelabrum, per bonam operationem, ne simus otiosi, iuxta illud ecclesiast. Eccle. 33
Multam malitiam docuit otiositas. extrà de renuntiat. c. nisi. §. verum. Arcā, ne scimus quasi filij Belial, id est, absque iugo in- psal. 2.
disciplinati, disciplina enim necessaria est, iuxta illud Psal. Apprehēdite disciplinā, ne quādo irascatur Dominus, &c. De his etiā
11 & aliis altaris ornamentis in seq. tit. dicetur. † Hoc altare ille ædificat, qui cor suum vera humilitate & virtutibus exornat. vnde Grego. Qui virtutes sine humilitate cōgregat, quasi qui puluerē in vētum portat. Per altare enim cor nostrum intelligitur, vt dicetur, vbi de altaris dedicatione agetur, quod est in Leuit. 6.
medio corporis, sicut altare in medio ecclesiæ, de quo altari iubetur à Domino Leuit. Ignis in altari meo semper ardebit. Ignis, † est charitas, altare est cor mundum, ignis semper ardebit in altari, quia charitas semper feruēbit in corde nostro. Vn Cāti. 8.
de Salomon In canticis canticorum. Aquæ multæ non possunt

extinguere charitatẽ quia enim semper ardet, extingui non po-
psal.117. test. Vos ergo secũdum Prophetã agite diẽ lætitiæ in frequenta
tionib. seu in cõdẽsis vsque ad cornu altaris, quia reliquiæ co-
gitationum diem festum agẽt tibi. De hac Apost. excellentiorẽ
viã nobis demonstrat. excellẽtiorẽ viã dixit charitatẽ, quia ipsa
est super omnes virtutes, & quicunque ipsam habet, omnes vir
i.Cor.12 tutes habet, hoc est verbum abbreuiatũ, quod facit Dñs super
psal.75. terrã, quod adeò breue est, vt dicatur, Habe charitatẽ, & fac
quicquid vis. Ex his nãque duobus mandatis tota lex pẽdet &
Prophetæ. Vel p altare, vniuscuiusque animã intelligimus, quæ
ædificatur Dño ex lapidibus viuis, s. ex virtutib. variis & diuer-
Mat.22. sis. †Porrò linteamina alba quib. operitur altare, carnẽ siue hu 14
manitatẽ Saluatoris designãt, quæ multo labore candidantur,
sicut Christi caro ex terra: i. ex Maria orta, p multas tribulatio
nes ad resurrectionẽ, & candorẽ & lætitiã immortalitats peruenit,
de qua exterius sunt ecclesiastica sacramenta, de quib. dictum
est, Altaria tua Dñe virtutum, &c. †Rursus altare, est mortifica 16
psal. 83. tio nostra seu cor nostrũ, in quo carnales motus feruore Spũs
sancti cõsumuntur. Secundò altare etiam significat Ecclesiam
spũalẽ, quatuor eiꝰ cornua significãt quatuor mũdi plagas, per
quas Ecclesia dilatatur. Tertiò, significat Christum sine quo mu
nus nullum acceptabile patri offertur. Vñ Ecclesia solet oratio
Mat. 26. nes ad patrem dirigere p Christum. Quartò, significat corpus
Exo. 40. Dñi, prout in vj. parte sub tit de Parasceue dicetur. Quintò, si-
gnificat mensam, in qua cũ discipulis conuiuatus est Christus. 16
Sanè legitur Exod. quod in arca testamenti †siue testimonij re-
posita est testificatio. i. tabulæ, in quib. scriptum erat testimo-
nium: licet etiam quędam reposita ibi testimonia dici possunt,
& hoc in testificatione quod legem naturalem in cordib. scriptã
suscitauerat in scriptis, Reposita est etiam ibi vrna aurea plena
Hebr. 9. manna in testificationem quod panem dedisset filiis Israel de cę
lo, & virga Aaron, in testimonium quòd omnis potestas à Do-
Rom.13. mino Deo est, & Deuteronomius in testimonium pacti, quo di
xerant, Omnia quæ dixerit nobis Dominus, faciemus. Et ob
hoc dicta est arca testimonij vel testamenti, ob hoc etiã dictũ
est tabernaculum testimonij. Super arcam verò factum est
Exo. 37. propitiatorium, de quo dicitur in procemio quartæ partis. In
cuius rei imitationem, in quibusdam Ecclesiis super altare col
locatur arca, seu tabernaculum in templum Salomonis, & à
prophera in xv. psalmis continuè demonstratur, quas bea-
Psa. 83. tus vir ascensiones in corde suo disposuit, Hanc †scalam vidit
Gen. 28. Iacob, summitas eius cœlos tangebat. lxxxviij. dist. c. j. Per hos 17
gradus, cõpetenter virtutũ gradus intelliguntur, quibus ad al-
tare,

are,i.Christum ascẽditur, iuxta illud Psal. Et ambulabunt de virtute in virtutem.de pœn.dis.ij.dum sanctam.in principio,& Iob,Per singulos gradus meos pronuntiabo illũ,legitur in Exo. Non ascẽdes ad altare meum per gradus,ne reueletur turpitudo tua,nõdum.n.fortè antiqui femoralibus vtebantur. In concilio Toletano.xxvj.q.vj.quicunque.cauetur, ꝙ clericus causa doloris in alterius perniciem altare vel imaginem exuens vestibus vel lugubri veste vel spinis accingens, vel ecclesiæ luminaria extinguens,deponatur. Sed si ecclesia sua iure suo indebitè spoliatur, hoc causa mœroris facere licet. vel secundum quosdã,quẽadmodum & in die passionis Dñi in signum tristitiæ altaria denudãtur. quod tamen hodie concilium reprobat Lugdunen.extrà de offic.ord.cap.si canonici. Denique altaria, quæ per somnia,& per inanes quasi reuelationes hominum cõstruuntur,reprobantur omnino.de consec.dist.j.placet.

Psal.83.
Iob.33.

SVMMA.

1 *Picturarum & cortinarũ vsus in ecclesia,earũq; varia significatio.*
2 *Græci quomodo vtantur imaginibus & picturis dimidiatis. Et quo id faciant consilio.*
3 *Ezechias Rex,quo consilio serpentem æneum confregerit.*
4 *Idolorum immodicus vsus reprobatur,moderatus probatur.*
5 *Picturarum & imaginum in ecclesia varia est sedes.*
6 *Christus qua,& quotuplici forma pingendus & nu.12.*
7 *Christus variè pictus,varium quid notet.*
8 *Angeli variè effiguntur pro varia eis à Deo collata dignitate, & munere.*
9 *Euangelista qua forma pingantur,& qua sede locentur.*
10 *Apostoli variè pro suo cuiusque munere,pinguntur.& nu.16.*
11 *Patriarchæ,qualiter effingantur.*
13 *Ioannes Baptista qua forma pingatur. Et qua martyres.num.14.*
15 *Confessores:qua forma pingantur,qua doctores,qua denique virgines.Vbi & varietatis subdita ratio.*
17 *Picturæ sanctorum,ad quid in ecclesiis variè institutæ.Et vnde sit petitum illud ipsum exemplum.*
18 *Antiquorum instituta & sanctiores,sunt tutissimi vitæ duces.*
19 *Christus quotuplici corona depingatur.*
20 *Corona sanctorum,qua specie & forma effingatur.*
21 *Paradysus ad quid pingatur in ecclesia,ad quid infernus.*
22 *Picturarum varietas,varietatem virtutum notat.*
23 *Ecclesiæ ornatus,in quibus consistat. Et in quibus altaris.nu.24.*
25 *Historiarum tabernaculum,quid notet.* 26 *Phylatterium, quid.*
27 *Candelabra in vtroque altaris cornu quid notent. Quid emunctoria siue forcipes.nu.28.& 29.Quid scuta.nu.30.*

De picturis, & cortinis, & ornamentis Ecclesiæ.

CAPVT III.

Pictura † & ornamenta in Ecclesia, sunt laicorũ lectiones & scripturæ: vnde Gregorius de cõsecra. dist. iij. c. perlatum. Aliud est picturam adorare aliud per picturæ historiã, quid sit adorandum, addiscere: nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis cernẽtibus præstat pictura: quia in ipsa ignorãtes vidẽt quid sequi debeant, in ipsa legunt qui literas nesciunt. Sanè Chaldæi ignem adorant, & cogunt alios idẽ facere, alia idola cõburentes. Pagani verò imagines seu icones, & idola adorant quod Sarraceni nõ faciunt, qui imagines nec habere, nec videre volunt: moti ex verbo illo: Non facies tibi omnem similitudinem eorum, quæ in cœlo, vel in terra, vel in aquis vel sub terra sunt. Exod. 20. & aliis authoritatibus, quæ statim sequuntur: nos valdè super hoc increpantes: sed nos illas non adoramus: nec Deos appellamus: nec spẽ salutis in eis ponimus: quia hoc esset idolatriæ: sed ad memoriam & recordationẽ rerum olim gestarum, eos veneramur: 1

Exo. 20.

Vnde versus.

Effigiem Christi qui transis, pronus honora,
Non tamen effigiem, sed quod designat, adora.
Esse Deum, ratione care, cui contulit esse
Materiale lapis, effigiale manus.

Nec Deus est, nec homo, præsens quam cernis imago.
Sed Deus est, & homo, quem sacra figurat imago.
Et alibi.
Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa.
Hanc videas, sed mente colas, quod noscis in ipsa.

2 Græci † etiam vtuntur imaginibus pingẽtes illas: vt dicitur
solũ ab vmbilico suprà, & non inferius, vt omnis stultæ cogita
tionis occasio tollatur, nullam etiam faciunt sculptilem imagi *Can.* 26.
nem, eò quòd legitur Exo. 20. c. Non facies sculptile neque ima *Cap.* 4.
gines. Item Leuit. 26. Non facies idolum neque sculptile. Item *Deut.* 4.
Deut. 4. c. Ne fortè decepti, faciatis vobis sculptam similitudi- *Psal.* 13.
nem. Item non facietis vobis Deos aureos & argenteos. Item
Propheta, Simulachra gentium argentum, & aurum, opera ma-
nuum hominum. Similes illis fient, qui faciũt ea, & omnes qui
cõfidunt in eis. Cõfundantur omnes qui adorant sculptilia, &
qui gloriãtur in simulachris suis. Itẽ, *M*oses ait populo *I*srael, *Nu.* 21.
ne fortè errore deceptus adores ea, quæ creauit Dominus 4. *Reg.*
3 Deus tuus. † Hinc etiã est, ꝙ serpentẽ æneum, quẽ Moses ere- 18.
xerat, Ezechias Rex confregit, quia populus ille contra legis
4 præceptum turis adolebat incensum. Ex † his autem & simili-
bus authoritatibus reprobatur nimius imaginum vsus. Ait. n.
Apostolus primæ Corinth. Scimus enim, quia idolum nihil est 1. *Cor.* 8.
in mundo, & nullus Deus nisi vnus. Possent nanque simplices
& infirmi per nimium & indiscretum vsum facilè ad idolatriã
trahi. Vnde Sapientia, Idolis nationum non erit respectus, qm̃ *Sap.* 14.
creaturæ *D*ei in odium factæ sunt, & in tentationem aïæ homi
num, & in muscipulam pedibus insipientium. Moderatè verò
vti picturis ad repræsentandum, mala vitanda, & bona imitan-
da, reprehensibile non est. *V*nde Dominus ad Ezec. Ingredere, *Ezech.* 8
& vide abominationes pessimas, quas isti faciunt. Et ingressus
vidit omnẽ similitudinẽ reptilium & animalium & abominatio
nem, & vniuersa Idola domus Israel depicta in pariete. Nempè *Eze.* 4.
Greg. hoc exponens in pastorali lib. 2. cap. 20. dicit: *D*um exte
riorum rerum intrinsecus species attrahuntur, quasi in corde
depingitur quicquid fictis imaginibus deliberando cogitatur.
Rursus ad eundem *E*zech. dicitur, Sume tibi lateram, & po-
nes eũ corã te, & describes in eo ciuitatẽ Hierusalẽ. *E*i autem
quod dictum est, ꝙ imagines, sunt laicorũ literæ obuiat illud.
*E*uãgelij, Habent, inquit, Mosen & prophetas, audiant eos. De *Lu.* 16.
hoc etiã dicetur in 4. parte sub. 3. particula Canonis super ver-
bo, seruitutis. Cõcil. Agathen. de consec. dist. iij. c. placuit. inhi-
bet picturas in ecclesijs fieri, & quod colitur & adoratur in pa-
rietibus

rietibus depingi:sed Grego.de conf.dist iij.c.perlatum dicit,ꝙ
picturas nõ licet frangere ea occasione, quod adorari non de-
bent,Pictura nanque plus videtur mouere animum,quàm scri-
ptura,Per picturam quidem res gesta ante oculos ponitur de
conf.dist.ij c.semel.sed per scripturam res gesta quasi per audi-
tum,qui minus mouet animam ad memoriã reuocatur. Hinc
etiam est,ꝙ in ecclesia non tantam reuerentiam exhibemus li
bris,quantam imaginibus & picturis.†Picturarum siue imagi 5
num aliæ sunt supra ecclesiam,vt Gallus,vel Aquila:aliæ extra
ecclesiam.s.foris in fronte ecclesiæ , vt Bos & Leo : aliæ intra,
vt conę,statuæ & diuersa sculpturarũ & picturarumgenera,quę
vel in vestibus vel in parietibus vel in vitrealibus depingitur,
de quorũ aliquibus sub tractatu de ecclesia dictum est,quod à
tabernaculo Mosi & tẽpore Salomonis sumptũ est. Scripsit.n.
Moses,scripsit & pinxit Salomon,& parietes cœlaturis & pictu
ris ornauit.†Sciẽdum autẽ est,ꝙ Saluatoris imago tribus mo 6
dis conuenientius in ecclesia depingitur.videlicet,aut residens
in throno.Aut pendens in crucis patibulo. Aut, vt residens in
Ioan.1. matris gremio,quia verò Ioan.Baptista Christum digito mon
strauit dicens,Ecce agnus Dei,ideò quidam depingebant Chri
stum sub specie agni.Quia tñ vmbra trãsiuit, & Christus verus
est homo,dicit Adrianus Papa de conf di.iij.c.sextam.quod ip
sum in forma humana depingere debemus. Non enim agnus
Dei in cruce principaliter depingi debet, sed homine depicto,
non obest agnum in parte inferiori,vel posteriori depingi,cũ
ipse sit verus agnus,qui tollit peccata mundi.His quidẽ & aliis
diuersis modis Saluatoris imago depingitur, propter diuersas
significationes.†Nam picta in præsepio,rememorat natiuita- 7
tem.Depicta in matris gremio,puerilẽ ætatẽ. Depicta vel scul-
pta in cruce,passionem,&quandoque in ipsa cruce Sol & Luna
quasi eclypsim patientia depinguntur. Depicta verò in scalarũ
ascensu,Ascensionem.Picta,vt residens in throno , seu in solio
excelso,præsentem indicat maiestatem & potestatem, quasi di
cat, Data est ei omnis potestas in cœlo & in terra.iuxta illud
Mat.vlt. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum , &cæ.id est,
Esa.6. Dei filium super Angelos regnantem iuxta illud , Qui sedes su
Exo.24. per Cherubin Quãdoque verò depingitur sicut viderunt eum
Moses & Aaron , Nadab & Abiu,s.supra montem & sub pedi-
bus eius quasi opus saphyricum,& quasi cœlum serenum. Et
Luc.21. quoniam sicut ait Lucas,tunc videbunt filium hominis venien
tem in nube cum potestate magna & maiestate,ideò ei quãdo
que circum circa pinguntur Angeli , qui ei semper seruiunt &
Esa 6. assistunt,& depinguntur cum sex alis,secundum Esa.Seraphin

ſtabāt iuxta illud, Sex alæ vni, & ſex alæ alteri,& duabus vela-
8 bāt faciem eius,duabus pedes,&duabus volabāt. †Depingūtur
etiam Angeli tanquam in ætate iuuenili florentes,nunquam e-
nim ſeneſcunt.Quandoque etiam circumpingitur Archange-
lus Michael,draconem ſuppeditans,iuxta illud Ioan. in Apoc.
Factum eſt prælium in cœlo, Michael cum dracone pugnabat.
quæ pugna eſt diſſidium Angelorum, confirmatio bonorum, Apoc.12.
& ruina malorū, aut in præſenti eccleſia perſecutio fidelium.
Quādoque etiā circumpinguntur.24.ſeniores, ſecundum viſio
nem ipſius Ioā.in veſtib.albis & coronis aureis,per quos ſigni-
ficantur veteris & nouæ legis doctores,qui ſunt 12.propter fi-
dem trinitatis,quam annuntiant per quatuor mundi climata, Apoc.4.
aut 24.propter opera & obſeruantiam Euangeliſtarum. Si lam-
pades adduntur,dona Spiritus ſancti repræſentantur. Si mare
9 vitreum,baptiſmus innuitur. † Quandoque etiam circumpin-
guntur,quatuor animalia,ſecundum viſionem Ezechielis & e-
iuſdem Ioan.Facies hominis,& facies leonis à dextris, & facies Ezech.1
bouis à ſiniſtris,& facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Hi
ſunt quatuor Euangeliſtę.Vnde pinguntur cum libris in pedib.
quia quæ verbis & ſcriptura docuerunt,mente & opere com-
pleuerunt.Matthæus figuram ſortitur humanam,Marcus figu
ram tenet leonis,hi ponuntur à dextris,quia Chriſti natiuitas
& reſurrectio fuerunt omnium lætitia generalis. Vnde in Pſal.
Et ad matutinum lætitia Lucas verò vitulus eſt, eò ꝙ à Zacha Ioā.3.
ria Sacerdote inchoauit,& Chriſti paſſionē & hoſtiam ſpecia-
lius pertractauit.Vitulus enim,eſt animal Sacerdotū ſacrificiis
aptum. Comparatur etiam vitulo propter duo cornua, quaſi Pſal.22.
duo continens teſtamenta,& propter quatuor pedum vngulas
qua quatuor Euangeliſtarum ſententias. Per hunc quoque fi-
guratur Chriſtus,qui fuit pro nobis vitulus immolatus,ideóq;
ponitur à ſiniſtris,quia mors Chriſti fuit Apoſtolis triſtis. De
hoc & qualiter beatus Marcus depingi debet, in ſeptima parte
ſub titulo de Euangeliſtis dicetur.Ioannes autem figuratur a- Ioā.1.
quila,quoniam ad excelſa peruolat,cùm ait: In principio e- Pſal.101
rat verbum. Hoc quoque ſignificat Chriſtum,cuius iuuentus
vt aquila renouatur,quia reſurgens à mortuis,floret,& in cœ-
lum ingreditur,hic tamen non iuxta, ſed ſuper ſe depingitur,
quoniā aſcēſionem deſignat & verbum apud Deum pronūtiat.
Sed cùm quodlibet ipſorū animaliū haberet quatuor facies,
& quatuor alas, qualiter poſſent depingi, dicetur in ſeptima
parte ſub titul.de Euangeliſtis,vbi etiam latius de hoc agetur.
10 Quādoque † etiam circumpinguntur vel potius ſubpinguntur

Num.6. Apostoli qui fuerunt testes eius verbo & opere vsq; ad vltimũ terræ. Et pingũtur criniti, quasi Nazarei.i.sancti. Lex enim fuit Nazareorũ, vt à tempore suæ separationis à cõmuni vita hominum nouacula nõ trãsiret super caput eorum. Pingũtur etiam quandoq; sub forma duodecim ouium: quia tanquã bidentes occisi sunt propter Dominũ, sed & duodecim trib. Israel, quan
Cap. 25. doq; sub forma duodecim ouium pinguntur. Quandoq, tamẽ plures, vel pauciores oues circa sedẽ maiestatis pinguntur, sed tunc aliud figurãt, iuxta illud Mat. 25. in fine: Cum venerit filius hominis in maiestate sua, tunc sedebit super sedem maiestatis suę, statuens oues à dextris, & hœdos à sinistris: qualiter Bartholomęus Andreas Apostoli depingi debent, in 7. parte sub eorum festis dicetur. † Et aduerte, quia Patriarchæ & Prophetæ 11
pinguntur cum rotulis in manib. quidam verò Apostoli cum libris, & quidam cum rotulis. Nempè quia ante Christi aduentũ fides figuratiuè ostendebatur, & quo ad multa in se implicita erat. Ad quod ostẽdendum Patriarchæ & Prophetæ pinguntur cum rotulis, per quas quasi quædam imperfecta cognitio designatur, quia verò Apostoli à Christo perfectè edocti sunt, ideò lambris per quos designatur congruè perfecta cognitio, vti possunt. Sed quia quidã illorum, quod didicerũt, ad doctrinam aliorum scriptis redigerũt. Ideò illi congruè tanquam doctores cũ libris in manib. depinguntur, sicut Paulus, Euangelistæ, Petrus,
Ioan. 14. Iacobus & Iudas. Alij verò qui nihil stabile seu ab ecclesia approbatum scripserunt, non cum libris sed cum rotulis in signũ suæ prædicationis pinguntur. Vnde Apost. ad Eph. & extra de hær. cum ex iniuncto. Dominus quosdã dedit Apostolos, quosdã prophetas, alios euangelistas, alios pastores, & doctores in
Ephes. 4. opus ministerij. Sed † & diuina maiestas depingitur quandoq; 12
cum libro clauso in manibus, quia nemo inuentus est dignus aperire illum nisi Leo de tribu Iuda, & quandoque cum libro aperto, vt in illo quisque legat, quòd ipse est lux mundi, & via, veritas ac vita, & liber vitæ. Quare autẽ Paulus ad dextram &
Apoc. 5. Petrus ad sinistram Saluatoris depinguntur: dicetur in 6. parte sub titulo de Euangelistis. † Io. verò Baptista quandoque de- 13
pingitur, vt eremita. Martyres cum † aculeis, vt Laurentius in 14
craticula. Stephanus cum lapidibus, & quandoque cum palmis,
psa. 90. quæ victoria signãt, iuxta illud, Iustus vt palma florebit, vt sicut palma viret, sic eorum memoria seruetur. Hinc est, quòd qui de Hierosolymis veniunt palma in manibus ferunt, in signum quòd illi Regi militarunt, qui Hierosolymis cum palmis honorificè receptus est, & postmodũ ibidẽ cum diabolo pugnans victor extitit, & cœli palatium cum Angelis triumphãs introiuit.

Vel

Vel *Iuſti vt palma florebũt,& ſicut ſtellæ fulgebũt.* Confeſſo-
15 res †pingũtur cũ ſuis inſigniis,vt Epiſcopi mitrati, Abbates ca
puciati, & quandoque cũ liliis, quę caſtitatẽ deſignãt,Docto-
res cum libris in manibus,Virgines (ſecundũ Euangeliũ) cum
16 lampadibus. †Paulus cum libro & enſe, cũ libro, quia doctor
ſiue propter conuerſionẽ ſuã:cũ enſe,quia miles.vnde verſus,
17 Mucro,furor Pauli,liber,eſt conuerſio Sauli.Generaliter †autẽ
ſanctorũ Patrũ imagines quandoque in parietibus eccleſię quã
doque in poſteriori altaris tabula,quãdoque in veſtib.ſacris &
aliis variis locis pingũtur,vt illorũ actus & ſanctitatẽ iugiter nõ *Cap.* 18.
indiſcreta vel inutilia meditemur. *Vnde* in Exod.diuina voce
pręcipitur,vt in Aaron pectore rationale iudicij vittis ligantib.
imprimatur,quatenus ſacerdotale cor nequaquã fluxę cogita-
tiones poſſideãt,ſed ratio ſola conſtringat,in quo etiã rationali
vigilante ſecũdũ Greg.duodecim Patriarcharũ nomina deſcri
18 bi videtur.Nẽpè †ad ſcriptos patres,ſemper in pectore ferre,eſt
antiquorum vitam ſine intermiſſione cogitare. Tunc autem Sa
cerdos irreprehenſibiliter graditur, cùm exempla Patrũ pręſi-
dentiũ indeſinẽter intuetur,cũ ſanctorũ veſtigia ſine ceſſatio-
ne conſiderat,& illicitas cogitationes deprimit,ne extra ratio-
19 nis limitẽ operis pedem teneat. †Conſiderãdum quoque eſt ꝙ
Ieſus ſemper coronatus depingitur,quaſi dicat,*E*gredimini fi-
liæ Hieruſalem & videte Regẽ Salomonem in diademate,quo
coronauit eum mater ſua.Fuit enim Chriſtus coronatus tripli
citer. Primò à matre,corona miſericordię in die conceptionis. *Sap*.5.
quę corona duplex eſt propter naturalia & grauita,ideoque &
diadema vocatur,quod eſt duplex corona.Secundò à nouerca
corona miſerię,in die paſſionis.Tertiò à *P*atre, corona glorię,
in die reſurrectionis,vnde,gloria & honore coronaſti eum Do
mine.Demũ coronabitur à familia corona potẽtię in die vlti-
mę reuelatiõis.Veniet enim cũ ſenatoribus terræ,iudicans or-
bem terræ in æquitate.Sic & omnes ſancti pinguntur corona-
ti,quaſi dicat,Filię Hieruſalẽ,venite,& videte martyres cũ coro
nis aureis,quibus coronauit eos Dominus,& in lib. ſapientiæ,
Iuſti accipient regnũ decoris & diadema ſpeciei de manu Do-
20 mini. †Corona autẽ huiuſmodi depingitur in forma ſcuti ro- *Sapie*. 8.
tũdi,quia ſancti Dei protectione diuina fruũtur. Vnde cãtant
gratulabũdi,Domine vt ſcuto bonę voluntatis coronaſti nos.
Veruntamẽ Chriſti corona per Crucis figurã à ſanctorũ coro-
nis diſtinguitur,quia per Crucis vexillũ ſibi carnis glorificatio
nẽ,& nobis meruit à captiuitate liberationẽ,& vitæ fruitionẽ,
Cùm verò aliquis Prælatus aut Sanctus viuens pingitur,nõ in
for

formam scuti rotundi sed quadrati, corona ipsa depingitur, vt quatuor cardinalib. virtutib. vigere mõstretur, prout in legenda B. Greg. habetur. Rursus † quandoque in ecclesiis Paradisus 21
depingitur, vt aspicientes ad delectationẽ præmiorum alliciat: & quãdoq; infernus: vt eos formidine pęnarũ à vitiis deterreat: quandoque flores & arbores cũ fructib. ad repræsentandum fru
1. Cor. 12 ctib. bonorum operum ex virtutum radicib. prodẽtium. † Picturarũ autẽ varietas, virtutum varietatẽ designat. Alij .n. datur 22
per spiritum sermo sapientiæ: alij scientiæ, &c. virtutes verò in mulieris specie depingũtur: quia mulcent & nutriunt. Rursus, p cælaturas quæ & laquearia nominantur, quæ sunt ad decorem domus, simpliciores Christi famuli intelliguntur, qui ecclesiã non doctrina, sed solis virtutibus ornant. Cæterum sculpturæ prominentes de parietibus, egredientes esse videntur, quia cum virtutes fidelibus in tantam consuetudinem deueniunt: vt eis naturaliter insitæ videantur, multifariis earum operationibus exercentur. Synagoga verò qualiter depingitur dicetur in iiij. parte sub tit. de reuerentia. Qualiter pallium Romanorum Põtificum pingatur, in iij. parte sub titu. de pallio dicetur. Annus verò & duodecim signa & menses qualiter depingãtur, dicetur in prin. octauæ partis, vbi & de mense agitur. Sed & diuersę hystoriæ tam noui, quàm veteris testamenti pro voluntate pictorum depinguntur: nam pictoribus atque Poetis quælibet, audẽdi semper fuit æqua potestas. Porrò † ornamenta ecclesiæ in tribus consistunt. i. in ornatu ecclesiæ, chori & altaris. Ornatus 23
ecclesiæ, consistit in cortinis, & auleis, & palleis sericis, & purpureis & similibus. Ornatus chori in dorsalib. tapetis substratoriis & bancalib. Dorsalia, sunt panni in choro pendentes à dorso clericorum. Substratoria, quæ pedib. substernuntur, Tapeta etiam sunt pãni, qui pedib. substernuntur, quasi stratio pedũ, & præcipuè pedibus Episcoporum, qui mundana pedib. calcare debent.

Bãcalia sunt panni, qui super sedes vel bancas in choro ponũtur. Altaris † verò ornatus, cõsistit in capsis, in palleis in phy- 24
latteriis, in candelabris, in crucib. in aurifrisio, in vexillis, in codicib. in velaminib. & in cortinis. Et † not. q capsa in qua ho- 25
stiæ consecratæ seruantur, significat corpus virginis gloriosæ, de qua dicitur in Psal. Surge Domine in requiem, &c. quæ quãdoque est de ligno, quandoque de ebore candido quandoque de argento, quandoque de auro, & quandoque de chrystallo, & secũdũ varias suas ꝓprietates varias ipsius, corporis Christi exprimit dignitates Rursus capsa ipsa cõtinẽs hostias consecratas, siue nõ cõsecratas, memoriã designat humanã, debet nãq; ho-

mo

mo iugiter recordari acceptorū beneficiorū *Dei*,tā tēporaliū,
quæ per hostias nō cōsecratas,quā spiritualiū,quæ per consec.
designātur. Quod figuratū est in urna,in qua Deus iussit māna *Exod.* 16.
reponi,quod licet tpale esset, præfigurabat tamē istud nostrū
sacrificiū spūale,præcipiēs vt esset in memoriale sempiternum
in futuras generationes,sicut legitur in Exo. Capsæ autē posi- *Cant.* 16.
tæ super altare,quid est Christus,sunt Apostoli & Martyres, *Esa.* 45.
pallæ & vestes,sunt cōfessores & virgines,vel omnes sancti de
quibus ait Dominꝰ ad Prophetā,His sicut vestimēto vestieris,
& de hoc dictū est ī tit præced. Aliud autem est phylatterium,
26 aliud phylateria. † Phylatteriū,est chartula in quā decē præce
pta legis describuntur,huiusmodi chartulam solebant Pharisęi
ante se in signū religionis portare,vnde in Euangelio,Dilatant
phylatteria sua,&c.& sic sumitur.xxvj.q.v.nō oportet, & dici-
tur phylatterium à phylattin quod est custodire,& torax,quod
est lex. Phylatteria verò,est vasculum de argento,vel auro, vel
chrystallo,vel ebore & huiusmodi,in quo sctōrum cineres vel
reliquię recōduntur. Cum enim Elindiꝰ fideles cinericios voca
ret,pro eo quod cineres ipsos seruabant,contra eius decisionē
statutū fuit in ecclesia,vt honorificè & in pretiosis vasculis ser
uarētur,quod nomen est cōprehensum à phylattin,quod est
seruare,& teron,quod ē extremitas,quia ibi aliquid đ extremi
tate corporis sanctorum,puta dens vel digitus, vel aliquid ta-
le seruatur. Super altare etiam quibusdā ecclesiis collocatur ta
27 bernaculū,de quo sub tit. de altari dictū est. † In cornibus al-
taris duo sunt cādelabra cōstituta,ad significandū gaudiū duo
rum populorum de Christi natiuitate lætantium, candelabra
mediante Cruce faculas ferunt accensas. Angelus enim inquit *Luc.* 22.
pastoribus,Annuntio vobis gaudiū magnum,quod erit omni
populo,quia natꝰ est vobis hodie saluator mūdi. Hic est verus
Isaac,qui risus interpretatur. Lumen .n. cādelabri fides est po- *Gen.* 18.
puli,nam ad Iudaicum populū inquit Propheta, Surge,illumi- *Esa.* 49.
nare Hierusalē,quia venit lumē tuum, & gloria Domini super
te orta est. Ad populum verò gētilē dicit Apostolus: Eratis ali-
quādo tenebræ,nūc autē lux in Domino. Nā & in ortu Chri-
sti noua stella Magis apparuit,secundum vaticinium Balaā,O- *Ephe.* 5.
rietur,īquit,stella ex *Iacob*,& cōsurget virga ex *Israel*. De hoc *Num.* 34.
28 etiam dictum est in tit. de altari, † Emunctoria siue forcipes *Mat.* 2.
ad emungendum lychnum, sunt verba diuina, quibus literas
legis amputamus,& lucentem spiritum reuelamus, iuxta il-
lud,Vetustissma veterum comedetis, & nouis superuenienti- *Luc.* 26.
bus vetera abiicietis. Vasa in quibus emuncti lychni extin-
guntur sunt corda fiedlium,quæ obseruātiam legalē ad literā

admit

admittunt.†Rursus forcipes,quorum gemino dentę componi 29
tur ignis,sunt prædicatores, qui nos consonis vtriusque testa-
menti paginis instruunt,& moribus componentes ad charita-
tem accēdunt.†Scuta verò,id est vasa æqualis amplitudinis , 30
in fundo & in ore ad calefaciendum facta,sunt illi doctores qui
thesaurum cordis non celant,sed ex eo proferunt noua & vete-
Mat.5. ra.Lucernam quoque nō ponunt sub modio, sed super cande-
labrum,vt hi,qui sunt in domo Domini lumen & calorem acci
piant super se.Crux†quoque super altare ponenda est,& eam 31
tollit baiulus Crucis,in quo recolitur, quia Crucē de Christi
humeris sublatā tulit Simon Cyrenęus.Inter duo candelabra
Crux in altari media collocatͣ,quoniā inter duos populos Chri
stus in ecclesia mediator existit. Ipse.n.est lapis angularis,qui
Ephe. 2. fecit vtraq; vnū,ad quē pastores à Iudæa, & Magi ab Oriente
1.Pet.1. venerūt.De hoc aliter dicetur in prooemio iiij.partis,sub tit.de
Isa. 18. sac.ac.ad alta.Rursus†altaris frons, aurifrisio ornatur , iuxta 32
illud *Exo.*25.& 28.c.Cōstrues mihi altare,faciésque illi coronā
per gyrū seu circuitū altā,quatuor digitis.Nempè altare quan
doq; significat cor hominis,in quo sacrificiū verę fidei per cō-
tritionē offerri debet,& tunc aurifrisiū cōceptum bonæ opera
tionis significat,quo frōtem nostrā ornare debemus, vt cæte-
ris luceamus. Quandoque altare significat Christum,& tunc
per aurifrisium congruè ornamentū charitatis designatur.Si-
cut enim aurū pręeminet omnibus metallis,sic & charitas cæte
1.Cor.9 ris virtutibus,xcvj.di.duo. vnde Apostolus ad Corint.1.Maior
horū est charitas.Frontem enim nostrā sic aurifrisio charita-
tis debem⁹ ornare,vt parati simus pro Christo animas ponere.
Vexilla etiā super altare erigūtur,vt triumphus Christi iugiter
in ecclesia memoretur,per quem & nos de inimico triumpha-
re speramus.† Codex etiam euangelicus super illud adapta- 33
tur,eò quòd Euangeliū ab ipso scilicet Christo sit editum,& ip
se perhibeat testimoniū,qui quare exterius ornetur,dicetur in
iij.parte sub ti de lega.indu.Denique vasa & vtēsilia in domo
Domini à Mose & Salo originē habuerunt,quę in veteri testa-
mēto plura & diuersa fuerūt prout in Exo. legitur,diuersa ha-
bentia significata,de quibus hic breuitatis causa non agimus.
† Sanè omnia,quæ ad ornatum pertinent tempore quadrage 34
simæ,remoueri vel contegi debent,quod fit secundum aliquos
in Dominica de passione, quia extunc diuinitas fuit abscon sa
& velata in Christo,dimisit enim se capi & flagellari vt homo
Ioan. 8. tanquàm nō habēs in se virtutem diuinitatis,vnde in Euange-
lio huius diei dicitur,Iesus autē abscōdit se, & exiuit de tem-
plo,tūc ergo cooperiūtur Cruces,id,est,virtus suæ diuinitatis.
Alij

Alij hoc faciunt à prima dominica quadragesimæ, quia ex tũc ecclesia incipit de ei⁹ passione agere, vnde eo tẽpore Crux per ecclesiam nõ nisi cooperta portari debet, & secundũ morẽ quorundam locorũ duo tantũ velamina seu cortinæ tũc retinẽtur, quorum vnũ ponitur per circuitum chori, aliud suspẽditur ĩter altare & chorum, ne appareant quæ sunt intra sancta sanctorũ, quod sanctuariũ & Crux tũc velantur, significat literã legis, id est, eius carnalem obseruãtiam, siue ꝙ in veteri testamẽto ante Christi passionẽ intelligentia sacrarũ scripturarũ velata, operta & obscura erat. Et qui tẽpore illo fuerunt, velamen, id est, obscuram scieutiam, ante oculos habuerunt, significat etiam rumpheã illam, quæ fuit ante ianuã Paradisi, & quoniã huiusmodi carnalis obseruantia & obscuritas & rumphea in Christi passione sublata sunt, ideo cortinæ vel velamina huiusmodi in Parasceue remouentur. Sed & quia in veteri testamẽto fuerũt animalia ruminãtia, & gulas scindentia, vt boues arãtes, id est, scripturarũ mysteria discernentes, & spiritualiter intelligentes, ideò in quadragesima post velum ingrediuntur Sacerdo- Luc. 8.
35 tes pauci, qb. datum est nosse mysterium regni Dei. † Circa hoc aũt notandum est, ꝙ triplex genus veli suspẽdit̃ in ecclesia, videlicet, Quod sacra operit. Quod sacrarium à clero diuidit. Et quod clerũ à populo secernit. Primũ est nota nostræ legis. Secundum, nota nostræ dignitatis, qa indigni sumus, imò impotẽtes cœlestia intueri. Tertiũ, est coercio nostræ voluptatis carnalis. Primũ, videlicet cortinæ quæ ab vtroq; altaris latere extenduntur Sacerdote secretum intrante, prout in iiij. par. sub titu. de secreta dicetur, significatum est in hoc, ꝙ sicut legitur Exod. 34. Moses posuit velamen super faciem suam, qa filij Israel claritatem vultus eius sustinere non poterant, & sicut dicit Apostolus, hoc velamen adhuc hodie est super corda Iudæorũ. Secundũ, videlicet cortina quæ in quadragesima in officio Missæ ante altare extenditur, significatum est ĩ hoc, quod velum infra tabernaculum erat suspensum, quod diuidebat sancta sanctorum à sanctis, vt dicetur in procœmio quartæ partis, per quod arca populo velabatur, & erat miro opere cõtextum, & pulchra varietate distinctũ, quod in passione Dñi scissum est, & illius exẽplo hodie cortinæ varia pulchritudine texunt̃. De præmisso velo, & quales debent esse cortinæ habetur Exod. 26. & 36. c. Tertiũ inde tunc habuit originem, qa in primitiua ecclesia peribol⁹, id est, paries, qui circuit chorũ, nõ eleuabatur, nisi vsq; ad appodiationem, quod adhuc ĩ quibusdam ecclesiis obseruatur, quod ideò fiebat, vt populus vidẽs clerum psallentem, inde bonum sumeret exemplum. Verũta-

2. Cor. 3.
Mat. 17.

men hoc tempore quaſi cõmuniter ſuſpenditur, ſiue interponi
tur velum aut murus inter clerũ & populũ,ne mutuò ſe cõſpi-
Pſal 118. cere poſſint,quaſi ipſo facto dicat, Auerte †oculos tuos,ne vi 36
deant vanitatem,&c.In paraſceue verò omne tollitur velũ, q͞a
in paſſione Dñi velum templi ſciſſum eſt, & per eam reuelata
eſt nobis legis ſpiritualis intelligentia,quę anteà latebat,vt prę
miſſum eſt,& aperta eſt regni cœleſtis ianua, & eſt data nobis
fortitudo,vt vinci,niſi velimus à carnali concupiſcẽtia nequea
Mat. 27. mus.Veruntamen velum quod diuidit ſanctuarium à cleró,re
trahitur vel eleuatur in veſpera cuiuſlibet Sabbati quadrageſi
mæ, qñ officium diei Dominicæ inchoatur,vt clerus poſſit in
ſanctuarium intueri,quia dominicã recolit reſurrectionẽ. Hoc
†etiam ideò fit in ſex diebus dominicis quia nulla fuit ætas,in 37
qua non fuerit gaudium æternum.Gaudium quidem figuratũ
q͞d cœlo velatur,quod per velũ illud ſignificatur:inde eſt quod
diebus dominicis non ieiunamus, & hoc propter gloriam dñi-
cæ reſurrectionis.Nam prima dominica,ſignificat gaudium,q͞d
habuerunt primi parentes in Paradiſo ante peccatum.Secunda
Dominica figurat gaudiũ,quod pauci habuerunt in arca Noe.
aliis omnibus diluuio ſubmerſis.Tertia, quod habuerunt filij
Iſrael aliis ſub Ioſeph fame afflictis.Quarta, quod habuerunt
ſub Salomone,in pace viuentes.Quinta ꝙ habuerũt redeuntes
de captiuitate Babylonis.Sexta, quod diſcipuli habuerunt à re-
ſurrectione vſq; ad aſcẽſionẽ,quãdo cum eis præſentialiter fuit
ſponſus.In feſtiuitatibus† etiam nouem lectionum quadrage 38
ſimæ velũ ipſum eleuatur vel retrahitur. Sed hoc non habetur
in primaria inſtitutione eccleſiæ,quia tunc nullum feſtum cele
brabatur in quadrageſima ſolenniter.Sed ſi aliquod feſtum oc
currebat:quacunq; die occurreret,in ſabbato, & in dominica,
de eo commemoratio fiebat:prout in canone Martini Papæ ha
betur.xxiij.q.iiij.non oportet.cl.j.& c.non licet,& in Bucardo.
li.13.& hoc totum propter temporis illius triſtitiam.Poſteà v-
ſus in contrarium obtinuit,vt videlicet feſtum ix.lectionum in
ſuo die ſolenniter celebretur,& nihilominus ieiunetur.† Rur 39
ſus cortinæ feſtiuitatibus extenduntur in eccleſiis propter or-
natum,vt per viſibiles ornatus ad inuiſibiles moueamur, quæ
ſunt quandoque variis coloribus coloratæ, vt præmiſſum eſt,
vt ex diuerſitate colorũ ipſorum notetur,quòd homo, qui eſt
Dei tẽplũ,ornatus eſſe debet varietate ſeu diuerſitate virtutũ.
Cortina alba,ſignat vitę munditiã:rubea, charitatem : viridis,
cõtemplationem:nigra,carnis mortificationẽ:liuida,tribulatio
nem.Adhuc ſuper cortinas cãdidas ſuſpenduntur quandoque
panni varij coloris,ad notandũ,quòd cor noſtrum purgatũ eſſe

debet à vitiis,& in eo debẽt esse cortinæ virtutũ, & varietates
40 bonorum operũ. †Porrò in festo natiuitatis Domini quędam ecclesię nullos suspendunt pannos,quędam viles,& quędã bonos. Quæ nullos suspendunt,nostrũ figurant ruborẽ. Et si enim maximum sit nobis gaudiũ de nato Saluatore, non tamen esse debemus sine rubore pro eo,quod tantũ fuit nostrum peccatũ,quòd Dei filius seipsum propter nos exinaniuit formã serui accipiẽs,& propterea etiam in ipsius obitu non cum lætitia solennisamus,sed acerrimum ieiuniũ facimus, cùm tamen in aliorum sanctorum obitu læti solennisemus , & aliquantulum lautius in cibo & potu nobis indulgeamus , prout in 6.parte sub Parasceue dicetur.Rubor quippe nobis est,quod Dominus mortuus est propter peccata nostra,sancti vero nõ propter peccata nostra,sed propter Christũ passi sunt. Qui viles suspendũt, figurant quòd Dominus seruilem induit formam,& quòd vilibus pannis eo die inuolutus fuit. Qui bonos gaudium de Rege nato habitũ attendunt,& quales esse debeamus in receptio- Philip. 2.
41 ne tanti hospitis ostendunt.†In quibusdã ecclesiis altare in Paschate pretiosis ornatur palliis, & superponuntur velamina triũ colorum,rubeum, subalbum,& nigrum,quæ tria tempora designant.Prima lectione & responsorio finitis remouetur velamẽ nigrum,quod tẽpus ante legem significat.Secunda lectione & responsorio finitis,remouetur subalbum, quod tẽpus sub lege designat.Tertia finita remouetur,rubeum,quod tempus gratię significat,in quo per Christi passionem ad sancta sanctorum, & ad æternam gloriã nobis aditus patet.De pannis verò & ve-
42 stimentis altaris,in tractatu de altari,dictum est.†In pręcipuis festiuitatib. thesauri ecclesiæ in publicum educuntur,propter tria.Primò,propter considerationem cautelę, vt videlicet appareat quòd cautus fuerit in seruando,qui illum seruare tenetur. Secundò,propter solennitatis venerationem.Tertiò propter oblationis memoriam,videlicet in memoriam illorũ , qui prius ea ecclesiæ obtulerunt,quòd autẽ ecclesia intus & non extrà festiuè ornatur,mysterialiter innuit quòd omnis gloria eius ab intus est.extrà de sacr.vnct.licet enim exterius despicabilis sit in anima,tamen quę sedes Dei est,radiat, iuxta illud, *Nigra* sum,sed formosa,&c.& Dominus per Prophetam, Etenim hæreditas in pręcl.est mi.Propheta etiam considerans hoc ait,Domine dilexi decorem domus tuæ,quam spiritualiter fides,spes & charitas exornãt.Ecclesia quoq; materialis,& etiam spiritualis mundari debet,de quo,in 7.parte sub tit. de Pascha & de v. feria cęnę dicetur.In nonnullis ecclesiis duo oua strutionũ & huiusmodi quæ admirationem inducunt,& quæ rarò videntur, Can. I.

consueuerunt suspēdi,vt per hoc populus ad ecclesiā trahatur & magis afficiatur. † Rursus aiūt quidā,quod strutio tāquam 43 auis obliuiosa derelinquit in sabulo oua sua: demū quadā stella visa recordatur,& redit ad illa aspectu suo fouēs ea:qua ergo in ecclesiis suspēdūtur ad notādū,quod si homo propter peccatū à Deo derelictus, sit tādē diuino lumine illustratus, recordatus delictorū suorū pœnituerit,& ad ipsum redierit per aspectū lu-

Luc. 22. mine illius fouetur per quem etiam modò dicitur in Luc.22. quod respexit Dn̄s Petrum postquā negauit Christū.l.dist. fide lior.suspenduntur etiam,vt in illis vnusquisque contempletur quod homo facilè Deum obliuiscitur,nisi per stellam.i.spiritus sancti gratiam influentem illustratus ad eum redire per bona opera recordetur.†Sanè in primitiua ecclesia sacrificiū fiebat 44 in vasis ligneis,& vestib.communib. tunc.n.erāt lignei calices, & aurei Sacerdotes:nunc verò econtra est. Sed SeuerinusPapa, instituit quod in vitreis fieret,quia verò illa fragilia erant,ideò Vrbanus Papa,etiam concilium Remen.de consecr.dist.j.vt calix.& de celeb.Miss.c.fin.statuit quod in argenteis vel aureis vasis sacrificetur,vel propter paupertatem in stanneis qui non ęruginantur,non tamen in ligneis,vel ex auricalco.Nō ergo debet esse de vitro propter periculum effusionis, non de ligno, quia cùm sit porosum& spongiosum corpus sanguinem absorberet,non de ære vel auricalco:quoniam ob vini virtutem ęrugitum vel vomitum prouocaret.†Et nota,quòd calicis no- 45 men à veteri & nouo testamento originem traxit.Hier.12.Calix aureus Babylon inebrians omnem terram.& Dauid: Calix in domo domini vini meri plenus musto,& alibi,Calicem salutaris accipiā,& nomē Dn̄i inuocabo.Item in Euangelio, Potestis bibere calicē illum quē ego bibiturus sum.Itē, Accipiēs calicē gratias egit.Calix autem aureus significat thesauros sapiētiæ i Christo abscōditos,argēte⁹, mundicia culpæ,.stāneus innuit similitudinē culpæ & pœnæ.Stānum.n.est medium inter argētum &plūbum,& caroChristi licet non fuerit plūbū.i. peccatrix,fuit tn̄ carni similis peccatrici,& licet non fuerit argētū.i.passibilis propter suā culpā,fuit tn̄ passibilis propter nostrā culpā,quia languores nostros ipse tulit,& do.no.ipse por. De calice & patena dicetur sub tit.de consec.& vnctio.†Nē- 46 pè si quis tenui religione tentus,dicat ꝙ Dn̄s præcepit Mosi vt cuncta vasa tabernaculi in omnes vsus & cæremonias ex ęre faceret, vt legitur Exo.27.& 28.ca.Quótq; huiusmodi pret osa vasa & ornamēta poterāt venūdari,& dari pauperib. similis est Iudæ, & mulieri vnguētariæ contrari⁹,hoc.n.agim⁹,non ꝙ Deo min⁹ vilia ornamēta delectēt,quā aurea,sed quia cū homines

mines id quod diligunt, Deo libenter offerunt, per diuinam la
triã suam, vincũt auaritiam. Præterea hæc diuina pietatis officia
moralia sunt, & futuræ gloriæ significatiua. Vnde etiã in veteri
lege ex auro & iacintho purpura cocco distincto & bysso re-
torta, & aliis pretiosis super humerale fieri præcipitur, vt quãta
Sacerdos virtutũ diuersitate clarescere debeat, demõstretur, &
altare & propitiatorium ac candelabrũ, & alia vasa & ornamẽ
ta altaris ex auro fieri & argento. Exod. 25. & 30. & 38. c. taber
naculũ quoque ex diuersis pretiosis fieri præceptũ est, prout di
ctũ est sub tit. de eccles. Legalis enim Pontifex aliis diuersis pre
tiosis vtebatur ornamentis prout dicetur in 3. parte sub tit. de
legalibus indumentis. De hoc etiã sub tit. de ecclesiæ dedicatio
47 ne, propè principiũ dicetur. † Porrò prohibitum est in concilio
Aurelia. ea. dist. ad nuptiarũ. ne diuina mysteria præstentur ad
nuptiarũ ornatũ, ne improborũ tactu vel pompa secularis luxu
riæ polluãtur, quo nimirũ ostẽditur, quod ex veste cuiuscunq;
personę fieri nõ debet casula, vel aliquis alius sacris mysteriis
48 deputãdus, ornatus. † Stephanus quoque Papa statuit ea. di. ve-
stimenta. ne vestimentis ecclesiæ in aliis vsib. quis fruatur, quod
que nisi à sacratis hominib. tangãtur, ne vltio quæ Balthasar Re
49 gẽ Babylonię percussit, super hoc transgrediẽtes veniat. † Cle-
mens etiã Papa statuit ea. di. nemo. ne mortui sepeliantur, vel
inuoluãtur seu operiãtur, vel etiã feretrũ cũ palla. i. pannis alta
50 ris, aut cũ mappa, qua calix inuoluitur, seu cum quã Sacerdos
manus post consecrationẽ tergit. Quãdo † verò pallæ. i. corpo-
ralia, & vela. i. ornamẽta altaris seu cortinæ super altare pẽden-
tes sordidatæ fuerint, diaconi cũ ministris humilib. illa lauent
intra sacrariũ, & non extra. Pro velis autẽ lauandis, quæ ad cul-
tũ altaris pertinẽt, noua peluis habeatur. Pallæ verò. i. corpora
lia in alia pelui lauẽtur. Vela quoque ianuarum. i. cortinę quæ
extenduntur in ecclesiis in festis & quadragesima, in alia pelui
lauentur. Hinc est ꝙ statutũ est in cõcilio Iserd. de consecr. di.
4. omnis quod ad corporale lauandum & ad pallas altaris pro-
pria habeãtur vasa foris, in quib. nihil aliud lauetur. Sed Secun
dum eodẽ Clemente ea. di. altaria si altaris palla. i. vestimenta al
taris vel cathedra in qua sedet Sacerdos sacris vestib. indutus
vel candelabrũ vel velum. i. pannus vel cortina super altare pen
dens, fuerint vetustate consumpta, cremẽtur, & cineres, vel in
Baptisterio vel in pariete, aut in fossis pauimentorũ, vbi non sit
transitus iactẽtur. Et nota, quod ecclesiastica ornamẽta benedi
cuntur, vt dicetur sub tit. de consecrationibus & vnctionibus.

SVMMA.

1 *Campanæ, quid, & vbi inuentæ primùm.*

De Campanis. CAP. IIII.

Campanæ sunt † vasa ęnea, in Nola ciuitate Cāpaniæ primò 1
inuenta, maiora itaque vasa Campanæ à Campania regio
ne: minora verò Nolæ, à Nola ciuitate dicuntur. *P*ulsa
tur † autem & benedicitur campana, vt per illius tactum & so- 2
nitum fideles inuicem inuitentur ad præmium & crescat in eis deuotio fidei, fruges, mentes, & corpora credentiū seruentur, procul pellantur hostiles exercitus, & omnes insidię inimici, fragor grandinū, procella turbinum, impetus tempestatum & fulgurū temperentur, infestaque tonitrua, & ventorū flamina suspendantur, spiritus procellarum & aereæ potestates prosternātur, & vt hoc audientes confugiant ad sanctæ matris ecclesiæ gremium, ante sanctę Crucis vexillum, cui flectitur omne genu &c. sicut hæc singula in benedictionibus campanæ habentur.
Sciendū † autē est, quòd campanę quarum sonoritate conuenit 3
populus ad ecclesiam ad audiendum, & clerus ad annuntiandū manè misericordiā Domini, & virtutem eius per noctē. extrà de homic. Ioan. j. di. ius militare. significant tubas argēteas, quibus in veteri lege populus ad sacrificandum accersebatur, de quib. dicetur in 6. part. sub Pentecost. quemadmodum enim vigiles in castris tubis, sic & ecclesiarum ministri campanarum sonitu se excitāt, vt contra insidiantem diabolum pernoctent. signa igitur nostra ænea sonoriora sunt tubis veteris legis: quia tūc totus erat Deus in Iudæa tantū, nunc verò in omni terra. Sunt etiam durabiliora, significant enim prædicationē noui testamenti fore amplius duraturam tubis & sacrificiis veteris le-
gis, quia vsq; ad mundi finē. Siquidem † campanæ prędicatores 4
significant qui fideles ad similitudinem cāpanę od fidē vocare debent, quod significatū est in eo quod Dn̄s pręcepit Mosi, vt facerct

faceret vestē summo Pōtifici habentē lxxij. tintinabula, quæ so
narent cùm Pontifex in sancta sanctorum ingrederetur. xliiij.
di. fit rector. Ipsum ergo vas, os prędicatoris designat, iuxta il-
lud Apostoli: Factus sum velut æs sonans, siue cymbalum tin-
5 niens. Duritia † metalli fortitudinem designat in mente prædi-
catoris, vnde Dominus: Dedi frontem tuam duriorem fronti-
bus eorum: Plectrum seu ferrum quod interius ex vtraque par
te feriens sonum reddit doctoris linguam, quæ sciētia ornatur,
6 & quæ vtrunque testamentum resonare facit, figurat. † Præla-
tus ergo absque scientia prædicationis, erit quasi campana si-
ne plectro: iuxta illud Grego. Sacerdos si prædicationis est in-
scius, quam clamoris vocem daturus est? præco mutus, est etiā
quasi canis mutus, latrare non valens. Ipsa verò percussio de-
notat quod prædicator primum debet per correctionem in se,
vt vitia ferire & postmodum ad aliena exprobranda accedere,
ne contra doctrinam Apost. aliis prædicans ipse reprobus inue
niatur. iij. q. vij. quod testitur Psal. Peccatori autem dixit Deus:
quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum
per os tuum? Sanè nanque actionis exemplo plerunque accen-
dit, quos eruditione sermonis mouere nequit. vij. qu. j. §. quod
verò. Vinculum verò quo plectrum vasi coniungitur seu liga-
tur, est moderatio qua lingua tēperatur, qui ad tractū cordis,
i. authoritate scripturæ linguam mouet prædicatoris. Lignum
7 † in quo campana pendet, lignum Dominicæ crucis significat,
quod ideò quandoque à superioribus cōtinet: quia crux ab an
tiquis partibus nuntiatur. Instrumenta quibus ipsum lignum
alligatum seu affixum est, oracula sunt Prophetarum. Ligatura
verò ferrea, qua campana ligno coniungitur, charitatem deno
tat, per quam prædicator indissolubiliter cruci affixus gloria-
tur dicens: Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri. Ca-
uilla ligno affixa, qua mediante campana pulsatur, rectam præ
8 dicatoris mentē significat, qua diuinis mandatis inhærens illa
fideliū auribus per frequentem pulsationem inculcat. † Funis
autem ab illa pendens, qua cāpana pulsatur, est humilitas seu
vita prædicatoris: funis etiā ipse vitæ nostræ mensuram osten-
dit. Ad hęc, cùm funis initium habeat à ligno, in quo campana
pendet, per quod crux dominica intelligitur, rectè sacram scri
pturam à ligno S. Crucis descendentem, designat, sicut etiā fu
nis ex tribus est funiculis, ita & scriptura ex Trinitate consistit,
s. ex historia, ex allegoria & ex moralitate, funis ergo descen-
dēs à ligno in manu sacerdotis, est scriptura à mysterio Crucis
descēdēs in ore prædicatoris. Rursus ideò funis, vsq; ad manus
quibus cōtinetur, extēditur, quia scriptura vsq; ad opera transi

te debet. Funis quoq; eleuatio & depressio in pulsando, denotat quod sacra scriptura aliquando loquitur de altis; aliquãdo de inferioribus, seu quod prædicator aliquando propter aliquos alta dicit. viij. q. j. oportet xliiij. dist. §. fin. quandoque propter alios condescendit, iuxta illud Apostoli, siue extendimus propter Deum, siue condescendimus propter vos. Ad hæc sacerdos deorsum funem trahit, dum ad actiuam vitam à cõtemplatione descendit, ipse verò sursum trahitur, dũ scriptura docente in contemplatione erigitur. Deorsum etiam trahit, dum scripturam ad literam, quæ occidit, intelligit sursum trahitur, dum spiritualiter eam exponit. Rursus secundum Grego. deorsum trahitur, & sursum trahitur, dum in ea se metitur, quãtum videlicet in imis iaceat, & quantum ad bona facienda proficiat. Sed & quando ex tractu funis campana resonat, populus ad expositionem sacræ scripturæ adiuuatur, prædicatur, auditur, & populus in vnitate fidei & charitatis vnitur. Sacerdos itaq;, qui se recognoscit prædicationis debitorem, nõ se subtrahat à mouendis signis, quoniam & filij Aaron clangebant tubis. Funem ergò mouet, qui fratres aut populũ ex officio conuocat. Annulus in fune chordæ per quem in plerisque locis chorda trahitur, est corona præmij seu perseuerantia in finẽ, vel est ipsa diuina scriptura. Porrò Sauinianus Papa statuit vt horæ diei, per ecclesias pulsentur. † Et nota, quòd ad diuinã officia per duode 9
cim diei horas campanæ communiter duodecies pulsentur, videlicet in prima hora semel, & in vltima similiter semel; quia ab vno Deo omnia, & idem vnus erit omnia in omnibus. In tertia, pulsatur ter pro secunda, tertia, quarta horis quæ sub illis cãtãtur, Similiter & vj. ter pro tribus videlicet pro v. vj. vij. horis. Similiter in ix. ter pro tribus. Ad vesperas verò, quæ est ix. hora, non solùm semel, sed multipliciter, quia in tempore gratię multiplicata est prædicatio Apostolorum. Item in nocte ad matutinum sæpè, quia sæpè exclamandum est, Exurge, qui dormis, & exurge à mortuis. † Communiter tamẽ ter pulsatur in noctur- 10
nis. Primò, cum squilla, quæ significat Paulum acutè prædicantem. Secunda pulsatio, significat Barnabã sibi associatum. Tertia innuit, quod Iudæis repellentibus verbum Dei, Apostoli cõuerterunt se ad gentes, quas in fide trinitatis quatuor Euangeliorum imbuerunt disciplinis, vnde & quidam quater pulsant. † Et nota sex esse genera tintinabulorũ, quibus in ecclesia pul- 11
satur, scilicet squilla, cymbalum, nola, nolula seu dupla, campana, & signum squilla pulsatur in triclinio, id est, in refectorio. Cymbalum in claustro. Nola in choro. Nolula seu dupla campana, in horologio. Campana in campanili. Signum in turri.

Quod

Quodlibet tamen horum poteſt generaliter tintinabulum nuncupari. Variis ergo deſignātur vocabulis, quia prędicatores per
12 illa deſignati ad multa neceſſarij ſunt. † Sanè in tota ſeptuageſima ſub qua quadrageſima continetur in diebus profeſtis non dēt cōpulſari, nec depulſari, ſed ſimpulſari, i. ſimpliciter pulſari ad horas diei vel matutinas. In Eccleſiis tñ benè ordinatis bis pulſatur ad primā, primò ad inuocandum, ſecundò ad inchoandū, in tertia ter, ſecundū numerū horarum quæ ſub illo pulſantur, vt pręmiſſum eſt, vna ad inuocādum, alia ad congregandū, tertia ad inchoandum. Similiter fit in vj. & ix. & eædē cāpanæ, & eodē ordine pulſantur ad matutinas ſimpliciter. Ad miſſam verò & ad veſperas, duabus duntaxat cāpanis pulſatur. In minoribus verò Eccleſiis ſimpliciter tantum pulſandū eſt, iuxta præmiſſa, & hoc in feriis. In dominicis verò & in ſolennibus diebus, prout in aliis temporibus cōpulſatur. Quia enim prædicatores, qui per campanas figurantur, tēpore gratiæ celebrius abundant, & opportunè & importunè inſtant, idcirco in feſtis, quæ ad gratiā pertinēt, cāpanæ tumultuoſius tinniunt, & prolixius concrepant, vt dormientes & ebrioſos excitent, ne dormiant vltra modum. Quid autē ſignificet compulſatio, qñ cantatur, Te Deū laudamus, in quinta parte ſub titulo de nocturnis dicetur.
13 † Verùm aliquo moriente cāpanæ debent pulſari, vt populus hoc audiēs oret pro illo, pro muliere quidē bis, pro eo ꝙ ipſa inuenit aſperitatē. Primò enim fecit hominē alienū à Deo, quare ſecunda dies nō habuit benedictionē. Pro viro verò ter pulſatur, quia primò inuenta eſt in homine Trinitas. Primò, n. formatus eſt Adā de terra, deinde mulier ex Adā, poſtea homo creatus eſt ab vtroq;, & ita eſt ibi Trinitas. Si autē clericus ſit, tot vicibꝰ cōpulſatur, quot ordines habuit ipſe. Ad vltimū verò cōpulſari dēt cū omnibꝰ cāpanis, vt ita ſciat populus pro quo ſit orandum. Dēt etiā cōpulſari, qñ ducimus ad Eccleſiā,
14 & qñ de Eccleſia ad tumulum deportatur. † Cæterùm campanæ in proceſſionibus pulſantur, vt dæmones timentes fugiant, prout in quarta parte ſub tit. de acceſſio. Pōtifi. ad alta. dicetur. Timent enim auditis tubis Eccleſiæ militantis, ſ. cāpanis, ſicut aliquis tyrannus timet audiēs in terra ſua tubas alicuius poten
15 tis regis inimici ſui. † Et hæc etiā eſt cauſa quare Eccleſia vidēs cōcitari tēpeſtatē, cāpanas pulſat, ſ. vt dæmones tubas æterni regis, i. campanas audientes, territi fugiant, & à tempeſtatis concitatione quieſcant, & vt ad cāpanæ pulſationem fideles admoneātur, & ꝓuocentur pro inſtāti periculo orationi inſiſtere. Silēt autē cāpanæ triduo ante Paſcha, vt dicetur in ſexta parte ſub quinta feria cœnæ. Rurſus cāpanæ tēpore interdicti ſilent, quia

ſępè ob delictum ſubditorum, impeditur lingua prædicatorũ: iuxta illud Prophetæ: Linguã tuam adhærere faciã palato tuo: quia domus, i. populus exaſperans, i. inobediens eſt. extra de renunt. cap. niſi. §. propter. Habet etiam eccleſia organa, de quibus in quarta parte ſub tit. de ſanctis, dicetur.

SVMMA.

1 *Locorum venerabilium quęnam ſint neceſſitati humanæ dedicata.*
2 *Loca ſacra, quæ ſint, quæ ſancta Et quæ religioſa. nu. 3.*
4 *Cœmeterium quid, & vnde dictum.*
5 *Polyandrum, quid.* 6 *Sepulchrum quid.*
7 *Mauſoleum, à Mauſolo dictum.*
8 *Dormitorium vnde dictum. Vnde tumulus, vnde ergaſtulum.*
9 *Sarcophagus, quid, quid Pyramis.* 10 *Buſtum, quid.*
11 *Cœmeterium vnde duxerit initium.*
12 *Sepeliri non debent omnes intra eccleſiam. Et quinam.*
13 *Sepeliendi antiquitus mos. Et inde hodiernus.*
14 *Sepeliri qui debeant in cœmeterio.*
15 *Mulier moriens in partu, an ſit in eccleſia ſepelienda. Quid de partu (nu. 16.*
17 *Vir & vxor an eodem ſepulchro ſint condendi.*

De cœmeterio: & aliis locis ſacris & religioſis.

CAPVT V.

NVnc de cœmeterio & de aliis locis ſacris ac religioſis dicamus. Sanè venerabilium locorũ alia ſunt humanę neceſſitati deputata: alia orationi dedicata. †Loca humanæ ne- 1
ceſſitati deputata ſunt xenodochium, xenoſtoriũ, quod idẽ eſt, vaſochomium, ierontochomium, orphanotrophium, & belphotrophium. Sancti etenim patres & religioſi principes huiuſmodi inſtituerunt loca, in quibus, pauperes, peregrini, ſenes, orphani, infantes, eremitæ, infirmi, imbeciles, & ſaucij reciperentur & fouerentur. Et nota quod geron Græcè, dicitur ſenex Latinè. Locorum autem orationi dicatorũ alia ſunt ſacra, alia ſunt ſancta, alia religioſa. Sacra † ſunt quæ per manus Pon- 2
tificum ritè dedicata & Deo ſanctificata ſunt, quæ variis nominibus appellantur: prout ſub tit. de eccleſia præmiſſum eſt. Sancta ſunt loca immunitatis ſiue priuilegia ſeruitoribus & miniſtris eccleſiarum deputata: de quibus videlicet ſub interminatione certæ pœnæ, vel à iure, vel per ſpeciale priuilegium interdicitur, ne quis illa violare præſumat: ſicut ſunt atria eccleſiarum xxxvij. q. iiij. ſi quis in atrio. & in quibuſdã locis clauſtra, intra quæ ſunt domus canonicorũ, in quibus reis cuiuſcunq; ſceleris cõfugiẽtibus ſi ſe ibi receperint, ſecuritas præſtatur, & ſecũdũ ſtatuta regalia, inſtit. de rerũ diuiſione. §. ſanctæ portæ. & theatra ciuitatum Religioſa † ſunt, vbi cadauer hominis inte- 3
grum

grũ,vel etiã caput tantũ ſepelitur,quia nemo poteſt duas ſepul
turas habere. Corpus verò vel aliquod aliud mẽbrum abſq; ca
pite ſepultũ,non facit locũ religioſum. ff. de relig. & ſum.fu.cũ
in diuerſis. Sed & ſecundum legalia inſtituta cadauer Iudæi,vel
gentilis,vel infantis nondum baptizati, locum in quo ſepultũ
eſt,facit religioſum,ſecundum religionem tamen Chriſtianam
& canonicam doctrinam,ſolum Chriſtiani cadauer locum fa-
cit religioſum. Et not. quòd quicquid eſt ſacrum,eſt religioſum
& non econtrà. Cęterum locus iſte,locus religioſus diuerſimo
dè appellatur videlicet cœmeteriũ,polyandrũ,ſiue andropolis,
quod idẽ eſt. Itẽ ſepulchrum Mauſoleum,quod etiã idẽ eſt dor
mitorium,tumulus,monumentũ,ergaſtulũ,ſarcophagus, pyra
4 mis,buſtũ,vrna,& ſpelunca. † Cœmeterium dicitur, à cimen,
quod eſt dulce & ſterion,quod eſt ſtatio: ibi enim dulciter de-
functorũ oſſa quieſcũt: & Saluatoris aduentum expectant. Vel
quia ibi ſunt cimices,id eſt,vermes,vltra modum fœtentes. *Po
5 liandron, † dicitur,quaſi pollutũ antrum,propter cadauera ho
minũ. Vel poliandron,interpretatur multitudo virorum, à poli
quod eſt pluralitas,& andrõ quod eſt viri : & ſecundùm hoc
propriè dicitur cœmeterium,propter multitudinẽ hominũ ibi
6 ſepultorũ. Similiter,& andropolis,quod idẽ eſt. † Sepulchrũ di-
citur,quaſi ſine pulſu,quia qui ibi ſepelitur,pulſu caret. vel eſt
7 locus,vbi oſſa cõduntur. Mauſoleum,dictũ † eſt à quodam,qui
dictus eſt Mauſolus,qui fuit diues & potens, & ab Artemiſia
eius vxore valdè dilectus,adeò quòd eo defuncto ipſa glorio-
ſum conſtruxit ei ſepulchrũ,quod vocauit Mauſoleum, à no-
mine viri ſui. Et inde igitur mos inoleuit, vt quælibet pretioſa
ſepultura Mauſoleũ nuncuparetur. xcvj. diſt. benè quidẽ. prope
8 princip. † Dormitoriũ,dicitur à dormiendo. quia ibi corpora
ſanctorũ quieſcunt,qui in Domino moriuntur. Tumulus dici-
tur,quaſi tumẽs tellus,quoniã homine in terra ſepulto terra ali
quantulum eleuatur. Monumentum dicitur,quia mouet men-
tem cuiuslibet inſpicientis: vt recordetur,quod cinis eſt, & in
cinerẽ reuertetur. Ergaſtulũ dicitur ab ergon,quod eſt fruct⁹.
Vel ab ergaſia,quod eſt opificium,opera,labor,lucrũ,& ſteriõ,
quod eſt ſtatio,ibi enim requieſcunt corpora eorũ,qui in Do-
mino moriuntur,vnde Beati mortui qui in domino moriun-
9 tur,amodo iã dicit illi ſpiritus,&c. † Sarkofagos dicitur à ſarx,
ſarkos,quod eſt caro. & fagin quod eſt comedere, quia ibi ca
ro comeditur,id eſt,conſumitur. Pyramis dicitur à pir quod
eſt ignis,quia corpora igne cremata & incinerata ibi reconde-
bantur,vel quia ſicut ignis à lato incipit,& tendit in acutũ, ſic
& pyramis,& eſt genus altiſſimæ ſepulturæ,quale eſt Romę, in
quo

quo fuerunt cinere Iulij Cæſaris collocati. Et corrupto vocabulo vulgariter vocatur acus S. Petri: *quæ tamen Iulia dici deberet. Similem pyramidem fieri fecit Cæſar iuxta Turonũ prope ripam Ligeris, & recluſit ibi cineres cuiuſdam militis amici ſui interfecti. Buſtum † verò, à nomine contenti, nomen traxit con- 10
tinẽtis locus videlicet in quo buſta ſiue humana corpora ſepe liebantur. Vrna dicta eſt eò quòd antiquitus moris fuit humana corpora Rogo cũburere, & cineres in terreis vrnis collocatos ſeruare. Spelunca quãdoq; dicitur duplex, vt iã dicetur. Cæ- 11
meterium initium habuiſſe dicitur ab Abrahã, qui emit agrũ ab Ebron, in quo erat duplex ſpelunca: vbi ipſe ſepultus eſt & Sara, & Iſaac, & Iacob, & Adam, & Eua: propterea. n. emit vt ſibi & ſuis ſepultura eſſet. Duplex ſpelunca ideo ibi erat, quoniã duo ibi ſepeliebantur contiguè. ſ. vir & vxor, vel in vna viri, & in altera mulieres, vel vnicuique illic ſepeliendo duplex ſpelunca in modum cathedræ fiebat. vnde dicit *Hier.* quòd tres Patriarchæ ſepulti ſunt in ciuitate Ebrõ in ſpelunca duplici, cũ trib. vxoribus ſuis. Sepeliebantur autem quaſi ſedẽtes: & ſuperior pars ſpeluncæ, quæ truncũ capiebat à natib. ſupra dicebatur vna ſpelũca, pars verò inferior, quæ capiebat pedes, crura, & femora, dicebatur alia ſpelunca. † Sanè non debent paſſim omnes intra 12
eccleſiã ſepeliri, videtur. n. quòd locus ſepulturæ non proſit. extra de ſepulturis ſacris. Lucifer nãque de cœlo fuit proſtratus, & Adam de Paradiſo eiectus, & quæ loca his meliora ſunt? Item Ioab in tabernaculo interfectus eſt. & Iob in ſterquilinio triũphauit. Imò obeſſe videtur ſi quis indign⁹ peccator in eccleſia ſepeliatur. xiij. q. cũ grauia. Legitur. n. in dialogo B. Gregorij libr. iiij. c. lvj. quod cum quidam flagitioſus in eccleſia B. Fauſtini Brixienſis ſepultus fuiſſet, eadẽ nocte B. Fauſtinus apparuit cuſtodi eiuſdem eccleſiæ dicẽs, Dic epiſcopo vt proiiciat hinc carnes fœtentes, quas hic poſuit, alioquin ipſe die trigeſima morietur. Cuſtos verò timuit hæc dicere Epiſcopo & Epiſcopus die trigeſimo ſubitò mortuus eſt. Legitur etiã ibidẽ. ca. lvij. de quodã alio, qui ſepultus fuit in Eccleſia, quòd cadauer eius poſtea inuentum fuit extra Eccleſiam, & linteamina remanſerunt in loco ſuo. & Auguſtinus inquit xij. q. ij. & c. ſeq. Quos peccata grauiora deprimũt, ſi in locis ſacris ſepelire ſe faciunt, reſtat vt de ſua præſumptione iudicentur, quia eos ſacra loca non liberãt, ſed culpa temeritatis accuſat. Nullum ergo corpus debet in eccleſia aut prope altare, vbi corpus Dñi & ſanguis conficitur, ſepeliri, & niſi corpora ſanctorum patrum, qui dicũtur patroni. i. defenſores, qui meritis ſuis totam defendunt patriam, & epiſcopi,

pi, Abbates, & digni Presbyteri & laici summæ sanctitatis. xiij. q.
ij. præcipiendum & c. nullus, sed cuncti debent circa Ecclesiã
sepeliri: puta in atrio aut in porticu, aut exedris siue voltis ec
clesiæ exterius adhærentib. aut in cœmeterio, vt in c. præcipi-
mus. & in eodem cap. non æstimemus. Dicunt enim quidam,
quod locus triginta pedum circa ecclesiam debet ad hoc con-
secrari. alij verò solùm circuitionem quam facit episcopus dedi
cans ecclesiam, ad hoc sufficere dicũt. Augustinus dicit in li-
bro de cura pro mortuis agenda, in fine, quod sepelire apud
martyrum memorias, in hoc defuncto prodest: vt commendãs
eum etiam in matyrum patrocinio affectus pro illo supplicatio
13 nis augeatur. † Antiquitus solebant homines in propriis domi
bus sepeliri, sed propter cadauerum fœtorem statutum fuit, vt
extra ciuitatem sepelirẽtur, & quendam locum communem
sanctificatum ad hoc deputabant. Nobiles verò sepeliebantur
super montes, & in medio montium & in radicib. eorum, & in
propriis. Cæterum si quis in obsidione interficiatur, nec possit
cœmeterium haberi, sepellatur in loco, vbi potest. Si verò nego
tiator vel peregrinus moriatur in æquore, & fuerit terra vicina
sepeliatur ibi. quòd si portus remotus sit, in aliqua insula pro-
pinqua sepeliatur, Si autem terram non videant, fiat ei domun
14 cula de lignis, si haberi possunt & proiiciatur in mare. † In cœ-
meterio autem Christianorum non nisi Christianus baptiza-
tus sepeliri debet. de hoc in c. ex parte. de sepul. nec tamen om-
nis, quoniam nullus ex maleficio interfectus, si maleficium sit
mortale peccatum, vt si sit interfectus in adulterio, vel latroci-
nio, vel in ludis gentilium, extra de tornea. c. & nullus. & laici
summæ sanctitatis. xiij. q. ij. Et ideò vbi quis inuenitur mortuus
ibi sepeliatur propter dubium causæ mortis eius. Si verò quis
subitò mortatur in ludis consuetis, vt in ludo pilæ, sepeliri po-
test in cœmeterio, quia nemini nocere intendebat. Sed quia
mundalib. occupabatur, aiunt, quidam quod sepeliri debet si-
ne Psalmis & sine cęteris mortuorum exequiis. Sed & si quis im
petens aliũ in rixa vel tumultu impœnitens moriatur, nec sacer
dotem petiit, non debet sepeliri in cœmeterio, vt quidã dicũt,
sicut nec is qui manu propria mortem sibi cõsciuit. xxiij. q. v. si
non licet. & c. cum homo. de pœn. di. 3. Iudas. secus si vim ad tu
telam sui, vel suorum repellebat, & alias in pœnitentia remane
bat. Si verò non propter aliquam manifestam causam, sed solo
Dei iudicio quis subito moritur, potest in cœmeterio sepeliri.
Iustus enim qui in quacũq; hora moritur, saluatur, præsertim si
dabat operam alicui rei licitæ. Defensori iustitię, & pugnãti in
prælio iusto occisis cœmeterium, & officium liberè cõcedũtur
inter-

interfecti tamen in ecclesia nõ portẽtur, ne pauimentum san-
guine polluatur. Sed si aliquis rediẽs de lupanari vel de aliquo
loco, vbi fornicatus sit, in via occidatur, vel aliqno casu consi-
stens moriatur, non sepeliatur in cõmuni cœmeterio, & hoc si
legitimè probari potest eum fornicatum fuisse, nec constat eũ
posteà confessum, vel contritum fuisse. de pœ. di. v. c. j. alioquin
sepeliri debet. Rursus †mulier moriens in partu, non debet in 15
ecclesia poni, vt quidam dicunt, ne pauimentum ecclesię sangui
ne polluatur, sed extra ecclesiam ei dicatur obsequiũ & in cœ
meterio sepeliatur, quod non placet, alioquin pęna sibi vertere
tur in culpã, v. dist. baptizari. Vnde licitè in ecclesiã fertur, ita
tamen quod Ecclesia à maculis corporis ne polluatur, diligen
ter caueatur. †Partus tamen de ventre ipsius extractus mor-
tuus, & non baptizatus extra cœmeterium sepeliatur. Sunt ta- 16
mẽ quidam, qui dicunt, quod partus debet vnà cum muliere in
cœmeterio sepeliri, eo quod pars viscerum esse censetur. de cõ
sec. di. 4. si quicquid. Sanè vir & vxor in eodem sepulchro po-
nẽdi sunt. xiij. q. ij. vnaquæq;. extra de sepul. de vxore, exemplo
Abrahę & Saræ. vbi specialem non elegerint sepulturam, vnde
& Thobias pręcepit filio, vt cùm mater ipsius compleuisset
dies suos, locaret eam in eodẽ sepulchro cum eo. xiij. q. ij. Ebrõ.
Item quilibet in sepulchro parẽtum tumulandus est, nisi ex de
uotione alibi elegerit sepeliri. eadẽ. q. soror. xiij. q. ij. c. fin. Cęte-
rùm in concilio Magun. de cõse. di. vlt. c. fin. statutum est, quòd
suspensi, qui pro suis peccatis pœnam extremam persoluũt, ex
quo confessi sunt, vel confiteri desiderauerũt, & communica-
uerunt, in cœmeteriis sepeliri possunt, & oblationes & missæ
fieri pro eis. dist. vlt. cap. fin. Qualiter humanum corpus sepeliẽ
dum sit dicetur in septima parte sub tit. de offic. mortuorum.

ADNOTATIO.

*Fętẽs) Verbi etymologiã vnde duxerit Author nõ satis cõstat.
Sed fortè id criminis irrepsit Typographi aut inscitia, aut certè
negligentia. nomitirion, enĩ dictũ est à nomao qđ Latinè sonat
sopio, dormio, obdormio, ide etiã noimisis, dormitio & comiti
riõ dormitoriũ. Athenę⁹ enĩ scribit domũ in qua hospites dor-
miebãt, hoc nomine appellatã. Nõ absurdè igitur locũ sepultu-
ræ destinatũ, Cœmeteriũ appellamus: ibi enim mortui dormire
dicuntur. Religiosum illum locum veteres dicebant. N. Doard.

ADNOTATIO.

*Petri.) Vide nũ poti⁹ arcula, in qua corpus cõditur, Græcis sar
kofagos, quasi carnẽ vorãs, vnde Seraphim dictũ putat Varro
ex sentẽtia Aug. de ciui. Dei lib. 18. c. 5. q cùm Rex esset Argiuo
rũ, Apis dictus est. Naui enim is trãsuectus in Aegyptũ cũ ibi
mor

mortuus fuisset, factus est omniũ maximus AEgyptiorum De⁹, non quidem in vita, sed post mortem, quia nõ viuum, sed mortuum demum ipsum venerari cœperunt. Inde Serapis appellatus est, ab arca videlicet, in qua positus & sepultus. Est enim soros, mnima, thiki, monumentum, arca, loculus, conditoriũ, quasi sorosapis, vel sorapis deinde vna litera, vt ferè fit, mutata, Serapis. Sarcophagus itaque dicitur, quasi carnē cõsumens, aliàs taphos appellatur. Quod item prætexiuit de pyrsmide, potius pyra legendum, apo tou pyros, hoc est igne. N. Doard.

SVMMA.

1 *Ecclesiæ dedicatio, vnde initium duxerit.*
2 *Ecclesia & altaria solus Pontifex potest dedicare.*
3 *Ecclesia non debet dedicari, nisi dotata prius, idque ex iustè acquisitis. Et quæ impediant eius dedicationem.* 4.
5 *Ecclesia consecratur, quinque de causis.*
9 *Ecclesiæ consecrandæ forma. Et quid eorum quodque signet. nu.* 12. 13. 15, 17. 18. 19. 20. 25. 26. 7 *Anima, templum Dei.*
8 *Ecclesiæ consecratio, duo efficit.*
9 *Aquæ lustralis, qua Ecclesia cõsecratur, quæ & quanta sit vis. Et quę eius significatio.*
10 *Sal cur misceatur aquæ lustrali, & quid notet.*
11 *Aspersio trina aquæ lustralis, in Ecclesiæ consecratione, quid notet, quorsum fiat.*
14 *Episcopi trina percussio ad ianuam Ecclesiæ, in eius consecratione, quid notet. & num.* 16.
21 *Alphabetum baculo pastorali scriptum in modum crucis, tria notat. & nu.* 22. 23. 24.
27 *Cruces in ecclesia duodecim depictæ, quid signent. & nu.* 29.
18 *Vexilla, sunt ditionis & potestatis signa.*
30 *Ecclesia dicitur consecrari in sanguine alicuius.*
31 *Ecclesia semel consecrata, an debeat vel possit iterum consecrari. & nu.* 36.
32 *Altare semel cõsecratũ, an iterũ sit cõsecrãdũ, & quo casu de nu.* 34.
33 *Altari maiore consecrato, an alia inferiora censeantur consecrata.*
35 *Calix consecratus si deauretur, an sit consecrandus iterum.*
37 *Homo, templum spirituale, interdum polluitur.*
38 *Ecclesia, materiale tēplum, si polluta, recõciliãda est. Et quomodo.*
39 *Ecclesia reconciliãda est, propter adulterium in ea commissum, aut alium congressum alias etiam licitum.*
40 *Ecclesia reconciliãda est propter homicidiũ in ea patratum, ac etiã sanguinis effusionem violentam.*
41 *Ecclesia an reconciliãda, propter furtum in ea admissum, aut rapinam, vel quid simile.*

Ecclesia

42 *Ecclesia, quæ habet sepultum infidelem, vel publicè excōmunicatum reconcilianda est.* 43 *Scandalum quid.*
44 *Reconciliatio fit etiam, ad exemplum et terrorem inducendum.*
45 *Cœmeterium quibus casibus sit reconciliandum.*
46 *Cœmeterij vel ecclesiæ parte vna violata, an omne censeatur violatum, et sic in qualibet parte reconciliationem desiderare.*

De Ecclesiæ dedicatione.

CAPVT VI.

QVia de Ecclesia & altari, in superioribus mētio facta est, consequens est, vt aliqua de illorum dedicatione subiiciamus, dicētes primò, vnde consecr. ecclesiæ ortum habuit. Secundò, per quos. Tertiò, quare. Quartò, qualiter ecclesia dedicetur, & quid significet tā ipsa dedicatio, quā singula, quæ in ea aguntur. de officio verò festi dedicationis ecclesiæ, in vij parte dicetur. Primò igitur † dicendum est, vnde dedicatio Ecclesiæ initium habuit. Super quo no. quòd Moses domino præcipiēte fecit templum & sacrauit illud cum mensa & altari eius, & æreis vasis, & vtensilibus ad diuinum cultum explēdum, & non solum diuinis præcibus ea sacrauit, verùm etiam sancti olei vnctione Domino iubente liniuit. de consec. dist. j. § j. Legitur. n. Dominum præcepisse ipsi Mosi, vt chrisma conficeret, quo vngeret tabernaculum in dedicatione, & arcā testamēti. Salomon quoq;, filius Dauid, iubente Domino perfecit templū cum altari, & reliqua ad diuinum cultum peragendum consecrauit, sicut in lib. Reg. habetur. 3. Reg. c. vj. Nabuchodonosor etiā Rex vocauit omnes satrapas, optimates, & tyrannos ad dedicationem statuæ aureæ quam fecerat. Iudæi ergo sicut legitur in Bucardo in liij. c. j. Iudæi. loca in quib. domino sacrificabant, diuinis habebant supplicationib. cōsecrata, nec in aliis, quàm Deo dedicatis locis munera domino offerebant. Si igitur illi, q vmbrę legis deseruiebant, hoc faciebant, quanto magis nos quib. veritas patefacta est, gratia & veritas p Iesum Christum data est, templa domino ædificātes & prout melius possumus ornare, atque ea diuinis precib. & sanctis vnctionib[9] cum altaribus, & vasis vestib. quoque & reliqs ad diuinū cultum implendum vtensilibus, deuotè & solénìter ex institutione Felicis* Papæ III. sacrare debemus. Rursum cùm in Syria in ciuitate Baruth, Iudæi quandam imaginē crucifixi pedib. conculcarent, & latus eius perforarent, mox inde sanguis & aqua exiuit. Iudæi autem hoc viso, mirati sunt, & in firmi eorum hoc sanguine deliniti, ab omnib[9] infirmitatibus suis liberati sunt, ꝑpter quod omnes Christi fide suscepta baptizati sunt, & synagogas eorum in eccleasis cōsecrauerūt. Et inde

quidam vocāt Berith.

inde mos inoleuit, vt ecclesiæ consecrentur, cum prius tantum altaria cõsecrarẽtur, propter hoc etiã miraculũ ordinauit ecclesia fieri memoriã dominicæ passionis. v. Calend. Decemb. & eadẽ ratione cõsecrata est Ecclesia in honorem Saluatoris, vbi quædã ampulla, cũ illo sanguine reseruatur, & solenne festum
2 tunc agitur. † Secundò notandum quod solus Pontifex potest ecclesias & altaria dedicare. xxvj. q. v. ministrare. de conse. di. j. nemo. extra de consec. eccles. quòd in dubiis, quoniã gerit imaginẽ & figurã summi Põtificis Christi spiritualius dedicantis, sine quo nihil possumus in ecclesia stabile, vnde ipse ait, Sine me nihil potestis facere. & Ps. Nisi dominus ędificauerit domũ. vnde Concilium Carthag. cxvj. c. iij. prohibet facere sacerdotem, nec potest hoc alicui inferioris ordinis demandari, extra
3 eo. aqua. Sanè ecclesia † vt sacri edocẽt Canones, de cons. dist. j. nemo, extra de conse. eccle. vel alta. cũ simil. dedicanda non est, nisi prius dotata sit, & ex licitè acquisitis. j. q. j. non est putanda. Legitur enim, quòd dum quidam Episcopus ecclesiam de vsuris & rapinis constructam, consecraret, vidit post altare Diabolum stantem in cathedra, in habitu Pontificali, qui dixit Episcopo, Cessa ecclesiam consecrare. Ad meã enim iurisdictionem pertinet, cùm sit ex vsuris & rapinis facta. Episcopo verò & clero territis, & inde fugientibus. Diabolus continuo ipsam
4 ecclesiam cum grandi strepitu destruxit. † Rursus ecclesia, quę pro quæstu cupiditatis cõstructa est, ea. di. si qs basilicã. consecranda non est, & cui dos sufficiens assignata nõ est, extra eo. sicut. & in qua paganus vel infidelis sepultus est. ead. dist. Ecclesia. j. & ij. donec inde fuerit eiectus, & ecclesia, abrasis prius parietibus, vel tignis reconciliata. Idem etiam est de excommunicato. extrà de sepul. sacris. Si verò mulier prægnans illic sepulta sit ea non eiecta poterit consecrari, licet partus baptizatus non sit. ff. de vẽt. insp. §. j. ff. de sta. hom. qui in vtero. de conse di. iiij. si ad matris, & c. seq. Quanquàm quidam aliter scripserint sapientes, potest etiam cõsecrari diebus Dominicis & priuatis. extra eo. c. ij. & plures Episcopi & plura altaria possunt simul ab eodẽ in vna ecclesia consecrari. ext. eo. cum suis.
5 Tertiò dicendum † est quare ecclesia dedicatur, & quidem propter v. causas. Primò, vt Diabolus & eius potestas inde penitus expellatur, vnde refert Gr. in dialogo lib. iij. c. xxj. quod cum quædam Ecclesia Arrianorum fidelibus reddita consecraretur, & reliquiæ S. Sebastiani & B. Agathæ illuc delatæ fuissent, populus ibi congregatus porcum repentè inter pedes huc illuc discurrere senserunt, qui fores ecclesiæ repetens à nullo videri potuit, omnésque in admiratione cõmouit. Quod

idcirco Dominus ostẽdit, vt cunctis patefieret, quod de loco eodẽ immũdus habitator exiret. Sequẽti autẽ nocte magnus in eiusdẽ ecclesiæ tectis strepitus factus est, ac si in eis aliquis errãdo discurreret. Secunda verò nocte, grauior sonus increpuit. Tertia quoque nocte, tantus strepitus insonuit, ac si omnis illa ecclesia fundamẽtis fuisset euersa, statimque recessit, nec vlterius apud illã antiqui hostis inquietudo apparuit. Secundò, vt ad ea confugientes, saluẽtur, prout legitur in Canõ. Greg. xxij. q. v. reus. Et ob hoc Ioab in tabernaculum fugit, & altaris cornua apprehẽdit. Tertiò, vt ibi orationes exaudiantur. Vnde in oratione ad missam dicitur, Concede, vt omnes, qui huc deprecaturi cõueniũt, ex quacunque tribulatione, cõsolationis tuæ beneficia consequantur. Sic etiã orauit Salomõ in tẽpli dedicatione, prout legitur 3. Reg. 8. c. Quartò vt ibi Deo laudes soluantur, prout sub ti. de ecclesia dictũ est. Quintò, vt ibi sacramenta ecclesiastica ministrentur. Vnde ipsa ecclesia dicitur tabernaculum quasi taberna Dei, in qua sacramenta diuina cõtinẽtur & ministrantur. † Quartò, dicendũ est qualiter ecclesia cõsecrat. 6
Et quidem omnibus de ecclesia eiectis, solo Diacono ibi remanente recluso. Eps cum clero ante fores Ecclesiæ aquã non sine sale benedicit. interim intrinsecus ardent duodecim luminaria ante duodecim cruces in ecclesiæ parietibus depictas. Postmodum verò clero & populo insequente circumeundo ecclesiam exterius cum fasciculo hysopi, parietes cum aqua benedicta aspergit, & qualibet vice ad ianuã ecclesiæ veniẽs percutit superliminare cum baculo pastorali, dicens, Attollite portas principes vestras, &c. Diaconus deintus respondet, Quis est iste Rex gloriæ. Cui Pontifex, Dominus fortis, &c. Tertia verò vice, reserato ostio, ingreditur Pontifex ecclesiam cũ paucis ex ministris, clero & populo foris manente, dicens, Pax huic domui, & dicit litanias, Deinde in pauimento ecclesiæ, fiat crux de cinere, & sabulo, vbi literis Græcis & Latinis totum describitur alphabetum. Et iterum aliam aquam sanctificat cum sale, & cinere, & vino, & altare consecrat. Deinde duodecim cruces in parietibus depictas chrismate inungit. † Sanè quæcunque 7
hic visibiliter fiunt, deus per inuisibilem virtutem in anima operatur, quæ veri dei templum est, vbi fides facit fundamentũ, spes erigit, charitas consumat, ipsa enim ecclesia catholica ex viuis multis lapidibus adunata, Dei templum est, quia multa templa, vnum templum, quorum vnus est verus deus, & vna fides. Domus igitur dedicanda est anima sanctificanda. † Et est no- 8
tandum, quòd consecratio duo efficit, nam ipsam ecclesiam materialẽ deo appropriat, & nostrã scilicet tã ecclesiæ, quã fide is
animæ

animæ despōsationē insinuat. Domus nanq; non consecrata,
est sicut puella viro alicui destinata: nō tamē dotata: nec matri
moniali cōmercio in vnione carnis vnita. s.d. in consecratio-
ne dotatur, & trāsit in ꝓpriā Iesu Christi sponsam, quā sacrile-
gium est per adulterium vlterius violari. Desinit.n. lupanar esse
dæmonum, vt patet in consecratione illius templi, quod ante
9 pantheon vocabatur. *Primò itaque dicendum est de aquę be
nedictione. super quo dicit Dn̄s: Nisi quis renatus fuerit ex a-
qua, & Spiritu sancto non intrabit in regnum cœlorum. Aqua.
n. quæ lauādis corporib. idonea est tātam diuinitus virtutē ac-
cipere meruit, quod sicut corpora lauat à sordib. ita & animas
mūdat à peccatis. Manifestū quidē est ꝙ hæc aqua, cuius as-
persione ecclesia cōsecratur, baptismum significat? quia quodā
modo ipsa ecclesia baptizatur: ipsa verò ecclesia illā vtique ec
clesiā designat, quæ in ea continetur. s. fidelium multitudinem,
vnde etiam ecclesia vocatur, eò quòd ecclesia contineat, conti
10 nens, videlicet pro contento. †Quærendum est autem quare
huic aquæ sal admisceatur, cum Saluator noster de baptismo
loquens, nullam de sale fecerit mētionem: Non enim dicit: Ni
si quis renatus fuerit ex aqua salsa vel sale mista, vel aliquid hu
iusmodi: sed dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu
sancto, &c. Et idipsum de oleo & chrismate quæri potest. Sed
notandum. quòd sal, in diuino eloquio sępè pro sapientia po-
nitur iuxta illud: Sermo vester sit sale conditus. Et Dominus
inquit discipulis suis: Habete sal in vobis & pacem inter vos.
Itémque. Vos estis sal terræ, quod si sal infatuatum fuerit in
quo condietur, iij.q.vij.§. item in Euangelio. hinc etiam est,
quòd secundum legem nulla hostia sine sale offerebatur: sed in
omni sacrificio ponebatur, ex quibus omnibus conuincitur,
quod sal pro sapientia ponitur: est enim sapientia, condimen-
tum omnium virtutum sicut sal omnium ciborum. Hinc er-
go est, quòd nullus baptizatur prius, quàm sale cibetur: etiam
infantes, vt quod actu habere non possunt, habeant salem si-
gnificatione sacramenti, nec sine sale benedicetur aqua. De al-
11 terius aquæ benedictione in sequenti tractatu dicetur. †Tri-
na autē interius & exterius cū hysopo & aqua bn̄dicta asper-
sio, trinā baptizādi immersionem significat. Et fit propter tria.
Primò propter dæmonum expulsionē. Nā aqua benedicta, pro
priè de sui virtute habet dæmones expellere. Vnde in exorcis-
mo eius dicitur, vt fiat aqua exorcizata ad effugandā omnē po
testatē inimici, & ipsum inimicū eradicare, &c. Secūdò ꝓpter
ipsius ecclesię purgationē, & expiationem, omnia nāq; terrena
propter peccatum corrupta sunt & fœdata. Hinc etiā, quòd in

lege omnia penè mundabãtur per aquã. Tertiò, propter remouendam omnem maledictionem, & introducendã benedictionẽ. Terra enim ab initio cum fructu ſuo maledictionem accepit, eò quòd ex eius fructu deceptio facta fuit. Aqua verò nullæ maledictioni ſubiacuit. Hinc eſt quod Dominus piſcem comedit, ſed carnem non legitur nominatim comediſſe, niſi de agno paſchali, & hoc propter legis præceptum, in exemplum, ſ. abſtinendi aliquando à licitis, aliquando eadem comedendi. Rurſus aſperſio in circuitu facta, ſignat quòd dominus curam ſuorum habẽs, mittit Angelum ſuum in circuitu timentium ſe.
†Tria verò reſponſoria, quæ interim decantantur, eſt humili- 12
tas, trium ordinum fidem ſuſcipientium, ſ. Noe, Daniel, & Iob. Et quoniam ad hanc inuocationem gratia fidei, ſpei & charitatis infunditur, ideò ad pedem & ad medium, vt ad partem paries in ſuperiorem aſpergitur. *De* interiori etiam aſperſione iam dicetur. De virtute hyſopi in ſeq. tit. dicetur. †Triplex 13
verò circuitus quẽ Epiſcopus aſpergendo facit triplicem circuitum, quem Chriſtus fecit, propter eccleſiæ ſanctificationẽ, deſignat. *P*rimus fuit quo venit de cœlo in mundũ. Secundus, quo de mũdo deſcendit in lymbum. Tertius, quo de lymbo rediens, & reſurgens, aſcendit in cœlum. Triplex quoq; circuitus oſtendit, ꝙ Eccleſia illa ad honorẽ trinitatis dedicatur. Oſtẽdit etiam triplicẽ ſtatum ſaluandorũ de eccleſia, qui ſunt virgines, cõtinẽtes, & cõiugati, quod etiam diſpoſitio ipſius eccleſiæ materialis oſtendit, prout ſub tit. de eccleſia dictũ eſt. †Porrò tri 13
na ad ſupliminare oſtij percuſſio ſignat triplex ius, quod Chriſtus habet in Eccleſia ſua propter quod ſibi debet aperiri. Eſt enim ſub ſua creatione, redemptione, & glorificationis promiſſione. Nam Pontifex Chriſtum, virga eius poteſtatem figurat. Rurſus per triplicem percuſſionem ianuæ cum virga paſtorali prædicatio Euangelica intelligitur. Quid enim eſt virga paſtoralis, niſi ſermo diuinus, iuxta illud Eſa. 11. Percutiet terram virga, id eſt, ſermone oris ſui, &c. Virga igitur ianuas percutere, eſt aures audientium prædicationis voce pulſare. Aures enim portæ ſunt per quas ad corda audiẽtium ſanctæ prædicationis verba introducimus, vnde Pſal. Qui exaltas me de portis, vt annũtiem omnes laudes tuas in portis filiæ Syon. Quid enim ſunt portæ filiæ Syon, niſi aures & auditus fidelium? Tertiò triplex cum virga percuſſio, & ianuarum apertio, ſignificat, quòd per prædicationẽ paſtorum, infideles venient ad fidei conſenſum. Per illã enim portæ iuſtitiæ aperiuntur, & illas ingreſſi, Fidem confitentur, vnde Pſa. Aperite mihi portas iuſtitiæ, & ingreſſus in eas confitebor Domino, hæc porta Domini, iuſti intrabunt

per

per eã,Percutit igitur Episcopus in supermilinari. ſ. orationis,
dicens,Supplico vos principes.i.dæmones , ſeu potius homi-
nes,tollite,id eſt,auferte portas.i.ignorantias veſtras.ſ.à cordi
15 bus veſtris. † Interrogatio verò diaconi incluſi reſpondentis
in perſonam populi,Quis eſt iſte rex gloriæ? eſt ignorantia po-
16 puli neſcientis,quis eſt iſte,qui debet intrare † Apertio.oſtij e-
uacuatio eſt peccati,rectè ergo Epiſcopus ter percutit,quia nu
merus iſte notiſſimus & ſacratiſſimus eſt,& in omni dedicatio
ne Epiſcopus ter ianuas percutere debet , quia ſine inuocatio-
17 ne Trinitatis,nullum fit in eccleſia ſacramentum.Trina † verò
proclamatio,Attollite portas,&c.ſignificat triplicē poteſtatem
Chriſti,videlicet quā habet in cęlo,& in mūdo,&in inferno.Vn
de in hym. aſcenſionis dicitur,Vt trina rerū machina cæleſtiū
terreſtriū,& infernorū condita,flectāt genu,iam ſubdita. Con
18 ſequenter oſtio†aperto intrat Epiſcopus , ad notandum, quòd
ſi debitè vtatur officio ſuo,nil ei reſiſtere poteſt,iuxta illud:do
mine quis reſiſtet potentatui tuo?Ingreditur autē cum duob.
vel trib.vt in ore duorū vel triū teſtiū ſtet omne conſecrationis
verbum.Vel ꝙ paucis pręſentib.dominus ſe transfigurans pro
eccleſia orauit.Et ingrediēs dicit,Pax huic domui & omnibus
habitantibus in ea,quia Chriſtus mūdū ingrediēs,pacem inter
Deum & hominem fecit,Venit enim,vt nos deo patri reconci-
19 liaret.Poſt† hoc cū dicitur litania,proſtratus orat pro ſanctifica
tione domus.Nam & Chriſtus humiliatus ante paſſionem pro
diſcipulis ei credituris omnibus,orabat dicens , Pater ſancti- Ioan: 17.
fica eos in nomine tuo.Poſtquam verò ſurrexit,orat ſine ſalu-
tatione,quoniam non dicit Dominus vobiſcum , cum eccleſia
nondum ſit quaſi baptizata: & quia catechumeni tantum non
ſunt digni.vt eis fiat applauſus:cum nondum ſint,ſanctificati,
20 eſt tamen pro eis orandum.Clerus†orans & litaniam concinēs
Apoſtolos repręſentat,qui pro eccleſiæ & animarum ſanctifi-
catione ad deum intercedebāt.In pauimento eccleſię ſcribitur
alphabetum hoc modo, Fit enim Crux de cinere & ſabulo,ex
tranſuerſo eccleſiæ,ſuper quam Crucem pulueris ſcribitur al-
phabetum in modum Crucis,literis græcis & latinis, non autē
hæbraicis:quia Iudæi receſſerunt à fide,& ſcribitur cum bacu
21 lo paſtorali.Sanè alphabetū † ſuper Crucem ſcriptum tria re-
præſentat.Primò quidē,ſcriptura,ex græcis & latinis literis in
modū crucis facta,repręſentat coniunctionem ſeu vnionem in
fide vtriuſque populi,Iudæi videlicet &gentilis,ꝑ Crucē Chri-
ſti factam,iuxta illud Iac.cācellatis manibus filiis bn̄dixit. Ipſa
verò crux ſiueverſus ex trāſuerſo eccleſiæ direct⁹, videlicet vn⁹
à ſiniſtro angulo oriētis,in dextrū occidētis , & alter à dextro

orientis in sinistrum occidẽtis, significat, quòd populus ille, q̃ prius erat dexter, factus est sinister: & qui erat in capite, factus est in cauda, & econuerso, & hoc propter crucis virtutem. Christus enim ab oriẽte trãsiens, reliquit Iudæos in sinistra, quia infideles: & venit ad gentiles, quibus licet in occidẽte fuissent, dat esse in dextera & tãdem à gentilibus in dextera orientis positis visitauit Iudæos in sinistro angulo occidentis, quos cõstat deteriores, q̃ prius inuenerit gentiles. Ideò autem in obliquum & in modũ Crucis: & non in directũ hæ literæ scribũtur, quia ad hanc sanctam intelligẽtiã pertingere non valet, qui Crucis mysteriũ non recipit, & Christi passione nõ se credit esse seruandũ, in maleuolã animã non introibit sapiẽtia, & vbi Christus fundamentum non est, superædificari nõ potest j.q.j. cum Paulus.
† Secũdò, scriptura alphabeti, repræsentat paginã vtriusque te- 22
stamenti, q̄ p̄ Crucem Christi adimpletum est. In passione nãque eius velum templi scissum est, quia tunc scripturæ apertæ sunt, & reuelata sunt sancta sanctorum. Vnde ipse moriens dixit, Consummatũ est. In his quidẽ paucis literis omnis scientia continetur, & tunc Crux ex transuerso dicitur, quia vnum testamentum in alio continetur: Rota enim erat in Rota. Tertio re-
præsentat † articulos fidei. Ecclesiæ enim pauimentum est no- 23
stræ fidei fundamentum. Elementa ibi scripta, sunt fidei articuli, quibus rudes atque neophyti id vtroque populo in Ecclesia erudiuntur qui se debent puluerem & cinerem reputare. Iuxta illud q̃d dicit Abrahã Genesis. 18. *Loquar ad Dñm meum, cũ sim puluis & cinis*. *Scriptura* ergo alphabeti in pauimento, est
simplex doctrina fidei in corde humano. Sãbuca † seu baculus, 24
quo alphabetum scribitur, monstrat Apostolorũ doctrinã, vel doctorũ mysterium, quo facta est conuersio gentilium, & perfidia Iudæorum. Consequenter Christus ad altare accedens incipit, stans, Deus in adiutorium meum intende, quia tunc demum incipit, quod est in hoc officio principale, & dicitur versus *Gloria patri*, &c. quia hæc benedictio † fit ad exhibendam gloriam trinitati, non tamen dicitur allelu-Ia, prout in seq. tit. dicetur & consecrat altare in qua quidem cõsecratione alia aqua benedicitur, prout in seq. tit. dicetur, ex qua postquam altare septies aspersum fuerit, aspergitur etiam ter interius tota ecclesia, sicut prius absque aliqua differentia maiorum lapidũ vel minorum, quoniam apud Deum non est acceptio personarum extra de *Iudæis*. nouit. §. j. de sta. mo. ea. quæ in prin. ideò interius, ad notandum, quòd exterior ablutio sine interiore nil prodest. extra de sa. vnc. cap. j. Ideò ter, quoniam vt pr̨emissum est, aspersio illa significat aspersionem & mundationẽ baptismi.

ptismi, quæ datur bñficio trinitatis, iuxta illud. Ite docere omnes gẽtes, baptizantes eos in noĩe patris, & filij & spiritus sancti, quia enim ecclesia nõ põt in aqua immergi sicut immergitur baptizandus, ideò ter aspergitur aqua, quasi loco trinæ im-
26 mersionis. † Rursus aspergitur procedendo ab oriente occidẽtẽ, & per mediũ semel in formã crucis, quia Christ⁹ totã Iudæã & oẽs gẽtes baptizare præcepit in nomine Trinitatis, cui baptismo tribuit efficaciã in ministerio passionis, incipiens à Iudæis, de quibus ortus est, & residuũ aquæ ad basim altaris fun- Psal. 67.
ditur, prout in seq. ti. dicetur. Quidam tñ aliam aquam nõ be- & 91.
nedicunt, sed cum prius benedicta totum officium implent. In & 67.
terim autẽ cãtat chorus psalmũ illum, Exurgat deus, & dissipẽtur in inimici eius, &c. & illum, Qui habitat in adiu. &c. in quibus fit mẽtio de ecclesia & eius cõsecratione, vt patet ibi. Qui habitare facit vnius moris in Domo. Episcopus verò dicit, Domus mea domus orationis vocabitur, quia eius officium est facere, vt ecclesia domus dei sit, non negotiationis. j. q. iij. ex mul-
27 tis. Sanè † chrismate altari. xij. Cruces in parietibus ecclesiæ depictæ chrismantur. Depingũtur autẽ ipsæ cruces, Primò propter dæmonũ terrorem, vt s. dæmones, qui inde expulsi sunt, videntes signum Crucis, terreantur, & illuc ingredi non præsumant. Secundò, propter triumphi ostensionem. Cruces nanque sunt vexilla Christi & signa triumphi sui. Meritò ergo, vt ostendatur, quòd locus ille Christi dominio subiugatus est, ibidem
28 Cruces depinguntur. Nam † & apud imperialẽ magnificentiã obseruatur, vt aliqua ciuitate sibi tradita, imperiale vexillũ in ea erigatur. Et in eiusmodi figuratione dicitur, Ge. 28. quod Iacob lapidem, quem supposuerat capiti suo, erexit in tit. videlicet in titulum præconialem, memorialem, & triumphalẽ. Ter-
29 tiò, vt earum † inspectores, Christi passionem quam suam ecclesiam consecrauit & passionis fidem ad memoriam reducãt, vnde in canticis, Pone me vt signaculum super brachium, &c. Duodecim verò luminaria ante cruces ipsas posita, significant. xij. Apost. qui per fidẽ Crucifixi totum mundũ illuminauerunt, & quorum doctrina tenebras sustulit, vnde dicit Ber. Tota prophetia vera est in fide crucifixi. & Apo. Nil me iudico scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hũc crucifixum. Cruces igitur per 1. Cor. 2
quatuor ecclesiæ parietes illuminantur, & chrismate inunguntur, quoniã Apostoli crucis mysterium prædicantes, fide passionis Christi quatuor mundi climata illuminauerunt, ad cognitionẽ inflãmauerunt, ad amorem vnxerunt, ad conscietiæ nitorem quod per oleum, & ad bonæ famæ odorem, quod per balsamũ designatur. Ad hæc post chrismationẽ altaris ipsum

altare & ecclesia ornãtur:lampades accẽduntur. Missa dicitur in qua Pontifex alijs vestibus vtitur, quam fuerit in aspersione vsus:prout in sequenti dicetur.†Postremo notãdum est,quòd 30
ecclesia dicitur in sanguine alicuius consecrari,vnde secũdũ Pelagium & Nic.Pap.in martyrio Apostolorũ Petri & Pauli ecclesia Romana consecrata est.xxj.di.quãuis.xvj.di.sacro.Cõsecratur itaque ecclesia,vt præmissum est & altare.prout in tit. seq. & cœmeterium ac alia,prout sub tit.de consec.dicitur.Et quãquam legatur in vete.test.templum ter fuisse consecratum. Primò in Septembri:de consec.dist.j.c.j. Secundò,in Martio,sub Dario.arg.j.q.j.prophetizauit.Tertiò in Decemb.sub Iuda Machabæo,de consec.di.j.solennitates.†Ecclesia tñ semel conse- 31
crata,non est iterum reconsecran.ead.di.Ecclesiis.de sacra non ite.c.j.& ij.de aposta.c.j.nisi fuerit execrata:quod contingit tripliciter.Primò si fuerit combusta, ita ꝙ parietes omnes (vel eorum maior pars) fuerint decrustati.vt d.ca.Ecclesiis.ff. de cõtrahenda emptione.l.demum.Leuit.c.xiiij.prope finem:si enim solummodo tectum,vel aliqua eius pars parietibus integris manentibus,vel saltem in modica parte destructis,combusta fuerit,reconsecranda non est:extra de consé.eccle.vel alta.ligneis. Secundò,si tota ecclesia aut maior eius pars simul funditus corruerit,& ex toto,siue ex aliis fuerit lapidibus reparata:ea.dist. de fabrica. Consecratio etenim ecclesię maximè in exteriori vnctione,& in lapidum cõiunctione & dispositione consistit,vt in dicto c.Ecclesiis. Si verò non simul sed successiuè parietes omnes ruerint,& reparati fuerint, eadẽ cẽsetur ecclesia.Ideóque nõ recõsecrãda:sed dũtaxat cũ aqua exorcizata,& missæ solennitate est reconcilianda:de cons.di.j.defabricat.&c.si motũ, ff.de leg.j.quod in rerum,quanquã eam reconsecrandam,quidam scripserint sapientes. Tertiò reconsecranda est ecclesia,si dubium sit,vtrum aliquando fuerit consecrata: eò quòd super hoc nulla scriptura,pictura,aut sculptura, nullúsq; etiã vnicus testis de visu,vel etiam de auditu:qui (vt quidam dicunt) sufficeret:extra de consec.dist.j.ecclesiæ,&.c.solennita.xxiij.qu.j.sanè.xxij.q.v.hoc videtur.de cons.dist.iiij.paruulos.†Altare quo 32
que semel consecratum reconsecrandũ nõ est,nisi illud execrari cõtingat,de cons.di.j.si motum. extra eo.c.j.& ca. quod in dubiis.Quod fit primo,si mensa.i.superior tabula in qua fit principaliter consecratio,mota vel in sui forma mutata vel enormiter,puta vltra medietatem fracta sit.Enormitas tamen huiusmodi iure valet ad Episcopi arbitrium referri. Idem quoque maximè est,si tota altaris structura mota & reparata fuerit.Ec-

clesia

clesia tñ propter altaris vel structuræ motionẽ vel fractionem reconsecranda non est: extrà eo. c. j. quia alia est altaris cõsecratio, & alia ecclesiæ. Sic econuerso, si ecclesia totaliter destructa, altare non læditur, ecclesia ipsa reparata solum, & non altare reconsecratur, quamuis tunc decens sit illud aqua exorcizata la-
33 uari, de cons. dist. j. si motum Consecrato† tamen maiori altari, nihilominus alia minora altaria ecclesiæ consecranda sunt, extra eo. c. cum sis. quamuis quidã dixerint sufficere in illius cõsecratione alia digito demonstrari, ar. ff. de acqu. poss. quod in eo. §. si venditionem. C. de nat. lib. auth. itẽ si quis. Si verò altare
34 †modicam exterius patiatur læsionẽ, nõ ob hoc est recõsecrandum, extra eo. c. j. Secundò reconsecratur altare, si altaris sigillum, i. paruus lapis, cum quo sepulchrum siue foramen in quo reliquiæ recõduntur, clauditur, seu sigillatur, motũ aut fractũ sit: extrà eo. lignis. Et si foramen ipsum quandoq; in summitate stipitis & quandoq; aliud sigillum non apponitur, sed principalis mensa superposita loco sigilli habetur. Quandoque verò fit in parte posteriori, & quandoq; in anteriori, in quo etiam foramine in testimonium consecrationis, caute includi solent literæ cõsecrationis Episcopi, cõtinẽtes nomẽ eius, & aliorum Eporum in cõsecratione præsentium, & in cuius sancti honorẽ cõsecratur altare, & etiã ipsa ecclesia, qñ simul cõsecratur vtrũque, annum quoque & diem consecrationis. Tertiò cõsecratur altare, si iunctura qua sigillum foramini, vel etiam qua mensa stipiti, vbi aliud sigillum, quod mensa ipsa non est mota adhæret, vel aliquis ex lapidibus ipsius iuncturæ seu stipitis, mensam vel sigillum tangens, motus vel fractus sit. In coniunctione etenim sigilli & foraminis atque mensæ, & stipitis seu structuræ inferioris, præcipuè consecratio intelligitur. Quartò reconsecratur altare, si ei vel coniunctioni mensæ, & structuræ inferioris tantum fiat augmentum, quòd pristinam formam amittat, quoniam forma dat esse rei, ar. x. q. ij. hoc ius. xxxij. qu. ij. quod vnde est. ff. de oper. no. nunt. l. j. §. si quis ædificium. Propter modicum tamen additamentum, non execratur, sed tunc sacrum, trahit ad se nõ sacrũ, extrà eo. quod in dubiis. Limita, dũ tamen coniunctio mensæ & structuræ inferioris, non multum immutetur. Quintò, altare, sicut & ecclesia propter dubium reconsecratur, c. di. Ecclesia. Sextò, altare viaticum, si lapis de ligno in quo insertus est, qui quodãmodo sigillũ repræsentat remoueatur, & in eodem vel in alio ligno iterum reponatur, nonnulli recõsecrãdũ, alij verò solũmodo recõciliãdũ autumant. Quanuis autẽ illud sæpè iussu Episcopi de loco ad locũ transferatur, & per viã portetur, (propter quod portabile, vel viati-

cū appellatur, ea.di.concedimus.extrà de pri.) in his non tamē ob hęc reconsecratur aut recōsiliatur. †Quid si calix consecra 35 tus, deauratur, nūquid est recōsecrādus? Et videtur q sic, quoniā nouus calix esse videtur: nouum enim opus vī facere, qui pristinam operis faciem innouat.ff. de ope.no.nunt.l.j. §.opus nouū, & reficit, qui rei iā factæ remediū facit.ff.de iti.act.pri.l. iij.§.pe.ff.de vsufru.l.vsufructuarius.extrà de Iudæis.c. consul luit. Siquidē cōsecratio in superficie consistit. Et hinc est, q ecclesiam, muris decrustatis, reconsecrandam esse prædixi. †Cōtrarium tñ verum est, quia nec pp murorum dealbationē, aut 36 pp picturā, aut pp modicum additamentum, ecclesia reconsecranda est, vt iam dixi. Cum enim pp hoc calicis forma nō mutetur, idē calix manet: quare reconsecrandus nō est, sicut & ecclesia reparata, quoniam eadem manent, i. consecrandam non esse præmissum est. Si verò forma prior immutaretur, secus esset: quoniā forma dat esse rei, vt dixi: honestum tñ est, q tam propter pollutarum manuum cōtractum, quā etiā pp prophanæ materiæ appositionē calix aqua exorcizata, lauetur prius, q ibi sacrosanctum corpus & sanguis Domini immoletur. de conse.di.j.si motum. Præmisso de consecratione, aliqua de reconciliatione dicamus. †Circa quod notandum est, templum 37 spirituale, quod est homo, quandoque polluitur.xxxij.q.iiij.in eo.& q.non solum. Vnde in Leui.20. Vir qui fluxum seminis patitur, immundus erit.xliiij.di. fit rector. prope finē. & idē in muliere fluxum sanguinis mēstrui, vel alterius patiente: vt ibi in eodē.& di.v.ad eius. Et ideò ibi pollutus ecclesiam ingredi prohibebatur, donec aqua lauaretur & purificaretur. & in Nū. 19.c. Qui cadauer mortui tetigerit, immundus est. Vnde aspergatur aqua, & sic mundabitur, &c. & Propheta: Asperges me domine hysopo, & mun. †Materiale etiam templum, quod est 38 ecclesia, testāte Papa Gre.& Leui.c.15.polluitur. Vñ Propheta: Polluerunt templum sanctum tuum, &c. Et hoc similiter hodie aqua lauatur, & reconciliatur, extra eo.ca.proposuisti. & c.consuluisti. & c.vult. & fi. Fit enim reconciliatio cum Missæ celebratione, & aquæ cum vino, sale, & cinere solenniter benedictæ aspersione.ea.di.de fabrica.& c.proposuisti. Nempè per salem discretio, per aquam populus: extrà de cel. Miss. cum Marthæ.§. quęsuisti.ad finem, per vinum, diuinitas, per cinerem, passionis Christi memoria, per vinum aquæ immistum, vnio deitatis & humanitatis significatur. Hæc ergo simul ponuntur adnotādū, q populus, discreta memoria passionis Christi mundatus, Christo adunatur. Fit etiam per Episcopum tantum si sit ecclesia consecrata. Et quanquam ipse altari eo Episcopo possit simul

totum,

totum, scilicet aquæ benedictionē & reconciliationē, vel solum aquæ benedictionē, vel etiā tantū reconciliationē, aqua prius p ipsum benedicta cōmittere, simplici tamen Sacerdoti neutrū committi valet, extrà eodē, c. aqua, & c. cōsuluisti, nisi fortè hoc ex priuilegio sibi competat speciali. Si verò ecclesia consecrata non sit, debet statim secundum constitutionē Greg. ix. extrà eo. c. fi. aqua exorcizata lauari, quā lotionem quidam fieri posse astruunt, iussu tamen Episcopi per simplicem Sacerdotem, cum fieri habeat cùm aqua exorcizata, quæ fieri potest per quemlibet Sacerdotem. Nonnulli verò eximiæ authoritatis periti, scripserunt quòd tutius est hoc dūtaxat p Episcopum fieri, nec per eum Sacerdoti posse committi, nam canones. de cons. d. si motum, & c. de fabrica. aquam exorcizatam vocant, aquam cū vino & cinere solenniter benedictam, quodquidem verum est de ecclesia, non consecrata, tamen Deo dedicata, extrà de immu. eccl. Ecclesia. Secus enim est in simplici oratorio, quod nec sacer nec religiosus locus est: vt potè q vnusquisque pro velle vt placet ordinat, saltē ad adorandum: de cōs. d. vnicuique. extrà de sen. c. fin. licet fortè non sine diœcesani licentia, ad celebrandum. & pro velle ad alium vsum deputata, locū ipsum, in auth. col. v. vt nullus fabri. ora. do. § j. in aut. col. ix. de eccle. tit. § si verò. Est autē ecclesia reconcilianda in præmisso casu. Item
39 † propter adulterium ibi commissum, & propter fornicationem ea. d. si motum. & generaliter cuiuscunque semine, extrà de adul. c. significasti. scilicet maris & fœminæ, clerici, vel laici hæretici vel pagani, naturaliter, siue innaturaliter, studiosè, & peccādi libidine ibi emisso fuerit polluta, etiā si vir ibi vxorem cognoscat, quoniam licet talis concubitus sit aliàs legitimus & cōcessus, non tamen quolibet tēpore, siue loco, extrà eo. c. fi. Quā quā multi de hoc cōtrarium sentiant sapientes, secus autem esse dicimus, si quis fortè ibi in somnis polluatur, nam tunc animus magis pertulisse, quàm fecisse dolendus est. xxj. di. qm. & non in cuiuscunque animalis semine ibi emisso, cum ratione careat, neq; peccat. 6. d. testamentum. † Reconciliatur etiā eccle
40 sia propter homicidium. ff si quad. pau. fe. dicatur. lib. xv. q. j. §. ex eo. siue cū sanguinis effusione, siue sine. ibi, quocunque modo studiose commissum, & etiam citra homicidiū propter quālibet violentiā & iniuriosam humani sanguinis effusionem, ea. d. si Motum. siue ex vulnere, siue absque vulnere, ex naso vel ore, nā in vete. testa. Leuit. 14, & 15. c. prohibitum fuit sanguinem in templū fundi, & semen emitti & talia agentem & patientem, illud ingredi. Si autem absq; violentia vel iniuria ex naso, vel ore, cicatrice, vel immunitione, aut etiam ex hemorroidis,

vel

vel mēstruis,vel aliter naturaliter in ecclesia fluxerit , aut fortè
ludo,aut casu fortuito eliciatur,ea di.ecclesiis extra eo.cap. si.
Aut si quodcūq; animal ibi occiditur,vel si quis subitò per se
ibi moritur,aut lapide vel ligno cadēte,aut fulgure,occiditur,
propter hæc quidē & similia non recōciliatur. Nec etiā si alibi
vulneratur,ad ecclesiam confugiens illic sanguine multo effu-
so moriatur,quoniam tūc nō fuit homicidiū in ecclesia perpe
tratum.xv.q.j.§.itaque.Si verò econuerso in ecclesia vulnera-
tus,extrà moritur,vel etiā extrà sanguis ex vulnere fluxerit, se-
cus est etiam si intra ecclesiam ex vulnere sanguis minimè flu-
xerit , quoniam ictus vulnerum attenduntur ff. ad legē Aquil.
litem Mela.§.sed si plures.ff.ad legēCor.de sic.vltimū.extrà de
cler. percu. c. 2.Sed & si supra tectum ecclesiæ sanguis effun-
ditur,aut semē humanum emittitur,quia per hoc extrà eccle-
siam committitur:non reconciliatur,† Cæterū si furtū aut ra- 21
pina in ecclesia committitur,de cōsuetudine,quæ in talibus at
tēditur,reconciliatur,extrà de cele.Mis. pernitiosis.Idemque in
qualibet violentia,sine sanguis effusione,ibi commissa fieri,de
bere quidā affirmāt,cū illa fornicatio.ni æquiparetur in iure.16.
q. 4.sicut qui ecclesia. vt si ad eā conugiens,inde per violentiā
extrahatur.17.q.4.re extrà de im.eccl.inter. Vel ibi effractio
committatur,vel etiā præter sanguinis effusionē,rixa , tumul-
tuosè agatur,vel si quis fracto osse vel liuore secuto absque san
guine,ibi grauiter verberetur,vel ad mortē vel ad mutilationē
ibi presentialiter cōdēnatus,inde extrahatur, vt ad locū execu
tionis ducatur. extrà de reli.do.c.docet.& de immu.eccl. cum
in ecclesia.& de ap.c.qua fronte.Sed cum casus isti non sint in
iure expressi,necesse non est ecclesiā per Episcopū solēniter re-
conciliari.Honestū tamē fore putamus , & sacerdotē cū aqua
exorcizata Episcopi iussu lauari. Ideq; dicendū videtur si eccle
sia diu absque tecto & ianuis,plena foret stamine,aliisque spur
citiis animalib.& naturali hominum vsui , quasi diuersorij lo-
cus passim patuerit,nec esset fortè malum eam in tali casu so-
lenniter per Episcopum reconciliari.Si autē aliquis extra eccle
siam occisus,mox intra ecclesiā infertur,occisor vel alius mori
turū fore nō credēs,corpori adhuc calido plagā in fligit ex qua
sanguis fluit,recōcilianda est, tū propter horrorē & abomina-
tionē,tū propter violētiā, & peccādi voluntatem quāuis enim
homo mortuus nō sit homo:humanus tamen sanguis eius per
violētiā est ibi effusus. Nā & ipsi cadaueri violentia, horror,&
iniuria irrogantur.ff.de sepul.vio.l.ij.§.non propè , & §.aduer-
sarius. & l. sepulchri. ff. de re. ne. corpora. extrà de Iudeis.
si sit Iudæus. Secus autem est si naturaliter mortuus in cor-
poris

poris obsequiũ & honorẽ in ecclesia demẽbretur vel euiscere-
42 tur,vt fortè pars ibi,& pars alibi sepeliatur. † Recõciliatur etiã ecclesia,in qua infidelis , vel etiã publicè excommunicatus sepultus est,& tũc parietes sunt abradẽdi.de cõse.d.j.Eccl.j & 2. Sanè in premissis casibus,in quibus ecclesia recõciliatur, requiritur vt factũ reconciliationem inducens publicum saltem per famam existat,extrà de adul.significasti,& de acc §.inquisitiõis.
43 † Scãdalum enim est horror atq; abominatio de turpitudine, & peccato,atque violentia,in sacro loco siue in ecclesia commissis,vbi delictorũ venia postulatur , vbi esse debet tutela refugij,vbi immolatur salutaris hostia pro peccatis.Le. 14.c. vbi etiam confugientes saluantur,& Deo laudes exoluũtur,reconciliationẽ inducunt,& etiam propositum,vt voluntas mortaliter ibi peccãtis,extrà e.consuluisse. extrà de sen.exc. cum volũtate.xvij.q.§.si ergo.Si verò occultũ sit,reconciliari necesse nõ est,quoniam ecclesia cũ sancta sit,coinquinari non potest. extrà de coha.cle.& mul.c.vestra.xv.q.vl.c.fi.xxiiij.q.j.§.j.imò ipsius loci sanctitas infamiã loci adolet,q̃uis qdã in hoc cõtrariõ sentiant,vt saltem occultè,ita vt delinquentes non probentur,
44 sit reconcilianda.Fit enim † recõciliatio ad exemplum & terrorẽ,vt videntes ecclesiam,quæ in nullo peccauit, propter peccatum alterius lauari & purificari , existiment quantum propter suorum delictorum expiationẽ sit laborãdum. ff.ad legem Iul.
45 repe.l.j.Cœmeterium quoque,in quo † paganus vel infidelis aut excõicatus sepultus est,reconciliandum est,extrà eo.c.consuluisti,de cõse.d.j.& ij.extrà de sepul.Sacris ossibus tamen sepultis,si ab ossibus fidelium discerni poterunt inde prius abiectis.Reconciliatur etiã in præmissis casibus,in quib. ecclesia recõciliatur.Cœmeteriũ enim eisdẽ priuilegiis, quibus & ecclesia gaudet,prout sub ti.de sac.vnc.dicetur,nam ex quo bene dictũ est,sacer locus.ff.de re.diui.l.sac.in fi.& reconciliatur per Episcopum,sicut Ecclesia per aspersionẽ aquæ solenniter , cum
46 vino & cinere benedicto.extrà eo.c.consuluisti. † Illud autem notandũ est,quòd in quacunque parte ecclesiæ vel cœmeterij violentia vel pollutio cõmittatur,vtrumque & etiam quælibet ipsorũ partes propter connexitatem violatæ intelligũtur,extrà de cõsti.c.trãsmissa.Hoc hodie in parte correctum est per Dominum Bonifaciũ,de cõse.Eccle.c.j.in vi.vt si enim consecrationes ecclesiæ,altaris,& cœmeterij sint diuersæ,omniũ tamen vna & eadem est immunitas.xvij.q. iij, sicut antiquitus, &c. miror,quæ non est ad alterum eorum tantum , vel ad alterius angulum restringenda,quod verum est, si ecclesia vel cœmeterium sunt cõiuncta.Si enim vnũ à reliquo distet,benè potest

vnum

vnũ ſine reliquo violari. Si igitur altero eorum violato ſiue polluto, etiã aliud violatum & pollutũ eſt, pari ratione altero tantum eorum recõciliatio, vtrũque intelligitur recõciliatũ. arg. extrà eo. c. conſuluiſti. extrà eo. de immu. eccl. in rubrica, quoniã nihil tam naturale eſt, quam vnumquodque eo genere diſſolui, quo ligatum eſt, & par eſt ius ligãdi atque ſoluẽdi. ff. de reg. iur. nihil extrà eo. c. j. & ſic violato vel polluto cœmeterio, ſufficit eccleſiã reconciliari. Nonnulli tamẽ ſimpliciter aſſerũt ꝑ vnius violationẽ, nequaquã alterũ violari, & ꝑ conſequens quodlibet eorũ debere ſpecialiter reconciliari. Quib⁹ tñ Põtificalis libri obuiat authoritas, ĩ qua ſpecialis forma reconciliatiõis cœmeterij habetur. Deniq; ſi eccleſia vel cęmeterium, aut aliud qđ cũq; ꝑ Epiſcopũ excõicatũ cõſecretur, ſeu bñdicatur, tali recõciliatiõe nõ egẽt, quoniã Sacramẽta à talib. ĩ forma eccleſię, collata vera ſunt. ix. q. j. ordinationes. j. q. j. c. multi. ꝓpe finem. extrà de Sacr. non ite. c. j. & ij. & de coha. cler. & mul. c. veſtra, vt dicetur in proęmio tertiæ partis. Verum, cum (ſicut præmiſſum eſt) excõmunicatus vel excõmunicati cęmeterium & eccleſiã prophanent, multò quidẽ magis exteriora. Sacramenta & benedictiones, quæ per manus & os excõmunicati trãſeũt & proficiſcuntur, quãtum ad eorum merita pertinẽtia, cõtaminari, & coſã deo fœtere videntur j. q. j. §. quod aũt Sacramẽta, &c. ſeq. &c. odit Deus, & ca. illi offerunt. extrà de ſchiſma. c. j. ideò honeſtũ eſt, quòd reconcilientur prius, quàm fideles talibus Sacramentis vtantur. prout ſacrorũ canonũ lectio edocet euidẽter. lxxxj. d. ſi qui ſunt. Ait enim Dominus per Prophetam, Maledicam benedictionibus veſtris. de conſe. diſt. j. altaria. j. & ij.

ADNOTATIO.

*Felicis) Hãc etiam inſtitutionẽ ſanxit Felix Papa IIII. in epi. ad Epiſcopos per diuerſas prouincias cõſtitutos, c. j. hiſce verbis, Solennitates verò dedicationum Eccleſiarum & Sacerdotũ per ſingulos annos ſolenniter ſunt celebrãdæ, ipſo Dño exemplũ dãte, q adfeſtũ dedicationis tẽpli, omnib. id faciẽdi dãs formã, cũ reliquis populis eãdẽ feſtiuitatẽ celebraturus, ſicut ſcriptũ eſt Ioan. 10. Facta ſunt Encęcia in Hieroſolymis, & hyems erat, & ambulabat Ieſus in tẽplo in porticu Salomonis. Quòd autẽ octo dierum encęnia ſint celebranda, in lib. 3. Reg. 8. peracta dedicatione templi reperies, N. Noard.

ADNOTATIO.

*Vocabatur) panteõ tẽplum Romæ, primò à M. Agrippa extructum & inſtauratum, cuius cognomen fuit ex laminis argẽteis, quas ſuſtulit Cõſtantin⁹ nepos Heraclij, veniẽs ad vrbẽ, illud autẽ Ioui Vltori dicatum, eóq; nomine Syracuſana capita ĩ eo poſita

posita, postmodum Bonifac.Pōt.Max.iiij.à Greg.dono accipiēs à Phoca Cesare in templum omnium Deorū cōuertit, vt verbi etymo responderet, pan & theos. Ibi thermæ Agrippinæ ab ipso Agrippa dictæ. propè thermas sitū est pantheon tēplū antiquissimū, & inter vrbis vestuta tēpla lōgè nobilissimū, nuncdū etiam ferè integrū ipsius tēpli pronao Augustæ & Agrippæ simulacha fuere, Martis quoque & Veneris. In Veneris simulachri auricula, Cleopatrę Vnio prætiosus erat. Mineruæ itē simulachrū, Hydræ opus. Hercules insup, ad cui⁹ simulachrū Pœni humanis victimis quotannis olim sacrificabāt. In tēplū hoc multis gradib⁹ (sicut & ī cætera) ascēdebatur, à veterib. eīm tēpla in sublimi extruebantur, & vnico tm̄ aditu. Porticū huic tēplo adiecit Agrippa, op⁹ summa admiratione dignū, q̄ à quibusdā protyros appellat, apo tou proKaí, tristiras.i. ornamētū ac vestibulū. Hodie illud ipm dicatū S. Mariæ Rotūdæ. N. Doard. SVMMA.

1 *Altare, quibus de causis cōsecratur & n.2.3. Et vnde duxerit ortū.*
4 *Altaris consecratio, qua forma fiat, & nu.5.21.29.35.37.*
6 *Allelu-Ia, cur omittitur inter consecrationem altaris, aut Ecclesiæ, consecratione verò facta, adhibetur.*
7 *Aquæ benedictio, quot requirat. Et quid notet. nu.9.10.11.*
8 *Satellitē stygiū quatuor fugāt.* 12 *Baptisma ac cōsecratio ecclesiæ, quib. mysticis conficiantur, quæ omnia necessario adhibentur.*
13 *Fides, est baptismatis condimentum, quæ si deficiat, & salus deficiet.*
14 *Cruces quatuor, quas facit Pōtifex ī altaris consecratiōe, quid notēt.*
15 *Circuit⁹ septenari⁹ pōtificis, circa altare cōsecrādū, quid denotet &*
17 *Christi septē viæ.* 18 *Aspersiones septē altaris, quid notēt. In.16.19*
20 *Hyssopum, quid notet. Et eius natura & situs.*
22 *Virtutes quatuor, in libro Sapientiæ descriptæ.*
23 *Reliquiæ sctōrū aut Christi, an necessariæ ad eccl cōsecrationē. Et*
24 *Arca fœderis.* 25 *Reliquiæ sctōrū, vbi & quo cōdātur (quid notēt.*
26 *Dei notitia, confirmatio & perfectio est omnium bonorum.*
27 *Christus lapis & abscissus.* 28 *Altare, debet esse lapideum.*
30 *Christus vnctus oleo inuisibili. Et oleum quid significet.*
31 *Cruces quinque ex oleo, quid notent*
32 *Homo quorum debeat misereri.* 33 *Balsami odor, & significatio.*
34 *Sensus corporis nostri quinque quibus æquiparantur.*
36 *Crucem cū incenso facere, quid.* 38 *Altaris vltima benedictio, quid*
39 *Vtensilium ecclesiæ benedictio, quid notet.* (*significet.*

De Altaris consecratione. CAP. VII.

NOn solùm Ecclesia, verumetiā altare cōsecratur, de cōse. d.1.c.altaria.j.& ij. hoc ꝓpter tria. Primò, ad sacramētū Deo ibi offerendū, Ge.8. ædificauit Noe altare Domino, &

& tollens de cunctis volucribus & pecoribus mundis, obtulit
super altare. Hoc autẽ sacramẽtũ est corpus & sanguis Chri
sti,quod in memoriã passionis Dominicæ immolatur, iuxta
illud,Hoc facite in meã cõmemorationẽ.Secũdò,ad † nomen 2
Dei ibi inuocandum.vnde Gen. 12.ædificauit Abraham altare
Deo,qui apparuit ei,& inuocauit ibi nomẽ Domini. Hæc au
tẽ inuocatio,quæ fit super altare,propriè dicitur Missa. † Ter 3
tiò,ad cantãdum.Eccle 47. Dedit illic contra inimicos patien
tiam,& stare fecit cõtra altare cantores,& in sono eorum fecit
dulces modulos.Sanè hoc † modo & ordine cõsecratio alta- 4
ris fit,in primis nãq; Põtifex incipit, Deus in adiutoriũ meum
intende:postmodũ benedicit aquam, deinde in quatuor cor-
nibus altaris configurat quatuor cruces cum aqua benedicta.
Consequenter circuit altare septies,& septies mensam altaris,
cum aspersorio de hyssopo aqua benedicta aspergit. Ecclesia
quoque iterũ aspergitur,& aquæ residuũ ad basim altaris fun
ditur,deinde in quatuor angulis sepulchri,in quo reliquiæ re-
condi debent,quatuor cum chrismate fiũt cruces, & ponun-
tur reliquiæ in capsella cum tribus granis turis, & sic recondũ
tur in sepulchro.Deinde supponitur eius tabula cũ signo cru-
cis facta,in medio cõfirmata,postmodũ lapis (quia mensa dici
tur) per altare adaptatur,& adaptatus vngitur cũ oleo,in quin
que locis,& eodem modo inungitur posteà chrismate,sicut de
oleo dictũ est.Cõfirmatur etiam altare in fronte crucis chris-
matis & adoletur incensum in quinque locis. Post hoc,altare
tegitur & mundis pannis induitur,& demum super altare sacri
ficium celebratur.Nunc seriatim singula præmissa prosequa-
mur.† Primò igitur notandun est,ꝙ altare chrismatis vnctio- 5
ne & benedictione interueniente,consecratur,& lapideũ totũ,
solum.de cõs.di.j.altaria.j.& ij.Vnde Pontifex stãs incipit,Deꝰ
in adiu.meum intẽde.quia ipse Dominus ait:Sine me nihil po-
testis facere.Et † quia hæc dedicatio, significat baptizandos, 6
qui percepta fide ad pugnã se preparãt,& qui adhuc sunt inter
suspiria & certamina huius cõstituti,ideò non dicitur allelu-
Ia,qui enim baptizati non sunt, laudibus Angelorum digni
non sunt,vnde Tho.Pe.& in plateis eius allelu-Ia cantabitur.
Post completam verò ecclesiæ vel altaris consecrationem can-
tatur allelu-Ia, quoniam exclusa dæmonum phantasia Deus
ibi laudabitur.Nam & Christus ad aram crucis accedens ad
æternitatis gloriã manifestandam mortem soluit, sed allelu-Ia
duntaxat post resurrectionem cantauit.† Secundò circa aquæ 7
benedictionem notandum est,quòd huiusmodi aquæ exorciza
tio fit ad effugandum inde inimicum. In qua benedictionem
quatuor

quatuor neceſſaria,videlicet aqua,vinum,ſal,& cinis. Et hoc
8 ꝓpter tria.† primò,qm̄ quatuor ſunt q̄ inimicū expellunt.pri
mū,eſt lachrymarū effuſio,q̄ p̱ aquā.Secundum,eſt ſpiritualis
exultatio,quæ per vinum.Tertio naturalis diſcretio, quæ per
ſal.Quartū,profunda humilitas, quæ per cinerem ſignificatur.
Aqua igitur eſt pœnitētia,vinū,mentis exultatio,ſal, ſapientia,
ſicut in præcedēti tit.probatū eſt, cinis pœnitentiæ humilitas,
Vnde de Niniuitis dicitur,quia Rex ipſe ſurrexit de ſolio ſuo,
& indutus eſt ſacco,& ſedit in cinere. Hinc & Dauid inquit,
Quia cinerē tanquā panē mādūcabam,&c. Hinc & Abraham,
Loquar inquit ad Dn̄m meū,cùm ſim puluis & cinis. Secundo
9 † modo,aqua eſt popul⁹ ſeu humanitas, quia aquæ multæ po-
puli multi,vinū deitas,ſal doctrina diuinæ legis,quæ eſt ſal fœ
deris,cinis,qui conſignat memoriā Dominicæ paſſionis. Vinū
aquæ miſtum,Chriſtus Deus & homo. Per fidem enim Domi
nicæ paſſionis,quæ p̱ doctrinā diuinæ legis habetur.Populus,
p̱ aquā ſignatus p̱ fidei vnionē coniungitur capiti ſuo Deo &
10 homini.† Tertio modo poteſt dici,quòd hæc aqua benedicta
ſpiritum ſanctum ſignificat, ſine cuius flatione, nihil vnquam
ſanctificatur,& ſine cuius gratia:nō fit remiſſio peccatorum.
Quod Spiritꝰ ſanctus aqua vocetur ipſa veritas,oſtēdit dicēs,
Qui credit in me flumina de vētre eius fluēt, aquæ viuæ,quod
Euangeliſta exponens dixit: hoc autem dixit de ſpū ſancto
11 quem accepturi erant,credentes in eum. Et † no.ordinem ſa-
cramēti,exterius aqua,interiꝰ ſpiritu eccleſia cōſecratur. Hoc
eſt enim ꝙ Dominus ait: Niſi quis renatus fuerit ex aqua,&
ſpiritu ſc̄tō,&c.Ecce aqua. Ecce ſpūs.In baptiſmatis enim ſa
cramēto,nec aqua ſine ſpiritu,nec ſpiritus eſt ſine aqua,quod
quidem ipſe ſpūs ſanctificabat, qui in prima mūdi creatione
ferebatur ſuper aquas. Hac ergo aqua & ipſum altare & totū
interius templum:quando illud ſimul & altare dedicantur,aſ-
12 pergitur.† Licet igitur ſpūs & aqua ad baptiſmi & conſecra-
tionis eccleſiæ ꝑfectionem ſufficerent:tamen ſancti patres,qui
hoc conſtituerunt voluerunt nobis ſatisfacere non ſolum in
his,quæ ad virtutē,verumetiam in his,quæ ad ſanctificationē
pertinent ſacramenti,ideoque adpoſuerunt ſalem, vinum,o-
leum,cinerem,& chriſma. Non enim chriſma vel oleum ha-
buit Philippus,quando eunuchū baptizauit. Act. 8.c. Alterum
ergo horū deeſſe non debet,& ſimul commiſceri debēt:quia
ppl's Dei (qui eſt eccleſia) ſine his ſimul iūctis neque ſanctifica
tur,neque,à peccatis ſoluit.De hoc etiā tāgetur ſub tit.de con
ſec.De aqua qdē manifeſtū ē, q̇a niſi quis renatꝰ fuerit, &c.
17 † De ſale etiā quia ſine fidei cōdimēto, qd' in ſale ſignificat,

nemo vnq̃ saluari poterit, quantuncunque aqua baptismatis aspergatur. De vino quoque, per quod spũalis diuinæ legis intelligẽtia designatur. Vñ Dñs in nuptiis aquam in vinum conuertit. Si quis verò aspersus non fuerit.i. quicunque de eo non biberit, vel propinãtibus non crediderit, ad vitæ æternæ beatitudinẽ nõ p̃ueniet. Cineris etiã aspersio p̃ quã pœnitentiæ humilitas intelligitur, tã necessaria est, vt sine ea non fiat in adultis remissio pctõrũ, p̃ ipsam enim venitur ad baptismũ, & ipsa est singulare refugiũ peccatoribus post baptismũ. Vñ & nõ immerito baptismus vocatur, dicente Dño in Euang. de Io. quia venit in vniuersam regionem Galilææ prædicãs baptismũ pænitẽtiæ in remissionem pctõrũ. Et nota quatuor genera esse aquæ benedictæ, de qua in iiij. part dicetur, sub tit. de aquæ benedictæ aspersione. His † omnibus p̃mistis Pontifex quatuor 14
cruces cũ aqua ipsa, in quatuor cornibus altaris, & vnã in medio facit. Quatuor cruces repræsentant quadruplicẽ charitatẽ quã hi qui ad altare accedunt habere debẽt, s. vt diligãt Deũ, seipsos, amicos, & inimicos. De quibus quatuor cornibus charitatis dicitur Gen. 27. Dilataberis ad oriẽtẽ & occidentẽ, septẽtrionem, & meridiẽ, & ideò quatuor cruces in quatuor cornibus fiunt, ad designãdum, q̃ Christ⁹ p̃ crucẽ quatuor mũdi partes saluauit. Secundò sunt, ad designandũ q̃ quatuor modis crucem Domini portare debemus, s. in corde, per meditationẽ, in ore, per confessionem, in corpore per carnis mortificationẽ, in facie, per assiduam impressionem. Crux in medio altare, significat passionem, quam Christus in medio terræ subiit, per quam operatus est salutem in medio terræ, i. in Hierusalem.
† Deinde septies altare Põtifex circuit. Primò, ad significãdũ, 15
quod ipse debet pro omnibus curam impendere, & vigilanti habere, quæ per circuitum designatur. Vnde tunc cantatur, *Inuenerunt me vigiles, quæ circumibant ciuitatem*, debet enim solicitè vigilare super greges cõmmissos: nam (vt ait Gilbertus.) Ridiculosa res est speculator cæcus, præcursor claudus, Prælatus negligens, Doctor impius, & Præco mutus. Secundò
† septenus circuitus circa altare, significat septem meditationes 16
quas circa septemplicem virtutem humilitatis Christi debemus & per ipsas circuire frequenter. Prima virtus est, quòd de diuite factus est pauper. Secunda, quòd in præsepio positus est. Tertia, quòd parentibus subditus. Quarta, q̃ sub manu serui caput inclinauit: Quinta, q̃ discipulũ furẽ & proditorem sustinuit. Sexta, quòd ante iniquum Iudicem mansuetus stetit. Septima, q̃ pro crucifigentibus clementer orauit. † Tertiò, per 17
septem circuitus, septem viæ Christi significantur. Prima fuit,

de cœlo in vterum. Secunda, de vtero in præsepium. Tertia,
de præsepio in mūdū. Quarta de mūdo in patibulum. Quinta,
18 de patibulo in ſ pulchrū. Sexta, de ſepulchro in lymbum. Se-
ptima, de lymbo in cœlū. Cōſeqnter Eps aſpergit altare. † Quid
autem altare in templo ſignificet, Apoſtolus dicit: Templū. n.
Dei ſctm̄ eſt, quod eſtis vos. Si ergo templum Dei ſumus, alta-
re habemus, Altare noſtrum, eſt cor noſtrum, hoc n. eſt cor in
homine, quod altare in templo. In hoc altari fit ſacrificium lau
dis, & iubilationis, iuxta illud Pſal. Sacrificium Deo ſpiritus, &c.
In hoc altari fit commemoratio corporis & ſanguinis Chriſti.
Hinc preces ad cœlum aſcendunt, quia ad cor reſpexit Deus.
iiij. quæſt. v. ſi quod. *H*oc igitur altare, aqua aſpergitur, quando
corda hominum per Euangelicam prædicationem à peccatis
mūdātur. Nā prædicatio, aqua eſt, iuxta illud, Omnes ſitientes
venite ad aquas. Hac igitur aqua. i. prædicatione Euangelica,
& S. *S*piritus ſanctificatione, & altare cordis, & totus homo mū
datur & ſanctificatur *C*onſecratur etiam altare cordis per con
19 ceptū timoris, vt inuitatur ad bonū, & per affectū amoris. † Se-
pties aūt altare aſpergitur aqua ad notandum, quod in baptiſ-
mo ſeptē dona Spiritus ſancti tribuūt. Per hoc etiam figuratur
quod habere debemus memoriam Dominicæ paſſionis. Septē
nanque aquę aſperſiones, ſunt ſeptem ſanguinis Chriſti effuſio
nes. Prima, fuit in circuncìſione. Secunda, in oratione, quando
ſudor eius fuit, ſicut guttæ ſanguinis. Tertia, in corporis flagel
latione. Quarta, in capitis coronatione. Quinta, in manuū per
foratione. *S*exta, in pedum cruci affixione. Septima, in lateris
apertione. Quidam verò ter aſpergunt, quia in Sanctæ Trini-
tatis nomine baptizatur, vel quia eccleſia à peccatis cogita-
tionis, locutionis, & operis emundatur, vnde & tunc, miſerere
20 mei dicitur. † Fiunt inſuper huiuſmodi aſperſiones, & cum aſ-
perſorio de hyſopo facto, per quam herbam quia humilis eſt,
Chriſti humilitas congruè deſignatur, quoniam prædictæ ſan-
guinis effuſiones factæ fuerunt cum hyſopo humilitatis Chri-
ſti & inextinguibilis charitatis, quo aſpera eccleſia catholica
mundatur. Hæc etiam herba naturaliter creſcit in petra, & hu
militas naturæ creuit in Chriſto petra, Nam iuxta Apoſt. Petra
autem erat Chriſtus. Calidæ etiam naturæ eſt, & Chriſti hu-
militas corda frigida ad exercenda opera charitatis accendit.
Item eius radices ſaxa penetrant, & humilitas duritias abſti-
nendi confringit. Valet ad pectus, & contra tumorem, &
hic tumorem ſuperbiæ ſanat. Item illa naſcitur & radicatur
in terra. Vnde ſupra tota fidelium multitudo intelligi poſſit,

præcipuè tamē illi, ꝑ hyſopū figurātur, qui in Chriſti fide radicati & fundati, ab eius amore euelli & ſeparari non poſſunt. Per quos quid melius, q̃ Epiſcopos & Presbyteros intelligere poſſumus, qui quanto maiorē in eccleſia obtinēt dignitatē, tantò firmius Chriſti fidei inhęrere debēt. Per hos ſiquidem aſpergitur aqua: per hos & ab his baptizantur Chriſti fideles: his datū eſt perficere baptiſmatis ſacramenta. †Dū verò altare aqua 21
āſpergitur. Epiſcopus cantat, Domus mea, domus orōnis eſt, &c. Et iterum, Narrabo nomen tuum fratrib. meis. Et quia ſine Deo nullū opus perficitur in cōſummatione, orat vt exaudiātur ingrediētes ibi beneficia petituri. Conſequenter quando Eccleſia ſimul & altare conſecrātur, tota eccleſia aqua illa aſpgitur, prout in pręcedenti tit. tactū fuit, quo facto Pontifex ad altare cum Pſal. accedit, & reſiduū, aq̃ infunditur ad baſim altaris, ſicut in veteri teſtamēto reſiduum ſanguinis fundebatur in crepidē, quod idē eſt, quod baſis, per quod ſignificatur, quod reſiduū quod excedit vires humanas, in tāto ſacramento, Deo commendatur, qui eſt ſummus ſacerdos, cuius eſt aliorum ſacerdotum ſupplere defectū. Sepulchrum verò ſiue foramen, in quo reliquiæ recondi debent, ſignificat vrnā aureā plenam mānna, quę in arca teſtimonij poſita erat: prout ſub tit. de altari dictum eſt. Siquidem ſepulchrum hmōi, quod à quibuſdam confeſſio nuncupatur, eſt cor noſtrum, quod quatuor crucibus de chriſmate factis conſecratur, quia quatuor ſunt virtutes † in libro ſapientiæ deſcriptæ, ſ. prudentia, fortitudo, tēperātia, & iuſti 22
tia, quib. cor nrm̄ quaſi inungitur, dū ad ſuſcipienda ſecretorū cœleſtium myſteria per donum ſancti ſpūs pręparatur. Fit autē ſepulchrū hoc quandoq; ex ſuperiori parte altaris, & quandoque ex latere anteriori. †Sanè ſine ſctōrū reliquiis, aut vbi illi 23
haberi non poſſunt, ſine corpore Chriſti non fit conſecratio altaris fixi, de conſe. di. j. de fabr. & c. placuit ſed viatici vel portatilis ſic, ea. diſt. concedimus. Reliquię ſiquidem ſunt exempla vtriuſque teſt. authores paſſionis martyrum, & vita confeſſorū, quæ nobis ſunt ad imitationē relicta. Hæc in capſa recōdimus, cùm ad imitandum ea in corde retinemus quod ſi audimus & intelligimus, & opera nō facimus, magis eſt ad dānationē, quàm ad ſalutē, quia nō auditores legis, iuſti ſunt apud Deum, ſed factores tm̄, vnde Apoſt dicit, Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Solennis verò reliquiarum deportatio fit ad imitatio- 24
nem eius, quod ſicut legitur in Exod. 25. †In arca teſtamenti erant duo circuli aurei, totū lignū penetrantes xxxvj. di. §. ecce. & per eos vectes de lignis Sethim deaurati immittebātur, quibus arca ferebatur. Et prius, quàm Pontifex intraret in eccle

ſiam

ſiam circumit eã cũ reliquiis, vt ſint illius eccleſiæ protectores. Legitur quoque 3. Reg. 8. c. quod in templi dedicatione cõgregati ſunt omnes maiores natu Iſrael, cum Principib. tribuum & duces familiarũ ad Regẽ Salomonẽ in Hieruſalem, vt deferrẽt arcã fœderis Dñi, venerũtque cuncti ſenes de Iſrael, Sacer dotes autem intulerunt arcã fœderis Dñi in locum ſuum, & in oraculum templi in ſancta ſanctorum ſuper alas Cherubin. Siquidem Cherubin extendebant alas ſuper locum archę, & pro tegebant illam vectes eius. Rex autem Salomon & omnis multitudo Iſrael, quę ad eũ conuenerat, gradiebatur cũ illo añ archa. In cuius quidẽ rei teſtimoniũ, prælati, Magnates & Apoſtoli prouinciæ, hodie cõueniunt ad dedicationem eccleſiarum & ſequuntur proceſſionaliter cõſecrantẽ, & reliquiæ per ſacerdotes ſub papilione ſeu vmbraculo ſolenniter deportantur. Deinde põtifex prius, quàm eccleſiã cũ illis ingrediatur, ſermonem facit ad populũ. Nã & Salomõ arca deportata cõuertit faciẽ ſuã, & benedixit omni eccleſiæ Iſrael, & pro orantibus in eccleſia orauit, Omnis enim eccleſia Iſrael ſtabat, & ait Salomon, Bene
25 dictus Dñs Deus Iſrael, &c. prout legitur ibidem. † Recunduntur autem reliquiæ ſanctorum cum tribus granis turis in capſula: quia exempla ſanctorum cum fide Trinitatis, i. patris, & filij, & ſpiritus ſancti, debemus in memoria retinere. Nam debemus credere vnum Deum, vnam fidẽ, & vnum baptiſma, quia iuſtus ex fide viuit, ſine qua, ſicut dixit Apoſt impoſſibile eſt placere Deo. Supponitur & aptatur ipſi ſepulchro quædam tabula ſigno crucis ex chriſmate roborata. Siquidem per chriſma intelligitur ſpiritus ſancti donum, quo tabula. i. charitas ſuperungitur, quia cor noſtrum ad obſeruanda ſecreta cœleſtia ſpiritus ſancti gratia roboratur. Tabula ergo hoc ſigno roborata, reliquiis ſupponitur, quia per exempla ſanctorum charitas accẽditur, q̃ operit multitudinem pc̃tõrũ, ſicut in tabula reliquias operit, vnde Apoſt. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Hæc autem tabula, ſiue lapis, continet ſiue dicitur ſigillum ſepulchri, ſicut ait Alexander papa iij. extrà de conſ. Eccle. vel alta. c. j. poſtea verò lapis, qui menſa altaris dicitur, ſuper altare adaptatur, per quẽ, perfectionem & ſoliditatem notitię Dei poſſumus intelligere. quæ non propter duritiã, ſed propter ſoliditatem fidei lapidea eſſe debet. de conſe. di. j. altaria. ſicut Dominus ait Petro, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram, ſcilicet hanc fidei firmitatem, ædificabo eccleſiam meam. j. di. fidelior. † Sicut enim menſa con
26 firmatio & perfectio altaris eſt, ita notitia Dei confirmatio & perfectio eſt omnium bonorum. Vnde dicitur in ſapientia ad

Deũ:Noſcere enim te confirmata iuſticia eſt,& noſcere iuſtitiã tuã,& virtutẽ tuam,radix eſt immortalitatis. Et Dñs per Hier. In hoc glorietur,qui gloriatur ſcire,& noſcere me. †Vel per ip- 27
ſum lapidẽ,Chriſtus intelligitur,de quo dicit Apoſt.Ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu.per lapidẽ quidẽ, Chriſti humanitas deſignatur.De quo inDaniele legitur,ꝙ lapis abſciſſus eſt de monte ſine manibus:quia Chriſtus de B. Virgine(quæ propter eminentiam virtutum mons dicitur) ſine virili ſemine mirabiliter eſt natus,& factus in montem magnum,totum repleuit orbem terrarũ de quo etiã per Pſal.dicitur,Lapidẽ quem reprobauerũt ædificantes,hic factus eſt in caput anguli,quoniã Chriſtus quem ędificantes,i. Iudæi reprobauerunt,dicentes, Nolumus hunc regnare ſuper nos,hic factus eſt in caput anguli,quia ſicut ait Apoſt. Exaltauit illum Deus,& dedit illi,&c.vel per lapidem charitas intelligitur,vt præmiſſum eſt,qui debet eſſe magnus,& latus,quoniam latum eſt mandatũ charitatis, qđ etiam ad inimicos extẽditur,iuxta præceptum Domini. Diligi te,inquit,inimicos vr̃os.Non †ergo vnguntur altaria niſi lapi- 28
dea,quiaChriſtus per altare ſignificatus eſt lapis excreſcens in montem,vt dictum eſt,Ipſe eſt mons pinguis oleo lætitiæ præ conſortibus vnctus.Veruntamen in Exo.legitur Dominum prę cepiſſe fieri altaria de lignis ſethin quæ ſunt imputreſcibilia, & altare laterum,ligneum eſt. Salomon quoque fecit altare aureum,prout legitur 3.Reg.8 c.ſed illa facta ſunt in figura.Et in comitatu prouinciæ in caſtro S. Mariæ de mari eſt altare terreum,quod ibi fecerunt Maria Magdalena,& Martha, & Maria Iacobi,& Maria Salome Poſt hoc aſperſo altari, & cum aqua baptizato,reſtat vt oleo & chriſmate lineatur.Epiſcopus enim ſuperinfundit oleum & chriſma & cantat, Erexit Iacob lapidẽ in ti.fundens oleum deſuper,Illa enim eccleſia fuit titulus aliarum:quia de Syon exiuit lex & verbum Domini de Hieruſalẽ.
†Faciens primò ſuper illo quinque cruces ex oleo infirmorũ, 29
ſecundum ordinem Romanum,ſecundum quaſdam verò alias eccleſias de vtroque oleo, vnam in medio & quatuor in cornibus,& poſteà modò totidem ex chriſmate. Sanè per oleum Spiritus ſancti gr̃a intelligitur,de quo dicit Eſa.Propheta:Computreſcet iugũ à facie olei.quia ſicut Ep̃s oleũ infundit ſuper altare,ita Chriſtus,qui eſt ſummus Pontifex infundit gr̃am ſup altare nr̃m,quod eſt cor nr̃m,quia ipſe eſt diſtributor omniũ gratiarũ per Spiritum ſanctum,ſicut dicit Apoſt. Alij datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ,alij fides,alij gratia ſanitatum, &c.Et ſicut per oleum Epiſcopus purificat mẽſam altaris, ita & Spiritus ſanctus purificat cor noſtrum ab omnibus vitiis &

pecca

30 peccatis. † Christ⁹ quoq; oleo fuit vnctus, nō quidē visibili, sed
inuisibili, i. gratia Spūs sancti. Vnde Dauid: Vnxit te Deus: Deus
tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis, i. plus, quàm omnes san
ctos: qui fuerunt participes gratiæ eius. i. Christi: vñ vnctio ex-
pressius cōuenit Christo, quā aliis: quia præ omnibus aliis vn-
xit eum Deus ad habendum plenitudinem bonorum, ideóq;
interpretatur vnctus. Vnctio quoque ex oleo, misericordiam si
gnificat, iuxta illud Euang. Vnge oleo caput tuum, & faciem
tuam laua: quia sicut oleum in liquoribus, ita misericordia in
bonis operibus superior est: quemcunque enim liquorem oleo
superinfundas, illud semper desupér natat. De misericordia ve-
rò scriptū est: Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius
super omnia opera eius, & misericordia superexaltat iudicium.
Hoc igitur oleo liniatur altare cordis nostri, vt semper miseri-
cordiæ memores, aspersionis aquæ & regenerationis & baptis
31 mi affectum non amittamus. Quinque cruces de oleo signifi-
cant quòd memoriam quinque plagarum Christi, quas pro no
bis in cruce sustinuit, semper habere debemus. Ipse nāq; quin
que plagas sustinuit, s. in manibus, in pedibus, & in latere. Desi-
gnant etiam quinque passiones misericordiæ, quæ nobis sunt
32 necessariæ. † Necesse enim est, vt homo misereat᷑ Christo, pas-
sioni eius compatiendo, vnde Iob in persona Christi, Miseremi
ni mei, miseremini mei, &c Oportet etiā, vt homo misereat᷑ pro
ximo, cuius mala videt, vnde Eccl. Miseratio hominis circa pro
ximum suum, Et sibiipsi. Et hoc tripliciter, s. pro commissis, plā
gendo illa. Vnde Hier. Nullus est, qui agat pœnitentiam super
pacto suo, dicēs: Quid feci? Pro cōmissis. vnde Es. Væ mihi, quia
tacui, id est, quia non sum locutus, quasi dicat, quia omisi bonū
quod facere potui, & pro bonis minus purè factis. vñ Luc. Cùm
bona omnia fecerimus, dicamus quòd serui inutiles sumus,
&c. quasi dicat bona fecimus, non benè, non purè, & ideò inu-
tiliter fecimus, sicut faciens eleemosynam ad vanam gloriam,
bonum facit, sed non benè non purè. De hac triplici miseratio-
ne dicitur Eccl. Miserere animæ tuæ placens Deo, quia vera cō
passio mentis, debet esse cum exhibitione operis, ideò bis fiunt
cruces. Primò de oleo: postmodum de chrismate, vnde Psal. Bea
tus qui miseretur, & commodat. qui mente miseretur, & cōmo
dat ope. Et quoniā nō sufficit habere cōpassionē in mente, cum
boni operis exhibitione, absque odore bonæ famæ, iuxta illud
Euang. Sic luceāt opera vestra, vt glorificetur Deus, & ideò fiūt
33 cruces de chrismate, quod constat ex balsamo, & oleo. † Balsa
mum quidem, propter bonum odorē, significat bonā famam,
oleū pp claritatem, nitorē conscientię quam habere debemus,

iuxta illud Apostoli, Gloria nostra hæc est testimoniũ cõsciẽtiæ nostræ. extrà de sac. vnct. c. j. Tunc autẽ balsamũ oleo rectè cõiungitur, qñ bonus odor misericordię additur. †Rursus per 34
quinq; cruces de oleo & chrismate, quinq; sensus corporis nostri intelliguntur, qui duplicantur, & in denarium surgunt, qa quandoque in sensibus corporis benè vtendo, & nosmetipsos custodimus, & alios exemplo, & doctrina nostra in bono opere cõfirmamus, vnde ille bonus negotiator gloriabatur, dicẽs, Ecce alia quinque superlucratus sum. Dum autẽ fiunt illę præmissæ inunctiones, cantatur, Vnxit te Deus, Deus tuus: quod De Christo dictum est. Ter ergo altare inungitur, bis oleo, tertiò chrismate, quoniam ecclesia fide, spe, charitate, quæ maior est cæteris, insignitur, & dum chrisma infunditur, cantatur, *Ecce* odor filij mei, sicut odor agri pleni. Hic ager est ecclesia, q̃ floribus vernat, virtutibus splẽdet, operibus flagrat, & ibi sunt rosæ martyrum, lilia virginum, viola confessorum, & viror insipientium. Post vnctionem adoletur incẽsum, quod deuotionẽ orationis significat. Qui enim habet septem dona spiritus sancti, assimilatus est Deo, deuotam potest illi offerre orationem, cuius habet similitudinem. †In quinque locis adoletur, videli 35
cet in quatuor angulis, & in medio, quia sic quinq; sensus corporis exercere debemus, vt fama boni operis nostri vsque ad proximos attendatur. De qua dicit Apost. Christi bonus odor sumus in omni loco, extrà de sac. vn. c. j. *E*t in Euang. Sic luceat lux vestra, &cæ. Ad hæc incensi frequentatio, est continua Christi Sacerdotis atque Pontificis pro nobis apud Deum patrẽ interpellatio. †Crucẽ cũ incẽsó facere, est eius passionẽ pa 36
tri ostẽdere, & ipsum pro nobis interpellare. *I*ncẽsum copiosè in medio, & in angulis cõburere, est orationes p̱ Hierosolymã & in vniuersali ecclesia multiplicare. †Cõsequẽter altare, cũ li- 37
gno crucis confirmatur; dicendo, Cõfirma hoc Deus, &c. q̃ cõfirmatio ex chrismate à Põtifice: in frõte lapidis facta, significat confirmationẽ, q̃ quotidiè fit à spũ sctõ p̱ charitatem, in altare cordis, vt nulla tribulatio cor nostrũ à charitate Dei valeat separare, vñ dicit Apo. Quis separabit nos à charitate Christi, tribulatio, an angustia, &c. Et subiungit: gloria pr̃i, & laus trinitati cantetur. †Vltima altaris bñdictio, signat illã finalẽ bñdictionẽ, qñ 38
dicet: Venite bñdicti patris mei, &c. Deide altare linteo cãdido extergit: ad notandũ: ꝙ cor nostrũ castitate vitæ mundare debemus. Deide bñdicũtur vasa, vestes, & linteamina diuino cultui deputãda. Nã & Moses p̱ quadragita dies edoct⁹ est à Dño facere linteamina, & ornamẽta in tẽplo necessaria. †Nẽpè vtẽsilia 39
bened-

benedicere,est opera nostra ad Deum referre. Post hoc altare albis & mundis pānis vestitur,de quo sub tit.de altare dictum est.Postremò ornatur ecclesia,& accenduntur luminaria,tunc n.opa iustorū splēdescēt , tūc fulgebunt iusti, & tāquā scintillæ in arūdineto discurrēt.Et inde sup altare hoc ordine consecrato,Missa celebratur,& sacrificiū altissimo offertur. *I*stud videlicet,de quo *P*ropheta ait, Sacrificium Deo spūs contribulatus,cor cōtritū,&c. prout dicetur in prœmio iij. partis. Non enim dēt fieri cōsecratio,sine Missa,secundū Gelasiū Papam.de consec.dist.j.omnes. quia tunc reuelatur sacramentum,quod etiā Angelis ab initio fuit abscōditum.Et attēde, quoniā in aspersione Basilicæ Pontifex lineis duntaxat,& minoribus vtitur indumentis,sed in missa,vestibus ornatur pōtificalibus,& pretiosis,recolens,ꝙ legalis Pontifex in lineis sanctuarium expiabat,& post lotus in pontificalibus holocaustum arietum offerebat.Sed quia in eisdem lineis hircū emittebat, post expiationem,ideò etiam in consecratione fontium:& immersione catechumenorum,vbi peccata eorum transferuntur:quidam vtuntur simplicibus,& lineis indumentis.

SVMMA.

1 *Chrisma confici præcepit* Dominus.
2 *Moses quo chrismate fuerit vnctus.* 3 V*nctionis duæ species.*
4 I*nfirmi & cathecumeni quare oleo inungantur.*
5 *Vnctio exterior,an sit necessaria ad salutem.& nu.*11.
6 C*hristiani omnes ante baptismum,bis oleo vnguntur.* Et *varia vnctio,varium quid notat.& nu.*8.
7 C*hristus,vndè dictus,vndeitidem* C*hristiani.*
9 V*nctio ad quid fiat in vertice.Et à quo instituta primum.num.*10.
12 *Arnaldistarum falsa opinio de baptismo.*
13 *Pectus baptizati vngitur,cum inuocatione* Trinitatis.
14 *Presbyteri manus,ab* E*piscopo inunguntur & qua forma.*
15 E*piscoporum vnctio,vnde duxerit initium. Et qualiter vngantur.*
16 E*piscopus,quod testimonium habere debeat.*
17 E*piscopi caput,cur balsamo vngatur.Cur itidem manus nu.*18.*Cur pollex.num.*19. 20 *Reges &* P*rophetæ etiam, in veteri testamento vngebantur,aliter tamen quàm hodie.*
21 R*egum vnctio,& principum,quid differat ab vnctione pontificum.*
22 E*piscopi die suæ consecrationis equos albos equitant,& quid idipsum notet.*
24 C*orpora honorū,dicuntur equi.* 24. C*alicis & patinæ cōsecratio.*
25 V*nctio extrema,an sit sacramentum , quidam dissident. Et de eius forma.Et quæ ætas requiratur.* 26 C*æmeterium , ad quid benedicatur.* 27. *Ornamenta* E*cclesiastica,benedicenda sunt.*

De consecrationibus & Vnctionibus.
CAPVT VIII.

LEgitur † Dominum præcepisse Mosi, vt cõficeret chrisma, 1
quo vnguẽto vngeret tabernaculum in dedicatione, & ar-
cam testamenti, mensámque cum vasis: & quo similiter sa
cerdotes & Reges inungerentur. de conse. dis. j. §. j. Moses tamẽ
† non legitur fuisse vnctus, nisi vnctione spirituali, sicut & Chri 2
stus Voluit itaque Christus non vnctione materiali inungi, vt
ex illa consequamur spiritualem, & ideò pia mater ecclesia di
uersas exhibet vnctiones. De quibus hic aliqua perstringamus
dicentes. Primò, quid huiusmodi significent vnctiones. Se-
cundò, ex quibus fiant. Tertiò, de vnctione baptizãdorũ. Quar
tò, de vnctione baptizatorum, quæ per Episcopum fit in frõte.
Quintò, de vnctione ordinandorũ. Sextò, de vnctione cõsecrã
dorum Episcoporum & principum. Septimò, de vnctione eccle
siæ, altaris, calicis, & aliorum ministeriorum Ecclesiast. corum.
Octauò, de extrema vnctione. Nonò, de consecratione & bene
dictione cœmeterij, vestium, & aliorum ornamentorum eccle
siasticorum. Decimò, de consecratione & benedictione virgi-
num. † Circa primum igitur notãdum est, quod duæ sunt spe- 3
cies vnctionis, extrà de sac. vnct. c. j. Exterior, quæ materialis si-
ue corporalis, & visibilis est. Et interior, quæ spiritualis & inui
sibilis est: exteriori visibiliter vngitur corpus. De prima Iac. Apo.
ait: Infirmatur quis ex vobis, inducat Presbyteros Ecclesiæ, &
orent super eum vngentes eum oleo in nõie Dñi, & oratio fi-
dei saluabit infirmum. De secunda Iac. Apost. ait: Et vos vnctio
nem. i. vnctio, quam ab eo accepistis, maneat in vobis, vt nõ ne
cesse habeatis, vt aliqs doceat vos; sed sicut vnctio eius docet
vos de omnibus. Vnctio exterior, signũ est interioris. Interior
verò, non solum est signum, id est, significatum, sed etiam sacra
mentum, quia si dignè sumitur, vel agit, vel auget, absq; dubio,
quod designat, puta salutẽ, iuxta illud: Super illos manus impo
nent, & benè habebunt. Circa secundum, sciendũ, ꝙ exhibẽdo
exteriorẽ, & visibilẽ vnctionẽ, duplex oleum benedicitur. extrà
de sac. vnc. c. j. videlicet oleũ sanctũ vel catechumenorum, quo
cathecumeni vnguntur, & oleũ infirmorũ, de quo infirmi vn-
gũtur. De qua vnctione loquitur dicta authoritas Iacobi, infir-
matur quis ex vobis, &c. Qualiter autem fiunt benedictiones
vtriusq; olei, & chrismatis in vij. parte sub v. feria cœnæ Dñi di
cetur. † Sed quæritur quare infirmi & catechumeni, oleo inun- 4
guntur? Respondeo vt ex visibilibus inuisibilia facilius capian-
tur, sicut enim oleum fugãdo infirmitatem, recreat artus fesso

rum,

rum,& de sui natura lumē præstat,sic credendum est, ꝙ vnctio olei consecrati,quod est signum fidei,pctā fugādo sanitatem animæ confert,& lumen ei præstat.Siquidem , oleum visibile in signo,oleum inuisibile in sacramento,&oleum spirituale intus est.De oleo infirmorū,authoritatē accipimus ab Apostolis. De
5 oleo catechumenorū ab Apostolicis viris.† & licet Deus possit oleū spirituale sine corporali tribuere, quia tamē Apostoli pro infirmis,Apostolici viri pro catechumenis hac arte vsi sunt,nō sine pctō omitti pōt,quod eorū authoritas consecrauit prout sup.tit.de altari dictū est:sicut & antiquitus iusti sine circuncisione placuere Deo,sed postquàm eis pręceptū fuit, vt circūciderentur,hoc omittentes pctō subiiciebātur xxxv.di.ab exordio.Tertiò,dicendum est de vnctione baptizādorum. Et quidē in nouo testa.extrà de sac. vnc. non solum reges & sacerdotes vnguntur,sicut iam dicetur,verumetiam quia Christus in sanguine suo , fecit nos Deo nostro regnum & sacerdotes , id est regales sacerdotes,iuxta quod Petrus Apost.ait,Vos estis genus electum, id est, electi ex generibus hominum,regale sa-
6 cerdotium,id est,benè vos regentes,Omnes Christiani bis† ante baptismum inunguntur,scilicet oleo benedicto primò in pectore,deinde inter scapulas,& bis post baptismū,scilicet chrismate sacro,primò,in vertice,deinde per Episcopū in frōte &secundū Aug.ij.di.ecclesiasticarū primæ tres vnctiones introductæ sunt potius vsu,quàm per aliquā scripturā.In pectore quidē in quo est locus cordis , baptizādus vngitur oleo. Primò,vt per spiritus sancti bonum,abiiciat errorē,& ignorantiam,&suscipiat fidē rectā,quia iustus ex fide viuit,& corde creditur ad iustitiā.Inter capulas verò,vt per Spiritus sancti gratiā excutiat negligentiā,& torporem,& exerceat bonam operationē, quia fides sine operibus mortua est,vt per fidei sacramentū sit mūditia cogitationū.In pectore,vt per operis exercitiū sit fortitudo laborū.In scapulis,quatenus fides per dilectionem secundum Apostolum operetur.Oleum igitur à corde ad scapulas transfertur qn̄ fides,quæ mēte concipitur,opere perficitur,quia iuxta hoc fides est facere,quod dicit. In vertice verò baptizatus chrismate à sacerdote inungitur,vt sit paratus omni-potenti, de fide reddere rationem,quia per caput,mens intelligitur,iuxta quod legitur,Oculi,id est intellectus sapiētis in capite,id est in mente eius,cuius.s.mentis superior pars est ratio,& inferior sensualitas.Vnde benè per verticē,quæ est superior pars capitis, intelligitur ratio,quæ est superior pars mētis.De hoc etiam in vj.parte sub Sabbato sancto,vbi agitur de confirmatione dicetur.Ideò autem an̄ baptismum vngitur oleo benedicto,& post

baptis-

baptiſmum chriſmate ſacro, qa chriſma ſolū cōpetit Chriſtiano. Chriſt⁹ † enim, à chriſmate dicitur, vel poti⁹ à Chriſto dicit̄ 7
chriſma, nō ſecundum nominis formā, ſed ſecundum fidei rationē. A Chriſto Chriſtiani dicuntur, tanquàm vncti deriuētur ab vncto, ſ. à Chriſto vt omnes concurrant in odorē vnguenti illius, ſ. Chriſti, cuius nomen oleum, eſt effuſum, ſed ſecundum vim nominis Chriſtiani à chriſmate dicuntur, ſecundum *Iſyd.* de hoc dicetur in proœmio ſecundæ partis. Rurſus ſecundum Aug. de cōſec. d. 4. prima vnctio † ex oleo, oſtēdit nos ad audi- 8
tum plenæ fidei præparatos, & ad bonum Chriſti odorem vocatos, & renuntiandum Diabolo eſſe commonitos. Secunda vnctio, in pectore & inter ſcapulas fit, ſecundum Rabanum ead. diſt. Deinde vt per fidem vndique muniamur, & ad bona opera perficienda per Dei gratiā roboremur. Nempè per pectus, fidei virtus, per ſcapulas verò, in quibus onus portatur hominis robur & operatio rectè intelligitur, iuxta illud. xxvj. q. vj. alligant onera importabilia & imponunt humeris hominum, &c. Vngitur ergo in pectore & inter ſcapulas, vt mente, & actu opera diaboli poſtponat, & vt ſit capax ad intelligendum verbum Dei & robuſtus ad portandum iugum ipſius, & onus legis. Vnctio † verò quæ fit in vertice, i. in ſummitate capitis ſuper cere- 9
brum, fit ſecundum ipſum, ead. di. poſtquàm. & di. v. nouiſsimè. vt cœleſtis regni particeps fiat inunctus, & quia baptizati anima capiti, id eſt, Chriſto deſponſatur, & proptereà fit cum chriſmate oleo, & balſamo cōfecto, vt ſciamus quod ſpiritus ſanct⁹ ei datur, qui inuiſibiliter operatur, oleum namque feſſa membra fouet, & lumē pręſtat, vt præmiſſum eſt. Balſamus verò redolere facit. Siquidem feſſa ſunt anima, membra, qn̄ pœnitet ſe cōtra Deū egiſſe. Spiritus ſanctus venit ad illā, illuminās eius intelligentiā, & demonſtrans ei peccata ſibi eſſe dimiſſa, vel dimittēda, & pręſtans illi bona opera, quæ in aliis bonum inſpirant odorem quod per fragrātem balſamum deſignatur. Item, quia ſedes ſuperbiæ quæ ſemper iuxta ipſius nominis conſonātiam, ſuperiora aperit, in vertice eſſe videtur, ideò ritè fit ibi hęc vnctio ſub forma crucis & ſub nomine humilitatis. Hanc vnctionem. † Syluester Papa fieri inſtituit per Preſbyteros propter 10
occaſionem mortis. Vnde credibile eſt, ꝙ ante eius tempus vtraque vnctio, ſ. & verticis, & frontis Epiſcopo reſeruabatur. Cùm enim gremium dilataretur eccleſiæ, nec omnibus Epiſcopi valerent per confirmationem occurrere. ideò ne ſine chriſmatis vnctione perirent, inſtituit, vt à ſacerdotibus in vertice ſupra cerebrum, vbi eſt ſedes ſapientiæ, vngerentur, ad robur & augmentum gratiæ. Vnde ſi poſteà deceſſerint, dicit Richardus in

mitrali,quod pro rata grę augmentũ consequentur & gloriæ,
11 Verumtñ † & sine vnctione,credimus solo baptismo saluari, & sine manus impositione,Spm̃ sctm̃ dari cui Deus dare voluerit:
12 prout in actib. Apostolorum legitur. † Arnaldistæ tñ perfidi hæretici asserunt,q͛ nunq̃ per baptismũ aquæ,homines Spm̃ sctm̃ accipiunt,nec Samaritani baptizati,illũ receperunt donec manus impositionem acceperunt. Sanè vtraque vnctio fit,secundũ Rabanum. de consec. di. 4. posteà in modum crucis. vt ab eo tẽpore Diabolus in vase suo pristinæ cognoscens signum suæ interemptionis. i. S. Crucis,qua interemptus est, iã sibi deinceps
13 illud sciat alienũ. i. à se alienatum. † Fit quoque secundum eũ ea. di. deinde. vnc. in pectore cũ inuocatione Trinitatis,vt nullę reliquiæ latentis inimici,in eo residcant,sed in fide S. Trinitatis mens eius confortetur,& suscipiat & habeat intelligentiam mandatorum Dei. Quisquis ergo fidelis bis inungitur prius oleo,posteà similiter bis chrismate. Primò,in baptismo,in vertice. Secundò,post baptismum, in fronte,s. in confirmatione, quia etiã spiritus sanctus bis fuit Apostolis datus,vt dicetur in 6. parte,sub Sabbato sancto. Quarto loco dicendum esset de vnctione quæ fit per Episcopum in frõte baptizati,sed de hoc
14 dicetur in vi parte sub Sabbato sancto. † Quintò loco,circa vnctionem ordinandorum,notandum est,quod manus Presbyteri ab Episcopo inunguntur, vt cognoscat hoc sacramento se per spiritum sanctum suscipere virtutem & gratiam consecrandi, Vnde Episcopus ea inungens dicit. Consecrare & sanctificare digneris Domine manus istas per istam vnctionem, & nostram benedictionem,vt quæcunque consecrauerint,cõsecrentur,& quæcunque benedixerint,benedicantur,in nomine Dñi xvj q. j. §. hoc inde. & extrà de sac. vnct. c. j. Ideoque viri deuoti osculantur manus sacerdotum,statim post ordinationẽ eorum, credentes per hoc orationum illorum & bonorum participes fieri. Et vnguntur oleo sacro,q͛ opera misericordię pro virib. ad omnes debeant exercere. Per manus enim opera, per oleum misericordia designatur. Vnde Samaritanus ille appropians vulnerato,vinum superinfundit,& oleum vulneribus eius. Vnguntur etiam oleo, vt humidi sint ad offerendum Deo hostiam pro peccatis,& largè ad cætera officia pietatis,non aridè & curuè retinendum. j. q. j. sicut vrgeri. Vtrunque enim,videlicet gratia curationis & charitas dilectionis per oleum designatur. Rursus ideò,impositio manus cum oleo super caput ordinandi,fit,quia per manus opus,per digitos, dona spiritus sancti,& per caput mens intelligitur. Manus ergo imponitur,quia donis spiritus sancti imbutus, ad opera Christi mittitur

titur

titur. †Sextò circa Episcoporum &principum vnctionē sciendū 15
est, ꝙ Episcoporum vnctio à vet. test. sumpsit originē extrà de sac.vnc.c.j Nā.Leu.21.dicitur Pōtifex,super cuius caput fusum est vnctionis oleum,& cuius manus sunt in sacerdotio consecratæ.SanèEpisc.vngitur chrismate,quod (sicut præmissum est) conficitur ex oleo & balsamo,& vngitur illo tā in corpore,quā in corde,vt interius nitorem conscientiæ quantum ad Deum, quod per oleū exterius habeat odorē famæ quo ad proximū, quod per balsamum designatur. De nitore conscientiæ dicit Apost.Gloria nr̄a hæc est, testimoniū conscientiæ nr̄æ.Nā omnis gloria filiæ regis abintus,s.procedit.De odore bonæ famæ Idē Apost.ait:Christi bonus odor,i.exemplum & imitatio sumus in omni loco:& aliis sumus odor vitæ in vitā xxiij.q. iij.c. Nabuchodonosor.in princ.quasi.diceret,sumus exemplum dilectionis,& bonæ opinionis ducentis in vitam æternam , aliis odor mortis in mortem,i.inuidiæ & malæ opinionis ducentis
in mortem æternam † Debet enim Episc.in se bonum habere 16
testimonium & ab his quæ sunt intus,& ab his quæ sunt foris, vt cortinā.i.fidelis,cortinam.i.infidelem trahat.s.ad fidem, & q audit.scilicet addiscendo,& credendo,dicat veni. scilicet prædicando,& de hoc vnguento,caput & manus Episcopi consecrantur:per caput enim mens intelligitur iuxta illudEuangelij: Vnge,id est,humilia caput tuum , & faciem tuam,id est,conscientiā laua,scilicet lachrymis. Per Manus opera designantur: iuxta illud in Canticis,&c.Manus meæ,id est,bona opera distillauerunt myrrham, id est , dederunt aliis bonum exemplum.
†Caput igitur vngitur balsamo charitatis.Primò,vt Episc. dili 17
gat Deum , ex toto corde , & ex tota mente , & tota anima sua,& etiam Christi exemplo proximum suum,sicut,id est ad id,quod seipsum. Oleum enim in capite,est charitas in mēte,secūdū Greg.Secūdò,caput vngitur propter authoritatē, & dignitatē,quoniā nō solùm Eṗs,sed etiā Rex consecratur. Tertiò,vt ostēdatur illius.s Christi (tanquàm eius vicarius) repræsentare personam,de quo dicitur per Prophetam,Sicut vnguētum in capite, &c. Caput enim viri,est Christus , caput Christi, Deus,qui de se dicit Spiritus Domini super me, eo quòd vnxit me,& Euangelizare pauperibus misit me.Christus enim caput nr̄m,vnctus est oleo inuisibili,ipse pro vniuersa interpellat ecclesia,Episcopus pro sibi commissa.†Manus verò vngūtur,pro 18
pter mysterium &officium,manus quidem,quę opera designāt vnguntur oleo,id est chrismate pietatis,& misericordię primò, vt Episcopus operetur bonum ad omnes: maximè autem ad domesticos fidei,nemini claudantur , omnibus aperiantur.

iuxta

iuxta illud, Manus apuit inopi, & brachiū extēdit ad pauperē. Manus arida, manus auara, manus tenacitate cōtracta, aperiri non potest. Vngūtur igitur, vt sanētur & aperiātur, & vt indigētibus eleemosynas largiātur. Secundò, vt ostendatur accipere potestatē benedicēdi, & cōsecrādi, vnde cū eas cōsecrator inūgit, consecrare (inquit) & sanctificare (inquit) Domine digneris manus istas, &c. vt suprà. Tertiò, vt mūdæ sint ad offerendū hostias pro peccatis. Et not. quod licet man⁹ Episcopi inunctæ fuerint oleo, cū ī presbyterū ordinaretur, iterū chrismate inūguntur cū in epm conse. extra de sac. vnc. c vno. Siquidem per manus opera, per oleum Spiritus sancti, vel gratiæ copia, per balsamum, q̄ oleo admiscetur in chrismate, odor bonæ famæ designatur. Eccle 23. quasi balsamum nō mistum odor meus. Quia ergo in operibus Episcoporum & aliorū superiorū, plus quàm in aliis inferioribus munus spiritus sancti apparere, & odor famę sentiri debēt, iuxta illud 2. ad Corint. 2. Christi bon⁹ odor, sumus deo, nam & in cœlesti hierarchia superiores Angeli, inferioribus bonis, & gratia eminent. lxxxviij. di. ad hoc. idcirco in eorum consecratione manus alias oleo inunctæ, chrismate
19 rōnabiliter inunguntur. † Pollex etiam chrismate confirmatur, vt pollicis impositio, cunctis proficiat ad salutem. Nempè
20 in veteri test. nō solum vngebatur sacerdos, † verumetiā Rex & Propheta, sicut in libris Regum habetur. Vnde Dn̄s præcepit Heliæ, Vade & reuertere in domum tuam, per desertum in Damascum, cúmque perueneris illuc, vnges Azael in Regem, super Syriam, & Iehu filium Nansi vnges Regem, super Israel, Heliseum autem, filium Iaphat qui est de Abel, vnges prophetam pro te. Samuel quoque vnxit Dauid in regem. Sed postq̄ Iesus Nazarenus, quē vnxit Deus spiritu sancto, sicut in actibus Apost. legitur, vnctus est oleo præ cōsortibus, qui secundū Apost. est caput ecclesiæ, quæ est corpus ipsi⁹ principis, vnctio à capite ad brachium est traslata, vt princeps à tpe Christi non vngatur in capite, sed in brachio siue in humero vel in armo, in quibus principatus congruè designatur, iuxta quod legitur. Factus est principatus super humerum eius, &c. Ad quod etiam signandum, Samuel fecit poni armum ante Saul, cui dederat locum in capite mensæ ante eos qui fuerant inuitati. in capite verò pontificis sacramentalis, est delinitio obseruata, q̄a personam capitis. s. Christi, qui est caput Ecclesiæ in pontifica-
21 li officio repræsentat. Differt † autem inter pontificis & principis vnctionem, quia caput pontificis chrismate consecratur, brachium verò principis oleo delinitur, vt ostendatur, quanta sit differentia īter authoritatē pōtificis, & Principis potestatē,

Et

Et nota, quod ſicut in Euangelio legitur, quidam paterfamiliàs vocauit ſeruos ſuos, & dedit illis decẽ mnas. Siquidẽ vocatio ſeruis, eſt canonica electio Epi, quæ fit ſecundum vocationem Dñi vocantis Aarõ. extrà de elec. c. trãſmiſſa. Mna datur ei, qñ is, qui ſibi mnas impoſuit dat ei textum Euãgelij, dicens: Vade, prædica, & ipſe cum primò ingreditur ciuitatem ſuam, portat Euangelium in pectore ſuo iuxta morẽ quarundã Eccleſiarũ, oſtendens quaſi negotiatori mnã ſuã. In quibuſdã etiã Eccleſiis cum Archieps dat illi virgã, dicit, Vade, prædica, & ille ſtatim benedicit populũ, in quo deſignatur, ꝙ Moſes cum virga miſſus eſt in AEgyptũ. Rurſus † Epi in die ſuæ cõſecrationis, 22
conſueuerunt equitare equos, albis pãnis coopertos, repræſentantes illud, quod legitur in Apoc 19. Exercitus, qui ſunt in cœlo ſequuntur illum, in equis albis. Siquidem exercitus, qui ſunt in cœlo, ſunt boni, & iuſti viri, & Prælati qui quotidie ſequuntur pro cęleſtibus Deum in omnibus bonis operibus, qui ideò dicuntur eſſe in cœlo, quia ſola cœleſtia diligunt & quærunt, Vñ Apoſt. Noſtra conuerſatio in cœlis eſt. Hi exercitus. i. boni & iuſti viri. & Prælati, ſequuntur Ieſum, quando . ſ. expugnãt in ſe vitia, per correctionem: & ĩ proximis per admonitionem. Vñ Iacobus. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore vitæ ſuæ liberabit animam ſuam à morte, &c. Iſti exercitus ſunt in equis albis, & in corporibus caſtis. Copora bonorum
†dicuntur equi, quia ſicut equi dirigũtur ſecundum volunta 23
tem ſeſſoris, ita iuſtorum corpora reguntur ſecundum voluntatẽ Chriſti. Iſti equi debẽt eẽ albi, ſiue albis operti. i. corpora iuſtorum, & prælatorum, debẽt eſſe caſta & mũda. Si enim caſta nõ fuerint, Chriſtum ſequi nõ poterũt. Et Petrus, Chriſtus paſſus eſt ꝓ nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eiꝰ, &c. Sed & clerici S. Romanæ Eccleſiæ ex confeſſione Conſtantini imperatoris xcvj. di. Conſtantinus. equitãt equos decoratos linteaminibus candidiſsimi coloris. Qua die debeat Epiſcopus conſecrari, & quare codex euangelij ponitur ſuper humeros conſecrandi, dicetur. in ij. parte ſub tit. de Epiſco. Septimo loco, dicendum eſt, de vnctione altaris, calicis, & aliorum miniſteriorum Eccleſiæ quæ ſecundum morem dum dedicantur, inunguntur, extrà de ſac. vnc. c. vno. non ſolum ex mandato legis diuinæ, ſed etiam, quòd Moſes tabernaculum, & omnia vaſa miniſterij ſanguine aſperſit, & omnia penè in ſanguine mundabantur, verũmetiam exemplo B. Syluestri, qui qñ conſecrabat altare, illud chriſmate perungebat. præcepit enim Dominus Moſi, vt faceret oleum vnctionis, de quo vngeret tabernaculum teſtimonij, menſam, arcam teſtamenti, candelabrum

brũ,& ſuppellectilia,Exod.30.& 40.c.& alia vt præmiſſum eſt. Quæ vnctiones fiunt in reb⁹ inũctis,& vt maior reuerẽtia exhibeatur,& maior eis gratia infundatur.De his vnctionibus ĩ ſuis locis dictũ eſt & dicetur, verũ vnctionis ſacramentũ aliud qdẽ efficit & figurat tã ĩ nouo quã in vete.teſt.extr.de ſac. vnc. Vñ nõ iudaizat eccleſia,cùm vnctionis celebrat ſacramẽtum,ſicut aliqui antiqui mẽtiuntur,qui neq; ſcripturas,neq; Dei nouere virtutẽ.De vnctionibus eccleſiæ & altaris,ĩ ſuis tit.dictum eſt.
24 † Patena ſiquidẽ cõſecrat̃ & inungitur ad miniſtrationẽ corporis Chriſti,qui in ara Crucis pro omniũ ſalute immolari elegit. Nã & omnipotẽs Deus conſperſam ſimilaginẽ ĩ patenis aureis, & argẽteis ad altare ſuũ deferri iuſſit.Calix quoque cõſecratur & inũgitur,vt gratia Spiritus ſancti perficiatur nouũ ſepulchrũ corporis & ſanguinis Chriſti,& ipſe dignetur illum ſua virtute perfundere qui calicẽ Melchiſedech famuli ſui pfudit.Octauò,
25 de extrema † vnctione,q̃ ſcilicet ex inſtitutione Felicis Papæ quarti,& ex præcepto Iac.Apoſtoli datur laborantibus ĩ extremis,dicendũ eſt.De qua dicunt quidã quod illa non eſt ita ꝓpriè ſacramentum ſicut chriſmatio,quæ fit in fronte vel alia,qa (ſicut aſſerũt)iterari poteſt,cùm fit oratio ſuper hominẽ,qd ĩ ſacramentis nõ contingit,de conſe.diſt.iiij.oſtẽditur.& no. de conſec.diſt.v.c.j.Sanè hæc vnctio,non per ſolũ ſacerdotẽ fieri poteſt,ſi plures adeſſe nõ poſſunt.extra de verb.ſign.quæſiuit. per quã quidem venialia remittuntur,iuxta illud Iacobi,Infirmatur quis ex vobis,vt ſupra. Fit autem vnctio hæc in diuerſis partibus corporis ſiue menbris propter cauſas, quæ ex orationibus,quæ tunc dicuntur,colligũtur,& ſpecialiter in illis,in quibus quinque ſenſus hominis vigent, vt quicquid per illos infirmus deliquit,per huius vnctionis virtutẽ aboleatur. De quibuſdã ordinariè legitur,quod inungendus debet eſſe ad minus xviij.annorũ,& ꝙ ægrotans,ſemel dũtaxat debet in anno inungi,licet pluries ægrotet;& quod nullus inungẽdus eſt,niſi qui prius cõpos mentis exiſtens, verbis aut ſignis illud poſtulauerit.xxvj.q.vlt.is qui.& c.ſeq.extra de excõm.c. à nobis.Et quòd non debent ſcapulæ inungi,quia in baptiſmo fuerunt inunctæ,& amodò miniſterio carent, & quod confirmatus nõ debet inungi in fronte,ſed in temporibus, nec Preſbyteri manus vngebãtur interius,ſed exterius puta in ordinatione eius interius inunctæ fuerunt.Et quòd ab Epiſcopo ſemel inunctus,non debet propter eius reuerentiã vlterius preſbyterum inungi,extra de tẽpo.ordin.cũ in diſtribuendis.de conſec. di.ij.c.fi.Et quod ſi æger inũctus cõualeſcit.loca inuncta lauẽtur & aqua lotionis in ignem proiiciatur.Si verò decedat,nos

lauetur corpus propter recentẽvnctionẽ. Quod si æger in extremis laborat, citò vngatur, ne inunctus decedat. v. dist. baptizati. Quidã etiã pœnitẽtes & morituri, ciliciũ induunt, & sternũtur in cinere, vt dicetur ĩ vj. par. sub quarta feria in capite ieiuniorũ. Nono cœmeteriũ, † quod eisdẽ gaudet priuilegiis cũ ecclesia, 26
cõsecratur & benedicitur. xviij. q. iiij. sicut Domin⁹ cõtumax. & c. seq. extra de cõsec. Eccle. cõsuluisti. & de im. Eccl. ĩ rubrica. & c. cũ ecclesia. sicut dominus benedixit per man⁹ seruorũ suorũ Abrahã, Isaac & Iacob, terrã filiis Ebrǒ causa sepulturę cõparatã. Benedicitur aũt, vt vlterius desinat illic immũdorũ spirituũ habitatio esse, & fideliũ corpora ibi vsq; ad diẽ iudicij requiescãt in pace, nisi paganorũ vel infidelium, vel etiã excõmunicatorum corpora ibi fuerint inhumata, donec inde fuerint eiecta de cõsec. dist. j. ecclesiã. & c. ij. extra de sepul. sac. Illud † e- 27
tiã notandum, ꝙ pallæ altaris, vestimenta sacerdotalia & huiusmodi ecclesiastica ornamẽta benedicẽda sunt. Legimus. n. de cõsec. dist. j. §. j. Mosen ex præcepto dñi tabernaculũ diuinis precibus sacrasse, cũ mensa, & altari, & vasis, & vtensilibus ad diuinũ cultum explẽdũ. Si ergo Iudæi, qui legis & futurorum vmbræ seruiebãt, hoc agebant. Heb. 8. & 10. c. quantò magis nos, quib. veritas per Christũ patefacta est, hoc agere debemus: & hoc per episcopos sacratur & non per coepiscop. lviij. di. quamuis. Vñde legitur Exo penu. Cuncta vasa ministerij, benedixit Moses, & si sacræ vesti petia vel filũ adiungatur, non ideò benedictionẽ iterari debere, iuris testimonio cõprobatur. ar. insti. de re. diui. §. cũ ex aliena. & §. qui tamẽ. extra de cõsec. Eccle. quod in dubiis. Quare autẽ res huiusmodi & similes benedicãtur, ex earũ benedictionibus colligitur euidenter. De vestibus verò sacris, dicetur in procemio. iij. partis. Et attẽde, quia benedictio seu cõsecratio ecclesiæ & vestiũ ornamentorũ ecclesiasticorum nõ fit, eò ꝙ illæ sint gratiæ susceptiua, cũ sint inanimata, sed hoc nosciur introductũ, quia sicut & homines, sic & illa per benedictionẽ & consecrationem diuino cultui habilitãtur, & idonea & maioris reuerẽtiæ efficiuntur. personis verò per vnctionem & benedictionem maior gratia infunditur. Quidam aũt ĩ ornamentorum benedictione man⁹ suspẽdũt, de quo dicetur ĩ iij. parte sub rit. đ diacono. Decimo eẽt đ cõsecratione virginũ dicẽdũ, sed đ hoc ĩ ꝓœmio secũdę partis agitur.

SVMMA

1 *Sacramentum, quid, quid mysterium. Et quid mysterium differat à ministerio. num. 2.* 3 *Sacramenti diffinitio.*
4 *Sacramenta varia sunt.*
5 *Sacramẽta ordinis & necessitatis, an, & quãdo à laico pstari possint.*

6 *Sacramentum dignitatis & voluntatis, quid.*
7 *Matrimonium est sacramentum voluntatis tantum. Et quo tempore nuptiæ solenniter celebrentur.*
8 *Mulieris complexus, quo tempore sit fugiendus.*
9 *Mulieres cur velentur in nuptiis.*
10 *Sponsæ anulus datur & qua significatione.*
11 *Amoris summa vis.*
12 *Matrimonium, triplex quoddam sacramentum continet.*
13 *Bigamus, ineptus est ad clericatum. Et quid ita.*
14 *Sponsus & sponsa, benedicuntur primo à parentibus, deinde à sacerdote. nu. 15. 16 Sacramentum vnum, dignius alio quatuor modis.*
16 *Sacramenta, quibus de causis sint instituta.*

De Ecclesiasticis Sacramentis.

CAP. IX.

1 CIrca Ecclesiastica † sacramenta notandum est, quòd secūdum Greg. 1. q. 1. multi. Sacramentum est in aliqua celebratione cùm res gesta ita sit, vt aliquid significatæ rei accipiamus, quod sanctè & dignè accipiendum est. *Mysteriū* verò est, quod occultè & inuisibiliter operatur Spiritus sanctus: ita
2 ta quod operando sanctificat, & sanctificando benedicit. † Mysterium enim est in sacramentis, ministerium dicitur in ornamentis. Sed & secundum Aug. de consec. dist. 2. sacrificium, &c. signum sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma Item sacrificium visibile, inuisibile Sacramentum. *Item*, idem signū, est res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se faciens, in cognitionem venire. Dicitur † etiam sacra-
3 mentum, sacræ rei signum, vel sacrum secretum. De hoc etiam in quarta parte sub sexta particula canonis dicetur super ver-
4 bo, mysterium fidei, & sub tit. de oblatione. Sanè, quædā † sunt sacramenta necessitatis tantum, quædam dignitatis & necessitatis, quædam ordinis & necessitatis, quædam dignitatis, & voluntatis, quædam verò voluntatis tantum. Sacramentum necessitatis tantum, est baptismus, qui in summa necessitate à quocunque (dum tamen in forma ecclesiæ) collatus, proficit ad salutem de sum. tri. cap. 1. §. pen. xxij. distin. §. verùm. Et dicitur necessitatis, quia sine eo, nemo saluari potest, si ex contemptu deferatur. De hoc sacramento in 6. parte sub sabbato sancto dicetur, Sacramentum dignitatis & necessitatis est confirmatio, dignitatis, quia à solo episcopo confertur. extra de confirma. quanto. de sac. vnct. c. j. necessitatis, quia ex contēptu illud dimittens nō saluatur, vt in prędicto c. quanto. de hoc etiā sub dicto sabbato dicetur. Sacramenta verò ordinis, & necessitatis, sunt pœnitētia, eucharistia, & extrema vnctio, ordinis, quia tātū

à rite ornatis ſecundum claues eccleſiæ dari debẽt, †niſi in ne 5
ceſſitate,in qua quis põt etiã laico cõfiteri.Neceſſitatis,quoniã
ex contẽptu illa dimittẽs ſaluari nõ põt. De pęnitentia vide in
vj.parte ſub tit.de v.feria cœnæ Dñi.vt diximus in repertorio
noſtro ſub tit.de pęn.& re.De Euchariſtia in quarta parte ſub
canone dicetur.De extrema vnctione,in præcedenti ti.dictum
eſt.Sacramentum†verò dignitatis & voluntatis,eſt ordo digni 6
tatis, quia à ſolis Epiſcopis confertur,vel quia non niſi dignus,
& dignè ad illud aſſumendus eſt.extrà de ſum.tri.c.j. in fi.Vo-
luntatis,quia ſine illo quis ſaluari poteſt,extra de epiſ.qui re.e
piſc.c.j.& j.q.j.§.ſed notandum.& §.ecce cum.De hoc dicetur
in prooemio ij.partis.Sacramentum voluntatis†tãtum,eſt ma- 7
trimonium,& dr̃ voluntatis, quia ſine illo quis ſaluari poteſt.
Non enim expedit homini ad regna cœlorum tendere volen-
ti nubere.xxiij.q.iiij.tunc ſaluabitur.Circa quod notandũ eſt,
quod ſecundum canones.xxiij.q.iiij.non oportet, extra de fe-
riis capellanus.ſolennitas nuptiarum facienda non eſt à ſeptua
geſima quod eſt tempus triſtitiæ, vſque in octauam Paſchæ:
nec tribus hebdomadis ante feſtum S.Ioannis. Sed ſecundum
conſuetudinẽ eccleſiæ generalis matrimonium publicè cõtra-
hitur in eccleſia à craſtina dominicæ in albis: videlicet ab octa
ua die Paſchæ vſque ad primum diẽ rogationum. Et in prima
die rogationum,in mane clauditur hæc ſolennitas,& durat vſ-
que prohibitio ad octauam diẽ poſt Pẽtecoſtẽ incluſiuè, & ſic
loquitur Clemẽs Papa in ſua epiſtola decretali:extra de fer.ca-
pellanus.A prima quoque dominica aduẽtus, vſque ad Epipha
niã non debent nuptiæ celebrari, vt in prædicto c. nõ oportet.
xxxiij.q.iiij.nec etiã fierent vſq; ad octauã Epiphaniæ, niſi qa
Dñs nuptias cum ſui præſentia,cum etiã miraculo decorauit.
Vnde tunc cantatur: Hodie cœleſti ſponſo iuncta eſt eccleſia.
Quidam tamen dicunt ſanctius eſſe,ꝙ hæc prohibitio vſq; ad
octauã ipſius feſti extẽdatur, ſicut & officiũ cõuerſionis aquæ
in vinũ,fit in nuptiis.In præmiſſis ergo tẽporibus matrimonia
non cõtrahuntur,quoniam ipſa tẽpora ſunt orationi deputata.
†Et ideò dẽt tũc homo à lecto vxoris ſequeſtrari. Generaliter 8
enim tẽpore quo abſtinetur à nuptiis,abſtinendum eſt etiam à
coniugali amplexu.xxxiij.q.iiij.per totũ.niſi fortè ob fragilita
tẽ humanitatis,vir ab vxore poſcat coniugale debitũ,vel econ
uerſo:quoniã poſcenti ſoluẽdũ eſt:quia ſecundũ Apoſtolũ,vir
non habet poteſtatẽ corporis ſui,ſed mulier.& ecõuerſo,extra
de conuer.coniug.quoddam.Licet autem ſolennitas nuptiarũ
præmiſſis tẽporibus interdicta ſit,quocunque tamen tempore
matrimoniũ legitimè per verba de pręſenti cõtractũ eſt,tenet.
Quòd

Quòd verò statutum fuit in canon.xxxiij.q.iiij.non oportet ꝙ tribus septimanis præcedentibus festum B.Ioannis Baptistę nuptiæ non celebrarentur,ideò factum fuit, vt liberius orationi vacetur.Instituerat enim ecclesia prius duas quadragesimas prę ter maiorem,vnā ante natale Domini,quæ communiter vocatur S.Martini,& durabat vsque ad natale.Aliam,s.quadraginta dierum ante festum B. Ioannis Baptistæ,in quib. vacandũ erat orationib.eleemosynis,& ieiuniis.Sed propter hominum fragilitatē,illę duæ ad vnam sunt redactæ,& iterum illa diuisa est in tres hebdomadas aduentus,& tres ante natiuitatem S.Ioannis
9 in quib.est ieiunandũ & à nuptiis est abstinendum Porrò † secundum B.Isidorũ,eadē quæstione,fœminæ dum maritantur, ideò velantur, vt nouerint se semper viris suis subditas esse.Et quia Rebecca videns Isaac se velauit.Itē ideò nubentes,post benedictionem,vita vno inuicem vinculo copulantur,ne compagem.i. fidē vnitatis coniugalis disrumpāt.Eadem verò vita candida purpureóq; colore permiscetur:q̄uia candor,est mundi tia vitæ, purpura ad sanguinis posteritatē adhibetur, vt hoc signo & continentia & lex continendi ab vtrisque ad tempus admo- Gene.24
10 oneatur,post hoc ad reddendum debitũ non negetur.† Item, ꝙ in primis anulus à sponso sponsę datur,fit nimirum propter mutuę dilectionis signum,vel propter id magis, vt pignore,id est signo eorum corda iungantur. Vnde & in quarto digito ideò anulus inseritur,quia in eo vena quędā(vt fertur) sanguinis ad cor vsque perueniat.Item protheus quidam sapiens primũ ob amoris signum ferreum anulum fecit,& inibi Adamantē inclu
11 sit,& inde subarrare sponsas instituit,quia sicut ferrũ † omnia domat:sic amor omnia vincit:quoniā nihil amoris furore vehemētius:in auth.de nupt.Et sicut Adamas est infrangibilis:sic & amor est insuperabilis. Fortis est enim,vt mors dilectio. Ideoque in digito anulati,in quem vena procedit à corde,illũ portare instituit.Postmodũ verò ferreis,sunt aurei cōstituti, & pro Adamante gēmis ornati,quia sicut aurum cętera metalla,sic amor vniuersa bona pręcellit.Et sicut aurũ gēma decoratur, sic cōiugalis amor cęteris virtutibus adornatur.Nuptiæ autem secundum Amb.c.q.nec illud,dictę sunt à nubendo. Illæ enim q̄ nubunt,caput propter verecundiā obnubere,non loqui solēt. Vnde & Rebecca, viso Isaac,cui desponsari debebat,caput obnubere cœpit.xxxij.q.ij.honorat.in fi. Verecundia nanque debet præcedere nuptias,quò ipsum coniugium plus verecundia commendet,& magis expetita debet videri à viro,quàm ipsa virum expetiisse.Sed secundum Hier.c.q.cōnubia.Cōnubia legitima,peccato carent,nō tamē tēpore illo,quo actus coniugales

Cantic.8.

Gen.24.

gerũtur, pręsentia spiritus sancti datur etiã, si Propheta esse videatur, qui officio generationis obsequitur. † Notandũ etiã est 12
φ triplex spirituale sacramẽtũ in carnali matrimonio consummato designat. Primũ sacramẽtũ, est vnio spiritualis animę ad Deũ, & per fidẽ, dilectionẽ & charitatẽ siue vnio voluntatis. s. charitas, quæ cõsistit in spiritu inter Deum & iustam animam.
1. Cor. 5. extrà de biga. debitũ. vnde Aposto. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cũ illo. Hoc sacramentũ significatur per cõiunctionẽ animorũ, habitam in prima despõsatione carnalis matrimonij.

Secundũ est vnio humanæ naturæ ad Deũ, quę facta est in
Ioã. 1. vtero virginali, per incarnationẽ verbi Dei: siue naturæ cõformitas, quę cõsistit in carne inter Christũ & sanctã ecclesiã. de cõse. di. ij. in Christo patre. Ad quod pertinet illud, Verbũ caro factũ est, &c. Hoc sacramentũ designatur in matrimonio carnali, per coniunctionẽ corporũ cõsummato, nõ φ ipsa cõiunctio: in qua spiritus sanctus nõ adest, illud designet, sed per ipsum actũ cõsummatũ significatur. Tertiũ sacramentũ, est Ecclesię vnitas, ex omnibus gẽtibus collecta, & vni viro, scilicet Christo subiecta. xxvj. dist. acutius. Hoc sacramentum significatur in eo, qui vnicam tantum, & virginem habuit vxorem, facto postmodũ clerico & ordinato. Vbi † verò quis ad digamiã siue ad secundum 13
matrimonium transit, iam ab vnitate recedit, quia carnẽ suã in plures diuidit, & sic huius tertij sacramenti significatio in eo non cadit, quare promoueri non potest, nã promotus vnitatem significare non potest. Præterea, per secundũ matrimoniũ recedit à prioris coniunctione matrimonij, Ecclesia verò ex quo se Christo coniunxit, nunquã ab eo discessit, nec ab ea Christus. Digamus ergo talẽ vnitatẽ significare non potest. Vnde meritò propter huius sacramenti defectum, promoueri non potest, extrà de secũ nu. c. j. & c. vir. & xxxj. q. j. de his. Illud etiam † nota, φ 14
sicut statutũ est in cõcilio Cartha. xxv. dist. sponsus. & xxiij. dist. sponsa. Spõsus & sponsa benedicendi à parẽtibus, vel à paranymphis, offerantur Ecclesiæ sacerdoti. Accepta autem benedictione eadẽ nocte pro reuerentia benedictionis in virginitate permaneãt. Cæterũ † nuptiæ benedicẽdæ sunt à sacerdote, cũ præ- 15
cib. & oblationib. ex institutione Euaristi Papę. xxx. q. v. c. j. Verumtamen vir & mulier ad digamiã transiẽs, matrimoniũ contrahendo, nõ debet à presbyteris benedici. extrà de sec. nup. c. j. & ca. vij. xxj. q. j. de his qui. quia cùm alia vice benedicti sint, eorum benedictio iterari non debet. Non ergo debent nuptię benedici, nisi vbi virgo cum virgine contrahit, propter rationem, quæ ponitur in procemio secundæ partis, imò presbyter q benedictionem cum secunda vxore celebrauerit, officio & benefi

cio

cio suspensus est ad sedem Apostolicam mittendus, quodquidem ad exhortationem continentiæ noscitur introductum secundum quorundam locorum consuetudinē si quis contrahat cum secunda virgine benedictio iteratur & hoc si Dn̄s papa sciat & tolerat alioquin non valet. Dicunt etiam quidam, ꝙ si aliqui virgines contrahentes non fuerint benedicti, facti bigami iterum contrahendo poterunt benedici, sed & si contrahē-tes fuerint benedicti: licet se non cognouerint carnaliter non ideò iterum contrahentes benedicentur. De benedictione vir
16 ginum dicetur in procemio secundæ partis. †Notandum autem est: ꝙ vnum sacramentum dignius est alio quatuor modis. s. ratione efficaciæ vt baptismus. Ratione sanctitatis vt eucharistia. de conse. di. ij. nihil ratione significationis vt coniugium. Quidam tamen non approbant istum modum. Et ratione con
17 ferentis, vt confirmatio & ordo. Sed † quæritur, quare instituta sunt sacramenta, quia sine illis potuisset Deus humano generi vitam æternam & gratiam donasse. Respōdeo propter tria. primò propter humilitatem, vt dum homo ex Dei præcepto se rebus insensilibus, & se inferioribus reuerenter subiicit, ex hac obedientia magis apud Deum mereatur. Secundò, propter eruditionem, vt per id quod foris in specie visibili cernitur ad inuisibilem virtutem, quæ interius est agnoscenda mens erudiatur. Tertiò propter exercitationem, quia cum homo ociosus esse non debeat præponitur ei vtilis & salubris exercitatio in sacramētis qua vanam & noxiam declinet occupationem, Iuxta illud, Semper aliquid boni operis facito vt diabolus inueniat te occupatum, de consecr. dist. v. nunquā. Non ergo debent omitti prout in præcedenti titulo dictum est.

LIBER SECVNDVS.

SVMMA.

1 *Sectæ hominum tres in summa.* 2 *Gentilium secta.*
3 *Vates, quis dicatur.* 4 *Hebræorum secta.*
5 *Christianorum nomen, vbi primum inuentum.*
6 *Christi nomina & eorundem interpretatio. & nu. 8.*
7 *Christi nomina quædam dicuntur de ipso relatiuè quædam non.*
9 *Deus verb. attribuitur trinitati æqualiter.*
10 *Iesus, vnde dictus Nazarenus.*
11 *Clericales, qui dicantur, & vnde. & nu. 26.*
12 *Monachorum quatuor genera.* 13 *Religio, vnde nomen sortita.*
14 *Ecclesiasticarū personarū duo genera. & vnde ortū habuerint. n. 15.*

16 *Episcopalis ordo, quadripartitus est.*
17 *Papa, est caput ecclesiæ, Cardinales, cardines.*
18 *Patriarcha, quis dicatur.* 19 *Archiepiscopus, quis, & vnde dictus.*
20 *Metropolitanus, vnde nomen sortitus.*
21 *Prælatus quisquam non potest se vniuersalem appellare.*
22 *Episcopatuum & graduum diuersitas, vnde fluxerit.*
23 *Flamines, qui, & vnde dicti.*
24 *Episcopos & præpositos Dominus elegit, quis autem diaconos.*
25 *Presbyterorum institutio, vnde primum.*
26 *Corona clericorum, cur instituta. Itẽ, vnde originem duxerit. n. 31.*
27 *Clerici cur patẽtibus auribus incedãt.* 28 *Coronæ clericorũ forma.*
29 *Figuræ circularis dignitas, & eminentia.*
30 *Clerici, sunt sacerdotes & Reges.*
32 *Pili vnde manent, & quo consilio rescindantur, maximè viris ecclesiasticis.*
33 *Clerici ad quid instituãtur. Et quare in quatuor tẽporibus. nu. 34.*
35 *Clerici cur maximè ordinentur diebus Sabbatorum.*
36 *Dominica die celebrantur ministeria sacerdotalium benedictionum.*
37 *Subdiaconos facere die dominica an liceat.*
38 *Ieiunium sequens an possit transferri in præcedentem hebdomadem.*
39 *Virginum cõsecratio, quo tempore fiat. Et quo loco, quóve apparatu, ac ordine. nu. 40. 43.*
41 *Episcopus consecrandus virgines ter compellat eodem verbo.*
42 *Virgines consecrandæ deponunt vestes veteres, & induunt nouas. Et qua id significatione.* 44 *Virginibus cur velum imponatur.*
45 *Velũ, est quintuplex.* 46 *Viduã quid prohibeat velari ab Episcopo.*
47 *Sacerdos non debet interesse secundo nubentibus.*
48 *Diaconissarum institutio antiquitus.*
49 *Põtifex Rom. quot ordines clericorum possit adhibere in celebratione.*
50 *Ordines ecclesiastici, quot.*
51 *Ordinum quidam sacri, quidam non.* Et *vtrorumque enumeratio.*
52 *Spiritus sancti septem dona, correspondent septem ecclesiæ ordinibus.*
53 *Ordines ecclesiastici spiritualiter, & specialiter in ecclesia designãtur.*

ARGVMENTVM.

De Ministris, & Ordinibus Ecclesiasticis, & de eorum officiis. CAPVT I.

IN hac secunda parte de ministris & ordinibus Ecclesiasticis eorúmq; officiis tractare præuidimus, præmittentes † quòd tres sunt sectæ famosæ, videlicet, Gentilium, Hebræorũ, & Christianorũ. *Prima*, est erroris. Secunda, veritatis. Tertia, veritatis & salutis. In prima, naufragamur. *In* secunda, à periculo eripimur 1

mur. In tertia, saluamur. Prima secta, dicitur à secãdo, qa secat, i. separat nos à Deo. Secũda & tertia à sectando, & tenẽdo, quoniam illuminant, saluant, & liberant. Christianorum personæ tã seculares, quàm ecclesiasticæ, de aliis duabus sectis sumptæ sunt, Hebræa videlicet, & Gẽtili. Sicut enim apud nos duo sunt genera personarum, s. laicales. & ecclesiasticæ. xij. quę. j. duo. sic
2 & apud Gentiles & Hebræos. Apud † Gentiles quidem, seculares personæ erant hæ, nempe Monarcha, s. Imperator Romanus. Patricij, qui & Senatores dicebantur, ad quorũ arbitrium vniuersa ordinabantur, Reges, Duces, Comites, Pręsules, Pręfecti, Suffecti, Tribuni militũ, Tribuni plebis, Pretores, Cẽturiones, Decuriones, Quaterniones, Duumviri, Quęstores, Aediles & aulæ Ianitores. Inter Poetas verò erant Aduocati, carminum relatores, carminum scriptores, Comœdi, Tragœdi, & historio-
3 graphi. † Vates autem, qui à vi mentis dictus est, modò Sacerdotem, modò Prophetam, modò Poetam significat, secũdũ Isidorum. in titu tẽplorũ erant apud Gentiles, Archiflamines, Protoflamines, Flamines & Sacerdotes, vt iam dicetur. Erãt quoq;
4 apud eos virorum & mulierum religiosi conuentus. Apud † Hebræos quoque eadem erat diuersitas personarũ, aliæ nãq; erãt seculares, aliæ diuino cultui, videlicet in tẽplo, dedicatæ. In tẽplo erãt summus Sacerdos, vt Melchisedech, minores Sacerdotes, Leuitæ, Nathinæi, luminũ extinctores, exorcistæ, ianitores, & æditij seu cantores. Super populum verò legendũ, erat dux populi Moses, & sub eo, quos ipse constituerat ad consilium letro soceri sui, erant etiam Chiliarchæ & Acontarchę, Pẽtacontarchæ, & Decacontarchæ: i. millenarij, centenarij, quinquagenarij, & decani. chilias enim interpretatur mille, & archon, Princeps, inde chiliarchos, qui præest mille hoĩbus, inde & Acõtharcha, qui super centum potestatem habebat. Pẽtacõtarcha dicitur qui præest quinquaginta, Pente enim quinque sonat. Decanus, qui decem. Deca enim decẽ sonat. Apud Christianos quoque similis diuersitas reperit̃. Et nota, quod Christiani à Christo dicti sunt. Christus verò à chrismate, de quo dictũ est in par-
5 te prima sub tit. de consecr. † Nomen Christianorum primũ in Antiochia inuentũ est. Anteà enim omnes vocabantur discipuli, vel fratres, donec Apostoli in Antiochia cõcilium fecerũt. ij. q. iij. ad mensam. Et dicuntur Christiani orthodoxi. i. rectè glo- Act. 2.
riantes, & vt credunt viuentes. Nã orthos Græcè dicitur rectè Latinè, & doza gloria. Dicitur ergo Christus à chrismate quasi Psa. 44.
vnctus. Ipse autẽ vnctus est æternaliter à Deo præ consortibus Canti. 1.
suis, prout legitur in Act. Apost. & hoc nomẽ est oleo effusum. Psa. 104.

Hinc eſt:ꝙ in veteri teſtamento *S*acerdotes & Reges: Chriſti
nuncupabātur: qa vncti erāt vnctione tēporali, iuxta illud:No
lite tangere Chriſtos meos. Hoc † autē nomē: Chriſtus, nō eſt 6
proximū nomē Saluatoris:ſed eſt cōmunis nūcupatio poteſta
tis. Eſt.n.cōmune nomen dignitatis. Sed hoc nomen Ieſus:pro
priū eſt vocabulū ꝑſonæ Saluatoris: quo ab Angelo Gabriele
Luc. 1. in conceptione vocatus eſt, Euāgeliſta teſtāte, Vocabis, inquit,
Matt. 2. nomē eius Ieſum,& ab hominibus in circuncisione. Et nota,ꝙ
Mat. 9. *I*eſus, *H*ebraicè dr̄ Meſſias, Græcè Chriſtus, vel ſotyr, vel ſo-
phir, Latinè vnctus, vt præmiſſum eſt, vel Saluator, eò ꝙ ipſe ſal
uum faciet populū ſuum à peccatis eorum. Poteſtatē.n.hēt di-
mittēdi peccata:ſicut ipſe dicit, vel Saluatoris, qa ipſe nobis ſa-
lutē dedit. Si.n.præcepta eius ſeruauerimus, vitā æternam poſſi
debimus. Hoc autem nomen *Ieſus*, Porphyrius Philoſophus
*G*ræca & Latina lingua peritus, ſcribebat Latinè Ieſus, Græcè
verò per h, quàm Græci pro i, longa ſonant: Vñ & quidam pro
ferunt Gyſus: Latini verò per e longam. Rectius ergo videtur
ſic eſſe pingendum, Hyſus, per Græcam abbreuiationem q̄ Hie
ſus per Latinam aſpirationē. Sed & hoc nomen Chriſtus cū ſit
Græcum, Græca ſcribitur abbreuiatione ſic, Xp̄s. Nam Græci
ponūt x pro chi, p verò pro r,& c pro s. Si autē ſcribitur per s,
à Latina terminatione finitur, ergo ſi longo ſchemate ſcribitur,
ſic per aſpirationem pingatur, Chriſtus. Circa † nomina autem 7
Chriſti notandum eſt, ꝙ quædā ex ipſis dicuntur de Chriſto re
latiuè, ſeu quaſi relatiuè, vt paſtor, ſpōſus & mediator, quædam
non relatiuè, vt homo, quædam tranſlatiuè, vt agnus, ouis, vitu
lus, ſerpens, aries, leo, vermis, & quædam cùm ſint inſtitutione
relatiua, ſunt & prerogatiua priuilegij appropriata, vt Chriſtus.
*I*eſus autem, eſt propriè proprium nomen eius, vt præmiſſum
Apoc. 1. eſt. Vocatur etiam Chriſtus, alpha & omega, i. principium & fi-
Eſaiæ. 7. nis, & Hebraicè Emanuel: quod eſt nobiſcum Deus, interpre-
Mat. 1. tatū. Nobiſcum.n.eſt per præſentiā maieſtatis, per participatio
nē veritatis, & per vinculū charitatis, & per adimpletionē veri-
Ioan. 3. tatis. Vocat̄ prætcrea, via, veritas & vita. Via in exēplo, vel præ-
cepto. † Veritas, in promiſſione. Vita, in premio. Sabaoth verò. i. 8
Deus exercituū. Adonay, quod eſt Domine, Athanatos, id eſt,
immortalis, Kyrios, i. *D*ñs. Theos, i. Deus. *P*anagatos, id eſt, op-
timus pater diſponens vel perfectus. Omuſios. i. vnius eſſentiæ,
Eſaiæ 9. nomina ſunt Dei non tantùm perſonæ Chriſti de conſec. diſt.
ij. ego. Vocatur prætereà Chriſtus ſecundum Eſaiam, admirabi
lis conſiliarius Deus fortis: *P*ater futuri ſeculi princeps pacis.
Admirabilis in incarnatione. Cōſiliarius in integra rerū cogni
tione. Deus in rerū creatione. Fortis in rerū diſpoſitione. Pater
futu

futuri seculi, in meritorum retributione. Princeps pacis dicitur, vel quia fuit mediator Dei & hominum, vel etiam hominum & Angelorum, vel quia confert illis pacem, quæ exuperat omnẽ sensum, cuius pacis nõ erit finis. Vocatur etiam Christus ineffabili nomine tetragrammaton, i. quatuor literarum: quæ sunt, ioth, he, vau, heth, quæ sunt apud nos, prima quæst. v. he. est ergo nomen leue, quod dicitur ineffabile: nõ quia nõ valeat fari, sed quia non est Deus hoc nomine, nisi in arduis inuocandus: vel quia eius sententia sufficienter nequeat explicari. Cuius interpretatio est talis: ioth principiũ: he, iste. vau, passionis. beth, vitæ, quasi iste est principium vitę passionis. Genitiuus, more Græcorum ponitur pro Ablatiuo passionis, pro passione, id est, per Passionem. Quomodo autem vita nostra ab ipsius morte dependeat, non possumus intueri. De hoc dicetur in tertia par *Phil. 4.*
9 te sub titulo de indumentis legalibus. Hoc † autẽ nomẽ Deus appropriatur patri & filio & spiritui sancto, prout in symbolo Athanasij legitur. Quanuis etiam quandoque ad alias personas extendatur, iuxta illud: Dijs non detrahes. extrà de hær. cùm ex iniun. ij. quæst. j. ex sacerdotib. Et alibi: Applica illud ad Deos. *Exod. 2.*
Et Apostolus: Nam & si sunt qui dicantur Dij, siue in cœlo, si- *1. Cor. 8.*
ue in terra, nobis tantum vnus Deus pater, ex quo omnia & i- *1. Cor. 4.*
dem, Si nostrum Euangelium est opertum, in his qui pereunt est opertum. in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes in
1 ofidelium. † Rursus *I*esus dictus est Nazarenus, à quodam vico Galilææ. Deus dictus est propter vnicam cum patre substantiam. Dominus verò dicitur propter seruientẽ creaturam. Deus & homo dicitur, quia verbum & caro. Verbum dicitur, quia pater per eum omnia condidit, siue iussit. Imago dicitur propter parem similitudinem patris. Siquidem apud Christianos seculares personæ, laici dicuntur. laos enim Græcè, dicitur
11 populus, Latinè. Clericales † sunt qui in ecclesia deseruiunt, vel ipsam regunt: à cliros quod est sors, prout iam dicetur. Hi autem subdiuiduntur in monachos, id est in singulariter degentes. xvj. quæst. j. si cupis. Nam monos Græcè, dicitur singularis
12 Latinè, & aliàs religiosus. Sunt † autem quatuor genera monachorum. *A*lij sunt cœnobitæ, qui videlicet in communi monasterij regula & vita obedientiæ maiorum deseruiunt. Alij sunt anachoritæ, qui videlicet ędificant solitudines, & quamuis in communi vita positi priuatæ tamen contemplationi vacant, alij sunt eremitæ, qui videlicet solitarie in desertis degunt. Alij sunt gyrouagi, id est, vacabundi & circoncelliones.
13 xxiij. qu. v. c. j. † Religio verò dicta est, quia per eam vni Deo religamur ad diuinum cultum vinculo seruiendi, & in clericos secu-

seculares, qui vsurpato nomine seculares dicuntur: extrà de offi or. licet ad differentiã regularium, qui proprio carent, quod nõ contingit in istis. Nam & secundũ Aug. ij. q. j. legi. Bonus nõ Monachus, vix bonũ clericum facit. Sed ecclesiasticarũ personarũ duo sunt genera. †Nã aliud est dignitatis. Aliud ordinis. Digni 14
tatis, vt Papa, patriarcha, primas, Archiepiscopus, siue Metropolitanus: quod idẽ est Episcopus Archidiaconus & archiepresbyter, & Præpositus. Quãuis omnes qui præsunt, præpositi generaliter ritè vocentur. extrà de verborũ significatione, quamuis, In choro verò personę sunt decanus, subdecanus, cantor siue præcentor, succentor, thesaurarius siue sacrista, archiacola, & huiusmodi. Dignitates autem vt & ordines à lege originem & exemplum traxerunt. Iuxta illud, Constitues eos principes super omnem terrã. Quãquam quidam dicant dignitates à gentilitate sumpsisse initium. Ordinis autem personę sunt, sacerdos, diaconus, & cæteri. quos inferius prosequimur. †Qualiter à ve- 15
teri ritu tam gentiliũ, quã Hebræorum ad cultum præsentis ecclesiæ translatio personarum facta sit, & qualiter ab illis personæ dignitatũ in ecclesia originem habuerint, breuiter videamus. Et quidem Dominus papa, qui pater vel custos patrũ est, vicem gerit summi pontificis. Romanus Imperator Monarchæ similitudinem gerit. Senatoria & patritiorum dignitas, manet in ecclesia in quatuor patriarchis. & in ecclesia Romana in cardinalibus. lxxxvj d. Constantinus.

psal. 44.

Primates, qui trib. Archiepiscopis præesse habẽt, Regem exprimunt, qui trib. ducib. præest. Metropolitani seu Archiepiscopi, Ducib. cõparantur, qui plurib. Comitibus præsunt, sicut illi plurib. Episcopis. Pelagius tamen papa dicit 6. q. 4. scitote, quòd, vna prouincia habet Regem & Metropolitanum. Episcopi Comitũ similitudinẽ gerunt. Coepiscopi, quorum potestas sublata est. lxviij. d. quãuis. & cap. Coepiscopi. presidum & Præfectorũ. Præpositi verò, Tribunos militũ imitãtur. Archipresbyteri, Tribunos plebis. Cancellarij, prętores. Archidiaconi, Centuriones. Decani, Decuriones. Presbyteri, Curati, Aduocatos. Personæ quoque ordinũ ab illis originem habuerunt. Nam presbyteri, vices gerũt ędilium. Diaconi. quaternionũ. Subdiaconi, Duum virorũ. Exorcistę, Quęstores imitantur. Ostiarij, aulę ianitores. Lectores, carminum relatores, Acolyti, carminũ scriptores Sanè Episcopalis ordo secundũ Isidorum. xxj. d. cleros. quatripartitus est, videlicet, ĩ patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitanis, atque Episcopis. †Apostolica autẽ sedes sicut ait Anacletus papa. xxi 16
d. sacro. caput & cardo est aliarũ: quoniã sicut ostiũ cardine regitur, sic illius authoritate omnes ecclesiæ regũtur, & inde dicti

sunt

ſunt Cardinales,per quos tota eccleſia ſicut oſtiũ per cardinem gubernatur.Illius autẽ prælatus Papa,id eſt,pater patrum voca tur & vniuerſalis,quia vniuerſæ eccleſiæ principatur,& Apoſto licus,quia principis Apoſtolorum vice fungitur,& ſummus Põ tifex,quia caput eſt omniũ Pontificum,à quo illi tanquam à ca pite membra, deſcendunt,& de cuius plenitudine omnes acci piunt,quos ipſe vocat in partem ſolicitudinis,non in plenitudi nem poteſtatis,extrà de vſu.pal.c.ad honorem. Hic eſt Melchi ſedech,cuius ſacerdotium nõ eſt cæteris comparatum.Patriar-
18 cha verò,† Græca lingua,ſummus Patrum interpretatur, quia primum.i.Apoſtolicum tenet locum.xxj.d.cler.cos, & ideò qa ſummo honore fungitur,tali nomine cenſetur,ſicutRomanus, Conſtantinopolitanus,Antiochenus, Alexandrinus, Hieroſo-lymitanus. Dicitur etiam Patriarcha,quaſi pater arcæ, id eſt,ec cleſiæ.vel pater patrum,Princeps. archõ,enim Græcè,Princeps interpretatur Latinè.Hic eſt Moſes,qui Aaron inPontificẽ oleo
19 conſecrauit.† Archiepiſcopus,Græco vocabulo dicitur , eò ꝙ ſit ſummus ſeu princeps Epiſcoporũ.Tenet enim vicẽ Apoſtoli cam,& præſidet tam Metropolitanis,quàm cæteris Epiſcopis.
20 † Metropolitani ſeu Metropolitę,à menſura ciuitatũ vocantur: ſingulis enim prouinciis præeminent, quorum authoritati , & doctrinæ cæteri Sacerdotes ſubiecti ſunt . ſine quibus nihil re-liquis Epiſcopis agere licet.Solicitudo enim totius prouinciæ eis commiſſa eſt.Vnde Pelagius Papa ait.v.q.iij.ſcitote. Scitote certam eſſe prouinciam,quę habet decem aut vndecim ciuita-tes & vnũ Regem,& totidẽ minores Poteſtates ſub ſe,& vnum Metropolitanum,alióſque ſuffraganeos decem vel vndecim Iu dices Epiſcopos. Ad quorum iudicium omnes cauſę Epiſco-porum & reliquorum Sacerdotum ac ciuitatum referãtur.Om nes autẽ ſuperius deſignati ordines Epiſcoporum & ſuperio-rum vno,eodémquevocabulo,Epiſcopi nominantur.Sed priua to nomine quidamvtuntur,propter diſtinctionẽ poteſtatis,quã ſingulariter acceperunt.Epiſcopatus vocabulum, vnde dictum ſit,ſub tit.de Epiſcopo dicetur.Porrò ſecundum Anacletũ pa-pã:xcix.d.prouinciæ. Primates & patriarchæ diuerſorum no-minum,ſed eiuſdem formæ atque officij ſunt. Et ideò quidam primates vſurpant ſibi nomen patriarchæ , vt Aquilegien. & Granden Primatia autem dicta eſt,à primitus conuerſionis ad fidem.† In concilio quoque Africano, eadem diſt. j. ſtatutum eſt,ne primæ ſedis Epiſcopus princeps Sacerdotum aut ſum-mus Sacerdos,aut aliquid huiuſmodi,ſed tantùm primæ ſedis Epiſcopus appelletur Pelagius etiam papa ſtatuit ead.d. nullus, vt nullus patriarcharum vniuerſitatis vocabulo vnquam vta-

tur,nec aliquis in suis Epistolis vniuersalem nominet illū, qa si vnus patriarcha vniuersalis dicitur, patriarcharū nomē cæteris derogatur & subtrahitur. Ad hæc summorum pontificū, præsulum atque reliquorū sacerdotū institutio in veteri testamēto sumpsit exordiū & in nouo est plenius cōsūmata.xvj.d. §.j.Sūmi nāque atq; minores sacerdotes à Deo per Mosem instituti sunt, vt perpetu⁹ esset cultus tabernaculi p̄ successores eorū à filijs Israel. Dauid aūt ad ministeria dom⁹ Dei ampli⁹
Exo. 27. ianitores instituit,& cantores. Salomō exorcistas inuenit,sicut sub tit.de sacerdote dicetur.Hæc oīa ecclesia in nouo testamento imitata est,vt iā dictum est.Habet.n.ianitores, quos ostiarios appellam⁹,pro cātorib. verò lectores simul & cātores instituit, exorcistas etiā noīe & officio antiquo manere recepit,pro filijs Aaron. Omnes infra summū pontificem sacerdotiū administrantes, consecrati sunt:inter quos quædam † dis 22
cretio est exorta, vt alij appellentur simpliciter sacerdotes,alij archipresbyteri, alij Episcopi, alij Archiepiscopi seu Metropolitani,alij primates,alij patriarchæ,alij summi pōtifices ,vt præmissum est.Quę discretio maximè à Gentilibus introducta est, qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines,alios protoflamines,i.primates appellabant: hi in capite pileum habebant,in quo erat breuis virga, qua à carnibus sacrificiorum aues arcebant.Pileum autem ipsum desuper aliquid lanæ habebat quod cùm per æstum ferre nō possent filum tm̄ in capite ferre cœperunt.Vnde à filo,quo † vtebantur, flamines di 23
cti sunt,quasi filamines. Verum festiuis dieb. filo deposito pro sacerdotij eminētia pileum imponebant.Maiorum quoque, & minorum sacerdotū discretio in nouo testamen. ab ipso Christo sumpsit exordiū,qui Apostolos pro maiorib.discipulos pro minorib.sacerdotes instituit.Petrum verò in summum sacerdotem elegit.Apostoli etiā eandē formam secuti in singulis ciuitatib. Episcopos & presbyteros ordinauerunt, prout sub tit. de sacerdote dicetur. Leuitas verò ab Apostolis legimus ordinatos.Vnde Cypria.ait.xciij.d.dominus. Meminisse debent Diaconi,quoniam Episcopos † & præpositos Dominus elegit.Dia 24
conos autem post Ascensionem Domini in cœlum Apostoli sibi constituerunt:Subdiaconos & Acolytos tempore procedēte ecclesia sibi constituit.Et sicut canon Clementis papæ testatur.lxxxj.d.in quibus B.petrus Episcopos primates vel patriarchas in illis ciuitatibus poni præcepit: in quibus olim apud Ethnicos siue Gentiles erant flamines eorum , atque prrmæ legis doctores. In quibus verò olim apud eos erant eorum archiflamines, quos minores reputabant quàm dictos primates
eorum

corũ, Archiepiscopos institui præcepit,& in singulis reliquis ci
25 uitatibus,singulos Episcopos. † Anaclet⁹ quoq; Papa ea.d.Epi
scopi.instituit presbyteros per castella & villas poni & ordinari.
Cæterum in Leuit.legitur voce superna ad Mosen d.ctum esse,
Loquere ad Aaron,homo de semine tuo per familias,q habue- *Leuit.12.*
rit maculã ñ offerat panes Deo suo,nec accedat ad ministeriũ
eius,si cæcus fuerit,si claud⁹,si paruo,vel grãdi,vel torto naso,
si fracto pede,si mãcus,si gibbus, si lippus,si albuginem habẽs
in oculo,si iugem scabiem,si impetiginẽ in corpore,si pondero
sus,si languidus,quia indignũ est dare Deo,quod dedignat̃ ho
mo.lxxj.d.hinc & enim.&c.seq.ĩ quo instruimur quales à cleri
26 catu sint repellẽdi.†Dicũtur autẽ clerici à cliros Græcè,quod
est sors,seu hæreditas Latinè,quasi sint de sorte dñi, vel quasi
Dominus eorum sors sit,iuxta illud Prophet.Dominus pars hę
reditatis meæ,& c.xij.q.j.clericus.& c.qui.extrà de præb.cùm *psal,15.*
secundum.Ex quo patet,ꝙ nihil extrà Deũ habere debent,sed
solum decimas,primitias & oblationes, quæ sunt hæreditates
domini accipiant,siue quasi sint sorte electi. *In* veteri nanque
testamẽto,& apud Gẽtiles,& clerici & sacerdotes sorte & libris
eligebantur:& in nouo testamẽto Mathias sorte electus est.pri *psal. 15.*
mus autem clericus factus est Petrus.*I*gitur papa decimus à B. *Act. 1.*
Petro composuit clerum,& distribuit gradus. Circa coronam
clericorum tria attendenda sunt,scilicet capitis abrasio, capil-
lorum detruncatio,formæ circulatio. Ad capitis abrasionem
tria sequuntur,scilicet munditiæ conseruatio,deformatio,& de
nudatio,munditiæ conseruatio,quia ex capillis sordes in capi
te aggregãtur.Deformatio,quia capilli ad ornatũ sunt.signifi-
cat ergo tonsura mundã & non formabilẽ vitã,id est,ꝙ clerici
debẽt habere munditiam mentis interius: & non formabilem
vitam,id est,nõ exquisitũ habitum exterius, secundũ *Dyoni-*
sium in ecclesiastica Hierar.Rasura quoque & tonsura capillo-
rum,est depositio omnium temporalium. Clerici enim victu
& vestitu contenti,oĩa communia habere debent.xij.q.j. cleri
cus,&c.dilectissimis.Vnde iuxta Apost. Comam non nutriant
sed caput desuper in modum sphæræ radant.xxiij d. prohibi-
tæ.Denudatio autem ipsa superioris partis capitis,nullum de-
bere esse medium inter nos & Deum demonstrat, vt reuelata
facie gloriam Domini liberè contemplemur. Rursus radimus
caput relictis inferius in modum coronæ capillis, quia caput
mentem signat,capilli verò seculares cogitationes. Sicut ergo
caput mundatur superius à capillis, ita mens nostra dum su-
periora,id est,cœlestia cogitat, à secularibus cogitationibus
mundari debet.Sed pars inferior capillos habet: quia non est

prohibitum aliquãdo de secularibus cogitare, sine quibus vita præsens duci nõ potest. j.q.j. si quis obiecerit. Circa detrũcationem capillorũ notandum est, quia illa significat, quòd clerici oẽs superfluas cogitationes debent à mente abscindere. † Ab 27
tonso igitur capite & patentibus auribus incedere debẽt, ne capilli crescẽdo aures operiant, & oculos impediant. xxiij. di. nõ liceat, quoniã prouidendum est, nec seculares cogitationes aures & mentis oculos impediendo, nos ad secularia trahant. Vñ capillos super aures tondeam⁹, vt quinq; capitis sensus expeditos ad Dei seruitiũ habeamus. Benè igitur ad Ezechielem dicitur, Sacerdotes caput suũ non radant, neq; comam nutriant:
Ezec. 44 sed tondentes attõdeant capita sua. Siquidem vt ait Greg. ĩ pastorali. li. c. xviij. Capilli ĩ capite exteriores, sunt cogitationes in mente. Qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis exprimũt. Quæ quia ex negligẽtis sensu importunè aliquando prodeunt, quasi nõ nobis, sentientibus procedunt. Quia ergo Sacerdotes qui sunt sacri fideliũ duces, solicitudines exteriores habere possunt, nec tamẽ eis vehementer incũbere debẽt, rectè caput radere, & comã prohibentur nutrire, vt cogitationes cordis de vita subditorũ, nec à se fundit⁹ amputẽt, nec rursus ad crescendum nimis relaxent. Et benè sub-
Ezec. 44 ditur, Tondentes attondeant capita sua, vt videlicet curæ temporalis solicitudines, & quantum necesse est, prouideant, tamen rescindentur citius, ne immoderatius excrescant. Dum ergo per administrationem exteriorum, prouidentia corporũ, vita protegitur, & rursum per moderationem cordis intentionem non impeditur, capilli in capite Sacerdotis reseruãtur, vt cutẽ cooperiant, & resecentur, nec oculos claudant. Circa formæ circulationem seu coronã sciendũ est, ꝙ fit propter multa.
† Primò in signũ quòd Christus Rex noster seipsum in ara crucis oblaturus, spineã coronam portauit. Vnde & nos q per eãdem passionem saluari desideram⁹, Dominicæ passionis signũ, id est, formã spineæ coronæ quã ipse vt spinas peccatorum nostrorum auferret in passione portauit in capite, in verticibus nostris portamus, vt sicut ille pro nobis, sic & nos pro illo irrisiones & opprobria paratos esse libẽter sufferre mõstremus. Secundò, circulus capillorũ, virtutem æqualitatis vndique rationi consentientẽ designat. Tunc enim tẽporales res benè cogitantur, si conueniant rationi. † Tertiò circularis figura fit, qa 29
hæc figura nõ habet principiũ, neq; finẽ. Per quod dat̃ intelligi, ꝙ clerici sunt ministri Dei, qui non habuit principiũ neq; habebit finẽ. Quartò, hæc figura nullum habet angulũ, per quod significatur, ꝙ clerici non debẽt habere sordẽ in vita, quoniam
vbi

vbi angulus,ibi sordes,vt dicit Bern. Et quod debent habere veritatem in doctrina,qm̄ veritas angulos non amat, vt dicit Hiero. Quintò,quia hæc figura,omnium figurarum est pulcherrima.Vn̄ in hac Deus cœlestes creaturas fecit,per quod significatur,ꝙ clerici debent habere pulchritudinem interius in mente,& exterius in conuersatione. Sextò,quia hæc figura est omnium simplicissima.Nā secūndum Aug.nulla figura ex vna linea tantum consistit,nisi sola circularis,quæ vnica linea clauditur,per quod significatur,quod clerici debent habere simplicitatem columbinam,iuxta illud,Estote simplices, sicut colūbæ
30 vj.q.j.ex meritò. † Septimò corona clericos esse specialiter regnum Dei demonstrat.Ipsi nanq; secundum Hier.xij.q.j.duo sunt,sunt Reges & Sacerdotes.i.regales Sacerdotes,& sunt Reges.i.se & alios in virtutibus regentes,& ita in Deo regnum ha- *Mat.5.*
31 bent.† Sanè rasura capitis clericorum fit,sicut ait Beda in historia Anglorum,in memoriam eius,quia cùm beatus Petr⁹ in Anthiochia prędicaret,abraserunt summitatem capitis eius in contumeliā nominis Christiani & Dñicę passionis,quod quidē hodie toti clero in honorem traditur.Fuerunt tamen,qui dicerent,ꝙ tōsuræ ecclesiasticæ vsus à Nazareis, qui omnia veteris legis custodiunt,exortus est.xxiiij.q.iij.ver. Nazarei. Hi enim prius crine seruato,denuò post magnæ vitæ continentiam,caput radebant,& capillos in igne sacrificij mittebant, vt perfectionem deuotionis suo Domino consecrarent.Quorum exemplo ab Apostolis introductum est,vt & Nazarei ac sancti Dei crine prætonso innouentur,quamuis olim Christiani à Iudæis quasi in opprobrium Nazarei vocarentur,pro eo, quod Saluator noster à vico quodam Galilææ Nazarenus appellatus est. Potest etiam dici,quòd vsus tonsuræ à lege occasionem traxit. Sacerdos nanque legis tyaram,idest, pileum ex bysso in modum medię sphæræ in capite,Rex verò coronam gestabat,pars verò capitis rasa tyaram,circulus crinium designat coronam, ad notandum,quod instituit eos Deus genus electum,in Regalē Sacerdotem.Rursus lex coronam quatuor digitorum, super *1.Pet. 2.* mensam,& desuper aureolam fieri iubebat. Cæterùm ad Eze- *Ezech.5.* chielem Dominus dicit,Sume gladium acutum,& educ per caput tuum & barbam.Longitudo nanque capillorum, multitu-
2 dinem significat peccatorum.†Hinc igitur clerici barbas sibi radere informantur.Ratio nanque pillorum barbæ, qui ex superfluis stomachi prouenire dicuntur humoribus, designat, quod vitia & peccata,quæ in nobis superflua sunt,resecare debemus.Radimus enim barbas,vt per innocentiam & humilitatem puri videamur,& Angelis, qui semper in iuuenili ætate

florent,coæquemur. *In* ieiuniis tamen quandoque capillos crescere permittimus,quia cogitationes quæ contra Deum non sunt,vt est ecclesiam ædificare,agrum colere,& similia , quæ tempore abstinentiæ fieri solent,prohiberi non debent Concilium Carthaginẽse statuit:extrà de vita & honestate cleric. xxxiij. dis. si quid.vt clerici neque comam nutriant,neque barbam.† Ordi 33
nantur autem clerici,vt Deo seruiant,nec de cætero seruiant mundo:nec gloriæ mundi. *D*ebent ergo offerre corpora sua
Rom.12. hostiam viuentem,sanctam,Deo placentem. Vnde *A*postolus ad Rom. Confundantur omnes qui gloriantur in stultitia.idest in gloria mundi,quæ non est vera gloria, sed imago gloriæ. Quare autem ordinandis manus imponatur, dicetur in tractatu de Diacono.† Ordinantur in quatuor temporibus,ideò 32
quia Sacerdotes & alij clerici locum in ecclesia obtinent,quem Leuitæ in populo Israel obtinuerunt,quos sicut in libro Nume
Num.3. rorum legitur, Dominus pro primogenitis recipit, & eos in Aegypto, dum primogenita Aegyptiorum interficerentur, custodiuit,primogenita verò,quasi quædam primitiæ sunt.Vnde quasi primitias *D*omino offerimus, cùm aliquem ad sacros ordines consecramus.Conueniens igitur est,vt in primitiis temporum,scilicet in quatuor temporibus,primitias hominum offeramus,Rursus,ideò in quatuor temporibus,vt quatuor virtutibus exornentur,& sub quatuor Euangeliis seruire Christo, & ecclesiæ moneantur,In Vere,vt virtutibus floreant. *I*n Aestate,vt fructus afferant,In Autumno, vt fructus bonorum operum metant.In Hyeme,vt collectos conseruent in horreo,& eis fruantur in Domino.Et vide in sexta parte sub Sabbato post Dominicam 17.Ideò autẽ † potius in Sabbatis quatuor tem- 35
porum, quàm in quartis vel sextis feriis fiunt ordinationes, quia illa dies Spiritui sancto consecrata est,cuius dono in ordinibus recipiuntur.Præceptum enim est à priori populo.Sabbatum celebrare,ad hoc, vt esset figura sanctificationis Spiritus
Exo.16. sancti. Vnde in Exod.Requies Sabbati sanctificata est Domi
Exo.31. no.Et iterum,Custodite Sabbatum meum, sanctum est enim
& 35. mihi,quia erit signum inter me & vos in generationibus ve-
Gen.2. stris. Exod.Prætereà,nunquàm legimus in Gen. sanctificationem fieri per omnes priores dies, sed de Sabbato solum dictum est, Sanctificauit *D*eus diem Sabbati. Fiunt etiam in Sabbato in signum,quòd ordinandi debent habere Sabbatum temporis,vt tandem transeant ad Sabbatum æternitatis. Ordinatio autem,quæ fit in Sabbato , sequentis diei est. Figurat enim sacerdotes ordinatos, esse ministros diuersorum Dominicorum sacramentorum. Ideòque fit hora nona,quia

iam illud tempus ad Dominicum diem, scilicet resurrectionis intelligitur pertinere.lxxv.d.st.quia partibus.extrà de tēp.ord. literas.Ordinandi.n.ad Christi similitudinem Sabbato resurre
36 xisse intelliguntur. † Congruè igitur in hac die.s.Dn̄.ca celebrantur ministeria sacerdotalium benedictionum,in qua sunt collata chrismata gratiarum,in ea Dn̄s resurrexit,in ea Apostolis insufflauit,dicens, Accipite Spiritum sanctum,quorum remiseritis peccata,remittentur eis.In hac promissus Spiritus sanctus aduenit.Rectè ergo ad eam benedictiones sacerdotales dirigimus,vt cum Apostolis hilariter cantare possimus,Veni sancte spiritus,reple tuorum corda fidelium.s.ordinatorum. Fiūt etiam ordinationes in Sabbato mediante hebdomade quadragesimæ,qua cantatur,sitientes.lxxxv.di.c.fi.lxxiij.c. principali. xvj.q.j.in parochiis.& etiam in sabbato sancto,veruntamen vsque ad tempora Simplicij Papæ, Romani Pontifices dicuntur semper in Decembri ordines celebrasse,vt dicetur in sexta parte sub sabbato post decimam septimam Dominicam. Vnde & tunc officia plena inueniuntur,quod in aliis non contingit.*In* sabbato verò post Pentecost.ordines sacri nō cōferuntur, quia in sequenti tunc septimana recepta spiritus sancti gratia cele-
37 brantur. †Solus autem Romanus Pontifex potest subdiaconos facere in diebus Dominicis,extrà de tēp.ord.cap.j.Alij Prælati possunt in diebus Dominicis solū minores conferre,& virgines consecrare. Si autem ob vrgentem necessitatem in die Dominica ordinatio fiat,quia fortè perfici non potuit in sabbato,debet hoc fieri ieiunio continuato , tam ab ordinando quam ab ordinatore,quia tunc propter continuationem ieiunij fingitur vna dies,extrà de temp.ord.c.literis.lxxv.dist.quod
38 patribus,& c.seq.†Cæterùm in quibusdam locis habentes festa suarum ecclesiarum in sabbatis quatuor temporum, transferre dicuntur ieiunium in præcedentem septimanam ob honorem suarum festiuitatum , sed dicimus nec hoc eis licere, nec tunc posse ordines celebrari. Melius igitur esset festiuitates ipsas transferri.*De* hoc dicetur in sexta parte sub quarta feria tertiæ hebdomadæ Aduentus. Qua die & hora fiat Episcoporum consecratio,sub titul.de Episcopo dicetur.*Illud* etiam considerandum est,quòd sacerdotes & Diaconi,tantum nominantur ab Apost.in Epist.eo quòd ipsi præcipuè in ministerio altaris necessarij sunt.Cæteri verò ordines posteà adiecti sunt pro vtilitate ministerij,quia propter multitudinē credentium ritè per illos non poterat adimpleri.Vnde & secundū Ambr. illorum ordinatio præcipuè circa altaria celebratur, & pro eis Episcopus ante altare prosternitur. Alij verò nequaquā

Mar.16.
Ioan.20.
Act.2.

ad altare ordinãtur eo quòd nec ad altaris ministeria statuũtur sed alia officia implẽt, cantãdo siue legẽdo siue alia seruitia faciendo, omnes tñ quærunt faciem prælati, i. præsentiam Dñi, vt vacant in primogeniis hæreditate, ad instar Iacob qui sibi fratris primogenita vendicauit. Et attende quod in quibusdam ecclesiis immediatè post collationem cuiuslibet ordinis cantatur responsoriũ vel tractus, prout apparet in libro Pontificali, per nos edito, & benè ad denotandum, quod ordinati in lectione iam dicta instructi ad solicitudinem & laborẽ quæ per responsorium & tractum significantur, vocantur. Quia verò de virginum consecratione mentio facta est, videndũ est primo, quib⁹ diebus benedicantur. Secundò, quid significent, quæ in earum benedictione aguntur. †Benedicuntur autẽ in Dñicis diebus: 39
& in diebus Epiphaniarum, & in albis Paschalibus, & in festis Apostolorum, vt Spiritus sanctus super eas simplices, vt columbas descendere videatur, & vt per Apostolos, per morem virginitatis ecclesiæ prius tradiderunt, quasi per paranymphos spõsæ Domino cõsecrentur. Sequitur videre, quid significent, quæ in earum benedictione aguntur: & licet omnis aĩa Deo despon-
Osee. 2. setur per fidẽ: vnde Oseæ: Sponsabo te mihi in fide. Virgines tamen specialius Christo desponsari dicũtur: qa earũ caro carni Christi familiari⁹ se cõformat: pro eò quod illa sicut nec caro Christi corruptionẽ nõ sensit. Et inde est quod virgines sequũ-
Apo. 13. tur agnũ: quocunq; ierit. Apoca. †Sanè virgines benedicendæ 40
sub papilione, vel aliquo alio loco stant, inclusiuéq; Archipresbytero vel alio ante Euangeliũ alta voce cantante: Prudentes virgines, &c. cũ cereis ardentibus in manibus, nudis capitibus exeunt obuiam Episcopo, & Ecclesiam ingrediuntur. Si quidẽ
Luc. 12. cereos accensos ferunt in manibus: Iuxta illud Luc. Sint lumbi vestri præcincti & lucernæ ardẽtes in manibus vestris: vt ostendant se imitari prudentes virgines, quæ ornauerunt lampades
Mat. 15. suas, & exierunt obuiam sponso. Sponsus nãq; earum est Christus quem Pontifex eius vicarius repræsentat: Lucernas quidẽ ardentes in manibus tenere, est per bona opera exemplũ proximis monstrare. Iuxta illud Saluatoris: Luceat lux vestra corã
Mat. 5. hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. Egressus verò earum de papilione: & ingressus in Ecclesiam, designat quod per suscipiendam benedictionem, & à Christo desponsationẽ, de ergastulo, & ærumnis, ac tenebris præsentis vitæ atq; fallaciis ad cœlestis regni libertatem, gaudium ac claritatẽ, & ad superni Regis thalamum transducuntur. Vnde Ecclesia: Veni electa mea: & ponam in te thronum meum. Nudis capitibus obuiam veni

veniunt,& pōt fex cantando dicit illis,Venite,& ipsæ similiter
cantando respondent, & nunc sequitur ad repræsentandum,
quod in Canticis legitur,Surge amica mea,sponsa mea,osten-
de mihi faciem tuam,& sonet vox tua in auribus meis. Rursus Cantic.2.
denudatio capitum,depositioné & abrenūtiationē mundano-
rum congruè designat.Nudato etiam capite,Ecclesiam ingre-
diuntur,ad notandū quod velut formosæ & sponso placidæ in
ipsius sponsi tabernaculū introducūtur,iuxta illud in Canticis, Cant.1.
Nigra sum,sed formosa,& introduxit me Rex in tabernaculū
41 suum.†Ter autem dicitur eis,Venite.ad notandū quod ad hoc
tripliciter debemus venire.s. Per abdicationem proprietatis.
Per votum castitatis.Et per sponsionem obedientiæ. Debent
quidem venire.Primò p abdicationē proprietatis de conuersa- psal.140.
tione mundana,de seruitute Aegyptiaca,de carcere,de laqueis Sap.14.
& de retibus,vnde psal. Cadent in retiaculo eius peccatores.
Et Sapien.Creaturæ Dei factæ sunt in tentationem animę ho-
minum,& in muscipulam pedibus insipientium. Secundò, de-
bent venire,per votum castitatis,tanquam prodeuntes à dele-
ctatione carnali & immūditia,& loco toxicato , de quo si quid
anima sumit,& per pœnitentiam non reiicit,moritur morte æ-
terna. Tertiò,per sponsionem obedientiæ de propria volun-
tate,sicut de corruptione & clibano accenso, & de Babylonica
fornace. Et ideò cum pueris,qui erant in fornace illa dicunt,
Et nunc sequimur in toto corde & timemus te , & quærimus
faciem tuam. in Daniel. parum ante psal. Bened. De quoli-
bet autem istorum exeundum est firmo cordis proposito, so- Dan.3.
lenniori voto,& totius vitæ perseuerantia.Et hę sunt quasi tres
diætæ.Exod. viam trium dierum ibimus in solitudine. Quas
tres diætas præmissæ tres vocationes,tripliciter factæ designāt. Exod.3.
Quia verò post susceptum tam laudabile propositum , restant
insidiæ & tētationes dęmonum,atque accerrima contra mun-
dum,carnem,& dęmones certamina , & insuper regularis ob-
seruantię difficultas,quę muliebris infirmitas sufficienter per
se sustinere non posset:ideò diuinum auxilium , & sanctorum
suffragia per litaniam,quę subiicitur,implorantur †Consequē
ter deponunt vestes veteres , & induunt nouas benedictas,ad Ephes.4.
notandum,quòd in hoc proposito vetus homo exuitur,& no-
uus induitur,qui sicut legitur Ephes.Creatus est in iustitia & san
ctitate veritatis. Et debent esse vestes mundę & candidę,
ad significandum , quòd quia Dei filio desponsantur , debent 1.Cor.10.
de cętero se mundas & sanctas absque macula præseruare
vel conseruare. Iuxta illud Apostoli , Despondi enim vos
vni viro virginem castam exhibere Christo. Hoc enim cādor

seu munditia vestis ostendit. Vnde Ecclesiastes: Omni tempore
Eccl. 9. vestimenta tua sint candida. Et hoc est sumptũ à B. Cęcilia, quæ
exterius veste fulgebat, intus castitate nitebat: & ab Angelis,
qui in Christi resurrectione visi sunt in vestibus albis. Vel si sit
niger habitus, significat carnis mortificationem. Quia enim
Christus sponsus suus mortuus est pro ipsis, debent & ipsę com
Gal. 5. mori pro illo. Vnde Apost. Qui Christi sunt, carnẽ suã crucifixe
Rom. 6. runt cum vitiis & concupiscentiis. Et Rom. Si complantati facti
sumus similitudini mortis Christi, simul & resurrectionis eri-
mus. Rursus nigredo habitus, est cõtemptus viridis amplexus.
†Subsequenter indutæ vestibus benedictis versus Episcopum 43
veniunt, quasi ad ipsum actu dicant: Regnum mundi & omnẽ
ornatum seculi contempsimus, propter amorem Domini no-
stri Iesu Christi, &c. †Vela quoq; super scapulas & pectora de- 44
pendentia ex institutione Sotheris Papæ, cum signo crucis ea-
rum imponuntur.

Primò, ad significandũ, ꝙ ꝓ Christo debẽt mundũ humiliter
Galat. 5. corde & operę cõtẽnere, & sensus velare ac memoria passionis
Christi munire: ne ad mũdana lasciuiendo exeãt, vel illa ad illa
rum sensus intrent. Iuxta illud Apost. Mihi mũdus crucifixus
est, & ego mũdo. Secundò, velantur, quia non sunt imago Dei.
Psal. 91. xxxiij q. v. mulierem. Tertiò vt ostendantur subiectę.

Quartò, ne illicitè cunctis viris appareãt. Quintò, ne species
earum occasio inspectoribus sit peccandi. quia Psal. ait: Do-
mine, delectasti me in factura tua, & creaturæ Dei factæ sunt in
tentationẽ: vt præmissum est, Velum ergo, est signũ pudoris, &
futuri honoris. Deinde, quia Christo despõsantur, q est alpha
Apoc. 1. & omega, id est, principium, & finis: ideò datur eis anulus, q
est rotundus, principio & fine carens. Et ponitur in quarto digi
to ex quo vena quædam sanguinis ad cor protẽditur vt sciãt se
sponsum suum Christum toto corde debere diligere, & ei inse
parabiliter adhærere. Postremò vero coronæ capitib. earũ im-
ponũtur, iuxta illud Ecclesiast. Veni sponsa Christi & accipe co
ronã, &c. ad notandũ quod quando virgo per consecrationem
summo Regi desponsatur, Regina efficitur, id est, se & alios in
virtutibus regens. Vnde Prouerb. Vt addatur gratia capiti tuo,
Prou. 1. & torques collo tuo. In qua coronatione Pontifex cãtat illud
cãticũ lętitię. Veni electa mea, &c. tãquã cęlestis spõsi paranym
phus. Et hinc est, quod illarũ amici & cõsanguinei in hac cõse-
cratione lætãtur. Leo Papa primus instituit in cõcil. Calcedon.
quod ipse celebrauit, solas virgines debere velari. † Quia verò 45
in præmissis de velo mẽtio facta est, ideò notandũ, quod velũ
aliud est conuersionis, aliud consecrationis, aliud professionis.

aliud

aliud ordinationis,aliud prælationis. Velum conuersionis,aliqua de seculari vita ad religionem transiens,assumit,& tunc si per annum inter velatas steterit,vlterius exire non poterit. extrà de regu.vidua.& c.statuimus. Velum consecrationis, à solis Episcopis solis virginibus,& solũ in festiuis & Dominicis diebus datur. Vrgente tamen necessitate,sicut & baptismus,omnibus dari posset.xx.q.j.deuotis. Non datur etiam nisi in 25. anno illud recipienti,nisi fortè dispensatiuè.lxxvij.di.placuit. Velum autem professionis suscipitur à virgine,quando continentiam profitetur,non tamen ante 12.annum.c.q.j.& q.ij.puella. quoniam nec ante illud tempus benedicitur.extrà de regul.cũ virum. Datur velum huiusmodi cum benedictione solenni & cum litania,extrà ea.parte. Hoc velum nullus Episcopus dat viduis vel corruptis,vt in ca.deuotis.in fi.sed ipsum met de altari (vt dicunt quidam)assumunt.xxviij.q.j.vidua,extrà de reg. vi-
46 rum.†Sanè,virgo & non vidua,ideò ab Episcopo velatur,quia virgo in hac desponsatione typum gerit ecclesiæ, quæ pura & virgo vni nupsit viro,id est,Christo. Et in signum huius rei,velatur ab Episcopo,quia à Christo recipitur in coniugium. In cuius persona dictum est,anulo suo subarrauit me Dominus. Sed vidua non gerit in tali facto typum ecclesiæ : sicut virgo,cùm 2.Co.16.
non sit integra mente & corpore sicut illa. Vnde non sic coniũgitur Christo,vt repræsentet ecclesiæ cõiunctionem, quare nõ
47 velatur.†Prætereà Sacerdos prohibetur secundis nuptiis interesse,& super secundò nubentes benedictionem infundere. extrà de secundis nuptiis.cap.j. prout dictum est in prima parte sub tit.de Sacramentis. Sed hæc vidua,quasi secundò nubit,primò homini,posteà in professione Christo,ideóque ei quasi celebranti secundas nuptias non porrigitur velum consecrationis, nec etiam professionis,sed ipsa illud suscipit de altari. Aiũt tamen quidam,quòd licet non ab Episcopo,potest tamen à Sacerdote velo professionis vel conuersionis velari,extrà de reg. vidua.xx.quæst.j.deuotum, extrà quod met.cau,c.i.à quo seu à cuius ministro habitum seu vestem religiosam assumit. xx. quæst.j.vidua.extrà de cler.vel vo.consuluit. In libro tamen Põtificali secundum ordinem Romanum,habetur benedictio viduæ continentiam profitentis,& veli eius. Nam & Dominus Sareptanam viduam per Heliam Prophetam consolatus est. Et vidimus in vrbe Episcopum Hostien. inter virgines benedice-
48 re duas viduas moniales. † Velum ordinationis olim diaconissæ in quadragesimo anno dabatur,vt posset legere Euangelium in nocturnis.xxj.quæst.j.sanctimoniales.xxvij.q.j.diaconissa in concil.Laodic.xxxij.dist.c.fin.statutum est vt mulieres

quæ apud Græcos presbyteræ appellãtur, apud nos verò viduę, aut seniores vniuiræ aut matricuriæ appellantur in Ecclesia, tãquam ordinatas constitui non debere. †Velum prælationis olim Abbatissis in xl. anno dabatur xx. q. ij. iuuenculas xxxj. q. quomodo. Illud autem sciendum est, quòd sacrosancta mater ecclesia gradus & ordines habet distinctos. Et Rom. Pontifex celebriter Missarum solennia agens, sex habens secum ordines clericorum, scilicet Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Subdiaconos, Acolytos & Cantores, ipso numeri sacramẽto perfectionem huiusmodi officij manifestans. Senarius nãque numerus perfectus est, vt iij. procemio tertiæ part. dicetur. Sed & sex ordines ministrorum fuisse in veteri test. legimus, videlicet Pontifices, Sacerdotes, Leuitas, Nathineos, Ianitores, & Psallẽtes, quos ex maiori parte distinxit Artaxerxes in Epistola quã Esdræ scribæ direxit, dicens, Notum facimus de Sacerdotibus vniuersis, & Leuitis, & Cantoribus, & Ianitoribus, & Nathineis, & ministris domus Dei, vt eis vectigal, tributum, & annona nullatenus imponatur. †Ordines verò ecclesiasticos Siluester Papa enumerat xxiij. dist. à subdiacono. & j. qu. vij. clericus. dicens, Pontifici presbyter, presbytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiacono acolytus, acolyto exorcista, exorcistæ lector, lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus, in omni loco obsequiũ repræsentent. Beatus quoque Isidorus xxj. d. cleros. ita dicit, Generaliter clerici nuncupantur omnes, qui in ecclesia Christo deseruiunt, quorum gradus, & nomina sunt hæc, ostiarius, psalmista, lector, exorcista, &c. mentionem enim facies post alia de cãtore. Et hi omnes gaudent priuilegio clericali. Verumtamen quidam perfidi hæretici sacramentum ordinis contemnentes, falsò mentiuntur, quòd ecclesia Christi non habebat personas, quas exorcistas, ceroferarios, lectores, vel diaconos appellaret, sed solum exorcistas dæmonum, qui aduersabantur Paulo, nec ea quæ Christus fecit, vel Apostolus dixit prò tam vilibus significationibus, quæ infrà sequuntur, fecit & dixit, sed altiora & pretiosiora quę Romana nescit ecclesia, demonstrauit. †Horũ autem ordinum quidam sunt non sacri, & quidam sacri. Non sacri, seu minores ordines sunt hi, cantoratus, psalmistatus, ostiariatus, lectoratus, exorcistatus, acolytatus. Sacri verò seu maiores sunt isti, subdiaconatus, diaconatus, præsbyteratus, Episcopalis ordo. †Communiter autem asseritur septem ordines fore, quorum ostiarius est primus, & sacerdos vltimus, propter septiformen Spiritus sancti gratiam, cuius munere sua officia prosequuntur. Si autem velis ad singulos ordines singula dona referre, à timore incipiens, illum ostia-

49 50 51 52

rio

rio deputabis,& exinde singula singulis referens, sapientiam presbytero adaptabis. Esa. 4. Hæ sunt septẽ mulieres, in quibus Spiritus sanctus habet hospitium,& vnaquæque illarum suum
35 parat conuiuium. †Rursus spiritualiter ostiarius est,quicunq; spiritualiter alios in ecclesiam introducit.i.qui fidem prædicãdo docet. *Lector* est,quilibet mores docendo,exorcista, orando,acolytus,illuminando,subdiaconus,humilitatem monstrãdo,diaconus,alios exhortando,sacerdos,seipsum,hostiam sanctam Deo offerendo,Episcopus,sacramenta ministrando. De quolibet tamen seriatim specialiter prosequamur.

ADNOTATIO.

*Spiritualiter.) Potest etiam legi,aut certè addi, specialiter,ꝙ singula officia singulis,non plura vni conferantur.N.Doard.

SVMMA.

1 *Cantoris,& eius diffinitio.* 2 *Dauid cantores instituit.*
3 *Cãtores vocib⁹ cõsonis cãtare debẽt.* 4 *Cãtãdi vsus,quorsũ ĩstitut⁹.*
5 *Cantoris nomine,qui intelligantur.* 9 *Cantores baculos gestãt.*

De Cantore. CAP. II.

NOnnulli cęcitate ignorantiæ,ducti cantoratum de minoribus esse autumant ordinibus,pro eo,quòd (vt iam præ
1 missum est) in †quibusdam canonibus inter minores ordines fit mentio de cantore. *F*alluntur tamen, quoniam nomẽ est officij,& non ordo. Qui autem in veteri testamento cantores dicti sunt,hodie lectores vel Psalmistæ vocantur. Cantor itaque vocatur qui vocem modulatur in cant. xxj.d.c. cleros. cuius duo sunt in arte musica genera,præcẽtor.s.& succentor. Pręcentor,vocem pręmittit in cantu,succentor,canendo subsequenter respondet. Concentor verò dicitur,qui consonat. Vnde qui non consonat,non concinit,nec concentor erit. Sanè
2 †Dauid Prophetarum eximius cultum Dei volens solennius ampliare,cantores instituit,qui coram arca fœderis Dñi musicis instrumentis & modulatis vocibus decantarent,inter quos pręcipui fuerunt Heman, Asaph,& Æthan, sed omnium primus Heman, cuius vicem nunc in ecclesia primicerius obtinet,vel pręcentor,qui cantoribus est pręlatus, vnde legitur in Paralipomenon,Isti sunt quos constituit Dauid super cantores domus Dñi,stantes iuxta ordinem suum in ministerio,de filiis Para. 6
Caphat,Heman cãtor filius *I*ohel,& à dextris suis Asaph filius
3 Barachię,ad sinistram ante Aetham,filius *C*usi. †Porrò debent cantores cantare cõsonis vocibus,& suaui modulatione cõcinere,quatenus animos audiẽtiũ ad deuotionẽ Dei valeant excitare. *V*erũ secundũ Gre.xcj.d.in sctã.plerunq; in sacro ministerio dũ blanda vxor quæritur,congrua vita negligitur,& cã-

 tor

tor Deum moribus simulat: cùm vocibus populum delectat. Et Aug.li.conf. Cùm me magis mouet cātus, quàm res, quæ canitur, pœnaliter peccasse confiteor: & tunc me audisse cantantem. Ideoque in ecclesia Romana altaris ministri cantare non debent, solúmq; Euangelicæ lectionis officium intra missarum solennia exoluant. Et Apost. ait: Cātantes & psallentes in cordibus vestris Dño: & Hiero. xcij. di.c.j. Nō audiant (inquit) adolescentuli: audiant hi, quibus est officium in ecclesia psallendi Deo, non voce tantum, sed corde esse cantandū: nec in tragœdorum modum guttur & fauces medicamine liniendæ sunt: vt in ecclesia theatrales moduli & cantica audiantur. Cantantes igitur in corde & in charitate, cantent in choro: quoniā magis deuotione cordis, quā iubilatione vocis cātandum est. xxxviij. di. edulio. nō tenētes in manibus cymbala, vel aliqd hmōi, ꝑut in veteri testamento fiebat. † Cæterùm, propter carnales, non ꝑp spirituales, cantandi vsus in ecclesia institutus est: vt qui ver 4
bis non cōpunguntur, suauitate modulaminis moueantur. Vñ Aug. in li. confes. Cōsuetudinē canendi, probat Ecclesia, vt per oblectamenta auriū infirmior animus ad effectum pietatis assurgat. Antiqui pridie, quo cātandū erat, cibis aliis abstinebāt, ꝑp cām vocis, præter q̄ leguminibus, psallentibus apertis. Vñ & cantores, vulgo fabarij dicti sunt. † Cantores aūt sunt, qui Dei 5
laudatores, repræsentant prædicatores, alios ad Dei laudes excitantes. Eorum nanque symphonia plebē admonet in vnitate cultus vnius Dei perseuerare. Per cantoris quoque officium, paterfamilias intelligitur, qui de thesauro suo noua & vetera profert. Nec est prætereundum, quòd cantores † tenent bacu- 6
los in choro, ad repræsentandum illud, quod in lege præcipiebatur, vt videlicet edentes agnū, baculos in manibus haberēt, significantes, ꝙ qui ad patriam festinant, esu Cœlestis agni baculis, i. scripturarū sentētiis indigent cōtra dæmones. Per baculos enim cantorū, sentētias scripturarū vel doctrinas prædicatorū intelligimus. Vnde cùm legitur euangelium, deponuntur, quia per euāgelicā prædicationē legales deposuimus obseruantias. De choro dictum est in prima parte sub tractatu de Ecclesia, de cantu verò in fine procemij quintæ partis dicetur.

SVMMA.

1 *Psalmista quā variè dicatur. Et cur rara de eo mentio in sacris canonibus, nu. 2. 3 Psalmista, vnde dictus. Et eius officium.*

De Psalmista. CAP. III.

1 Psalmistatus † quoq; tonsoratus vocatur, sicut cōstitutio Inno. iij. extrà de reg. iu. cùm inter. euidēter ostēdit, quādoque etiam clericatus. Vnde in alia eiusdem Innoc. epistola

extra

extrà de æta.& qual.c cũ contingat.dicitur,quod Abbas benedictus sacerdos,potest in suo monasterio clericalẽ dare tonsuram.per quam ordo clericalis confertur, qui ordo sic collatus psalmistatus vocatur.In canone quoque Leonis Papę xxxij. di. seriatim.sic inter cætera cõtinetur.Seriatim & apertè prosequamur quòd sancta Romana Ecclesia in gradibus clericorum ait,clericos,postiarios,lectores,&c.at nomine clericorum,psalmistas ibi intelligi indubitatum est. Vocatur etiam quandoq; cantoratus.Vnde Tholeta.concil.xxij.d.si de Psalmista.ita legitur,psalmista.i.cantor,potest absque conscientia episcopi,sola iussione presbyteri, officium suscipere cantandi, dicente sibi
2 presbytero, vide vt quod ore cantas corde credas:& quod corde credis,operibus comprobes.Sanè,quòd in † plerisque sacris canonibus,& præcipuè xcij.à diacono.lxxvij.di.c.j.& ij.& iij.facta de aliis ordinibus mentione.nihil de hoc ordine tangitur, ex eo contingit,quoniam alij omnes cum solennitate,& à solis episcopis dantur: iste verò etiam à sacerdote conferri potest Ideoque hunc non ordinem,sed officium fore plurimi asseuerant,quanquam in eo ab episcopo collato quis clericale priui-
3 legium assequatur.xxj.di.cleros.in princ. † Dictus est autem Psalmista à psalmis dicendis,siue ab officio canendi, prout sub lectore dicetur. Ad ipsum nanque pertinet(secũdum Isid. xxv. di.perlectis)officium canendi,dicere benedictiones,id est,benedicamus Domino,laudes.i.allelu-Ia,vel Christus vincit, vel Christus regnat,&c.sacrificium,id est, offertorium, responsorium, id est, officium missæ, & quicquid ad canendi peritiam spectat.

SVMMA.

1 *Ostiarius,vnde dictus.Et eius officium,& nu.5.*
2 *Ostiarius,idem,quod ianitor.*
3 *Leuitis demandatum erat negotium ianitorum.*
4 *Ostiarij institutio,ex concilio Tholetano.*

De Ostiario. CAP IIII.

1 OStiarij(secundum Isidorum xxj.dist.cleros) dicti sunt eò quòd ostiis templi præsunt.Ipsi enim claues Ecclesiæ tenentes,omnia intus,extra quoq; custodiũt,atq; inter bonos & malos habẽtes iudiciũ,fideles recipiũt,ĩfideles respuũt, & excõmunicatos repellũt.† Ostiarij idem sunt,quòd ianitores,qui in vet.test.ad custodiã templi electi sunt,ne ingrederetur in illud immundũ in omni re.i.aliquid in omnibus rebus. Stabant enim prout legitur in Paraplipomeno in quatuor templi partibus,videlicet in oriẽte in occidẽte aquilone,& austro.

Portas

Portas templi singulas ita obseruantes:vt nec in puncto disce
derent à ministerio.Leuitæ † enim,quib numerus ianitorū cre- 3
ditus erat,eis cibos parabant:Hi autem imitantur æditos,qui
apud gentiles erant:& idem custodiebant. Sanè iuxta † decre- 4
tum Tholetani concilij.xxiij.d.ostiarius.Ostiarius cum ordina
tur postquam ab archidiacono instructus fuerit,qualiter in do
mo Dei debeat cōuersari,ad suggestionem archidiaconi,tradat
ei Episcopus claues Ecclesię de altari dicens, Sic age,sic viue
quasi redditurus Deo rationem pro his reb. quæ his clauibus
recluduntur.Clauium,ergo traditio,& verba præmissa sunt hu
ius sacramenti substantialia,cætera sunt solennitatis.

Hoc † officium implemus,dum per fidem in Ecclesiam ali- 5
quem introduximus,vel docemus.Christus hoc officium im-
pleuit quando dixit,Attollite portas principes vestras,& eleua
mini portæ æternales,&c.Et quando ementes & vendentes de
psal.23. templo eiecit.xvj.q.vij.sed hæc diximus quòd in Ecclesia spi-
Ioan.80. ritualiter agit,Vnde in Euangelio dicit,Ego sum ostium.

SVMMA.

1 *Lector,vnde dictus.Et eius munus.Et nu.2.3.5.*
4 *Lector quomodo instituatur.*

De Lectore. CAP. V.

LEctor † (secundum Isidorum.xxj.distin.cleros) à legendo, 1
Psalmista à psalmis canendis,vocati sunt. Lector enim præ
dicat,id est,legit siue recitat populis,quid sequantur, psal-
mista verò canit,vt excitet ad compunctionem animos audiē
tium,licet quidem lectores ita miserabiliter pronuntiēt. saltè,
& per vocem sonoram,vt quosdam ad luctū lamentationémq;
compellant.Lectores,etiam pronuntiatores vocantur, pro eo,
quòd palam siue à longè pronuntiant.Tanta enim & tam clara
debet esse eorum vox,vt,quamuis longè positorum aures im-
pleat.Ad † lectores quoque pertinet lectiones & legendas in ma 2
tutinis pronuntiare,& ea,quæ prophetæ vaticinati sunt,& Apo
stoli dixerunt:populis prædicare,id est,legere.Ad hoc enim or-
dinantur,vt libros Dei distinctè,& apertè ad intelligendum le-
gant,sicut in veteri testamento accipimus Esdram fecisse. Ad
† eius quoque pertinet officium panem,& omnes nouos fru- 3
ctus benedicere:Lectores autem idem sunt, quod carminum
relatores,qui erant apud Gentiles.Martinus Papa.xxij.di. lecto
res.statuit vt nulli liceat in populo psallere aut legere, nisi qui
ab Episcopo fuerint ordinati lectores. Sanè,iuxta † decretum 4
Thol concil.xxiij.dist.lector.lector cùm ordinatur.facit de illo
verbum Episcopus ad plebem indicans eius fidem, ac vitā atq;
inge-

ingenium. Post hoc spectante plebe, tradit ei codicem, in quo lecturus est dicens, Accipe, & esto relator verborũ Dei, habiturus, si fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum eis, qui verbum Dei ministrauerint. Codicis ergo traditio, & verba præmissa sunt de substantia huius ordinis, cætera, sunt solenni
5 tatis. Hoc officium † implemus, dum malè viuentes in Ecclesia, corrigimus, & aliquem bonis morib. instruimus. Christus hoc officium impleuit, quando in medio seniorum librum Esaiæ Prophetæ aperiens legit distinctè ad intelligendum, dicens, Spiritus Domini sup me, eò quòd vnxit me, &c. extra de sac. vnct. cap. vlt.

SVMMA.

1 *Exorcista, quis dicatur.* 2 *Exorcistæ officium, & nu. 6.*
3 *Salomon exorcismi modos inuenit.*
4 *Exorcistæ qualis sit institutio.* 6 *Energumeni qui & vnde dicti.*

De Exorcista. CAP. VI.

1 EXorkistis) secundũ Isid. xxj. d. cleros) *Græcè*, Latine adiurans siue increpãs vocatur. Inuocat enim super † cathecumenos seu super eos, qui habent spiritum immundum nomen Domini Iesu, adiurans per illud, vt egrediatur ab eis, de quo in vj. parte sub sabbato sancto dicetur Decet igitur, vt mũdum habeat spiritum, qui debet immũdis spiritibus imperare.
2 † Ad eum itaque pertinet exorcismos memoriter retinere, manus super energumenos & catechumenos exorcizãdo imponere. xxv. dist perlectis. *Et* secundum concilium Carthaginense, & de consecr. dist. v. energumeni, ipsis energumenis in domo Dei adsistentibus victum quotidianum opportuno tẽpore ministrare.
3 † Refert Iosephus Regem Salomonem modos exorkismou, id est, adiurationis adinuenisse, quibus immũdi spiritus ab homine obsesso per Elezarum exorcistam pellebantur, ita vt reuerti vlterius non auderent. Huic officio mancipati, exorkistai vocati sunt, de quibus in euangelio legitur, Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri exorcistæ, videlicet in quo eiiciunt? Et
4 imitantur quæstores, qui erant apud Gentiles. † Sanè, iuxta decretum Tholetani concilij. xxiij. di. exorcistæ. Exorcista, cùm ordinatur, accipiat de manu Episcopi librum, in quo scripti sunt exorcismi, siue adiurationes dicente sibi Episcopo, Accipe & commenda memoriæ, & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue catechumenum. Libri ergo acceptio & verba præmissa, sunt de substantia hu⁹
5 ordinis, cætera, sunt solennitatis. *Energumeni* † sunt qui à dæmonibus obsessi sunt, vel lunatici, siue morbũ caducum patien-

tes:

tes. sic dicti ab ergom, quod est labor, & meni, quod est defectus, & nous, quod est mens, quia secundum defectum mentis in defectu lunę maximè patiuntur.* Cathechumeni dicũtur in
Marc. 6. fidei articulis ante baptismum instructi. Hoc† officium imple- 6
Luc. 7. mus dum per nostras orationes vitium diaboli de homine expellimus. Christus hoc officium exercuit, quãdo de Maria Magdalena septem dæmonia eiecit.

ADNOTATIO.

*Patiuntur.) At rectius, iuxta natiuam etymologiã, energoumeni, id est, obsessi à dæmonibus. N. Doard.

SVMMA.

1 *Acolyti, qui, & vnde initium duxerint.*
2 *Acolytorum officium. & nu. 5.*
3 *Acolyti imitantur carminum scriptores, vel emunctores.*
4 *Acolytorum institutio.*

De Acolyto. CAP. VII.

Akoliti Grecè, Latinè ceroferarij, vel accensores luminũ nuncupantur. Hi ab Aaron & filiis eius ministerij sui 1
sumpserunt exemplum. Iuxta illud Exod. Præcipe filiis
Exo. 27. Aaron, vt offerant oleum de arboribus oliuarum, purissimum, piloque contusum, vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij, & collocabunt eam Aaron & filij eius, vt vsque mane luceat coram Domino. Quod ergo tunc sacerdotes agebãt, hoc nunc acolyti faciunt in ministerio lucernarum, quoniam præparant luminaria in sacrario. Multa quippè non solum in nouo, verum etiam in veteri testamento legi *Mosaicæ* super addita legimus & mutata, extra de consanguinitare & affinitate. non debet, Vnde Dauid in lib. Paralipomenon dixisse perhibetur, non erit officium Leuitarum, vt portent vltra tabernaculum & omnia vasa eius ad ministrandum. Acolyti
Para. 23 autem, secundum †*Isidorum*. lxxxj. dist. cleros. xxiij. dist acolytus cereos ferunt accensos, dum legitur Euangelium, aut offertur sacrificium, non vt tenebras aeris, sed cordis illuminent, cùm Sol fortè eodem tempore rutilet, & vt proximis opera lucis ostendant, atque ad signum lætitiæ demonstrandum, vt sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur, de qua in *E-*
Ioan. 1. *uangelio* legitur: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ipsi etiam præparant pro Eucharistia suggesta, id est, vinum & aquam seu vasa in quibus ponitur aqua & vinum. xxv. distinct. perlectus. Acolyti
† imitantur carminum scriptores, qui erant apud Gentiles seu 3
verius emunctores, siue luminum extinctores, qui lucernas emungebant, & luminaria concinabant, vt Nadab & Abiu.

†Sanè

4 † Sanè iuxta decretum concil. Tholeta. xxj. dis. acolytus, acoly-
tus dum ordinatur ab Epõ, quidem doceatur, qualiter in offi-
cio suo agere debet; sed ab archidiacono accipiat cerofera-
rium. i. candelabrum cum cereo, vt sciat se ad accendenda Ec-
clesiæ luminaria, idest, cereos, dum Euangelium legitur manci
pari, accipiat & vrceolum vacuum ad suggerendũ. i. ad admini
strandum vinum in Eucharistiam. idest in calicem, in quo est
Eucharistia sanguis Christi. Præmissa igitur verba, & vtensilia
sunt huiusmodi ordinis substantialia, cætera, sunt de solennita-
5 te. † Hoc officium implemus, dum ignem verbi cœlestis, quo
fratres ad cognoscendum Deum illuminentur & inflammen-
tur, prædicando ministramus, vt dum lucem boni operis aliis
ministramus. Dominus autem hoc officium se habere testa-
tur, cùm dicit, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non am-
bulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. *Ioan. 8.*

SVMMA.

1 *Subdiaconatus ordo, sacer est.*
2 *Subdiaconorum ordo.*
3 *Subdiaconi institutio, qualiter fiat.*
4 *Subdiaconus, cur in missa Lectiones legat, præter eius ferè officium.*
5 *Subdiaconus, quo amictu vtatur.*
6 *Imperatorem debere esse subdiaconum.*

De Subdiacono. CAP. VIII.

1 PRæmisimus de non sacris & minoribus ordinibus. Nũc
de sacris & maioribus, qui antonomasticè sacri dicũtur,
subiiciamus, & primò de subdiacono. † Ordo. n. subdiaco-
natus sacer hodie secũdũ Innocẽtium tertiũ reputatur, extrà *1. Esd. 8.*
de ætatis & qualitatis ordinibus & à multis. Siquidem subdia-
coni, nathineorum vices in ecclesia repræsentant. De quibus
in Esdra legitur, quòd Dauid dederat nathineos ad ministe-
ria Leuitarũ. Vnde Græcè, ypodiakoinoi dicũtur, quia officiis & *Ioan. 1.*
præceptis Leuitarũ subiacent, & eis ministrãt, ex quorum ordi-
ne fuit ille Nathanael, quẽ Dominus in Euãgelio cõmẽdauit di-
cens, Ecce verè Israelita, in quo dolus nõ est. Nathinei autem
2 hebraicè, dicuntur latinè in humilitate Domino seruientes vel
Deo oblati. † Subdiaconi debent secundum Isidorum. xxv. di.
perlectis. oblationes, in tẽplo Domini, à fidelibus suscipere &
Leuitis super ponendas altaribus deferre. calicem & patenam
ad altare Christi deferre. Leuitis tradere, eisque ministrare,
vrceolum quoque cum vino & aqua, manile & manutergium
tenere. Episcopo, Presbytero, & Leuitis pro lauandis ante
altare manibus, aquam præbere, corporalia, & substratoria

lauare, de quib. rectè placuit patribus. xxxj. dist. lex. & c. omnino. vt qui mystica sacramenta contrectant, legem continentiæ debeant obseruare, sicut scriptum est in Propheta, Mundamini,
Esa. 52. qui fertis vasa Domini. Tenent autem locum duũ virorũ, qui erant apud Gentiles. Sanè † iuxta decretum concil. Tolet. xxiij. 3
dist. subdiaconus. Subdiaconus cùm ordinatur, quia manus impositionem consecratoriam non accipit, patenam de manu Episcopi vacuam, & calicem vacuum accipiat, dicente sibi Episcopo, Vide cuius ministerium tibi traditur. De manu verò archidiaconi pro eo, quod in eius adiutoriũ consecratur, accipiat vrceũ. s. cum vino & aqua: manile. i. bacile, & manutergium. Præmissa igitur verba, & vtensilia, sunt huiusmodi sacramenti substantialia, cætera sunt de solennitate. 4 † Quæritur autem, quare subdiaconus legit lectiones ad missam, cùm non reperiatur hoc sibi competere, vel ex nomine, vel ministerio sibi concesso: Respondeo, in primitiua ecclesia diaconus non legebat euangelium, quia hoc statutum non erat. Postquam verò illud statutum fuit, præceptum est etiam, vt subdiaconus, qui diacono 5 subest, epistolam siue lectionem legat. Subdiaconus † autem vtitur amictu albo, & balteo sicut & ostiarius, lector, exorcista, & acolytus, & in supertunica & sudario, tunicam strictam portat, vt se iustitia quasi lorica induat: sudario, vt sordes à vasis extergat, de quo in parte sequenti sub tit. de tunica & manipulo dicetur. Hoc officio congruè & dignè vtitur, qui tantæ munditiæ est, quòd ipsius exemplo & consilio cæteri à sordibus crimi-
Ioan. 2. num lauentur. Christus hoc officium exercuit, in Caná Gali-
Ioan. 13. leæ de aqua vinum fecit, & quando cœna facta mittens aquam in peluim, pedes discipulorum lauit. Canon † Adriani Papæ 6 lxiij. distinct. Valentinianus. in fine. videtur innuere, quòd Imperator debet ordinem subdiaconatus habere, vbi dicitur, Adiutor & defensor tuus, vt meum ordinem decet, semper existam, sed non est ita. gerit tamen illud officium, quoniam in die ordinationis suæ, receptus primò in canonicum, à canonicis sancti Petri, ministrat domino papæ in missa in officio subdiaconatus, parando calicem, & huiusmodi faciendo. Quidam etiam dicunt vt not. ff. de rerum diuisio. l. sancta quòd sit presbyter, iuxta illud, Cuius merito quis nos sacerdotes appellat, Imperator etiam pontifex dictus est, prout in tractatu de Episcopo dicetur.

SVMMA.

1 *Diaconi, qui, & vnde dicantur.*
2 *Diaconi, Leuitarum subsunt imperio. Et eorum officium, fuse.*
3 *Diaconus, quibus diebus dalmaticam portet.*

4 Diaconorum officium, inter ieiunia.
5 Diaconus, cingitur planeta.
6 Diaconi duplex offici. & nu 10.11.12 13.
7 Diaconus, induens casulam, quid notet.
8 Diaconus casulā induēs ieiuniorū tēpore, gladiū vibrat contra hostē.
9 Diaconatus ordo, vnde initium duxerit.
14 Diaconus, qualiter instruatur.
15 Episcopi manus impositio, super ordinandis quid significet.
16 Manus Episcopi cur extendatur, in benedictionibus.
17 Sacramētorū dispēsatio, quomodo deo, & quomodo ministris cōpetat.
18 Diaconus, qua significatione dalmatica vtatur.
19 Diaconorum institutio, quibus constet.

De Diacono. CAPVT IX.

1 Diaconoi, † Græcè dicuntur, Hebraicè leuitæ, Latinè verò
ministri siue assumpti, siue offerētes, secundū Isid. xxxj. di.
lex. xxj. d. cleros. Diaconorum quidam ordo in lib. Num. *Num. 3.*
à tribu Leui filij Iacob, sumpsisse legitur exordiū, & inde Leuitę
2 i. adsumpti vocabantur, quoniā adsumpti † sunt ad auxiliū sa-
cerdotum, vt Eleazar & Ithamar. Dominus enim ad Mosen lo-
cutus est, dicens, Applica tribum Leui, & fac eam stare in cōspe *Num. 3.*
ctu Aaron sacerdotis, & ministrent ei, vt excubent & obseruēt,
quicquid ad cultū pertinet multitudinis, corā tabernaculo te-
stimonij, & custodiant vasa tabernaculi, seruientes in ministe-
rio. sicut enim in sacerdote consecratio, ita in diacono ministe-
rij dispensatio habetur, vt iam dicetur. *A* quinquagesimo autē
anno iussi sunt Leuitę vasa custodire, & à xxv. annis & supra ius *Num. 4.*
si sunt in tabernaculo deseruire, tanquam ætatis ad onera por-
tanda robustæ, qui possent arcam fœderis, mensam propositio-
nis & vasa tabernaculi deportare. Quod & in nouo testamento
recolitur, cum diaconus supra sinistrum humerum stola impo-
nitur, & in diebus ieiuniorum super eundem humerum casula
complicatur: quia quicquid laboris in hac vita sufferimus, tan-
quam in sinistra portamus, donec à sinistra trāseamus in dexte
rā, in qua requiē habeamus. Hinc etiā diaconi Cardinales men-
sam Lateranensis altaris humeris suis in die Cœnæ ad sacrariū
deportant, & in sabbato sancto ad altare deportant. Ipsi quoq;
semper summum pontificem velut arcam fœderis deportant.
3 Non † ergo diaconus dalmaticam, nec subdiaconus tunicellā in
dieb. ieiuniorum in officio missæ portant, propter rationē in 4.
parte sub tit. de diacono. & 6 part. sub tit. de septuagesima scri-
ptam, sed casulas siue planetas super humerum sinistrum com-
plicatas gestant, non replicatas à dextris & à sinistris, sicut fa-
cit sacerdos, sed ab anteriori parte super brachia eleuatas. Sub-

diaconus tamen epiſtolam lecturus, illã deponit,qua lecta,eã reſumit.& diaconus euangelium lecturus,illam exuit:& eã de center plicatam ſuper ſiniſtrum humerum imponit,& ſub brachio dextro ligat:ita quòd ab humero ſiniſtro ad latus dextrũ ad modum ſtolæ deſcẽdat,ſicq; circuncinctus eã tenet,donec dicatur illa vltima oratio,poſt cõmunionem: tunc enim illam ĩduit,ſicut prius.Miſſa verò finita tam ſubdiaconus,quàm diaconus illã deponit.Sanè hæc † diuino plena ſunt myſterio.Planetas verò replicatas his tẽporibus portant.Primò, propter iã ſupra poſitam rationem.Secundò,eas portãt ad oſtendendum, quòd ipſi ad tantam perfectionem in illis tenentur , ad quantã ſacerdos ĩ aliis diebus,ad notãdum,quod ex charitate,quæ per planetam ſignificatur,miniſtrant.& non ex timore,prout in veteri lege fiebat,quæ erat lex timoris,& non amoris,ſicut noua, præſertim tempore ieiuniorũ,quod ſine charitate factũ, meritorium non eſt.Fuerunt autem illas ab anteriori parte eleuatas,vt liberius valeant miniſtrare,& ad oſtendendum,quòd ipſi iuxta Apoſtolum,Quæ retro ſunt obliuiſcentes, ad anteriora feruntur.Portant etiam illas ſuper brachia eleuatas,ad ſignificandum,quod opere debent charitatem oſtẽdere, quam gerunt in mente, per manus enim & brachia,charitas cõgruè deſignatur.Non autem replicatas à dextris,& à ſiniſtris, prout facit ſacerdos,ad inſinuandum ſimilitudinem poteſtatis, & officiorum ſuorum.Subdiaconus tamen, epiſtolã lecturus,tanquã officio ſuo functurus,illam deponit.Ipſe nanq; ex officio ſuo veterem legem repræſentat.Vnde & epiſtolæ quandoq; de veteri lege ſumuntur,ſub qua non ex amore , vt præmiſſum eſt, ſed ex timore ſeruiebatur. Quia ergo illud durauit , quandiu lex durauit,ideò ad hoc figurandum, donec epiſtola finiatur, ñ tenet planetã,quæ amorẽ deſignat.Diaconus verò euangeliũ legens eam non deponit , ſed iuxta modum ſtolæ ſuo officio competẽtis,illã ſibi coaptat,quia eius officium eſt, doctrinam euangelicam,quæ eſt lex amoris , prædicare, & hoc ex amore qui facit iugum Domini ſuaue,quod iugum,ex quo omnia mũdana præmuntur,per ſtolã ſuper ſiniſtrũ humerũ ſignificatur. cingit autẽ planeta id eſt † charitate ab humero ſiniſtro in latus dextrum,vt ſit ei ſuaue iugũ Domini,in proſperis,& in aduerſis,quæ per leuam & dextram deſignatur, tanquam armatus in humeris contra aduerſa, & ſuccinctus in altari contra mundi ſuauia ſeu proſpera.Rurſus † diaconus duplex gerit officiũ, ſcilicet,prædicãdi populo,vnde lecturus euangelium,dicit populo,Dominus vobiſcũ, & miniſtrandi ſacerdoti.Nempè propter prædicandi officium, caſulam ſuper humerum portat,q a prædi

Margin: 4 (beside "conus illã deponit…"); philip. 3. (beside "ra feruntur"); 5 (beside "cingit autẽ"); 6 (beside "di ſuauia").

prædicator in pręſenti vita opera populi portare debet,quod à legali ſacerdote tractum eſt,qui dum ſacrificabat ſummitates balthei ſuper humerũ reflectebat.pro eo verò,ꝙ ſacerdoti ministrat,& quia propter instantes neceſſitates ire atque redire habet,dexteram habere debet expeditam & liberam. Vnde in Tholetan.conci.xxv.di.vnum.ita legitur vnum orarium oportet leuitam geſtare in ſiniſtro humero,propter quod orat,i.pro eo,quod pręḋicat:pręterea ſubdiaconus & diaconus lecturi deponunt caſulas,quaſi profitẽtes non eſſe veſtem propriam, ſed ob reuerentiam temporis recipere commodatam. Denique circa finem miſſæ diaconus planetam induit,ad notandum,quòd non ſufficit opus ex charitate inchoare,niſi & in charitate per
7 ficiatur.†Tertiò,etiam dici poteſt,quòd diaconus caſulam induens,inducit,ſe eſſe prædicatorem,qui in dilectione ferueat, & vitæ contemplatiuæ inhiet,dum verò ſe illa præcingit,& humero duplicatam imponit,opus prædicationis,orationis,& lectionis intromittit,& proximo in neceſſitatibus ſubuenit,quã reflectit in dexteram, cum omnia refert ad ſummum bonum. Et ſic dum caſulam induit Mariam,dum præcingit repręſentat
8 in miniſterio Martham.Quartò,dum diaconus † ieiuniorum, tempore caſulam ſuper humerum replicat,quaſi gladium con
9 tra hoſtem vibrat,vt dicetur in proœmio tertiæ partis. †In nouo verò teſtamẽto ordo iſte ab Apoſtolis ſumpſit initium, qui ſeptẽ viros boni teſtimonij plenos ſpiritu ſancto diaconos elegerunt vt iam dicetur.Vnde & ſancti patres decreuerunt xciij. diſt.diaconi.& cap.ſeq.vt in matrice Eccleſia ſeptem diaconi, circa altare põtifici in celebratione miſſæ aſſiſtant.Hi in Apocalypſi,dicuntur ſeptem angeli,tuba canentes,quia illorum eſt alta myſteria de ſuperna inſpiratione foris reſonare.Hi ſunt ſeptem candelabra aurea,qui Christi lucẽ euãgelij aliis oſtẽdere debent.Hi dicũtur ſeptẽ tonitrua,quia terribiliter comminari debent ꝙ omnis arbor,qui non facit fructum bonum, &c. extrà de deci.quanuis.in fi.xciij.diſt.diaconi.& ca.ſeq. Hi præconis more,eccleſiam admonent,ad orandum & genua flecten-
10 dum.†Ad eos quidem pertinet adſiſtere ſacerdotibus,& miniſtrare in omnibus,quę aguntur in ſacramentis Christi in baptiſmo,ſ.chriſmate,in patena,& in calice,oblationes,i. hoſtias inferre,& diſponere in altari,componere etiam,id eſt,ornare mẽſam Dñi in altari atque veſtire,crucem ferre,puta in proceſſionibus,& prædicare, id eſt, legere Euangelium,& Apoſtolum, id eſt,epiſtolam,puta ſubdiacono deficiente.xxv.di. perlectis, extrà de deci.quãuis,in fi.Nã ſicut lectoribus vetus teſtamentũ,ita diaconis nouum prædicare,id eſt,legere præceptum eſt,

Act. 6.
Apoc. 10.
Apoc. 1.
Apoc. 10.

Sicut enim Dominus donec euangelium prædicauit, minister fuit, iuxta illud: Non veni ministrari, sed ministrare, ita nulli magis conuenit euangeliũ legere, quã diacono, qui minister interpretatur. Vnde cũ ordinatur, ideò stolam per quam Christi iugũ significatur, accipit, quia euangeliũ in quo de ipso iugo cõtinetur, lecturus est. Ad ipsum † quoque pertinet officium precũ, 11
id est, dicere litanias, & recitatio nominũ eorum, qui ordinandi, vel etiã baptizandi sunt. *I*pse præmonet aures adhibere ad Deum, cum dicit, Humiliate capita vestra Deo, vel humiliate vos ad benedictionẽ. Ipse hortatur clamare, dicendo kyrie eleison, in rogationib. ipse donat pacem. f. subdiacono, vel saltem cum dicit: *D*ominus vobiscum, & annuntiat festiuitates. Hæc siquidem & alia plura ad eius pertinent officiũ, quæ in canonibus. Hier. xxiij. di. diaconi, &c. legimus plenius continentur. De bent † etiam, tanquam oculi episcopi, cũcta circũlustrare, & e- 12
piscopo referre. xxij. dist. diaconi ecclesiæ, &c. seq. vsque ad §. compagis. non tamẽ debent baptizare, nec Dominicũ corpus dispensare, nisi in necessitate, scilicet episcopo vel presbytero absentibus & iubentibus: nec possunt calicem benedicere. Nõ † debent etiam inter sacerdotes vel coram eis, vel supra ipsos 13
nisi eorum iussu sedere: possunt tamen in conuentu presbyterorum rogati prædicare. Diaconi, tenent loca quaternionum, qui apud gentiles erant. Sanè † sicut in canone xxiij. dist. diaconus 14
cũ ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manus suas super caput illius imponit, quia non ad sacerdotiũ sed ad ministerium. i. ad diaconatũ consecratur. i. ordinatur. *I*n actib. tamẽ Apostolorũ ita legitur. Hos statuerunt ante cõspectũ Apostolorum, & orãtes imposuerunt manus super eos. In quo ostẽditur, solum episcopum, verumetiam presbyteros tunc adstantes debere manum super diaconũ, dum ordinatur imponere. Nũquid enim plus potest præcari solus episcopus, quàm plures Apostoli? Imponentes enim manus, non dant sanctũ spiritũ sed orant vt super eos veniat. Cùm igitur vsus omnium bonorum nõ sit in vno, sed in plurib. meritò plures man⁹ imponũt, vt vnusquisque Dominum deprecetur, vt partẽ de spiritu suo tribuat ordinãdo ad instar Mosi, de cuius spiritu, Dominus dedit septuaginta viris. Ideò † aut fit manus impositio super ordinandos, quia 15
per manum, opera, per digitos spiritus sancti dona, per caputve rò mentem intelligimus. Rectè ergo manus imponitur, quia donis spirit⁹ sancti in mẽte imbuti ad opera Christi mittuntur. De man⁹ impositione sub tit. de episcopo dicetur. *S*ed cũ diacono manus imponatur, extra de sac. nõ ite. c fin. quæritur quare quando

quando postea fit presbyter,ei manus imponitur iterato? Respondeo,quia per consecrationem transit de opere adopus.i. de ministerio ad Dei immolationem,quod sicut nec illud,nisi gratia Dei adiuti,agere non valemus.Suspensio verò manuum fit, dum oratio super caput effunditur ordinandi. extra de sacr.nō
16 ite.c.fi.Et nota† quoniā tunc & super confirmatos in frontib. & cum sal,& aqua,pallæ altaris,vestes sacerdotales & huiusmodi benedicuntur, ideò hæc manuum suspensio fit, quia virtus quędā manib.consecratis inest,quæ quasi suscitatur, dū benedictio cum huiusmodi manuū suspensione super res effunditur benedicendas.Vnde Apostolus monens dicipulum Timotheū, inquit,Moneo,te,vt resuscites gratiā Dei,quæ est in te per impositionē manuum mearum.Vt sicut corde per effectū,sic corpore per suspensionem manuum,deuotio excitetur.Non enim solū in rebus animatis,verumetiam in rebus inanimatis virtus consistit. Vnde nonnulli asserunt ꝙ virtute templi,si quis illud ex deuotione ingreditur,venialia in eo delentur.Rursus suspensio huiusmodi in prolatione exorcismorū,potissimè fit,quasi sacerdos ipso corporis actu,fugando diabolo virtute consecratio *1.Tim. 1.*
17 nis manuū comminetur.Tertiò,potest† dici, ꝙ dispensatio sacramentorum soli Deo principaliter,ministris vero Ecclesiæ ministerialiter cōpetit,ipsi enim nihil à se,sed à principali habent agente. Quia ergo in sacramentorū dispensatione vestium,vel aquæ & huiusmodi benedictione,seu consecratione,aliqua spiritualis sanctificatio confertur:quā ministri de suis meritis nō confisi, debent ab ipso Deo,corde,& opere postulare,congruū est,hæc per eleuationem seu suspensionem manuum,per quas opera intelliguntur,exprimi.Vnde in tre. Leuemus corda no- *Tren.3.*
18 stra cum manibus.†Diaconus dalmatica vtitur,vt discat occultā rationem sublimium indagare.Vnde in quibusdam Ecclesiis ea,non nisi in festis vtitur,quia discipuli sublimia nō intellexerunt,nisi postquam Dominus est glorificatus. Et vtitur ea sine alba,tempore oblationis,& lotionis tantum:sicut statuit Zozi-
19 mus papa.xciij.di.diaconus sedeat.Adhæc diacono † cū ordinatur,traditur sub certis verbis,stola,& codex euangelij quę res & verba sunt huius sacramenti substantia,cætera sunt de solēnitate.Ideò aūt stolā accipit,quia euangeliū,ꝙ per Christi iugū figurat,lecturus est.Hoc officio vtitur,qui corpus & sanguinē Christi discretè dispēsat,& q̄a ad orādū & vigilādū sui exēplo alios hortatur.Christus verò hoc officiūexercuit, quādo post cœnā sacramētū corporis & sanguinis sui propriis manib.discipulis dispēsauit:& iterū, quādo Apostolos hortatus est adorandū dicēs, Vigilate & orate,&c.& quādo euangeliū prędicauit. *Mat.26.* *Mat.4.*

SVMMA.

De Sacerdote. CAP. X.

SAcerdotalis ordinis institutio, à veteri lege † exordiū sump- 1
sit, Dominus nanq; legitur præcepisse Mosi, applica (inquit)
Exo. 40. fratrē tuum Aaron, ad te cum filiis suis, de medio filiorum
psal. 98. Israel, vt sacerdotio mihi fungatur. Vnxit ergo Moses Aaron in
Gen. 4. maiorem sacerdotem: filios verò illius, in minores. Vnde propheta inquit: Moses & Aaron in sacerdotibus eius, id est, primi & summi inter sacerdotes fuerunt. Ipse tamen Moses prior fuit, quàm Aaron, ordine, & etiam maior administratione. xxij. dist. sacro. in gloss. Hinc est, quòd Moses illum instruebat, & tanquā minorem redarguebat, de pœn. dist. iij. inter hoc. sed quo ad cō secrationem sacerdotalem pares fuerūt, Moses autem non offerebat hostias, sed solum vota pro populo. xxxvj. distin. si quis vult lxxviij. distin. decreuit. Ante legem etiam sacerdotes fuisse leguntur. Vnde Melchisedech † iustus sacerdos Dei altissimi 2
legitur extitisse, cui decimas ex omnibus spoliis, Abraham tā-
quam sacerdoti persoluit. Erant autem multi minores sacerdotes, quos cananeos communiter appellabant, & vnus erat summus sacerdos, quem vocabant specialiter Azabarcum. Sed † & 3
Dauid. xxiiij. summos sacerdotes instituit: sexdecim de Eleazar, & octo de Ithamar, quibus tamen omnibus vnum præfe-
Lucæ. 1. cit, quem statuit principem sacerdotum, & singulis per sortem
Mar. 3. vicis suæ diuisit hebdomadas, quarum octaua peruenit Abiæ,
Lucæ. 10. de cuius genere Zacharias pater Ioannis Baptistæ descendit. 4
† In nouo quoque testamento, Christus maiores & minores sacerdotes constituit, videlicet xij. Apostolos & septuaginta duos discipulos, per Apostolos electos, quos præmittebat binos in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus. xxj. dist. in nouo. Sicut enim Deus per Mosen sum-
Leuit. 8. mos Pontifices regendis populis in lege præfecit: & ad eorum societates & operis adiumentum sequentis ordinis viros & secū

dæ dignitatis elegit.Nam in Eleazaro & Ithamar filiis Aarõ pa Num. 11
ternæ transfunditur plenitudinis abundantia,vt ad hostias salutares & frequentioris officij sacramenta,ministerium sufficeret sacerdotum.Et sicut in Eremo per lxx.virorum prudentiũ mentes Mosi spiritum propagauit, quibus ille vsus in populo innumerabiles multitudines facilè gubernaret, sic & Christus Apostolis suis discipulos addidit,quibus illi totum orbem sanctis prædicationibus repleuerunt,sicut hæc & alia,in Pontificali subordinatione sacerdotis habẽtur.Apostolorum itaque vices,maiores obtinent sacerdotes,i.episcopi,qui dicuntur summi,j.q.vij.accusatio. de conse.dist.v.manus,&c. de his.discipu-
lorum verò minores,i.presbyteri.Petrum autem quasi in sum- Mat. 16.
mum sacerdotem elegit,ei præ omnibus, claues regni cœlorũ tradens,& ipsum præ cæteris ponens caput & fidei fundamentum,inquiens, Tu es Petrus & super hanc Petram ædificabo
ecclesiam meam.xxj.dist.in nouo.Iuxta illud Prophetæ,pro pa Psal. 44.
tribus tuis,nati sunt tibi filij,&c.lxviij.di.quorum. Apostoli ve Num. 2.
rò Episcopos,presbyteros,& leuitas ordinauerũt,sicut in proœmio huius partis dictum est.Sacerdotes ergo sunt successores.
lxx.virorũ,quibus Dñs Mosi spiritum propagauit.& lxx. disci- Sap. 4.
5 pulorum.sicut episcopi sunt vicarij Mosi & Apostolorum.†Cæterùm secundũ Isid.xxj.dist.cleros.presbyteros Græcè, Latinè senior interpretatur,nõ modò pro ætate,vel decrepita senectute,sed propter honorẽ & dignitatẽ quã acceperunt.Senectus.n.
venerabilis est,& cani sunt sensus hominis,extra de transla.quãto.ij.q.vj.anterior.Vnde & Dñs inquit ad Mosen,Congrega mi Num. 2.
hi.lxx.viros de senioribus Israel quos tu nosti ꝙ senes sint populi,& magistri.Presbyter ergo secundum Hier.xciiij.di. legimus ad fi.nomen est ætatis,episcopus verò dignitatis. Porrò sicut in libro Numerorum legitur,Mosi præcipitur vt eligat pres
byteros,i.seniores.lxxxviij.dist. porrò.vnde in prouer. dicitur, Prouer. 2
Gloria senum,est canicies.Hæc verò canicies,sapientiam desi- Dan. 13
gnat,de qua scriptum est,canicies hominũ,prudentia est.Cúmque nongentis,& eo amplius annis ab Adã, vsque ad Abraham vixisse homines legamus,nullus alius prim⁹ appellatus est presbyteros,i.senior,nisi Abraham, quæ multo paucioribus annis vixisse conuincitur.Non ergo propter decrepitam ætatem,sed propter sapientiam presbyteri nominantur.Hinc est,ꝙ illi duo iudices,q̃ falso iudicauerunt Susannã, presbyteri vocati sunt,q̃ autem presbyteri nunc nuncupantur olim principes populi,vt Chore,Dathan & Abirõ,vel magistratus aut magistri templi,vt
6 Nicodemus, Gamaliel dicebantur. Dicitur†autem presbyter, quasi aliis viuẽdi præbẽs iter, vel præbens beatũ iter, videlicet

populo de exilio mundi ad patriã *Paradisi*. *De Presbytero* etiã sub tit. de Epo dicetur. †*Sacerdos* verò, antistes dictus est, quia 7
antè stat, & supra se nullum in ecclesia hẽt. xxj. d. cleros. Dicitur quoque sacerdos à sacrificãdo: quia cõsecrat & sanctificat. Vnde etiã dr̃ sacerdos, quasi sacra dans vel sacer dux, vt ait Beda & Gre. in pastorali. li. ij. xviij c. Sacerdos etiã, dicitur iustitiæ cultor: iuxta illud: Cuius meritò qs nos sacerdotes appellat. ff. de iust. & iu. l. j. †*In* plerisq; locis sacerdotes, capellani vocãtur. 8
nam antiquitus reges Franciæ ad bella procedentes, capam B. Martini secum portabant, quæ sub quodam tentorio seruabatur, quòd ab ipsa capa dictum est capella. & clerici in quorum custodia ipsa capella erat, inde capellani dicebantur: & consequenter ab illis ad cunctos sacerdotes nomen illud in quibusdam regionibus est transfusum. Sunt etiã qui dicunt, ꝙ antiquitus in expeditionibus in tentorio fiebãt domũculæ de pellibus caprarũ, supertectæ, in quibus Missæ celebrabantur, & inde capellæ nomẽ tractũ est. Sacerdotes † verò Gẽtilium, flamines di- 9
cebantur, sicut in proœmio huius partis dictum est. Presbyteri vices gerunt Aediliũ, qui apud Gentiles fuisse noscũtur. †Sa 10
nè secũdum canonicã traditionẽ presbyter cũ ordinatur, *E*po eum benedicente: & manum benedictoriam supra caput eius tenente: & oẽs presbyteri, qui præsentes sunt manus suas iuxta manus episcopi teneant, supra caput illius, spiritum sanctum inuocantes: quæ manus impositio operum sancti spiritus exercitationẽ significat. Nã per caput, mens accipitur: per digitos, sancti spiritus dona: per manus opera figuramus. Quare autem fit manus impositio cum facta fuerit, cum in diaconũ ordinaretur dictum est sub tit. de diacono. Vnguntur etiã manus presbyteri, oleo, in sui ordinatione, de qua in j. parte sub ti. de vnct. dictũ est. †Sacerdotes vicẽ gerunt Christi, dũ pro peccatis obsecrãt, 11
& per pœnitẽtiam reconciliant peccatores. Mediatores. n. sunt inter Deũ & homines, ꝓut in seq. ti. plenius ostendet. Hi stolam super vtrunq; humerũ accipiunt, vt ex hoc se per arma iustitiæ esse munitos intelligant: prout in vj. parte sub tit. de stola dicetur. Accipiunt quoque de manu pontificis calicem cum vino, & patenã cũ hostia quatenus his instris potestatẽ se accepisse cognoscant, placabiles hostias, & corpus, & sanguinẽ Christi offerendi. Vnde Eps hæc tribuens, dicit, accipite potestatem offerre sacrificiũ Deo, missamq; celebrandi, tã pro viuis, q̃ pro defunctis in nomine Domini. †Hoc ordine nullus in ecclesia celsior 12
est. Episcopis tñ quædam superaddita est potestas, sicut in proximo ti. dicetur: & in huius partis proœmio tactũ est: ne si eadẽ potestas passim penes omnes sit, obedientia soluatur, & scãda

13 lum generetur.lxxxix.d.ad hæc. † Non autem vacat à myste-
rio,quod ordinator ordinatum in sacerdotem cõmunicans os-
culatur: Diaconus verò vel Subdiaconus ordinati,communicã
tes osculãtur manum ordinatoris.Ratio diuersitatis est primò,
vt per hoc ordinum notetur distinctio, prout in iiij. parte sub
tit.de communicatione sacramenti dicetur.Secundò,quia Pon
tifex osculando sacerdotẽ denotat,quod ille ad æqualitatẽ or-
dinis recipitur,quantum ad sacramentum Eucharistiæ cõsecrã
dum,quod est sacramentum amoris,qui per osculum significa
tur.Diaconus verò & subdiaconus,nõ recipiũtur ad talẽ æqua
litatẽ,sed ad imitationẽ bonæ operationis,q̃ ex charitate proce
14 dit:quod secundũ Greg.per manus osculum designatur.†Sa-
nè ei,qui in presbyterum ordinatur,traduntur sub certis ver-
bis stola & casula,calix cum patena,& etiam inungitur, q̃ res
& verba sunt de huiusmodi sacramenti substantia.Cætera verò
procedentia,& sequentia,de solẽnitate sunt. Porrò sicut ait B.
Aug.xxviij.d.de ipsis.Sacerdotes scire debẽt librũ sacramẽtorũ
siue missale lectionariũ,antiphonariũ,baptisteriũ,cõputũ,cano
nes pœnitentiales,psalteriũ,homilias,per circulum anni dieb⁹
Dñicis & Festiuis aptas,è quibus omnibus si vnũ defuerit, sa-
cerdotis nomẽ vix ĩ eo cõstabit.Magnus etiã *Dionysius*.ea.dis. *Oseæ 4.*
oẽs,inquit.Substantia summi sacerdotis sunt ; eloquia diuini-
tus tradita,i.vera disciplina,seu sciẽtia diuinarum scripturarũ.
Et Propheta, Quia tu sciẽtiã repulisti,& ego te repellam,ne sa-
cerdotio mihi fungaris.Nõ debẽt.n.discere,qui ex officio alios
debent docere.xxxvij.di.ecce.i.c.vij.conuenientibus. De præ-
missis verò libris & homiliis,in prœmio vj partis dicetur.Itẽ,
qui sint canones pœnitentiales,& vtrũ sacerdos pœnitẽtias in
illis diffinitas,valeat moderari,& quæ sacerdotes scire oportet,
diximus in aureo repertorio nostro,sub tit.de pœ.& re.De cõ
puto,in finali parte dicemus.Hoc officiũ Christus exercuit,qñ *Mat.26.*
post cœnam panem & vinum in corpus & sanguinem sub di- *Rom. 8.*
uina virtute cõuertit,dicens Apostolis, Accipite & comedite,
hoc est corpus meũ,&c.Excellẽtius quoq; hoc officio vsus est,
cum pro peccatis humani generis seipsum in ara crucis obtul t
patri,idẽ Episcopus,sacerdos,& hostia,& adhuc gloriosius im
plet,dum sedens ad dexteram patris,interpellat pro nobis.

SVMMA.

1 *Episcopus,quis & vnde dictus.*
2 *Episcopi sedes in ecclesia,& eius significatio.*
3 *Episcoporum varia nomina.& nu.4.*
6 *Episcopus,qua die,& hora,consecratur,& nu. 12.Et qua solennita te id fiat,nu.7.11.*

De Episcopo. CAPVT XI.

PRopter ea, quę specialiter † officio Episcopali incumbunt, 1
Episcopatus inter ordines in sacris canonibus connumerantur. xxj. dist. cleros. in prin. extrà de purg. cano. quo. & de cons. eccl. vel alta. c. pe. Episcopi autē nomen plus sonat oneris, quàm honoris. Nam episcopos Græcè, superintendens interpretatur Latinè, speculatoris officium gerens. xxj. dist. cleros. Nā præpositus in ecclesia speculator dictus est. Iuxta quod
Psal. 10. *Dn̄s* inquit Prophetæ: Filij hominis speculatorē dedi te domui Israel: vt plebi sibi commissæ non negligenter incumbat, sed vitam & mores eorum, & cuncta diligenter prospiciat. † Quia 2
ergo episcopus speculator est, ideo ex institutione Clementis primi, cathedra siue locus eius in ecclesia altior est, vt superintendat & populum custodiat, omnésq; conspiciat, & illum cuncti, sicut vinitori altior locus est pro vinea custodienda. ob hoc
1. Thi. 13. inquit Apostolus: Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. viij. q. j. qui episcopatum. Nō dixit honorē, sed opus: qm̄ episcopus non tam vt præsit, quàm vt prosit, eligitur. Rursus faldistorium episcopi, spiritualē iurisdictionem annexam Pontifical. dignitati designat: quoniam exercere definiendo non debet, nisi pro tribunali sedens: quod probatur ex verbis Domini
Mat. 23. dicentis in euangelio: Super cathedram Mosi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæ dixerint, facite, &c. xix. di. secundum. iij. q. vij. §. fin. Per scabellum verò, temporalis potestas significatur, quę subiecta debet esse spirituali, sicut probat Gelasius Papa, extrà de maio. & obedien. solitæ. xcvj. dist. duo. & c. sequ. & Innoc. iij. in sua epistola decretali. Et à spirituali per disciplinā correctionis conculcatur, quando à vero exorbitat per peccatum, extrà de iudic. nouit. lxiij. dist. Valentinus. Vnde psalmus, Donec po-
Psa. 109. nam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. † Pontifex verò 3
Princeps Sacerdotum est, quasi pons & via sequentium factus. xx. distinct. cleros. ipse & summus sacerdos, ipse & Pontifex maximus nuncupatur, vt præmissum est. Ipse nanque efficit sacerdotes atque Leuitas, ipse officia & ecclesiasticos ordines distribuit, & disponit, & pordinator est in cūctis. Ipse quod vnusquisque facere debeat, ostendit. Anteà autem Pontifices & Reges

Reges erant,prout tactum eſt in prima parte ſub tit.de conſe.
Maiorum enim hæc erat conſuetudo,vt Rex & Sacerdos ponti
fex eſſet.Vnde & Romani Imperatores pontifices dicebantur.
4 †Dicitur etiam præſul,quoniam in concilio præſidet,extrà de
5 tempor.ord.quod tranſlationem.†Dicitur etiam antiſtes,quia
ante alios ſtans,præeminet populo,vel ab anti, quod eſt cõtra,
quoniam hæreticis contra dicit,vt paſtor lupis.Ordo epiſcopa
6 lis vnde proceſſit,dictum eſt in prooemio huius partis. † Sanè
conſecratio epiſcopalis(in qua Spiritus ſanctus dignè ſumenti
bus adeſt)datur ſemper in die Dominica,& hora tertia fit.lxxv.
di.c.j.quoniam ipſi Epiſcopi vicem Apoſtolorum obtinent,qui
bus in die pẽtecoſtes,& hora tertia Spiritus ſanctus datus eſt.
non tamen poteſt quis in Epiſcopum conſecrari.die illa,qua in
presbyterum ordinatur,ſed & iuxta canonum ſtatuta lxxviij.d.
7 ſi fortè.†Epiſcopus cùm ordinatur,comprouinciales Epiſcopi
conuenire debent cum Metropolitano,& duo Epiſcopi ponãt,
& teneant Euangeliorum codicem ſuper caput & ceruicẽ eius,
ſiue ſuper humeros,vno ſuper eum fundente benedictionem:
reliqui verò omnes Epiſcopi,qui adſunt,manibus ſuis caput e-
8 ius tangant.xxiij.diſtin.Epiſcopi.Siquidem †tenetur liber ſup
caput eius.Primò,vt Dominus firmet Euangeliũ in corde ipſius.
Secundò,vt per hoc intelligat,cui labori &honori ſubiiciatur,
quia omne,quod hic eminet,id eſt,omnis prȩlatus,plus mœro
ribus afficitur,quàm honoribus gaudeat.xxij.diſt.verum.Ter-
tiò,ad notandum,quod pondus Euangelicæ prædicationis,eũ
circunquaque ferre pigere non debet. Quartò,admonendum
9 illũ,vt magis ſolito iugo ſubiaceat& obediat Euãgelio.†Triũ
autem Epiſcoporum ad minus cõputato Metropolitano præ-
ſentia requiritur ratione,& exemplo.Ratione,ne tantũ benefi
cium videatur furtiuè præſtitum,vt pro illo pariter praeces ad
Deum effundant.Et exemplo,quia & Iacobus frater Domini à
Petro,Iacobo,& Ioãne Apoſtolis ordinatus eſt Epiſcopus Ie-
10 roſolymitanus.lxvj.diſt.porrò.†Manus verò impoſitio ſump-
ſit exordium ab Iſaac,qui dum Iacob benedixit,impoſuit ſibi
manum. Gen.27.& Moſes,Ioſue,cùm eum populo præfecit.
Nũ.27.& Dominus Apoſtolis,cùm eos Principes mundi cõſti-
tuit.Sed & ipſi Apoſtoli per manus impoſitionẽ ſpiritum ſanctũ
dederunt.Actor.19.De manus impoſitione,dictũ eſt ſub tit.de
11 diacono.†Cæterum,circa Epiſcopi ordinationem ſciẽdum eſt,
quòd ipſe Sabbato hora veſpertina examinatur de moribus,&
ſtatu præteritæ vitæ,vbi ter benedictio petitur,vt S.Trinitas in
ordinatione prȩeſſe monſtretur.Manè verò ſequẽti examinatur
de fu-

de futura conuersatione,& fidei & primitiuę ecclesiæ institutione, propter suspectos in fide,moribus & conditione,& vngitur caput eius & manus,de quo dictū est in prima parte,sub tit.cō sec.&c. Deinde vnguntur manus eius,& datur ei mitra in capite,in signū quod benedictionē omniū gentiū dedit illi,&testamentū suum confirmauit super caput eius.Dantur etiā ei baculus & anulus de quibus in sequenti parte dicetur.Singula autē, cum propriis verbis tradūtur & fiunt.Quæ verba, & capitis & manuū vnctio,& pollicū cōfirmatio baculi,& anuli atque Euāgelij traditio,sunt eius substantia sacramenti.Cætera,solennitatis sunt.De Euangelio,& baculi traditione,& quare cōsecratus equum albū seu albis coopertum equitat.dictū est in prædicto tit.de consec.†Consecratur autem Episcopus inter Epi- 12
stolā & euangeliū:extrà de elect.ꝙ sicut nec potest die suæ cōsecrationis ordines celebrare,quia ipse tunc non celebrat; sed cōcelebrat principaliter celebrāti. Papa tamen qui ante hymnum angelicū consecratur,hæc posset,quia ipse Missarum solēnia perficit consecratus.Differt autem †inter episcopos & Sa- 13
cerdotes,quia licet sex sint,quæ cōmuniter ad omnes pertinēt Sacerdotes,videlicet cathechizare,baptizare,ꝑdicare,cōficere, soluere ac ligare,tamen ad Pontificē nouem specialiter spectāt, s.clericos ordinare,virgines benedicere,pontifices consecrare, manus imponere,basilicas dedicare, degradandos deponere, synodos celebrare,chrisma conficere,vestes ac vasa sacrare.Sūt & alia quæ ad officiū episcopale pertinēt,puta in fronte chrismare:benedictionē solennē ante pacem dare,& similia.xxv. di. perlect.§.lxviij.di.quāuis.Veruntamen & maiores & minores
2.Cor.5. Sacerdotes cōmuniter in quibusdā vicem gerunt summi pontificis.i.est.Christi,dū videlicet pro peccatis obsecrant, & per pœnitentiā reconciliant peccatores.vnde Apost. Deus erat in Christo,mundū sibi recōcilians,& posuit in nobis verbum re
Gal.5. cōciliationis,obsecramus ergo pro Christo recōciliamini Deo. Mediatores †enim sunt Sacerdotes inter Deū & homines,dū& 14
præcepta Dei populo deferunt prædicādo, & vota Deo porrigūt supplicādo.Quocirca tales debēt existere, vt & Deo grati & hominib.sint accepti.Nā vt ait Alexāder papa.1.q.1. Christi Sacerdotes,quantò digniores fuerint,tantò facilius in necessita
Titum.1 tib.populi,pro quib.clamant,exaudiuntur. Et sic Apost.dicit, *Mediator non est vnius*:&discordes recōciliare nō potest, qui simul vtriusq; societatis & amicitię vinculo non est concors.Si enim is q displicet ad intercedēdū mittitur,irati animus ad deteriora ꝓuocatur.xlix.d.§.j.Episcop⁹†quoq; & sacerdos,nomi 15
ne presbyteri intelligūtur,sicut patet ex his,quæ ad Titū Apo-
stolus

ſtolus ſcripſit,qui eundem & epiſcopum & presbyterum nominauit.Quòd autem idem ſit epiſcopus & preſbyter,multis modis comprobatur.Presbyteri,à filiis Aaron in veteri teſtamento ſumpſerũt exordium.Epiſcopi verò ab ipſo Aaron.Qui verò vocabantur Sacerdotes,nunc preſbyteri dicuntur, qui tũc principes ſacerdotũ,nunc epiſcopi nominãtur.Hodie autẽ ideò diuerſa ſunt vocabula,vt epiſcopus non dicatur preſbyter, & vel econtrà:quoniam antiquitus quando pietati ſtudebant preſbyteri,in omni loco ordinabantur, & apud Iudæos qui populo præerant,presbyteri dicebantur,hoc nomen honoris accipientes.Vocabãtur etiam epiſcopi ab illo opere quod implere videbantur,eò ꝙ conſiderare habebant quæcunque ad pietatis
16 cultũ fuerãt cõſtituta.†Hinc etiãHiero.ſic ait.xcv. d. olim. Olim idẽ presbyter,qui & epiſcopus,& antè quã diaboli inſtinctu ſtudia ſiue diſſenſiones in religione fierent,& diceretur in populis,ego ſum pauli,& ego ſum Apollinis:& ego Cephæ, cõmuni presbyterorum concilio Eccleſiæ gubernabantur. Poſtquam autem vnuſquiſque eos,quos baptizauerat, ſuos eſſe putabat,non Chriſti,in toto orbe decretum eſt,vt vnus de Presbyteris ſuperponeretur.Epiſcopi verò nouerint ſe magis conſuetudine,quàm diſpenſatione Dominicæ veritatis, Presbyteris eſſe maiores Auguſtinusverò 2.q.7.quanquam dicit,ꝙ quãquam ſecundũ vocabula,quæ vſus obtinuit,epiſcopus ſit presbytero maior,Auguſtinus tamen minor Hieronymo eſt. Hoc officium Chriſtus exercuit,quando manus ſuper capita diſcipulorum leuans,eis benedixit dicens:AccipiteSpiritum ſanctũ, quorum remiſeritis peccata,remittuntur eis,&c. Ioan. 1.

ADNOTATIO.

*Dictus eſt,) Ἐπισκοπῶ ἐπισκοποῦμαι pro ἐπικέπτομαι, id eſt,conſidero,viſo ægrotum,item recenſeo. Inde Epiſcopoi dicti,quorum inſpectio in præſidiis Chriſti,& ſumma cura. Ambroſius autem de dignitate Sacerdotali,cap.6.Epiſcopum dici putat , quaſi ſuper inſpectorem , ideoque & in ſolio eum in eccleſia editiore reſidere,vt ſicut ipſe cunctos reſpicit,ita & cũctorum oculi ipſum reſpiciant. Speculator item dictus,teſte Aug.li.1.de ciuit.Dei,ca.9.quaſi populorũ,quibus præpoſitus eſt,obſeruator,cuſtos & præfectus: qui ſpeculetur & proſpiciat populorum ſubditorum mores & vitam. Quod confirmat illud Ezech.33.Ille quidem in ſuo peccato morietur,ſanguinem autem eius de manu Speculatoris requiram. Qua etiam ſignificatione vſurpauit idẽ verbum Cicero ad Attic.lib. 7. Vult enim pompeius me eſſe,quem tota hęc Campania & Maritima ora habent epiſcopon. N. Doard.

LIBER

LIBER TERTIVS.

SVMMA.

1 *Vestium sacrarum vsus, non debet esse quotidianus.*
2 *Vestes sacræ, vnde duxerint initium.*
3 *Vestes Episcopales.*
4 *Vestes Pontificis, quid signent.*
5 *Sacerdos non debet ferre vestes sacras, nisi virtutibus ornatus fuerit*
6 *Spirituale certamen quomodo ineundum ab Episcopo.*
7 *Vestimenta communia Episcopis & Sacerdotibus, & eorum numerus, & authoritas. & nu. 18*
8 *Senarius numerus, perfectus. Item nouenarius.*
9 *Ornamenta quindecim, Pontificibus accommodata, quid moneant.*
10 *Superpellicij vsus, & significatio. & nu. 11. & vnde fiat nu. 12.*
13 *Capa, siue pluuiale, et eius forma atque significatio.*
14 *Vestium vsus verius cur inductus, præter etiam Christi morem.*
15 *Clerici vestimentis lineis cur vtantur.*
16 *Maguntinen. Concilij sanctio super institutione Episcopi, presbyteri Diaconi, et subdiaconi.*
17 *Vestium varia significatio, in Sacerdote euangelico.*

ARGVMENTVM.

De indumentis, seu ornamentis Ecclesiæ Sacerdotum atque Pontificum, & aliorum Ministrorum.

CAP. I.

N quotidiano † vsu non est vestibus sacris vtendum, ad notandum, quòd sicut mutationem habitus secundum literam facimus: ita & secundum spiritum agamus. Non ergo cum vestibus communis vitæ visu pollutis, in sancta sanctorum ingrediamur, sed cum conscientia munda, & vestibus mundis & sacris Dei sacramenta tractemus. de conse. d. j. c. j. Vnde Stephanus Papa, de cons. di. j. de vestimenta. statuit sacris vestibus nõ nisi in ecclesiasticis, & Deo dignis officiis vti. & Ezech. Non sanctificabant populũ in vestibus suis. Habet ergo religio diuina alium habitũ in ecclesiasticis officiis; aliũ in cõmuni vsu, vt cũcto populo Christiano exemplũ præbeat bonæ conuersationis, quatenus loti, prius sordes, noui Christo fiãt homines. Exuit enim tũc sacerdos veterem hominem, cum actibus suis, & induit nouum, qui secundũ Deum creatus est. Per vestes quoq; quib. in sacris vtimur tantum, non omnia sacramenta fore populo reuelãda intelligim⁹. xlij. d. in mãdatis. §. fi. xj. q. 3. nolite Et nota, quod tẽpore Ludouici Imperatoris filij Caroli magni, & episcopi & Clerici cĩgula auro

Margin notes: 1 (beside "N quotidiano"); Ezec. 34 (beside "vestibus suis"); Col. 3. (beside "rem hominem").

auro texta, exquisitas vestes & alia secularia ornaméta deposue
2 runt. † Sacræ auté vestes à veteri lege videntur assumptæ. Præce
pit enim Dominus Mosi, vt faceret Aaron Sacerdoti, & filiis ei⁹,
vestes sanctas, in gloriã & decoré. vt loti & sacris vestib. induti,
fungerentur officio ĩ sacris. *Exod.* 27. 31. 35. & 40. cap. *Docuit*
enim Domin⁹ Mosen per quadraginta dies facere Pontificalia,
Sacerdotalia vestimenta Sacerdotib. & Leuitis suis, ornaméta
quoq; & linteamina sed & Maria texuit & fecit illa in vsum mi
nisterij tabernaculi fœderis. *Et Ecclesiast.* 47. dedit celebratio
nibus decus, &c. Quædã tamen ab Apostolis sumuntur, sed tã il
3 læ, quàm istæ virtutes designãt mysteriũ incarnationis. † Sanè
Pontifex celebraturus exuit vestes quotidianas, & induit mun
das & sacras. *Et* primò, sandalia calciat, vt sit memor Domini
cæ incarnationis. Secundò, sibi imponit amictũ, vt motus & co
gitatus, fauces & linguam cohibeat, vt fiat cor mundum Spiri-
tum rectum percipiens in visceribus innouatũ. Tertiò, albam *Psal.* 50.
talarem, vt habeat munditiam carnis perseuerantẽ. Quartò, cin
gulum, vt impetus luxuriæ refrænet. Quintò stolam, in signum
obedientiæ. *S*extò, tunicam iacinthinam, id est, cœlestem con-
uersationem, Septimò, superinduit dalmaticam, id est, sanctam
religioné, & carnis mortificationem. Octauò, chirotecas, vt de *Esai.* 8.
clinet vanam gloriã, Nonò, annulum, vt diligat spõsam, id est,
ecclesiã, sicut se. Decimò, casulam, id est, charitaté. Vndecimo,
sudariũ, vt quicquid fragilitate, vel ignorãtia peccat, pœniten-
tia tergat. Duodecimò, palliũ supponit, vt ostẽdat se imitatoré
Christi, qui lãguores nostros tulit. Decimotertiò, mitram, vt sic
agat ꝙ coronã mereatur percipere æternã. Decimòquartò, ba-
culum, id est, authoritaté potestatis, & doctrinæ. Et posteà, tape
ta calcat, vt terrã despicere, & amare cœlestia discat. Oĩb. au-
tem præmissis vestibus induitur à ministris, quia ei, vt vestes
induat spirituales, Angeli suffragantur, vel quia vicarius est
Christi, cui Angeli ministrãt, & omnia seruiunt. Rursus Ponti-
fex versus Aquilonem suspiciens, quamuis versus Orientem
seu versus altare si sit magis accommodũ, respicere possit, tan-
quam Aduocatus & pugil cũ hoste pugnaturus antiquo, vestib.
sacris, quasi armis induitur, iuxta Apostolum, vt iam dicetur.
4 Primò, sandalia † pro ocræis habet, ne quid maculæ, vel pulue
ris affectionũ inhæreat. Secũdò amictus pro galea caput con-
tegit. Tertiò alba pro lorica totũ corpus cooperit. Quartò cin-
gulũ pro arcu, subingulũ pro pharetra assumit, & est subcingu
lum illud, quod depẽdet à cingulo quo stola pontificis cũ ipso
cingulo colligatur. Quintò, stola collũ circũdãs quasi hastã cõ
tra hosté vibrãs. Sextò manipulo ꝑ claua vtitur. Septimo, casu-
la,

la,quasi clypeo tegitur:manus libro,pro gladio armatur.De sin gulis etiã aliter dicetur infrà.Hæc itaq; sunt arma,quibus Põti fex vel Sacerdos armari dẽt cõtra spirituales nequitias pugna turus.Nã vt inquit Apostolus,Arma militiæ nostræ nõ sunt car
1.Cor.10 nalia,sed ad destructionẽ munitionũ potentia.Et in alia Episto la ad Ephe.7.cap.Induite vos,inquit,armatura Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli.State ergo succincti lumbos ve- stros in veritate,& induti lorica iustitiæ,& calciati pedes præpa ratione Euangelij pacis:in omnibus sumẽtes scutum fidei,ĩ quo possitis oĩa tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumere:& gladium spiritus,quod est verbum Dei. Hæc qui- dẽ armatura,est præmissa,septuplex vestis sacerdotalis, signifi- catiua septẽplicis virtutis sacerdotis,& repræsentatiua Christi vestium,quibus indutus fuit tẽpore passionis,prout infrà dice- tur.† Prouideat ergo diligenter Episcopus,& attendat studio- 5
sè Sacerdos,vt signum sine significato non ferat,id est,vt vestẽ sine virtute,non portet:ne fortè similis sit sepulchro foris deal bato,intus verò oĩ spurcitia pleno.Quisquis enim Sacerdos in dumẽtis ornatur & honestis moribus non induitur,quantò ve nerabilior apparet hominibus,tantò redditur indignior upud Deũ.Pontificalẽ itaq; gloriã nõ iam honor cõmendat vestium, sed splendor animarum,quoniã & illa, quæ quõdam carnali- bus blandiebantur obtutibus,ea potius,quæ in ipsis erant in- telligenda,poscebant,vt quicquid illa velamina in fulgore au- ri,in nitore gemmarum , & in multimodi operis varietate si- gnabant,hoc iam in moribus,actibúsq; clarescat:cùm &apud
Ephe. 5. veteres reuerentia ipsa significationum species obtineret,& a- pud nos certiora sunt experimenta rerum,quàm ænigmata fi- gurarũ,prout hæc & alia in Pontificali vbi agitur de Episcopi consecratione legũtur.† Sic itaq; munitus ad certamen cõtra 6
spiritualia nequitiæ in cœlestibus,& pro sedanda in subditos Iudicis ira ad altare procedit,& per confessionem diaboli renũ tiat dominio,& seipsum accusat.Populus verò quasi pro suo pu gile oraturus,in profestis diebus terræ prosternitur.Dum autẽ ille orationes & alia recitat,quasi totis viribus contra diabolũ pugnat.Dũ Diaconus in ieiuniis ante Euangeliũ casulam su- per humerũ replicat,quasi gladiũ contra hostem vibrat. Dum Epistola legitur voce præconis.Imperatoris edicta dantur,Cã tus,sunt tubicinæ,præcentores chorũ regentes sunt ducentes exercitum ad pugnam,instruẽtes,quibus latentibus alij subuẽ niunt.Cantus autẽ sequentiæ,est plausus seu laus victoriæ.Dũ Euangelium legitur, hostis quasi gladio vulnerat, aut exercit⁹ post victoriã dispersus adunatur.Episcopus prædicãs, est Impe

rator,

rator, victores laudans. Oblationes sunt spolia, quæ victoribus diuidũtur. Cantus offertorij, est triũphus, qui debetur Imperatori. Pax autem in fine datur populo, vt qui ex hoste prostrato insinuetur. Et deinde populus, data ei licẽtia, per Ite *Missa est*: cum gaudio de victoria & pace obtenta ad propria redit. Celebraturus itaq; Missam Episcopus aut presbyter indumentis suo ordini congruẽtibus se exornet, & vestium cultui, actioni quo
7 que conueniant ornamenta: ead. distin. rationis. † Circa quòd notandum est, quòd sex sunt indumenta Sacerdotibus & Episcopis communia: quia & sex sunt, in quibus communis Presbyterorum & Episcoporũ potestas consistit. Nouem verò sunt ornamenta Pontificibus specialia, quia & nouem sunt in quibus specialis Episcoporum potestas consistit. per hunc ergo communium & specialiũ indumentorũ numerum cõmunitas & specialitas potestatum inter Episcopos & Sacerdotes significatur, de quo in parte præcedenti dictum est sub titul. de Episcopo. Hoc etenim tam in nouo, quàm in veteri testamento legitur constitutum, vt Pontifices præter cõmunes vestes habeant speciales, sed ibi quatuor erant cõmunes, & quatuor speciales, prout dicetur sub titul. de legalibus indument. & sic quidem ratio mystica postulabat. Nam illæ datæ sunt carnalibus, & mundanis, quoniam quaternari⁹ numerus cõuenit carni, propter quatuor humores, & mundo, propter quatuor elementa. Hæc autem spi
8 ritualibus & perfectis data sunt. Nam † senarius numerus qui perfectus est, quia redditur ex suis partibus aggregatis, perfectis conuenit. Vnde sexta die perfecit Deus cœlũ & terram, & omnem ornatum eorum, sed & cùm in plenitudine temporis sexta venisset ætate, sexto die sub hora sexta redemit genus humanum. Senarius ergo numerus perfectus est, quia suo ordine numeratus perficitur. Nam cùm vnum, duo, & tres, dicuntur, senarius numerus impletur, vel quia in tribus partibus diuiditur, id est, in sexta, tertia & dimidia, videlicet in vno, duobus, & tribus. Nouenarius etiam spiritualibus conuenit, quia nouem sunt ordines Angelorum, qui secundum Prophetam per
9 nouem gemmarum species designantur. † Quindecim ergo sunt ornamenta Pontificis quindecim virtutum gradus, ipso numero designantia, quos per quindecim cantica graduum psal. distinxit. Vestes enim sacerdotales, virtutes significant, quibus debent sacerdotes ornari, secundum illud propheticum. Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultẽt. Quæ talares, dicuntur quia talus est finis corporis, ꝑ quod ostenditur, ꝙ nõ sufficit opus bonũ inchoare, nisi studeatur perseuerãti fine cõpleri, prout sub tit. de tunica dicetur. Sic ergo no

ster Pontifex plura,quã octo induit vestimenta,quamuis Aarõ non nisi octo habuisse legatur quibus moderna succedunt; quod ideò est,quoniam oportet iustitiam nostram magis abun
Mat. 5. dare,quàm Scribarum & Pharisæorum: vt intrare possimus in regnum cœlorum. Potest etiam dici,quòd noster pontifex octo habet à capite vsq; ad pedes:exceptis vestimentis pedum & manuum,scilicet amictũ,albam,cingulum,& stolam, duas tunicas,casulam,& pallium. Vestimentum enim pedum potius pertinet ad nostros quàm ad Aaron:quia nostris dictum est: Euntes docete omnes gentes,&c. Denique præter præmissas vestes
Mat. 28. sacris ordinibus & ministris deputatas,est & alia quædã vestis linea,quæ superpellicium dicitur,quo quibuslibet seruitiis altaris & sacrorum vacantes super vestes communes vti debent: prout in seq.ti.dicetur. † Superpellicium autem primò,propter 10
sui candorẽ,mũditiã seu puritatẽ castitatis designat Iuxta illud:
Ecclef. 9. Omni tempore vestimenta,id est,opera tua sint candida,& mũda. propter nomen verò suum carnis mortificationem figurat.
† Secundò,dictũ est enim superpelliciũ,eò, quòd antiquitus 11
super tunicas pellicias de pellibus mortuorũ animalium factas
Genes. 3. induebãtur,quòd adhuc in quibusdã ecclesiis obseruatur repræsentantes ꝙ Adam post peccatum talibus vestitus est pellicijs. Tertiò,denotat innocentiam,& ideò ante omnes alias vestes sacras sæpè induitur,quia diuino cultui deputati, innocen
Psal. 24. tia vitæ cunctis virtutum actibus superpollere debent: iuxta il
Iacob. 4. lud psal. Innocentes & recti adhæserunt mihi. Quartò,propter
1. Pet. 4. sui latitudinem congruè charitatem designat. Vnde super prophanas & cõmunes vestes induitur,ad notandũ,quòd charitas operit multitudinẽ peccatorum. Quintò:propter sui formam, quia in modum crucis formatur,passionẽ Dñi figurat, quódq; illud gerentes crucifigi debent cũ vitiis,& cũ concupiscentiis.
† Fiunt autem superpellicia,in quibusdam locis de chrismali- 12
bus lineis,quæ ponuntur super infantulos baptizatos, exemplo Mosi,qui de purpura & bysso,& aliis à populo,in tabernaculo,oblatis,fecit vestes,quibus Aaron & filij eius induerentur,quando ministrabant in sanctuario. Exo. 39. c. † Est etiam 13
alia vestis,quæ pluuiale vel cappa vocatur,quæ creditur à legali tunica mutuata. Vnde sicut illa tintinabulis, sic ista fimbriis infigitur,quæ sunt labores, huius mundi solicitudines. Habet etiam caputium,quod est supernum gaudium. Prolixa est vsque ad pedes,per quod perseuerantia vsq; in finem significatur. In anteriori parte aperta est,ad denotãdũ,quòd sanctè conuersantibus vita patet æterna,seu quòd eorũ vita patere debet aliis in exemplum. ij. q. iij. non sunt. in fi Rursus per capam

gloriosa corporũ immortalitas intelligitur. Vnde illam nõ, nisi in maioribus festiuitatibus induimus, aspicientes in futuram resurrectionem quando electi deposita carne binas stolas accipient, videlicet requiem animarũ & gloriã corporũ. Quæ cappa rectè interius patula est, nisi & sola necessaria fibula inconsuta, quia corpora spiritualia facta nullis animam obturabũt angu- 1. Cor. 1.
stiis. Fimbriis etiã subornantur, quia tunc nostræ nihil deerit im perfectioni, sed quod nũc ex parte cognoscimus tunc cognoscemus sicut & cogniti sumus. † Quidam autẽ hæretici garriunt
14 nusquam reperiri in nouo testamen. ꝙ Christus vel discipuli eius præmissis vestibus induerentur, repræhendentes nos temerè, quia à talibus ornamur, quoniã sicut *Io.* ait, Dominus surgẽs de cœna posuit vestimẽta sua, & posteà alia nunquam acce- *Ioã.* 13.
pit, nisi sua. Nos verò (vt dicũt) plura alia quã vestimus, reuestimus in missa, in qua cœnam ipsam imitamur, & Dominus ab *Mar.* 12. *Luc.* 16.
his, qui volũt ambulare in stolis, nos cauere præcepit, dicens, Cauete à scribis, qui volũt ambulare in stolis. *Dicũt* enim ꝙ hoc facimus, vt iustiores & excellentiores populis appareamus. cõtra illud, Vos estis qui iustificatis vos, corã hominibus, Deus autem nouit corda vestra, quia quod hominibus altũ est, abominatio est apud Deum. Error autem iste ex præmissis apertissimè confutatur. Legitur quoque exod. 42. & 44. Dũ ingredientur sanctuariũ meũ, & accedent ad mẽsam meam, vt mihi ministrẽt, & custodiãt cæremonias meas, vestib lineis induẽtur nec ascendet super eos quicquã laneũ. Cũ egredientur atriũ exterius ad populũ. exuẽt se vestimentis suis, in quib. ministraue-
15 runt & nõ sanctificabũt populũ in vestimẽtis suis. Et † no. quòd ostiarij, lectores, exorcistæ & acolyti, vestib. albis vtuntur, videlicet superpellicio amictu, & alba: & baltheo, vt Angelos Dei ministros per castitatis munditiam imittentur, & eis in carne gloriosa effecta spirituali quasi in albis vestibus socientur. inde est quòd potius lineis vestibus vtuntur, quia sicut linum multo labore ad candorem perducitur, sic necesse est, per multas tri-
16 bulationes ad regni gloriam peruenire. † In concil. Magũtinẽ. ij. q. j. Episcopus, presbyter, statutũ est, ꝙ Episcopus in ordinatione sua recipiat orariũ, baculũ & anulũ, presbyter orariũ & planetã, diaconus orariũ & dalmaticam, subdiaconus patenã & crucẽ, & cùm degradantur, ea perdant. Et in conc. Thole. di. xciij. diaconus in cõuentu. statutũ est, ꝙ diaconus tẽpore oblationis tantũ, scilicet quando legit Euangeliũ vtatur alba, id est
17 dalmatica. † Notandũ quoq; est, ꝙ vestes Euangelici Sacerdotis aliud designant in capite, scilicet in Christo, aliúdq; figurãt *psal* 109.
in membris, quãquam & caput & membra sacerdotis nomine 1. *Petr.* 2.

nuncupātur, ad caput dicit Psalmographus, Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech. Ad mēbra verò dicit Apost. Vos estis genus electum, regale Sacerdotium. Exponēda ergo sunt eorū mysteria. Primò, secundū quod mēbris, consequenter secundum quod capiti, s. Christo conueniunt, prout in quolibet capitulo distinguetur. De ornamētis autē, & palliis & vestibus ecclesiæ vel altaris, in prima parte dictū est, vbi agitur de picturis. †Porrò sex indumenta sacerdotibus, & Episcopis communia sunt hæc, amictus, alba, zona seu cingulum, stola, manipulus, planeta. Nouem verò pontificibus specialia sunt hæc, caligæ, sandalia, succinctorium, tunica, dalmatica, chiroteca, mitra, annulus, baculus pastoralis. De quib⁹ omnibus singulatim prosequimur, & etiam de sudario & pallio, & de colorib⁹ quibus ecclesia in ecclesiasticis vtitur indumentis, & de legalibus indumentis siue veteris testamenti. 18

SVMMA.

1 *Amictus vsus: et significatio et nu. 3.*

2 *Amictus inuolutio circa collum et pectus quid significet.*

De Amictu. CAP. II.

PRimò de sex ornamentis Episcopis & Sacerdotibus cōmunibus est secundum præmissa dicendum. Lotis †itaque manibus Episcopus seu Sacerdos celebraturus assumit amictum quo caput tegitur, quem pontifex loco ephot siue superhumeralis & rationalis habet: & nunc etiam superhumerale vocari potest, significans salutem quæ per fidem tribuitur. De hoc Aposto. ad Ephesi. 6. Galeam salutis assumite. Significat etiam castitatem cordis & corporis: quia & renes & pectus ambit & tegit, & omnibus sacris vestibus supponitur, sed omnibus supereminet quia castitas etiam debet esse intus in pectore & foris nitere opere. Vnde in renibus stringitur, quia ibi præcipuè luxuria dominatur. Per amictum quoque super humeros quia circunquaque diffunditur operum fortitudo designatur. Humeri nanque fortes sunt ad opera peragenda iuxta illud patriarchæ Iacob. Supposuit humerum ad portandum, & factus est tributis seruiens. Duo funiculi siue duæ chordulæ quibus amictus ante pectus ligatur significant intentionem & finem quibus informandum est opus ne fiat in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. Sacerdos igitur non debet otiosus existere sed bonis operibus insudare secundum illud Apostoli ad Timoth. Labora sicut bonus miles Iesu Christi. Laudanda tamen quorundam locorum habet consuetudo vt linea camisia alba aut superpellicium super communes vestes induantur prius quàm

Marginalia: 1 (beside "Lotis †itaque"); Exo. 28. (beside "humeralis"); Ge. 49. (beside "ctore & foris"); 1. Cor. 5. / 2. Ti. 2. (beside "nis operibus").

quàm amictus imponatur,per quod fides,quæ primò adesse debet,significatur. Porrò amictus super os planetæ reuoluitur,
2 de quo sub tit.de planeta dicetur.† Amictu quoque collũ stringitur per quod vocis castigatio intelligitur, quoniam per collum,in quo vox est,vsus loquendi exprimitur, Stringitur ergo collum,ne inde ad linguam mendacium transire possit. Leuiter tamen cum eo pectus & fauces stringũtur,prout sub tit.de cingulo dicetur.Illo etiam caput operimus, ne circunquaque liberè prospiciendo,illicita cogitemus.Pectus seu cor eo tegitur,quia animus Sacerdotis ad ea,quę incumbunt debet totus esse intentus:nec debet tunc ad vanitates,vel ad aliqua munda
3 na liberè meditanda dissolui.Porrò amictus † quo sacerdos ca *Apo.10*
put obnubilat,secundum quod capiti,scilicet Christo, conue- *Esai.12.*
nit significat,id quod in Apoc. describitur:videlicet Angelum Dei descendisse de cœlo amictum nube. Et in Esa. Ecce Domi nus ascendit super nubem candidam.Veniens etiam ad salua-
tionem mundi,Dei filius,Angelus magni concilij, amictus est *1.Cor. 3.*
nube,dum diuinitatem abscondit in carne. Nã caput viri Christus,caput Christi,Deus.extrà de sac.vnc.c.vno.Hoc ergo carnis latibulum significat sacerdotis amictus, quod per illam syn donem expressius significatur,quia summus Pontifex caput ob ducit:de qua sub titulo de succinctorio dicetur, & pulchra qui dem quod per calciamentum pedum,hoc ipsum per amictum capitis designatur,quia diuinitas in carne latuit,& per carnem
innotuit.Nam cùm notus esset in Iudęa Deus,& in Israel ma- *psal. 75.*
gnum nomen eius,in Idumæam extendit calciamentum suum *psal. 59.*
& ante conspectum gentium reuelauit iustitiam suam.Amictus *psal. 87.*
etiam, repræsentat operimentum, quo Iudæi velabant faciẽ Christi dicentes,Mat.26.Prophetiza nobis Christe, quis est, qui tu percussit.

SVMMA.

1 *Alba subsequitur amictum.Et quid ea significet,et nu.6.*
2 *Bissus,quid.*
3 *Albæ cõpositio,et forma,cùm in veteri,tũ nouo testamẽto,& nu.4.*
5 *Manicę albæ,quid moneant.*

De Alba. CAP. III.

1 POst amictum,camisiam siue albam sacerdos induit,† quæ mẽbris corporis cõuenienter apta,nihil superfluũ aut dissolutũ ĩ vita sacerdotis,aut in eius mẽbris esse debere demõ-
strat,hęc ob speciẽ,cãdoris mũditiã demõstrat, secundũ quod *Eccles. 9.*
legitur,Omni tẽpore vestimẽta tua sint candida. Fit autem de *Apo. 19.*
bysso vel lino,propter quod scriptum est:Byssinum sunt iustificationes sanctorum.Est† autem byssus, linum Aegyptiacum.

Sicut enim linum vel byssus candorem, quem ex natura nō habet, multis tontionibus attritū, acquirit per artem: sic & hominis caro, munditiam, quam non obtinet per naturam, per exercitia bonorum operum, multis castigationib. macerata sortitur per gratiam. Sacerdos ergo, secūdum Apostolum, castiget corpus suum, & in seruitutē redigat: ne fortè cum aliis prædicauerit, ipse reprob. fiat. †Habet autem alba caputium, quod est professio castitatis. Habet etiam ligulam, quæ significat linguam sacerdotalem, quæ ligat contumaces, & absoluit pœnitentes. Rursus hæc vestis, quæ in veteri sacerdotio linea, vel poditis Græcè, seu Latinè tunica talaris dicebatur, stricta fuisse describitur, propter spiritum seruitutis Iudæorum in timore. In nouo verò larga est, propter spiritū adoptionis in libertate, quia nos Christus liberauit. Quod autem aurifrisium & grāmata, diuersis in locis, ac variis operibus ad decorem habet: illud insinuat quod Propheta dicit in psalmo, Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circundata varietate. Rursus †alba cingulo stringitur, vt omnis voluptas carnalis adstricta intelligatur, dicente Domino: Sint lumbi vestri præcincti. Manicæ quoque tam †albę, quàm etiam tunicellæ conuenienter debent esse strictæ, non nimis laxæ, vt labātur, & brachia nudentur: habentes in summitatib. Aurifrisia, ad designandum aureos torques, qui brachia nuda B. Martini Missam celebrātis miraculose & decenter operuerunt: prout in sexta parte, sub eius festo dicetur. Per †albā etiā qua corpus à sursum vsque ad deorsum tegitur: spes quæ ex gratia prouenit ecclesiæ desursum, & ex meritis ecclesiæ deorsum figuratur. De hac Apost. ad Rom. 8. Spe salui facti sumus. Quia verò vsque ad talos descendit, perseuerantiā designat, prout tactū est prope finem in procœmio huius part. Porrò secundū quod capiti, scilicet Christo cōuenit alba, quæ lineū vestimentū, longissimè distans à tunicis pelliceis, quæ ex mortuis animalib. fiunt: quib. Adā vestitus est, post peccatum nouitatē vitæ significat, quam Christus & habuit, & docuit, & tribuit in baptismo, de qua dicit Apost. Exuite veterem hominē cum actib. suis, & induite nouum, qui secundum Deū creatus est. Nam in transfiguratione resplenduit facies eius, sicut Sol, & vestimenta eius facta sunt alba, sicut nix. Semper enim vestimenta Christi munda fuerunt, & candida, quia peccatum nō fecit: nec inuentus est dolus in ore eius. Hæc etiā vestis, repræsentat albam vestem, in qua Herodes illusit Christo. Luc. 23.

Marginal references: 1. Cor. 9. — Rom. 8. — Gal. 4 — psal. 44. — Lucæ. 12. — Gen. 3. — Eph. 4 — Mat. 17. — 1. Petr. 2.

Right margin: 3, 4, 5, 6

SVMMA.

1 *Zona, quid, & quid designet. & nu. 5. 6.*

2 *Succinctorium duplex dependens & cingulum in sinistro latere pōtificis*

tificis, quid signent nu. 4.
3 *Oratio & ieiunium, quam vim habeant.*

De Zona seu cingulo. CAPVT IIII.

1 DEbet † autē alba circa lumbos Sacerdotis seu pōtificis zona seu cingulo, quod in lege, & apud Græcos zosir, siue baltheum dicebatur, præcingi, ne defluēdo, incessum impediat, vt castitas sacerdotis per albam significata, nullis incentiuorum stimulis dissoluatur. Cingulum nāque continentiam significat. Vnde, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. In lumbis quidē luxuria dominatur, sicut dn̄s loquens de diabolo manifestat, Virtus eius in lumbis eius, & fortitudo eius in vmbilico ventris illius. de pœn. di. ij. si *Luc. 12.* *Iob 42.*
2 enim, inquit, ad finē. Sanè in sinistro latere † Pontificis cingulo duplex dependet succinctorium, quia duo sunt, quibus casti-
3 tas roboratur: & sine quibus difficilè † conseruatur, s. oratio & ieiunium. *V*nde Dn̄s ait, Hoc genus dæmoniorum nō eiicitur, nisi in oratione & ieiunio. Mat. 9. Debent ergo lumbi per continentiam præcingi, & per abstinentiā succingi. Vnde Apost. State succincti lumbos vestros in veritate. Verum succinctorium, quod aliàs perizoma, vel succingulum vocatur, inter indumenta legalia fuisse nō legitur, quia & si legales sacerdotes accincti tēpore sacrificij, abstinere deberent, alio tn̄ tēpore licitè vacabāt ad amplexus. Hodie autē additur cingulum, quia moderni ministri iugē habere debēt cōtinētiā. Et ideò nō solum cingi, *Eph. 6.*
4 sed etiam succingi debēt. † Ideò autē duplex est succinctoriū, vt duplex castitas denotetur, videlicet mentis, quæ per cingulum, & corporis, quę per subcingulum significatur. A parte sinistra depēdet, quia potior est castitas mentis, q̄ corporis, & dextra pars potior est q̄ sinistra. *V*nde Greg. Lumbis præcingitur nunc, cū carnis luxuriā per carnis cōtinētiā coarctamus. Cin-
5 gulū † quoq; conueniēter tēperantiā designat, de subcingulo et dictum est in procemio huius partis. Et aduerte, q̄ pectus & fauces leniter cū amictu stringūtur, q̄a motus in nostra potestate nō sunt. Helias pri⁹ clausit cęlū, quod petiit, q̄ nō plueret, quàm animum, q̄n desiderabat vindictā de morte prophetarū, lingua etiā in humido sedet, & in madido, & facilè lubricatur. Vnde princeps Apostolorum ad vocē ancillæ magistrum suum negauit. Sed renes fortiter cingulo stringunt, vt castigetur corpus, & in seruitutem redigatur, & impetus luxuriæ refrænetur. *P*orrò secundū quod capiti, s. Christo conuenit zona sacerdotalis, significat illud quod Ioan. Apost. ait, Conuersus vidi similem filio hominis præcinctum ad mamillas zona aurea. Per zonam auream, perfecta Christi charitas designatur, quam dicit *3. Re. 17* *3. Re. 18* *Mat. 26.* *Apoc. 1.* *Eph. 3.*

Apostolus superuenientē scientiæ charitatē Christi, feruentem in corde, radiantē in opere: cuius succinctoriū illud significat,
Esa. 2. quod Esaias de Christo loquens prædixit: Erit iustitia, cingulū
Psal. 10. lumborū eius, & fides cinctorium renū eius. Nam iustus Dñs
Psa. 144. iustitiam dilexit: æquitatem vidit vultus eius. Et fidelis Dñs in
Act. 1. verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Duæ summi-
Tho. 4. tates ipsius duæ sunt partes naturales iustitiæ, quā Christus fe
Mat. 7. cit & docuit, s. quod tibi non vis fieri, alteri nō feceris, sed quæ
Esa. 33. cunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite
Ioan. 19. illis. Cingulum † ergo, iustitiā significat: cuius duo sunt brachia 6
sese constringentia, s. declinare à malo, & operari bonum. Repræsentat etiam flagellum, quo Pilatus cæcidit Iesum.

SVMMA.

1 *Stola subsequitur cingulum, & quid ea notet.*
2 *Stola, cur protendatur ad genua.*
3 *Stolæ reflexio in vtrunque humerum, quid significet.*
4 *Stola cur collo sacerdotum, diaconorum verò humero imponitur.*
5 *Stola cur ad lumbos succingatur.*
6 *Stola est velut quoddam orarium, sine quo non licet mysteria ecclesiastica celebrare.*
7 *Stola, collo sacerdotis incumbens, quid notet.*
8 *Stola vti quibus prohibitum.*

De Stola. CAPVT V.

POst cingulum † Sacerdos orariū siue stolam, quæ leue Dñi 1
iugum significat. xxiij. dist. Ecclesiastica, siue quæ est iugū
præceptorum Dñi, super collum sibi imponit, vt iugū Dñi
2. Cor. 6. se suscepisse demonstret. Quam cū osculo sibi imponit, & deponit, ad notandum assensum & desideriū, quo se subiicit huic iugo. Illa autē à collo per anteriora descendens, dextrum & sinistrum latus adornat, quia per arma iustitiæ à dextris & à fini
Mat. 11. stris, i. in prosperis, & in aduersis Sacerdos debet esse munitus, quatenus nec aduersis frangatur, nec prosperis eleuetur. Vnde & cùm Sacerdos in ordinatione stolam accipit, dicit illi Episcopus, Accipe iugum Dei, iugū enim eius suaue est, & onus eius
leue, suaue in prosperis, leue in aduersis. Stola † quippè vsq; ad 2
genua, quæ curuātur, protenditur, vt nos mites corde, & humi
Hebr. 10. les insinuet. Significat enim patientiam de qua scriptum est, Pa
Luc. 21. tiētia vobis necessaria est, vt reportetis promissiones. Et iterū,
In patiētiā vestra possideatis aīas vestras. Hinc est ergo, quod stola cū zona seu cingulo à dextris & sinistris, quibusdam nexibus colligatur, quia virtutes virtutibus sociantur & iuuātur, ne aliquo moueantur tentationis impulsu, & ad designandum, quòd tam in prosperis, quàm in aduersis debet Christi iugum

patien

patienter ferri,faciente glutino charitatis.A quibusdã verò Põ
tificibus additur præmissis verbis , stola innocentiæ induat te-
Dñs,quod stolam respicit primitiuam,quæ fuit innocentiæ si-
3 gnificatiua.Rursus†stola ab humero sinistro sacerdotis,in dex
trum,dũ ordinatur,reflectitur,quia cùm obediẽtia incipiat ab
actiua per dilectionẽ proximi transit in contẽplatiuam vitam
per dilectionẽ Dei.Longitudo autẽ stolæ perseuerantiam signi
ficat.Duo brachia stolæ dependentia,significant prudentiam,
& temperantiã.Vnde Apost.ad Tit.3.Sobriè,iustè, & piè viua-
mus,&c.Sed & secundum decretum Bracharensis concil.xxiij.
dist.Ecclesiastica.dẽt sacerdos de vno eodémq; orario ceruicẽ
pariter,& vtrunq; humerum imprimens signũ crucis in suo pe
ctore præparare:vt qui imperturbatus præcipitur inter prospe-
ra,& aduersa consistere,virtutum semper ornamento vtroque
circunseptus appareat humero.Siquis autẽ aliter egerit excom
municationi debitè subiacebit, nisi fortè qs dixerit hoc decre
tũ per cõtrariã generalis Ecclesiæ consuetudinẽ abrogatum.
Nam non vbiq; partes stolæ reducuntur ante pectus,in modũ
crucis.Crucẽ autem gerit in pectore,dum Christi passionem,
cuius minister est,imitatur in mente.Orarium itaque iugum si
4 mul & onus est,iugum sacerdotibus,onus diaconis. Vñ†fit vt
sacerdotibus circa collum,& diaconis super sinistrum humerũ *Num.* 3.
ponatur.Sicut enim iugũ collo portatur,sic & humeris onera
feruntur.Lege in Leuitico,& videbis solos Leuitas ferẽdis one
ribus destinatos.In diaconis etiã stola iugum significat, prout
in parte secunda dictum est,vbi de diacono agitur.Adhuc stola
sinistro humero diaconi imponitur,quia decet tẽporalia spiri-
tualibus deseruire,vel quia dextrã diaconi oportet esse liberã,
vt expeditius ad ministerium sacerdotis discurrat , de quo etiã
5 ibi dictũ est.Ad†lumbos stola succingitur,vt sit fortis & expe-
ditior compugnax libidinum. Quandoq; tamen solùm super
sinistrum brachiũ pars anterior stolæ complicatur , quòd tra-
ctum est à legalibus sacerdotibus,qui dũ sacrificabant,summi
tates balthei super humerũ reflectebant.In Episcopo verò vel
sacerdote,ab vtraq; parte æqualiter dependent anterius, quia
Christus,cuius typũ gerunt,qui æquanimiter se habuit in pro-
speris & in aduersis(quæ per leuam & dextram significãtur) ha
bitatores terræ ad cęlestia ducere desiderabat,quos semp ante
6 oculos mentis suggerebat.†Dictum est autem orarium , quia
quamuis sine aliis indumẽtis sacerdotibus baptizare,cõsigna
re,& alia plura orando facere liceat, sine orario tñ nisi magna
necessitate cogente,nihil horũ facere licet.In concilio Tribur.

in bucardo.lib.vj.cap.presbyteri. legitur vt presbyteri non vadant,nisi stola oraria induti.Notādum autem est, ꝙ antiquitus stola erat vestis candida,pertingens vsque ad vestigia , qua Patriarchæ vtebantur ante legem,quam primogeniti cùm benedictionem patris acciperent,induebant,& Domino victimas, vt pontifices offerebant.Sed postquam alba cœpit portari,mutata est in torquem.Per primam stolam innocētia intelligitur, quæ fuit in primo homine.Sed cùm eam perdidit propter peccatum,oportuit eam recuperare per vitulum saginatum. Quia igitur superest,vt qui per inobedientiam cecidimus , per obedientiam resurgamus:rectè pro veste innocentię recuperandæ, subimus torquem obedientiæ.Nam per stolam,qua nunc vtimur,obedientiam accipimus Euangelij crucifixi.Porrò † secun 7
dum quod capiti.i.Christo conuenit stola,quæ super amictum collo sacerdotis incumbit, obedientiam & seruitutem significat:quam Dominus omnium propter suorum salutem subiit. Nam cum in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est esse
Phil.2. se æqualem Deo.Exinaniuit enim semetipsum formam serui accipiens ,factus obediens,vsque ad mortem:mortē autē crucis.Causam quippè mortalitatis nec traxit origine,nec commisit opere.Stola signat ligaturam,qua Iesus ligatus fuit ad colūnam.† Statutū est in canonibus.xxiiij.dist. non oportet.& duo 8
bus ca.seq.ne subdiaconi,lectores,& psalmistæ orariis siue stolis vtantur.

SVMMA.

1 *Manipulus,quo concilio adhibeatur.& nu.5.*
2 *Manipulus,cur in sinistra geratur.& nu.4.*
3 *Manipulus,vnde sumpserit initium.*
6 *Manipulis non vtuntur diaconi & subdiaconi,seruiente pontifici induenti & exuenti se à sacris vestibus.*

De Manipulo. CAPVT VI.

Psa.118. QVia verò mētibus benè cōpositis,& Diuino cultui mancipatis,sæpè subrepit accidia,quæ † quodā torpore red- 1
dit animū dormientē:Psalm.dormitauit anima mea præ dio:ideò in sinistra manu ministri ad altaris ministerium accedentis,quædā apponitur manipula,vel sanum , vel manipulus, vel sudarium appellatur:quatenus sudorē mentis abstergat,& soporem cordis excutiat,bonis operibus inuigilet,depulso tædio,& torpore.Per manipulum enim bona opera vel vigilantia designantur,de qua Dominus ait, Vigilate,quia nescitis,qua hora filius hominis venturus sit. Vnde sponsa dicit in Canticis,Ego dormio,& cor meum vigilat.Per sudarium etiam pœniten

nitentia deſignatur, qua labes quotidiani exceſſus,& tędium Mat. 14.
mundanæ conuerſationis extergitur,de quo dicitur.Dormita- Cāti. 5.
uit anima mea præ tædio.Tedet enim animam peccatorum,cō pſal. 118
ſcientiæ,& infirmitatis corpore.Significat etiam futurorum bo 1. Cor. 4.
norum retributionem.Vnde in quibuſdam locis,quoties in fe pſal. 125
ſtis,albis vtūtur,manipulos portāt:ex eo,quòd in illa vita vnuſ
quiſque propriam mercedem accipiet. Et venientes venient
cum exultatione portantes manipulos ſuos.Item,quia manipu
lus pœnitentiam deſignat:inde eſt,quòd ſudarium ſubdiaconi
magis fauore ſacerdotali formatur: quia vbi maior exceſſus,
maior exigitur pœnitētię fructus.De ſudario etiā infrà dicetur.
2 Sanè miniſtri † manipulum in brachio ſiniſtro ferunt,ad notan
dum,quòd ſtricti debent eſſe ad terrena,ſed ad cœleſtia expe-
diti.Antiqui autem non erant adſtricti ad hoc,quia Deo etiam
pro temporalibus ſeruiebant, & ad ſignificandum nos in hac
vita,quæ per ſiniſtrum ſignificatur, pati tædium ſuperflui hu-
moris,id eſt,delectationis,& alia ſuperflua mentis.Ad hoc ma-
3 nipulus in ſiniſtra,fidem in hac vita deſignat. † Manipuli vſus
ſumptus eſt non ab Aaron,ſed ab antiquis patrib.quia (ſicut le-
gitur in martyrologio Bedæ) Arſenius ſudarium ſemper fere-
bat in ſinu,vel manu,ad tergendum effluentiam lachrymarum.
Habebant quoque ſancti patres,dum ſacra tractabant,& ſacra
menta conficiebant,mapellas,id eſt, paruas mappas, & man-
tilia in manibus,nunc pro tergendis manibus,& nunc pro ope
riendis,& nunc pro reuerenter tractandis ſacramētis.Porrò ſe-
4 cundum quod † capiti,ſcilicet Chriſto conuenit,quod ſacerdos
manipulum portat in leua deſignat,quòd Chriſtus brauium ob pſal. 125.
tinebat in via.Per manipulum enim præmium deſignatur,Iuxta Cāti. 2.
quod legitur.Venientes autem venient cum exultatione,portan
tes manipulos ſuos.Per leuā,vita præſens accipitur.Iuxta illud,
Leua eius ſub capite meo,& dextera ipſius amplexabitur me.
Chriſtus autē ſimul fruebatur,& merebatur, fruebatur in pa-
tria & merebatur in via.Nā ſimul & brauium comprehēdebat,
& ſtadiū percurrebat:quia ſimul erat in patria,& in via, nemo Ioan. 3.
inquit aſcēdit in cęlū,niſi qui deſcēdit de cœlo,filius hominis,
5 qui eſt in cœlo.Manipulus † etiam repræſentat funē,quo Ieſus
comprehenſus à Iudæis ligatus fuit.Vnde Ioan.18. Comprehē
derunt & ligauerunt eum.Manipulus tamen poſt indutā plane
tam conſueuit Romano pōtifici immitti, quod etiam à plurib.
6 obſeruatur,de quo ī quarta parte ſub tit.de cōfeſſione dicetur.
† Notandum autem,quòd diaconus & ſubdiaconus pōtifici in
duenti & exuenti ſe à ſacris veſtibus, ſiue manipulis ſeruiunt.

primo

Primò, vt expeditius & liberius administrent. Secundò ad notã dum, quod in tali obsequio non debet fructum quærere tempo
psal 125. ralem, qui quandoque per manipulum significatur, Iuxta illud psalm. Venientes autem, &c. Rursus, dum Pontifex, se induit vel exuit, diaconus stat à dextris, & subdiaconus à sinistris, quia diaconus ex ordine suo ad fortiora, & perfectiora, quæ per dextrã significatur, assumitur, quàm subdiaconus.

SVMMA.

1 *Casula quid, vnde dicatur, et quid notet.*
2 *Charitas legis est implementum.*
3 *Casula tripliciter plicatur. Et quid idipsum notet. et. 4.*
5 *Casula vndique clausa integráque quid notet.*

De Casula seu Planeta. CAP. VII.

1. Cor. 51 POstremò, super omnes † vestes induitur casula, quæ quasi parua casa dicetur, & à Græcis planitan vocatur, apotou planos, hoc est, errore, quoniam errabundus eius lymb. super brachia eleuatur, significans charitatem sine qua sacerdos, est sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Sicut enim 1
1. petr. 3. charitas operit multitudinem peccatorum, & omnia legis &
Rom. 12. prophetarum mandata continet, dicente Apostolo, plenitudo legis est charitas, sic & hæc vestis cuncta plana & alia omnia
1. Cor. 3. indumenta intra se claudit & continet. De † charitate dicit Apostolus adhuc excellentiorem viam vobis ostendam. Si linguis 2 hominum loquar & Angelorum charitatem autem non habeã, nihil sum. Et iterum, si fidem habeam, vt montes transferã, charitatem autem non habeam, nihil sum. de consec. dist. iij. solẽt. hæc siquidem est vestis nuptialis, de qua dominus inquit in
Mat. 22. Euangelio, Amice quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? sine hac autem nunquam sacerdos debet suum officium exercere, quia semper decet eum in vinculo charitatis permanere. Per hoc autem, quòd amictus super os planetæ reuoluitur, innuitur, quòd bonum opus debet ad charitatem referri. Nam finis præcepti, est charitas de corde puro: & conscientia bona, & fide non ficta. quòd verò casula in extensione manuum in anteriorem & posteriorem partem diuiditur, signat duo brachia charitatis ad Deum, scilicet & ad pro
1. Tim. 1. ximum. Diliges (inquit) Deum tuum, &c. In his duobus mandatis tota lex pendet, & prophetæ. Rursus latitudo planetæ latitudinem significat charitatis quæ etiam vsq; ad inimicos extẽditur, vnde, Latum mandatum tuum nimis. Duæ † quoque plicaturæ, sinistræ, videlicet & dextræ, sunt duo præcepta charitatis, 3 scilicet amor Dei & proximi. Duplicatur etiam ante pectus, per

per quod cor,& inter humeros,per quos opera exprimuntur, & in eis vestimentum duplex in ipsum efficitur, quia sic debemus bona opera foris ostendere proximis, vt eadem intus in corde coram Domino integra seruemus. Charitatem enim de- *Mat.22.*
bemus habere corde,& opere,& intus,& foris. Rursus ante pe *psal.118.*
ctus duplicatur,quoniam per charitatem bona voluntas & sancta cogitatio generatur. Duplicatur etiam inter humeros:quia per illam aduersa à proximis, & ab aduersariis supportantur. *Gal.6.*
Ad brachia autem eleuatur,dum bona opera charitatis operantur. Ad dextrum, dum operamur bonum ad domesticos fidei.
4 Ad sinistrum,dum extenditur etiam ad inimicos. Adhuc † triplicatur,in brachiis,in dextro quidem, cum fidelibus, monachis,clericis,& laicis subuenimus, in sinistro, dum infidelibus. *psal.131.*
s.malis Christianis, Iudæis,& paganis necessaria ministramus: per casulam quoque rectè opera iustitiæ designantur, iuxta illud:Sacerdotes tui induant iustitiam. Sanè sacerdos suũ agẽs officium non debet casulam exuere,quia præcipiente Domino *Leuit.*21.c.non licet ei egredi de sanctis,scilicet rebus vel præ *Galat.4.*
ceptis. Porrò,secũdùm quòd capiti,scilicet Christo cõuenit ca *psal.132*
sula,magni sacerdotis est ecclesia vniuersalis, de qua dicit A- *Ioã.1.*
postolus: Quotquot in Christo baptizati estis, Christũ induistis. Hoc est illud Aaron,vestimentum,in oram descendit vnguentum,sed à capite descendit in barbam, & à barba descendit in oram:quoniã de plenitudine spiritus eius nos omnes accepimus,primò Aposto.deinde cæteri. Quod autem casula vni
5 ca † & integra,& vndique clausa est,significat fidei vnitatem & integritatẽ,veruntamen in extensione manuum in anteriorem, & posteriorem partem quodammodo diuiditur,designans antiquam ecclesiam,quę passionem Christi præcessit, & nouam, quæ Christi passionem subsequitur. Nam & qui præibãt: & qui *Mat.21.*
sequebãtur clamabãt dicentes,Osanna filio Dauid,benedictus *Ioa.19.*
qui venit in nomine Domini. Hæc etiã vestis repræsentat purpureum vestimentum,quo milites circundederunt Iesum.

SVMMA.

1 *Vestimentum pedum, vnde traxerit originem.*
2 *Pontifices, quando sandalia & caligas adsumant. Et eorum significatio. nu. 3. 4.*
3 *Calciamentum episcopi, quo inuitet quòve prohibeat. & nu. 4.*
5 *Sandalia, vnde dicantur, & eorum forma.*
6 *Sandaliorum apertura & clausura, quid significent.*
7 *Sandalia, ex corio albo fiunt inter dum.*
8 *Lingula à corio separata, super pede consurgens quid significet.*
9 *Sandaliorum corrigiæ, quid notent.*

10 Sandalia eò quòd capiti conueniãt, quid designent.
11 Sandaliis vti, quibus licet, & quibus prohibetur.

De Caligis, & Sandaliis. CAP. VIII.

SVperius de sex ornamentis, tam sacerdotibus, quàm Episco
pis communibus dictum est, nunc autem de nouẽ pontifi-
cum spiritualibus dicendum restat, & prius de caligis & san
daliis videamus. Vestimentum † autem pedum non habuit ori- 1
Mat. 28. ginem ab Aaron, qui duntaxat in Iudæa conuersabatur, ideo-
Ephe. 6. que necesse non habuit, sed ab Apostolis quib. dictũ est, Eun-
tes, docete omnes gentes. Nisi fortè quis dixerit quòd caligæ &
sandalia in locum feminalium succedunt. Celebraturi † igitur 2
Ephe. 6. pontifices, pedes interea, dum dicuntur quinq; psalmi in prepa
Mar. 6. ratione Euangelij pacis, caligis & sandaliis calciantur, quorum
Ephes. 6. pulchritudinẽ admirabatur propheta, dicens: Quàm speciosi
Luca. 10. pedes Euangelizantium pacem Euangelizãtium bona. Vnde
Apostolus ad Ephesios, Calciati pedes calciamentis virtutum.
Et in Euangelio legitur Dominum misisse discipulos suos san-
daliis calciatos, calciatos vtique in præparatione Euangelij pa-
cis. Si enim calciati nõ essent, quomodo super serpentes & scor-
piones calcare potuissent? Cogitent † igitur Episcopi, cur ita cal 3
ciati sunt, imitentur eorum exempla, quorum imitantur calcia
menta. Siquidem per pedes conuenienter affectus intelligun-
tur. Debent nãque habere affectus & desideria calciata, ne pul
uere terrenorũ seu temporalium maculentur. † Per huiusmodi 4
quoque calciamentum prohibitio pedum congruè intelligitur,
ne videlicet ad illicita festinent, Quia verò affectus facilius in-
ficiuntur, & maculantur tempore prosperitatis, quod per dex-
Matt. 5. trum, quàm tempore aduersitatis, quod per sinistrum intelligi
tur, ideò, vt maiori periculo citius occurrendum ostendatur, à
dextro pede pontifex incipit calciari. Prius tamen, quàm sanda
lia pedib. imponantur, caligis induuntur, vsque ad genua pro-
tensis, ibique constrictis: quia prædicator pedib. suis rectos de-
bet facere gressus suos & genua debilia roborare Nam qui fe-
Esa. 35. cerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Ca-
ligæ quoque iacinthini, id est, aerei seu cœlestis coloris deno-
tant, quòd cælestes debet habere pedes, id est affectus & firmos
ne claudicet sed dicat: Confortamini pusillanimes. Et conse-
quenter † sandalia pedibus imponuntur; quæ sic vocantur ab 5
herba, vel sandalico colore, quo depinguntur. Habent autem
desubtus integram soleam, desuper verò corium fenestratum,
Mat. 10. quia gressus prædicatoris & subtus debent esse muniti, ne pol-
luantur terrenis, iuxta illud Dominicum, Excutite puluerẽ de
pedibus vestris. & sursum aperti, quatenus ad cognoscẽda my-
ster

ſteria ſeu cœleſtia reuelentur: iuxta illud Propheticum, Reuela Pſa. 118
oculos meos, & conſ. mirabilia de lege tua. In hoc quoq;, quòd
deſuper aperta ſunt, quòd corda ſemper ad Deum erecta habe-
re, & oculos mentis ad ea, quæ ſurſum ſunt aperire debemus,
ſignificatur. Quod etiam ſubtus ſolida ſunt, ſignificat, quòd
mentem in terrenis obtuſam habere debemus, nec debemus
quærere benedictionem Eſau, quæ in terris eſt, ſed Iacob, quæ Gene. 27
eſt in cœlis. Rurſus, quòd ſandalia in quibuſdam locis aperta,
6 & in † quibuſdam integra ſeu clauſa ſunt, deſignat quòd Euan
gelica prędicatio nec omnibus reuelari, nec omnibus abſcondi
debet. iuxta illud Luc. 8. Vobis datum eſt noſſe myſterium re-
gni Dei, cæteris autem in parabolis. Matth. 7. Nolite ſanctum
dare canibus, neque margaritas ſpargere ante porcos. ij. quæſt.
7 iij. nolite. Sandalia † quoque interius quandoque ex corio albo
fiunt: quia neceſſe eſt, intentionem candidam, & conſcientiam
puram coram Deo habere, & exterius nigrũ apparet: quia præ-
dicato rum vita propter tribulationes huius mundi nigra & de
ſpecta ſecularibus videtur. Quandoque etiam rubeum, ad vo-
tum martyrij deſignandum, & quandoque diuerſis coloribus
variatum, quo virtutum varietas, quibus ornatus eſſe debet, ſi
8 gnificatur. Lingula † verò à corio ſeparata, ſuper pedem conſur
gens, linguas eorum qui prædicatori bonum perhibent teſti-
monium, ſignificat, qui tamen quodammodo à ſpiritualiũ con
uerſatione ſeparati ſunt. Secũdò lingula ipſa, ſpiritualiũ lingua
eſt, quæ prædicatorem in opus prædicationis introduxit. Ter-
tiò, etiam ipſius prædicatoris linguam deſignat, linea verò ab
ipſa lingula vſque ad finẽ ſandalij, per mediũ eius procedens,
Euangelicam perfectionẽ deſignat: lineæ verò ab vtroque late-
re procedentes, quæ in fine ſandalij ad ipſam lineam mediam
referuntur, ibique terminantur, legem figurant propheticam:
quæ in Euangelio recapitulantur & in eo determinantur. Supe
rior quoq; pars ſandaliorum, per quã pes introducitur, variis
conſuitur funiculis, ne duo eius cornua defluant, ſeu abinui-
cem ſeparẽtur, ſeu abinuicem disiungantur: ad notandum, ꝙ
prædicator ſeipſum variis alligare debet virtutibus, aut ſcrip-
turæ ſententiis, ne ipſius intrinſeca ab his, quę exterius lucent,
corã altiſſimo disiungantur. Ipſa quoq; ſandaliorũ ligatura, ſi-
gnificat, ꝙ pręlatus, qui huc illúcque diſcurrere habet, greſſus
9 mẽtis firmare debet, cùm in turbis verſatur. Quia verò † corri-
giæ huc atque illuc manibus ducuntur, vt ſandalia firmẽtur, &
ligentur, ſignificat quòd prædicator ſic firmo greſſu incedere
debet, vt nulli oneroſus exiſtat: & ne in via miniſtrãda deficiat.
Nam

Nam fruſtra velociter currit,qui prius,quàm ad metam perueniat deficit.de pœ.diſtinct.iij.in caſſum.Myſticè enim ſandalia, curſum prædicatoris ſignificant.Quandoq; tamen ſandalia nõ ligantur,quia Chriſti incarnatio aliquando humanis ſenſibus aperta eſt,vt eſt pannis inuolui,& in præſepio poni. Aliquando verò corrigiæ ſandalis ſupererogantur , quia ſcriptum eſt,

Luc. 10. Quodcunque ſupererogaueris,ego cùm rediero reddam tibi. Poteſt etiã dici,quod caligæ ſignificant illã lotionem, de qua

Ioan. 13. Dominus ait,Qui lotus eſt,non indiget,niſi vt pedes lauet. Sed quia non ſufficit munditia cordis,abſque patientia perſecutionis,ideò ſequuntur centones rubei, qui martyrium figurant. Qui autem in corde munditiam & in voluntate(ſi opus fuerit) habuerit patientiam,ſecurus accedet ad prædicationem, quia ſandalia aliud deſignant apoſtolica.Porrò ſecundũ † quod ca 10

piti,ſcilicet Chriſto conueniunt ſandalia,aliud deſignant,Pontifex enim in altaris officio,capitis ſui ſcilicet Chriſti,cuius eſt membrum repræſentans perſonam,dum pedibus aſſumit ſandalia illud incarnationis Dominicæ calciamentum inſinuat,de

Psal. 59. quo Dominus ait in Pſalm.In Idumæam extendam calciamentum meum,id eſt, in gentibus notam faciam incarnationem meam.Venit enim ad nos calciata diuinitas, vt pro nobis Dei filius ſacerdotio fungeretur.Per ligulas autem, quibus pedi-

Ioan. 1. bus ipſa ſandalia conſtringuntur,illud idem accipimus, quod per calciamenti corrigiam Ioãnes Baptiſt.ſignificauit,cùm ait, Cuius non ſum dignus corrigiam calciamenti ſoluere, vnionẽ videlicet ineffabilem,& copulam carnalem inſolubilem,quib. verbis diuinitas noſtræ ſe carni cõiunxit. Sanè mediantib. caligis pedes ſandalis coniunguntur,quoniam anima mediãte carne,diuinitati eſt vnita.Sicut enim pes corpus ſuſtentat,ita diuinitas mũdum gubernat.Vnde Pſal. Adorate ſcabellum pedum eius,quoniam ſanctum eſt.Verùm ſecundum decretum Greg. xcij.diſt.§.compagis.& duobus cap.ſeq. Diaconi † non debẽt 11

vti compagis, id eſt,ſandaliis,neque manipulis,id eſt, calciamentis Epiſcopalibus,abſque indulgentia ſedis Apoſtolicę ſpeciali.Olim enim vtebantur,quia eorum erat diſcurrere per comitatum.Hodie ergo ne ipſi nec ſacerdotes vtuntur, ſed Epiſcopi ſolum,vt per varietatem ſandaliornm,notetur varietas officiorum.Præterea:Epiſcopi habent per plebes diſcurrere , ſacerdotes verò Domini hoſtias immolare.Clerici autem Romanæ eccleſiæ ex conceſſione Cõſtantini Imperatoris vti poſſent calciamentis cum vdonibus,id e t candido linteamine.xcvj.diſtinct.Conſtantinus.

SVM

SVMMA.

1 *Orale, siue velum quod suo capiti episcopus imponit, quid significet.*
2 *Crux ante pectus pontificis maximi posita, quid designet.*

De Succinctorio & Orali. CAP. IX.

DE Succinctorio nil aliud dicimus, quã quòd sub zona & cingulorum proœmio huius partis dictũ est. Sanè Rom.
1 † Põtifex post albã & cingulũ assumit orale, quandã videlicet sindonem, quod capiti quasi in modũ veli imponit, & replicat super humeros, & ante pectus legalis pontificis ordinẽ sequens, qui post lineã strictam & zonã induebat ephot, id est,
2 superhumerale: cuius locũ modò tenet amictus. † Assumit etiam Crucẽ quandã, catenulis insertam, quã à collo suspensam, sibi statuit ante pectus. Quoniam & legalis pontifex laminam aureã gerebat in fronte, pro qua pontifex iste Crucem gerit in pectore, & sic signo Crucis aurea lamina cessit. Nam mysteriũ, quod in quatuor literis auri lamina continebat, in quatuor partibus forma Crucis explicuit, iuxta quod inquit Apostolus, Vt cõprehendatis cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longi- *Ephes. 3.*
tudo, quæ sublimitas & profundum. Sacramẽtũ ergo, quod ille *Rom. 10.*
tunc per laminã præferebat in fronte, hoc iste iam recondit in mente. Nam corde creditur ad iustitiã, ore autem confessio fit ad salutẽ. & secundum Hiero. auro legis, sanguis Euangelij pretiosior est. Crucem quoque statuit sibi ante pectus, ad designandum, quod ait Apostolus, Glorificate & portate Deum in corpore vestro. *1.Cor. 6.* Imponendo autem sibi & deponendo, Crucem illam osculatur, ad denotãdum, quòd Christi passionem, quæ per illam significatur, credit & confitetur, ad quam repræsentandũ in officio Missæ se parat.

SVMMA

1 *Tunica Episcopi quid significet.*
2 *Tunicæ duæ in veteri testamento, & earum significatio.*
3 *Iacinthi lapidis vis.* 4 *Tunicã vnam super aliã, cur induat Põtifex.*

De Tunica. CAP. X.

1 POst appositam stolam, põtifex † induit tunicam, quæ alibi subtile, in lege verò podiris, id est, talaris dicebatur, significãtẽ perseuerantiã. Vnde Ioseph inter fratres suos talarẽ vestem describitur habuisse. *Gen. 37.* Cùm enim cæteræ virtutes in stadio currant perseuerantia tantũ brauiũ accipit, quoniã qui perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit, de pœn. di. ij. Apostolus &c. multi. Vnde præcipitur, esto fidelis, vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. *Apoc. 2.* Rursus ideò post albam tunicam induitur, quia sicut per albam castigatio corporis, ita per tunicã virtutes intimæ intelligũtur, quas semper debet habere perfect⁹. Porrò

tunica non cingitur. quoniã sub formã iter nõ impeditur: sic & virtutes per illa designatæ liberũ iter ad cõtẽplationẽ Dei præbent: sed alba cingitur, ꝓut sub cingulo dictũ est. In † vet. test. 2
Matth. 3. erant duæ tunicæ. videlicet byssina & iacinthina Ex. 39. c. & hodie etiã quidam Pontifices duabus vtuntur, ad notandũ, quòd propriũ est eorũ habere scientiã duorum testamẽtorũ, vt sciãt de thesauro domini proferre noua & vetera, siue vt se ostendãt diaconos & sacerdotes. Præterea vnaq; earum typũ propriũ gerit, quoniã alba, quæ bissina siue linea est, castitatẽ significat, vt sub tit. de alba dictũ est. Prima etiã tunica, serica est, quæ originem traduxit ex vermibus, qui sine coitu creãtur, castitatẽ & humilitatẽ demonstrat. Secunda tunica, quæ iacinthina esse debet, sicut & olim erat coloris lapidis † iacinthi, qui ætheris serenitatem imitatur, sanctos significat cœlestia cogitãtes, & imitantes, siue cœlestem cogitationem & conuersationẽ. Sicut n. lapis illo colorẽ cũ aere mutat, nam in sereno aere, serenus, & in obscuro pallidus est, sic specialiter decet Episcopũ gaudere cum gaudentibus, & flere cũ flentibus. Si autem illa alterius 3
Rom. 12. coloris fuerit, sic & alterius significationis. Cæterum † Pontifex vnam tunicam sub alia induit, ad denotandũ, quòd sicut cooperta tunica à populo non videtur, sed tantũ à clericis scitur, ita & oratio sublimium, & virtutes, quas perfectus semper habere debet, quæ per illã significãtur, patere non debet omnibus sed maioribus & præfectis. Porrò, secundum quod capiti, id est, Christo conuenit hæc vestis, quæ in veteri sacerdotio iacinthini erat coloris, & habebat pro fimbriis mala punica, cum tintinabulis aureis, ab inferiori parte dependentia, vt Põtifex totus vocalis incẽderet, prout dicet᷑ sub. tit. de legal. indumẽtis. cœlestẽ Christi doctrinam insinuat, cuius notitiam habuerunt omnes, quibus dicitur per Prophetã In montem excelsum ascende tu, qui Euangelizas Sion. Præcipuè tamen hanc tunicam habuit Euangelicæ textrix doctrinæ sapientia Dei, Iesus Chri-
Ioan. 19. stus, & dedit illam Apostolis suis. Omnia (inquit) quæ audiui à
Ioan. 15. patre meo, nota feci vobis. Hoc ergo significauit illa tunica domini, quam milites scindere noluerunt, eò ꝙ esset inconsutilis desuper, contexta per totum. xvj. q. vij. sicut Domini damnum fore magnum existimãtes. In quo significatum est, quã dãnosi sint, qui doctrinã Euangelicã hæresib. scindere moliũtur. Subdiaconus quoq; vtitur tunica, de qua ĩ sequẽti tractatu dicetur. 4

SVMMA.

1 *Dalmatica Episcopi, vnde ortum habuerit. Et vnde dicta num. 2.*
3 *Dalmatica, quales habeat manicas. Et quid notent.*
4 *Episcopus cur plura ornamenta habeat, quàm simplex sacerdos.*

5 Dalma-

5 *Dalmaticæ forma, et compositio. Et nu. 6. 7. Et eius significatio. ibi. et num. 8.*

9 *Dalmatica cur intermittatur aduentus Dominici tempore à diacono, à subdiacono verò tunica.*

De Dalmatica. CAP. XI.

1 PONtifex immediatè super tunicam dalmaticam vestit, secũdum † institutionẽ Siluestri Papæ, quæ ab incõsutili Domini tunica, & Apostolorũ collobio creditur mutuata. Est autem collibion, vestis sine manicis, prout in cuculla monachali apparet, sed Siluester Papa in dalmaticam vertit, latas manicas addendo, & in sacrificiis altaris portandam instituit. in xciij. di.
2 diaconi. † Dicta est autem dalmatica, eò ꝙ in Dalmacia, & post omnia alia indumenta sacerdotalia sit reperta. Hæc sui forma significat largitatem, eò quòd largas habet manicas & protensas. Vnde secundum Apostolum oportet Episcopum non esse turpis lucri cupidum, sed hospitalem. xlvij. dist. lxxxviij. dist. cõ sequens. Nõ ergo manum habeat ad dandum collectam, & ad recipiendum porrectam, sed illud efficiat, quod propheta suadet, Frange esurienti panem tuum, & egenos vagósque introduc in domũ tuam, &c. Et ob hoc fortè diaconi specialiter vtũtur dalmaticis, quia principaliter electi sunt ab Apostolis, vt mẽ
3 sis ex officio ministrent. † Cæterùm, dalmatica diaconi ampliores habet manicas, quàm tunicella subdiaconi, quæ alicubi subtile vocatur, quia ipse ampliorem debet habere charitatẽ, quã subdiaconus, propter maius donum. Pontificis etiam dalmatica latiores habet manicas, quàm diaconi, ad notandum quòd ipse magis est expeditus, nihil habens, quod ipsius manus restringat, quia pro cœlestibus omnia debet largiri. Charitas. n. eius extendi debet etiam vsque ad inimicos. Nempè tunicella subdiaconi, dalmatica diaconi, & casula presbyteri, succedunt in locũ tunicæ iacinthinæ, quæ erat coloris cœlestis, i. aerei, ad notandum, & quod omnes ministri altaris cœlestẽ debent habere conuersationẽ, licet secundũ maius & minus, quod notat latitudo vel strictura manicarũ dalmaticæ & tunicellæ, vt præ-
4 missum est. † Quia igitur sacerdos maximè debet esse ad cœlestia expeditus, ideò hæc ornamenta non gerit, nec alio brachia stringens. Episcopus autẽ simul vtitur & dalmatica, & tunicella, & omniũ ornamentis, vt ostendat se perfectè omnes habere ordines, tanq̃, qui eos aliis confert. Minores sacerdotes eos nõ conferunt, & ideò illa nõ portant, quibus sufficit vnũ, quod cælestem significet conuersationem. prætereà, pontifex in ornamentis atque in officio magis expresse gerit similitudinem Saluatoris, quàm simplex sacerdos, & magis sibi conueniunt

Tit. 2.

Esa. 58.

ornamẽtorum ſignificata, ideóque pluribus vtitur ornamẽtis.
†Dẽt autẽ dalmatica habere duas lineas coccineas hinc inde, 5
antè & retro, à ſummo vſque ad deorſum, vt pontifex oſtenda-
tur habere feruorẽ charitatis ad Deum, & proximũ in proſpe-
ris, & aduerſis, iuxta veteris & noui teſtamenti præceptũ quod
eſt, Diliges dominum, Deum tuum ex toto corde tuo, & proxi
Deut. 6. mum tuum, ſicut teipſum. vnde Ioan. Chariſſimi nõ mandatũ
Luc. 10. nouum ſcribo vobis, ſed mandatũ vetus quod ab initio habui
1. Ioan. 2. ſtis. Et iterũ, mandatum nouum ſcribo vobis, &c. Quandoq; li
Ibidem. neæ purpureæ ſunt ſignificantes fidẽ ſanguinis Chriſti in vtro-
que populo neceſſariam. in ſiniſtro quoq; latere dalmatica fim
brias ſolet habere, ſolicitudines actiuæ vitæ ſignificantes, quas
Epiſcopus pro ſubditis ſuis dẽt habere, iuxta quod dicit Apo.
1. Cor. 2. Præter illa, quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea, quotidiana ſoli
citudo omnium eccleſiarum. Per dextrum vero latus, quod fim
briis caret, notatur contẽplatio cęleſtium ſine ſolicitudinibus,
& quieta à multiplicitate perturbationum. †Adhuc quædã dal 6
maticæ quindecim habẽt fimbrias, antè & retrò, qúia quinde-
cim pſalmi in veter. teſt. quaſi quindecim almi gradus exeunt
de tramite charitatis, & quindecim ſimiliter in nouo teſtamen
to excreſcunt de opere charitatis. verbi gratia, Charitas patiẽs
& benigna eſt, &c. vſq; charitas nunquã excidit. Aliqui verò ha
bent. xxviij. antè, & totidẽ retrò, vbi ſeptiformis ſpiritus, eſt o-
ctíes repetitus, qui replet octo maneries laudantiũ Deũ, ſ. reges
& populos, principes & Iudices, iuuenes & virgines, ſeniores &
Ioan. 23. iuniores. †Ruſſus in dalmatica varietas eſt ſine ſciſſura, quia 7
licet varia religionis opera apud Deum agantur, tñ in votis nõ
diſcrepant. Itẽ aperta eſt à lateribus ſub aſcellis, inſinuans illi
qui eam induit, vt Chriſti qui in latere lancea perforatus eſt, ve
ſtigia imitetur. †Adhuc dalmatica formam crucis prętendit, 8
vnde per eam Chriſti paſſio figuratur, ideóq; in miſſæ officio
portatur, vbi Chriſti paſſio repræſentatur. Significat etiã dalma
tica ſanctã religionẽ, & carnis mortificationẽ atq; ſublimiũ ra
tionẽ. Alba dalmatica, ſanctã & immaculatã ſignificat vitã. Ru
bea martyrium. Alba verò opere polymitico variata, notat mũ
ditiam, & virtutum varietatẽ, & eſt aurifriſio adornata. Iuxta il
lud, Aſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato circundata
pſal. 44. varietate. †Porrò, ſecundũ quod capiti. ſ. Chriſto cõuenit dal- 9
matica, ſui formã latã & largã Chriſti miſericordiã ſignificat,
Lucæ 6. quã ipſe præ cæteris & docuit & impendit. Eſtote inquit miſe
Matt. 5. ricordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Beati nãque miſe-
Luc. 10. ricordes, qm̃ ipſi miſericordiam conſequentur. Hic eſt ergo Sa
maritanus ille proximus noſter, q. fecit nobiſcũ miſericordiã,
ſuper

ſuperinfundẽs vulnerib. noſtris vinũ & oleũ. Nã per viſcera mi-
ſericordiæ domini Dei noſtri, viſitauit nos oriens ex alto, qui Lucæ. 1.
non ex operibus iuſtitiæ noſtræ, quæ fecimus nos, ſed ſecundũ Titum. 3
ſuã miſericordiam ſaluos nos fecit. pro peccatorib. venit, vt de Mat. 9.
peccatis veniã indulgeret. Miſericordiã inquit volo & nõ ſacrifi
ciũ. Legitur in canone Greg. xxiij. d. cõmunis. quod in primiti-
ua Eccleſia nõ licebat Epiſcopo vel diacono vti dalmatica abſ
que idulgẽtia ſedis Apoſtolicæ ſpecialis. † Sanè dalmaticę tẽpo
9 re aduẽtus Dñi à diaconis intermittũtur, quoniã quãdo aliqua
claritas ſacri ordinis tẽpus intermittitur, clarius reſplẽdet & a-
uidi⁹ ſumitur, quãdo reſumitur in animis deuotorũ, quia quod
rarũ eſt, magis appetitur. xciij. d. legimus. ad fi. Rurſus in aduen-
tu diacon⁹ nõ vtitur dalmatica: nec ſubdiaconus tunica: qa lex,
quam ſubdiaconus ſignificat, ante incarnationẽ Dñi euangelij
ornatu carebat: & charitas euãgelij, quã diaconus ſignificat nõ
dũ apparuerat, vel quia nondũ venerat, qui veſtẽ innocentiæ &
immortalitatis nos induere debebat, ideò, veſtes lætitiæ dimit
tũtur. Vtũtur aũt tũc caſulis, de quo in ij. parte ſub tit. de diaco
no dictũ eſt. In ieiuniis tamẽ pẽte. põt. diaconus dalmatica vti.

SVMMA.

1 *Chiroteca, quo conſilio vtatur epiſcopus. Et eius ſignificatio.*
2 *Chiroteca cur manus interdum velentur, interdum ſpolientur.*
3 *Chirotecæ, quid notent.* 4 *Hœdi pellis figuræ, & ſignificatio.*

De Chiroteca. CAP. XII.

1 QVia † plerique bonum opus, quod faciunt, inani fauore
corrumpunt, ideò ſtatim poſt indutam dalmaticam põ-
tifex iuxta ritum Apoſtolorum, manus operit chirote-
cis, vt neſciat ſiniſtra ſua, quid faciat eius dextera. Per chirote- Mat. 5.
cam ergo, cautela cõgrua deſignatur, quæ ſic facit opus in pu-
blico, quòd intentionem continet in occulto. Nam & ſi Domi
nus dixerit, Luceat lux veſtra corã hominib. vt videant opera
veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Ad
quod etiam deſignandum chiroteca circulũ deſuper habet au-
reum, ipſe tamen pręcipit: Attendite ne iuſtitiam veſtram facia
tis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem
2 non habebitis apud patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. † Manus
ergo quandoque velantur chirotecis & quandoque denudan-
tur, quia bona opera interdũ ad vitandum vanam gloriam oc
cultantur, & interdum ad ædificandum proximos propalantur.
3 Sunt † autẽ inconſutiles quoniam actiones põtificis fidei rectæ 1. Cor. 5.
debẽt eſſe cõcordes. per chirotecas quoq; in manibus, exempla
ſanctorum quę in operibus habenda ſunt, intelliguntur, quę o-
pera ab omni inquinamento mũdata ſunt, ne modicũ fermẽti,

totam massam corrumpat.Per ipsas verò chirotecas albas casti tas,& munditia denotatur:vt manus,i.operationes sint mundæ & ab omni sorde immunes.Porrò secundū quod capiti scilicet Christo,cōueniunt chirotecę sunt hædorū pelliculę, quas manibus Iacob Rebecca circundedit,vt pilosæ manus similitudi-
Gene. 27 nē maioris fratris exprimerēt.Sanè,pellis hœdi est † similitudo 4
peccati,quā Rebecca mater , id est,spiritus sancti gratia,manibus veri Iacob,id.est operib. Christi circundedit,vt similitudi-
Mat. 4. nem maioris.i.prioris Adę secundus exprimeret. Christus enim similitudinē peccati sine peccato suscepit:vt incarnationis mysteriū diabolo celaretur. Nam ad similitudinem peccatorū esuriit & sitiuit,doluit & expauit:dormiuit & laborauit. Vnde cū ieiunasset xl.dieb.& xl.noctib.ac posteà esurisset, accedens ad illum diabolus,eum ad similitudinē prius Adę tentare tētauit. Sed qui primum vicerat,eisdem modis victus est à secundo.

SVMMA.

1 *Mitra Episcopo, corona Papæ datur.* 2 *Mitra quid designet,& nu. 5.*
3 *Lingulæ duæ,in mitra Episcopi quid notent.*
4 *Mitra circulum aureum habet,& magna significatione.*
6 *Mitra solenni quando vtendum,& quando simplici.nu.7.*
8 *Pontifex Romanus vtitur regno.*
9 *Mitra,quid significet eo nomine,quod capiti conuenit.*
10 *Mitram,an & quando,et quorsum episcopus deponat.et nu. 11.*

De Mitra. CAP. XIII.

Postquam Episcopus planetam induit,† mitra loco cidaris 1
seu tiarę seu infulæ capiti eius imponitur.Iuxta illud Gloria & honore coronasti eū domine.Sed & Papa coronam frigium lorum super humerale,chlamidē purpuream,& tunicā iacinthinā habet ex concessione Constantini imperatoris.xcvj.
dist.Constantinus.† Mitra autē scientiam vtriusque testamen- 2
ti designat.Duo nanque illius cornua,duo sunt testamenta, anterius,nouum,posterius,vetus,quæ duo episcopus memoriter debet scire.xxiij.q.j.episcopus.& illis tanquam duplici cornu, fidei inimicos ferire. Videri debet quidem subditis episcopus cornutus.sicut & Moses de monte Synai descendens , & duas
Exod. 34 tabulas testimonij tenēs apparebat cornutus Aarō, & filiis Israel ex cōsortio sermonis Dei prout legitur Exo.34.c.Quidam
Apoc. 13 aūt hęretici mitrā & eius cornua,& episcopū illā ferentē,cōdēnāt,inducētes in fomētū sui erroris,quod Io.ait in Apoc. Vidi aliā bestiā ascēdētē de terra,&habebat cornua duo similia agno & loquebat᷑ sicut draco.Duæ verò fimbrię posterius depēdētes
spiritus & litera sunt.† p duas quoque fimbrias seu lingulas,no 3
tatur

tatur ꝙ paratus esse debet tam in mystico,quàm in historico sacræ scripturę intellectu:in quarum summitatibus sunt fimbrię rubei coloris,denotantes eius promptitudinē ad fidei, & sacræ scripturæ defensionē.etiam vsque ad sanguinis effusionē. xxv. q.j.sunt quidam.Quæ super scapulas pendent , ad notandum, quod id quod prædicat ore ostendere debet opere:quia enim scapulis nulla pars altior est ad opus,siue ad onus ferēdū,ideò
4 rectè per eas opus intelligitur.† Circulus aureus,qui posteriorem & anteriorem mitræ partem complectitur indicat,ꝙ omnis scriba doctus in regno cœlorū,de thesauro suo noua & vetera proferre debet.Mat. 13.Caueat ergo diligenter Episcopus ne prius velit esse magister,quàm nouerit esse discipulus.x.di. miserum.extrà de elect.c.cum magistrum.de renunc. post translationē,&c.nisi.ne si cæcus cæcū duxerit,ambo in foueam cadant.Scriptum est.n.per prophetā:Tu sciētiam repulisti:& ego *Oseæ 4.*
te repellam,ne sacerdotio fungaris mihi.xxxviij. dis. omnes.& in prædicto cap.nisi.Nō incōpetēter etiā mitra,quæ in altū de sui forma producitur,altitudinē sapiētiæ designat.Debet enim Episcopus sic subditos scientia excellere, vt ipsius cōparatione cæteri meritò grex dicantur.xxv.d.§.nunc autē j.q.j.vilissimus. & q.vij.cōuenientibus.Duæ pendulæ ex posteriori parte,dupli cē designant memoriā.Prima,est actuū diuinorū:ne celebrādo *Exo. 40.*
eam contēnens,puniatur.Vnde in vet.test.sacrificiū oblaturus ambiebatur tintinabulis:vt per eorū sonitū reciperetur dignus vel repelleretur indignus ab Angelo , ad custodiā tēpli posito. xliij.di.c.j.Secunda est peccatorū suorū,vt de illis cōpungatur,
5 de pœ.d.iij.Iudas.† Mitra etiā quia quandoq; linea est,& alba, castitatis cādorē mūditiámq; significat. Vnde hoc ornamentū multū capiti necessariū erat,in quo quinq; sensus corporis vigent,quibus corruptis facilè castitas violatur.Sunt etiā nōnulli dicentes,ꝙ mitra pontificis spineam coronā significat, & inde est,quod diaconus in officio Missæ in quo pontifex Christū in passione figurat,mitrā illi imponit,& deponit,quia ipse ex officio suo hēt Euangeliū legere,in quo Christus spinis legitur coronatus.Duo cornua,sunt duo charitatis præcepta.Pōtifex igitur mitrā accipit,intelligens ꝙ quinq; sensus à mūdi illecebris custodire debet,vt duorū testamētorū præcepta seruet,& duo charitatis præcepta impleat,vt coronā pcipere mereatur æternā.Cæteri verò sacerdotes & clerici,generaliter caput cōtegūt nullo ornamēto,licet in festiuis sint in toto alio corpore subornati,tū quia nōdū est plenū gaudiū nostrū. Gaudeamus enim non in re præsentiū,sed in spe futurorū,tum quia ad hoc ten-
6 dimus,vt Deū nuda facie contemplemur.† Sanè mitra aurifri-

ſiata vtendum eſt, à Paſcha vſq; ad Aduētū: & à natiuitate Dñi
vſque ad Septuageſimam in omnibus feſtis duplicibus: & nouē
lectionum totius anni: niſi in feſto Innocētium, prout dicetur
ſub tit. de coloribus. & in Dñicis prædictorum tēporum, & ge-
neraliter quandocunque Gloria in excelſis, & Te Deum lauda
mus, dicuntur. Cùm enim illa dicātur in feſtiuis diebus, in qui
bus virtutē & gaudium generale vt ſpeciale capitis vel mēbro
rum ad memoriam reducimus, vt dicetur in prœmio ſeptimę
partis: meritò tunc mitra aurifriſiata vtimur, quia aurum & gē
marum nitor gaudium repræſentant. In diebus verò ieiuniorū
non eſt ea vtendum, vt ſequitur, quia cum dies illi ordinati ſint
ad delenda peccata, quæ tunc ſunt ad memoriam reducenda,
non ſunt tunc agenda vel ferenda, quæ gaudiū, ſed quæ potius
humilitatem & afflictionem deſignant. In † aliis verò tempori- 7
bus regulariter non aurifriſiata ſed ſimplici vtendum eſt, vide-
licet ab Aduentu vſque ad Natiuitatē: niſi quia Dñs Papa vti-
tur aurifriſiata in Dñica, gaudete, & Septuageſima, vſq; ad Paſ
cha, & in Dñica, lætare Hieruſalē, prout dicetur ſub ti. de colo
ribus. & etiam in v. feria cœnæ Dñi, in officio Miſſæ tantum, &
in Sabbato ſancto in officio Miſſæ. Itē feſtis trium lectionum
illius temporis, & in omnibus vigiliis, in quibus ieiunium cele
bratur, & quatuor temporibus, & in rogationib⁹. Dominus tñ
Papa vtitur in feſto S. Marci, in Miſſa tantum. Itē in officio de-
functorum. † Illud quoque notandum eſt, quod Romanus Pon 8
tifex in ſignum imperij vtitur regno, i. corona Imperiali, & in
ſignum pontificis vtitur mitra. Sed mitra ſemper vtitur, & vbi-
que, regno verò non ſemper, nec vbique, quia pontificis autho
Exo. 40. ritas & prior eſt & dignior & diffuſior Imperiali poteſtate. Sacer
Gen. 8. dotium enim in populo Dei Regnum præceſſit, cùm Aarō pri
mus pontifex Saulē primū Regē præceſſerit, & Noe Nēbroth,
qa ſicut legitur principiū regni Nēbroth extitit Babylonis. vj.
diſt. qui is ita. Noe verò ædificauit altare dño, & holocauſta ob
tulit ſuper illud. Regno quidem non vtitur niſi certis diebus &
locis, nūquā intra eccleſiā, ſed extra. † Porrò ſecundū quod ca 9
piti, i. Chriſto conuenit mitra pontificis, illud ſignificat, ꝙ pro-
pſal. 20. pheta loquens de filio, dicit ad patrē, Gloria & honore corona
philip. 2. ſti eum Dñe: & conſti. &c. Hoc eſt itaque nomen, quod eſt ſu-
per omne nomē, vt in noīe Ieſu, omne genu flectatur, cęleſtiū,
terreſtriū, &c. Nā & in aurea lamina frontis pōtificalis ſculptū
erat nomē Dñi tetragrammaton, cuius myſteriū declarabimus
in ti. de lega. indumētis. Per mitrā ergo capitis, Chriſti ſummā
illam glorificētiā intelligimus, quæ ꝑꝑ diuinitatē debetur hu-
pſal. 98. manitati. Nā propter pedē adoratur ſcabellū. Adorate (inquit)

ſcabellum

10 scabellum pedum eius,qm̄ sanctū est.†Et nota ꝙ sicut ait Zacharias Papa de cons.dist.j.nullus.Ep̄s ad altare oraturus accedens,seu altari assistens,vel orationes ad Deū effundens,mitrā deponit & baculū,quia Apostolus prohibet viros capite velato in ecclesia orare,vt reuelata facie gloriā Dn̄i contēpletur.Quādo verò ad populum se cōuertit,vt illi prædicet insignia cōminationis suæ,resumit.vnde & Moses causam populi apud Deū precibus,cām verò Dei,ad populū gladiis allegabat.xlv.dist. 2.Cor.3.

11 disciplina.ad finem.†Vltimò nota,quòd quidam Episcopi solenniter benedicunt,in Missa & altari,turificantes deposita mitra.Alij verò cum mitra in capite.Primi ea ratione mouentur, quia solenniter benedicendo vice Dei funguntur, & Deus per eorum ministerium benedicit Num.6.in fi.vbi dicitur, Inuocabunt nomen meum super filios Israel,& ego benedicā eis.Altaris verò turificatio significat orationes,Apo.8. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum.Quia ergo in orationibus causam plebis ad Deum ait.ideò cum reuerentia,mitra videlicet deposita,illud agere debet.Secundi verò attendūt, ꝙ benedictio & turificatio non sunt essentialia ad consecrationem corporis Christi,sed ad solennitatem pertinent,& ideò ea cum mitra agunt,vt per hoc à simplicibus sacerdotibus discernantur. Quamuis enim plus habeat Episcopus,quàm simplex sacerdos in his,quæ ad solennitatē pertinent, vt in ornamentis & aliis,non tamen in his,quæ ad consecrationē ipsam spectāt. Sed hæc ratio minus sufficiens videtur,qm̄ secundum hoc mitra in Missa non deponeretur,nisi quando verba , ad quorum prolationem fit specierum transsubstantiatio,proferuntur.

SVMMA.

1 *Anulus,est fidei sacramentum,& eius vsus vnde aduectus.nu.2.*
3 *Anulo literæ antiquitus sigillabantur,& qua significatione.*
4 *Anulus aureus,& rotundus,quid significet.*

De Anulo. CAPVT XIIII.

1 ANulus est fidei sacramentū, †quo Christus spōsam suam sanctā ecclā subarrauit,vt ipsa de se dicere valeat, anulo suo subarrauit me Dn̄s meus Iesus Christus,cuius custodes & pedagogi sunt Ep̄i & prælati , anulos pro signo in testimoniū huius rei ferentes,de quibus sponsa dicit in Cant. Inuenerunt me vigiles,qui custodiunt ciuitatē.Hunc anulum dedit pater filio reuertenti,secundū illud Euangelij , Date anulū in manu eius.Ex quo ī Euāgelio anuli vsus creditur acceptus. Cant. 3. Luc. 15.

2 Anulus†ergo Pōtificis,integritatē significat fidei, vt videlicet ecclesiam Dei sponsam sibi creditā,sicut se diligat,& sobriā, & castā,cœlesti sponso custodiat,iuxta illud , Despondi enim vos 2.Cor.11.

vni viro,i.Christo.& se meminerit non Dñm,sed pastorẽ.vj.q.
j.sicut alterius. De hoc sponso & sponsa Ioannes Euãgelista di
Ioan. 2. cit: Qui habet sponsam sponsus est,amicus autem sponsi,qui
stat,& audit cum gaudio,gaudet propter vocẽ sponsi. Episco-
pus ergo vicarius & amicus sponsi,quod si vicarius est; & ipse
quodammodo sponsus est.†Rursus antiqui literas anulo sigil- 3
labant.Vnde Episcopus anulum portat, quoniã scripturæ my
steria & ecclesiæ Sacramenta perfidis sigillare,& humilibus re-
uelare debet.Porrò,secundum quod capiti,s.Christo conuenit
Exod. 8. anulus digiti,donum significat sancti spiritus. Digitus enim ar
Lucæ 2. ticularis atque distinctus spiritum sanctum insinuat,secundum
Coloss. 2. illud:Digitus Dei est hic.& alibi: Si ego in digito Dei eiicio dę
Ioan. 1. monia,filij vestri in quo eiiciunt. †Anulus autem aureus & ro- 4
tundus,perfectionem donorum eius significat quam sine men
sura Christus accipit,quoniam in eo plenitudo diuinitatis cor
poraliter habitat.Iam qui de sursum venit,super omnes est,cui
Deus non dedit spiritum ad mensuram,dicens:Super quem vi
deris Spiritum sanctum & descendentem & manentem super
Eccl. 15. eum,hic est,qui baptizat.Nam requiescet super eum spiritus sa
pientiæ & intellectus. Ipse verò de plenitudine sua secundum
differentes donationes distribuit:alij (secundum Apostolum)
dans sermonem scientiæ,alij gratiam sanitatum,alij operatio-
nem virtutum, &c.Quod & visibilis pontifex imitatur alios in
2.Cor.12. Ecclesia constituens sacerdotes,alios diaconos,alios subdiaco
nos,& huiusmodi. Non igitur ab re in Episcopi digito gemma
tus fulget anulus,per cuius mysteriũ dantur fulgida charisma-
ta gratiarum.de anulo sponsæ, satis dictum est in prima parte
sub tit.de ecclesiæ sacramentis.

SVMMA.

1 *Baculus pastoralis,quid significet,& vnde habuerit ortum.num.2.*
3 *Baculus pastoralis,cur sit curuus,& qua significatione,& de eius va ria forma & compositione.*
4 *Baculus pastoralis,est acutus in calce,in medio rectus,in apice retortus,& qua significatione.*
5 *Papa non vtitur baculo pastorali,duabus de causis.& nu.6.*
7 *Virga pontificis,quid notet.*

De baculo pastorali. CAPVT XV.

BAculus†pastoralis correctionem pastoralem significat,pro 1
pter quod à consecratore dicitur cõsecrato:Accipe bacu-
lũ pastoralis officij,vt sis in corrigẽdis vitiis piè sæuiẽs: De
1.Cor. 4. quo dicit Apostolus:In virga veniã ad vos. Virga igitur pasto-
ralis,potestas intelligitur sacerdotalis,quam Christus ei contu

lit,quando Apostolos ad prædicandum misit, præcipiens eis, vt baculos tollerēt. Et Moses cum virga missus est in Aegyptū. De hoc in prima parte dictum est in titulo de consecrationib. Baculus † ergo à lege & Euangelio sumitur,quia & virga pasto ralis & sambuca,& pedū,& ferula nuncupatur. Moses enim ex mandato Domini virgam habuit, quæ terribilia fecit in cœlo & in mari:quia cibum de cœlo,potū de petra produxit:& gregem ad terram fluentem lacte & melle manauit. Adhuc per baculum,doctrinæ authoritas intelligitur. Hęc enim infirmi sustentantur,inquieti corripiuntur,errantes ad pœnitentiam trahuntur. Vnde & pedum vocatur quod est lignū recuruum,quo pastores pedes retrahunt animalium. † Sanè quandoque baculus ex osse,& ligno conficitur,quæ chrystalina,& deaurata sphærula coniunguntur,os superius recuruatur, lignum inferius ferro acuitur,modicè tamen reconditur. Siquidem os, est duritia legis,lignum,mansuetudo euangelij,quæ duo coniuncta, sunt sphęrula diuinitatis Iesu Christi. Vel os,seueritas:lignum, pontificis est lenitas,quas iungit iudicio per charitatem. Nam seueritas vel misericordia multum destituitur si vna sine altera teneatur. xlv. distinct. disciplina. Ad quod significandum, ferrum obtunditur,quia iudicium misericordia temperatur: baculus recuruatur, cùm pœnitentes ad pœnitentiam reuocantur. Aliquando in curuatura caput formatur,quoniam ad Deum cōuersis vita æterna promittitur. Quandoque etiam in curuatura scribitur: Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis, ne ob culpam gregis ira turbet in pastore oculum rationis. vj. q.j. ex meritò. Aliquando in sphęrula,scribitur homo, vt Pontifex se hominem memoretur,& de potestate collata non eleuetur. Aliquando iuxta ferrū scribitur,parce,vt in disciplina subditis parcat,& misericors à misericordia misericordiam consequatur. Quòd † verò bacul⁹ est acutus in fine,rectus in medio, & retortus in summo,designat,quòd pontifex debet pungere pigros,regere debiles sui rectitudine, & colligere vagos. xlvij. distinct. §. necesse. xlviij. distinct. disciplina, & cap. omnis. vnde versus, Collige,sustenta, stimula,vaga, morbida, lenta. Et reddendo singula singulis,versus iste continet omnia præmissa. vel sic: Attrahe per primum, medio rege, punge per vnum. † Romanus autem pontifex,pastorali virga nō vtitur, tum propter historiam, tum propter mysticam rationem, extrà de sac. vnct. cap. vnico in fin. Historia est,quoniam B. Petrus Apostolus Martialem discipulum suum, quem Dominus inter discipulos constituit,cùm dixit: Nisi efficiamini sicut paruulus iste non intrabitis,&c. misit cum quibusdam aliis ad prædicādum

Margin notes: 1 Cor. 4. — Exod. 4. — Abac. 3. — 3 (beside "pastores pedes retrahunt animalium") — 4 (beside "quatur. Quòd verò bacul⁹") — 5 (beside "Romanus autem pontifex")

ger

germanis. Qui in via ad viginti dietas defuncto Fronto, colle-
Mat. 18. ga eius, rediit ad nuntiandum hoc Petro. Cui petrus, Accipe hunc baculum & tangens illũ dic, Surge in nomine Domini & prædica. Ille verò in quadragesimo die à tẽpore mortis illius, tetigit eum, & surrexit, & prædicauit, & ita petrus baculum à se remouit, & subditis dedit, nec recuperauit. Innocentius verò papa iij. scripsit in ecclesiæ Speculo, quod B. Petrus misit baculum suum Euchario primo Treuerorũ Episcopo, quem vnà cũ Valerio & Materno ad prędicandũ Euangelium genti Teutonicæ destinauit, cui successit in Episcopatũ Maternus, qui per baculũ petri de morte fuerat suscitatus, quẽ baculũ vsq; hodie cum magna veneratione Treueren. Ecclesia seruat, & ideò papa in illa diœcesi vtitur baculo, & non alibi. † Mystica verò est 6
ratio, quia baculus in summitate & est curuus, quasi ad attrahendũ, quod in Rom. pontifice necesse nõ est, quia nullus ab eo finaliter diuertere potest. præterea per baculũ designatur coertio, quam quia cæteri pontifices ab homine recipiũt, ideò à suis superioribus baculos recipiunt & habent. Romanus verò pontifex, quia potestatẽ à solo Deo accipit, baculum nõ habet † porrò secundũ quod capiti, scilicet Christo conuenit vir 7
psal. 44. ga põtificis, potestatẽ Christi significat de qua psal. Virga recta, siue directionis, virga regni tui, quia dilexisti iustitiã & odisti
psalm. 2. iniquitatem, propter quod alibi dicit, Reges eos in virga ferrea: duritia ferri, vigorẽ significat æquitatis, qua Christus tanquam vas figuli peccatores confringet. Verũ potestas Christi non solum est virga, sed baculus, quia nõ solũ corripit, sed etiã susten-
psal. 22. tat. Vnde psal. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.

SVMMA.

1 *Sudarium Episcopi quid.* 2 *Sudarium quo nobis conueniat.*

De Sudario. CAP. XVI.

EXpeditis nouem specialibus pontificũ ornamentis aliqua de quibusdã aliis. Et primò de Sudario † Videamus, quod 1
est lineus pannus, quem ministrans Episcopo semper paratũ habet, quo ille sudorem & omnẽ superfluũ corporis tergat humorem, significãs studiũ quo humanas contagiones in hac vita extergimus, per exempla Sanctorum patrum, quib. ad patientiam corroboramur. Sicut enim sudor est in corpore, sic etiam tædium est in anima, quandoque ex conscientia peccatorum premens conscientiæ fontem. Habeamus † igitur Sudariũ 2
ex lino multis tunsionibus castigato, & mũdato per quod mũdanos extergamus affectus, & etiam cum Dauid & Iob tristitiam abiiciendo, nos tergamus. In quibusdam ecclesiis Diaconus Sudarium habẽs, illud in dextro cornu altaris deponit, vt

si fortè quicquam sordidum accesserit, illo tergatur, & Sudariũ Sacerdotis mundissimum maneat. Manipuli quoque penè eadem est significatio, prout ibi dictum est.

SVMMA.

1 *Pallium, quorum sit proprium. Et quid significet nu. 2.*
3 *Pallij forma & compositio 4. Palliis circulus, est timor Domini.*
5 *Lineæ duæ in pallio, quid designent.*
6 *Pallij duplicitas, quid signet, & nu. 7.*
8 *Pallij quatuor cruces, quid significent.*
9 *Pallij tres acus, quid notent & quid acus aurea nu. 10.*
11 *Metropolitanus an potest actus legitimos exercere ante pallij adsumptionem.*
12 *Pallij vsus.* 13 *Pallio quibus diebus vti licet, quibus non, & vbi.*
14 *Pallium Romanorum pontificum, quale.*

De pallio. CAP. XVII.

1 COnsequẽter aliqua de pallio subiiciamus, quod patriarcharum, primatum, & Metropolitanorum † est proprium, vt p illud à cæteris Episcopis discernantur, ꝙ priuilegiatã obtinent dignitatem, quare sub præmissis à communib. vel specialibus ornamentis minimè continentur. Siquidem per palliũ, simul vtrunque & superhumerale & rationale legalis pontificis intelligimus. Quia enim super vtrunq; pontificis humerum iacet, superhumerale siue logion dicitur, quia verò inde descendẽs, in ipso pontificis pectore iũgitur rationale vocatur. Habebat enim super humerale & rationale, quæ catenulis aureis simul iungebantur. Sunt tamen, qui dicunt ꝙ rationali nullum hodie ornamentũ succedit. de quo sub tit. de leg. indu. dicetur. Alij dicunt, quòd pallium pro aurea lamina institutũ est: quamuis probabilius videatur, quòd aurifrisia mitrę vicem laminæ
2 gerant. † Sanè palliũ, quo maiores vtuntur, significat disciplinã, qua seipsos ad exemplũ subditorum & etiam ipsos subditos egere & cõstringere debent. Per hanc acquiritur torques aurea quã legitimè certantes accipiunt, de qua dicit Salomon in parabolis, Audi, fili mi, disciplinã patris tui, & ne dimittas legẽ matris tuę, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Sicut autem torques seu brauiũ non datur, nisi legitimè certanti iuxta illud Apost. Multi quidẽ currunt, sed vnus accipit brauium, ita & ad honorem pallij nemo ascensurus est, nisi qui in singulis bonorum gradibus legitimè prius desudauerit. Nam & officia secularia, nõ deferunt principalẽ locum ingressus in vestibulũ actionis. lix. d. si offic. sed examinatis per plurimos grad⁹, & is gradus cęteros antecellat quẽ labor prolixior, & stipendia lõgiora fecerũt anteire. C. de offi. ma. offi. nemo. ff. dę mu. & ho-

Prou. 1.

1. Cor. 3.

grada

gradatim. Super cuncta induméta fertur, vt cæteri hoc vidētes, ad legitimū certamē hortētur. Pontifex verò palliū, dū sibi imponitur & detrahitur, osculatur ad notandum summū legitimè certandi desiderium, & brauiū promerendi. † Est autē palliū de candida lana cōtextum, habens circulū, humeros constringentem, & duas lineas ab vtraq; parte, videlicet antè & retrò pendentes: à sinistris est duplex, à dextris simplex, habet quatuor cruces purpureas, scilicet antè, & retro à dextris & à sinistris. In figuntur in pallio tres acus, & quædam sunt, quę p Metropolita
Eccles. 1. nū sine pallio agi nō possunt, quo etiam, nisi certis dieb. vti nō valet, quia omnia moralib. sunt imbuta mysteriis & diuinis graauida sacramentis. Nā (vt scriptura testatur) in thesauris sapientiæ significatio disciplinæ, in lana quippè asperitas, in candore benignitas designatur. Nā ecclesiastica disciplina cōtra rebel-
Esa. 53. les & obstinatos seueritatem exercet, sed erga pœnitentes &
Luc. 10. humiles exhibet pietatem. Propter quod de lanā nō cuiuslibet animalis, sed ouis duntaxat efficitur, quæ est animal mansuetū, vnde Prophe. Tanquam ouis ad occisionē ductus est, & sicut agnus corā tōdente se, non aperuit os suum. Hinc est ꝙ illius semiuiui vulnerib. quē Samaritanus duxit in stabulum, & vinum adhibetur, & oleū: vt p vinum moderentur vulnera, & p oleum foueātur: quatenus q sanādis vulnerib. præest, in vino morsum seueritatis adhibeat, in oleo mollitiē pietatis. Hoc nimirum & p arcam tabernaculi designatur. xlv. di. disciplina, in qua cum tabulis virga cōtinetur & māna, quoniam in mēte rectoris cum scripturæ sciētia virga debet esse directionis, & māna dulcedinis, vt seueritas immoderatè nō sæuiat, & pietas plus quàm expedit non indulgeat. Item, fit de vili materia. s. lana, vt habeat pretium nō à se, sed ab eo, quod significatur in se, vt nō oculis sed mēti spectabile sit, vt nō ad ornādum, sed ad significādum indui intelligatur. † Circulus pallij p quē humeri cōstringuntur est timor Domini, p quē opera exercētur, ne vel ad illicita defluāt, vel ad superflua relaxētur, quoniā disciplina sinistrā cohibet ab illicitis, formidine pęnæ, dextrā verò tēperat à superfluis
Prou. 28. iustitiæ amore. Beatus ergo vir, qui semper est pauidus. Nā iux
Eccle. 1. ta sentētiā Salomonis, Timor Domini peccatum repellit. Qui verò sine timore existit, iustificari nō poterit. Ideò enim circulus pallij sub collo humeros constringit, ad notandum, ꝙ illum ferens, debet esse idē opere & sermone. † Duas verò lineas, qua 5
rum vna post dorsum, & altera progreditur ante pectus, huius vitæ curas & solicitudines significare putamus, quibus & cor & humeri pontificis sic sæpissimè grauantur & impediūtur, vt à proprio statu eum auertant, & vana quædā & transitoria cogitare

gitare

gitare & portare compellant. Hinc, quod pallium antè & retrò
à dextris, & à sinistris ante pectus, & super humeros frequēter
aptatur, vt his posthabitis in seipsum sæpè redire intelligatur.
Actiuam quoq; & contemplatiuam vitam significant, quas ita
debet exercere prælatus, vt exemplo Mosi nūc in montem ascē
dat, & ibi philosophetur cum Domino, & nunc ad castra descē
dat, & ibi necessitatibus prouideat populorum, prouisur⁹ attē
tius, vt cùm sæpè se dederit aliis, interdū se sibi restituat, quare
nus & cum Martha circa frequens ministerium satagat, & cum
Maria verba audiat Saluatoris. extrà de renū. nisi. ad li. lxxxviij. Luc. 10.
distinct. decreuit. Vtraque tamē linea grauat inferius, quia cor
pus, quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena Sapi. 10.
6 inhabitatio sensum multa cogitantem. † pallium duplex est in
sinistrà, sicut & rationale, sed simplex in dextra, quia vita præ-
sens, quæ per sinistram accipitur, multis est subiecta molestiis,
& in ea duplicitate carere non possumus, quia nunc prosperis
extollimur, nunc aduersis frangimur, nunc terrena petimus,
nunc cœlestibus adhærem⁹r, nunc carni, nunc menti seruimus,
sed vita futura, quæ per dextram significatur in vna semper est
collecta quiete, quod veritas ipsa designauit cum intulit, Mar-
tha, Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. porrò vnū est Luc. 10.
necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur
7 ab ea. † Rursus pallium duplex est in sinistra, quatenus ad tol-
lendas vitæ præsentis molestias prælatus fortis existat, simplex
in dextra, quatenus ad obtinendam vitæ futuræ quietem toto
suspiret affectu: Iuxta verbum psalmistæ dicentis, Vnam petij
à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini om psalm. 25
nibus diebus vitæ meæ. illic enim nulla est duplicitas, siue ru
ga, sed prosperitas sine aduersitate, gaudium sine tristitia, & fe-
8 licitas sine miseria. † Quatuor cruces purpureæ, sunt quatuor
virtutes politicæ, scilicet iustitia, fortitudo, temperantia: & pru
dentia: quæ nisi in crucis Christi sanguine purpurentur, falsum Matth. 5
sibi nomē virtutis vsurpant, & ad veram beatitudinis gloriam
non perducunt. Vnde Dominus inquit Apostolis, Nisi abunda
uerit iustitia vestra, plusquam Scribarum & pharisæorum, non
intrabitis in regnum cœlorum. Hæc est purpura Regis tincta
carnalibus, quā Salomon cōmemorat in Cāticis canti. Is ergo
qui pallij gloria decoratur, si cupit esse, quod dicitur in anterio Cantic. 7
ri parte, debet habere iustitiam, vt reddat vnicuique quod suū
est, prudentiam in posteriori, vt caueat, q; cuique nociuum est,
fortitudinem à sinistris, vt eū aduersa non deprimant, temperā
9 tiam à dextris, vt eum prospera non extollant. † Tres aūt ac⁹ in
pallio infiguntur, scilicet ante pectus, & super sinistrū humerū,
& post

& post tergum, nõ ad pũgendum: id est non propter huius vitę punctione: sed ad planetã, palliúmq; iungendũ sunt inuẽtæ. Vñ quædã ansulæ antiquitus in planetis positæ erãt: quib. acus inferebantur, & palliũ simul cũ planeta firmabant, ne à suo loco pallium moueretur. Possumus tamẽ per tres acus, fidẽ, spem, & charitatem intelligere: sine quibus palliũ ab Episcopo ritè teneri non põt. Rursus tres acus, cõpassionem proximi, administrationem officij, distinctionémq; iudicij significãt, quarũ prima pungit animam per dolorẽ, secũda per laborẽ, tertia per terrorẽ. Prima pungebat Apostolũ, cũ dicebat, Quis infirmatur, & ego nõ infirmor, quis scãdalizatur, & ego non vror? extrà de renũ. nisi. Secũda, cùm aiebat, præter illa, quæ extrinsecus sunt, instãtia mea quotidiana solicitudo omniũ ecclesiarũ. Tertia pungebat Iob dicentẽ, Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi apparebũt? Super dextrum humerũ nõ infigitur acus, quoniã in æterna quiete nullus est afflictionis aculeus, null⁹ stimulus punctionis, Absterget enim Dominus omnẽ lachrymã ab oculis sanctorũ, mors vltra nõ erit, neq; luctus, neq; clamor neq; dolor erit vltrà, quę priora abierunt. † Acus verò aurea esse 10 dẽt, sed inferius est acuta, & superius rotunda, lapidem continẽs pretiosum, quia nimirũ bonus pastor propter curã ouiũ in terris affligitur, sed in cœlis coronabitur, vbi illam pretiosam margaritã habebit, de qua Dñs inquit in Euangelio, Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærẽti bonas margaritas, inuẽta vna pretiosa margarita vendidit omnia sua & cõparauit eam. In pallio & cũ ipso confortatur Põtificalis officij plenitudo. † Hinc est ꝙ antè, quàm Metropolitanus pallio decore- 11 tur, non dẽt conciliũ cõuocare, chrisma cõficere, clericos in sua prouincia ordinare, Pontifices consecrare, vel ecclesias dedicare, nec se Archiepiscopũ nominare, extrà de elect. ꝙ sicut. in fi. de post. bonæ. ij. ad fi. Aiũt tamen quidã, ꝙ extra prouinciã suã inuitatus posset ordines tanquã simplex Episcop⁹ sine pallio celebrare. Sunt etiam, qui dicunt, ꝙ Episcopus etiam si sit talis, ꝙ pallio vtatur, nõ potest dare licẽtiã alieno Archiepiscopo vtẽdi pallio, in diœcesi sua, nisi dictus Episcopus palliatus exẽpt⁹ existat, nec etiã Archiepiscopus in prouincia sua, nisi fortè inuitat⁹ priuilegiũ habeat, quòd possit vti pallio extra suã prouinciã si fuerit inuitatus. Sed hæc potius iuris, & rigoris sunt quàm curialitatis, neq; subtiliter intuẽti aliud videtur in Episcopo palliato exẽpto, quàm in non exẽpto. † Sed vnus Metropolitanus non 12 põt cũ alterius pallio celebrare, neq; pari ratione sepeliri, sed cum proprio tantum: extrà de vsu pallij. ad hoc. Palliatus tamẽ ad aliam ecclesiam translatus, cum pallio secundo loco sibi cõ

cesso

Marginal references: 2 Cor. 2. (at "Prima pungebat Apostolũ"); 2. Pet. 4. (at "gebat Iob"); Apoc. 21. (at "lus punctionis"); Mat. 13. (at "margaritã habebit")

cesso sepelitur. Item palliatus ad aliã translatus Ecclesiã, nõ potest ibi vti pallio in prima Ecclesia obtento, quia nõ solum dat cõtemplatione personæ, verumetiã loci, extra de post. bonę ij. ad fi. Hinc est, ꝙ nõ potest vti eo extra prouinciã sibi decretam, extra de vsu pallij. cum nuper. & c. ex tuarũ. Sed & si qs renuntiet Archiepiscopatui, neque vlterius pallio vti, extra de renũ. c. ad supplicationẽ. Nec etiam potest quis pallio, nisi intra ecclesiam in diuinis officiis vti. Vñ si fortè processionaliter, vel ad prædicandũ, vel aliquo huiusmodi eũ ecclesiã exire contigerit, cum pallio non exibit: extra eod. c. j. dist. j. pallium. & c. semper.
13 Siquidem regulariter vsus palli † interdicitur, nisi in solennib. diebus, & qui in cuiuscunq; ecclesiæ priuilegiis continet, extra c. penul. & vl. puta in festiuitatibus natalis Domini, S. Stephani, S. Ioan. Circuncisionis, Epiphaniæ, ramis palmarum, cœnæ Domini, sabbati sancti, in tribus diebus Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, S. Ioan. Baptistæ, omnium Apostolorum, in quatuor festiuitatibus B. Mariæ, & S. Michaelis, & omnium sanctorum, S. Martini, qui par est Apostolis, in festiuitatibus principalibus ecclesiæ pallio decoratæ, in dedicationibus ecclesiarum, consecrationibus Episcoporum, ordinationibus clericorum, & anniuersario consecrationis palliati. de cõse. dist. j. c. porrò. Quidã etiam addunt dies Dominicas, quæ ad resurrectionem pertinent, quod tamen in vsu nõ est. Posset etiã dici, ꝙ vbicunque in sua prouincia corpus alicuius sancti quiescit, Metropolitanus in festo eiusdem sancti, & etiam ĩ principali festo cuiuslibet loci suæ prouinciæ, ad locum illum declinans poterit pallio & sandaliis vti. In exequiis verò defunctorũ, vel in benedictionibus nubentium vti non licet, nisi hoc in priuilegio contineatur expressum, extra eo. c. fi. Episcopus Hosti. qui Papã cõsecrat, pallio vtitur ex institutione. Marci Papæ, & etiam quidam Episcopi ex priuilegio speciali, vt Anicen & quinque Ecclesien. extrà de præsum. cum in iuuentute. Postremò sciendum
14 est, ꝙ Rom. † Pontifices, qui B. Siluestrum præcesserunt, depinguntur tanquam gerentes lineas pallij circa humeros inuolutas, nam legalis sacerdos dum sacrificabat, summitates balthei super humeros reflectebat, in quo significatur ꝙ illorum iurisdictio & potestas per pallium significata, inuoluta, & implicata non libera fuit. Ipse verò & eius successores liberam & explicatam habuerunt, quare lineæ ipsæ in eis explicitæ & extensæ, antè & retrò dependentes depinguntur. Potest etiam dici, ꝙ lineæ ipsæ quæ (vt præmissum est) solicitudines & curas significant, ideò à tẽpore Siluestri Papæ explicitæ dependent, propter concessa sibi & successoribus tẽporalia, quæ absq; solicitu

dine & cura nequeunt possideri.xcvj.dist.Cõstantinus. Deniq; Bruno dixit,quòd summus Pontifex præter præmissa ornamenta,& regnũ portat,& pupura vtit, prout sub tit. de mitra dictũ est,non pro significatione sed quia Constantinus Imperator olim B.Siluestro omnia Rom. imperij insignia tradidit in prædicto.c.Constantinus.Vnde & in magnis processionibus omnis ille apparatus Ro.Põtifici exhibetur,quę quondã Imperatoribus fieri solebat:& cum diademate imperiali Papa ipse coronatur.

SVMMA.

1 *Coloribus quot,& quibus vtatur Ecclesia.*
2 *Indumentis albis,quibus diebus vtatur ecclesia.*
3 *Indumentis albis vtendum in consecratione ecclesiæ,etiam quocunque die celebretur.*
4 *Paramentis rubeis,quando sit vtendum.*
5 *Martyrium præfertur virginitati.*
6 *Paramentis nigris,quando sit vtendum:*
7 *Paramentis viridibus quando sit locus.*
8 *Colores misti omnes,ad quatuor genera referuntur.*
9 *Paramenta violacea,quo tempore adhibeantur et nu.10.*

De quatuor coloribus,quibus Ecclesia in ecclesiasticis vtitur indumentis. CAP. XVIII.

Quatuor † sunt principales colores,quib. secundũ ꝓprietates dierum sacras vestes ecclesia distinguit,albus, rubeus,niger,& viridis. Nam & in legalibus indumentis quatuor colores fuisse leguntur:byssus,purpura , iacinthus,& coccus,de quibus in seq.tit.dicetur,Ecclesia etiam Rom. violaceo & croceo colore vtitur,vt infrà dicetur. Albis † indumentis vtendum est in festiuitatibus sanctorum confessorum,virginum,qui martyres non sunt propter integritatẽ & innocentiã. Nam cãdidi facti sunt nazarei eius. Tre.4. Et ambulabunt mecum in albis,virgines.n.sunt,& sequuntur agnum,quocunque ierit.Apoc.3.Propter eandẽ causam vtendũ est albis in solennitatibus Angelorum, de quorũ nitore Dñs loquitur ad Luciferum,Vbi eras,cùm me laudarẽt astra matutina.Itẽ in oĩb⁹ festis Dei sanctæ genetricis Mariæ.In festo oĩum sanctorum,quidam tñ tunc rubei vtuntur,vt infrà dicetur. In principali festo S.Ioãnis Euangelistæ. In conuersione S.Pauli. In Cathedra Petri.De his etiam infrà dicetur. Item,à vigilia natiuitatis Domini,vsque ad octauam Epiphaniæ inclusiuè,vt dicetur in procemio vij.partis,exceptis festiuitatibus martyrum inter mediis. In natiuitate Saluatoris,& etiam præcursoris,quoniam vterque natus est mundus,id est,carens originali peccato. Ascendit enim Dominus nubem leuem,id est, assumpsit carnẽ à peccatis immunem

Margin: 1 (beside "Quatuor"); 2 (beside "Albis † indumentis"); Iob. 38. (beside "Nam cãdidi"); Esaiæ.19 (beside "tus est mundus")

munem, & intrauit Aegyptum, i. venit in mundum, iuxta illud Luc. 2.
quod Angelus inquit ad virginē, Spiritus sanctus superueniet Hiere. 1.
in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, &c. Ioannes autē & si Luc. 1.
fuerit in peccato cōceptus, fuit tñ in vtero sanctificatus secun- Mat. 2.
dum illud propheticum, Antequā exires de vulua, sanctificaui
te. Et Angelus inquit ad Zachariam, Spiritu sancto replebitur
adhuc ex vtero matris suæ. Itē in Epiphania propter splendorē
stellæ: quæ Magos duxit, secundū illud propheticum, Ambula- Esaiæ 60.
bunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui, hi- Luc. 2.
popanti, propter puritatem Mariæ, quæ iuxta canticum Simeo- Ioan. 3.
nis obtulit lumen ad reuelationē gentium, &c. In cœna Domi
ni, propter confessionē chrismatis, quod ob mundationem ani
mæ consecratur. Nam & Enaagelica lectio munditiam princi-
paliter in illa solennitate commendat, qui lotus est, inquit, nō
indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et iterū, Si nō
lauero te, non habebis partē mecum. Itē, in sabbato sancto in Mar. 16
officio Missæ vsque ad octauam ascensionis inclusiuè qñcun- Mar. 18.
que officium de tēpore agitur, præter dies rogationum, & præ-
terquā in festis martyrū intermediis, prout infrà dicetur. In re-
surrectione, propter Angelum testem resurrectionis nuntium,
qui apparuit stola candida coopertus de quo dicit Matthęus
quod erat aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut
nix, & quia pueri tunc renati albas habent vestes. In ascensio-
ne propter nubem lucidam in qua Christus ascendit. Nam & Act. 1.
duo viri astiterunt iuxta illum in vestibus albis, qui & dixerūt,
3 Viri Galilæi quid hic statis, &c. † Illud autē notandum est quod
licet in consecratione Pontificis talibus sit indumentis vtēdū,
qualia secundum Dei proprietatē cōueniunt, in dedicatione tñ
ecclesiæ semper est vtendū albis, quocunque dierum dedicatio
celebretur. qm̃ in consecratione Pōtificis cātatur Missa de die,
sed in dedicatione basilicæ, de dedicatione Missa cantatur. Nā
& ecclesia virgineo nomine nuncupatur, iuxta illud Apostoli, 1. Cor. 10.
Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Chri- Canti. 4.
sto. De qua sponsus ait in Cant. Tota pulchra es amica mea, & Eccl. 9.
macula non est in te, veni de libano, &c. Ipse tñ qui consecra-
tur debet esse albis ornatus ad notandum, ꝙ omni tēpore vesti
menta eius debent esse candida, i. vita eius immaculata. Itē per
octauas prędictorū festorum, octauas habentiū, vtendū est co-
4 lore albo, qñ de ipsis agitur octaua. Rubeis autē † vtendum est
indumentis in solennitatibus Apostolorū, Euāgelistarū, & mar
tyrum, propter sanguinem passionis, quem pro Christo fude-
runt. Nam ipsi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, &cę.
Apocal. 7. Præter quàm in festo Innocentium, vt iam dicetur,

Item in festo Crucis,in qua Christus sanguinē fudit pro nobis.
Esaia 61 Vnde prophet.Quare rubeū est indumentum tuum, sicut cal-
cantium in torculari.Sed secundum alios,melius est tunc albis
vti,quoniam nō passionis sed inuētionis vel exaltationis est fe-
stū.Itē à vigilia pētecostes in missa,vsq; ad sabbatū post ipsum
festū inclusiuè,& hæc propter spiritus sancti feruorē qui super
Act. 2. Apostolos in igneis linguis apparuit.Nam apparuerunt illis dis
Tren. 1. pertitę linguæ,tanquam ignis,&c.Vnde prophet.De cœlo misit
ignē in ossibus meis,Licet autem in Apostolorum petri & pauli
martyrio rubeis sit vtendum,ī cōuersione tamē pauli & in ca-
thedra petri vtendum est albis sicut & licet in natiuitate S. Io.
Baptistæ sit albis vtēdum:in decollatione tamē ipsius vtēdum
est rubeis.Cùm autem illius festiuitas † celebratur, qui simul
Ioan. 15. est martyr & virgo,martyrium virginitati præfertur, quia signū
est perfectissimę charitatis:iuxta quod veritas ait : Maiorē hāc
dilectionē nemo habet,vt animam suam quis ponat pro amicis
suis.Quapropter & in omni cōmemoratione sanctorum qui-
dē rubeis indumētis vtuntur,alij verò,vt ecclesia Ro. cādidis:
Apoc. 7. cùm nō tamē in eadē,sed de eadem solēnitate dicat ecclesia , ꝙ
sancti secundū Apoc.Ioan.stabūt in cōspectu agni amicti stolis
Cantic. 2 albis,& palmæ in manib.eorum.Hinc spōsa dicit in Cantic.Di
lectus meus candidus & rubicundus electus ex milib. candi-
Cantic. 2 dus in cōfessionib.& in virginib.rubicundus in martyribus ac
Apostolis.Hi siquidē & illi sunt flores rosarum,& lilia cōuallīū.
Rursus qui in festo omnium sanctorum rubeis vtuntur,ex eo
mouentur,quia festum illud primò in honorem martyrum, tan
tum institutum fuit.Sed responderi potest,quòd imò etiam in
honorem beatę virginis,& hodie ex institutione Greg.vij. fe-
stat ecclesia die illa etiam pro confessorib. & virginibus, prout
in vij.parte sub isto festo dicetur. Item per octauas præmisso-
rum festorum octauas habentium,vtendum est colore rubeo
quandò agitur de octaua.†Nigris vtendum est , feria sexta in
parasceue:&in diebus afflictionis & abstinētiæ pro peccatis:&
etiam in rogationibus,sicut sub illo tractatu in vj. parte dice-
tur:& in processionibus,quas Rom.pontifex nudis pedibus fe
cit,& in Missis pro defunctis,& ab aduentu vsque ad vigiliam
natiuitatis,& à septuagesima vsque ad Sabbatum paschæ.Spō
sa quippè dicit in Cant. Nigra sum sed formosa, filia Hieru-
Cantic. 1 salem sicut tabernacula Cedar,sicut pellis Salomonis , nolite
me considerare,quòd fusca sim,quia decolorauit me Sol.In fe-
Hiere. 3. sto autē sanctorum Innocentium quidam nigris , alij verò ru-
& 31. beis indumētis vtēdum esse cōtendūt,illi propter tristitiā quia
vox in Rama audita est,ploratus,&vlulatus multus.Rachel plo

rans

rans filios ſuos,&c.Nã & propter eandem cauſam cãtica lætitię
ſubticẽtur,& ſine aurifriſio mitra defertur,iſti,propter marty-
rium,quod principaliter cõmemorãs,inquit eccleſia,Sub thro-
no Dei ſancti oẽs clamãt,Vindica ſanguinẽ noſtrum, qui effu- Mat. 2.
ſus eſt,Dñe Deus noſter,Sicut & in lætare Hieruſalẽ,propter læ Apoc 6.
titiã,quã aurea roſa deſignat Rom.põtifex portat mitrã aurifri
ſio inſignitam,ſed propter abſtinẽtiam,nigris vtit̃ indumentis.
Sed eccleſ.Rom.tunc vtitur violaceo colore,quãdo illud occur
7 rit extra dominicam,ſed in octaua rubeo. †Reſtat ergo ꝙ in
dieb.ferialib.& cõmunib. viridib.ſit indumẽtis vtẽdũ, quia vi-
ridis color medius eſt inter albedinẽ & nigredinẽ,& ruborẽ, &
ſpecialiter inter octauam Epipha. inter ſeptuageſimam & inter
pẽtecoſtẽ & aduẽtum,quando dominicale agitur officium,hic
color exprimit̃,vbi dicitur,Cipri cũ narde, nardus & croc⁹.Ad
8 hos†quatuor colores cæteri referuntur.ſ.ad rubeum colorem
coccineus,ad nigrum violaceus,q̃ aliter coccus vocatur,ad al-
bum byſſinus,ad viridẽ croceus,quanquã nõnulli roſas ad mar
tyres,crocum ad confeſſores,& lilium ad virgines referant.De
9 colorib.etiam in fine ſequentis tract.dicetur.Violaceo †autem Can. 3.
colore vti,in dieb.quib.eſt vſus nigri coloris,nõ eſt incõueniẽs.
Vnde eccleſia Ro.vtitur colore violaceo à prima doninica ad-
uẽtus vſq; ad Miſſam vigiliæ natiuitatis domini incluſiuè, & à
ſeptuageſima,vſq; ad officium Miſſæ vigilię Paſchę excluſiuè.
Quãdoque ĩ p̄dictis tẽporib.officium dicitur tempore agitur,
exceptis quinta feria cœnę Dñi,& ſexta feria ĩ Paraſceue. In fe
ſtiuitatib.verò ſanctorum,q̃ in ſeptuageſima & in aduentu oc-
currunt,nõ eſt nigris vel violaceis vtẽdum.Et eſt intelligẽdum,
qđ in ſabbato ſancto in toto officio,quod agitur ante Miſſam,
vtẽdum eſt violaceo colore,hoc excepto,ꝙ diaconus, qui be-
nedicit cereum indutus dalmatica, & ſubdiaconus miniſtrans
indutus tunicella,albis vtũtur,quia benedictio illa ſicut & Miſ
ſa ad reſurrectionẽ pertinet.Sed benedictione cerei expleta,
diaconus remota dalmatica,aſſumit planetam violacei coloris
& tenet eã vſq; dũ inchoatur officiũ Miſſæ, ſubdiaconus verò
nõ mutat veſtes.Quidam etiã in dominica ramis palmarum
vtuntur albis in proceſſione, & in ramorum benedictione dũ
legitur euãgeliũ & dũ cãtatur:gloria laus.propter lætitiã feſti-
uitatis Chriſto ſanctæ,quæ in præmiſſis cõmemoratur. ſed ec-
cleſia Rom.tũc ſemper vtitur violaceo colore ,& in proceſſiõe
quæ fit in purificatione,ante Miſsã pro eo , ꝙ officiũ illud eſt
de anxia expectatione Symeonis,& ſapit vet⁹ teſtamẽtũ.Vtitur
10 etiã eccleſia Ro.†violaceo colore ĩ quatuor tẽporib.ſeptẽbris,
& in vigiliis ſanctorũ,in quib.eſt ieiuniũ q̃n miſſa eſt de vigilia.

Et in dieb. rogationũ,& in Missa,quæ dicitur in die S.Marci,de officio litaniæ,cùm enim ieiunamus,carnem nostram crucifigentes,maceramus,vt sic facta liuida Christi liuoribus confirmetur,cuius liuore sanati sumus.Ad quod designandum tunc colore violaceo vtimur,qui pallidus & quasi liuidus est. Cæterùm velamina trium colorum ponuntur in altari, in festo Paschali,prout dictum est in parte 2.sub tractatu de picturis, &c.

SVMMA.

1 *Indumenta quatuor,secundum legem Mosaicam.*

2 *Indumenta quatuor,propria legalis Pontificis, eorũmque cõpositio, textura & forma.Et per discursum.nu.3.4.& 5.*

6 *Vestimentorum legalium significatio,iuxta allegoriam.*

7 *Vestimentorum legalium significatio,secundum tropologiam.Et primò de feminalibus.* 8 *Linea sacerdotis,quid notaret.*

9 *Balteus sacerdotis,quid signaret.* 10 *Tunica talaris sacerdotis.*

11 *Ephod superhumerale sacerdotis, et eius cõpositio atque significatio.*

12 *Rationale,sexto loco adsumebat sacerdos legalis. Et qua significatione.Simul de eius compositione.*

13 *Charitas summa virtutum.* 14 *Rationalis loco quid hodie successit.*

15 *Tiara siue cidaris,supremũ capitis ornamẽtũ legale, quod Põtifex vltimò,adsumebat.Et eius significatio.* 16 *Dñi nomẽ est tetragrãmaton*

17 *Indumenta legalia,ex quo fabricata.*

18 *Pontifex Maximus,cur exterius cappam rubeã gerat.Et cuius concessione possit gerere chalmydem purpuram,et coccineam tunicã, atque imperialia ornamenta omnia. nu. 19.*

De indumentis legalibus,seu veteris testamenti.

CAP. XIX.

QVoniam minus plenè rem significatam, humana fragilitas apprehendit,si penitus rem significantem,ignoret;idcirco de indumentis legalibus ad huius cæcitatis ignorantiam propellendam, primò secundum historiam, secundò secundum allegoriam,tertiò verò,secundum tropologiam aliqua dicemus.†primò igitur secundum historiam notãdum est quòd quatuor erant indumenta secundum Mosaicã legẽ, tam minorib. sacerdotibus quàm principi Sacerdotũ communia,de quibus legitur Exod.28.ca.primum dicebatur manascas,quòd Græcè perizomata vel perisketi, Latinè verò feminalia linea dici potest, de bysso retorta contextum, quo vtebantur, pro eo quòd legitur in Exo.20.c. in fine. Non ascendes ad altare meũ,per gradus,ne reueletur turpitudo tua.& Eze.44. Feminalia linea erunt in lumbis eorum.Secundũ cathemone, siue linea,quod nos subuculã vel albã, sed moses abaneth appellauit,Hebræi verò discedẽtes à Babyloniis,emissaneã vocauerũt, 1

erátq;

erátq; byſſinũ & duplex. Tertiũ balteus, i. zona vel cingulũ circa latus, quaſi digitis quatuor ſic reticulatus, vt quaſi pellis vipe rea videretur, cõtextũ de byſſo, croco, purpura, & iacintho, per quæ quatuor elementa ſignificantur. Quartum eſt tyara, quod Hebræi, namphiæ, nos autẽ infulam vel mitrã appellamus à cidari pontificali in plurimum differens, quaſi formam rotundæ
a caſſidis repræſentans. Super hæc quatuor cõmunia † quatuor proprijs indumentis pontifex vtebatur, primum erat tunica iacinthina, qua Hebræus dicit vethir, Græcè dicitur podiris, Latinè talaris, quæ habebat pro fimbriis malogranata cum octoginta tintinabulis aureis interſcalari modo diſpoſita, vt audire tur ſonus cùm pontifex ingrederetur ſanctuariũ, ne fortè mo-
3 ueretur. Secundum † erat Ephod, i. ſuperhumerale, de quatuor prædictis coloribus, auróq; contextum, ſine manicis, ad modũ collobij, habens aperturam in pectore quandã, ad magnitudinẽ palmi, in qua logion eiuſdẽ menſuræ inſerebatur. In cuius par te ſuperiori videlicet ſuper humeros infibulati erant auro duo lapides onichini, quibus duodecim nomina filiorũ Iſrael erant inſculpta, ſex in vno & ſex in altero. Quod autẽ Samuel & Dauid induti leguntur Ephod, illud erat lineum & propriè quidẽ
4 Ephotar, dicebatur. † Tertium Hebraicè dicebatur heen, Græcè golion, Latinè verò rationale vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. Dictum eſt autẽ rationale iudicij, quia ibi erant lapides, in quorum ſplẽdore ſibi Deum eſſe propitium cognoſcebant. Erat autẽ rationale quadrangulum duplex in modum vnius palmi, de quatuor prędictis coloribus, auróque contextũ habens duodecim lapides per quatuor ordines. In primo ſardiũ, topaziũ, & ſmaragdũ. In ſecundo, carbunculũ, ſapphirũ & iaſpidẽ. In tertio liguriũ, achatẽ, & ametiſtũ. In quarto chryſolitũ, onichinũ, & berillũ, in quibus erãt ſcripta duodecim noĩa filiorum Iſrael, in ſingulis ſingula, iuxta ordinẽ ſuæ natiuitatis. Erant ẽt in eo ſcripta hæc duo nomina Purin & Thiamin, i. veritas & diſciplina. Inferebatur autẽ logion, ſuperhumerali à parte ſuperiori, p duos anulos, & duas catenulas aureas, immiſſas duobus vncinis, qui ſub duobus prædictis onichinis & ſuperhumerali continebãtur infixi, ab inferiori verò parte per duos anulos aureos, cũ duabus iuncturis ſiue catenis iacinthinis col
5 ligabatur Ephod. † Quartũ & vltimũ erat capitis ornamẽtũ, videlicet, tyara ſeu cidaris in acutũ procedẽs habẽs circulũ aureum, cũ malogranatis & floribus, ex qua ſupra frontẽ pendebat aurea lamina, quã petalũ dicunt, ad modũ Lunæ dimidiæ, in qua ſcriptum erat, anoth adonay, i. ſanctum nomen Domini tetragrammatou, ĩ. quatuor literarum, vt infrà dicetur. Ne verò

cùm mouebatur pontifex,moueretur & lamina, ligabatur vitta seu iunctura iacinthina perspicua,quę summitates posterius diffundebat.Noster ergo pontifex pro feminalibus habet sandalia,pro linea alba:pro baltheo,cingulum,pro podiri,tunicã, pro Ephod,amictum vel stolam,pro logio,pallium , pro cidari seu tyara mitram , pro lamina crucẽ,& quędã ex his diuersam habent formã ab illis,secũdũ eandem figurã.Secundò,dicam⁹ de typo † dictorũ legaliũ indumentorũ allegoriã. Sanè, his ve- 6
stib.ornatus Pontifex totius orbis pręferebat imaginẽ.Feminalia nanque byssina,terrã cõgruè figurabant,quia byssus de terra procedit.Est.n.byssus linum Aegyptiacũ.Baltei cum vittis & vasculis,circunuolutionem Oceani designabant. Tunica iacinthina ipso colore aerea praeferebat.Per tintinabula,sonitus tonitruorum.Per malogranata,coruscationes fulgurum signabãtur.Quatuor minoris Sacerdotis,& quatuor summi pontificis indumenta,quatuor microcosmi,& quatuor macrocosmi,partes ipso numero designabant,i.quatuor humores quatuor elementa.Ephod sui varietate coelum sydereũ ostendebat.Quod autem aurum erat intextum coloribus,figurabat ꝙ calor vitalis penetrat vniuersa,duo lapides onichini, Solem & Lunã,vel duo hemisphaeria designabant.In rationali verò xij.gẽmae pectorales.xij.signa in zodiaco praeferebant.Rationale quidẽ erat in medio,quia ratione plena sunt vniuersa terrena,coelestibúsque haerent,imò ratio terrenorum,& tẽporum caloris,& frigoris,& duplex inter vtrunque tẽperies,de coeli cursu & ratione descendit.Per anulos,catenulas,& vncinos,elementorũ humorum,& tẽporum colligamẽta significabãtur.Cidaris,coelũ em-
Sap. 18. pyraeum,lamina superposita Deũ praefigurabat omnibus pręsidentẽ.Hanc quidẽ allegoriã libri Sap.confirmat authoritas, dicens,In veste.n.põderis quã habebat,totus erat orbis terrarũ, & parẽtum magnalia,in quatuor lapidũ ordinibus erant sculpta,& magnificẽtia sua in diademate capitis illius erat scripta. Tertiò subiiciẽda † est expositio indumẽtorum legalium,secun 7
dũ tropologiã.His siquidẽ indumẽtis legalis Sacerdos hoc ordine induebatur.Lotis nanq; prius manibus,& pedibus, prius induebat manastasin,i.feminalia,significans ꝙ Sacerdos mundatis operibus,& affectibus,lachrymis poenitentiae,dẽt assumere continentiã,vt offerat hostiã immaculatã sanctã Deo placentem.Rom.12.Noster tñ Pontifex,quia iugẽ debet habere continentiã nõ induit in sacrificio feminalia,sed sandalia, ac si dicatur,Qui lotus est,nõ indiget,nisi vt pedes lauet,sed est mũd⁹
Psal. 14. totus.Io.13.Per manus enim opera designãtur,secundũ illud,
Mat. 10. Benedictus Dominus Deus,qui docet manus meas ad praeliũ,

& di

& digitos meos ad bellũ.Per pedes,ſignificantur affectus,ſecũ
dum illud,*Excutite* puluerẽ de pedibus veſtris.*Et* eſt notan
dum,ꝙ ipſemet ſacerdos ſibi feminalia induebat,per quę vir-
ginalis continentia ſignificabatur, qua quoniam res eſt conci-
lij,non præcepti.xxviij.q.j.ſicut.n.xxxiiij.q.v.qui ſitit. ideò ipſe
met ſibi imponebat,iuxta illud Apoſtoli ad Corin. De virgini- *1. Cor.7.*
bus præceptum Dñi non habeo,conſilium autẽ do. *Et* Domi- *Mat. 10.*
nus in Euangelio:Qui poteſt capere,capiat.Hoc indumentum
alternatim induebant ſacerdotes, quoniam ad iugẽ continen-
tiam non ita tenebantur,ſicut miniſtri noui teſt.ideoq; ſecun-
dũ quoſdã huic indumento nullum hodie reſpondet.Secundò
8 induebat† cathemonem,id eſt,lineam,ſignificans, quod ſacer
dos debet induere innocentiam,vt quod ſibi nonvult fieri, alij
ne faciat.Linum enim propter candorem,ſignificat innocentiã
ſecundum illud,Omni tempore veſtimenta tua ſint candida. *Eccl.9.*
9 †Tertiò cingebat ſe baltheo,ſignificans caſtitatẽ quocirca lũ
bos debet accingi vt reſtringat carnis concupiſcentiam.Vñ veri
tas ait,Sint lumbi veſtri præcincti,&c.Baltheũ autẽ, quod con *Lucæ 12.*
textũ erat,ex quatuor(prout ſuperius dictum eſt) ſignificabat,
ꝙ omnes motus ſurgẽtes ex quatuor humoribus ſiue ex qua-
tuor elementis dẽt refrænare.*Salomon*,Et cingulũ tradidit Ca *Prov.31.*
nanæo,& Eſa.Erit iuſtitia,cingulũ lumborũ eius.Per iuſtitiam *Eſaiæ 9.*
enim refrænãtur huiuſmodi motus beſtiales.Pendebant autem
10 vſq; ad pedes,qa vſq; ad finẽ vitæ debebat eſſe mũdus.† Quar
tò induebat tunicam podiri,i.talarẽ,ſignificans,quod Pontifex
debet induere perſeuerantiã,quia qui perſeuerauerit vſque in
finẽ hic ſaluus erit.per talum enim,i.per extremitatẽ,perſeuerã *Mat. 10.*
tia deſignatur ſecundum illud,Ipſa conteret caput tuum, & tu *Gen.3.*
in cap.eius.Dependebant autem pro fimbriis malogranata, cũ
tintinabulis aureis.per malogranatũ intelligitur operatio. per
tintinabulum aureum,accipitur prædicatio. Quæ duo debent
in ſacerdote coniungi,ne ſine illis ingrediens ſanctuarium, in
conſpectu dñi moriatur.Cœpit enim Ieſus facere,& docere,ſa
cerdotibus relinquens exẽplum,vt ſequãtur veſtigia eius, quia
peccatũ nõ fecit,vt ſit honeſtas ĩ cõuerſatione,nec inuẽtus eſt
dolus in ore eius,vt ſit veritas in prædicatione.per tintinabula
quoque intelligitur vox prædicatoris,ne videlicet ſacerdos per
ſilentiũ iudiciũ ſupernũ inſpectoris offendat,per malogranata, *Act. 1.*
exẽplũ bonæ vitę vel voluntas martyrij,quia huiuſmodi granis *1. Pet.2.*
reficiunt infirmi.Sacerdos autẽ ſecũdũ Greg.xliij. d.ſit rector.
ingrediens moritur,vel egrediens moritur,ſi de eo ſonitus nõ
audiatur,quia iram circa ſe occulti iudicis exigit, ſi ſine prædi
cationis ſonitu incedit.Aptè ergo tintinabula veſtimẽtis illius

describūtur inserta. Per vestimenta etenim sacerdotis q̄d aliud quā recta opera recipere debemus, iuxta illud prophetę: Sacerdotes tui induantur iustitiā. Vestimētis itaq; illius tintinabula
Psal. 131. inhærent, vt vitæ viā cum linguæ sonitu ipsa quoq; sacerdotis opera clament. Iterum tintinabulis malum punicū cōiungitur. Quid per mala punica nisi fidei vnitas designatur? Nam sicut in malo punico vno, exterius cortice, multa interius grana visuntur: sic innumeros sanctæ ecclesiæ populos vnitas fidei con
Luc. 21. tegit, quos intus diuersitas meritorum tenet. Quintò induebat
Gen. 49. Ephod, i. super humerale, significans † q; pontifex debet indue- 11
re patiētiam, vt in patientia sua possideat animā suam. Humeris enim onera portamus, secundū illud. Superposuit humerū suū ad supportandum, & factus est tributis seruiens. Habebat autē duas horas coniunctas in vtroq; latere summitatū: significās q;
2. Cor. 6. pontifex debet habere arma iustitiæ à dextris, & à sinistris, vt non erigatur prosperis: nec deprimatur aduersis. Habebat & duos lapides onichinos insertos humeris, in quibus sculpta erant nomina filiorum Israel, sex in vno, & sex in alio. per duos onichinos, significantur veritas & synceritas, veritas, per claritatem, synceritas, per soliditatē. per filios Israel, significantur sancta desideria, & iusta opera, secundum illud: Maledictus homo qui non reliquerit semē in Israel, per senarium significatur perfectio: eò q; Dn̄s sexto die perfecit cœlum & terram & omnem
Genes. 2. ornatum eorum, quod ergo sex nomina filiorum Israel sculpta erant sex in vno lapide, & sex in alio: significabat, quòd desideria sacerdotis, & opera confici debent non in fermento malitię
1. Cor. 5. & nequitiæ: sed in azymis synceritatis & veritatis: vt synceritas informet intentionem, & veritas finē. Greg. ait in pastorali xiij. ca. quod superhumerale ex auro, iacintho purpura coccóq; bis tincto & bysso retorta fieri præcipitur, vt quanta sacerdos clarescere virtutum diuersitate debeat demonstretur. In sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, vt in eo intellectus sapientiæ principaliter eniteat. Cui iacinthus aereo colore splēdens, adiungitur, vt omne per quod intelligendo penetrat, non ad fauores infirmos, sed ad amorem cœlestium surgat: ne dum suis incautis laudibus capitur, ipso etiā veritatis intellectus euacuetur. Auro quicquam & iacintho purpura permiscetur, vt sacerdotale cor cū summa quæ prædicat sperat in semetipso suggestiones vitiorū reprimat, eísq; velut ex regia potestate cōtradicat, auro autē, iacintho, bysso, ac purpura, bis tinctus coccus adiungitur, vt ante interni iudicis oculos, omniū virtutū bona ex charitate decorētur, & cūcta q̄ corā hominibus rutilāt, hæc in cōspectu oculi iudicis flāma intimi amoris accēdat, quę scili

cet charitas quia Deũ simul & proximũ diligit, quasi ex dupli-
ci tinctura fulgescit. Sed cùm mens ad charitatis præcepta tẽdi-
tur, restat vt per abstinẽtiam caro maceretur. Vnde in bis tincto
cocco torta byssus adiũgitur. De terra enim byssus nitẽti spe-
cie oritur. Et quid per byssum, nisi cãdẽs decore munditię cor-
poralis castitas designatur: quę videlicet torta pulchritudini su
perhumeralis innectitur: quia tunc castimonia ad perfectũ mũ 2. Cor. 4.
ditiæ candorẽ ducitur, cũ per abstinentiã caro fatigatur. Cúm-
que inter virtutes cæteras etiã afflictæ carnis meritum proficit,
11 quasi in diuersa super humeralis specie byssus torta candescit.
12 Sextò induebat † logion, i. rationale, significans ꝙ Põtifex de-
bet induere discretionẽ, ꝑ quã discernat inter lucẽ & tenebras,
inter dextrã & sinistrã, qa nõ est cõuentio lucis ad tenebras, ne
que Christi ad Belial. de pœ. d. j. §. hoc idem. erat autẽ rationale
quadrangulũ significãs, ꝙ debet discernere inter quatuor. s. in-
ter verum & falsum, ne deuiet in credendis, inter bonũ & malũ
ne deuiet in agendis. Erat & duplex, quia debet discernere pro
duob. ꝓse videlicet. & populo, ne si cęcꝰ cæcũ duxerit, ambo in
foueã cadant. Habebat & quatuor ordines lapidũ, significans
ꝙ Pontifex debet habere quatuor virtutes principales. s. iusti-
tiam, fortitudinem, prudentiam & temperantiam. In singulis
autem ordinibus habebat tres lapides, significans quòd ponti- 1. Cor. 3.
fex in primò, debet habere fidem, spem & charitatẽ, in secun-
do, modestiam, mansuetudinem, & benignitatem, in tertio, pa-
cem, misericordiam & largitatẽ, in quarto, vigilantiã, solicitudi-
nem & longanimitatem, per lapides enim figurantur virtutes,
secundum illud. Si quis autẽ superædificat super fundamentũ
hoc, aurum & argentum, & lapides pretiosos. Habebat & duas
catenulas auri purissimi sibi inuicem cohærentes, quæ duobus Mat. 22.
inserebantur vncinis, significans quòd pontifex debet habere
13 duos † charitatis affectus ad Deum, scilicet & ad proximũ, de
quibus præcipitur, Diliges Deum tuum, ex toto corde tuo, &
proximũ tuũ, sicut teipsum. Sicut enim aurum præeminet vni
uersis metallis, ita charitas præcellit vniuersas virtutes, de qua
dicit Apost. Maior horum est charitas. Dũo vncini, sunt inten- 1. Cor. 13
tio & finis, quibus catenulæ inseruntur, vt tam Deum quã pro
ximum diligat ex corde puro, & conscientia bona, & fide non
ficta, tam Deum, quàm proximũ diligat propter beatitudinem,
Deum propter seipsum diligat, & proximum propter Deum.
Portabat autem Aaron rationale iudicij, in quo descripta erãt 1. Tim. 1.
xij. nomina Patriarcharũ, prout dictum est in prima parte sub
tit. de picturis, quod secundum Greg. in pastorali lib. in c. xij.
Benè rationale iudicij vocatur, quia rector debet subtili semp

exa

examine bona maláq; discernere,& quæ vel quibus,quando,&
Exod.18 qualiter cōstruat studiose cogitare, nihilq; proprium quærere
sed sua cōmoda propinquorū bona deputare. Vnde in Exo.scri
ptum est,pones autē in rationali iudicij doctrinam & veritatē
quæ erunt in pectore Aaron,quando ingreditur coram Dño&
gestabit iudicium filiorū Israel,& in pectore suo in conspectu
Dñi semper.Sacerdotē quippè iudiciū filiorū Israel in pectore
suo coram conspectu Dñi gestare,est subiectorū causas pro so
la interni iudicis intentione discutere. Quidam autē dixerūt,
ꝙ rationali nullū respōdet hodie ornamētū,quoniam nō habe 14
mus copiam lapidū pretiosorū,sed ad instar illius defert ponti
fex in cōsecratione sua textū euangelij ante pectus coram toto
populo. Ibi enim scriptū erat doctrina,veritas,& episcopus de-
bet habere in corde veritatē euangelij,&in ore doctrinam,quā
tū ad manifestationē,& hæc potest esse causa quare in quibus-
dam ecclesijs postes Codicis euangelici,ex auro & argēto & la
pidib.pretiosis ornantur.Est etiam & alia ratio,qa ī illo rutilat
aurū sapiētiæ,argētū eloquētiæ,& miraculorū lapides pretiosi.
Cantic.1 xxxix.d.§.hinc etiam.Hæ sunt spōsæ murenulæ aureæ argento
vermiculatę.†Septimū & supremū capitis ornamentū erat ci 15
daris vel tiara,quam vltimò pōtifex assumebat,significans hu-
Matt.11. militatē de qua Dominus ait Luc.18.Omnis q se exaltat,humi
liabitur,& qui se humiliat,exaltabitur. Hanc autē gestabat in
capite,significans ꝙ pōtifex debet gerere humilitatē in mēte,
Mat.5. exēplo capitis nostri dicētis Discedite à me,quia mitis sum &
humilis corde.Per caput enim,mēs intelligitur secundū illud.
Vnge caput tuū,& faciē tuam laua.Rursus tiara in minorib.sa-
cerdotib.significat cōtinentiam quinq; sensuū,in maiorib. ve-
rò cōtēplationē,dicūtur enī esse cōtēplatiui. De cidari depēde-
bat à fronte lamina aurea, significans sapiētiam vel figurabat
signū crucis,quod fit in officio cōfirmationis,in qua scriptū e-
rat,nomē† Dñi tetragrammaton.i.quatuor literarū, quæ sunt 14
he,ioth,eth,& vau.i.principiū vitæ passionis iste,prout dictum
est in ꝓœmio.ij partis,ac si apertius diceretur, Ille,cuius ponti
fex iste gerit ꝑsonam.s.Christus est principium,id est,author vi
tæ,passionis,id est,vitæ restauratę ꝑ passionem:quia mortem no
stram moriendo destruxit,& vitam nostram resurgēdo , repara
uit. †erant autē hæc indumēta pro maiore parte cōtexta opere 17
polimito,id est,vario propter varietatem virtutis, de qua dicit
psalmographus,Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaura-
to,circundata varietate, & ex quatuor pretiosis coloribus sci-
Psal. 44. licet purpura,cocco,bysso & iacyntho.Per purpuram regiæ di-
gnitatis,significatur pōtificalis potestas,quę ꝑ viā regiā debet
ince

incedere, ne declinet ad dextram, vel deuiet ad sinistram, ne liget dignos, aut soluat indignos. Per pupuram quoque aqua significatur, quia in conchis marinis habitant vermes, qui eam egerunt. per coccum coloris ignei, significatur põtificalis doctrina, quæ sicut ignis lucere debet & vrere, propter quod & distinctus fuisse narratur. Lucere quidem debet per promissionem, vt omnis, qui reliquerit domum, patrem, & matrem, &c. centuplum accipiet & vitam æternã possidebit. Vrere debet per cõminationem: vt omnis arbor, quæ non fecerit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Hinc est quod summus põtifex capa rubea exterius semper apparet indutus, cum interius sit indutus candida veste: quia etiam interius cãdere debet per innocentiam & charitatẽ: & exterius rubere per cõpassionem, vt videlicet ostendat se semper paratum ponere animam pro ouib. suis: quia personã gerit illius, qui pro nobis vniuersis rubrum fecit indumentũ suũ. Ex cõcessione verò † Cõstantini Imperatoris. xcvj. d. Constantinus. ferre potest chlamydem purpuream atque tunicã coccineam & omnia imperialia indumẽta, scilicet sceptra, signa & ornamẽta. Crux quocunque ierit, eũ præcedit; ad signi ficandũ, magis ei quam cuiquam alteri conuenire: iuxta illud Apostoli, Mihi autẽ absit gloriari, nisi in Cruce Domini, &c. vt se crucifixum imitari debere cognoscat. Rursus coccus bistinctus in veste pontificali est charitas, quæ quasi bis tingitur dum dilectione Dei & proximi coloratur. Per byssum verò candoris eximij, significatur præclaritas famę, quæ debet esse retorta, vt pontifex bonum habeat testimonium, secundũ Apostolum, & ab his, quæ sunt intus, & ab his, quæ sunt foris. per iacinthũ, qui est coloris aerei, significatur serenitas consciẽtiæ, quam intra se põtifex debet habere, secundum quod dicit Apost. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.

Mat. 19. *Mat. 3.* *Esa. 65.* *Gala. 6* 1. *Tim. 3.* 2. *Cor. 1.*

LIBER QVINTVS.

SVMMA.

1 *Missæ sacramentum, summum omnium est, atque ideò institutum à Christo. nu. 2. 3.*
4 *Apostoli & pontifices Missam à Deo primũ institutam, ampliarunt.*
5 *Petrus Apostolus, Missam ne primus celebrauit in partibus Orientalibus, etiam in Antiochia, an verò* Iacobus. *& nu. 7.*
6 *Cælestinus papa Missæ introitum addidit.*
8 *Hæreticorum de Missæ augmento, ac cæterorum sacramentorum & institutionum* Ecclesiasticarum, *grauis cauillatio. & nu. 9.* Et *respõsio. nu.* 10. *remissiuè.*
11 *Missa, omnia Christi mysteria continet.*
12 *Missæ officium, quot, & quibus constet.*

13 Tem

ARGVMENTVM.

De Miſſa,& ſingulis,quę in *M*iſſa aguntur.

CAP. I.

Lucę.15. Sapien.9. Lucę.22. Mat.26.

INter cuncta eccleſiæ ſacramẽta,illud cõſtat eſſe pręcipuum quod in Miſſæ officio † ſupra mẽſam * ſacratiſſimi celebratur altaris,illud *E*ccleſiæ repręſentans cõuiuium,in quo filio reuertenti pater occidit vitulum ſaginatum, panem vitæ,& vinum quod miſcuit ſapientiã proponens. Hoc † autem officium ipſe Chriſtus inſtituit,cùm nouũ condidit teſtamentum diſponens hæredib. ſuis regnum , ſicut pater ſuus ſibi diſpoſuit,vt ſuper menſam eius edãt, & bibãt in regno,quod eccleſia cõſecrauit. Cœnantibus enim illis,accepit Ieſ⁹ panẽ;& gratias agẽs,benedixit ac fregit,deditque diſcipulis ſuis

(right margin: 1 * 2)

suis dicẽs, Accipite & comedite, hoc est corp⁹ meũ, quod ꝓ vobis tradetur, hoc facite in meã cõmemorationẽ. Hac igit᷑ institutione formati cœperunt Apostoli sacrosanctũ frequẽtare mysterium, propter causam, quã Christus expresserat, & formã seruantes in verbis, & materiã tenẽtes ĩ rebus, sicut Apostolus Corinthiis protestat᷑ dicẽs, Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis, quoniã Dominus Iesus, in qua nocte, &c. Or igitur missæ officiũ cæteris diuinis officiis dignius & solẽni⁹ est, ideò de illo prius, quã de aliis officiis est in hac iij. parte dicendũ, in qua aliquibus additis & detractis speculũ Innocentij papæ tertij ꝓsequamur. Mat. 26.

3 † Sanè (vt præmissum est) Missam instituit Dñs Iesus sacerdos, secundũ ordinẽ Melchisedech, quando panẽ & vinũ ĩ corpus & sanguinem suum transmutauit, dicẽs, Hoc est corpus meũ. hic est sanguis meus, subiungens, Hoc facite in meã com- 1. Cor. 11.

4 memorationẽ. † Apostoli autẽ hanc missam adauxerunt, dicentes in Missa non solũ verba præmissa, verumetiã dominicã ora-

5 tionẽ superaddentes. Vnde † beatus petrus sic Missam primus dicitur celebrasse in partibus oriẽtalibus, vbi post domini passionẽ quatuor annis cathedrã tenuit sacerdotalẽ. Deinde verò accepit cathedram Antiochiæ, vbi tres orationes ad Missam adiecit. In primordio ergo nascẽtis ecclesiæ Missa aliter dicebatur, quã modo, sicut in vj. parte sub tit. de parasceue dicetur. sequenti verò tempore Epistola tantũ & Euangelio recitatis Mis-

6 sa celebrabatur. Subsequenter † Cælestinus papa instituit introitum ad Missam cãtari, prout sub introitu dicetur. Cætera diuersis tẽporib. ab aliis papis & à Gælatio Cælestino, & Greg. & aliis diuersis tẽporibus leguntur adiecta, prout Christianæ religionis cultũ crescente visa sunt decẽtius cõuenire. De hoc dicetur in procemio sextæ partis, in canone de cõse. di. j. Iacobus.

7 legitur quod Iacobus † frater domini, Episcopus Hierosolymitanus, & Basilius Episcopus Cæsarien. addiderunt nobis in scripturis ordinẽ celebrãdi Missam. Item iste Iacobus Alphæi dicitur primus Missam inter apostolos celebrasse. Nam propter excellentiã sanctitatis eius, apostoli hunc sibi fecerunt honorẽ, vt post Dñi ascẽsionem primus inter eos Missam Hierosolimis celebraret etiã prius quã eẽt ĩ Episcopũ ordinatus. Vel fortè ideò dicitur primus celebrasse, qa primus in pontificalibus eam dixisse perhibetur, & sic petrus postmodum primus Missam in Antiochia celebrauit, & Marcus in Alexandria.

8 † Quidã autẽ perfidi hęretici, reprehendunt nos, qa Euãgelia ꝑ particulas lacerata in Missa legimus, & quia primitiuæ Missę, videlicet vltra dominicã orationẽ, aliquid superaddimus. Scriptum enim est. Si quis apposuerit ad hoc, apponet super illum Apoc. vlt.

Deus

Deus plagas scriptas in libro isto. Et quia super nouũ testamẽ
tum & p̃cepta Apostolorũ & alias institutiones,& nouã doctri-
nam doctorũ instituimus,& seruam⁹ cõtra illud,quod Christ⁹
Mat. 15. ait:Benè irritũ fecistis mãdatũ Dei:vt vestrã traditionẽ seruetis.
Hebr. 13. Et alibi: Omnis plantatio,quã nõ plãtauit pater meus cœlestis,
1. Cor. 3. eradicabitur:& Apostolus: Doctrinis variis & peregrinis nolite
abduci.xij.d.de his.Item fundamentũ aliud nemo põt ponere
præter id,quod positũ est quod est Christus. Dicunt † etiam,ꝙ 9
Ecclesia Christi nec Missam nec matutinas cantauit: nec Chri
stus nec Apostoli eã instituerũt:nec ĩ tẽpore Apostolorũ can-
tata fuit:nec nomẽ Missæ tunc ĩ mũdo audiebatur, nec scriptũ
inueniebatur:sed id,q̃d Missa repræsentat ab Euangelistis cœ-
na vocatur,nec in Ecclesia in principio,nec Apostoli cũ musica
li organo,nec dulci alta,nec voce eã cãtabãt,repræhẽdẽtes nos,
quia hæc agimus,& quia nocturnos & alias canonicas horas
dicimus,falso contra nos inducẽtes illud Amos Prophetæ, Cõ
uertã festiuitates vestras in luctũ,& oĩa cantica vestra in plan-
Amos 8. ctũ.Et illud propheticũ,Audiunt sermones tuos, & nõ faciunt
eos,quia in canticum oris sui vertunt eos, & auaritiã sequitur
Ezec. 33. cor eorum,& est illis quasi carmẽ musicum, cum suaui dulciq;
sono canitur. Illorũ † tñ error apertissimè cõfutatur,ex his,quę 10
in procemio.v.partis dicentur.Rursus in primitiua ecclesia di-
uina mysteria Hebraicè celebrabantur, sed tempore Adriani
primi Imperatoris Græcè in Oriẽtali ecclesia Christianorũ pri-
mò celebrari cœperunt. Porrò † Missæ officium tam prouida 11
reperitur ordinatione depositũ,vt quæ ꝑ Christum & in Chri-
stum ex quo de cœlo descẽdit,vsq; dum in cœlũ ascendit,ge-
sta sunt magna ex parte cõtineat,& ea tã verbis,quã signis ad
mirabili quadã specie repræsentet. Ipsum † autem Officiũ ĩ iiij. 12
cõsistit,videlicet in ꝑsonis,in operib.in verbis & in rebus. Per-
sonarũ tres ordines,s.Celebrantes,Ministrantes,Et circunstan
tes. Operum quoque tres sunt species,videlicet,Gestus,Actus,
& motus. Verborum etiã tres sunt diuersitates,scilicet,Oratio
nes,Modulationes,& lectiones. Rerum similiter tres sunt ma
neries,scilicet,Ornamenta, Instrumenta,& elementa. Siqui
dem hæc omnia plena sunt diuinis mysteriis, sicut in procœ-
Hebr. 9. mio libri dictũ fuit. † Sanè olim tẽplum erat in duas partes in- 13
terposito velo diuisum. Pars prior vocabatur sancta interior ve
rò sancta sanctorũ. Quicquid ergo in officio missæ ante secre
ta agitur,quasi in æde priori est:quod autẽ in secreta agitur,in
tra sancta sanctorũ est. Erant igitur intra sancta sanctorũ ara in
censi:arca testamẽt',tabula super arcã:prout ĩ j.parte sub.tit.de
ecclesia & de altari dictũ est,& in Exo.habetur.& supra tabulã
duo

duo cherubin gloriæ mutuo vultu sese respiciētia. Huc ītrabat
solus Pontifex semel in anno, habēs nomina patrum ī rationali
& super humerali scripta, ferēs sanguinē, & carbones, quos om
nes cū timiamate in turibulo orās ponebat, donec fumus eū
obumbraret. Deinde tabulā & aram sanguine aspergebat. Post
exibat ad populū & vestes lauabat. Non enim iudicabatur mū
14 dus ante vesperā post immolationē vituli rufi. Hæc olim † si-
gna fuerunt, sed recesserunt, postquā significata venerūt. Siqui
dem prior ædes significat præsentē ecclesiam, sancta sanctorū,
cœlum, Pontifex Christū, sanguis passionem, carbones, clarita
tem Christi, turibulū, carnē ipsius, thus crematū, preces odori-
feras, ara, cohortes cœli, arca Christū secundum humanitatē,
tabula, Deum patrē duo cherubin duo testamēta, quæ sese ad
inuicē respiciunt, quia cōcordanter, vestis, quæ lauatur, homi
nē, vesperas hominis vestem significat. Conferas ergo, quæ o-
lim fiebāt, & quæ Christus egit, & respice quomodo minister
ecclesiæ illa in officio missæ repræsentat, & agit. Quid etiā hęc
significent, sub canone Missæ in principio cuiuslibet particulæ
illius tāgetur. per arcam quoque Christi humilitas intelligitur, à
15 qua nobis per ipsius misericordiā omne bonū aduenit. Et † no.
quòd sicut in Exod. c. 25. & 37. Factum est super arcā propitia
toriū aureum, id est, tabula aurea, eiusdē longitudinis & latitu
dinis, cuius & arca, vt eam tegere sufficeret. Et hoc dicebatur
oraculum, quia Dñs de loco illo respōsa dabat orantib. Diceba
tur etiā propitiatorium, quia exinde loquens Dñs propitiaba-
tur populo, vel quia die propitiationis videbant gloriam Do-
mini semper ibi descendere. Et inde tabernaculum siue locus
super posteriori parte altaris collaturus, in quo Christus propi
tiatio nostra, id est, hostia cōsecrata seruatur, hodie propitiato
riū nuncupatur, &c. Ex vtraque verò parte oraculi, scilicet, in
duobus angulis anterioribus positi sunt duo cherubin aurei,
qui sunt (secundū Iosephum) duo animalia volatilia habentia
figurā, quæ à nullo hominū est inspecta. hæc dicit Moses se in
Dei sede conspexisse figurata. Vnus cherubin alterū inspicie-
bat, versis tamē vultibus ī propitiatoriū, duabúsq; alis ex op-
posito expansis, & mutuo se tangentibus velabāt oraculū siue
tegebant propitiatorium. Siquidē p̄ propitiatorium īcarnatus
Dñs figuratur, de quo Ioan. Ipse est propitiator pro peccatis
nostris. Duo cherubin duo sunt testamenta, scilicet nouum &
vetus. Dum ergo illa nō discrepant, sed mysteriū incarnationis
Christi cōcorditer narrant illud prophetando, istud asseuerando,
do, in propitiatorium vultum suæ intētionis dirigunt, & se mu
16 tuo respiciunt. † Rursus tria sunt Ecclesiæ sacrificia, quæ in ve

teri testamẽto per propitiatoriũ,turibulum,& altare significata
sunt,videlicet,Sacrificium pœnitentiæ,Iustitiæ, & Eucharistię.
psal. 50. De primo:Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. De se-
cundo,Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ.De tertio.Tibi sa-
crificabo hostiam laudis.Super altare,scilicet corporis caro ma
ctatur p contritionẽ intra turibulum,scilicet cordis,thus ado-
letur p deuotionẽ,ad propitiatoriũ,scilicet, Dei patris,sanguis
infert pro redẽptione.Hæc quidẽ tria sacrificia sacerdos offert
in Missa,primũ in cõfessione,Secundũ in præfatione,Tertiũ,in
actione.Nã hæc tria sunt quæ secundũ *P*rophetã Deus respicit
in homine,& requirit ab homine,diligere misericordiam,face
Mat. 5. re iudiciũ,& solicitè ambulare cũ Deo.*D*iligat ergo misericor
diã,qui vult offerre sacrificiũ pœnitentiæ.*F*aciat iudicium,qui
vult offerre sacrificiũ iustitiæ.Cum Deo solicitus ambulet, qui
vult offerre sacrificium Eucharistiæ. Hinc est, quod ait beatus
† Bernadus, Fratres mei immolantes hostiam laudis iunga 17
mus verbum verbis,sensum sensui,affectũ affectui,exaltationẽ
exaltationi,maturitatẽ maturitati, humilitatẽ humilitati,liber
tatẽ libertati. Celebraturus ergo Missam offerat altissimo sacri
psal. 50. ficiũ,illud de quo Psalmista ait,Sacrificium Deo spiritus cõtri-
psal. 49. bulatus,& alibi,Immola *D*eo sacrificiũ laudis.Et Apostol⁹,Ex-
Rom. 12. hibete mihi corpora vestra,hostiam viuentem,sanctam,Deo pla
Coloss. 3. centem,vt sit rationale obsequiũ vestrũ mortificantes in altari
corde membra vestra,quæ sunt super terrã,videlicet,immundi
tiam,libidinẽ,concupiscentiam malam,& auaritiam,quatenus
mundo corde,& casto corpore, sacrificetis Deo vosmetipsos.
*I*n sacramento autẽ corporis Christi secundum August. de cõ
sec.dist.ij. vtrum nil à bono magis,nil à malo minus perficitur
sacerdote,dummodo ille cum cæteris in arca consistat,& for-
mam obseruet traditam à columba,quia non in merito sacer-
dotis,sed in verbo conficitur creatoris. Aurum enim æquè ve-
rum est in arca furis,sicut in thesauro regis.j.q.j.§. ex his.Vn-
de & Cayphas Pontifex persecutor vnius & verissimi sacerdo
tis,quãuis ipse verax nõ esset,quod dedit tamen consilium,ve
rum fuit,sed non suũ dedit sed Dei, id est,in forma ecclesiæ.j.
q.j.Dominus & capit.dictum. Non ergo sacerdotis iniquitas
impedit effectum sacramenti, sicut nec medici infirmitas, vir-
Rom. 14. tutem impedit medicinæ.Quãuis igitur opus operans aliquan
do sit immundum,opus tamẽ operatum,semper est mundum.
1.Cor. 2. *E*t sicut omnia sunt munda mundis, sic omnia sunt immun-
da immundis.prima quæstione,prima omnia & capitulo mul-
1.Cor. 2. ti.Malus ergo cùm vitam accipit, mortem incurrit.sic econ-
trà bonus, cùm mortem sustinet vitam acquirit. Nam qui
manducat

manducat indignè, iudiciũ ſibi manducat. Quod verò de talib. Propheta ait: Maledicam benedictionibus veſtris. & Greg. Benedictio eorum vertitur in maledictionem, & oratio in peccatũ, Mat. 1.
de præciſis ab eccleſia non toleratis ſeu notoriis intelligitur. quorum benedictio debet quantum ad epiſcopos maledicto reputari. quoniam ſecundũ Aug. j. q. j. quòd quidem mali inquã tum in eis eſt dicuntur ſacramenta polluere, cùm tamẽ illa ꝑmaneãt impolluta: ſunt enim bonis ad præmium, reprobis ad iudicium. Vnde Aug. j. q. j. ſi fuerit ſpiritualis virtus Sacramẽtis, vt lux pura ab illuminandis excipitur ad ſalutẽ, ſed per immũdos miniſtros quaſi per canale tranſiens nõ coinquinatur. † Ar-
19 naldiſtę tamen perfidi hęretici, dicunt nuſquam legi, quòd immundis & luxurioſis miniſtris Chriſtus ſponſam ſuã eccleſiam traderet cuſtodiendam: vel poteſtatẽ ſacrorum myſteriorum peragere: vel claues regni, vel poteſtatem ligandi, vel ſoluendi: quia illi ſoli (vt ait Grego.) & iuſti in hac carne poſiti, poteſtatem habent ligandi atque ſoluendi, ſicut Apoſtoli, qui vitam vel fidem illorum cum eorum doctrina tenent. Vnde, vt dicũt à talibus ſacramenta præſtita, nec valent, nec proficiunt ad ſa- Leuit. 15
lutem. Legitur enim in libro Numeri, Quicquid tetigerit im- Mat. 7.
mundus, immundũ faciet. & Chriſtus, Non poteſt arbor mala pſal. 44.
fructus bonos facere, & Dauid, peccatori autẽ dixit Deus, qua Rom. 14.
re tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtimonia mea, per os tuum. Et Apoſt. Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum. Et Greg. in paſtorali. lib. j. c. x. & xcix. d. §. j. dumis, qui diſplicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Itẽ ibidem lib. iij. c. xij. Neceſſe eſt, vt munda debeat eſſe manus, quæ diluere ſordes curat, ne tacta quæque ipſa ſordida deterius inquinet. † Celebra-
20 tur autẽ Miſſa hora tertia, ſexta, & nona. In tertia, quia (ſecundũ Marcũ) hora illa Chriſtus crucẽ aſcẽdit, & linguis Iudæorum crucifixus eſt clamantium: Crucifige. Et quia illa hora ſpiritus ſanctus ſuper Apoſtolos in linguis igneis deſcendit. de conſe. d. j. nocte. In ſexta, quia illa hora (ſecundũ Matthæũ) verè cruci fixus & immolatus eſt. Et in nona, quia illa hora in cruce pendens emiſit ſpiritum. Teleſphorus Papa de conſe. d. j. nocte ſtatuit, vt miſſa ante horam tertiam non dicatur, quod de publicis & popularibus miſſis intelligendũ eſt, quia ſicut ait Aug. de conſec. d. j. & hæc non deberẽt in publico fieri, ne populus à publicis, quæ hora tertia dicuntur, retrahatur. Cãtatur autem diebus dominicis & feſtiuis, & hora tertia, in profeſtis, hora ſexta, ĩ quadrageſima, hora nona, de cõſec. diſt. j. ſolent. & § in ieiuniis, & etiam ex inſtitutione Pelagij papæ & aliorum, in diebus ie-

iunioru͂,nõ tamẽ omniu͂.In sabbatis verò ieiuniorum quatuor temporu͂ serò potest celebrari,propter ordines sacros, qui ad dominicã sequẽtẽ ꝑtinere noscuntur. Sed quia missa in ieiunio dici debet:ideò ne minus ieiunent,post vesperas inchoatur. & sic vsq; ad noctẽ ieiuniu͂ protelatur.lxxv.dist. quòd à partibus, lxvj.di.dilectionis.De quo sexta in parte sub sabbato paschali dicetur.Quòd verò Missa quandoq; summo mane cantatur ex consuetudine non ex ordine est. Leo tamen Papa de conse. di. j.necesse, diluculo , siue prima diei parte ad missam intrabat: nescio an necessitate,an ratione,an sola vsus Apostolica pote-
Mat.12. state. Vel de peculiari missa intelligendu͂ est.Qui autẽ necessi-
1.Reg.2. tate præueniunt tertiam,aut offerunt post sextã,aut nonã,amore diuino:ne videlicet eis dies absque sacrificio prætereat,excusari possunt cum discipulis qui euellebant spicas in sabbato, de consec.d.v.discipulos.& cum Dauid,qui comedebat panes propositionis.de consc.dist.2.tribus.Vel quia in missa fit memoria passionis,mortis,sepulturæ,resurrectionis & ascensionis : ideò cantatur tot variis horis.In tertia, in memoriam passionis & ascensionis:post sextam , in memoriam mortis : post nonam,in memoriam sepulturæ in mane , in memoriam fortè resurrectionis. Asserunt etiam quidam,Dominum in meditullio horarum crucifixum,& ideò nunc hanc nunc illam horam positam. Vnde Ecclesia inter vnam horam, & alteram celebrat missam.
In †die autem natalis Domini prima missa de nocte cantatur 21
prout sub ipso festo dicetur. Cæteru͂,si in quadragesima occurrunt duo officia,quos dies duplices vocamus, missa de festo dicitur in tertia,& absque genuflexione, officium verò de ieiunio dicitur,in nona,& cu͂ genuflexione.Tempore etiam aduentus debet missa in sanctoru͂ festiuitatibus hora tertia celebrari. Verùm,nullus debet eadem die plures missas regulariter celebrare,de conse.d.j.sufficit.extra de celeb.mis. te reuertente.qa Christus solus passus fuit,& valdè felix est, qui etiam vnam di-
gnè potest celebrare.Nec potest quis duas missas cum vno,vel 22
vnam cum duobus sacrificiis celebrare.ea.dist.tribus.sub vno tamen canone,possunt plures hostiæ confici. Nam & presbyter debet semper hostiã ꝓ infirmis habere paratã.ea.di.presby
ter. †Potest quoque sacerdos vnam missam cum sacrificio, & 23
aliam siccam celebrare.missa sicca dicitur , quoniam sic sacerdos non potest conficere,quia fortè iam celebrauit,vel ob aliã causam potest accepta stola Epistolã & Euangeliu͂ legere,& dicere orationem dominicam,&dare benedictionem quinimo si ex deuotione,non ex superstitione velit totum officium missæ sine sacrificio dicere,accipiat omnes vestes sacerdotales,&missam

ſam ſuo ordine celebret, vſque ad finem offerendæ, dimittés
ſecreta. quæ ad ſacrificium pertinent. Præfationem verò dice-
re poteſt, licet in eadem videantur Angeli inuocari ad conſe-
crationem corporis & ſanguinis Chriſti. *De* canone verò ni-
hil dicat, ſed orationem dominicam non prætermittat, & quæ
ibi ſequuntur ſub ſilentio dicenda non dicat, calicem vel ho-
ſtiam non habeat, nec de his, quæ ſuper calicem ſeu Euchari-
ſtiam dicuntur, vel fiunt, aliquid dicat, vel faciat. Poteſt etiam
dicere, pax Domini ſit ſemper, &c. & exinde miſſæ officiū ſuo
24 ordine peragat. Melius eſt tamen alia omittere. Verùm † qui-
dam incipiunt miſſam de die celebrantes illam ſuo ordine vſ-
que ad offerendam, poſteà incipiunt aliam miſſam & eam can
tant vſque ad eundem locum. & idem faciunt pluries, ſi vo-
lunt & incæpta miſſa viuorum, incipiunt quandoque miſſam
mortuorum, eam proſequentes vſque ad eundem locum. & ex
inde procedentes, dicūt tot ſecretelas, quot miſſas inceperunt,
ſemel tantum canonem dicentes, & cōſecrantes, & in fine tot
orationes dicūt, quot officia miſſæ inceperunt. Sed hoc tan-
25 quam deteſtabile reprobamus. Poteſt tamen † ſacerdos quā
doque plures miſſas vna die celebrare. extra de cele. miſſ. c. iij.
primò, in feſto natalis domini, ſicut in vij. parte ſub illo feſto
dicetur. Secundò, vbi neceſſitas exigit, puta ſi quis moriatur,
vt ibi: & de conſec. di. j. ſufficit. Conciliū tamen Carthaginen.
c. di. ſacramēta, dicit quòd ſi Epiſcopus, vel alius poſt tertiam
obierit, commemoratio ſolis orationibus facienda eſt ſine
miſſa. Tertiò, cauſa honeſtatis, vt ſi aliqua magna perſona ſu-
peruenienſ velit miſſam audire, extra ead. ca. j. & ij. Quartò, ſe
cundum quoſdā, cauſa vtilitatis, puta propter peregrinos, pro
pter hoſpites, propter commeantes, propter infirmos, propter
ſponſos, & propter raritatem clericorum, & propter pauper-
tatem eccleſiarum ſacerdotes proprios nō habentium. Quin
tò, vt dixit Richardus Epiſcopus Crem. in mitrali, cum duæ fe
ſtiuitates occurrunt poſſunt etiam tres celebrari, tū quia hoc
fit licitè in natali, tum quia Chriſti paſſio tripartita eſt. paſſus
enim eſt linguis inſultantium, manibus verberantium & cla-
uis crucifigentium. ipſe etiam eſt à Patriarchis, geſtibus immo
latus, à prophetis, verbis ſacrificatus, à patre & à ſeipſo. realiter
oblatus. ſextò, pari ratione, ſi in die ieiunij occurrit aliquod ſo
lenne feſtum, poteſt vnam de feſto, & aliā de ieiunio celebra-
26 re, ſi alius presbyter non adſit. † Legitur etiam quòd Leo papa
ſæpè ſepties, & aliquando nonies in eadē die miſſam celebra
uit. Sacerdos tamen aliam miſſam in eadem die celebratu-
rus, in vltima tantum perfuſionem ſumat, quoniam ſi in pri-

ma sumeretur, ieiunus non esset, & sic alia missa impediretur. e. ti. ex parte. alias autem quoties celebrat, toties corpus Christi, etiam perfusionẽ sumat de consec. di. ij. comperimus. & c. tribus. Sed nunquid † pransus conficit? Respondeo sic: licet 27
hoc facere nõ debeat, Non enim ieiuniũ est de substantia; prout in canone innuit Aug. in d. c. liquido. alias Dominus nõ cõfecisset. magister tamen Hug. dicit contra. Sanè priscis tẽpo ribus † hæresibus pullulantibus, & trinitatem impugnantibus, 28
ex institutione Alcuini magistri Caroli, rogatu Bonifacij archiepiscopi Maguntini statuentis; Prima feria, missa de trinitate dicebatur. Secunda feria, de sapientia. Tertia feria, de spiritu sancto. Quarta de charitate. Quinta feria, de Angelis. sexta, de cruce. septima, de beata virgine. Causa verò illa cessante, illud cessauit, & dominicali officio ordinato statutũ fuit, quòd prima feria suum haberet officium, scilicet de Trinitate, secunda de Angelis, quia tunc primò creati sunt in bonis gratuitis, tũc enim lux diuisa fuit à tenebris, id est, boni Angeli à malis, quia tunc ceciderunt mali, boni verò confirmati sunt. † In pri- 29
ma verò feria, creati fuerunt angeli in bonis naturalibus. Cantatur etiam in secunda feria pro defunctis, vt illis adhibeamus suffragia Angelorum. Et quia, vt dicunt quidam, in prima feria refrigerium habent illi, qui sunt in purgatorio, & statim in secunda feria redeunt ad pœnas & laborẽ. ideò, vt eorũ subueniatur † laboribus, missa pro illis in secũda feria, celebratur. 30
In tertia feria, pro peccatis. in quarta, pro pace. in quinta, ꝓ tribulatione, vel in tertia debet repeti introitus missæ de dominica, institutũ etiã fuit vt in quarta feria ieiunaretur: & illa similiter die debet missa de Dominica dici, nisi festiuitas impediat. in v. feria debet similiter repeti officiũ Dominicæ, introitus Epistola & Euangeliũ, qa dies Iouis dicitur cognata Dominicæ diei, prout dicet̃ sub ti. de accessu Põtificis ad altare. In sexta feria, de cruce, illa enim dies appropriatur Christo, & cruci: qa ipse in ea mori & crucifigi voluit, pro salute generis humani. † In septima feria de beata virgine, qđ initiũ habuit, quoniã 31
olim in quadã ecclesia ciuitatis Cõstantinopolis erat imago beatę virginis, corã qua depẽdebat velũ, qđ totã velabat imaginẽ, sed hoc velũ ĩ sexta feria post vesperas recedebat ab imagine nullo mouẽte, solo Dei miraculo, quasi deferret̃ in cęlũ vt ad plenũ posset imago à populo prospici. Celebratis verò vesperis, in sabbato, descẽdebat ipsum velum ante eãdẽ iconẽ siue imaginem, & ibi manebat vsque ad sextã feriã. Hoc viso miraculo sancitum est, vt semper illa feria de beata virgine cãtaretur. Alia † etiã ratio est, quia Domino crucifixo & mortuo, 32

& disci-

& discipulis fugientibus & de resurrectione desperãtibus in ea
sola tota fides in sabbato illo remansit. de cons. dist. iij. Sabbato.
Sciebat enim quomodo portauerat eum sine labore, & pepere-
rat sine dolore: & ideò certa erat, quòd filius Dei esset, & à mor
tuis tertia die resurgere debebat. Et hæc est rõ, quare dies Sab-
33 bati magis quã alia dies beatæ Mariæ appropriatur. Tertia † ra
tio est: quia dies sabbati est ianua, & introitus ad Dominicã diẽ.
Vnde cùm sumus in sabbato, sumus iuxta Dominicã. Dies au-
tem Dominica est dies requiei, & significat vitã æternam. Vnde
cùm sumus in gratia Domini nostri, sumus quasi in ianua Para
disi. Quia igitur ipsa est nobis porta ad regnum cœlorũ, quod
per diem Dñicam figuratur, ideò de illa solennizamus in septi-
34 ma feria, quæ diem Dominicam præcedit. † Quartò, vt solenni
35 tas matris solẽnitati filij cõtinuetur. † Quintò, vt festiuitas aga
tur in die, in qua Deus ab omni opere requieuit. Notandum est
36 etiam ꝙ in missæ officio, vbi Christi passio † repræsentatur, tri-
bus linguarum generibus vtimur, scilicet Græca, Hebræa, & La
tina, ad significandũ quòd his tribus linguis scriptus est titulus
crucis Christi. Ioan. 19. & ad designãdum, quod omnis lingua,
quæ per hanc triplicem intelligitur, Deum laudare & confiteri
debet: quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei pa
tris. Licet enim multa sint genera linguarum, istæ tamen princi-
pales sunt. Hebræa, propter legem, & quia est aliarũ mater. Græ
ca, propter sapientiam. Latina, propter nobilitatem, & dominiũ
Romani Imperij. Verba Latina sunt Epistolę, Euangelia, oratio
nes & cãtus. Gręca sunt Kyrie eleyson, Christe eleyson & imas.
Hebraica sunt, allelu-ia, amen, sabaoth, & osanna. Vñ in missa
Romani pontificis in pręcipuis solẽnitatibus legitur Euãgeliũ,
& Epistola, non solum in Latino, verùm etiã in Gręco, ad desi-
gnandum coniunctionem vtriusque populi sub vna fide, siue ꝙ
ecclesia constat non solùm ex Latinis, verumetiam ex Gręcis, &
37 vide in vj. parte sub tit. de parasceue. † Sed queritur vtrũ sacer-
dos minus, quàm duobus pręsentibus dẽt celebrare missam? Et
videtur quod non, Statuit nãque Sother Papa de conse. d. j. quo-
que. vt nullus missarũ solennia celebrare pręsumat, nisi duobus
pręsentibus sibiq; respondentibus ipse tertius habeatur. Cùm e
nim ipse Presbyter dicat, Dominus vobiscũ, & in secreta dicit,
orate pro me, conuenit vt ipsius salutationi à pluribus respõdea
tur. Verũ aliud est necessitatis articulus, in quo potest vno solo
38 pręsente celebrare, & aliud religionis contemptus. † Piè quoq;
credendum est, & sacris authoritatibus comprobatur, ꝙ Ange
li Dei comites assistunt orantibus, iuxta illud propheticum. In

Psal.137. conspectu Angelorũ psallam tibi. Et Angelus ad Thobiã: Quã
Thob.12. do orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam Domino. Sed in canone missæ continetur: Supplices te rogamus, omnipotens Deus; iube hæc præferri per manus S. Angeli tui, in sublime altare tuum. Præterea quilibet homo habet suum pro-
Mat.18. prium Angelum ad custodiam. Vnde Dominus in Euangelio loquens de paruulis ait: Angeli eorum semper vidẽt faciẽ patris. Illos igitur habemus in oratione participes, quos habebimus in glorificatione consortes. Solus tamen presbyter, non potest diuinum officium absque ministri suffragio celebrare, prout in constitutione Alexãdri cauetur: extra de filiis presby. proposuit. Canon quoque Tholetan. concil. xij. q. j. illud. statuit, vt vbi tẽporis vel loci sine clerici copia suffragatur, habeat quisque Deo sacrificans post se vicini solaminis adiutorem: vt si aliquo casu ille, qui ad officia impleturus accedit, turbatus vel ad terrã illesus fuerit, à tergo semper habeat, qui eius vicem intrepidè assequatur. Si quidem copia temporis suffragatur, si nõ sit guerra loci, si ecclesia sit diues cleri: si sit sibi copia clericorum.
† Generaliter autem dicendum est, q illa est legitima Missa in 39
qua sunt sacerdos respondens, offerens atque communicãs, sicut ipsa precum compositio euidenti ratione demonstrat. † In- 40
troitus ad chorum Prophetarum respicit: quoniam secundum August. Moses minister fuit vete. testam. Prophetæ, ministri noui. Kyrie eleyson ad eos respicit prophetas, qui circa Domini aduentum erant, de quibus fuerunt Zacharias, & Ioannes Baptista filius eius. Gloria in excelsis, ad cœlum respicit angelorum gaudium natiuitatis Domini pastoribus annuntiandum. Prima collecta, respicit ad hoc, quod Dñs circa annũ. xij. agebat, s. qñ ascẽdẽs Hierosolymam sedebat inter doctores audiens, & interrogans. Epistola, ad Ioannis prædicationẽ pertinet. Respõsoriũ, ad beneuolentiã Apostolorum respicit, s. qũo à Dño vocati, secuti sunt eum, Allelu-ia, ad lætitiam mentis eorum pertinet, quã habebãt de promissionibus eius, vel de miraculis, quæ per eum vel per nomen eius fiebant. Euãgelium respicit tẽpus à sua prædicatione, vsque ad prędictum tẽpus. Quod verò deinceps in missæ officio agitur, ad illud respicit tempus, quod est à Dominica, quando pueri Hebręorum obuiauerunt ei, vsque ad diem Ascensionis eius siue Pentecosten. Oratio verò secretæ vsque: nobis quoque peccatoribus, designat illam orationẽ quã Iesus in monte Oliueti exercebat. Quod autem posteà agitur, significat tempus illud, quo Dominus in sepulchro iacuit. Quãdo verò panis in vinum mittitur, animam Dei ad corpus redire

demon

demonstratur. Salutatio sequens, significat salutationes postea discipulis à Christo factas. Fractio oblatæ, signat fractionẽ panis factam à Domino discipulis in Emau. Hæc plenius in suis locis dicentur. De Missa pro mortuis & ipsorum officio in vij. par
41 te dicetur. Adhuc † Missa non nisi in sacratis Deo locis, i. in tabernaculis diuinis precibus à pontificibus delibutis, absq; magna necessitate dici debet. Nõ ergo in prophanis domibus absque Episcopi licentia; quia sanctius est Missam non cantare, vel non audire, quàm in locis, in quibus hoc fieri non oportet, de consec. di. j. clericos. & c. seq. Vnde scriptum est, de consec. dist. j. sic. & c. iij. seq. & c. concedimus, & c. vnicuique. Vide, ne offeras holocausta tua in omni loco, quẽ videris: sed in omni loco, quẽ elegerit Dominus Deus tuus. De hoc dicetur in prœm. v partis. Potest autem esse necessitas, vt dicatur in naui, vel in exercitu, sub papillione, siue sub diuo, si illud haberi non possit, sed tunc cum tabula seu altari viatico. eadem dist. c. fin. Presbyter autem non debet Missam celebrare sine licentia Episcopi, in altari, in quo Episcopus ea die celebrauit. eadem d. cõcedimus. extrà de
42 priui. in his. Sixtus † tñ Papa, statuit Missam nõ nisi super altari celebrari. Felix Papa primus, statuit supra memorias martyrum Missas celebrari. Bonifacius papa secũdus, statuit vt in missæ celebratione clerici à laicis sint diuisi. Martinus papa, statuit missam alta voce cãtari. Vigilius papa, statuit eam in ecclesiæ Oriẽ-
43 tali parte dici. Illud † quoq; notandum est, quod in missa repręsentatur pugna, & victoria Sacerdotis contra hostẽ antiquum, processus ad hanc pugnã ponetur sub tit. de access. pontifi. ad alta. in fine. Arma verò & pugna Sacerdotis posita sunt in procœ-
44 mio tertiæ partis. † Rursus missa quasi quoddam iudiciũ imitatur. Vnde & canon actio vocatur de conse. di. j. necesse. Est enim actio, causa in iudiciũ deducta. de verb. significat. forus. In missa quidem causa nostra agitur, oratoriũ, est prætoriũ, Deus, iudex, diabolus, accusator, ministri, testes. Sacerdos, aduocatus, & defensor. Hic est Moses qui causam populi ad Dominũ allegabat, cuius patrocinio delatoris fallacia cõfutatur, & nostra innocentia comprobatur & absoluitur, & iudicis ira placatur, & per misericordiam culpa remittitur. xlv. di. disciplina. extrà de re iudic. cum vterini. Cęterùm missa dicitur, mysterium, quod pro
45 fertur, & sacrificium, quod offertur. missæ autem † officium in duas principaliter diuiditur partes, videlicet in missam catechumenorum, & missam fidelium. missa catechumenorũ est, ab in
46 troitu vsque post offertoriũ, † quæ missa ab emittendo dicitur, quoniã quando Sacerdos incipit cõsecrare eucharistiã, catechu

meni foris de eccleſia mittuntur. Vnde antiquitus perlecto Euã gelio diaconus ſupra pulpitum acclamare ſolebat: Si quis catechumenus adeſt, exeat foras, prout dicetur in ſexta parte ſub quarta feria quartæ Dñicæ Quadrageſimæ. Quod ideò fiebat, quoniam catechumeni licet ſint in fide inſtructi, nõdum tamẽ ſunt renati ſiue baptizati: & ideò nondum ſunt de corpore eccleſiæ, ſicut nec Iudæi, nec Gentiles: quare ſacris altaris myſteriis intereſſe non debent, quæ non niſi baptizatis fidelibus cõmittuntur, nec theſauri eccleſiæ ſunt inimicis oſtendendi. Vnde de quibuſdam catechumenorum, & nondum renatorum typũ ſeu figuram gerebant, ſcriptum eſt, Ieſus autẽ non credebat ſe
Ioan. 2. illis, ſciens quid in homine eſſet. Hinc etiã in canone Carthagi. concilij, de conſ. diſt. j. Epiſcopus dicitur, ꝙ nec Gentilis, nec hæreticus, nec Iudæus prohibeatur eccleſiã ingredi, & audire verbum Dei, vſque in finem miſſæ catechumenorum: nec etiam inceſtuoſi, trigeſima quinta diſtinctione tertia, de ince. & c. ſeq.
†miſſa verò fidelium, eſt ab offertorio vſque ad poſt cõmunio 47
nem, & dicitur miſſa illa à dimittendo, quia ea expleta, ad propria quiſque fidelis dimittitur. miſſa ergo aliquãdo †eſt nomẽ 48
collectiuum: quia quandoque miſſa vocatur, quod eſt ab introitu, vſque ad offertorium, quandoque, quod eſt ab introitu, vſque ad, ite miſſa eſt. & hoc verius, quia tunc hoſtia mittitur. Quandoque quod vſitatius eſt, dicitur miſſa totum officiũ ab introitu, vſque ad ite miſſa eſt: ſiue inuocatio nominis Dei, quę fit à Sacerdote, ſuper altari, quaſi tranſmiſſa, eò ꝙ populus fidelis per myſterium Sacerdotis, qui vice mediatoris inter Deum & homines, id eſt, Chriſti, fungitur, preces, ſupplicationes, ac vota altiſſimo tranſmittit: quandoque tamen officium quod ſub ſilentio, dicitur: quandoque ſolùm verba illa quibus *Dominicum* conficitur corpus. Aliquando †miſſa eſt nomen pro- 49
prium, quia ſignificat Chriſtum qui miſſus eſt à patre in hunc mundum, ſignificat etiã Angelum qui mittitur, vt per eius manus hoſtia offeratur in ſublime altare Domini. Ipſum ergo ſacrificium, id eſt, hoſtia, vocatur miſſa, quaſi tranſmiſſa prius ſiquidem à patre nobis, vt ſcilicet eſſet nobiſcum: poſteà à nobis patri, vt intercedat: & ſit pro nobis apud ipſum. Item tranſmiſſa primò nobis à parte diuino, qui per incarnationem Chriſti filij ſui, qui fuit miſſus cœleſtis, & poſteà patri à nobis per paſſionem eius, ſimiliter in ſacramento tranſmiſſa nobis primò à patre, per ſanctificationem, qua nobiſcum eſſe incipit, poſteà patri à nobis per oblationem, qua pro nobis apud patrem intercedit: hæc enim miſſio ſeu legatio ſola ſufficiens, & idonea

eſt

est, ad soluendas inter Deum & homines inimicitias & offensas. Cùm ergo diaconus in fine Missæ dicit, ite missa est, idẽ est ac si dicat, redite ad propria, vel sequimini Christum, quia missa siue oblata est hostia salutaris, pro nobis ad Deum patrem placandum. Potest *etiam & aliter missa diuidi in quatuor partes, secundum Apostolum, id est, ad Timotheum secundo, & habetur etiam in canone cõcil. Tolet. scilicet in obsecrationes, orationes, postulationes, & laudes, siue gratiarum actiones, quorum verborum expositio in quinta parte, sub tertia ponetur. Pars prima, protenditur ab introitu vsque ad offertoriũ, & dicitur obsecrationes, id est, prædicationes, quæ scilicet fiunt prius, quàm species incipiant benedici. secunda, vsque ad finem Dominicæ orationis ibi, videlicet libera nos quæsumus Domine, &c. Tertia, vsque ad communionem, videlicet secundũ Augustinum, orationes, quas Episcopus dicit post communionem. Quarta, vsque in finẽ, scilicet secundum Augustinum, quando post ite missa est, vel benedicamus Domino populus respondet. *Deo* gratias secundum alios verò prima pars, protenditur ab introitu vsque ad te igitur. secunda vsque ad oremus præceptis salutatib. &c. tertia vsque ad collectas, quarta vsque ad ite missa est. Rursus quinque fuerunt sanguinis Christi effusiones, ideò missæ officium ab offertorio in antea in quinque subdiuiditur partes vt ibi dicetur. &c. sed & quia in sola cruce etiam inquinaria fuit sanguinis effusio, ideò & solus canõ subdiuiditur in quinque partes. prima, vsq; qui pridie, secũda vsq; ad memẽto. Tertia, vsq; ad præceptis. Quarta vsq; ad embolismũ. Quĩta, ad collectas, &c.

ADNOTATIO.

* Mensam. Sacrificium vnum est in nouo testamento, quod Hebraicè Missa appellatur, Græci, litourgiã, Latini sacrã oblationem appellant. Est autẽ missa (vt Iodocus Clichtoueus diffinit) diuinum officium, ab Ecclesia & primorũ patrum institutione in sacro altari fieri solitum, in quo sanctæ eucharistię secundum ritum legitimũ consensio fit & oblatio. Huius partes essentiales sunt, cõsecratio corporis & sanguinis Christi (veteres benedictionẽ mysticã appellarũt) oblatio, hæ à Christo ipso sunt institutæ. Accidentales ceremoniæ sunt, qbus cõsecratio ipsa & oblatio ritè perficiuntur, vt orationes, benedictiões, gratiarũ actiões, oscula, manuũ expãsiones, eleuationes, complicationes, genu flexiones, signacula crucis, cõmunio, memoriæ sanctorum, salutationes responsiones, oblationes, & si quæ sunt similes. Harum quædã à conciliis ecclesiæ sunt traditæ. Isidorus ordinem missæ & Orationũ: quibus *Deo* oblata sacrificia

ficia consecrantur, primò à B. Petro constitutum esse eiusdemque celebrationem vno eodemq; modo, vniuersum orbem per agere adfirmat: quippè qui primam Missam Antiochiæ celebrauerit. N. Doard.

SVMMA.

1 *Episcopus celebraturus, quare præmittat psalmos. Et qui sint illi.*
2 *Religiosi, celebraturi se calciare debent, etiam si discalciati soleant ambulare.*

De quinque Psalmis, quos Pontifex celebraturus dicit. CAP. XII.

CElebraturus †Pontifex Missarum solennia, quosdam psalmos & orationes, ex institutione Cælestini primi, præmittit, quos interim dũ caligis & sandaliis ornatur, dicit secundum exhortationem Psalmistæ, dicentis, Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus. Hi psalmi sunt quinque, videlicet, Quàm dilecta tabernacula tua. Benedixisti. Inclina. Credidi. & De profundis: vt quicquid immundum quinque sensuum transgressione commisit, quinque psalmorum oratione detergat. Quędam enim continentur in quolibet ipsorum, quæ rectè conueniunt celebraturis altaris mysterium & eucharistiæ sacramentum. Orationes verò, quas dicit, manifestè pertinẽt ad impetrandum cordis & corporis munditiam, & munimen. Rursus ideò dicit: Quàm dilecta taber. & alios Psalmos, vt in Christo cuius typum gerit, virtutum plenitudo notetur. Et nota. † quod religiosus secundũ ordines suæ professionis discalciatus incedens. Missam celebraturus, se calciat, ex præcepto Apost. dicentis ad Ephes. 6. State calciati pedes in præparatione Euangelij pacis. Nempè per calciamenta, quæ fiunt de pellibus animalium mortuorum, & calcant terram, & sunt clausa desubter, & aperta desuper: significatur, quòd Sacerdos debet esse mortuus mundo, & debet cor habere clausum ad terrena: & ipsa tanquam lubrica calcare, & vilipendere, & apertum ad respiciendum, & desiderandum cœlestia.

(Margin notes: 1; Psal. 94.; 2)

SVMMA.

1 *Episcopus celebraturus, caput pectit.*
2 *Et quo id consilio, aut exemplo.*
3 *Pecten, discretionem significat.*
4 *Lotio manuum, quid notet & vnde cœperit. nu. 5.*
6 *Sacerdos antè, quàm ad altare accedat, quid agere debeat.*

De capitis compositione, & manuum lotione. CAP. III.

CAligis † & sandaliis impositis Pontifex & Sacerdos caput pectinat, manus & faciem lauat. Nam & legalis Sacerdos sa- 1

crificat

crificaturus,lotis prius manibus & pedibus induebat manasta
sim,cuius loco hodie sandalia habentur,prout dictum est in ter
2 tia parte sub tit.de legalibus indumẽtis.pectinat†igitur caput
& faciem lauat,primò exẽplo Mariȩ quæ futuram Christi paß
sionem figurans vnxit oleo caput eius,etenim in Missæ officio
Christi passio repræsentatur.Secundò,ex mandato Christi di-
centis Luc.3. Tu autẽ cùm ieiunas vnge caput tuũ ac faciem
tuam laua,per hoc significans quòd in sanctis operibus nostris Mat.5.
omnem fictionem & simulationem à nobis amouere debemus
Tertiò,pectinatur caput,nã per capillos,superfluȩ cogitationes
& cura terrenæ solicitudinis, per caput mens & intentio , quæ
cunctis animæ actibus,sicut caput cæteris membris superæmi
net significantur.Congruè igitur pectine capilli complanantur
& ordinantur,& euulsi separantur , ad notandum , quòd tunc
specialiter mores componere & superfluas cogitationes à se re
pellere debet,iuxta illud propheticum:Auferte malum cogita
tionum vestrarum,atque mens ipsius præuia discretione sepa-
rari,quieta i.& purgari à terrenis solicitudinibus,& virtutibus
ornari debet.pecten enim propter†ordinatam in incisionibus
3 diuisionẽ,discretionem significat,qua intentio animæ adorna-
tur,sicut capilli capitis pectine adornãtur.manus † quoque la-
4 uat propter reuerentiã tanti Sacramẽti, quatenus ad illud per-
tractandũ mũdissimus accedat,vnde Gregor.in pastora. lib. 1
cap.12.Necesse est,vt munda studeat esse manu,qui diluere sor
des curat.Corporaliter igitur lauat manus,vt spiritualiter mun
det actus:iuxta illud psal.Lauabo inter innocẽtes manus meas
&c.ne quasi illotis manib.ad mensam peruenire videatur:non, Psal. 25.
ꝙ lutum manuum diuina sacramenta contaminet , sed si quis
indignè manducat & bibit,iudicium sibi manducat &bibit.Vn
de in euãgelio Matthæi:nõ lotis manib.manducare, non coin-
quinat hominẽ.quȩ verò de ore procedũt,& de corde exeunt,
videlicet cogitationes malȩ,homicidia,& adulteria,&huiusmo 1.Cor.2.
di hæc sunt,quȩ inquinant hominem. Solicitè ergo satagendũ Mat.15.
est,vt non tam exteriora manuum , quàm interiora mentium
inquinamenta purgentur.†manuũ autem lotio à lege sumpsit
5 exordiũ,vt præmissum est.Legitur enim Exo.30.& 38.& 40.c.
quòd Moses fecit labium æneum de speculis mulierum,in quo
lauabãt se sacerdotes in ingressu tabernaculi testimonij,quãdo
accessuri erant ad altare.Siquidem in labio æneo sonoro, signi
ficatur confessio,in altari aureo,mentis amaritudo ? in speculis
6 mulierum vitæ sanctorum cõsideratio.† Sacerdos ergo prius,
quàm ad altare veniat,per confessionem,siue lachrymis pœni-
tentiæ se abluat,per mentis amaritudinẽ se purget: per consi-
derationem

Esaię 4. derationem vitæ sanctorũ se informet. De primo dicitur, Mundamini, qui fertis vasa Domini. De secundo, Expurgate vetus
1. Cor. 6 ferm. &c. De tertio, Habentes impositam nubem, deponamus
Hebr. 13. omne pondus & circunstans nos peccatum, vt sit in numero in-
psal. 25. nocentium audacter dicentium, Iudica me Domine, quoniam ego in inno. &c. & infrà, Lauabo inter innocẽtes manus meas, & cir. alt. tuum. Deinde manus lotas manutergio tergit, quia post lachrymas contritionis peccata abhorrere, & abolere, per opera satisfactionis debet. Linum quidem per laborem ad cãdorem perducitur, & pœnitentes per satisfactionem ad perpetuam glorificationem perducuntur. Crinium igitur, manuum, & faciei ornamenta, non sunt voluptatis oblectamenta, sed in figuram à Domino Sacerdotibus legis iniuncta.

SVMMA.

1 *Aspersio aquæ benedictæ, quid significet. Et quis eã instituerit nu. 2. Et quo consilio nu. 3.*
4 *Aqua cur benedicatur qualibet die Dominica.*
5 *Aquæ aspersio, variè fit.* 6 *Turificatio, quid designet.*
7 *Christus fuit lanceatus, in latere læuo.*
8 *Aqua benedicenda, cur sale condiatur, & forma benedictionis.*
9 *Sal cur prius benedicatur quàm aqua.*
10 *Aquę benedictæ genera quatuor.*

De aquæ Benedictę consecratione & aspersione.

CAP. IIII.

SAcerdos in Dominicis diebus celebraturus, alba † & stola paratus, prius, quàm planetam induat, vt liberius vacare possit, aquam ex institutione Alexandri papæ primi benedicit, altare, ecclesiam, & populum aqua benedicta conspergit, vt omnis spirituum immundorum spurcitia tam de habitaculo, quàm de cordibus fidelium propellatur. Hæc enim virtus aquæ exorcizatæ inest, & etiam, quia omnis Christianorum populus baptismatis sacramento renatus, ita ministerio aquæ lota renatorum corpora diluit, sicut sanguis agni à prisco populo, ad repellendum percussorem, in postibus ponebatur, vn- 1
Hebr. 9. de in canone Alexandri ita legitur, Aquam † sale aspersam populis benedicimus, vt ea cuncti aspersi sanctificentur & purificentur, quod & omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus, nam si cinis vitulæ aspersus populum sanctificabat, atque mundabat, scilicet à venialibus, multò magis aqua
3. Reg. 2 sale aspersa, diuinisque precibus sacrata, populum sanctificat atque mundat à venialibus, & si sale aspersa per Elisæum sterilitas aquæ sanata est, quantò magis diuinis precibus sacratus sal sterilitatem rerum aufert humanarũ & coinquinatos sancti-
ficat

ficat,& purgat,& cętera bona multiplicat, & insidias diaboli auertit,& à phantasmatis versutiis homines defendit. Rursus
3 tunc sacerdos iustus tabernaculum aspergit dum Dei misericordiã petit. Cyprianus † quoq; papa,ait,ꝙ ideò homines aqua benedicta asperguntur,quia valet ad sanctificationẽ: vnde scriptura per Ezech.dicit,Aspergam super vos aquam mundam & Ezec.36
mundabimini ab omnibus immunditiis vestris,& dabo vobis Num.19
cor nouum,& spiritum nouum in vobis. Item Num. Qui tetigerit cadauer hominis siue humanæ animæ morticinium, id est, à morte cadens,& propter hoc octo diebus fuerit immundus, aspergatur ex hac aqua die tertia & vij.& sic mundabitur à peccato. Si enim aspersus die tertia non fuerit, septima nõ poterit emundari. Itẽ,qui ex hac commistione aspersus nõ fuerit, polluet tabernaculũ,id est,tanquam pollutus non intrabit cũ aliis tabernaculũ.i.seipsum,qui est pars tabernaculi Domini, id est, ecclesia,& peribit ex Israel. Item,qui aqua expiationis non est aspersus,immundus erit,& manebit spurcitia eius super eũ. Et iterũ,purificabis Leuitas circunspergens eos aqua purificationis. Et iterũ,Aqua aspersionis purificatio est,ex quibus apparet aspersionẽ aquę instar salutaris lauacri obtinere. Quidã tamen
4 præmissa referũt ad aquã baptismi. Aqua igitur in † memoriam baptismi omni Dominica benedicitur, vt dicetur in vj. parte sub ascensione,præterquam in Pascha,Pente. quia in sabbatis dominicas illas pręcedentib. benedictis fontib. ante chrismatis infusionem aquæ recipi & ad spargẽdum nos & domos, reseruatur sicut in canone cautum habetur, ex aqua ergo benedicta nos & loca in significationem baptismi aspergimus. Nec aspergimur, vt rebaptizemur, sed vt gratiam diuini nominis cũ memoria baptismatis inuocemus,& licet in dictis duabus dominicis aspergatur altare: nõ tamen tunc cantatur antiphona, Tren.3.
Asperges me Domine,&c. quia tunc potius lugendum nobis est,cũ recolimus nos esse à Christo mundatos,& per suæ supplicium passionis. iuxta illud, Memoria memor ero,& tab. in me Gal.2.
anima mea. In dñicis ergo diebus ante missam & maius altare prou.24.
tantũ,& totus populus aspergũtur, quãuis in nocturnis & vesperis omnia altaria vel saltẽ præcipua turificẽtur. † Circa quod
5 considerãdum, ꝙ huiusmodi aspersio alia ratione fit super populũ & super altaria,quia enim cõclusit Deus omnes sub pec- Heb.9.
cato, saltem veniali, quia septies in die cadit iustus, idcirco ipse 1.Cor.
populus ecclesiã ingrediẽs,diuinis insistere intẽdens,ipsa aqua sanctificata aspergitur,quæ videlicet ad quotidiana delẽda, sicut & cinis vitulæ in veteri test. Secundum qđ, qui immundus erat, prohibebatur ecclesiam ingredi, donec aqua lauaretur.

Altare enim aspergitur propter reuerētiā sacramenti, quod ibi
dem consecrādum est, vt inde omnium malignorum spirituum
præsentia arceatur: & quemadmodum Christus ꝑ altare, quod
1. Cor. 10. esse dēt lapideum, significatur, secundum illud Apostoli: Petra
autē erat Christus, & fides nostra de vno Christo & nō de plu-
ribus est, idcirco vt signū signato respōdeat, vnico altari asper
so vniuersus aspergitur populus, quia ipse solus est q tollit pec
cata mundi. Turificatio verò quādoque † repræsentat diffusio- 6
nem diuersarum gratiarum spiritualium, & quoniam gratia nō
solum in capite: verū etiā in aliis subiectis capiti inuenitur, ideò
cōueniēter post primū, secundariò alia altaria, quæ per diuersi
gradus sanctorū intelliguntur, turificari solet. Rursus thus ī tu
ribulo, cor igne orationis accēsum significat: quia verò solum
oratio nostra ad Deum & Christum mediatorē nostrum debet
principaliter applicari, ideò & altare & crucifix⁹ turificari solēt.
In Paschali autē tempore ad aspergendū cantamus, Vidi aquā,
quod sumitur de Ezechiel c. 47. Cui Dominus ciuitatē osten-
Ezec. 47. dit ædificatā super mōtem vergentē ad austrum, in qua erat mi
Matth. 5. rabile templum, ciuitas ecclesia est de qua dicitur, Non potest
abscondi ciuitas supra montē posita, templum, est corpus Chri
sti, de quo dicitur. Soluite templum hoc, & post triduum, reæd.
Ioan. 2. illud. Aqua de tēplo egrediēs, fons est baptismi de latere Chri
sti procedens. Sed † cùm fuerit in læuo lanceatus, cur hic dici- 7
tur à latere dextro? Respondeo, duo sunt latera Christi, scilicet
dextrum & læuum. Dextrum est diuinitas & læuum humani
tas. Altare igitur dextro exiuit aqua, quia de diuina Christi na
tura Spiritus sancti aqua inuisibilis procedit, de aqua inuisibi-
li, quæ de latere læuo, id est, humanitate lanceata perfluxit sal
uandi virtutē tribuit. Rectè igitur hæc in processione Paschali
cantamus in laudem fluminis huius, cuius inundatione per
mortem Christi reuiximus. Verum post octauam Pentec. canta
tur in dominicis ad aspergendum antiphona, Asperges me Do
Psal. 50. mine, &c. quæ à Pascha, vsque tunc intermittitur, quia de fide
passionis, & humilitate baptismi Propheta prædixit. Porrò a-
4. Reg. 2. qua † cùm benedicitur, sal admiscetur, quod ab Eliseo sump 8
sit exordium, & fit hoc ad notandum, quod populus per aquā
intellectus vt sanctificari possit per Sacerdotis officiū verbo Dei
imbuitur, quod per salem significatur. Fit ter crux super aquā
& salē, quia docetur populus S. Trinitati gratias pro sua erudi-
tione atque redemptione referre. Per aquam quoque confes-
sio, per salem, amaritudo significatur. Ex qua mista geminus par
tus procedit, scilicet diuisio seu separatio delictorum, & ortus
virtutum ac bonorum operum. Sed † quare prius benedicitur 9
sal,

ſal,quàm aqua?Reſpondeo,per ſal intelligitur amaritudo pœnitentiæ,per aquā baptiſmus,qa ergo cordis cōtritio debet præcedere abſolutionē,& pœnitētia baptiſmū,ideò prius benedicitur ſal,quā aqua.*Et* nota quatuor eſſe genera aquæ benedictæ.
10 †Prima,ī qua fit iudiciū purgatiōis,quæ in vſu nō eſt.Secūda, aqua quæ ſanctificat in dedicatione eccleſiæ & altaris,de quib. in prima parte dictū eſt,ſub tit.de conſ.Eccl.& alta. Tertia eſt, qua in eccleſia aſpergimur,de qua hic agitur. Quarta,aqua baptiſmi,de qua dicetur ī vj.parte ſub ſabbato ſancto,& hac ſolebant homines aſpergi prius,quàm chriſmarētur. & adhuc fit in quibuſdā locis,ſed hodie interdictū eſt.Putabāt enim ſe iterū à peccatis huius aquæ aſperſione mūdari,cùm tamē conſtet nullum bis baptizari poſſe.Quia verò maius dignum,trahit ad ſe minus dignum, ideò ſi aqua non benedicta admiſceatur benedictæ,efficitur benedicta.

SVMMA.

1 *Introitus Miſsæ ſignificatio.Et ortus.*
2 *Damaſi Papæ inſtitutio,circa Miſſę introitum.*
3 *Introitus Miſſæ forma.* 4 *Introitus vnde dicatur.*
5 *Introitus,vnde debeat adſumi.* 6 *Tropus quid,& vnde dictus.n.7.*

1 IN introitu prima pars Miſſæ incipit.Sciendum † eſt autem, quod ſancti Patres & prophetæ ante Chriſti aduentum,ſuſpirantes & præconiſantes præmiſerunt deſideria,opera,laudes,& preces,quæ ſingula figurantur ī Miſſa.Introitus nanque ſcilicet ipſa antiphona,vaticinia Prophetarum & ſanctorum Patrum deſiderium cum præconiis filij Dei aduentum, & incarnationem Dei expectantium exprimit. In cuius rei ſignum in prima Dominica aduentus cantat eccleſia introitum,Ad te leuaui.Chorus igitur Pſallentium clericorum, qui ſignificat chorum Prophetarum,& multitudinem ſanctorum,Chriſti aduentum expectantium,animam ſuā dilatat,& introitū in iubilo cantat,quoniā Prophetæ,Patriarchæ,Reges, & Sacerdotes, omnésq; fideles,aduētum Chriſti cum deſiderio expectabant, clamantes & implorantes,Emitte agnum Domine,dominatorem terræ, &c .Item, Veni Domine,& noli tardare,&c. Hinc etiam ille Simeon iuſtus & ſenex benedixit,dicens,Nūc dimittis ſeruū tuum Domine,&c.Quia viderunt oculi mei.Et Euangeliſta,Multi reges & Prophetæ voluerunt videre,quæ vos videtis,& non viderunt,&c. Ex eorum ergo perſona cantatur introitus per quos Chriſtus introiuit in mundum iuxta illud *Et* cùm introduxit primogènitum in orbem terræ & adorent eum omnes Angeli Dei. Sequitur verſiculus pſalmiſticus,

Pſal. 24. *Eſa.* 16 *Lucæ.* 2. *Heb.* 7.

ſiue Pſal. qui verſionẽ ad operationem notat. Dicitur etiã verſus,
quia per eũ reuertimur ad introitũ, ſignificãs opera & vaticinia.
Cõſequẽter † ex inſtitutione Damaſi Papæ, dicitur gloria patri, 2
&c. quod ſignificat laudẽ, quia poſt operationẽ danda eſt gloria.
Dicitur etiam gloria, vt oſtẽdatur patrẽ & filiũ, & ſpiritũ ſanctũ
habere æqualem gloriã & coæternã maieſtatem in principio, &
nunc, & ſemper, & ĩ ſecula ſeculorũ, id eſt, ĩ præterito, pręſenti,
& futuro tempore. Interpoſitio autẽ gloriæ inter primã canta-
pſal. 32. tionẽ ĩtroitus, & ipſius repetitionẽ, deſignat captationẽ beneuo
& 69. lentiæ. Vt enim quod expectabant facilius obtinerent, ad totam
& 44. Trinitatẽ cordis & vocis glorificationẽ clamabãt, dicẽtes, Oſtẽ
Eſa. 61. de nobis Domine miſericordiã tuã, & ſalu. tu. da no. q ſedes ſu
per Cherubin, appare corã effra. b. & ma. quorũ tandẽ clamorẽ
ſpiritus ſanctus audiens, vnxit eum oleo lætitiæ præ conſortib.
ſuis, & euangelizandũ pauperibus deſtinauit. ſicut ipſe Dei filiꝰ
per Propheta teſtatur, dicẽs, Spiritus Domini ſuper me, propter
quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me. Deinde an-
Eſaia. 28 tiphona ipſa ſeu introitus repetit, vt deſideriũ antiquorũ patrũ
ſeu iteratio, & multiplicatio ſuſpiriorũ, & clamoris ipſorum e-
uidentius exprimatur. Vnde Propheta, Manda, remanda, expe-
cta, reexpecta, modicum ibi, & modicum ibi, ſi moram fece-
rit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Hoc au-
tem deſiderium antiquorum non ſemper repræſentat introitus
intellectu literæ, ſed iubilo cantilenæ. Verum in † diebus 3
profeſtis bis introitus cantatur in laudem diuinæ & humanæ
naturæ, quæ in perſona filij ſunt vnitæ. in quibuſdam verò eccle
ſiis, & præcipuis feſtiuitatibus triplicatur in laudem & hono-
rem Trinitatis, quaſi ei tripudiemus, in cuius memoriam Miſ-
ſam cantamus, & dicitur ſemel cũ gloria patri, ad laudem incar
nationis. Quandoq; autem inchoatur voce demiſſa, ad notan-
dum humilitatem. ſubſequenter alta voce repetitur, quæ vocis
exaltatio ſignificat excitationem à ſomno peccati, quam vox
Rom. 13. ſuppreſſa demonſtrat, iuxta illud Apoſtoli, Hora eſt iam nos de
ſomno ſurgere. Poteſt etiam & aliter dici, prout de inuitatorio,
in ſexta parte ſub tit. de nocturnis dicetur, ſemper tamen inte-
grè repetitur, vt perfectio lætitiæ denotetur. Quædam verò ec-
cleſiæ dicunt introitum primo perfectè, quia eccleſia Deum
laude perfecta laudat, ſecundò imperfectè, quia imperfecta eſt
omnis laus vitæ. Tertiò perfectè, quia perfecta eſt laus patriæ.
Dicitur autem introitus eo, ꝙ dum ille † canitur, Sacerdos mi 4
niſtraturus ad altare intrat, ſeu quia per illam antiphonam ad
officium intratur, qui etiam vocatur officium, quaſi efficium,
prout dicet in proœ. v. partis. Celeſtinus papa ſtatuit, vt pſalmi
Dauid

Dauid centũ quinquaginta ad introitũ Missæ ante sacrificium cũ antiphona canerentur,quod antea nõ fiebat,sed Epist.pauli tantum & euangeliũ legebantur;&posteà Missa celebraretur.
5 De†illis ergo psalmis excepti sunt omnes introitus regulares, gradualia, offertoria,& communiones, quæ cum modulatione primò cœperunt ad Missam in ecclesia Ro.cantari. Greg.enim introitum Missæ cũ cãtu ordinauit,&vnum versum de illo psalmo,qui cãtabatur retinuit. Irregulares verò introitus sunt, qui secundum varietates solẽnitatũ instituti sunt, vt puer natus est nobis, &c.& Spiritus domini repleuit,&c.& ibi sunt versus præterquã illi Viri Galilæi,& Nũc scio verè, quia misit, &c. & alij quidã secundũ aliquas ecclesias. Et est notandũ,ꝙ quando introitus de psalmo sumitur,si primus versus psalmi sit introitus aliquis de sequentib.versib.eiusdem psalmi,erit versus illius introitus,sicut patet in introitu.3.feriæ primæ hebdomadę quadragesimæ,quę incipit,Dñe refugiũ,versus ęst enim, prius quã mõtes fierẽt.Si verò nõ primus versus psalmi , sed si aliquis alius de sequẽtib.sit introitus,tũc primus versus psalmi,erit versus ipsius introitus,vt ecce in natali est introitus, Dominus dixit ad me,&c.versus verò est.Quare fremuerũt gẽtes. & in festo Innocẽtiũ introitus est.Ex ore infantiũ,&c.versus est, Dñe Dominus noster,&c.&sic de aliis,quod sit,ad significãdũ vnionẽ,& cõnexitatẽ capitis & mẽbrorũ.Rursus qñque est duplex, quandoq; est vnus,quãdoq; dimidius,de quo dicetur in 6.parte sub sabbato tertiæ hebdomadæ quadragesimæ.Cùm autem introitus cãtatur,non sedetur , quoniã ad opus & præconium Christi introitus refertur,vt prædestinati ad verũ cultum Dei vocẽtur.In quibusdã ecclesiis tropi dicũtur,pro psalmis ex institutione Greg.Papę,ad maius gaudiũ de Christi aduẽtu repręsentandũ.
6 Est autẽ†propriè tropus,qdã versiculus,qui in præcipuis festiuitatib.cãtatur immeditè ante introitũ. quasi quoddã præambulũ,& cõtinuatio ipsius introitus,vt verbi gratia, In festo natiuitatis ante introitũ,puer natus est,&c. præcedit trop⁹ iste,ecce adest,de quo prophetæ cecinerũt,dicẽtes, puer natus est,&c.Habuit autẽ tropus originẽ à lege. Legitur enim Num. 10.ꝙ dũ eleuaretur arca,cãtabatur,Exurge dñe.cũ verò deportabatur,cãtabatur,Reuertere dñe,ad multitudinẽ exercitus,& dicitur†tropus,à tropos,quod est conuersio , quoniam quædã ibi solẽt fieri cõuersiones ad introitũ , vnde qñq; prius dicitur versus,&post eleison Et inde etiã tropus dicitur;zona,quęconuertitur ab umbilico ad vmbilicũ,eũ circũeundo.
7 Potest † etiã aliter dici,quoniã introit⁹ est laus ecclesiæ,de Iudeis cõuersis, Vnde tria cõtinet,videlicet antiphonã, versum,&gloriã,& hæc

propter tres ordines fidelium, qui fuerant Hebraicæ linguę.s. Patriarchæ, prophetę, & Apostoli. Introitus siue antiphona est patriarcharum: versus prophetarũ: gloria verò Apostolorum: antiphonę repetitio, est prædicationis identitas & confirmatio: quasi quod longè prius Patriarcha gentibus figurauit, propheta prędixit: Apostolus euãgelizauit. Ad quam etiã conuersionẽ notandum, quòd solennes tropi aliqui inserũtur, qui sunt laudes ad introitum conuertibiles. Nam tropos Græcè, dicitur conuersio latinè, vt pręmissum est.

SVMMA.

1 *Sacerdos accinctus, ad altare accedens, quid notet. Et eius processionis ordo, & forma. nu. 1. 7. 8. 9. Et quorumlibet significatio, fusissimè per discursum nu. 3.*

4 *Altaris ministri, quid significent.* 5 *Ignis necessarius, ad omnia sacrificia.*

6 *Turiferarius, cur ceroferarios & alios antecedat.*

10 *Diaconi duo pontificem deducentes, quid significent.*

11 *Mapula, quam quatuor ministri ferunt super Episcopum, quid notet. & nu. 12.*

13 *Stupa, quæ comburitur in ecclesia, quid significet.*

14 *Processio, siue potius supplicatio, ad instar castrensis aciei instructa, quid notet. Atque nostræ huius institutionis collatio, cum veteris tęsta. ritu. nu. 15.*

16 *Processiones, vnde ortum habuerint.*

17 *Processionis siue supplicationis ordo.*

18 *Crux, est vexillum triumphi & glorię.*

19 *Campanæ pulsatio quid notet.* 20 *Processiones quatuor solennes.*

21 *Dominicę diei obseruatio, antiquitus nihilominus religiosa, quã hodie.*

22 *Processio, quos cantus poscat.*

23 *Christus post resurrectionem suam, matri primò apparuit, quod falsò tamen Magdalenæ tribuitur.*

De accessu Sacerdotis ac Pontificis ad altare, & de processione.

CAP. VI.

CVm introitus canitur, Pontifex seu Sacerdos † paratus & sacris indumentis ornatus, de sacra æde egreditur, & ad altare accedit, significans, ꝙ Christus expectatio gentiũ, carne sacrosancta assumpta, ex virginis carne incorrupta de secreto 1
Esa, 18, habitaculo cœlorum egressus est in mundũ, vel de secreta æde videlicet de virginali vtero egressus est, tãquã sposus de talamo suo, porrò episcop⁹ siue Sacerdos egrediẽs procedit inter duos, videlicet inter vnũ presbyterũ, & diaconũ, quẽ antecedit subdiaconus euangelij codicẽ clausum gerens. Illũ præcedunt duo ce-

roferarij,

roferarij,quos etiā præcedit ferēs turibulū cū incenso. Demū Episcopus vel Sacerdos ad altare perueniēs, mitrā deponit,cō fessionē facit,codicē aperit,& osculatur apertū.sacerdos itaq; seu Episcopus,illū magnū repræsentat sacerdotē,scilicet Christū,de quo ait Apost. Christus assistēs Pōtifex futurorū bonorum,&c.sacerdos & Leuita illū deducētes legē & prophetiā designant,secundū illud quod ipse Dominus proposuit in parabola sauciati:quia sacerdos quidā descēdit eadē via,& viso illo præteriit,similiter & Leuita,Moses quoque & Helias, in figura legis & prophetiæ apparuerūt in mōte cū Christo loquētes.sacerdos ergo & Leuita deducūt Episcopū, quia lex & prophetia Christū annunciauerūt,& promiserūt. Vnde Moses, inquit,Prophetā suscitauit vobis Deus de fratribus vestris,ipsum tanquā me audietis.itē Esaias,Ecce veniet propheta magnus,& ipse renouabit Hierusalē. Vel episcopus †seu sacerdos inter duos existēs significat Christū inter duo testamēta. ipse enim à duobus testamentis mundo per prophetas & Apostolos prædicatur. Quia verò ille in mundū vēturus,præmisit prophetas,sapiētes,& scribas,in locū scribarum præmittit pōtifex seu sacerdos subdiaconū portantē scripturas qui sapiēs sit dominica disponere vasa. Quādoque verò Archidiaconus & sacerdos Pōtificē deducūt,quē immediatè diaconus & subdiaconus antecedunt,qui significant Apostolos & discipulos, quos Christus misit ante faciem suam,& adhuc quotidie mittuntur prædicatores,& prælati ecclesiæ præparare viā Domino spiritualiter ante faciē suā. Adhuc subdiaconus antecedēs significat Ioannē Baptistā, qui præcessit in spiritu & virtute Heliæ præparare Domino plebē perfectā,& fert ante Pōtificē codicē euāgelij,quia Ioan.ante christū prædicationē euangelicā inchoauit,dicēs,pœnitētiā agite,appropinquabit enim regnū cœlorū. Diaconus verò repræsentat prophetas,qui annūciauerūt futurā ex euāgelio vitā. Cæterū episcopus ideò sequitur euangeliū,ad notādum,ꝙ debet semper illud intueri & in mēte habere,& ante illū portatur,ꝗa per doctrinā euāgelij ad Christū vitā via præparatur. potest etiā dici,quod ꝑ subdiaconū librū† ferētē,& per diaconū,euāgelij præconē,sanctos noui testamēti,ꝑ librū verò euāgelij,nouū intelligimus testā.per ceroferarios verò & turiferariū sanctos,qui præcesserūt nouū testam.& per duo candelabra cum cereis ardētibus,legē & ꝓphetiā,q̄ Christū mundi lucē nūtiabant,cōmemoramus, sine †igne enim nō debet sacrificari,extrà de celeb.Miss.c.si iuxta illud Le.6.c.ignis in altari meo semper ardebit. Quid lumē huiusmodi significet,& de cādelabris,dictū ē in prima parte sub

Heb. 9.
Lucæ 10.
Mat. 17.
Deut. 18.
Luc. 1.
Mat. 3.

4 (margin, beside "nū librū† ferētē")
5 (margin, beside "illud Le.6.c.")

tit.de picturis. Cerei feruntur super cādelabra, quæ fundamē tū designant, vt super fundamētum luceat coram hominibus lux prædicatorum. Pulchrè ergo candelabra diaconus & sub diaconus ante Euangeliū præcedūt, quia lex & Prophetæ le-
Mat. 18. gē gratiæ præcesserunt. in qbusdā ecclesiis sunt tres cerei, quo rū medius significat illū, qui ait: vbicunque fuerint duo vel tres, &c. In aliis septē, quia gratia septiformis tota ecclesia illu minatur. De hoc aliàs sub euangelio dicetur. † Turiferarius 6
verò ceroferarios & alios antecedit, ad notandū ꝙ turis signi ficatio sanctis vtriusque testamenti communis est. Per turibu lum autē, cor humanū competenter notatur, quod debet esse apertū superius ad suscipiendum, & clausum inferius ad retinendū, habens ignē charitatis & thus deuotionis siue suauissimæ orationis, seu bonorum exēplorum sursum tendentium qđ per fumū inde resultantē notatur. Sicut enim tus in igne turibuli suauiter redolet, & sursum ascēdit, ita opus bonum vel oratio ex charitate, vltra omnia timiamata fragrat. Adhuc turibulum cum incenso, corpus Christi suauitatis odore plenum, carbones spiritum sanctum: tus boni operis odorem de signant. De hoc etiam dicetur in v. parte sub titu. de laudibus 7
matutinis, & infrà sub tit. de turificatione. † Postquam ad alta re ventum est, cerei qui præcesserant postponuntur, vt ostēda tur doctores fuisse ante natiuitatē, & post illuminātes. Cande labra verò manib. per acolytos tenentur, donec Kyrieeleison, incipiatur, ad notandum, ꝙ doctor opere debet exercere, qđ docet, quodq; nō debet rudem populū deserere, donec sciat profiteri: Domine miserere. illo verò incepto, deponūtur quā doq; in pauimento, tum quia post acta bona opera humiliare, & esse puluerem recognoscère nos debemus, tum quia doctores in bono opere & in prædicatione se terram esse cognoscere debēt. Sed dum officium inchoatur, subleuari debēt, qa qsq; & præcipuè Prælatus se erigere per bona opera debet, vt cæteri hoc videntes glorificēt patrem, qui in cęlis est, Adhuc Pontifex ad altare perueniēs mitrā deponit, prout dictum est
Mat. 5. in tertia parte sub tit. de mitra, deinde cōfessionē dicit. † Inte- 8
reà verò dum cōfessio fit, subdiaconus tenet librum Euangeliorum clausum ante faciē eius, à parte sinistra. Stat quidē ad sinistrā, quoniā ipse tenet in aliquibus locū Prophetarū, quos sæpè in ecclesia legit, tenet librū ante oculos Pōtificis, vt ille iugem memoriam habeat Euangelicæ prædicationis, qui clau sus tenetur, quoniā lex Euāgelica clausa in Prophetis mysticè cōtinetur. Cōfessione autem facta Sacerdos librum aperit & osculatur, prout sub ti. de osculo altaris dicetur. † Sanè secun- 9
dum Innocēt. Papam iij. Rom. Pōtifex dum stationalis solen-

nitas celebratur , cum ſex ordinibus clericorum,de quibus in
procœ.ſecundę partis dictum eſt:à ſacrario ſiue à loco vbi ſe in
duit & parauit proceſſionaliter progreditur ad altare deſignãs,
ꝙ Chriſtus exiuit à patre & venit in mundum.Hic enim proceſ *Ioan.16.*
ſionis ordo generationis Chriſti ſeriem repręſentat quam Mat *Mat.11.*
thęus Euangeliſta deſcribit,in qua ſex inueniuntur ordines per
ſonarum à quibus ſecundum carnem Chriſtus originem traxit
& in mundum proceſſit,videlicet patriarchæ,prophetę,Reges,
principes,paſtores,& Duces. Abraham patriarcha. Dauid pro-
pheta.Salomon Rex.Salomõ princeps.Iudas paſtor.Zorobabel
10 Dux.† Duo diaconi pontificem deducentes,ſignificant Abra-
ham & Dauid,quibus incarnationis Chriſti facta eſt repromiſ-
ſio.Nam illi promiſſum eſt, In ſemine tuo benedicẽtur omnes
gentes:iſti verò pollicitum eſt, *De* fructu ventris tui ponã ſu-
per ſedem tuam,propter quòd Euãgeliſta figuraliter hos duos *Pſal.78.*
in generatione Chriſti præmiſit inquiens : Liber generationis *Mat. 1.*
Domini noſtri *Ieſu* Chriſti filij Dauid,filij *Abraham*. Iſti ſunt *3.Reg.7.*
duæ columnæ,quas vetus ille pontifex in veſtibulo templi po
ſuit ante oſtium:quas ambit funiculus duodecim cubitorum,
id eſt,quos fides duodecim Apoſtolorum amplectitur,de qua-
11 rum medio Chriſti oſtium credentibus aperitur. † Quatuor
autem miniſtri ſuper pontificem mapulam ferunt in ſummitati
bus quatuor baculorum colligatam,& inde ipſi miniſtri mapu-
larij nuncupantur,mapula illa,quę diuerſis figurata eſt imagini
bus ſacram deſignat ſcripturã,quæ multis & variis eſt inſigni-
ta myſteriis.Hæc quatuor baculis ſuper pontificem portatur ex
tenſa,quia ſacra ſcriptura quatuor modis ſuper Chriſtum fer-
tur,expoſita videlicet hiſtoricè,allegoricè,anagogicè,& tropo- *Gen.2.*
logicè:prout dictum eſt in procœmio primi libri.Hic eſt fluuius *Exo.25.*
Paradiſi,quia quatuor in capita diuiſus progreditur:hæc eſt mẽ
ſa propoſitionis,quæ quatuor pedibus eleuata ſubſiſtit. Super
pontificem ergo portatur extenſa,vt is veniſſe monſtretur,quẽ
lex ſcripſerat & prophetæ. Nam ipſemet Chriſtus incipiens à *Luc. 24.*
Moſe & *Prophetis*,interpretabatur in omnibus ſcripturis,quę *Ioan. 5.*
de ipſo erant:propter quod dicitur alibi:Si crederetis Moſi,cre
12 deretis & mihi:de me enim ille ſcripſit.† Quatuor miniſtri ma
pulam ferentes quatuor ſunt *Euangeliſtæ* ſacram ſcripturam
declarantes & fidem exaltantes. *Hinc* eſt quòd in ſummita-
tibus baculorum,eorum imagines collocantur,& præferuntur
duo luminaria cum incenſo , quia lex & prophetæ cum Pſal-
mis Chriſti pronuntiauerunt aduentum, Chriſto atteſtante,
qui ait,Neceſſe eſt impleri omnia illa,quę in lege Moſis,& pro
phetis,& Pſalmis de me ſcripta ſunt. In maioribus autem ſolẽ- *Luc.24*

Apoc. 1. nitatibus ſeptem candelabra, coram pontifice deferuntur: per quod illud oſtenditur, quod Ioan. in Apoc. deſcribit: Cõuerſus (inquit) vidi ſeptẽ cãdelabra aurea, & in medio illorum ſimilem filio hominis, veſtitum podere, vt ille, per hoc aduenisse monſtretur ſuper quem requieuit ſpiritus gratiæ ſeptiformis, ſecun
Eſaiæ 2. dum illud Eſaiæ vaticinium: Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet & requieſcet ſuper eũ ſpiritus Dñi, &c. In qbuſdã etiã baſilicis circa mediũ † chori manipulus ſtu 13
pæ appenditur: cui pontifex tranſiens, ignem apponit, vt in conſpectu populi citò incineretur: per hoc ſecundum aduentum commemorans, in quo Chriſtus viuos & mortuos, & ſeculum per ignem iudicabit. Nam ignis in conſpectu eius ſemper ardebit. Leuit. 6. & in circuitu eius tempeſtas valida, Pſal. 49. ne vide licet quis malè ſecutus exiſtat, quoniam qui in primo aduentu blanditur, pro ſecundo exterret, qui enim iudicandus venit in primo, iudicaturus veniet in ſecundo. Hoc etiam fit, vt pontifex ignem apponens, cõſideret, quòd ipſe debet in cinerẽ redigi, & ornatus eius in fauillam conuerti, & quod quemadmodum ſtu pa facilè comburitur: ſic etiam faciè & quaſi in momento præ-
1. Ioã. 2. ſens tranſit mũdus, & concupiſcentia eius: quia (ſecundum Ia
Iacob. 4. cobum Apoſtolum) vita noſtra, vapor eſt, & ad modicum pa-
Eſa. 40. rens, ne fortè qui glorioſus incedit, in temporali gloria delectetur, nam omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos fœni. Cùm autem iam pontifex appropinquat altari, primicerius ſtolæ cantorum accedens, dextrum ipſius humerum coram adſtantibus oſculatur: quia cùm Chriſtus naſceretur in mundo, Angelus ille cum quo facta eſt cœleſtis militiæ multitudo lau-
Lucæ 2. dantium Deum, natiuitatem eius paſtoribus patefecit, de quo
Eſai. 9. dicit Propheta: Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum eius. Porrò tres Sacerdotes, qui pontifici venienti, coram altari reuerenter occurrunt, &
Mat. 2. inclinantes os eius oſculantur, & pectus, ſignificãt illos tres Magos qui venerunt Hieroſolymã, dicentes: Vbi eſt, qui natus eſt Rex Iudæorũ, & procidentes adorauerunt eum, & apertis theſauris ſuis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. Per geminum quidem oſculum geminam in Chriſto confitentur naturam diuinam, ſ. & humanam: diuinam, quaſi latentem in pectore, humanam, quaſi patentem in ore, quas etiam per oblata munera Magi myſticè figurarunt. Oſculum enim ſignum eſt reuerentiæ, vt ſub tit. de pacis oſcul. dicetur. Diſponitur autẽ iſta
† proceſſio, velut caſtrorum acies ordinata. Nam maiores & for 14
tiores quaſi cuſtodes exercitus præueniunt, & ſequuntur, minores autem quaſi debiliores in medio colligũtur, Præcedũt enim

Epiſc

Epiſcopi,& presbyteri ſubſequuntur,pōtifex,& diaconi, in medio colliguntur ſubdiaconi & acolyti, cantores verò quaſi tubicines,exercitum præcedunt,vt eum ad prælia contra dæmones excitent & inuitent,de quo prǣlio Apoſtolus dicit, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem,ſed aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. Vñ buccinate in neomænia Ephe. 6. Pſal. 80.
15 tuba, in die inſignis ſolennitatis veſtræ.†Præmiſimus de proceſſione ſummi pontificis inde etiam occaſione ſumpta & de aliis proceſſionibus aliqua ſubiiciamus. Circa quod generaliter notandum eſt,quòd ſicut in miſſa legatio Chriſti pro nobis in mundum figuratur,& in proceſſionibus noſtris reuerſio noſtra ad patriam noſtram denotatur,quarum ſolennitas egreſſum populi de Aegypto penè in omnibus imitatur,ſicut enim populus ille per Moſen ereptus eſt de manibus Pharaonis, ſic populus Dei per Chriſtum liberatur de ore Leonis.Et ſicut tabulæ teſtamenti de monte Synai acceptæ ſunt à Moſe,& corā populo portatæ.Exod.34.& 35.c.ſic liber Euāgelij ſumitur de altari & portatur.Illos verò columna ignis præcedebat,& nos lumen candelæ præcedit. Ante turmas illorum ſigna ferebantur,ante nos cruces & vexilla portantur.Ibi prodigia fiebant,& apud nos miracula non ceſſant.Illic, Leuitæ tabernaculum fœderis portabant & noſtri diaconi & ſubdiaconi planaria & capſas ferunt. Ibi,arca Domini à ſacerdotibus portabatur & apud nos ſcriniū aut feretrum cum reliquiis à presbyteris deportantur. Apud illos Aaron ſummus ſacerdos ſequebatur ornatus & apud nos Epiſcopus infulatus.Apud eos Moſes cum virga apud nos rex cum ſceptro vel Epiſcopus cum ſambuca. Ibi clangor tubarum hic ſtrepitus campanarum. Ibi populus armatur,hic clerus ſacris veſtibus & populus virtutibus adornatur. Ibi populus aſpergebatur ſanguine hic aqua benedicta cum ſale. Illis obuiabat Amalech ſanguinem ſitiens, nobis turba dǣmonum noſtrǣ vitǣ ſemper inſidians. Illis ſuus Ioſue victor extitit & noſter Ieſus victoriam nobis obtinuit.Cùm autem ad aliquam eccleſiam proceſſionaliter tendimus,tunc quaſi ad terram promiſſionis accedimus. Cùm verò eccleſiam cantantes intramus quaſi gaudentes ad patriam peruenimus.Cùm circa eccleſiā feretrū cum campanarum pulſatione portamus quaſi cum arca cū ſono tubarum& cum clangore populi Hiericho circuimus.Hiericho corruit & deſtruitur cū in nobis concupiſcentia vincitur. Cùm verò de choro ad aliquod altare imus ibiq; ſtationē facimus,ſignificat quod animǣ ad Chriſtum tendunt & cōtinēter
16 in conſortiis Angelorū Secundò etiam Dauid† &Salomō nos ad proceſſiones informauerunt,cùm Dauid arcā Dei in taber

naculum & Salomon in templum cum hymnis & canticis portauerũt,& sub alis cherubin locauerunt. Sicut Christi humanitas ascendens cœlũ ingreditur,& ab Angelis perenniter adoratur: quem fidelis anima comitatur. Tertiò, etiã in processionib⁹ memoramus, quòd Christus de sinu patris venit in mundũ de præsepe ad templũ,& de Bethania in Hierusalem, & de Hierusalem in montẽ optantes, vt de mundo reuertamur ad patriam: & de vna Ecclesia ad aliam: s. de militante ad triumphantem: sequentes crucem, i. vestigia crucifixi: & nos vitiis, & concupiscẽtiis crucifigentes. Sequẽtes etiam vestigia sanctorum, præcepta Euangeliorum,& induti vestes sacras, s. loricam iustitiæ: cingulum continentiæ, scutum fidei,& galeam salutis æternæ. Deinde sacerdos celebraturus quasi cõtra spiritualia nequitiæ in cęlestibus pugnaturus, sacris vestibus quasi armis induitur: prout

Epes. 6.

dictum est in prooemio tertiæ partis. In † nonnullis autem Ec- 17
clesiis sic processio ordinatur, præcedunt nanque septẽ acolyti cum luminariis, significantes omnes qui per septiformem spiritussancti gratiã, lumen scientię fidelibus ministrauerunt, illos sequuntur septẽ subdiaconi, cum planariis, significantes illos, qui per cãdem gratiam plenitudinẽ diuinitatis in Christo habitaturam corporaliter docuerunt. Et post eos septem diaconi repræsentantes vniuersaliter omnes: qui per eandẽ gratiam spiritualẽ intelligentiam videlicet Euangelicam de Christo habuerunt. Et post eos xij. priores figurantes omnes, qui fide sanctę trinitatis vel trium, vel quatuor virtutum operibus coruscarunt, quos comitantur tres acolyti, cum turibulis & incenso, significantes tres Magos, qui Christo munera obtulerunt. Deinde sequitur vnus subdiaconus codicem Euangelij baiulãs, qui significat legem, qui ideò pontificẽ præcedit, quia lex continens in se passionis Euangelicæ sacramentũ, præcessit Christi aduentum: & portat illum clausum, ad notandum, quòd illud fuit in lege obscurum, prius quàm agnus septimi libri sigilla aperiret. Deinde põtifex à duobus quasi in curru vehitur, quem turba comitatur orando in quo designatur, ꝙ populus sequitur Christũ in cęlũ, in quo comitatu decẽ sunt ordines, s. ostiarij, lectores, exorcistæ, acolyti, subdiaconi, diaconi, presbyteri, cãtores, laici, mares & mulieres, quia currus Dei decẽ milibus multiplex, milibus dicitur ad insinuãdũ eorũ ꝑfectionẽ. Sed diaconos subdiaconos & acolytos pręsertim secum paratos adducunt iuxta illud, Ecce ego mitto ad vos prophetas sapientes & scribas. Prophetę sunt diaconi, sapientes subdiaconi, scribę acolyti. His siquidẽ Christi vicarius & ipse Christus ĩ publicũ deducitur in modũ adolescẽtularum tympanistriarũ. Cùm autem prodeunt cãtores in duo

Apoc. 5.

Psal. 67.

Mat. 24.

chori

chori suscipiunt gratulando cantantes introitum, cum Gloria in excelsis: nempè cãtores siue clerici in albis exultãtes. Angeli sunt qui Christũ ascendẽtẽ, cum gloria & laudibus in altissimis acceperunt. Duo chori qui laudes concinunt, sunt duo populi, Iudaicus videlicet & Gentilis, qui Christo veniẽti cum laudibus occurrunt. ipsa verò processio, est via ad cœlestẽ patriam. Aqua benedicta præcedẽs, munditia vitæ est. Luminaria, misericordiæ opera: iuxta illud, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, &c. Siquidẽ põtifex, seu sacerdos quasi medius collocatur inter clerum & crucẽ præcedentẽ, & populum subsequentẽ tanquam mediatoris Dei & hominum vices gerens. præterea maiores in choro & in processione posteriores sunt: quia salus fit descendenti. Vnde Zachæus, princeps publicanorum, quia pusillus erat, cum ascendisset arborem sycomorum, vt videret Iesum transeuntẽ, ait ei Iesus, Zachæe descende, quia hodie oportet me manere in domo tua, at ille descendit, & excepit illũ gaudens in domũ suã. iudæi verò in sublimi stãtes erant, & maiores eorũ pri- *Psal. 67.* *Lucæ 12.* *Lucę 19.*

18 mas cathedras in synagogis habebãt. Crux † ergo quasi regale vexillũ & triumphale signum in processionibus præmittitur. Primò, vt fugiãt, qui oderunt eũ à facie eius. Psal. 67. Est enim signum victorię Christi, iuxta illud, Vexilla regis ꝓdeunt, &c. quo dæmones victi sunt, vnde illo viso timẽt & fugiunt. Et ꝓpter hoc in quibusdã locis tẽpestatibus aeris opponitur, vt dęmones fugiant & ab aeris cõcitatione desistant. Nẽpè sanctæ crucis mysterium, est nostrum signũ & vexillum. Vnde Esa. 2. Statim signũ populorum ipsum gẽtes deprecabuntur, & erit sepulchrũ eius gloriosum. Secũdò crucis vexillum pręmittitur, quia sicut ait Apostolus ad Galat. Absit nobis gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi ꝑ quẽ mundus nobis, & nos mundo crucifigi debemus. De hoc etiã sub ti. de euangelio dicet. Quãdoq; etiã vexilla pręmittũt, vt dicetur in vj. parte sub *Gal. 5.*

19 tit. de rogationib⁹. † Sanè, vt præmissum est, dum fit processio campanæ pulsantur. Nã sicut Rex terrenus in exercitu suo regalia habet insignia, scilicet tubas, & vexilla, sic & rex æternus Christus, in ecclesia sua militanti cãpanas pro tubis, & cruces pro vexillis hẽt, de quo in parte prima sub titulo de cãpanis dictum est. Adhuc cãpanarũ strepitus prophetas, qui Christi aduentum prænuntiarunt figurat. panni, & alia substernuntur in loco, vnde trãsire & ad cantandum processio stare debet, iuxta illud Thobiæ penult. plateæ tuæ sternuntur auro mundo,

20 & cãdido, & in viis eius cantabitur allelu-ia. † illud autẽ sciendum est, ꝙ quatuor sunt solennes processiones. scilicet in pu-

tifica-

tificatiõe beatæ virginis Mariæ.in Ramis palmarũ,in Pascha, de quibus in suis locis dicetur:& quarta quæ fit in ascẽsione Domini,ad repræsentationẽ illius vltimæ processionis,quã discipuli post Dominũ in die ascensionis eius in cęlum fecerũt,
Mat. 28. Luc. 1. venientes cum eo ad montẽ olineti.Vnde assumptus est,vidẽtibus illis,in cuius processionis repræsentationẽ fit processio in dominicis diebus.†Sciendum est enim,ꝙ primitiua Ecclesia obseruabat diẽ dominicam solennem,vt &modò,& fiebat 21
in ea processio in memoriam Resurrectionis , & obseruabat etiã quintã feriã:& fiebat in ea processio in memoriã dominicæ Ascensionis:sed multiplicatis sanctorũ festiuitatibus,sublata est solennitas quintæ feriæ,& eius processio,per Agapitũ Papam in Dominicã translata est, vt à populo tunc ad Ecclesiã cõueniente simul & solenniter valeat celebrari, vt propter hoc dies Iouis dicitur vulgariter cognata diei dominicę,quia videlicet antiquitus par solẽnitas fuit vtriq;.In diebus igitur dominicis processionem facientes.Resurrectionẽ dominicã memoramus,vt processionẽ per discipulos post dominũ factã repræsentemus non quod illi eam in dominica die fecerint.vt præmissum est:Nempè egrediendo & regrediendo ad eũ,qua si de Hierusalẽ redimus adHierusalẽ ,prout illi fecerunt,& sequimur crucem,sicut illi crucifixum,&licet illi fine Iesu redierunt:nos tamen cũ cruce redimus,pro eo ꝙ ipse dixit,Vobiscũ sum vsq;ad consummationẽ seculi,quæ processio antequã
Mat. 28. tertia dicatur,facienda est,prout in sexta parte sub Ascẽsione dicetur. † Non est etiã prætermittẽdum ꝙ in Dominicalibus 22
processionibus de nouo duntaxat testamento cantare & virginẽ salutare aliquid,quod ad eius laudem propriè pertinear cantare debemus,ex quo etiã consuetudo inoleuit,vt in claustris oratoriũ virginis cõstruatur,quam in statione primò ex pristina cõsuetudine salutamus.Licet†enim dicatur,ꝙ Chri- 23
Psal. 86. stus resurgens prius Magdalenæ apparuit,verius tamen creditur,quòd matri suæ ante omnes apparuerit,sed Euãgelistas hoc dicere non pertinuit,quorũ officiũ fuit testes Resurrectionis inducere,nec decuit ad testificãdũ ꝓ filiò matrẽ inducere. Si enim verba extranearũ fœminarũ visa sunt incredulis deliramenta,quomodo non magis matrẽ pro filij amore crederẽt delirasse.& sic Romana sentire videtur Ecclesia,quę in prima die post Resurrectionẽ scilicet in Pascha,apud beatã mariam maiorem celebrat stationem quasi pręponẽs Hierusalẽ,id est, virginem,quæ vidit pacẽ præ aliis in principio lętitiæ suę.quo circa sicut prima die ad misericordiã suam apud sanctam mariam maiorem præcurrimus,sic & ad eius honorẽ in Domini

calibus

talibus processionibus prima statio deputatur, vt eam laudib. extollentes,& ab eius oratorium festinantes cum sponso dicere videamur: Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris: Cantic. 4
mons quidem, est ipsa casta virgo, ad quam filius resurgens vadit apparendo,& nos adorando Sed non est necesse, quòd si dicatur, quia nunquã disparuit,& quod semel, melius est,&c. Sed ideò sic ponitur propter rudes,& sensibus tantùm,& non intellectu præditos. Postremò notandum est, quòd in quibusdam ecclesiis post processionem omnes clerici antè crucifixum veniunt inclinantes illi,& dicentes. Aue Rex noster, benedictus: sed & qui pluuialia aut alias solennes vestes portarunt, ante altare illas deponunt, primò ad repræsentandum, quòd filij Hebræorum sternebant vestimenta sua in via ante Christum in processione sibi Hierusalem venienti facta. Secundò, ad ostendendum, quòd diuino vacaturi officio, omnia mundana à mentibus abiicere debent.

SVMMA.

1 *Confessio cur ante Missam, à sacerdote ineunda. & nu. 2.*
3 *Pectus quando, & cur tundamus.*
4 *Manipuli impositio in brachio episcopi, quid notet.*
5 *Manuum iunctio in confessione quid notet.*
6 *Inclinationes sacerdotis in missa, quid notent.*
7 *Inclinationes Christi, tredecim in ara passionis.*

De confessione facienda in Missa.

CAP. VII.

1. PRius, quàm † sacerdos vel Episcopus gradus altaris ascendat,& antè quàm sacrum ordinetur officium, ad seipsum *prov.* 18.
reuertens inclinat se ante altare, significãs Christi exinanitionẽ, qui inclinauit cœlos & descendit. Psalm. decimoseptimo, cũ se formã serui accipiẽs exinaniuit, & cõsiderans quod sicut dicit Salomon, iustus in principio sermonis accusator est sui, confisus etiam de illa prophetica consolatione, Dixi confitebor,& *psal.* 31
tu re.&c. de pœn. d. j. dixi. de peccatis suis cũ adstantib. generaliter cõfitetur: psalm. illum præmittens ex institutione Cælestini papæ. j. q. j rite ad hoc conuenientem. Iudica me Deus,&c. vt discretus à gente nõ sancta,& ab homine liberatus iniquo ad altare dignus introeat. Petit enim liberari à tentatione, & illuminari à gratia, vt patet in ipso psal. Petit etiã à Deo vt det ei quod offerat, scilicet filium suum quem nisi ei daret prout Abrahæ *psal* 25.
2 dedit, non haberet quid offerret. † Fit ergo confessio, vt purior *Gene.* 22
sit,& sine macula ingrediatur. In quo notandũ est, quia non, vt quidam minus prouidè faciunt in specie ne cauterizentur conscientiæ auditorũ, sed in genere confitẽda sunt peccata, quoniã ista

3.Reg.8 ista confessio non est occulta sed manifesta & nota, quòd cum in templo Salomonis dedicato sacerdotes dicerent, Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius, nebula impleuit domum Domini & obumbrauit facies sacerdotum, ita quòd se inuicem videre non poterant. Et ait Salomon, Dixit dominus, quòd habitaret in nebula, dixit, id est, opere demonstrauit, quoniam in monte Synai apparuit in nebula, Israel in nube processit, & ante Mosen in cauerna positũ
Luc.18. transiuit in nebulam. †Percutimus autem pectus, cum peccata 3
confitemur, exemplo publicani, qui pectus suum percutiebat dicens Dñe propitius esto mihi peccatori. In tunsione quidem pectoris tria sunt, ictus, sonus, & tactus, per quæ significantur tria, quę sunt in vera pœnitentia necessaria, videlicet cordis cõtritio, oris confessio, & operis satisfactio, quia in trib. peccamus scilicet, corde ore, & opere. Deinde pro circunstantibus orat; indulgentiam peccatorum implorans, nam Christus de secreto patris in mundum veniens, & de vtero virginali procedens patribus suspiria multiplicantibus pro nobis passurus Hierusalem introiuit, in montem se inclinauit, causam suam contra hominem dolosum, & iniquum Deo committens, & patri confessionem fecit, dicens, Confitebor tibi pater cœli, &c. ipse quoque nobis indulgens proprio corpore peccata nostra portauit.
Mat.2. Sanè pontifici † facturo confessionem subdiaconus manipu- 4
lum coram altari immittit. Primò ad notandum quod concessa temporalia per manum alienam, puta subdiaconi vel alterius, & non per propriam recipere & administrare debet. Secundo ad designandum, quòd non sufficit oris confessio nisi & boni operis fructus per populum significatus, sequatur. Tertiò, vt videns se in inferioris ministerij ornamento ornari animo humilietur. Rursus, ideò pontifex post acceptã casulam, & non ante manipulum recipit, quia Christus cuius typum gerit, non prius manipulos operum, qui per manipulum ipsum designantur, obtulit, quàm cœlestẽ haberet cõuersationẽ, quæ per casulam figuratur, prout in parte tertia, sub dalmatica dictum est, Sacerdos verò econtra, ante indutam casulam manipulum sumit, quoniam cœlestem conuersationem adipisci nequit, nisi prius sanctorum operum manipulos portet. Adhuc pontifex postquam ad altare peruenit, manipulum recipit ad notandum quod tunc demum bonorum operum effectiuum præmium percipiemus, cum ad æterni tribunal iudicis perueniemus.
†Sacerdos autem, dum facit cõfessionẽ, & etiam sæpè in Missæ 5
officio manus iungit, quæ manuũ iunctiones deuotionẽ significant. Et quia illa in aliquo est maior, in aliquo est minor, ideò

certus

certus manuum iunctionum non est numerus determinatus. Rursus sacerdotis manuum iunctio, significat omnium bonorum à Deo fluentium in ipso vnitatem & coniunctionem. Et quia infinita bona infinitis & indeterminatis modis possunt à Deo procedere: ideò manuum iunctionũ sacerdotis numerus
6 determinatus non est. Inclinationes † verò sacerdotis in officio Missæ secundũ morem quarundam ecclesiarum sub certo numero perstringuntur: quoniam regulariter octo vicib. profundè coram altari & tredecim vicib. mediocriter super altare inclinat. Octo profundas inclinationes ante altare, facit ad referẽdas gratias ipsi Christo, de octo principalib. quæ egit ante sui immolationẽ, quam sacerdos in officio figurat altaris. Primum fuit admirabilis incarnatio. Secundum, fuit discipulorum gratuita vocatio. Tertiũ, dæmonis in tentationib. superatio. Quartum, miraculorum operatio. Quintum, infirmorũ sanatio. Sextum, mortuorum resuscitatio. Septimum, omnium quæstionũ, & propositorum per suam sapientiam determinatio. Octauum salutaris populorum instructio, & quæcunque ante sui immolationem egit ad hæc octo secundũ Bern. reduci videntur. Tredecim vero inclinationes mediocriter facit. super altare: quia Christus tredecim fecit in ara crucis, sumendo arã crucis pro toto tempore suæ passionis, quòd incedit in hora captionis. Pri-
7 mum Iudę fuit † proditoris discreta redargutio, dicentis, Iuda, osculo filium hominis tradis? Secundum fuit ipsius captionis sui impræbitio, dicentis eis. Quem quæritis? qui responderunt, Iesum nazarenum, quibus respondit: Ego sum. Tertium falsis *Luce. 21*
testibus, & regibus mansueta responsio. Quartum sputorum & *Ioan. 18*
verborum sine murmuratione toleratio. Quintum in his, quæ vidit & audiuit nulla sibi vel aliis data perturbatio. Sextum discipuli eum ter negantis culpæ condonatio. Alia verò septem enumerat Ambrosius ab eo, in ligno crucis facta dicens, Actor pietatis in cruce pendens officia diuidebat, persecutionem Apostolis, pacem discipulis, corpus Iudæis, spiritum patri, paranymphum virgini, paradisum latroni, & infernum peccatori. Oscula quoque sub certo numero fiunt, prout dicetur in quarta particula canonis.

SVMMA.

1 *Turificatio altaris, quid designet.*
2 *Christus omnes orationes non exaudit.* 3 *Tus orationẽ significat.*

De incenso benedicendo, & in turibulum mittendo.

CAP. VIII.

1 POst factam confessionem, & datam absolutionem † pontifex vel sacerdos prius quàm dicat, Deus tu cõuersus, &c.

incensum cum benedictione in turibulo apponit repræsentãs, quòd legalis sacerdos ferens sanguinẽ, & carbones cum timia mate in turibulo orãs ponebat, vt fumus eũ obumbraret: ꝓut dictum est in procemio huius partis. Per hoc etiam illud insinuans, quòd Angelus venit, & ante altare stetit habens turibu lũ aureum in manu sua: quod impleuit de igne altaris, & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum. Sanè Angelus, est Christus, turibulum aureum, corpus immaculatum, altare ecclesia, ignis, charitas, incensum, oratio, secundum
Psa. 140. illud Propheticum, Dirigatur oratio mea, sicut incensum in cõ
Apoc. 8. spectu tuo. Venit ergo Angelus, id est, Christus, qui stetit ante altare, id est, in conspectu Ecclesiæ, habens turibulum aureũ, id est, corpus immaculatum, plenum igne, id est, charitate & da ta sunt ei, scilicet à fidelibus, incensa multa, id est, orationes, vt daret, id est, repræsentaret eas patri de orationibus sanctorum.
Et † nota, quia non dicit orationes, Christus enim non omnes 2
orationes exaudit, sed dicit de orationib. de illis videlicet quę pertinent ad salutem. vnde cùm Paulus ter Dominum rogasset
2. Cor. 2. vt ab eo stimulum carnis auferret, respõdit ei Dominus, Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Episcopus ergo vel sacerdos thus in turibulo apponit, quia Christus orationes inspirat animo, vt per ipsum offeratur incensum in odorem suauitatis, sacerdos autem minister incensum repræsentat Episcopo, vel diaconus sacerdoti, qa lex illud pretiosum timiama confecit, quod in odorem suauitatis altissimo offerret, De quo Dominus subdit in Exod. 30. cap. Talẽ confectionẽ nõ facietis in vsus vestros, quia sanctum est domino, & homo qui cũque fecerit simile, vt odore illius perfruatur, peribit de popu lis suis. Et ex hoc verbo fuerunt qui dicerent, ꝙ si oblato ture & benedicto, supra altare turibulum descẽdat ab altari ad clericos vel laicos, tunc aliud intus sine benedictione apponendum est, & omnibus tam clericis, quàm laicis offerendum, tanquam
1. Cor. 3. illud spectet ad latreian, istud ad Douleian Melius tñ secũdum spiritum, quã secundũ literam, intelligitur, nam litera occidit, spiritus viuificat, & propter præmissam etiã causam odor turis
benedicti non datur in ecclesia sponso & sponsæ. Per † cõcrema 3
tionem vel consecrationem verò turis significatur, quòd sacer dos orationẽ feruentem & deuotam debet habere. Thus enim virtutẽ habet ascendẽdi, ex fumi leuitate, consolidandi sui qua litate, constringendi ex glutinitate, confortandi ex aromaticitate, sic dum oratio ascendit in Dei memoriam, animam cõso lidat, quantum ad culpam præteritam, impetrãdo medelam, &
con

constringit,quo ad cõmittendi licentiã,cõfortat quo ad presentem impetrãdo tutelã,de quo etiã dictum est sub tit.de accessu pont.ad al.& dicetur sub tit.de turificatione.Nauicula verò,in qua incensum reponitur,designat,quod per orationẽ quã incẽsum significat,de huius mũdi mari magno,& spacioso,ad cœlestem patriã satagamus nauigare. Vnde in prou.*Facta est quasi nauis institoris portãs de longè panẽ suũ.* *Potest etiã dici ꝑ turibulũ,cor hominis,per ignem,feruor deuotionis,per incẽsum, orationes offeruntur,quæ per Angelum ad Deum perferuntur, signat. Vascula quibus ignis recipitur,sunt filij,qui corda patrũ pietate,& fluentia imitantur, & flammã cœlestis sacrificij,quã in proximorum mẽtibus aspiciunt, in suis ascendere satagunt, Instrumẽta verò,quibus ignis ad altàre portaẽ, sunt prædicatores,qui exemplis sanctorũ charitatis ignẽ portant,& ĩ corda fidelium transferunt,quæ corda patrum in filios conuertunt. Turibulum autẽ qd significet, dicetur sub titulo de Turificatione. Prou. 31 Luc. 1.

SVMMA.

1 *Osculum altaris,quid notet. Item Euangelij.nu.2*
3 *Osculatur ministros Episcopus. Et qua id admonitione.Idque variò. num.4.& 5.*

De osculo altaris,& libri. CAP. IX.

1 POst immissum in turibulo incensum sacerdos seu Episcopus dicto,† *Deus tu conuersus*,&c.sacrum osculatur altare,vt notetur pacificatio cum Iudæis, & ad designandum, quod Christus ad nos veniens sanctam sibi copulauit ecclesiam,iuxta illud Epitalamicum,osculetur me osculo oris sui. In osculo siquidem,os ori suo coniungitur, & in Christo non solum humanitas,est vnita diuinitati, verum etiam sponsa copulata est sponso,iuxta illud propheticum, Quasi sponsam decorauit me corona,& quasi sponsam,ornauit me monilibus.Rursus quando prophetalis versus introitus à cantore incipitur, sacerdos ad altare ascendens illud osculatur, quia *Prophetarum* testimonio Christus venit in mundum, & ad passionem altaris.Quoties autẽ in officio Missæ osculetur altare, et in qua parte eius oscula fiant,& quare manibus super illud depositis, & quare signo crucis in locis osculandis prius impresso, dicetur sub quarta particula canonis. In hoc autem loco altare si- Cantic.1. Esaie.61
2 gnificat populum Iudaicum. Codex † verò *Euangelij* siue Euangelium,populum gentilem,qui per Euangelium crediderit,ideò ergo Episcopus vel sacerdos euangeliũ,& altare osculatur,quia Christus vtiq; dedit pacẽ quando lapis angularis factus,fecit vtraq; vnum.Potest etiam dici,quòd subdiaconus librum Euangelij,qui clausus portabatur,offeret Episcopo, vel

ſacerdoti,ille verò ad altare perueniens,illũ aperit,ab inſinuan
dum illud,quod in Apocal.deſcribitur, quòd nemo dignus eſt
aperire librũ,q intus erat ſcriptus,& foris ſigillis ſeptem ſigna
Epheſ.2. tus,niſi Leo de tribu Iuda,clauis Dauid, qui librum aperuit,&
Apoc. 5. ſeptem eius ſignacula ſoluit. Per altare verò Eccleſia ſignatur,
Exod.20. iuxta illud Exod.Si altare lapideum feceris mihi,non ędificabis
illud de ſectis lapidibus. Per ſectionẽ lapidũ in altari,diuiſionẽ
filiorũ reprobat eccleſia,ne videlicet per errores & ſciſmata di-
uidantur. Liber ergo aperitur,cũ Epiſcopus ad altare peruenit,
Lucæ 8. quoniam vbi Chriſtus primitiuã Apoſtolorum congregauit ec
cleſiã,docens & prædicans ſcripturæ myſteria reuelauit,dicẽs,
Vobis datũ eſt noſſe myſterium regni Dei, cæteris autẽ in pa-
Luc.24. rabolis.Vnde poſt reſurrectionẽ aperuit illis ſenſum, vt intelli-
gerent ſcripturas.Rectius igitur facit Epiſcopus .cũ ipſemet a-
perit librum Euangeliorũ,licet & Chriſtus per miniſtros ſuos
patefecerit myſteria ſcripturarum.Libro verò aperto illum oſ-
culatur à parte ſiniſtra ad deſignandum,quòd prædicatores re
Ioan.14 conciliauerũt & obtulerũt gentes Chriſto , quibus ipſe per ſe
non prædicauit, licet & ipſe per ſe pacem in Euangelio prædi-
Epheſ.2. cauerit,dicens,Pacẽ meam do vobis,&c. Quia verò ipſe etiam
in cruce pendens pacem fecit ,ideò mox tranſitus ad dextrum
cornu altaris,ſignat ſe ſigno crucis,quia vt ait Apoſtolus ad E-
pheſ.Chriſtus pax noſtra vtraq; fecit vnum, duos ac diuerſos
parietes,id eſt,populos copulans.Poſt hoc codex Euangelij ſu-
per altare clauſus ponitur,ꝙ quantum ad hoc ſignificat Hieru
ſalem prout ſub Euangelio dicetur.Deinde †Rom.Pontifex(& 3
etiam alij quidam)conuerſus oſculatur diaconum, vt oſtendat
Pſal. 71. pacem illam in aduentu Chriſti veniſſe,quam Prophetæ promi
ſerant.vnde Dauid,orietur in diebus eius iuſtitia, & abundan
tia pacis,donec,&c.Et alius propheta, Pax erit in terra noſtra
Luc. 2 cùm venerit.Et ideò Chriſto naſcẽte,vox intonuit per Angelũ,
Et in terra pax hominibus bonę volũtatis. Oſculum enim quã
doque pacem ſignificat,prout dicetur ſub tit. de oſculo pacis.
Diaconus verò ſtatim ſe inclinans oſculatur pectus eius , deſi-
Ioan.13. gnans quòd inſpiratione diuina prophetæ pacem prædixere fu
turam.Nam & Ioannes ſuper pectus Domini recumbens Euan
gelij fluenta de ipſo ſacro dominici pectoris fonte potauit.
xciij.di.legimus. In † nonnullis verò eccleſiis Epiſcopus 4
primum oſculatur miniſtros, poſteà altare,deinde Euange-
lium,quoniam Chriſtus primum reconciliauit ſibi Apoſtolos,
poſteà Iudæos,deinde Gentiles. In quibuſdam etiam locis
offert oſculum pacis cãtoribus,quaſi retrorſum implens illud,
pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Dat quidem
præſen

præsentibus,relinquit absentibus,nec ante osculum pacis can
tores dicunt,Gloria patri,quia fides trinitatis non ante claruit,
quàm se Dominus inclinauit,& nos reconciliauit,&trinitatem
per Apostolos prædicari mandauit.Et ideò osculo dato Episco
pus innuit eis vt dicāt,Gloria patri & filio & spiritui sancto,si-
cut erat in principio,& nunc & semper,& in secula seculorum, *Ioan.* 14.
Amen.Ecce quid cantor annunciat, scilicet quòd corda patrū
conuertantur in filios. Abraham tres vidit, & vnū adorauit.Sic
oportet nos filio eius credere,trinitatem in vnitate. Post datam
ergo pacem cantor dat sanctæ trinitati gloriam , quasi diceret *Lucæ*.1.
referimus gloriam Deo patri & filio & spiritui sancto, quia pa-
cem quam prophetauit per sanctos suos prophetas , nobis in
nouissimis temporibus dignatus est ostendere. Quādo verò di-
cit,sicut erat in principio,diaconi ad altare procedunt, & iterū
reuertuntur ad Episcopum,in quo figuratur quòd ideò Aposto
li se morti tradiderunt,vt Christi corpori adunarētur.Prius au
tem steterunt cum Episcopo ante altare inclinati, sed cum ver
sus ipse incipitur,se erigunt,quod chorus sanctorum martyrū
ante nouissimā tribulationem in conualle lachrymarum mane
ret.Posteà verò martyrio coronati erecti stabunt liberati,& se-
curi anteDominum semper.Osculo autem dato,rursus diaconi
pontificem orant , quasi dicant,Domine doce nos orare. *In*
4 quibusdam † etiam ecclesiis diaconi bini & bini latera altaris
intrinsecus siue alternatim obsculātur,eò quòd Dominus Apo
stolos binos misit ad prædicandum,dicens eis : in quamcunq; *Lucæ*.10
domum intraueritis,dicite,pax huic domui,qui reuersi sunt ad
Christum sicut diaconi reuertuntur ad Episcopum.

SVMMA.

1 *Turificatio quid significet,& nu.4.*
2 *Turibuli forma & substantia.* 3 *Vniones in Christo treis.*
5 *Altare cur incensetur.*
6 *Sother,papa.*

De Turificatione. CAP. x.

1 POst datum † osculū,Episcopus seu sacerdos accipiēs de ma
nu diaconi turibulum sacrum incensat altare,quia Christ⁹
corpus assumēs,de genere prophetarum,factus ex semine
Dauid,secundū carnē suis orationib.fouet Ecclesiā,secundum
quod orat in Euangelio,pater sancte ego pro eis rogo,& non
pro eis tantū,sed pro illis,qui credituri sunt per verbum eorū.
Quòd autē diaconus postea turibulū accipit,vt incēset Episco *Rom.* 1.
pum vel sacerdotem,moraliter instruit,quòd si dignè volumus
incensum orationis offerre,turibulum incarnationis debemus *Ioan.* 17
tenere,nam sine fide mediatoris,homines Deo placere nō pos-

sunt:sed iuxta verbum promissionis ipsius si quid petierint in oratione,credentes,accipient.Per turibulum enim verbum acipitur incarnatū.Nam sicut† in turibulo pars superior,& inferior tribus catenulis vniuntur,ita inChristo tres sunt† vniones 2
quibus diuinitas,&humanitas vniuntur,vnio carnis ad animā, 3
vnio humanitatis ad carnem,vnio diuinitatis ad animam. Quidam enim quartam vnionem assignāt,videlicet diuinitatis ad compositum simul ex anima,& carne,vnde & quædam turibula quatuor catenulas habent.De hoc etiam turibulo Moses in-
Num. 16 quit specialiter ad Aaron,Tolle turibulum, & hausto igne de altari,mitte incensum desuper.Est & alia in turibulo consideratio,prout in tit.de accessu pon.ad al.tactum est.Rursus† ideò 4
turificato altari Episcopus vel sacerdos turificatur,ad significādū,quòd sicut Christus est altare & hostia?sic est Pontifex& sacerdos,cui est orationis sacrificium offerendum, quia verò adoratur non solùm inquantum Deus,sed etiam inquantum ho-
psal. 15. mo:ideò in quibusdam ecclesiis pōtifice turificato,altare à dia-
Cor. 2. cono circum circa turificatur,vnde psalmus, Circundabo alta-
Apoc. 8. re tuum Domine.Sanè turibulū aureū, significat sapientiam, quia omnes thesauri sapientiæ Dei in eo fuerunt absconditi.Vnde stetit Angelus iuxta altare habens turibulum aureum,& data sunt illi incensa,id est, Christi resurgens carnem habuit in potestate.Argentum significat Christi carnem ab omni labe mundā &munditia renitentem.cupreum,fragilē,& mortalem, ferreum resurgentis fortitudinem. Si quatuor habet catenulas,demonstrat eum ex quatuor elementis constare, vel quatuor virtutibus, scilicet iustitia,prudentia,fortitudine, & temperantia decorari. Quinta quæ partes diuidit,animam designat,quæ se in morte à carne illo triduo separauit. Si verò tres habet catenulas,figurat animam,carnem &verbū in vna conuenire persona.Quarta quę partes separat,potestas est qua animā suam posuit pro ouibus suis. Si vna tantum catenula sustentatur,designat quòd solus de virgine generatur, quódque solus est inter mortuos liber.Circulus cui hęc omnia innectuntur,est deitas, quæ nullo termino clauditur, à qua hæc omnia continentur,& operātur.Præter mysticam † etiam rationem ob 5
hoc incensatur altare,vt omnis ab eo nequitia dæmonū propellatur.Fumus enim incēsi valere creditur ad dæmones effu-
Thob. 6. gandos.Vnde cùm Thobias interrogasset Angelum quot remedia haberent ea quæ de pisce iusserat obseruari,Respondit cordis eius particulam si super carbones ponas , fumus eius omne dæmoniorum genus extricat.Sother† papa.xxiij.dist.sa- 6
cratas.statuit ne moniales incensum circa altaria ferant.

SVM-

SVMMA.

1 *Sacerdos qualiter se disponere debet initio Missæ.*
2 *Sacerdos, initio Missæ cur ad dextrā altaris partē primū deflectat.*
3 *Episcopi & superiores Missam auspicantur, remoti ab altari ad dextrum latus vergentes. Et quibus id de causis. nu. 4 5. 6 7.*
8 *Anacletus papa, item, Lucius, statuerunt ministros plures Episcope celebrdnti. Et quibus causis ducti. 9 Puluinar Missale, quid notet.*

Qualiter Episcopus vel sacerdos, & ministri ad altare stare debent.

1 TVrificatione † peracta. Episcopus vel sacerdos ad dextrā altaris partē se trāsfert: ibi vna cum ministris planè offi ciū, & Kyrieeleison dicit, qui trāsitus de medio altare in dextrā partē, significat Christi transitū de passione per resurre ctionem ad vitam æternam. Item à læua transiens in dextram imitatur Christum ingredientem mundū, læuam enim tetigit Christus quādo tēporalem assumpsit vitā, ad dextrā iuit, quan do carnē assumptam ad Dei dexterā eleuauit. Rursus per hoc,
2 quòd † accedens ad altare prius dexteram illius partē petit, innuit quod Emanuel in lege promissus prius venit ad Iudæos quā ad gētiles, Iudæi enim tunc propter legē in dextra parte fuerunt, gentiles verò quasi in sinistra, quia idola colebant. Sacerdos ergo sacris vestibus ornatus, Christū carne nostræ humanitatis vestitū significat, veniēs ad altare, Christū de cœlis venisse ad populum, vt eum saluaret designat. deinde in dextrā trāsiens, designat ꝙ Christus in mūdū veniēs, venit ad Iudęos, de quibus voluit nasci. Beata enim Maria, Iudæa fuit: de hoc transitu dicetur sub tit. de mutatione sacerdotis & ordine. et nota, ꝙ licet domino Papę celebranti vel missam audienti, legatur à capellanis suis introitus & kyrie, & gloria in excelsis, & credo, & sanctus, & agnus Dei, non tamen graduale vel allelu-Ia, vel tractus, vel offertorium, vel postcommunio: pro eo, quòd illa instructoria sunt & introductoria quibus ipse nō eget. illud autē notandū est, ꝙ sacerdos stat erectus ante altare, ad notandū, ꝙ Christus venit suos regere inuincibili doctrina, & respicit versus oriētē, quia Christus nō suā, sed patris voluntatem quæsiuit, nec respicit retrorsum, tū quia Christus semp patris faciē intuetur, iuxta illud, Scio vnde venio, & quo *Ioan. 8.*
vado, tum quia nemo mittēs manū ad aratrū, & respiciēs retro *Luc 9.*
a, est, r, Dei extra de voto. magnę. imò ad populū dorsum vertit repræsentās, quod Dominus ait ad Mosen, Videbis posteriora
3 mea, faciē autē meā videre nō poteris. Exod. 33. cap. † episcopi *Exod. 38*
tamen & superiores, celebrantes nō ante altare, sed remoti ab

illo ad dextrum,eius latus vſq; poſt dictum offertoriū manēt. quod fit primò ad repræſentandum ꝙ ex latere Chriſti qui per altare ſignificatur,initium noſtræ redemptionis fuit. †Secundò fit hoc,nō ſolum ad maiorem ſolennitatem,vt per hoc 4
à minoribus ſacerdotibus diſcernantur.Verum etiam fit hoc quia ipſi in miſſa repræſentāt non ſolum Chriſti dignitatē & excellētiam aut eius oblationem:verum etiā humilitatē &obedientiā in ipſa ſui oblatione & conſecratione.Siquidem Chriſtus quantum ad ſui dignitatē,eſt patri æqualis,& ſedet à dextris Dei patris,prout in ſymbolo legitur,quod repręſentat pręlatus,ſtans ante oblationem,ad dextrum latus altaris. In ſui verò oblatione,Chriſtus pro nobis factus eſt hoſtia , & ideò pręlatus eius vices gerens,ex tunc ipſi altari,quod aram crucis inſinuat,debet totaliter inhærere. †Tertiò quoniam præla 5
torum actus eſſe debent incitamento ſubditis ad doctrinam, ideò vſque tunc manet ab altari ſeparatus, & ex tunc manus lauandum & turificandum &ſacrificādū ad altare accedit vt oſtendat quæcunque in miſſa præcedunt ſolennitates & laudes eſſe,de conſe.di.ij.panis eſt.Sed tunc deinde ad eſſentialia 6
ſeu ſubſtātialia peragēda accedit.Quartò,in†hoc repræſentat,ꝙ legalis Pontifex intrans in ſancta ſanctorum, carbones ferebat,& ſanguinē,prout tactum eſt in prooemio huius partis †Quintò fit hoc ad repræſentandum quod ait Propheta, 7
Pſal.109. Dixit Dominus Domino meo,ſede à dextris meis. Donec ponā inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.Sacerdos quidē Chriſtum repræſentans,ſedet à dextris altaris Deum patrē in hoc loco ſignantis,donec ad cōſecrandum hoſtiā accedat,per quā fracta ſunt tartara,&inimici dæmones deuicti &quaſi ſcabellum pedum poſiti.Miniſtti verò,ſcilicet diaconus,&ſubdiaconus,retro illum ad altare ſtantes,qui tamē inueniendo præceſſerunt,ſignantes martyres,qui in veteri teſtamento fuerūt, poſt Domini natiuitatē dignè coronantur,&ad quācūq; altaris partē ille tranſierit,ipſum retro ſtātes ſequuntur,vt oſtēdat
Ioan.12. impletū eſſe,quod Dominus admonuit,dicēs,Qui mihi miniſtrat,me ſequatur,& vbi ego ſum,&c.intēdentes ſemper atq; ſolicitè in illū,ad notandū quòd fideles,quāuis adhuc in hac vita poſiti,tamen æternitati Chriſti ſemper intēdunt.in quibuſdam etiā eccleſiis illo ſe vertēte,ad populū illi ſimiliter ſe vertunt,& illo ſe cōuertente ad altare,ſe ſimiliter cōuertunt.Nā Chriſtus ab oratione ad ꝑdicationē,aliquādo verò ecōuerſo, dum viueret,ſe cōuertit:quod deſignat verſio ad populū,&cōuerſio ad altare.in quo quidē imitādus eſt à prædicatoribusq ꝑ miniſtros ipſos cōgruè deſignātur.Anacletus†Papa de cōſe. 8
diſt.

dist.j.Episcopus.statuit ꝙ Episcopus Deo sacrificans,secum testes habeat diaconos,qui oculi eius dicuntur,& subdiaconos reliquósq; ministros:qui sacris induti vestibus in fronte,i.antè & à tergo,& presbyter à regione,i.à parte dextera,læuáque, contrito corde,humiliato spiritu,ac prono stent vultu,custodientes eum à maliuolis hominibus,& cõsensum præstantes sacrificio. Et secundum Lucium papam de consec.dis.j.iubemus.eum nõ deserant,quia propter maliuolos oportet illum habere bonum testimonium ab his,qui foris sunt,statutum est etiam , vt celebrãs missam habeat à tergo vicini solaminis adiutorẽ,prout dictum est in proœmio huius partis.Et ideò in quibusdam ecclesiis aliqui diaconi stant post Episcopum,quasi orantes,vt eum sequantur vsque ad mortem,& cum eo trãseant ad vitam æternam.Maior tñ pars in dextera parte moratur altaris & minor in sinistra,quia vtrũque petit ecclesia,s.& temporalem benedictionem,& æternam,vt ibi sic transeamus per bona temporalia, vt non amittamus æterna. Cæterùm,dicti ministri retro stantes inclinati ante facies suas,vsque in finem dominicæ orationis perseuerant,significantes illos Apostolos,qui in passione Dñi magna tribulatione oppressi,non audebant se erigere,vt Christi discipulos se esse confiterentur. Stabant tamen in facie fidei,sed posteà erigũtur,sicut dicetur sub.ij.partic.canonis super verbo nobis quoque. signantes etiam chorum sanctorum martyrũ in cõualle lachrymarũ ante nouissimam tribulationẽ manẽtiũ,pósteà eriguntur , quia illi posteà martyrio coronati stant erecti,i. ab omni tribulatione liberati. Adhuc stantes facie inclinati , significant mulieres,quæ de cœnaculo ad monumentũ vultibus de-
9 clinatis,currebãt in Christi amore ardentes. Sanè sacerdos † minister inter moras puluinar molle missali supponit , ad notãdũ, ꝙ deuotum & molle cor & quod facilè diuinã impressionem recipiat, supponi debet iugo Domini & cœlestium præceptorũ, iuxta illud sapientis,Suscipiat verba mea cor tuum,&c.vt in eo spiritus Domini requiescat. De hoc etiã sub Euangelio dicetur.

SVMMA.

1 *Kyrie eleyson, quid significet, & cur nouies dicatur nu. 2.*
3 *Peccatum, in quotuplici sit differentia.*

De Kyrie eleyson. CAP. XII.

1 TRanslato in † dexterã altaris partem episcopo seu sacerdote,deinde quia tẽpus plenitudinis , & annus benignitatis aduenit,sicut prædictũ fuit à Psal. Tu exurgẽs Dñe miserberis Syõ,quia venit tẽpus miserẽdi eius,cõgruè chorus laudat *Psal. 91.* & inuocat trinitatẽ triplicãdo Kyrie eleyson. Ideò aũt post introitũ dr̃ Kyrie eleyson , quia ante omnẽ orationẽ sacerdotum

necesse est misericordiam Dñi implorare. Siquidem Kyrie eleyson, Græcè interpretatur Dñe miserere. Nam Kyrie sonat Dñe: eleyson miserere: & inde Christe eleyson. i. Christe miserere. Vñ propheta: Miserere nobis, te enim expectamus. Dicitur † autem 2
nouies: primò, vt ordo humanus ex hominibus reparatus, nouem associetur ordinibus angelorum. Secundò vt ecclesia perueniat ad societatem nouem ordinum angelorum. Tertiò, con-
Esai. 33. tra nouem genera peccatorum. Est † enim peccatum originale, 3
veniale, & mortale, item peccatum cogitationis, locutionis, & perpetrationis. Item peccatum fragilitatis, simplicitatis, & malignitatis: fragilitatis, per impotentiam, simplicitatis per ignorantiam: malignitatis, per inuidiam. Hoc est peccatum in patrẽ: peccatum in filium, peccatum in spiritum sanctum. Adhuc ideò dicitur ter ad patrem, Kyrie eleyson, ad filium autem ter, Christe eleyson, & ter ad spiritum sanctum, Kyrie eleyson, sed ad patrẽ & spiritum sanctum sub eodem tantum vocabulo, quia pater & spiritus sanctus sunt eiusdem tãtum naturæ, ad filium verò sub alio, quia filius & si sit eiusdem naturæ cum illis, est tamen & alterius, vt geminæ gigas substantiæ. Propterea, ideò dicit ter quã tum ad patrem, ter quantum ad filium: ter quantum ad spiritũ sanctũ, vt notetur pater in filio, & filius in patre, & spiritus sanctus in vtroque. De hoc dicetur in v. parte sub tit. de prima, sed in medio mutatur Kyrie in Christe, vt notet duas esse naturas in Christo. Rursus Kyrie eleyson ter triplicatum, significat preces patrum vet. testa. multiplicatas, ad hoc vt gratia summæ trinitatis per aduentum Christi eos consociaret nouẽ agminibus
angelorum. Est † autẽ magna istorum verborum efficacia. Legi- 4
tur enim ꝙ dum *B. Basilius* Kyrie eleyson clamasset, portæ Ticinæ siue Papien. ecclesiæ sunt apertæ. Rursus B. Geminianus Kyrie el. clamante, quinque Reges conuersi dicuntur in fugã, vnde fortè significat aliud, quam Dñe miserere. quod tñ nos ignoramus. In quibusdam ecclesiis statim post vltimum Kyrie el. subiiciũt imas, quod verbum Græcum sonat latinè nobis. Et sensus est, Kyrie eleyson imas, i. potentia diuina miserere nobis. B. Gregorius instituit Kyrie el. nonies & à clero tãtum publicè in missa cantari, quod prius apud Græcos simul à clero & populo cãtabatur. Siluester verò Papa illud de Græcis assumpsit.

SVMMA.

1 *Gloria in excelsis hymnus, à quo, & quo loco dicatur. Et eius hymni excellentia nu. 3*

2 *Christus dissoluit triplicem inimicitiam, quæ intercesserat ante suum aduentum.*

4 *Hilarius Pictauien. quid addiderit ad hymnum, Gloria in excelsis.*

Simacus

5 *Simacus Papa.* 6 *Innocentius tertius, quid statuerit in rē sacrā.*
7 *Bethleemitani Episcopi priuilegium.*

De Gloria in excelsis. CAPVT XIII.

1 DIcto Kyrie el. mox Sacerdos vel pontifex ex institutione Thelesphori papæ inchoat † hymnum, Gloria in excelsis Deo, quem Angeli auditi sunt decantare, sicut legitur in Euangelio Lucæ, qui Angelorum hymnus perhibet testimoniū temporali Christi natiuitati. Sanè Sacerdos primus & solus illū inchoando pronuntiat, qui Angelum magni concilij repræsentat. Nam ortum Saluatoris solus Angelus, cuius personam ipse gerit, primò nuntiauit, vnde Lucæ, *Ecce euangelizo vobis gau-* *Luc. 1.* dium magnū, quod erit omni populo, quia hodie natus est, &c. & illum inchoando stat ante medium altaris, in hoc cōmemorans, ꝙ dum medium silentium tenerēt omnia, natus est in me *Sap. 18.* dio, i. pro hominibus *Messias* quem prophetæ prædixerant, repræsentans etiam, ꝙ Angelus Christi natiuitatem pastoribus an nuntians stetit in medio eorum: & incipiens eleuat manus propter causas scriptas in seq. tit. ad fin. Item incipiens vertit se ad Orientem, tum quia Angelus ab Oriente venit in Bethleem, tū quia ad orientem Dn̄m adorare solemus. Tertiò inchoans stat ante medium altaris, ad notandum, ꝙ Christus mediator fuit inter nos & Deum. x. di. qm̄ per cuius ~~media~~tionem Deo pacificati sumus. Chorus verò concinendo respondens, gerit personam *Luc. 1.* multitudinis, de qua in Euangelio sequitur. Subitò facta est cū *Angelo* multitudo cę. mi. lau. de. & di. gloria ī altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ volun. &c. de conse. dist. j. nocte. Hymnus autem iste non tantum est Angelorum, sed etiam ho- *Luc. 15.* minum cōgratulantium, ex ~~eo quod~~ mulier illa quæ drachmā perdiderat decimam, iam lucernam accenderat, vt drachmam perditam inueniret, & pastor dimissis nonaginta nouē ouibus in deserto iam venerat, vt quæreret cētesimam ouem amissam.

2 Ante natiuitatem enim Christi, tres erant inimicitiarum † partes, primus inter Deum & homines. Secundus, inter Angelum & hominē. Tertius, inter hominē & hominē. Homo nanq; per inobedientiā creatorē offenderat, & per suū casum restaurationem Angelorū impediuerat, atq; per varios ritus se ab homine separauerat. Iudæus nanq; cæremonias excolebat, Gentilis idolatriā exercebat, sed veniens pax nostra, fecit vtraq; vnū, & huiusmodi parietes destruxit. Abstulit. n. peccatum, & recōciliauit hominē Deo, reparauit casum, & recōciliauit hominē Angelo, destruxit varios ritus, & recōciliauit hominē homini. Restaura *Eph. 2.* uit ergo, secundum Apostolū, quæ in cęlis & quæ in terris sunt, *Eph. 1.* & ob hoc illa cęlestis militiæ multitudo psallebat, Gloria in ex *Luc. 2.*

celſis Deo,i.Angelis,qui nunquã peccauerunt , nec diſcordiam
cũ Deo habuerunt.Et in terra pax,à Chriſto facta hominibus,
videlicet Iudæis,& Gẽtilibus bonæ volũtatis, qui vſq; ad Chri
ſti natiuitatẽ propter peccata ſua cum Deo & cum Angelis diſ-
cordiã habuerunt *H*inc ẽt eſt,ꝙ *A*ngelus loquitur,& congau-
det paſtoribus , quia pax eſt inter Angelos & hoĩes reformata:
naſcitur Deus homo,quia pax eſt inter Deũ &hominem reſtau
rata:naſcitur in pręſepio bouis & aſini,quia pax eſt inter homi
Deu. 22. nes & homines reparata.*P*er bouẽ.n.Iudaicus:per aſinũ,Gẽti-
Eſa. 1. lis populus figuratur:ſecũdũ illud,*N*õ arabis in boue & aſino?
Iudæo,ſ,& Gentili.xvj.q.vij.in noua.Et iterum: Cognouit bos
poſſeſſorẽ ſuum,& aſinus præſepe dñi ſui.Ideò ergo † canitur 3
hymnus iſte:Quia quẽ venerãtur Angeli in cœlis, homines ve-
nerãtur in terris.*P*er hoc ꝙ dicitur.Gloria in excelſis ,&c.reprę
ſentatur mœſtitia antiquorũ Patrum ex tædio expectãdi incar
nationẽ Dñi,Eſa.28.*E*xpectate Deũ,&cę.Et ideò etiã cantatur
allelu-ia:quia habebant ſpẽ liberationis:vnde *P*ſal.Sperauerũt
& liberaſti eos.In hoc quoq; hymno notatur ſpes eccleſię,qua
cum Angelis ſpectat ſe canere:vnde iam illorum canticum aſſu
mit.*S*equitur laudamus te,ſ.inenarrabilia opera tua prædican-
Pſal. 21. do,quæ verba & ſequentia à B.†Hilario Pictauien. aſſeruntur 4
appoſita fuiſſe,& præcedentia ſolũ antiquitus dicebantur inMiſ
ſa.Innoc.tamẽ tertius dixit illa à Theleſphoro Papa addita fuiſ
ſe.Alij verò à Simaco Papa.†Simacus papa conſtituit tã in Dñi- 5
ca die quàm in natalitiis martyrũ,Gloria in excelſis ad Miſſam
cantari,quia ſanctos per Dñicam reſurrectionẽ gloria Angelo-
rum ſociatos eſſe recolitur.Cantatur etiam in feſtis Apoſtolo-
rum & Confeſſorum,in quorum honorem quæcunque eccleſia
dedicata eſt,& generaliter in feſtis,quæ nobis cœleſtem ſolen
nitatem repræſentant.In diebus verò luctus & ieiuniorum, nõ
dicitur præterquam in duobus Sabbatis ſpecialibus miniſteriis
adornatis.Iuxta illud: Cantate Domino canticũ nouum,prout
dictum eſt in proœ.huius partis.Dictus quoque Theleſphorus
papa præcepit illum cantari ad Miſſam nocturnam natalis Do-
mini,quam & ipſe inſtituit.Quidam dicunt non eſſe cãtandum
in Miſſa,niſi in hora tertia, quia tũc Spiritus ſanctus ſuper Apo
ſtolos deſcendit,& eos gloria & exultatione repleuit.Innocen.
†tertius ſtatuit,vt quando in diebus profeſtis celebratur in ho 6
norem B.Virginis,vel ſpiritus ſancti,vel S. Crucis,nec hymnus
Angelicus,nec ſymbolum dicatur,nec etiam Te Deum lauda-
mus,in laudibꝰ matutinis.In Aduẽtu verò vel in Septuageſima
nõ canitur prout ibi in ſeptima parte,& ſub tit.de ſeptẽ diebus
poſt Paſcha dicetur,Epiſcopus†tamẽ Bethleemitanus ex abu- 7
ſu om

ſu omni die & omni Miſſa,&pro defunctis Gloria in excelſis decantat,pro eo,quòd hymnus ille Luca teſtãte,primò in Bethleemitana regione cantatus eſt.

SVMMA.

1 *Dominus vobiſcum,ſalutatio,vnde ortũ habuerit,& vbi habeat locum.nu.2.Et quomodo intelligatur.nu.4.*

3 *Orationes,flectamus genua,vel humiliate capita veſtra Deo, cur tantum præmittantur.*

5 *Reſponſio cum ſpiritu tuo,vnde orta.*

6 *Amen,reſponſio,quid ſignificet,& quomodo accipiatur.*

7 *Pax vobiſc.verſ.cur dicatur ab Epiſcopo in Miſſa.*

8 *Diaconus,quare ad horas non dicat,Dominus vobiſcum.*

9 *Populus in Miſſa ſalutatur ſeptem vicibus. Et qua id potiſſimum ſignificatione.*

10 *Sacerdos,quare quinque vicibus ſe vertat ad populum ſalutandũ.*

11 *Sacerdos,cur ſemper voluat ſe ad dextram.*

De Salutatione ad populum. CAP. XIIII.

1 ANgelico hymno finito,Sacerdos ad populum ſe voluẽs illũ ſalutat,dicens,Dominus †vobiſcum:quod ſumptũ eſt ex libr.Ruth.2.Sic enim legitur,Booz ſalutaſſe meſſores ſuos,& propheta in paralipomenon Aſſa Regem,&qui cũ *Ioan.10.*
eo erant:& Angelus ſalutans Gedeonem dixit,Dominus tecum. Booz quidem figuram Saluatoris expreſſit, qui Ruth Moabitem duxit vxorem.Et hæc ſalutatio,ſignificat ſalutationẽ,quam Chriſtus fecit Apoſtolis poſt reſurrectionẽ, de quo
2 in quinta parte ſub tit.de prima parte dicetur. In † omnibus ergo Miſſæ orationibus Sacerdos præmittit,Dominus vobiſcum,niſi in orationibus quæ præcedunt prophetias,vel etiam orationes ſuper populum in Quadrageſima,& niſi in orationibus,quæ immediatè ſequuntur poſt primam orationem,& in illis,quæ dicuntur in paraſceue,ſed tunc Miſſa non dicitur,licet Sacerdos communicet.Cùm enim per dictam ſalutationẽ optetur Dominũ eſſe cum populo,qui eſt in eo per ſpiritum gratiæ ſeptiformis,ideò Eccleſia ordinauit ſepties tantum in Miſſa populum ſalutari,vt iam dicetur.Ideò in præmiſſis o-
3 rationibus tantum dicitur.præmittitur †tamen aliis exhortatio ad humiliationem per,flectamus genua,vel per, humiliate capita veſtra Deo,quia oratio,quæ facienda eſt cum ieiunio ad malignum ſpiritum eiiciendum, tunc demum valet,ſi
4 cum humilitate fiat.Rurſus in diebus ieiuniorũ †repræſentat Eccleſia tempus Babylonicæ captiuitatis.Meritò ergo Sacerdos tunc populum vtpote abſentem non ſalutat,nec ſe ad illum conuertit,ſed abſolutè incipiens ,oremus inſinuat pro illo fore orandum , & quia oratio debet fieri cum effectu,

mox

mox ſubiicitur flectamus genua, vel humiliate capita veſtra
Deo. Repræſentat etiā tēpus dominicæ paſſionis, qd̄ præcipuè
poſt cœnam cū diſcipulis factā incipit, quia ergo tēpore illo
Dominus diſcipulos nō ſalutauit, ſed eos ad orandum pluries
excitauit, ideò Sacerdos tunc populū non ſalutat, ſed ei orare
inſinuat. Sed & ꝙ tempore illo Chriſtus in oratione genua fle
xit. ideò mox ad genua flectēdum inuitat, Dixit autem flecta
mus gēua, in perſona vniuerſitatis omniū fideliū, quaſi omniū
ſyndicus ſeipſum includēs, & ideò loquitur in prima perſona
excitans ſe, & omnes ad orandū humiliter, & deuotè, ſed mox
ſubiicit eleuatio in ꝑſona alterius, ſcilicet Chriſti, cuius typum
gerit in officio Miſſæ, & tunc loquitur in ſecunda perſona, &
in diſſimili cantu, quaſi ipſis Chriſtus dicat ſurgite, quoniam
veſtram humilitatē & deuotionē video: & tunc vice omnium
loquitur ſiue orat. Quid ſignificēt collectæ q̃ dicuntur poſt fle
ctamus, & poſt humiliate, dicetur in iiij. parte ſub quarta feria
in capite ieiuniorum. Aliis verò diebus eccleſia tēpus exulta-
tionis & plenitudinis & quæ præcipuè fuit poſt Chriſti reſur
rectionē repræſentat, & tunc Sacerdos populum ſalutat repræ
ſentans, vt præmiſſum eſt: ꝙ Dominus poſt reſurrectionē diſ-
cipulos ſalutauit. Sacerdos ergo orationibus præmittit Domi
nus vobiſcum, vt populum reddat attentum: ꝙ mens eius ad
Deum dirigatur & ei per intentionem ſedulam cōiungatur, &
eſt ſenſus Dominus vobiſcum, id eſt in vobis maneat & vos
præmio vitæ æternæ remuneret, & petitionibus veſtris effectū
tribuat, ſeu gratiam Dei impetretis perſeuerantes in illa. Cho
rus verò † & populus reſpōdent, Et cum ſpiritu tuo, quod ſum 5
ptū eſt ex Epiſtola ſecūda ad Timoth. vlt. vbi dicitur. Domi-
nus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. huiuſmodi etenim mutuę
ſalutationes, notant ꝙ Sacerdotis & populi vnus debet eſſe
affectus, et eſt ſenſus, tu pro nobis facturus es preces ad Do-
minum, & quia Dominus Deus preces illas tātum approbat,
& exaudit, quæ ex bono corde procedunt, oramus & nos ſimi
liter pro te, vt ille ſine quo nullū eſt bonum, ſit cū ſpiritu tuo,
vt qui tecum eſt in ore, ſit & in corde, & in te maneat, & ſecun
dum hoc ceſſat hæſitatio quærentiū, quare populus reſpōdet
Et cum ſpiritu tuo, cùm Sacerdos dicendo Dominus vobiſcū
optauerit Dominum eſſe cū illis nō ſolū in ſpiritu, verū etiā
in corpore, nam & idipſum populus q̃ hanc reſpōſionē optat
vt præmiſſum eſt. Poteſt etiā dici ꝙ hac reſponſione populus
ſe refert ſolū ad actionē immolationis ad quam ſacerdos ꝓce
dit, in qua per ſpiritū totaliter eleuatus, & ab omni terrenitate
prorſus abſtract⁹ eſſe debet. poſtquā verò chorus reſpōdit, ipſe

ad altare reuoluet,scilicet ad orientem,vt dicitur in procœ. v. partis,& quasi parũ de sua bonitate confidens vniuersalẽ ad se colligit ecclesiã dicẽs,quasi omniũ syndicus:oremus.q.d. orate omnes simul mecum,vt quod postulamus, citius impetremus,quoniam impossibile est multitudinem non exaudiri, & Mat. 10
sic orationem dicit,dicendo ergo oremus, hortatur alios ad orandũ,quia & ipse monuit Christus discipulos orare dicens: orate,ne intretis in tẽtationem,& posteà orat,quia postea Christus orauit,ipse enim fecit & docuit,ꝙ autẽ dicit oremus, ab antiquis habemus,qui præmisso,oremus,subiungebãt cõmuniter orationem,dicit autẽ oremus stans ante mediũ altaris propter rationes positas in principio præced.tit.oratio autẽ quam dicit,significat indulgẽtiã,quã Dominus repromisit, & deinde transit ad dextram partem altaris,vt dicetur sub ti.seq. Oratio
6 ne finita †chorus respõdet amen,ꝙ est Hebraicũ verbum.q.d. fiat nobis sicut orasti,seu feliciter acta oratio tua:&est sumptũ amẽ ex Apo.10.Amb.exponit amen.i.verũ est,quod sermo sonat,affectus sentiat.de cõs.d.2.re vera.in fi.xxxviij.d.sedulò.4. q.v.& hoc nomen quandoq; ponitur pro verè,vt ibi:Amen, amen,dico vobis:extrà de iureiur.& si Christus,prout sub tit.de oratione dicetur.Et not.ꝙ præmissa salutatio. s. Dominus vobiscum,ad minores & imperfectiores,& simplices pertinet,sacerdos episcopus,vel eius superior qui perfectus esse debet,& expressam Christi similitudinẽ gerit,vt se vicarium Christi ostẽdat,oraturus,prima vice vtitur verbo Domini dicẽtis.Ioã. 20.
7 pax vobis,†quæ fuit prima vox Dñi ad discipulos, quãdo eis post resurrectionem apparuit, quasi diceret in præsenti detur vobis pax temporis,& in futuro pax æternitatis.De vtraq; Ioã. 15.pacẽ relinquo vobis,pacẽ meã do vobis.Hoc etiam verbo vsus est dispẽsator Ioseph ad fratres eius.Posteà verò ad instar cæterorũ sacerdotũ,dicit Dominus vobiscũ,vt se esse vnum ex Gen. 45.
ipsis ostẽdat.xcv.di.olim.& c.seq.in fi.Et est aduertendum, ꝙ tunc demum pax vobis dicitur,quãdo gloria in excelsis cantatur,& hoc ideò vt correspondeat ei,quod ibi dicitur, & in terra pax hominib.&c.præterea hęc salutatio à Christo tempore gaudij & lętitiæ.s.resurrectionis ad discipulos facta illi cantico lætitiæ correspõdere debet.Sunt etiã qui dicũt ꝙ Pontifex solenniter celebrãs in diebus,quibus gloria in excelsis, dicitur, repręsentat Christum post resurrectionẽ seu resurrectionis gaudiũ,quo tempore sæpè Christus dicta salutatione ad discipulos vsus est, ideóque Christũ imitãdo primis dieb.hoc dicit.In Missis verò,quas aliis dieb.vel tẽporibus dicit,vel etiã,quæ ab inferioribus dicũtur,Christi passio figuratur,& planctus atque

afflictio

afflictio cõformatur.Et ideò in illis pax vobis nõ dicitur,ne gau
dium cum dolore miſceatur,poteſt etiã dici, ꝙ per Chriſtum
facta eſt pax inter Deũ & hominẽ,& inter Angelos &homines,
quod manifeſtauit Angelus, quãdo in Chriſti natiuitate cãta-
uit:Gloria in excelſis Deo & in terra pax hominib. Pacẽ verò
inter Deum & homines manifeſtauit Chriſtus,quando poſt re
Luc.1. ſurrectionem dixit Apoſtolis,pax vobis,hæc repræſentatur in
Miſſa.Primum per quẽlibet Sacerdotẽ,qui poteſt cantare,Glo
ria in excelſis , Angelũ repræſentãs.Secundũ, ꝑ Epiſcopũ, qui
ſolus dicit,pax vobis,repræſentãs Chriſtũ,qui in perſona eccle
ſiæ dixit Apoſtolis,pax vobis,vtrunq; autẽ dixit Epiſcopus ſo-
lẽniter celebrãs,quia vtrumq;.ſ.Chriſtũ & Angelũ repræſentat.
Ioan.10. Ipſe enim ſpecialior eſt Chriſti vicarius ,quàm ſimplex Sacer-
dos,ideoque cùm omittit officiũ Angeli.ſ.tẽporib.quibus can-
tica lætitiæ ſubticentur.ſ.Te Deũ laudamus,& Gloria in excel
ſis:omittit ſimiliter adhuc officiũ Chriſti,non dicens, pax vo-
bis,ſed Dominus vobiſcum,ſicut ſimplex Sacerdos. Non enim
per Epiſcopum qui repræſentat Chriſtum , & Angelũ vna pax
ſine altare nuntiatur. Idem etiam eſt in, Ite miſſa eſt,quod non
dicit niſi Gloria in excelſis dicatur.† Sanè diaconus non dicit, 8
Dominus vobiſcum per horas,eò ꝙ non ita gerit typum Chri-
ſti qui per Booz hac ſalutatione vſus eſt ſicut Sacerdos,qui ea
in perſona Chriſti vtitur legens tamen Euangelium, hoc dicit,
quia tunc vtitur officio prædicatoris, & pronũtiat doctrinam
ab ipſo Chriſto immediatè prolatam,& etiam cereum paſcha-
lem benedicens: quia tunc Chriſti reſurrectionem repræſen-
tat.Sunt tamẽ quidam,qui dicunt,quòd in diuinis officiis, quæ
dicere tenentur,licitè poſſunt hoc dicere,cùm prohibitum nõ
legatur,quibus generalis vſus eccleſię contradicit,vt ſe inferio
res ſacerdotibus cognoſcat. Notandum autem eſt,quòd ſep-
tem † vicibus populus ſalutatur in Miſſa,quatenus excluſis ſe- 9
ptem vitiis capitalibus ſuſcipiat gratiam ſeptiformem. Myſte-
rium enim Miſſæ,ad ſeptem dona ſpiritus ſancti refertur. Pri-
mò in ipſo Miſſæ exordio ante collectam. Secundò , ante
Euangelium. Tertiò , poſt Euangelium ſine dicto ſymbolo,
ſcilicet ante offertorium. Quartò,ante præfationem,cùm di-
cit Sacerdos , Per omnia ſecula ſeculorum , & conſequen-
ter Dominus vobiſcum. Quintò , ante pacis oſculum cùm
dicit,Pax Domini ſit ſemper vobiſcũ. Sextò,ante primam poſt
communionem. Septimò, finito finali poſt communionem
vel orationem. In prima ſalutatione ſpiritus ſapientię, intelligi
tur, quia ſapientia intrauit in hunc mundum , vt ſaluaret
nos. In ſecunda ſpiritus intellectus , ideò enim prędicauit,vt

doceret nos. In tertia ſpiritus conſilij, hoc enim ſecreto Dei cõſilio ſe paſſioni obtulit, vt redimeret nos. In quarta ſpiritus fortitudinis, quia pendens in cruce diabolum expugnauit, vt redimeret nos. In quinta ſpiritus ſcientiæ, quia reſurgens diſcipulos ſalutauit, & eis ſenſum aperuit, vt erudiant nos. In ſexta ſpiritus pietatis, quia ſola pietate humanam naturam ſuper aſtra leuauit, vt exaltaret nos. In ſeptima, ſpiritus timoris, quia Angeli tremebunt cùm venerit ad iudicium, vt glorificet nos. Cæterum, in qualibet ſalutatione mutatur officium *Miſſæ*, & de vno officio ad aliud trãſitur, quare meritò ſalutatio præmittitur. Cùm enim ad operarios nouiter ingredimur, eos ſalutare ſolemus, & ſecũdum hoc octo officia ſunt in Miſſa. Rurſus ſalutatur etiam in octaua, vt quidam volunt: ſcilicet poſt offertoriũ ante ſecretelam. Nam voluens ſe ad populũ dicturus: Orate fratres, &c. debet dicere ſub ſilentio: Dominus vobiſcum. Verùm
10 licet eis † quos ſalutamus faciem regulariter repræſentemus: tamen in quinque duntaxat ex præmiſſis ſalutationib. ſacerdos ad populum ſe conuertit. Nam in illa ſalutatione, quæ fit ante *E*uangelium ſe non conuertit, quia iam intentus eſt ad verba Dei annuntianda, nec etiam in illa, quæ ante præfationẽ, quia iam intentus eſt ad ſacrificium altaris tractandum: nec etiam in illa, quæ fit ante pacis oſculum, quia iam tenet corpus Chriſti in manib. & habet cor ſurſum ad Deum. *E*t omnino intentus eſt ad reuerenter illud tractandum. Nemo enim mittens ad aratrum & reſpiciens retrò aptus eſt regno Dei, extra de vo. magnæ. Cæterũ quinta, ad populum, cum Dominus vobiſcum facta conuerſio, ſignificat quinq; apparitiones, quas Chriſtus fecit diſcipulis ſuis in die reſurrectionis. Prima fuit Mariæ Magdalenæ, *I*oan. 40. & Matth. vlt. Secunda eidem, & aliis mulieribus redeuntibus de ſepulchro, quando dixit eis, Auete. Matt. vlt. Tertia, Petro. Quarta, duobus diſcipulis eũtibus in *E*maus. Quinta, in domo decẽ diſcipulis, abſente Thoma, Ioã. 10. Sed quia altera illarũ manifeſta non fuit, quando videlicet primò apparuit Mariæ Mag. vel ſecundũ alios, quando apparuit Petro: quia neſcitur quãdo aut vbi, ideò ſacerdos ante ſecretelam dicturus orate fratres, prædicit ſub ſilentio, Dñs vobiſc. ſed patenter: dixit Apoſtolis Orate, ne intretis in tentationẽ. Fuerunt etiam, & aliæ apparitiones de quibus nil ad præſens. Nõ eſt etiã
11 omittendũ † ꝙ ſacerdos ſemper voluit ſe ad populũ ad dextrã, & per eãdẽ ſe ad altare reuoluit, quaſi iſto facto dicẽs: Dextera Dñi fecit virtutẽ dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem. Secundò ad deſignandum, quod in ſepulchro dominico Angelus à dextris ſedebat. Tertiò vt per hoc Sacerdos

Ioan. 10. — Luc. 9. — Mat. 16. — pſal. 117

dos innuat se rectam & obtentam habere intẽtionem pro se & pro populo, ad cœlestem patriam, quæ per dextrã significatur: iuxta illud Cãtic. Dextera eius amplexabitur me. Quartò quia Cant. 2. versus salutãdo populũ, & conuersus dicendo oremus, hortat tam se, quã populum ad orandum, & oratio debet fieri pro ę-ternis, quæ per dextrã significatur, vnde Christus sedere dicitur Mat. vlt. ad dextram partis: meritò parte dextera fit vterq;. gerit quippè Sacerdos typum Christi qui perfectus est in salutationibus, psal. 26. & orationibus, quæ ad dextrã fiunt. Verumtamen postquam dixit, orate pro me fratres, &c. se reuoluit ad sinistram, iuxta Psal. Circuiui & immolaui in taber. eius ho. &c. pręparans se ad immolandum, quendam circuitum facit, se igitur cõuertit tũc ad sinistrã, quæ imperfectior & infirmior ad est, notandũ imperfectionẽ cuiuslibet Sacerdotis, præter Christum. Hinc est, ꝙ præmissa verba dicẽdo, obsecrat tãquam imperfectus, & peccator, & indigens aliorũ auxilium impendi sibi ab aliis siue beneficiũ orationis. Secundò quoque, reuoluitur tunc à sinistra, vt per hoc significet tristitiam de passione Christi, ad quam repræsentandam statim intendit. Tristitia enim rectè per sinistram significatur: iuxta illud Apostoli, à dextris & à sinistris per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam. Debent etiam 2. Cor. 7. fieri illæ volutiones & reuolutiones, ante medium altaris, iuxta Eccle. 15. illud, In medio ecclesiæ aperuit os suum, &c. In quo & illud cõ Cant. 3. memoratur, quod Redemptor noster, iuxta Salomonem, corp⁹ suum media charitate constrauit propter filias Hierusalem. Et attendite, quia quidam dicto Dominus vobiscum, ab altare reuoluti, dicunt oremus, stantes ante medium altaris, per hoc insinuantes se loco in manifesto & populo conuenienti orare, scilicet ante medium altaris, quodq; populus debet de medio cordis orationes ad Deum effundere. Alij verò ad dextrum cornu altaris, vbi orationem præferre debent, dicunt, oremus, vt sic inter insinuationem & orationem nullum actum alium interponant, & vt ibi præcedat orandi insinuatio, vbi mox subsequi ipsa oratio, & orantis populi esse debet intentio.

SVMMA.

1 *Oratio nostra à Deo incipere, ab eodem terminari debet.*
Missæ offic. cur ab oratione incipiat, & in gratiarum actionem terminetur. ibid.
2 *Orationes cui competat dicere. Sacerdotes qui dicantur, ibidem.*
Dominus vob. cur à sacerdotibus præmittatur omnibus orationib. ibi.
3 *Oratio habenda est breuibus.*
4 *Oratio, vnde dicatur, & vnde originem habuerit.*
5 *Orationum verba, qualiter intelligantur.*

De oratione seu collecta. CAP. XV.

1 SAlutatione p̄missa, subiiciuntur orationes, quia † enim omnis nostra oratio à Deo inchoata, circulariter per ipsum terminari debet, ideò Missæ officium incipit in oratione, & terminatur in gratiarū actione. Vnde videndum est, quis debet orationes dicere, Qualiter & pro quib. sit orādū. Quid sit oratio. Et qñ. Et vbi. Et versus quam partem orationes dicēdæ sint. De mutatione Sacerdotis ab vna parte altaris, ad alterā. Vnde orationes dicātur, vnde originē habuerint. Qualiter verba eorum intelligantur. Qualiter orationes terminentur. Quare vocentur collectæ. Quæ & quot orationes dicendæ sunt & de inuētorib. earum. Quomodo Pontifex vel Sacerdos illas dicēs stare debet.
2 Circa † primum notandum est, quod ea quib. populus immediatè ordinatur ad Deum, Sacerdotes tātū dicūtur, qui sunt mediatores inter Deum & populum, quorū quidā dicūtur publicè spectātia ad totū populū, in cuius persona ipse sol⁹ ea Deo proponit, sicut & sunt orationes & gratiarū actiōes, quidā priuatim, quę ad officiū eius tantū spectāt, vt cōsecrationes huiusmodi orationes, quas ipse pro populo facit, non tñ in persona populi orans, & in omnib. præmittit Dominus vobiscum, vt mēs populi Deo coniungatur, & quia populus in his, quæ ad Deū pertinent sacerdotē ducē habet, ideo in fine cuiuslibet suæ orationis populus consentit, respondēs amē: vt iā dicetur, propter qđ & omnis oratio altè terminatur, etiā si priuatim fiat. Sanè orandum
3 † est breuib. verbis, non in multiloquio, vt iam dicetur x.j. di oīa. xiiij. di. sit rector. prope fi. Vnde & Græci parū & frequenter orant, sed in lachrymis & in puritate cordis, nō in voce clamosa, sed in mentis intentione & lachrymarū cōpunctione, sic ī cōspectu diuinę maiestatis & Angelorū, oportet nos esse, vt mēs

psalm.6. nostra voci concordet,iuxta illud Psal.Exaudiuit Dominus vo
psalm.50 cem fletus mei.Et iterū Sacrificium Deo spiritus cōtribulatus,
&c.Debet etiā oratio esse deuota,nā omniū creatori cum deuo
tione est supplicandū Dum autem sacerdos altè dicit orationē,
alij non debent verbis orare,sed illā orationem attēdere,& ad
eam respondere amen.pro quib.sit orandum,dicetur in vj.par.
sub titu.de parasceue.Quid sit oratio,& qua hora,& vbi horæ
canonicæ dicendæ sunt, & versus quam partē orandū est,dice-
tur in procem.v.partis.Quid significet oratio, quæ dicitur ante
epistolā,dicetur sub tit.de sessione Episcopi.Sanè sacerdos dū
Exod.30 orat,ad dextrā consistit altaris,iuxta illud Exod. Deprecabitur
Aaron super cornu altaris,& placabit super eum in generatio-
nib.suis,in hoc illud signans,quod fuerat prophetatū Deus ab
Abac.3. austro veniet:Christus,n.Iudæos docuit,ad quos à patre missus
fuit,quia dextra Iudæos,gentiles sinistra figurat,& quoniam lę
titia per dextram tristitia verò per sinistram designatur, id-
circò ad dextram partem altaris primum accedit, vt gaudium
dominicæ natiuitatis ostendat. Deinde dicturus euangelium,
ad sinistrum cōuertitur,vt tristitiam passionis insinuet.Sed ite-
rum redit ad dextram,vt gaudium resurrectionis annuntiet.de
hoc aliter dicetur sub tit.de mutatione sacerdotis. Rom. verò
Pontifex oraturus,ad sedem post altare,vel alius Episcopus ad
latus altaris ascendit,& stans collectam pronuntiat quam in li-
bro legit aperto,& deinde sedet,quia sicut Euangelista testatur,
Lucæ.4. venit Iesus in Nazareth,vbi nutritus fuerat,& intrauit secundū
consuetudinē diei sabbati,in synagogā,& surrexit legere,& tra
Esaię.4. ditus est ei liber Esaiæ prophetæ,quē vt aperuit,inuenit locum
vbi scriptum erat,Spirit⁹ Domini sup me,propter qđ vnxit me,
& cum plicuisset librum,reddidit ministro& sedit.Rurs⁹ pōtifex
ad lat⁹ altaris,vsq; ad dictum offertorium morat̃,vt dictum est
sub tit.qualiter Eps vel Sacerdos.†Sequitur videre vnde oratio 4
dicatur,& vnde orationes originem habuerunt. Et quidē dici-
tur oratio,ab orando,eò ꝙ per eā populo bona corporis,& ani
mæ orando petuntur.Licet.n.dominus sciat,quibus egemus,o-
rare tñ debemus,prout dicetur sub oratione Dominica,orat
enim Sacerdos,pro bonis,vt adsint,& pro malis, vt absint. desi-
Apoc 8. gnantur autē orationes,in Apoc.per fumum aromatum,q ascē
psal.39 dit in cōspectu dñi de manu Angeli.Christus.n.ver⁹ homo pro
Heb.5. pter nos passioni deditus,cuius illa vox est,holocausta etiā pro
delicto nō postulasti,tunc dixi,ecce venio semper pro nobis o-
rabat,quia secundum Apost.exauditus est in omnib.pro sua re
uerentia.† Qualiter verba orationum ītelligēda sint,videamus. 5
equidē,quod in quibusdā codicib. continetur , prosit huic,vel
illi

illi sancto talis oratio ad gloriā & honorem, sic intelligi debet
ꝙ ad hoc prosit, vt illi magis ac magis in fidelib. glorificētur,
aut etiā honorētur in terris, extrà de celeb.mis.cū Marthę.pro-
pe fi. Cùm enim ipsi sint perfectè beati, omnia eis in cęlis ad vo
tum succedūt, vnde nō egent nostris orationibus, imò iniuriā
facit martyri, qui orat pro martyre, licet plerique reputent non
indignū sanctorū gloriā posse vsq; in diē iudicij augmētari, &
ideò ecclesiam interim ritè pro posse augmentationē glorifica
tionis eorū, optare. Quia autē post finē orationis subiungitur, Ioan. 14
per Dominum nostrū Iesum Christū filiū: illud significat, quod
ipse in euangelio dicit, Quicquid petieritis patrē meū, in nomi
ne meo, fiet vobis. Orat enim sacerdos ad Deū patrē, vt per fi-
liū suū, qui Dominus noster est æqualiter, sicut pater, oratio ꝑ-
7 ficiatur. Hinc † enim est, ꝙ omnis oratio generaliter ad patrē di Rom. 5.
rigitur, & terminatur in nomine filij. Non enim per aliā viam
ad nos æterna Dei beneficia possunt decurrere, quàm per eū, Ioan. 14.
qui est mediator Dei & hominū homo, Christus Iesus. x. d. quo
niā, sicut per med antē crystallū mittitur ignis in escā superpo
sitā à Sole lōginquo. Et sumptum est hoc de Epistola ad Ro. vbi
dicitur, Gloriemur in Deo, per Dominū nostrū Iesum, nemo
enim venit ad patrem nisi per me. Et ipse alibi dicit, Si quid pe-
tieritis patrē, in nomine meo, dabit vobis. Et nota quòd † Iesus
est propriū nomen, prout dictum est in proęmio secūdæ patris.
Quod verò sequitur, qui tecū viuit & regnat in vnitate spiritus
sancti, &c. ita potest intelligi, in vnitate spiritus sancti, hoc est,
vnà cū spiritu sancto, nā pater, & filius & spiritus sanctus, sunt
vnū. Vel in vnitate spiritus sancti, hoc est, in spiritu sancto, qui
est vnitas patris & filij: & amor, & connexio vtriusque. Possunt
etiam sic exponi præmissa verba, per Dominū nostrū, &c. vt sit
sensus, O pater, exaudi per filium tuum, qui hoc vult & potest,
vult, quia viuit, potest, quia regnat, viuit inquam, & regnat tecū
in vnitate spiritus sancti, non quidē viuit & regnat, vt tyrannus
spiritu iniquitatis, sed viuit & regnat Deus spiritu benignatis.
Quod verò sequitur, Per omnia secula seculorum vel consecu
tiuè, vel antinomaticè intelligi potest. Consecutiuè, sicut ge-
nerationes generationum, quasi dicat, per omnia secula secu-
lorum sibi inuicem succedentium. Dicuntur enim secula, quia
8 sequuntur, nam aliis discedentibus alia sequuntur. Antinomati
cè, sicut cantica canticorum, & est sensus, sicut ante omnia secu
la filius cū patre in vnitate spiritus sancti, in deitate vixit & fuit,
ita & in præsenti seculo & in futuro, vbi iusti cum S. Angelis per
manebunt, & iniusti cum diabolis cruciabūtur, credatur æqua-
liter viuere cum patre & spiritu sancto & nullo fine concludi.

P 2

†Sequitur amē quod verbum optantis vel affirmātis, ostēdit affectum vel cōsensum, vt præmissum est. populus enim assentiēs voci Sacerdotis, qui dixit, per omnia secula seculorū, assentit, ꝙ seculū per eū creatum est. Vnde in fine psalmorū, vbi nos dicimus, fiat fiat, Hebræus dicit, amen amen. Et Christus in euāgelio, sępè dicit amen amen, id est, verū dico vobis. Respicit ergo ad formā orationis, vt quod oratur, optetur, vel admodum conclusionis, vt quod concluditur affirmetur, verbi gratia, cùm Sacerdos orans dicit, *Da nobis quæsumus Domine, salutē mētis & corporis*, populus respōdet, amē, id est, fiat, & cùm Sacerdos concludit, qui tecum viuit & regnat in vnitate spiritus sancti Deus per omnia secula seculorū, populus affirmādo respondet, amen, id est, verum est, vel amen interpretatur veritas, vt in Apocal. hoc dicit amen. testis fidelis. de hoc dictum est in præcedenti tractatu. Circa †terminationem collectarū, notandum est, ꝙ in eis quandoque dirigitur sermo ad patrem, quandoque ad filium, quandoque ad spiritum sanctum & quandoque ad totam Trinitatē. Si sermo ad solum patrē dirigitur, nō habita mētione de filio, neq; de spiritu sancto, tunc dicetur in fine, per Dominum nostrum Iesum Christū filiū tuū, qui tecum viuit & regnat in vnitate spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorū, siue per eundē, & eiusdem, vt in illa oratione, protector in te sperantium, &c. Si verò fiat mentio de filio, vel de spiritu sancto, refert an ante finalem partem orationis, an in fine ipsius fiat mentio de filio. Si verò dirigitur ad patrem, habita mentione de filio ante finē: tunc dicitur in fine per eundem dominum nostrū, &c. vt in illa oratione: Deus qui de beatæ Mariæ virginis, &c. Si in fine, tūc subiicitur immediatè, qui tecum sine, per eundem, & eiusdem, vt in illa collecta S. Stephani: Omnipotēs sempiterne Deus, qui primitias martyrum. Et in illa, Deus qui salutis ęternę, vel dominū nostrū Iesum Christū, siue per, vt in illa collecta, Deus, qui nos redemptione, quæ dicitur in vigilia Natalis. & in illa, Illumina quæsumus, quæ dicitur in Epiphania, vel Iesus Christus dominus noster, vt in illa, Deus, qui ad æternā, quæ dicitur feria tertia post Pascha, & in secreta illa, Ipsi tibi. quæ dicitur in cœna Domini. Si verò in oratione quæ ad patrem dirigitur, fit mentio de spiritu sancto, dicitur in fine per dominum nostrum, sed tunc dicitur ibi in vnitate eiusdem spiritus sancti Deus, vt in illa, Deus qui corda fidelium. & in illa, Adsit nobis quæsumus virtus spiritus sancti, &c. Quòd si fiat ibi mentio de spiritu sancto & posteà de filio tunc subiicitur in fine immediatè, qui tecum, vt in illa oratione, Mentes nostras quæsumus domine paracletus, & in illa;

Vrę

Vre igne,&c.Rursus,quando ad Patrem dirigimus sermonē, orando vt ipse det nobis spiritum viuificandi,vel huiusmodi: tunc dicitur,per dominum:siue per eundem,vel eiusdem, vt in illa oratione quæ dicitur in benedictione cinerū:Deus qui humiliatione,&c.& in illa quæ dicitur in benedictione fontis,Omnipotēs sempiterne Deus,respice,&c.Si autem sermo ad filium dirigatur,vt in illa oratione,Excita domine potentiam tuā,& veni,& similiter in aliis collectis,de aduentu domini.& in illa,Deus qui virginalem aulam,tūc dicitur in fine, qui viuis&regnas cū Deo patre,in vnitate spiritu sācti Deus, &c.Et si fiat ibi mentio de patre,tunc dicitur, qui cum Deo patre,&c.vt,in illa oratione canonis,Domine Iesu Christe fili Dei,&c.Si verò sermo dirigitur ad spiritum sanctum,dicūt quidam,ꝙ tunc dicitur in fine,qui cum patre & filio viuit, &
11 regnat Deus,&c.Veruntamen †omnis oratio dirigitur ad patrem vel ad filium,& nulla ad spiritum sanctum, quia spiritus sanctus est donum, & à dono non petitur donum,sed potius à largitore doni,petitur,ergo à patre.& filio, & ad eos sermo dirigitur,tanquam ad donatores, & non à spiritu sancto,qui est donum & pariter ab vtroque procedit. Si autem ad totā Trinitatem sermo dirigitur,tunc dicitur in fine per dominū siue per eundem,& eiusdem,vt in illa oratione canonis, Suscipe sancta Trinitas, & in illa quæ dicitur in fine Missæ Placeat tibi sancta Trinitas, in quibus dicitur per Christum dominum, quod succedit in orationibus in locum per dominū nostrum causa breuitatis Idemque in oratione, quæ ad Deū patrem dirigitur de eo mētio fiat,vt in illa, Omnipotēs sempiterne Deus,qui dedisti famulis tuis,tunc dicunt quidā,qui viuis & regnas Deus,per omnia secula seculorū.Alij verò intelligentes quod oratio ipsa ad Deum filium dirigatur dicunt tunc qui viuis & regnas in vnitate spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum.& in illa oratione Fideliū Deus omniū conditor tota nanque Trinitas cōditor & redemptor est,licet Christus propriè sit redēptor.Potest etiā dici ꝙ oratio quæ ad Trinitatē dirigitur cōcluditur sine aliqua personarum distin. sic,qui viuis & regnas Deus per omnia secula seculorum. Vel conuertat orans sermonē ad se,vel ad populū dicēs.quod ipsa pręstare dignetur,& sic etiā cōcluditur in orationibus &benedictionilibus. Sanè in oratione in qua sermo dirigitur ad caput ecclesiæ sic videtur debere dici qui viuis &regnas, cum Christus sit caput ecclesiæ,extrà de sacra vnct.cap.j.sed non est ita.Tota nāq; Trinitas est caput ecclesię ideoq; dici debet
12 per dominum nostrum.in exorcismis † verò ad expellendum

dæmonē aliter dicitur, quoniā in aquæ benedictione dicitur, per eum qui venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem. Similiter & in catechismis dicitur, qui vēturus est, &c. quàm citò enim diabolus audit Christum esse venturū iudicare seculū per ignē, fugit, timens iudiciū ignis, quia scit se post diē iudicij æterno igne premēdum. eadē quoque ratione dicit magister Gilbertus quod orationes in exequiis mortuorū debent simili modo finiri, cōmunis tamen vsus ecclesię tenet, vt dicatur: Per Dominum nostrū, &c. in illa tamē oratione, Fidelium Deus omnium conditor, debet dici, qui viuis & regnas, &c. vt præmissum est. & aduerte, ꝙ orationes in laudibus, in Missa, & in Vesperis, sub eodē & solēniori tono dicuntur pro eo, ꝙ illæ horæ solēnius & festiuius in ecclesia dicūtur, in aliis verò horis & officiis alius tonus minus solennis seruatur, tum quia minus solenniter dicuntur, tum quia illæ ad aliū referri possunt signatū. Omnibus autē orationibus, pręterquā in exorcismis præmittitur, oremus, non tamen semper Dominus vobiscum, vt dictum est in præcedenti. Sequitur videre † quare orationes, quæ circa principium Missæ dicuntur, collectæ vocentur. & quidē ideò, quia sacerdos qui fungitur lega 13
tione ad Deum pro populo: in eis petitiones omniū in vnū colligit, & cōcludit, vt eas ad Dominū referat, propriè tamen dicuntur collectæ, quæ super collectū populū dicūtur, puta in processionibus, vel dū colligitur populus ad stationem faciendam, vt de vna ecclesia procedāt ad altare. lix. di. quoniā. de cō se. di. v. cōuenit. In vrbe nanque quælibet ecclesia stationalis habet aliquā ecclesiam sibi vicinā, in qua colligitur populus die stationis, & ibi dicitur collecta super populū collectum, & inde omnes simul ad ecclesiam, in qua fit statio, accedunt. Vnde in cōcilio Agaten. de cōse. di. v. conuenit. in fin. dicitur qđ plebs collecta oratione ad vesperā dimittatur ab episcopo, cū benedictione, & est sumptū hoc nomē de Leuitico, vbi scenophegia, quæ est vltimū festorum legalium, collecta vocatur, pro eo quia in fructuum collectione fiebat & figurabat futurā operum nostrorum collectionē cum dicetur, Ecce homo, & omnia opera eius cum eo. Orationū † varij fuerunt doctores, 14
quarum numerus & varietas intantū excrescebat quòd octauum Africanum cōcilium constituit, vt nullæ preces vel orationes, vel Missæ vel præfationes vel cōmendationes, vel manuum impositiones dicātur, nisi in cōcilio fuerint approbatę. Et Gelasius Papa tam à se quā ab aliis appositas preces dicitur ordinasse. B. Greg. seclusis his quæ nimia vel incōgrua videbātur, rationabilia coadunauit, cōgrua multa nihilominus ꝑ se

necessa

15 necessaria superaddens. Cæterùm, quidam † modum & ordinē
exeedentes, in tantum orationes multiplicant, vt auditoribus tā
tum tædium generent & fastidium, quasi Deus & homo, verbo
rum multitudine flecti possit, vt præmissum est. de conse. dist. v.
nō mediocriter. cùm econtrà Esaias dicat, Cùm multiplicaueri *Esaię 1.*
tis orationes vestras non exaudiam. Et Dominus in euangelio
dicat, Cùm oratis, nolite multū loqui sicut Ethnici faciunt. Pu- *Mat. 6.*
tāt enim in multiloquio exaudiri. Vnde cùm ei dixissent Aposto
li, Domine doce nos orare, cōpendiosam eos orationē docuit,
Pater noster, &c. Huiusmodi ergo orationis formam sequentes
sacerdotes in Missa septenarium orationis numerum non excę-
dunt. Nam Christus septem petitionibus omnia corpori & ani
mæ necessaria cōprehendit in illa, prout sub eo dicetur, quia ve
rò numero Deus gaudet impari, quidam obseruant, vt impares
dicant in Missa orationes, videlicet, vel vnam tantum, sicut vna
epistola, vel vnum euangeliū dicuntur, & iste numerus est ordi
narius, vel tres, vel quinque, vel septem. Vnum, ad designandum
fidei vnitatē, vel vnitatis sacramentū. Tres, ad significādum my
sterium Trinitatis, & quia Christus ter in passione orauit dicēs,
Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Quinq;, ad designā
dum quinq; plagas Christi, seu in quinq; partitā Christi passio-
nē. Septē, ad designandū spiritū gratiæ septiformis seu septem
dona Spiritus sancti. Deus enim diuisionē & discordiā detesta-
tur. Vnde cùm cæterorum dierū operib. benediceret, operibus
tamen secūdæ diei benedixisse nō legitur, eò quòd binarius nu
merus primò ab vnitate recedebat, & ab eo cęteri diuisibiles nu
meri originem sortiuntur, & impar numerus mūdus est. xxxij.
16 qu. 1. nuptię. Et nota, quòd in summis † festis tātūmodo dicitur
vna collecta, nisi fortè eadem die aliud festum occurrat. Scien-
dum quoque est, quòd totidem collectę & eodem ordine dici
debent in secreta, post communionem, quot pręcesserunt ante
epistolam in exordio Missę, nec plures, nec pauciores, finis nan-
que debet suo principio & quilibet post communionē collectę
& secretelę pręcedentibus conuenire. Cauendum est etiā, quia
si collecta pro defunctis ītermisceatur in Missa quę dicitur pro
viuis, nō finalis, sed penultima, vel antepenultima dicatur, quia
finis debet ad suum principium retorqueri, de cōsecratione di-
stin. j. Episcopus. Semper enim facienda est memoria pro defun
ctis, prout dicetur sub decima particula secretę, super verbo,
Memento etiam Domine, &c. quia etiam viuorum & etiam san
ctorum, in quorum honore celebrantur, qui in vita glorię vi-
uunt, auxilio egent. Sed in Missa pro defunctis intermisceri nō

debet collecta pro viuis: etiam, vt quidam dicunt, illa communis, Deus qui viuorum dominaris, &c. ab August. composita ad notandũ, ꝙ defuncti iuuare nequeunt viuentes in hac vita, nec etiam implorare æternã vitam: licet ipsi iuuari valeant ab vtrisque. In Missa tñ pro defunctis potest, vt quidam dicunt, esse penultima collecta de sanctis: & econuerso. Inno. Papa primus cõposuit quatuor collectas pro mense Septembri. Innocentius verò papa tertius composuit illam: A cunctis nos quæsumus Domine, mentis & corporis defende, &c. In † ecclesia Lateran. nũ 17
quam dicitur oratio, sed in Missa & in omnibus horis loco orationis alta voce pronuntiatur oratio Dominica, quæ in nouo testamento prima oratio fuit. Nam & in primitiua ecclesia sic fiebat. † Sanè pontifex seu Sacerdos dum orare seu orationem 18
dicere incipit, manus eleuat, & extendit, iuxta illud He. 12. Manus remissas erigere, & genua debilia roborare: & Romano põtifici, & etiam aliis Episcopis in multis ecclesiis ministri adstantes, eleuatas manus sustentant quæ manuũ eleuatio à lege sumpsit exordium. Legitur enim Exod. 16. c. & xxxvj. dist. si quis. ꝙ cùm Israel pugnaret aduersus Amalech in deserto, Moses ascẽdit super verticem collis: cùmque leuaret manus, vincebat Israel, si verò paululum remisisset, Amalech populum superabat: Aaron autem & *Hur* sustentabant manus eius, ex vtraque parte. Legitur etiam 3. Reg. cap. 8. quòd Salomon stetit ante altare Domini in conspectu ecclesię Israel: & expandit manus suas in
Act. 1. cœlum orans pro populo. & Genes. 4. Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum. Eleuatio autem ipsa, repræsentat, quòd Christus eleuatis manibus ferebatur in cęlum. Vel eleuat
Psa. 140. manus ad instar Saluatoris in cruce pendentis. Vnde illud: Eleuatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. *E*xtensio verò manuum ideò fit. Nam Christus cùm expandisset manus in
Luc. 23. cruce, pro persecutoribus orauit, dicens, Pater mi, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt: moraliter instruens, quia Christus
Ioan. 6. semper paratus est recipere pœnitentes. Iuxta illud quod ipse promisit: Omnis qui venit ad me, non eiiciam foras. Quidam tamen perfidi hæretici derident huiusmodi manuum extensionẽ,
Esaiæ 1. propter illud Esa. Cùm extẽderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis.

SVMMA.

1 *Epistola, quid. Vnde dicatur, & quid significet.*
2 *Epistola vbi debeat legi.*
3 *Epistola cur præmittatur* Euangelio.
4 *Diaconus lecturus Epistolam, à quibus, & quot comitetur.*
5 *Epistolam legens, quo flectere vultum debeat.*

Epist

6 *Epiſtola ſumpta ex libro Moſi vel Salomonis qualiter terminetur.*
7 *Epiſtolam legere non poteſt quis niſi fuerit ſubdiaconus.*
8 *Miniſterium verbi Dei eſt triplex.* 9 *Sedendi vſus, vnde.*
10 *Lectiones Apoſtolicas & Euangelicas: quis primum ſtatuerit debere dici ante ſacrificium.*
11 *Euangeliorum, Epiſtolarum, & prophetiarum varia eſt terminatio.*

De Epiſtola. CAPVT XVI.

1 ORatione finita, dicitur Epiſtola, † quæ ſignificat doctrinã Apoſtolorum. Eleganter autẽ illam præcedit oratio: quia legitur Luc. 10. c. Rogate Dñm meſſis, vt mittat operarios ſuos in meſſem ſuã. Sanè Epiſtola Græcè & Latinè ſupermiſſio, vel ſuperogatio: dicitur ab epi quod eſt ſupra, & ſolon, miſſio. * Miſſa enim eſt ab Apoſtolis ſupra legẽ Moſi, ſupra Pſalmiſtas & prophetas, ſupra Euangelium, ſicut & propheriæ ſupra legẽ: vnde & literæ de vna perſona ad aliam miſſæ appellãtur Epiſtolæ, ſ. ſupra miſſæ, quaſi miſſæ ſupra, ſeu præter id, quod refert nũtius viua voce: ſicut & Apoſtolus ſupra id, quod dixerat Ephe-
2 ſiis, Corinthiis & aliis, Epiſtolas mittebat. Legi debet † Epiſtola ſecundum magiſtrum Petrum Antiſiodoren. in dextra parte eccleſiæ: quia Chriſtus primò venit ad Iudæos, qui dicebantur in dextera eſſe. Melius tamen fit in medio eccleſiæ pro eo, quòd Ioannes fuit medius inter Apoſtolos & prophetas, vt iã dicetur. Dicitur quoque Epiſtola in loco inferiori. Euangelium in ſuperiori, & ſuppoſito panno, de quo ſub euangelio dicetur. Præmit-
3 titur † autem epiſtola euangelio. Epiſtola nanque deſignat officium, quod Ioannes ante Chriſtũ exercuit, qui præiuit ante faciẽ Domini parare vias eius, ſicut ipſe teſtatur. Ego, vox clamantis in deſerto, parate viam Domini. Ioãnes ergo quaſi ſubdiaconus & ſubminiſter illius, qui de ſe dicit, Non veni miniſtrari. Vnde ſicut prædicatio Ioãnis præceſſit prædicationem Chriſti, ita epiſtola euangelium præcedit. Gerit quoque epiſtola, figuram legis & prophetiæ, quæ Chriſti aduentũ præceſſerunt, ſicut ipſa euangelium præcedit. Præceſſit quidem Lex euangelium, ſicut vmbra lucem, ſicut timor charitatem, & initium perfectionem.
4 Sanè † ſubdiaconum epiſtolam lecturum vnus tantum comitatur acolytus, quia prædicationem Ioãnis pauci ſecuti ſunt, quoniam lex neminem ad perfectionẽ ducit, ſed diaconum euãgelium lecturum, tam ſubdiaconi quã acolyti & cęteri comitantur, quia prædicationem euangelij, quę perfectionẽ facit, plurimi ſuſceperunt. Dici etiam poteſt, quod per ſubdiaconi & diaconi ad legendũ proceſſum, duplex Chriſti manifeſtatio per duplicem eius aduentũ ſignificatur, quorum primus vnum tantũ

Luce 1.
Mat. 20.

habuit præcurſorē,ſ. Ioannem, qui per ſubdiaconum præcedē-
tem ſignificatur. Secundus duos habebit, videlicet, Enoch & He-
liam : qui per duos vel plures præcedentes diaconum figurantur.
tur. Facies autem † epiſtolā legentis reſpicere debet altare, quod 5
Chriſtum ſignificat, quia Ioannis prædicatio ſe & alios dirige-
bat in Chriſtum, de cuius vultu iudicium, & ęquitas procedunt.
extra de eccl. ben. vt noſtrum. Is verò, qui pręcedit ſubdiaconū
euntem legere, non vertit faciem ad legentem, quia Ioannes nō
ad ſe audientes, ſed potius ad Chriſtum dirigebat. Sed qui dia-
conum euntem legere præcedebant, nunc reſpiciunt ad euan-
gelium, & ad faciem recitantis. Primò, vt ex mutua vtriuſque in-
ſpectione, amor & charitas Chriſti notetur, qui in Euangelio
Eſai. 44. prædicatur. Secundò, vt ſe eſſe conteſtes euangelicæ doctrinæ
oſtendant, ſicut legitur in Eſa. Vos eſtis teſtes mei, dicit Domi-
nus. Quia verò Ioannes fuit limes præcedentium, & ſubſequen-
Lucæ 16. tium, medius inter Apoſtolos & prophetas. Nā lex & prophetæ
vſque ad Ioannē, & ex eo regnum Dei euangelizatur. Ideò epi-
ſtola nec ſemper legitur de prophetis, nec ſemper de Apoſtolis,
Ioan. 1. ſed interdum ſumitur de veteri teſtamēto, interdum de nouo.
Ioānes enim, cuius vocē repræſentat epiſtola, cū antiquis Chri-
Ioan. 1. ſtum prædixit futurum, dicens: Qui poſt me venit, ante me fa-
ctus eſt, & cum modernis Chriſtum oſtendit repræſentem, di-
cens: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Interdum
ergo ſumitur de Apoſtolis: quia licet eorum doctrina non prę-
ceſſerit euangelium: tamen ad vitam æternam refertur: ſicut lex
& prophetia: & interdum de veteri teſtamento: rarò tñ, quia ve-
lum templi eſt ſciſſum, nec ponendum eſt ante oculos velum.
Epiſtola tñ non legitur de quinque libris Moſi, quia in illis tem-
poralia promittebantur. In cuius ſignum lectiones de illis ſum-
ptæ terminantur in grauem accentum, vt iam dicetur. Conſide-
randum † autē eſt, quod quando lectio vel epiſtola de libris Mo- 6
ſi, vel Salomonis ſumitur, nomen eorum recitatur, vt dicetur in
procemio vj. partis. Itē in epiſtolis, quæ ſumuntur de prophetis,
vel de Actibus Apoſtolorum, ſiue de Apocalypſi ponitur in prin-
cipio hæc oratio, In diebus illis, & in fine dicitur, ait Dominus
omnipotēs, eò quòd in libris illis hoc ſæpe ſcriptum inuenitur.
Eadē etiam ratione, dicitur in epiſtolis Iacobi & Petri, Chariſſi-
mi, & in epiſtolis Pauli, fratres, & in Chriſto Ieſu Domino no-
ſtro. In epiſtola tamen ad Hebræos dicunt quidam non debere
Hebr. 3. apponi, Fratres, eò, ꝙ Apoſtolus ſuſpectus erat Hebræis, ſed me-
lius vt eſt, apponatur, quoniam quidam boni erant inter eos, vt
ipſe eos in quodam loco eiuſdem epiſtolæ vocat fratres. Pro-
pter præmiſſam etiam cauſam dicitur in euangelio. In illo tem-
pore

pore: propriè tamen loquẽdo nulla epiſtola eſt de veteri teſta mento: ſed illæ lectiones vocãtur. Porrò licet in epiſtolis, quæ de Apoca. leguntur dicantur: Lectio lib. Apocalypſis beati Ioannis Apoſtoli, in quibuſdam tamen Eccleſiis, & Apoſtoli illud verbum beati. Certum enim eſt, ꝙ beatus Ioannes præcipuè fuit inter apoſtolos à Chriſto dilectus. Dilectio autem Dei, bonos nos efficit, quia beatus, quem elegiſti & aſſumpſiſti. Hac ergo conſideratione, cum ſicut cæteros ſanctos ſuperuacaneum eſt beatitudinis titulo ſanctum oſtendere, & Solem quodammodo facibus adiuuare. vj. qu. j. cap. omnia. cum ipſe velut titulus per ſe patens effectum beatitudinis, ſcilicet dilectionem Dei euidenter præ cæteris ſit fortius. Cæterum nul- *Pſal. 64.*
7 lus debet † epiſtolam ſolenniter in Eccleſia legere, niſi ſit ſubdiaconus, qui ſi fortè defuerit, dicatur à diacono, de quo dictum eſt in ſecunda parte ſub tit. de ſubdiacono, & de diacono, vel etiam à ſacerdote. Melius enim eſt, vt ſacerdos etiã miſſam cantãs, illam legat, quàm ſi ab acolyto vel alio inferioris ordinis legatur. Circa hoc autem notandum eſt, ꝙ populi inſtructio fit per verbũ Dei, quod quidem à Deo per eius miniſtros ad populũ peruenit, & ideò ea quæ ad plebis inſtructionem pertinent, nõ à ſacerdote, ſed à miniſtris dicuntur. † Mini- *Rom. 10.*
8 ſterium tamen verbi Dei, triplex eſt. Primum, authoritatis, qđ cõpetit Chriſto qui miniſter dicitur, Matth. 7. Erat enim ſub poteſtate docens. Secundum manifeſtæ veritatis, quod cõpetit prædicatoribus noui teſtamẽti, de quo dicitur in 2. Cor. 3. Qui & idoneos fecit miniſtros. Tertiũ, figurationis, quod cõpetit prædicatoribus veteris teſtamẽti, ideòq; doctrinã Chriſti ꝓponit diaconus. Doctrina verò prędicatorũ veteris teſtamẽti, ꝓponit̃ per ſubdiaconos. Nec obſtat, ꝙ aliquãdo ꝑ eos legitur loco epiſtolæ aliquid de ipſo veteri teſt. quia prędicatores noui teſta. etiã vetus prædicãt. Cæterũ doctrina prædicatorũ veteris teſtamẽti, nõ ſemper legitur, ſed illis diebus, quibus præcipuè cũ figuratio noui & veteris teſtamẽti deſignat̃, vt in ieiuniis quatuor tẽporum, & quando aliqua celebrãtur, q̃ in veteri lege figurata ſũt, ſicut paſſio, natiuitas, baptiſmus, & aliqđ huiuſmodi, & quoniã vtraq; doctrina ordinat ad Chriſtũ & eorum, qui præibat, & eorũ, qui ſequebãtur, ideò doctrina Chriſti poſtponitur quaſi finis. Cum autem dicitur Epiſtola, genua nõ flectimus, cùm ad nouum pertineant teſtamentũ, imò ſedemus, quia doctrina in ſilentio & quiete audienda eſt. Vſus *Mat. 21.*
9 † etiam ſedendi à veteri teſtamẽto aſſumitur, ſicut in Eſdra legitur. Milites tamen ſtare cõſueuerunt, quando epiſtolæ Pauli legũtur in honorẽ eius, quia miles fuit: vnde in ſignũ militiæ

ſuæ

ſuæ depingitur cũ enſe in manu, vel ideò, quia ipſe ſuã prędica
tionem Euangelium nominauit. Et eſt ſciendũ, quòd nunquã
in quadrageſima legitur epiſtola Pauli: niſi tantũ in cœna do-
mini: quia ad nouũ pertinet teſtamẽtũ. † Sanè lectiones apo- 10
ſtolicas & euangelicas, quis primò ante ſacrificiũ dici debere
ſtatuerit, non omnino certũ eſt. Creditur tamen, quòd primi ſuc-
ceſſores Apoſtolorum, eò quòd in illis eadem ſacrificia celebrari
iubẽtur. Quæritur autem, quare † prophetias voce inferius 11
deflexa: euangeliũ verò ac epiſtolam, vocẽ exaltãdo, finimus?
Reſpõdeo per prophetiam, quæ eſt in veteri teſtamẽto, ſyna-
goga, quæ inclinata eſt, & cecidit intelligitur, ideoq; inclinan
do vocẽ, & quaſi cadẽdo prophetia finitur. Hinc etiã eſt, quod
ſynagoga depingitur, quaſi fracta haſta vexilli, per euangeliũ
verò & epiſtolã eccleſia militans repræſentatur, quæ exaltata
eſt & ideò illa cũ exaltatione vocis finiuntur. Prætereà, in vete
ri teſtamento tẽporalia & caduca promittebantur, in cuius fi
gura lectiones in grauẽ accentũ terminantur, in nouo verò te
ſtamẽto ſpiritualia & æterna, in cuius rei ſignum euangeliũ &
epiſtola in accentũ terminãtur acutũ. Quædã tamẽ lectiones
de veteri teſtamento ſumptæ, quæ in officio Miſſæ pro epiſto-
lis ſæpè legũtur, in acutũ terminãtur accentũ. & ſub tono epi-
ſtolari legũtur. Cum enim tũc in locũ epiſtolæ ſuccedant, me
ritò, & quo ad hoc, & quo ad nomẽ, illarũ debẽt imitari formã

ADNOTATIO.

*Miſſio.) Videtur author hoc verbũ minus duxiſſe à ſua etimo
logia, Dicitur enim epiſtoli, apo tou epiſtelein, quod eſt mittere,
quia ad abſentes mittitur. Vel, ſi mauis, epiſtoli, iuſſum manda
tum. N. Doard.

SVMMA.

1 *Subdiaconus, Epiſtola lecta, reuerentiam facit ſacerdoti, quaque id ſignificatione. & num. 3.*
2 *Subdiaconus ſacerdotem oſculatur, lecta Epiſtola.*

De reuerentia poſt lectam Epiſtolam facienda.

CAP. XVII.

POſt lectam † epiſtolam, ſubdiaconus cũ acolyto ad ſacer 1
dotem accedit illud inſinuans Matth. 11. quòd Ioannes cum
audiſſet in vinculis opera Chriſti, miſit duos ex diſcipulis
ſuis nõ credẽtes Chriſtũ eſſe Meſſiam, vt interrogarent illum.
Ioan. 1. Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Et reſpondens
Ieſus, ait illis, euntes annunciate Ioanni, quæ vidiſtis & audiſtis.
Cæci vident, &c. vt dicetur in vj. parte, ſub tertia dominica ad
uentus. Quia verò illi per viſa miracula cognouerũt hũc eſſe,
de quo eorũ magiſter prædixerat. Qui poſt me venit, ante me
factus

factus est, cuius non sum dignus soluere calciamenta sua: ideò pronus ad pedes calciamentum Rom. Pontificis subdiaconus
2 osculatur. præterea, quia dextra † Domini fecit virtutē, ideò sub- Psal 117
diaconus in quibusdā ecclesiis osculatur dextrā sacerdotis. Ad huc lecta epistola subdiaconus librum clausum episcopo repræsentat: ipse verò supra illum manum ponit, quam subdiaconus osculatur. Nempè episcopus Christum figurat, qui clausus liber repræsentatur, ad designādum, quòd solus Christus potuit aperire librum, & soluere signacula eius, in quo & ipse Christus & eius mysteria clausa erāt, donec cœpit ab ipso Christo per prædicationem euāgelij aperiri. Christus autē legē, in qua clausus tenebatur opere impleuit, qui non venit legē soluere, sed adimplere, quod significat manus impositio super librū. *Manus* enim, opus significat. Ipsa quoq; manus impositio, significat desiderū & promissionem credendi, & opere cōplendi, quæ lecta sunt Quia verò nemo accipit benedictionē in lege promissam: nisi qui cum amore qui per osculum designatur, opere perficit, quod sermones alios facere docet: ideò ad hoc designandum subdiaconus benedictionem accepturus manum Episcopi os-
3 culatur. † Rursus quia pontifex (vt præmissum est) Christū repræsentat, subdiaconus & cęteri debent ei actus suos humiliter subdere & ab ipso benedictionis gratiam postulare Vnde in Euangelio, cùm omnia benefeceritis, dicite, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus, & subsequenter episco- Luc. 7.
pus vel sacerdos subdiacono benedicit: quia & Christus cōmendauit Ioannem dicēs, Quid existis videre in deserto? prophetās etiam dico vobis plus, quàm prophetam. Amen, amen dico vo Mat. 11
bis, Inter natos mulierū, &c. Subdiaconus ergo post finem, diaconus verò ante principium lectionis ad sacerdotes accedit, & exhibet reuerentiam, quia lex finē accepit in Christo, sed euangelium originem sumpsit ab ipso, nam lex & prophetæ vsque ad Ioannem, Euangelium Christi & epistolæ post Ioannem. *In* missa verò prodefunctis subdiaconus lecta, epistola non venit in osculum manus, tum quia ibi cessat ratio supra dicta, tū quia Ioan. 1.
in illa missa quælibet solennitates subtrahuntur.

SVMMA.

1 *Sacerdos, in missa quare sedeat limita nu. 3.*
2 *Sessio ministrorum in missa quid notet.*

De confessione Sacerdotis, vel Episcopi & ministrorum.

CAP. XVIII.

1 ORatione finita † Sacerdos seu Episcopus sedet. Et est notādum, quòd in missæ officio trib. horis sedet, videlicet dum Epistola legit, de quo in ti. de mutatiōe sacerdotis dicetur. &

& dum responsoriū & alleluia cantantur, significans tres dies,
Luc.2. quib. Dominus sedit Hierosolymis in templo in medio docto
rum, audiens, & interrogans illos. Sedens autem stat conuersus
ad populum, vt ostendat potestatem sibi à Deo esse datā, quòd
possit speculari, & superintendere, qui stant in ecclesia humili
ter, qui superbè, animæ enim ei cōmissæ sunt, & de illis est ra-
tionem redditurus Deo Sed etiam in loco eminentiori, vt qua
Act.1. si vineator custodiat vineam suam, & populo superintendat, nā
Mar.vlt. & dominus in alta Polorum sede stans, custodit ciuitatem suā.
Porrò, oratio quæ dicitur ante epistolam, prius, quàm sacerdos
sedeat, specialiter significat tempus illud, quo Christus in cœ-
lum ascensurus Apostolis benedixit. Sessio verò, quæ sequitur,
significat Christi sessionem post Ascensionem ad dextram pa
tris, sedes quippè victoris est. Vnde sessio sacerdotis, victoriam
Christi designat, vt dicetur sub tit. de mutatione sacerdotis. Ses
Mat.19. sio † ministrorum, significat sessionem ipsorum, quibus dicitur, 3
Luc. 19 Sedebitis vos super sedes, iudicantes. xij. tribus Israel, scilicet
illos, qui in cœlestibus iam regnant. Qui verò in choro labo-
rant, illos qui adhuc in mundo peregrinantur. Vnde lectores &
cantores ad officium surgentes, negotium Dei agunt, quibus
dicitur, negotiemini, dum venio. Quidam ergo ministrorum
Ephe. 2. cum episcopo sedent, per quos Christi membra in pace iam
quiescētia, ibi intelliguntur, de quibus Apost. Consedere fecit
nos in cœlestibus in Christo, aut illi, qui iudicabunt. xij. tribus
Israel, alij verò stant, per quos Christi membra adhuc in certa
mine posita intelliguntur. Nempè pontifice sedente in quibus
dam ecclesiis, candelabra mutantur de locis suis, & collocan-
Ioan.1. tur in ordinē vnius lineæ à primò, vsque ad altare ad notandū,
quòd de plenitudine Christi omnes accepimus in spiritus vni-
tate, sed gratiarum varietate, diuisiones enim sunt gratiarum,
idem autē spiritus. de consec. d. iiij. cum omni. Spiritus enim à
primò cereo stato seu candelabro, id est, à Christo, procedens,
& vsque ad altare, id est, electorū corda perueniens alternatim
in membris dona variat gratiarum. Et memento, quòd acolyti
1.Cor.12 deponunt candelabra in terram, quoniā post peracta prædica-
tionis officia per humilitatē agnoscunt, quòd sunt puluis & ci-
nis, sicut dicit Abraham. Loquar Domino, cum sim puluis &
cinis. † In Ro. ordinario legitur, vt pontifex non sedeat, donec
Gen. 18. post primam orationem, dicatur amen. Non ergo debet sedere 5
vsque ad lectionem, quoniam præcedēs officiū gratulationi de
aduentu & operibus Christi deputatur. Episcopus enim Chri-
stum venientem & operantē significat, cæteri verò eos, qui præ
ibant, & qui sequebantur, & qui obuiabant, repræsentant.

SVM

SVMMA.

1 *Graduale sequitur Epistolam. Limit. num. 2. quid significet. ibid. & 7. & vnde dicatur nu 3.*
4 *Graduale, qua voce offerendum.* 6 *Responsorium, vnde dicatur.*
8 *Versus responsorij, vel gradualis, quid significet.*
9 *Hymnus, gloria patri non cantatur post responsorium Missæ, post horarum autem, sic.*
10 *Gradualia, qui composuerint.*

De graduali. CAP. XIX.

1 POst epistolam † cantatur graduale seu responsorium, quod pertinet ad opera actiuę vitæ, vt notetur nos operibus respondere eis, quæ in lectione audiuimus, scilicet prędicationem. Rursus quod Ioannes prædicabat pœnitentiam dicens: Pęnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Et iterum, Facite dignos fructus pœnitentiæ. Meritò post Epistolã gradualę sequitur quod pœnitentiæ lamentum insinuat, propter quod in diebus pentecostes de officio tollitur, vt iam dicetur. Tertiò ideò post epistolam sequitur graduale, quia post prędicationem Ioannis discipuli secuti sunt Christum: sicut Ioannes euangelista describit, Stabat (inquit) Ioannes, & ex discipulis eius duo, & respiciens Iesum ambulantem, dixit: ecce agnus Dei & audierunt duo discipuli eum loquentem, & secuti sunt Iesum. Ad hoc cantus epistolam comitatur, quia prædicationes prædicatorum secuta sunt gaudiũ ecclesiæ & Dei laudes, & pręconia credentiũ de conuersione, quia per graduale, cõuersio de Iudæis, per versum cõuersio de gentilibus, per allelu-Ia, vtri usque in fide lætitia, per sequentiã, cãticum victoriæ figuratur. Alia ratio ponetur sub tit. de tractu. † In quibusdam tamen ecclesiis graduale ante Epistolam cantatur, ad notandũ quòd prædicator prius opere, & posteà verbo debet docere. Dicitur autem † graduale, vel gradale, à gradibus scilicet humilitatis significans ascensus nostros de virtute in virtutem: sicut filij Israel de mansione in mansionem processerunt, vt tandem videamus Deus Deorum in Syon. Vnde in Deut. Terra nostra menstruosa est. Hæc terra est cœlestis Hierusalem, quæ per cogitationes cœlestium habetur. Conuenit enim gradale illi, qui nedum ascendit de virtute in virtutem: sed adhuc in conualle positus lachrymarum. iam tamen ascensiones in corde disposuit. Rectius † ergo faciunt qui graduale non festiuis & modulatis vocibus offerũt, sed quasi cantum grauem, asperum simpliciter potius & lamentabiliter canunt: tamen responsorium, per quod etiam prædicatio noui testamenti figuratur, altius lectione & epistola, quæ significat prædicationem veteris

Marginalia (right): *Mat. 3.* (beside "spondere cis… prędicatio"); *Ioan. 1.* (beside "tur. Tertiò…"); *Deut. 2. psal. 83.* (beside "cogitationes… qui nedum"). Left margin numbers: 2 (beside "ratur. Alia ratio"), 3 (beside "citur autem"), 4 (beside "disposuit").

veteris teſta.canitur,vt ſi quis fortè cordis aurib.obturatis,de-
preſſa admonitione veteris teſta.non excitatur, ſaltem excelſa
modulatione noui demulceatur. Veruntamen & lector & can
tor officium ſuum impleturi gradū aſcendunt,quia doctor per
ſectione vitæ vulgū tranſcēdere debet.iiij.di.ſtatuimus. Poteſt
etiam dici,quòd per epiſtolam Ioan. per graduale Apoſtolorū
prædicatio intelligitur, per allelu-ia deuotio & lætitia. Rurſus
per lectionem vetus,per cantum verò,nouum intelligitur teſta
men.Sic ergo cantus ſuauior eſt lectione, ſicut nouum teſtam.
ſuauius eſt veteri.†Secundò,dicitur graduale,à gradib.altaris, 5
eò quòd in feſtiuis diebus in gradib. cātatur ſicut & allelu-ia,
ad notandum præmiſſos virtutū gradus.In profeſtis verò die-
bus in medio chori ante gradus altaris cantatur, ad deſignan-
dū,quòd in corde,quod eſt in medio corporis, præmiſſos gra-
dus fundare debemus.Tertiò dicitur graduale, quoniam Apo-
ſtoli poſt Dominum gradiebantur,vt iam dicetur. Reſponſoriū
† verò dicitur,quia verſui vel epiſtolæ correſpondere debet, vt 6
ſi in epiſtola agatur de gaudio,& in reſponſorio ſimiliter, ſi ibi
de triſtitia,& hic ſimiliter, ne poſſit nobis improperari, quod
Luce 7. Dominus dicit,Cantauimus vobis,& non ſaltaſtis, lamentaui-
Rom. 12. mus,& non ploraſtis.Vnde Apoſt.Gaudete cū gaudēt.b.& flete
cum flentib.Dicitur etiā reſponſorium,quia choro reſpondēte
illud incipientib.cantatur, propter quod ſignificat vitā actiuā,
in qua ſancti ſe adinuicem hortantur,vt ad ęternā perueniat vi
tam. Poteſt tamen reſponſorium ad reſponſionem Apoſtolo-
Matt. 4. rum referri,quoniam Chriſto vocante & dicēte,Venite poſt me,
ipſi non tantum verbo,ſed opere reſponderunt,quia relictis o-
mnibus ſecuti ſunt eum, & gradiebantur poſt Dnm, diſcipuli
poſt magiſtrū,de hoc dicetur in proœ.v.partis. †Significat autē 7
graduale ſeu reſponſoriū laborantes in hac vita, & ideò nō di-
citur intra octauas paſchæ & pentecoſtes per quas octauæ no-
ſtræ reſurrectionis deſignantur:quandoquidem laboris exper-
tes erimus,Abſterget Deus omnē lachrymam ab oculis ſancto
rum ſuorum.Itaque in graduali ſeminamus,in allelu-ia,mete-
Apo. 21. mus.Verſus reſponſ.ſic vocatur,quoniā de eo fit reuerſio ad ip
ſum reſponſoriū,prout ſub tit.de.allellu-ia dicetur. Rurſus gra
duale bonū opus & vitā præſentē,in qua ſeminamus,& à Do-
mino peregrinamus,ſignificat,verſus verò adiutoriū deſignat.
Verſus†ergo poſt graduale canitur,quia adiutorium nobis ne- 8
ceſſarium,quandiu in hoc ergaſtulo detinemur.Graduale pla-
nè incipitur,ne nimis verſus aſcendant,in quo deſignantur,qui
religionē propter ei⁹ auſteritatē ingredi metuūt,verſus verò al-
tè,in quo deſignantur,qui ieiunando, orando & alia bona fa-
ciendo

ciendo aſcendunt,non timentes carnem,quā cū vitiis &concu
piſcentiis mortificant.Ad hoc quādoque vnus ſolus verſum cā
tat,ad monendū,ꝙ quiſq; ſecum fragilitatē ſuā tractet.Et quā-
quam gradūū tenore verſus altè non inchoetur.In quo etiā ſi-
gnificantur hi,qui cōſideratione propriæ fragilitatis, quicquid
agunt,humiliter agūt.Finito tamen verſu,vox fiducialiter exal
tatur,in quo deſignatur,ꝙ de miſericordia Dei confiſi fiducia-
9 liter omni ſuæ actioni inſiſtunt.Cantatur †autē graduale à per
fectis,prout in tit.ſeq.dicetur.Porrò reſponſoriū, quod in miſ-
ſa cantatur,nec perfectè nec imperfectè repetitur:nec ei,gloria
patri,ſubiicitur,quod tamen in reſponſorio aliarum fit horarū.
Circa quod attendendum eſt,quòd aliæ canonicæ horæ inſtitu
tę ſunt,ad referendum Deo laudes,pro diuerſis beneficiis in il
lis horis ab eo receptis.Hinc eſt,ꝙ lectio in illis primò dicitur,
in qua beneficium vel pars eius in illa hora datū deſignatur,po
ſteà cantatur reſponſorium,in quo laus beneficio correſpōdet,
6 quia ergo laus repeti debet,iuxta illud Apoſtoli,Gaudete in do
mino,ſemper,iterum dico,gaudete,id eſt, laudem Deo dicere,
ideò huiuſmodi reſponſoriū repetitur.Sed & quia quis benefa
ctori ſuo tenetur,Deo verò nihil aliud poſſumus, niſi gloriam
& honorem offerre,ideò in fine reſponſorij & cuiuſcunq; no-
cturni , vbi in lectionibus aliquod beneficium totum vel pars
eius eſt repetitum,referimus gloriā,& gratiā Trinitati.Reſpō- *philip. 4.*
ſorium autē,quod in miſſa cantatur gratiam deſignat, vt præ-
miſſum eſt reſponſorium Apoſtolorum Chriſto eos vocante,
omnia relinquentium. Quia ergo illi nihil retinuerunt pro quo
iterum eos vocari oporteret,ideò reſpōſorium illud nullo mo *Ioan. 20.*
do repetitur,ſed nec cum gloria patri finitur,quia non ad glo
7 riam ſed ad luctum vocati ſunt,dicente domino in Ioan.Sicut
10 miſit me pater,& ego mitto vos.Et nota †ꝙ Gregorius,Ambro
ſius & Gelaſius compoſuerunt gradualia,tractus &allelu-Ia,&
ad miſſam ea cantari ſtatuerunt. Cæterùm, quandoque ſolum
reſponſorium cantatur in miſſa , quandoque ſolum allelu-Ia,
quandoque reſponſoriū,cum allelu-Ia , quandoque cum tra
ctu,quandoque allelu-Ia,cum tractu, de quo dicetur in ſexta
parte,ſub tit.de ſeptem diebus poſt Paſcha.

SVMMA.

1 *Allelu-Ia,quid ſignificet & vnde profecta vox.nu.2.*
3 *Allelu-Ia verbum hebraicum,et eius interpretatio variè.nu.4.*
5 *Allelu-Ia quod cantetur in eccleſia,vnde tractum.*
6 *Pneuma allelu-Ia,quid ſignificet.*
7 *Verſus,vnde dicatur.* 8 *Cantorum varia differentia.*

De Allelu-Ia. CAP. XX.

ADNOTATIO.

*De hoc verbo magna est apud Doctos dissensio, primum de significatione. proximè de orthographia. Aug. enim duas dictiones efficit, vt Allelu. sonet laudate, ia verò, vniuersalem vel vniuersaliter, scilicet Dominum. ia autem apud *Hebræos*, teste Hieronimo, vnũ est de decẽ nominib. Tu ex præsentium Authorum varietate, probabilius sequere iudicium. N. Doard.

QVia post luctum sequitur consolatio. Nam beati, qui lu-
Mat. 5. gẽt † quoniam ipsi consolabuntur, ideò post graduale
cantatur allelu-ia, quod est lætitiæ canticum, & auditũ 1
ab angelis decantari, sicut legitur in Apoc. 19. Rursus, quia ascensus de virtute in virtutem, per quos graduale diximus significari, sepè tædiosi essent, nisi gaudiũ haberent admistum, sicut filiis Israel multa inconuenientia acciderunt, quando de mansione in mansionem processerunt, ideò post graduale cantatur allelu-ia. Thobię penult. plateæ suæ sternentur auro mundo,
& candido, & in vicis eius cantabitur allelu-ia. Est † autẽ, alle- 2
3. Reg. 9. lu-ia, laus angelica, sententia quidẽ breuis, magnũ continens iubilũ, siue incitans ad iubilum. Iubilat enim ecclesia, sciens ꝙ grandis restat via vsq; ad montẽ Dei Oreb, quod interpretatur mensa timẽs, ꝙ fideles obdormiãt in fide, & faciãt vitulum
conflatilẽ, id est, lasciuiãt in temporalib. Est autem † alleluia he 3
braicũ nomen, vocabulum siquidem significãs potius, quã exprimens ineffabile gaudium in hac vita peregrinantium, gaudiũ, videlicet angelorum, & hominum in æterna felicitate lętãtium, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Cuius verbi expositio secũdum Inn. 3. ex 92. psal. habetur cum allelu-ia præmittatur in tit. statim psalmus expo
nẽdo ti. incipit Laudate pueri Dominũ. Vnde secundũ eũ † alle 4
lu-ia interpretatur Laudate pueri Dñm. Aug. verò sic exponit al. id est, saluum, le, id est, me, lu. id est, fac, ia, id est, Domine. Hiero. sic; alle. id est, cantate, lu, id est, laudẽ, ia. id est, ad Dominum. Greg. sic alle, id est, pater, lu, id est. filius, ia. id est, spiritus sanctus, vel alle. id est, lux, lu, id est, vita, ia. id est salus. Magister petrus Antisiodoren. sic, al, id est: altissimus, le, id est, leuatus est in Cruce, lu, id est, lugebant Apostoli. ia, id est iam surrexit. Petrus Comestor dixit super App. & Aug. in glossa psalterij, quòd allelu ia, est verbũ imperatiui modi, & sonat allelu. id est, laudate, ia. id est, vniuersalem, vel ia. id est inuisibilem scilicet Deum, quasi laus inuisibilis Dei. Et quoniam allelu-ia, futuræ beatitudinis quasi proprium est vocabulum, meritò magis eo tempore, scilicet paschali frequentatur, quo Christus resurgens eiusdem beatitudinis spẽ nobis tribuit, & promissum,

prout

5 prout ibi dicetur. Quod enim †aliis temporibus caneretur ad
Missam, olim ecclesiæ Romanę consuetudo non erat: sed à bea
to Greg. constitutum, imò potius restitutum est. Nam cũ prius
tempore Damasi Papæ fuisset eadem, consuetudo defecerat. Hie
ron. dicit, quòd allelu-a dicatur in missa, tractum esse de eccle-
sia Hierosolymitarum. Canimus igitur allelu-ia, post graduale,
canticum videlicet lætitiæ post luctum pœnitentiæ: summo o-
pere nitentes exprimere magnitudinem consolationis, quæ re *Mat. 5.*
posita est lugentib. Iuxta illud: Beati, qui lugent: quoniam ipsi
consolabuntur: iubilantes potius, quàm canentes, vnámq; bre
uem digni sermonis syllabã: in plures pneumas, protrahimus,
vt iocũdo auditu mẽs attonita repleatur, & rapiatur illuc, vbi
6 semper erit vita sine morte, & dies sine nocte. Est †etiam allelu-
ia modicum in sermone, & multũ in pneuma: quia gaudium *psal. 99.*
illud maius est, quã possit explicari sermone. Pneuma enim, seu *Cantic. 1*
iubilus qui fit in fine, exprimit gaudiũ & amorẽ credentium: &
quãta lætitia & laus secuta sit, per prædicationem & fidem au-
ditam. Iuxta illud: Audiuit & lætata est Syon, &c. & in Canticis, *Lucæ 5.*
Exultabimus, & lętabimur in te. Quid sit pneuma, dicitur in *Lucę 28*
proœmio v. partis: Quando autem dicitur sequentia: non dice
tur pneuma post allelu-ia, prout sub tit. de seq. dicetur. Po-
test etiam allelu-ia, referri ad exultationem eorum, qui dę
miraculis Christi gaudebant: laudantes Dominum, & dicentes,
Quia vidimus hodie mirabilia, & quia visitauit Dominus ple-
bem suam. Tunc enim cantabatur iubilo allelu-ia, quia om-
nis plebs, vt vidit, dedit laudem Deo, & gaudebat de vniuer-
sis, quæ gloriose fiebant ab eo. Hinc est, quòd à septuagesima
vsque ad pascha, non cantatur allelu-ia: quia tempore tristitiæ
non debet decantari carmen lętitiæ, prout ibi in proœmio. vj.
partis dicetur. Porrò quòd allelu-ia, interposito versu repeti-
tur, & sic bis in missa dicitur, designat æternæ vitæ gaudium, &
quòd interiecta lætitia sancti geminam glorificationis stolam
accipient, animæ videlicet & corporis. Nam secundum stolam
mentis seu animæ, exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cu
bilibus suis. secundum stolam carnis fulgebunt, & tanquã scin *psal. 149*
tillæ in arundin. & de hoc dicetur in vj. parte sub sabbato in *Sapien. 3*
albis. *V*ersus ergo nihil sinistrum aut triste, sed totum iocun-
dum, & dulce debet sonare, quales sunt illi Dominus regnauit,
decorem indutus. Dominus regnauit, exultet terra, &c. Iubila *psal. 92.*
te Deo omnis terra, &c. Iustus, vt palma florebit, &c. quoniam *psal. 96.*
9 absterget Deus omnem lachrymã ab oculis sanctorum: & iam *psal. 99.*
non erit luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra. †Versus *Esai. 91*
quoque dicitur à reuertendo, eò quòd per eum reuertimur *Apoc. 21*

ad allelu-Ia,qui post allelu-Ia sequitur, quia significat operationē,quæ laudi cōiūgi debet:quia nō benè Deum laudat,qui benè operari cessat.Per hoc verò ꝙ allelu-Ia cū pneuma repetitur,laus & gaudiū ineffabile patriæ significatur. In nōnullis ecclesiis allelu-ia,cātatur à pueris,graduale à magnis,vt notetur, ꝙ Deus ex ore infantium perfecit laudē: & psalmista, Laudate

psal. 8. pueri dominum:cuius psalmi titulus est allelu-Ia. Illi enim qui

psal. 112 pueri sunt,laudi Christi cōueniunt,fortesverò in fide,& in tolerando aduersa,qui pugnare possunt,contra Amalechitas,graduale debēt cātare. Circa † hoc notandū est,ꝙ cātorū alij sunt, 8

qui in choro cātus voce magna distribuunt, hi sunt rectores ecclesię,qui Deum laudant,& alios verbo & exēplo ad laudādū inuitāt,alij sunt pueri,qui graduale in gradibus cantant, hi sunt actiui de virtute in virtutē,in charitatis gradibus ascendentes:qui dum graduale inchoāt,alios ad compunctionē inuitant.Dum versum concinunt ad se redeuntes suas cogitatio

1. Tim. 4. nes accēdunt:& dum illum finiunt,se bonū certamē certasse,& cursum insinuant consūmasse.Alij sunt perfecti viri:qui in aliis ecclesiis allelu-Ia vel tractus in pulpitis concinunt,hi sunt contemplatiui,carnem affligentes,& mentem excedentes,quorum

Philip. 2. conuersatio est in cęlis: non est hic hominū sed Angelorum.Sequentiam verò non illi soli decantant, sed chori cōmuniter iubilant,quoniā iubilus æternus & ineffabilis,angelis erit cōmunis & hominib. Debet etiā allelu-Ia,gradib. & versus orientē decantari,& quoniam vitam contemplatiuā significat: debet legi in altiori loco,quā responsorium: quod actiuam designat. Rursus in quibusdā ecclesiis cantās allelu-Ia,sumit aliquid in manu,vt insinuet se Deū non solū voce,sed etiam opere collaudare seu manus ducit,iuxta psal. Omnes gentes plaudite

Psal. 46. manibus,iubilate &c. In plerisque etiam ecclesiis allelu-Ia de Trinitate cantant in dominicis diebus,scilicet Benedictus, vel qualis pater, vt fidē hilariter profitentes ad spem perueniant. Et attende,ꝙ allelu-Ia,dominicale à Pentecoste, vsque ad aduentum sæpè omittimus,quoniam aliter & aliter in aliis & in aliis gradualibus disponuntur.Et igitur diligens cantor attendat,& diligenter vniuersitatibus officiorum assignet.

SVMMA.

1 *Tractus,quid. Et quādo,& cur assumatur in ecclesia. Et vnde n. 3.*

2 *Tractus & allelu-Ia,quam differant.* 4 *Tractuum dicendorum ordo,& nu. 5.*

6 *Tractus,significat captiuitatem Babylonicam.*

7 *Versus sequentiarum,cur dicantur à duobus.*

De Tractu, CAP. XXI.

A Do

1 A Dominica† septuagesimæ, vsq; ad vigiliam paschæ, scili
cet in diebus & officijs luctus, quia tunc nō canitur car
mē lætitiæ, loco allelu-Ia, quod significat exultationē ha
bitā de spe æternorū, dicitur tractus ex institutiōe Thelespho
ri Papæ. Dicitur autē tractus, à trahendo, quia tractim & cum
asperitate vocū & prolixitate verborum canitur, eò ꝙ miseriā
& laborē præsentis incolatus insinuat, de quo Psal. Heu mihi, *Psal.129.*
quia incolatus meus prolongatus, &c. *In* tractibus enim repræ
sentatur longa sanctorum patrum expectatio, & Iudæorum
captiuorū mœror, & afflictio, qui tempore Babylonicæ captiui *Psa.136.*
tatis sedentes super flumina Babylonis, & flentes in salicibus
sua organa suspenderunt, quod tēpus ecclesia repræsentat à se
ptuagesima cātica lætitiæ subticendo, & tractus dicendo. Tan
2 tū† autem interest inter allelu-Ia & tractum, quantum inter læ
titiā & tribulationē. Item tantū interest inter responsoriū, cui
omnes respōdēt, & tractū, cui nemo, quantum inter actiuam
& cōtemplatiuam vitam. est autē tractus medius inter respon
sorium & allelu-*Ia*, vt dicetur in vj. parte sub tit. de septem die
bus post Pascha. Porrò, tractus, quia gemitū & canticū lachry- *Iosue.15.*
3 mabile exprimit, lachrymas sanctorū, siue in actiua, siue in cō *Psa.136.*
templatiua vita repræsentat.† Vnde tractus dicitur, quia san-
cti suspirātes ab imo pectoris gemitum trahūt, quia licet gau
deant vt monet allelu-Ia: tamē hic in valle lachrymarū cōmo-
rantes, habent irriguū superius & inferius, quod tractus mysti
cat, gemit enim flebiliter pro dilectione supernæ beatitudinis
& super flumina Babylonis sedentes, patriæ suæ memores, in
terim lachrymas fundunt pro suis & aliorū accessibus, dū ex
vicinitate Babyloni fluuij seipsos vident sæpè aspersos & alios
penitus immersos, ipsius fluuij rapiditate ferri deorsum. Sed
quia hic ploratus quādoq; est respectu superni gaudij, quādo
q; respectu nostræ miseriæ, ideò tractus similiter quandoque
est de lætitia pro superiori irriguo, vt De profundis & aliis hu
iusmodi, de vtroq; irriguo tractat Gregor. in iij. li. dialogorū.
4 c.xxxiiij.† Et est aduertendū quia post duos tractus tribulatio
nis, sequitur tract⁹ lætitiæ, prout sub dominica septuagesimæ,
& dominicis sequentibus videri potest, & hoc ideò quia post
duos dies sepulturæ domini occurrit tertius resurrectionis.
Rursus, quia gaudiū sanctorū nō est hic plenum & continuū
sed sæpè interrumpitur, ideò ecclesia quandoque interponit
tractum, vt in tempore septuagesimali, & cum in sabbato Pas-
chali, post alia sequatur tractus, quia hoc gaudium non expe
dit sine fletu, in sabbato tamen in albis duplicatur allelu-Ia,
quia æterna vita perfectum erit gaudiū, glorificata carne cum

anima, & cōpleta resurrectiōe sanctorū cū resurrectione Christi, Sanè in † dominica septuagesimæ vsque ad quartā feriam 5
cinerum dicuntur tractus solū in dominicis diebus, eò ꝙ populus tunc melius conuenit in ecclesia, qui indiget edoceri, qualiter captiuitatem diabolicā per Babylonicā significatam, debet deplorare. † Tractus enim tēpus Babylonicæ captiuita- 6
tis repræsentat, sed post dictam feriā, quæ est caput ieiuniorū, magis frequentātur: quia tunc magis est tempus mœroris & afflictionis, vtpotè ordinatū ad excutiendū iugum diabolicæ captiuitatis, per mœrorem satisfactionis, quæ præcipuè ieiunio vigent. Sed licet & Dominica dies resurrectionē figuret, tamē in dominicis septuagesimæ cantica lætitiæ subticētur, quia Iudæi toto septuagenario Babylonicæ captiuitatis continuè afflicti fuerunt, & non in istius vitæ septuagenario, quæ per septenarium, & per consequens, per septuagenarium ducitur, continuè dolores & miserias expetimus, donec ad octauam veræ & perfectæ, & non figuratæ resurrectionis per Christi misericordiā veniamus. † postremò considerandū est: ꝙ versus 7
sequentiarum bini & bini, sub eodē cantu dicūtur, quod contingit, quia (vt plurimū) bini & bini per rithmos sub paribus syllabis componūtur, quod in versibus tractuū non reperitur qui ex sacra scriptura vt plurimū sumuntur: ideoque intantū nequeūt cōbinari. Rursus illæ sub vno cantu cōbinantur: ad notandū, ꝙ exultatio veræ charitatis in vno Deo perficitur, sequentia enim exultationem, combinatio charitatem designat. Versus verò tractuū, quia mœrorē significāt, singulariter

Psal. 140. decātantur, iuxta illud psal. singulariter sum ego, donec transeam. Hier. 11. q. j. quando. Solus sedebam, quia amaritudine plenus eram. Non est etiam omittendum, ꝙ licet regulariter

Lucæ 7. graduale, vel allelu-Ia, immediatè sequatur epistolā, ne nos musicus ille reprehendat dicens, Cantauimus & non saltastis, lamentauimus & nō plāxistis. Allelu-Ia, enim, cātatur pro saltatione, graduale pro planctu subiungitur pœnitentiæ. Hoc tamen fallit in sabbatis quatuor temporū, & in quarta & in sexta feriis maioris hebdomadæ, & in quibus tractus immediatè sequitur epistolā, & hoc ideò, quia in illis diebus musicus ille nobis aufertur. Nā indicta quarta feria vēditur, in sexta cruci figitur, qđ in dictis sabbatis, quod ad aliquid repræsentatur, & ideò ad maiorē luctū insinuandum, tractus in illis immediatè epistolam comitatur. Quòd autem tractus maiorē insinuet luctum, quàm graduale, per hoc innuitur, quòd nunquam cum allelu-Ia, cantatur, nisi ob specialē causam in sabbato paschali

SVM

SVMMA.

1 *Sequentia seu prosa, quid & quidnam notet.*
2 *Nocherius Abbas, sequentiarum author.*
3 *Petrus Cõpostellan⁹ Episcopus, author est antiphonæ, Salue Regina.*

De Prosa seu sequentia. CAPVT XXII.

1 POst allelu-ia, † prosa seu sequentia dicitur, quod est similiter canticum exultationis ad notandum geminam glorificationis stolam, quam sancti accipient, prout iam præmissum. Cantatur autem sequentia ab omnibus simul, in choro, vt notetur concordia charitatis, talis enim laus Deo placet, vnde in Canticis vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa mea, in vno oculorum tuorum, ideò dicit in vno, vt notetur cõcordia & voluntas vniformis, quia laus sic facta, est cibus delicatissimus Deo, hæc est tunica illa inconsutilis, quam Deus non patitur scindi. xvj. q. xj. sicut de hoc dictum est sub ti. de allelu-ia, vt dicetur in proę. v. partis, vbi de antiphonis agitur. Nocherius abbas sancti *Canti. 4.*
2 † Galli, in Theutonia, primò sequentias pro pneumis ipsius allelu-ia composuit, & Nicolaus Papa ad Missas cantari concessit. Sed & Hermanus contratus Theutonicus, inuentor astrolabij, composuit sequentias illas, Rex omnipotens & sancti spiritus, &c. & *A*ue Maria gra. & antiphonam. Alma redemptoris mater, & Simon Bariona. Petrus verò Compostellanus *E*piscopus fecit
3 illã † Salue Regina misericordiæ, vita, dulcedo & spes nostra salue, ad te clamamus. Quidam verò Rex Franciæ Robertus nomine, composuit sequentiam illam, Veni sancte spiritus. & hymnũ Chorus nouæ Hierusalem, Antiquitus enim mos erat, vt semper cantaretur allelu-ia, cum pneuma, sed posteà dictus Papa instituit loco illius pneumæ in præcipuis solennitatibus sequentias dici. Quando ergo non dicetur allelu ia, non debet sequentia dici, quoniam loco pneumæ eius dicitur, & idem significat, quod pneuma, scilicet æternæ vitæ gaudium, & delicias, quæ nullo verbo exprimi possunt, & ideò per pneuma, quæ est vox non significatiua intelliguntur. *E*t inde est, quòd quidam sequentiæ antiquæ solent verba noua & incognita habere & inusitata, tum quia cœli gaudium secretum atque incognitũ mortalibus est, tum quia nobis incognitus est modus laudandi Deum in patria, tũ quia iubilus cordis in præsenti vita cognitus est ad plenũ, tum quia omnia noua sunt pulchritudine decorata, vt in procœmio digestorum. *H*odie verò sequentiæ cum voce significatiua dicuntur, ad notandum, ꝙ in illa magna festiuitate vitæ æternæ iubilus plenè scietur. Sequentiæ verò ęternę vitę mysticãt laudes, iuxta illud, Beati qui habitãt in domo tua Domine, in se, &c. Hẽnt enim verba laudiflua & dulcẽ atq; *Psal. 83.*

ſuauē cantū,quia ibi oīa erunt plena laude & melodia cœleſtis organi,abundauit dulciflua lætitia,quia ſicut lętantiū omnium habitatio erit ibi. Rurſus qm̄ laudes æternitatis verbis huma-
Pſal.86. nis plenè non reſonantur,ideò quædā eccleſię myſticè pneuma iubilant ſequētias ſine verbis,aut ſaltē aliquos verſus earum,nulla enim erit ſignificatio verborū neceſſaria, vbi ſingulorū corda patebunt ſingulis intuētibus librum vitæ,& vbi idem erit teſtis,accuſator,& iudex.x.q.iij.eorum.Et nota,ſecundum.Iſid.ꝙ proſa eſt producta rō à lege metri reſoluta,ſic dicta,ex eò ꝙ ſic profuſa,ſequentia verò dicta eſt,quia pneuma iubili ſequit̄, & hic in Euangelio dr̄, ſequentia ſequentiæ in numero ſingulari.

SVMMA.

1 *Sacerdos mutat locum in altari,et id qualiter,quáve ſignificatione.*

2 *Euangelium,quo conſilio legatur in ſiniſtra parte altaris.*

De mutatione Sacerdoris. CAP. XXIII.

HActenus,dum epiſtola lecta fuerit,& choro graduale pſallēte,ſacerdos†tacitus ad dextram partem ſedebit altaris, 1
illud inſinuans,quod Ioanne prædicante Chriſtus quodā modo tacebat,quia non prædicabat apertè, ſed dicturus euangelium ſurgit,quia vt euangeliſta tradit,poſtquam Ioannes tra-
Marc.1. ditus eſt,venit Ieſus in Galilæam prædicans euangelium regni
Mat. 4. Dei,& quoniā ſedes victoris eſt,ſeſſio ſacerdotis,victoriā Chriſti rectè ſignificat,qui poſt ieiunium vicit diabolum ,nam reliquit eum tentator,& acceſſerunt angeli & miniſtrabant ei.Poſt dictam ergo ſequentiā,ſurgens ſacerdos, & ad ſiniſtram altaris
Mat. 9. partem accedens,pronuntiat euangeliū, ſignificans quòd Chriſtus non venit vocare iuſtos,ſed peccatores, iuxta quod ipſe in euāgelio dixit,Quia nō indigent qui ſani ſunt,medico,ſed qui
Mat.25. malè habent.ij.q.j.multi.per dextram enim iuſti,per ſiniſtrā autem peccatores ſignificātur,propter quod Dominus in iudicio ſtatuet quidem oues à dextris,hœdos verò à ſiniſtris,de hoc dictum eſt ſub tit.de oratione.Quidam tamen dixerunt , ꝙ ideò 2
ſacerdos in principio miſſæ conſiſtit ad dextram , cum verò pronuntiat euangelium conuertitur ad ſiniſtram,& circa finem iterum redit ad dextram,quia cultus Dei primò fuit in populo Iudæo,& Iudæa tunc erat ad dextram,deinde Iudæis nō credentibus,& verbū Dei tanq̄ indignis reſpuentibus, cultus Dei trāſiuit ad gentes,ad quas Apoſtoli tranſierunt, & tunc Iudæa fuit à ſiniſtra parte , & circa finē reuertetur iterum ad Iudæos, ad prædicationē Enoch & Heliæ,qui cōuertent corda patrū in
Luc.1. filios,quoniam in diebus illis ſaluabitur Iuda,& reliquiæ Iſrael
Hie.23. ſaluæ fient,qui enim primò dixerat in viā gentium ne abieritis, poſteà præcipit,dicens,ite in orbē vniuerſum.Quia ergo prædicatio

catio peruenit etiam ad illos, qui in sinistra parte fuerunt, dum siccato Gedeonis vellere ros areã irrigauit, meritò in parte sinistra legitur Euangelium, sicut in seq. tit. dicetur. Vñ versus: Est ratio cur pars altaris dextera Missæ. Principium, finémq; tenet, mediúmq; sinistra: Dextera Iudæos, Gentiles læua figurat. Cœpit ab his, defertur ad hos, refertur ad illos Nostra fides, & erũt omnes in fine fideles. Sed cum sacerdos qui pronuntiat Euangelium, repræsentat personã Christi, qui non prædicauit Gẽtibus, sed Iudæis: iuxta quod ipse dicit in Euangelio, Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Vtrũ illud rectè dicatur, prudens auditor aduertat. De hoc dictũ est sub tit. qualiter Episcopus vel sacerdos. Ad quancunque verò altaris partẽ ille se transferat, ministri eũ retro sequuntur, prout dictum est ibidẽ.

Mar. vl. *Iudith. 6.* *Mat. 15.*

SVMMA.

1 *Diaconus lecturus euangelium, benedictionem petit, & quorsum id ipsum. nu. 7.*
2 *Euangelium vnde dicatur, & quid.*
3 *Euangelium est mysteriorum omnium caput.*
4 *Diaconus manum pontificis quare osculetur.*
5 *Euangeliorum librum, vnde sumat Diaconus.*
6 *Diaconus librum euangeliorum ab vtra sumat potius altaris parte.*
8 *Diaconi benedictio, vnde cœperit.* 9 *Diaco. qualẽ debeat se præstare.*
10 *Diaconus & subdiaconus eadem ne via in pulpitum ascendant, atque redeant.*
11 *Puluinar suppositum libro euangeliorum, quid notet.*
12 *Diaconus cur pręmittat ante euangelium, turibulum cum incenso.*
13 *Acolyti cum turibulo & incenso præcedunt diaconum dicturũ euangeliũ, & quibus id de causis.* 14 *Cerei, quid significẽt. & n. 15.*
16 *Crux antecedit diaconum in euangelij lectione.*
17 *Ambo, ambonis quid, quidque notet.*
18 *Euangelium in alto & sublimi loco dicitur: fallit nu. 19.*
20 *Aquilæ superimponitur liber euangeliorum, & qua significatione.*
21 *Euangelium, quare versus Aquilonem legatur.*
22 *Diaconus, lecturus euangelium, populum salutat.*
23 *Euangelium legente diacono, omnes stantes audiunt.*
24 *Euãgeliũ, auditur nudato capite. Itẽ positis armis & baculis. nu. 25.*
26 *Diaconus, cur principio euangelij subiiciat, sequẽtia sancti euangelij.*
27 *Diaconus, initio euangelij, lustrat os, frontem, & cor, signo sanctæ crucis. Item populus. nu. 28. & quid ita.*
29 *Subdiaconus, vtram manuum supponat libro euangelij.*
30 *Diaconus, librum euangelij osculatur.*
31 *Subdiaconus, librum euangelij, refert, vacuo diacono.*
32 *Sacerdos osculatur euangelium: euangelio dicto à diacono, et qua id*

De Euangelio. CAPVT XXIIII.

SVprà proximè tractatum † est, qualiter Sacerdos non solenniter celebrans, ipsemet Euangelium dicit. Verùm, quando Episcopus vel Sacerdos celebrat cum ministris cuncta solennius peraguntur, tunc enim in quibusdam ecclesiis, vt Romę, diaconus dextra manu Pontificis osculata codicem euangelij sumit de altari, illum subdiacono ad ferendum tradens, postea benedictionem postulat ab Episcopo, vel à Sacerdote, & ei benedicitur. In aliis tamē ecclesiis prius benedictionem postulat, quàm codicē accipiat de altari. Data itaque benedictione procedit diaconus, ad pulpitum per dextram partem chori, quem præcedit diaconus, cum textu Euangelij, & illum præcedit turibulum cum incenso, & ante turiferarium ceroferàrij cum faculis accensis, ante illos in quibusdam ecclesiis, Crucis vexillum, sicque pulpitum ascendit, & Euangelium incipit, quo dicto ad Episcopum vel Sacerdotem simul redeunt quæ singula prosequemur. Notandum est autem, quòd in quibusdam ecclesiis in præcipuis festiuitatibus, diaconus proficisci volens ad legendū euangelium, incipit antiphonam, quæ est in nocturnis super benedictus, & dum ipse accedit ad pulpitum, illa cātatur & finitur à choro, vt notetur charitas, & cantatur sine pneuma, ad notandum, quòd Deus non præcepit nos habere, nisi simplicem charitatem. Sanè iam figura mutatur, nā diaconus, qui prius repræsentabat prophetam, iam repræsentat Ioannem Euangelistam, quoniam lex & prophetæ vsque ad Ioannem, & ex eo regnum cœlorum euangelizatur. Ideò autem euangelium legitur, vt velut Christus post legem, prophetias, & Psalmos ore suo prædicauit, ita post epistolam responsorium & allelu-ia, per illud populo prædicatio eius annuncietur. † Et dicitur Euāgelium, quasi bonus nuntius, ad quod est bonum & quod est nuntius. Est enim Euangeliū Christi & Apostolorū prædicatio, nuntiat quidē vitam, post mortem, requiem, post laborem, regnum, post seruitium. † Est autem sciendum, ꝙ sicut caput præeminet cæteris corporis membris & illi cætera membra seruiunt, sic & Euangelium principale est omniū, quæ ad officiū Missæ dicuntur, & toti præeminet officio Missæ, & quæcunque ibi cantantur, & leguntur, illi cōsentiunt in intellectuali ratione, prout in sexta parte sub

Margin: 1 (line 1); Mat. 11. (beside "quoniam lex"); 2 (beside "Et dicitur Euāgelium"); 3 (beside "Est autem sciendum")

4 te sub qualibet dominica dicetur.†Diacon⁹ ergo primò dextrã manum Pontificis osculatur, nihil dicens, quia prædicator euangelizare debet pro gloria æterna, de qua sponsa dicit in Canticis, Dextra illius amplexabitur me. Nã & Angelus qui re- Cant.2.
surrectionis Christi gloriã venerat nũtiare, sedebat in dextra, stola candida coopertus. in aliis tamen ecclesiis non osculatur, sed solum inclinans benedictionẽ poscit. Verum subdiaconus vel diaconus nõ manus, sed pedes Rom Pontificis osculatur, vt summo Pontifici summã exhibeat reuerentiã & ostendat eum esse illius vicarium, cuius pedes osculabatur mulier Luc.7.
illa, quæ fuerat in ciuitate peccatrix. Adorandum est enim scabellum pedum eius, quia sanctum est, cuius etiã resurgentis Psa.109. Mat.21.
9 à mortuis pedes mulieres tenentes adorauerunt. Generaliter nemo debet manũ summi Pontificis osculari, nisi cum de manibus eius aliquid accipit, vel cum ad manus eius aliquid tribuit, vt ostẽdatur, quod ex vtroque debemus ei gratias agere, qui sicut semper dat propria, sic nunquã recipit aliena. Quas oblationes Rom. Pontifex recipiat, sub tit. de obligationibus
5 dicetur. Subsequenter †diaconus textũ euangelij sumit de altari, quia de Sion exibit lex, & verbũ Domini de Hierusalẽ, nõ vtique Mosaica lex quoniã exiuerat de mõte Sinai: sed euã- Esaie.2.
gelica, de qua Propheta ait, ecce dies veniunt, dicit Dominus, cõsummabo testamẽtum nouum, supra domũ Israel, & supra Mat.21
domum Iuda. Sumitur etiã liber de altari, quoniã Apostoli de altari euangelium aeceperunt, cum prædicãtes passionẽ Christi euangelizabant. Vel altare in hoc loco, significat Iudæos, à quibus transfertur regnum Dei, & datur genti faciẽti fructũ eius. et ex eo, ꝙ liber sumitur de altari, notatur quod euangelium est verbum Dei, quod per altare significatur, secundum illud Exo.20. Altare de terra facietis mihi. & ꝓpter præmissas rationes, quidam volentes dicere finita Missa euãgeliũ sancti Ioannis, vel aliud, imprimunt primò signum crucis super altare, & postea in fronte. Sumit †autẽ illum, vt quidam volunt,
6 de dextra parte altaris, quia ecclesia de Iudæis, à qua nostrum sumpsit exordium antiquitus, fuit à dextris, & ponit eũ in manu sinistra, dextrã supponens, iuxta illud, Leua eius sub capite Cant.2.
meo, & dextra illius amplexabitur me, & hoc propter triplicẽ causam. Primò, quia euãgelista docet cœlestia, quæ per dextrã, terrenisque per sinistrã intelliguntur, supponi. Secũdò, inclinatur liber super sinistrum humerum, ad notandum ꝙ Christi prædicatio de Gentili populo, transibit ad Iudaicum. Esa.20. cap. in diebus illis saluabitur Iuda. Tertiò, quia in vita tẽporali, qui per illam significatur, necesse est euangelium prædicare.

Et

Et textus euangelij in quibuſdā Eccleſiis ornatur,exterius ar
gento,& lapidibus,prout dictū eſt in parte iij.ſub tit.de legali
bus indumentis.Libet autē ipſe ab aduentu ſacerdotis ad al-
tare,donec Euangelium legatur,ſuper altare remanſit, quod
Eſa. 2. quātū ad hoc ſignificat Hieruſalē:quoniā euāgelica doctrina
Rom. 10. primū in Hieruſalē facta eſt:& ibi permanſit ab aduentu do-
Luc. 10. mini,donec publicaretur gētilibus:iuxta illud,De Sion exibit
lex,&c.vt ſupra.Hieruſalē enim eſt locus paſſionis,quæ per al-
tare etiā ſignificatur.Cōſequēter † benedictionē poſtulat,quia 7
nullus debet prædicare niſi mittatur.Iuxta illud. Quomodo
prædicabūt,niſi mittātur:extrà de hære.cum ex iniūcto.&do
Eſaiæ. 6. minus inquit Apoſtolis.Rogate dominū meſſis,vt mittat ope-
rarios in meſſem ſuam xxv.di.in nouo.*E*ſaias autē cum audiſ
ſet vocē domini dicentis : Quē mittam & quis ibit ex vobis.
Reſpōdit:Ecce ego ſum,mitte me:dixitq; dominus, Vnde &
dic populo huic,audite audientes,&c.viij.q.j.ſciendū. Rurſus
Exo. 14. † huiuſmodi benedictionē præfigurauit Moſes,qui aſcendēs 8
montē accepit tabulas,& benedictionē,& populo mādata pro
poſuit:& dominus etiā benedixit ordini diaconali , cui dedit
ſpiritum ſanctū,& miſit ad prædicādum per vniuerſum orbē.
Pontifex ergo,vel Sacerdos viſibiliter benedicit diacono,qui
lecturus Euangeliū,quod nō fecerat ſubdiacono lecturo epi-
Baru. 2. ſtolā,quia Chriſtus inuiſibilis manēs,legem & prophetas quæ
per epiſtolam ſignificantur,inuiſibiliter miſit, ſed poſtquā in
terris viſus & cū hominibus cōuerſatus eſt,Apoſtolos & Euā
Mat. 10. geliſtas viſibiliter miſit,& docuit.Euntes(inquit)prædicate,di
cētes:Appropinquabit regnum cœlorum.Illi autē regreſſi cir
cuibant caſtella euangelizantes,& curantes vbique. Et mittit
eum ad legendum Euangelium,ad notandū ꝙ Chriſtus miſit
Apoſtolos ad prædicandū regnū *D*ei. † Diaconus autē,ea quæ 9
ſibi in benedictione dicuntur conſiderans,ſe corde purū,ore
mundum,& opere caſtū ſtudeat exhibere,quatenus ſacroſan
Cant. 4. ctum euangeliū poſſit dignè proferre , quia puteus aquarum
viuentiū,id eſt,euangelica prædicatio,nō fluit impetus,id eſt,
liberè,niſi de Libano,id ē,corde caſto,& ore cādido.Nō enim
eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris: imò peccatori dixit Deus,
Quare tu enarras iuſtitias,& aſſumis teſtamētū meū per os tuū
iij q.viij.§.quod teſtatur,& ideò ſigno crucis munitur,deinde
licētia & benedictione obtētis,& inſuper cruce impreſſa,vt ſe
cutus incedat,procedit ad pulpitū cū ſilētio,inclinato capite
nihil in qbuſdā eccleſiis ferēs,propter illud,qđ Dominus ipſe
Luc. 10 præcepit Apoſtolis,quos miſit ad prædicādū regnū Dei.Nihil
inquit,tuleritis in via,& neminē ſalutaueritis. *I*n aliis tamen
ecc le

ecclesiis diaconus fert librum, vt iam dicetur. Sed perueniens ad ambonem, salutat, quasi intrans domū cui offert pacem, vt infrà dicetur, & transit per dexterā partem chori ad sinistram, vt liber Euangelij de dextra ad sinistrā transferātur, & ibi legit, quia de Sion exibit lex & verbum, vt suprà. Iudæa enim respuente verbum Dei, Apostoli transierunt de Iudeis ad gētes, & *Esa.2.* posteà prædicatum est gentib. quę per sinistrā intelliguntur. Vnde Apostolus ad Hebræ. dicit, Vobis oportebat prius pręDicare verbum Dei, sed quoniam repulistis illud & indignos vos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes. extrà de renun. nisi. de hoc *Act.13.*
10 suprà in tit. proxi. In ecclesia † Romana, & in quibusdam aliis, subdiaconus per vnam viam, & diaconus per aliam in pulpitum ascendit, quoniam ille docendo, & iste discendo in augmētum scientiæ procedit, & quia ministrator per meritum operis, & prædicator per meritum oris in augmenum iustitiæ progreditur, vnde psalmista, iustitia tua sicut montes Dei, per eandem tamen viam descendentes ad Pontificē reuertuntur, quia per finalem perseuerantiam pertingunt premiū, sicut Dominus ait, Qui perseuerauerit vsq; in finē. &c. de pœniten dist. 2. Apostolus. & ca. multi. Et quia prædicatio sine opere, non sufficit. Cœpit enim Iesus facere & docere. Ideò prædicator per eandem viam reuertitur, per quam accesserat ministrator. Præterea, ideò lecturus Euangeliū ab vna parte progreditur, & ascēdit, & ab altera regreditur & descendit, iuxta illud Euangelij. Per aliam viam reuersi sunt in regionem suam, quoniam Apostoli prius prædicauerūt Iudæis, & postea gentibus, secundum illud Apostoli, Quoniam repulistis verbum Dei, & indignos vos *Psal.35.* *Mat.10.* *Act.1.* *Mat.2.* *Act.13.*
11 fe. &c. Sanè diaconum † subdiaconus antecedit, quia Ioannes & eius pręDicatio Christum & eius prædicationem præcessit, *1.Cor.7.* portās in quibusdam ecclesiis, puluinar quod libro supponat. Per puluinar quidem, quod libro supponitur ad quietem, significatur vitæ solatium, siue temporalia, quasi dicat, Si vobis seminamus spiritualia, non est mirum si à vobis metimus carnalia. *Deut.25* 1. Co. 9. xij. q. j. §. j. Nam secundum Apostolū primo ad Corinth. Qui altari seruiūt, cum altari participant, extrà de præbe. cùm secundum, dignus est enim operarius mercede sua. Matt. 10. Et *Matt.11* Dominus præcepit in lege, Non claudes os bouis triturantis extrà de præb. extirpandæ. Rursus puluinar supponitur Euangelio, ad notandum quod suaue est iugum Domini, siue onus Euangelij illud portare volentibus Vnde in Matth. iugū meum *psal.83.* suaue, & onus meū leue, huic iugo, qui subiicitur, omnia subie- *psal.116.* cta habet, secundum Aug. puluinar ergo suauitas & dulcedo in mandatis Dei. Vnde proph. parasti in dulcedine tua pauperi

Deus

Deus,&iterũ,Quàm dulcia faucib. meis eloquia tua domine.
In Ecclesia tamen Romana, diaconus præcedit, vt doctor, subdiaconus sequitur, vt auditor: ille præcedit, vt prædicet, iste sequitur vt ministret. Post lectionem verò subdiaconus, quasi sufficienter edoctus præcedit, referens euangeliũ, quoniã mercedem euangelij, de sua ministratione reportat, secundum illud, quod Dominus ipse promisit in euangelio, Qui recipit Prophe-
Mat. 10. tam in nomine Prophetæ, mercedẽ Prophetæ recipiet: quem ideò præmittit diaconus ad Pontificem, vt ostendat se fructũ prædicationis referre, de quo dominus insserat, Posui vos, vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Adhæc sub-
Ioan. 15 diaconus librũ, & puluinar reportãs significat, ꝙ prædicator bono opere debet vitam suam Deo offerre. vnde Apost. ad Corint. 9. omne quodcunq; facitis, aut verbo, aut opere in nomine domini Iesu Christi facite. xxvij. q. vlt. non obseruetis. Præmittit quoque † diaconus ante euangelium turibulũ cum incenso: qa 12
Act. 1. Christi opera præcesserunt eius doctrinam, iuxta illud, Cœpit Iesus facere & docere. Turibulum autem, cum thure significat orationẽ cum deuotione, quam tunc maximè debent habere fideles in audiendo diuinum sermonem. Rursus diaconus ideò
1. Cor. 2. præmittit turibulũ, quia prędicator debet odorem bonæ opinionis ex se mittere, iuxta illud Apost. Christi bonus odor sumus in omni loco, nã cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio cõtemnatur, extrà de sac. vnc. c. j. † Tertiò turibulum præ-
Psal. 140 cedit, vt ipsius diaconi oratio sicut incẽsum in conspectu domi 14
ni dirigatur. Ante turibulum verò præmittit duos ceroferarios cũ faculis accẽsis. Primò, quia debet desideriũ & gaudiũ in cordib. auditorũ accendere, quatenus & libenter audiant, & gratã-
Mat. 5. ter obediant. In quibusdã tamen ecclesiis turibulũ cereos præ-
Luc. 6. cedit, quoniã orationes & opera, virtutes de oratione flammã, lucem & signa præcedunt, iuxta illud, Luceat lux vestra. & illud
Mat. 7. Et virtus exibat de illo, & sanabat omnes. Secũdò, Sacerdos vel Episcopus præmittit ante diaconũ duos acolytos portantes cereos, & incensum, ad notãdum ꝙ Christus præmittebat binos nuntios ante faciẽ suam in omnem ciuitatem, & locũ quo ipse erat venturus, præferentes coruscationes miraculorũ, & odorẽ
Mat. 10. virtutũ, vnde reuersi dixerunt, Domine in tuo nomine etiã dęmonia subiiciũtur nobis. Facies enim Christi cõuenienter hic intelliguntur Apostoli, qui normã doctrinæ suę populis ostẽdebãt, propter quod ipsis aiebat: Qui vos recipit, me recipit. Ter-
Luc. 4. tiò, ideò librum euãgelij præcedũt turibulum, & candelabra, quia doctrina Christi virtus & fama prębat, Euãgelista testãte, Exiuit Iesus in virtute spiritus in Galilęã & fama exiuit de illo

in

in vniuersam regionē,&ipse docebat in synagogis eorū. Quartò,propter causam in secunda parte sub titu.de acolyto scrip-
14 tā. †Rursus duo cerei illuminati,doctores ecclesiæ per quos ecclesia illuminatur,qui debent habere notitiā vtriusq; testamenti designant.Hinc est quod ipsi cerei plerunq; quibusdam diuersorum colorum lineis decorantur,ad notandū,quod per doctores ipsos sacra scriptura diuersis sensibus exponitur. prout dictum est in principio libri.Si verò lineæ ipsæ aureę vel argenteæ sint,designant,ꝙ in ipsis doctoribus est aurum sapiē-
15 tiæ,& argentum eloquentiæ.†Vel cerei ipsi designant duo testamenta,quibus genus humanū illuminatur, vel legē & Prophetas,qui in quibusdā ecclesiis,dum euangeliū legitur,in pauimento ponuntur,quoniam legis vmbra & Prophetarū enigmata per lumen euangelij etiam ab humilibus intelligūtur, quia propter euangelicā doctrinam, lex & Prophetia penitus euanuerūt in litera.In quibusdā tamen ecclesiis in diebus profestis,vnus puer cum vno tantum cereo diaconū præcedit per quod significatur,ꝙ primū Christi aduētum,qui humilis fuit & occultus,præuenit tātum vnus pręcursor, scilicet Ioannes Baptist.qui fuit lucerna verbi.In diebus verò festiuis duo cerei præcedunt,quia in secundo aduentu,qui solennis erit & manifestus duo præmittētur præcones,scilicet Helias &Henoch, qui interficientur ab Antichristo in Hierusalem , quod significatur per extinctionē cereorū. De candelabris & etiā cereis aliter dictum est in prima parte sub ti.de Picturis. Antecedit
16 †quoq; crux,primò ad notandū,ꝙ diaconus debet prædicare crucifixum.Secundò,quòd qui eum intuetur per fidem sanatur à morsu serpentis antiqui,ipse est enim serpens in palo. Tertiò,crux præcedit euāgelium in signum,quòd prædicator sequi debet,crucifixū.Vnde Dominus inquit Petro , Sequere me.Ioan.21.cap.Post hæc diaconus super ambonem ascēdit.
17 †Dicitur autē ambo,ambonis,pulpitū,vbi legitur euangeliū dictus ab ambio,ambis,quia locus ille gradibus ambitur.Sūt enim in quibusdā ecclesiis duo paria graduū siue duo ascēsus in illā per mediū chori,vnus à sinistris,videlicet versus oriētē quo fit ascensus,alter à dextris,videlicet versus occidētē quo fit descensus,vt præmissum est.Vel ascēdit ab australi parte, nā Christus à Bethel,id est,Bethlehē,q̄ est ad austrū , venit in Hierusalē:vnde dicitur:Deus ab austro veniet.Ascendit ergo *Abac.3.*
sup ambonē,ad notādū,ꝙ Christus ambit omnes q̄ custodiūt verbum euāgelij,& vt possit ambiri:&sic melius ab hominib.
18 intelligi.Itē ascendit,† vt in edito &alta voce annuntiet euangelium,tanquā vbique & ab omnibus audiendum,iuxta illud *Mat.10.*

propheticum:Super montem excelsum ascende tu,qui euange lizas Sion,exalta in fortitudine vocem tuam.& dominus inquit in euãgelio:Quod dico vobis in tenebris,dicite in luce,& quod in aure auditis,prędicate super tecta:extrà de hæret. cùm ex in iuncto,vt imitemur dominum,qui in montem ascendit,vt euãgelium prædicaret,& aperiens os suum,docebat discipulos di-
Matt. 5. cens:Beati pauperes spiritu,&c.Lex etiam in monte data est.
Exo. 19. Euangelium ergo in alto & in eminenti loco legitur, quia doctrina euangelica delata fuit vbique terrarum: vnde in omnem
Psal. 75. terram exiuit sonus eorum,&c.ix.d.ita. Epistola verò in loco inferiori,quia lex & prophetę,qui per illam figurãtur, clausi fuerunt in Iudæa:vnde notus in Iudæa Deus,&c.Præterea,per epistolam prædicatio vete.testam.quæ humilior: per Euangelium no.test.quæ excelsior est,intelligitur:doctrina enim Christi,vel lex euangelica excellit Apostolicam,& Apostolica legalem doctrinam.Vnde Apost.ad Hebr.7. Lex neminem ad perfectionẽ ducit:Euangelium autem dat salutem omni credenti. In Missa †autem pro defunctis non in illo loco eminentiori, sed iuxta 19
altare Euangelium,& epistola leguntur,ad notandum,ꝙ quantum spectat ad defunctos,non prosunt prædicationes, quæ viuis publicè fiunt. Ipsis autem,cùm sint absentes,fieri nequeunt publicè,vel occultè:sed magis fiũt pro ipsis orationes per quas ad Christum,qui per altare significatur,appropinquãtes eis possumus reuelationem aliquam obtinere. †Legitur etiam de mo 20
re Euangelium super Aquilam,iuxta illud Psalmi 17.Et volauit super pennas ventorum:& Aquila ipsa seu locus,in quo legitur in dieb⁹ festiuis aliquo panno lineo vel serico cooperitur,ad significandum mollitiem cordium Christianorum. Vnde domi-
Eze. 11. nus per Prophetam:Ecce cor carnium,dabo vobis & scribã legem meam in cordibus vestris.Locus verò in quo epistola legitur non cooperitur,ad significandum duritiam cordium Iudęorum.†Lecturus autem euangelium,transit ad partem sinistram, 21
prout iam & suprà sub titul. de mutatione sacerdotis dictum est: & opponit faciem suam aquiloni,iuxta illud Esai.43. Dicam aquiloni,da.& austro noli prohibere, vt ostendat nos doctrina euangelij debere armari,& prædicationem Christi contra illum specialiter dirigi,qui ait:Ponam sedem meam ab Aqui
Esai. 4. lone,& similis ero altissimo:nam & secundum Prophetam: Ab
Hier. 1. aquilone pandetur omne malum super habitatores terræ.Rursus versus aquilonem euangelium legitur,iuxta illud,quod legitur in Cantic.4.Aquilo surgat,id est,diabolus fugiat,& auster veniat,id est,spiritus sanctus accedat. Rectè enim contra diabolum euangelium legitur,vt illũ sua virtute expellat,quoniã dia-

diabolus nihil tantũ, quantũ Euangelium odit. Siquidem Aqlo, ventus frigidus, diabolũ significat, qui flatu tentationũ corda hominũ à Dei timore congelat, & refrigerat. Cum ergo fides in Euangelio contineatur, quæ est armatura nostra cõtra diabolũ, iuxta illud, Cui resistite fortes in fide: meritò legitur cõtra illũ. Quãdoque etiã versus meridiẽ legitur, quia doctrina Christi quæ prima fuit inter Iudæos, & nunc inter gentiles ad eos in fide redibit. Hi verò, qui eum inueniendo præcesse- *1. Pet. 5.*
22 runt, respiciunt ad euãgeliũ, & ad faciem recitantis, prout sub Epistola dictũ est. Deinde † lecturus euangelium, salutat populũ, vt illũ ad audiendum verbũ Dei attentũ reddat, dicens, Dominus vobiscũ, ostendens, etiam per hoc se orare vt Dominus sit cũ eis, & obseruans, quod dominus iussit: in quãcũq; domũ intraueritis: primũ dicite, Pax huic domui, Chorus verò & populus quasi redditus attẽtus, ad illũ, & ad quancunque partẽ in qua Euãgelium legitur se vertunt, quia omnibus pro positum est, Ite in mundum vniuersum, prædicate euãgelium omni creaturæ, id est, homini, pro quo facta est omnis creatura, vel qui habet aliquod participium cũ omni creatura, & respondent, & cum spiritu tuo: supple, vt dignè possis euãgelium legere, ac si dicant, tecum sit ad dicendum, & sic mutuò se salu- *Lucæ 10. Mar. vl.*
23 tant, prout sub præfatione dicetur. † Sanè euangelium stando, nõ sedendo auditur sicut statuit Anastas. papa de consec. di. j. Apostolica, vt ad prælium pro Christi fide seruanda promptitudo notetur. Vnde Luc. 22. Qui non habet gladiũ, vendat tunicam, & emat illum. Et quia ipsius doctrina ad amorem cœlestium dirigit mentes nostras ad huiusmodi etiã promptitudinem designandũ, quidã dum Euangeliũ legitur, chlamydes deponunt, & etiã ad notandũ, qđ omnia tẽporalia amittẽda sunt propter Christũ, iuxta illud Euãgelij: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Et ex quo standũ est apparet, ꝙ nec iacere nec appodiare debemus Euãgeliũ audiendo. Reclinatoria ergo tũc relinquũtur, ad notãdũ qđ nõ debemus confidere in principibus, nec sustẽtari in terrenis, quia vanitas vanitatũ, & omnia vanitas dixit Ecclesiastes. Subauditur cõparitione Dei, in quẽ curam nostrã iactare debemus. Et secundũ ipsum Anastasium, stantes curui manere debemus, vt humilitatẽ, quæ à *Mat. 19. Ecclesi. 1.*
24 Domino docetur, etiã corpore demõstremus. † Auditur etiã capite nudato. Primò, vt attẽtio adesse demonstretur: ob quã etiã causam ꝗdã tũc mentonẽ & genas manu tenent. Secũdò, vt quinq; sensus patuli sint ad audiendum. Tertiò, ad notãdũ ꝙ omnia quæ sub velamine & figura in lege ac Prophetis continebantur, sunt in euãgelio manifestata. In Christi passione *Mat. 17.*

velũ templi ſciſſum eſt,&c. †Deponuntur etiam tũc baculi &ar
ma.primò,ne imitemur Iudęos,in cõſpectu crucifixi arũdines,
& arma ferentes.Secũdo,ad notandũ,ꝙ Chriſto prædicãte om
nes legales obſeruantiæ quæ per baculos ſignificantur depoſi-
tæ ſunt.Tertiò,depoſitio baculorũ & armorum humilitatẽ no
tat & Chriſtianę perfectionis eſſe nõ ſe vindicare,ſed Dño re-
Rom.12. ſeruare vindictam,iuxta illud,Mihi vindictam,& ego retribuã,
dicit Dñs. & Mat.5. Qui te percuſſerit in vna maxilla, præbe
ei & alterã.xxiij.q.j.§.j. Auditur etiã euangeliũ in ſilentio,quia
omnia ſoluta ſunt in euãgelio,quæ in lege & prophetis promiſ
ſa erant.Pontifex verò ſeu Sacerdos,dum euangelium legitur
faciem vertit ad illud,ad notãdũ,ꝙ Chriſtus prædicatores euã
gelij ſemper ad adiuuandum reſpicit ſtans ſuper ſcabellum,ad
deſignandum,ꝙ ꝑ huiuſmodi prædicationẽ omnis aduerſa po
teſtas debellatur,& Chriſti pedib.ſubmittitur,& ſic impletur,
quod in pſal.dicitur,Donec ponã inimicos tuos ſcabel.&c.Dia 26
conus verò ſtatim †poſtquã ſibi reſpõſum eſt,&cũ ſpiritu tuo,
vt cunctos reddat dociles & beneuolos,ad audiendũ verbũ e-
uangelij.i.bonum nunciũ nunciantem regnum Dei,ſubdit,Se-
Pſal.109. quentia S.Euangelij,turificans librum,& ſignans ſigno crucis.
Et etiam in quibuſdã locis oſculatur librum.q.di. hic eſt liber
ſeu euangelium Dei,hic eſt liber crucifixi,quẽ prædico,hic eſt
liber pacifici,per quẽ recõciliationem accepimus. vnde Apoſt.
1.ad Corint.1.Prædicamus vobis Chriſtum crucifixum.Per in-
cenſi autem fumum, bonæ prædicationis opinio intelligitur.
Deinde ſignat †ſe in fronte,in ore,pariter & in pectore, ſeu in 27
corde,ne diabolus,qui bonis operibus inſidiatur, tollat ei per
erubeſcentiã,deuotionem de corde,vel ſermonem de ore,ac ſi
Luce 9. dicat Ro.1.Ego Chriſti crucem non erubeſco, ſed eã ore præ
dico,& corde credo,quia corde creditur ad iuſtitiã, ore autem
Dan.3. confeſſio fit ad ſalutẽ.1.Corin.1.Prædicamus, inquit Apoſto-
lus,Chriſtum Ieſum,& hunc crucifixum, Iudæis quidem ſcan
dalum,gentibus autem ſtultitiam.Et Apoſt.ad Gal.6 Mihi autẽ
abſit gloriari,niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. Domi-
nus etiã in euangelio ait,Qui me erubuerit,& ſermones meos,
hunc filius hominis erubeſcet,cùm venerit in maieſtate ſua &
patris,& ſanctorum Angelorum.Vnde in Daniele legitur Non
eſt confuſio confitentib.te Quidam autẽ ſignant ſe tantum in
frõte,& in pectore,quaſi ĩ vtroq; ſuperliminari. Clerus verò &
populus audito titulo euangelij,ſcilicet ſequentia,&c. ſiue bo-
Act.1. no nuntio vertentes ſe ad orientem ſiue ad altare,vt Deum,qui
eſt verus oriens glorificent,quia miſit eis verbum ſalutis, ſicut
legitur in Act.Apoſt,Et glorificauerũt Deũ dicẽtes,ergo & gen
tibus

tib. Deus penitētiā dedit & vitā: cum reuerentia & honore respōdent: Gloria tibi *Domine*. Proposito itaq; euāgelio ad legē dum, in quo agitur de gloria, & de nostra liberatione, scilicet qualiter Christus diabolum deuicit, & nos ab ipsius seruitute liberauit, & victor ad gloriam patris ascendit, ipsi auditores euāgelij lætantes in laudē sui Saluatoris clamāt, dicentes, gloria tibi Domine, quasi dicāt, gloria tua, quæ nobis in euangelio prędicatur, nobiscum sine fine permaneat, & semper crescat. & hęc
28 dicendo signo † crucis in fronte, in ore, & in pectore, se similiter contra diabolū muniunt, ne eos impediat in audiendo. In fronte, quia ibi est locus pudoris & verecūdiæ. Vnde per hoc, ꝙ crucem fronti imprimunt, ostendunt se nō erubescere credere crucifixum, cuius liber legitur, & eum habere Deum & Dominum. Per hoc quod in ore signāt, significāt crucē Dn̄i audacter prædicare. Per hoc, quod in pectore, ostendunt se libenter cōpati pro nomine Christi: qua etiā ratione quidā quandiu euangeliū legitur, cū vtroq; pollice ante pectus signum crucis figurāt. Rursus nos in ore signamus, ad designandum, ꝙ de verbis euāgelij debet esse locutio nostra, in pectore verò, ad designandum, quod verba euangelij debent nos percutere in pectore, & in mēte. Mox verò post factum signum crucis, versus diaconū audituri euangelium se conuertunt. De crucis mysterio, dicetur in procemio quintæ partis.
29 † Porrò alicubi subdiaconus dū legitur euangelium, sinistram manum libro supponit, ad notādum, quod illi qui sub tēpore legis fuerunt, quoniam finis seu
1 vltimus fuit *Ioannes*, quem significat subdiaconus, & si aliqua bona agebant, illi tamen debilia & infirma erant quæ per sinistram significantur, quia si lex ad gratiam disponeret, tamen illa gratiam non præbebat. Conuenienter ergo sinistra manus libro Euangelij supponitur in quo Christi fides prędicatur, sine qua per opera legis nemo saluatur. Rursus per sinistram manum temporalia, per librum euangelij, spiritualia congruè designantur. Manus ergo sinistra libro supponitur, ad notandum quod sicut anima sine corpore non viuit, ita nec spiritualia diu sine temporalibus subsistere possunt. Terminatur autem euangelium, exultando vocem in fine, prout sub epistola dictum est, & mox illo finito munit se diaconus signo crucis, ne diabolus susceptum semē euangelij de vase signato
30 surripiat. † *Et* deinde euangelium osculatur, ad notandum se ex charitate & amore euangelizasse. Auditores verò se versus orientem conuertunt, quasi ad Hierusalem gratias agentes, quia inde venit ad nos euangelium, iuxta illud, quod Dominus dixit in euangelio Apostolis, Vos eritis mihi testes horū Act. 1.

in omnes gentes, incipientes ab Hierusalem, & signo crucis se in pectore muniũt cõtra diabolũ, ne semẽ verbi Dei suffocetur in eis, vnde Luc. 8. Volucres cœli comederũt illud. Et ne sermonem Domini rapiat de pectorib. eorũ. q. d. Deus nos faciat in doctrina Christi perseuerare, & vt significet se habere in corde, quod exprimitur ore. Quod etiam apertius designatur in quibusdã ecclesiis in quib. finito Euangelio dicitur, amen, & benè, quasi dicant verũ est, q in Euangelio dictũ est, quod est contra quosdam hæreticos, qui lecto Euangelio, quasi contra dicentes, dicũt falsum est. Vel amen. q. d fiat nobis, quod Dominus in Euangelio pollicetur, iuxta illud Neemiæ. 8. Benedixit Esdras Domino Deo magno. Et respondit omnis populus: amen, amen. Et eleuantes manus suas incuruati sunt & adorauerunt proni in terrã. In aliis verò ecclesiis dicitur, Deo gratias, sicut fit post aliquã lectionem vel capitulũ. Quidã etiã literati dicunt. Benedictus qui venit in nomine Domini, quod est finis Euangelij Matthæi, quod legitur in festo B. Stephani, & in dominica Palmarũ, in quibusdam locis cerei, qui significabant doctores, per quos ecclesia illuminatur, post lectũ Euãgeliũ extingũtur, quoniã Christo in eis loquẽte possunt ecclesiam illuminare, eo autem tacente, id est, spiritu sancto ab eis recedente hæc nequeũt. Preterea Euãgelij prædicatione finita, lex & prophetiæ cessabunt. In nonnullis tamen ecclesiis dũ Euangelium legitur, candelabra cũ cereis deponũtur ad terram, ad notandũ legem & prophetiam inferiorem Euangelio esse. Consequenter † subdiaconus codicem Euangelij refert, diaconus verò va- 31
cuus redit, vt ostendat se prædicatione finita contemplationi vacare. Veniens autẽ prius ad legendũ Euangeliũ, librũ in quibusdam ecclesiis ferebat, ad notandũ, q ipse non solũ debebat
Eccle, 1. docere, sed & facere. Redit etiam ad Episcopũ seu Sacerdotem vnde venit, ad notandum, quod omnis doctrina à Deo est & ad ipsum reuertitur. Vnde Salomon: Vnde exeunt flumina reuer-
psal. 96. tũtur. Textus quoq; Euangelij super puluinar reportatur: quia
Cant. 5. ecclesia, vt audiuit Euangeliũ, illud suauiter corde suscepit, & lætata est. Iuxta illud: Audiuit & lætata est Sion, & ait: Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Liber quoq; Euãgelij & turibulũ ad pontificẽ reportantur, quia ad eũ omnia bona referenda sunt, à quo cũcta procedunt. Ipse enim est finis cõsum-
Apoc. 1. mãs, sed nõ cõsumẽs, alpha & omega, primus & nouissimus, initiũ, & finis. Nã & Apostoli prędicatione peracta, ad Christũ reuersi sunt referẽtes ei gratias de miraculis & prędicationis profectu. † Episcop⁹ verò thus odorat, & Euãgeliũ osculatur. Pri- 32
mò, ad notandũ, qa qd Episcopus inspirauit & docuit, hic ap-

probat

probat & acceptat, Deus enim nihil accipit, nisi ꝙ efficit, nec remunerat, nisi ꝙ donat, quia sicut cũcta quæ fecit, bona sunt, sic nulla sunt bona, nisi quæ fecit. Nam vidit Deus quæ fecerat, & erant valdè bona. Secundò apertũ codicẽ osculatur, ad Genes. 2
significandũ ꝙ scire debet quod nuda ac aperta sibi esse debẽt quæcũq; sunt in lege, vnde Luc 8. Vobis datũ est nosse mysterium regni Dei, & Malach. 2. Labia sacerdotis custodiunt sciẽtiam & legẽ requirunt, supple subditi. de ore eius, extrà de hę. cum ex iniuncto. Tertiò, qa ipse solus intrat in sancta sanctorum, prout in proœ. huius partis dictum est. Quartò, quia huiusmodi osculum significat affectum amoris, ad euangelium, q præcipuè in episcopo vigere debet, adeò vt paratus sit mortẽ, pro eo subire. xxv. q. j. violatores. Quintò, subdiaconus librum apertum Prælato seu Sacerdoti offert ad osculãdum, ad notandũ ipsum debere delectari in fide fideliũ, q̃ infusa est in eis, & patefacta p̱ euangelij prædicationẽ, q̃ prius in lege fuerat clausa. Postea in quibusdam ecclesiis liber clausus illis, qui sunt in choro ostenditur, pro eo ꝙ post præmissa verba vobis datũ est, &c sequitur in Apostolo, cæteris autẽ in parabolis.

33 † Et est aduertẽdũ, quod postquam diaconus lecto euangelio librum osculatus est, ad notandũ se ex charitate & amore euãgelizasse tunc demũ fertur euangeliũ episcopo, qui Christum Luce. 8.
significat, ad osculandũ, id est ad prædicationẽ acceptandam, & nõ antè ad figurandũ, ꝙ Deus illam duntaxat ad prædicationẽ acceptat, quæ fit ex amore & charitate. Veruntamẽ in Missa pro defunctis euangeliũ nõ fertur pontifici ad osculandũ, tũ quia tunc præmissæ rationes cessant, tũ quia in missa illa omnis solẽnitas subtrahitur, ne festiuæ solennitates cũ desolationis mœroribus misceantur. Legens tamẽ euangelium in Missa pro defunctis, librum in quibusdam ecclesiis osculatur: qa quicunq; illud pronũciat, debet charitatis amore in illũ tẽdere cuius doctrinam euangelicã recitauit, qui amor per osculum designatur. &
34 est † aduertẽdũ, ꝙ statim post libri osculũ sacerdos minister pontificẽ qui Christum designat, incẽsat, ad ostẽdendũ quod sacerdotis maximè officiũ est, orationis igni tum sacrificium, quod per incensum significatur, Christo offerre nõ solum in expiationẽ delicti, verũ etiam in gratiarũ actionem, prout Leuit. habetur. Potest etiam sub epilogo dici, quia qđ liber euangelij per subdiaconum portatur, quòd diaconus pulpitum ascẽdit, quòd aperto libro populũ salutat, & omnes respõdẽt, quod titulum euangelij præmittit, quòd alta voce & distinctè & cõtra Aquilonem legit, ꝙ omnis populus aures & oculos ad librũ dirigit, & in silentio ac stando audit, & in fine

ad cœlũ manus leuans orat dicens,amẽ.Hæc inquam omnia & singula ex lege sumuntur,Legitur enim in principio Neemiæ,ꝙ cõgregato populo ad plateã quæ est ante portã aquarũ,Esdras scriba attulit librũ legis Mosi,& stetit super gradũ ligneum,quẽ fecerat ad loquendum,&aperuit librum coram omni populo.Porrò Leuitæ silentiũ faciebant in populo, ad audiendũ legẽ,benedicentes Deo magno, & omnis populus stans in gradu suo respondit,Amen.Et legerunt in libro legis Dei distinctè & apertè ad ĩtelligẽdũ.Omnis verò populus eleuantes manus suas adorauerunt proni in terrã.Illud † quoque prætereundũ nõ est,ꝙ euãgeliis,quæ in ecclesiis legũtur,generaliter duæ præfationes præmittuntur,prima est,Initiũ S.Euãgelij,secunda,sequentia S.Euãgelij.Siquidem prima præfatio præmittitur principio cuiuslibet Euãgelij quatuor Euangelistarũ,scilicet Euãgelio Ioannis,In principio erat verbum : & Euangelio Matthæi:Liber generationis:Euangelio Lucę:Fuit in diebus Herodis,&euangelio Marci:Principiũ euangelij Iesu Christi.Quod in quibusdã ecclesiis legitur in 1.dominica de Aduentu,vt ibi dicetur,& tunc nõ subiicitur illis,In illo tẽpore,quia in ipsis principiis agitur &determinatur certum tẽpus,vnde esset nugatio,& superfluerent verbalia illa.Secunda præfatio præmittitur omnibus aliis euãgeliis,&dicitur sequẽtia,quia verba ipsa,quæ legenda sunt,sequũtur post initiũ,seu post ea,quæ præcedunt euangelium,vnde sumpta sunt verba S.euangelij,&c.vel sequẽtia,est numeri singularis,&tunc cum dicitur,sequentia S.Euangelij secundũ Ioannẽ: suppletur hęc est.†Sanè in euangeliis,quibus ipsa secunda præfatio pręponitur,subiicitur quãdoque In illo tẽpore,&quãdoque nõ subiicitur.Siquidẽ sine,in illo tẽpore,dicuntur,quãdo ex eorum verbis certũ est de tẽpore,vt præmissum est,& tunc incipiunt ꝑ aliquã determinationẽ Regiæ vel alterius potestatis , vt illud, Anno quintodecimo Tyberij,vel simplicẽ rei gestæ narrationẽ certum tempus determinãtẽ,vt illud , Cum esset desponsata.& illud,Postquam cõsummati sunt.& illud,cũ natus esset Iesus. & illud,Factum est autẽ,cum baptizaretur.& illud,Cum autẽ esset annorum duodecim & illud , postquam impleti sunt dies.&illud,Vespere autem sabbati.&illud,Elizabeth impletũ est,&c.Reliquis verò euangeliis subiicitur,In illo tempore,& est sensus,In illo tempore,scilicet gratiæ,de quo dicit Apost. ecce nunc tempus acceptabile,&c.de pœn.dist.j.ecce.Nõ†est etiam omittendum,qđ euangelium legitur in ecclesia quandoque secundum historiam,vt illud,quod dicitur in die Paschę, Mariæ Magdalenæ,& Mariæ Iacobi,&c.& illud quod cãtatur in na-

Neem. 8.
35
36
37
2.Cor. 6.

in natali ad ſecundam miſſam de paſtoribus. Quandoque ſecũdum allegoriam, vt illud, quod legitur in aſſumptione B. Mariæ, in quo mentio fit de Maria & Martha, vbi dicitur, Intrauit Ieſus in quoddam caſtellum, &c. prout in vij. parte dicetur. Quando que ſecundum rem vt illud de S. Trinitate. Quandoque ſecundum perſonam, vt illud quod cantatur in feſto S. Thomæ Apoſtoli, vbi dicitur, Thomas vnus de duodecim. Quandoque ſecũdum partem, vt illud, quod dicitur in feſto S. Crucis, de Nicodemo, vbi dicitur, Sic oportet exaltari filium hominis, &cę. in quo verbo Chriſtus paſſionem ſuam ſignificat, & exaltationem corporis ſui in cruce. Et ideò euangelium, in quo hæc clauſula continetur, legitur in feſto S. Crucis. & in feſto Michaelis Archangeli, propter illum verſum, Angeli eorum ſemper vidẽt faciem patris mei, qui in cœlis eſt. Item etiam ſecundum partẽ, vt illud. Liber generationis, &c. Et hoc propter vltimum verſum in quo fit mentio de Chriſto. Quandoq; ſecundum totũ, vt illud quod legitur in circũciſione Domini, Poſtquam cõſummati ſunt dies octo, &c. Quandoque ſecundum tempus: vt illud quod dicitur in prima die Quadrageſimæ, ſ. propter ieiunium. Quandoque propter litanias, vt illud, Si quid petieritis, &cæ. quod in litaniis dicitur, in quo fit mentio de aliquo pane & piſce. Et quandoque propter locum, illud, vt quod legitur in dominica ſexageſimæ,
38 ſ. Exiit, qui ſeminat, &c. Sanè mulier etiam † abbatiſſa non debet legere euangelium. Licet enim B. Virgo dignior & excellentior eſſet Apoſtolis vniuerſis, Dominus tamen non commiſit ei claues regni cœlorum. extrà de pę. & remiſ. noua. Hinc eſt ꝙ abbatiſſa non poteſt proprias moniales benedicere, vel earum cõfeſſionem in criminibus audire, vel euangelium legere, vel publicè prædicare. In matutino tamen poſſet, ſed non publicè euãgelium dicere. vij. q. j. diaconiſſam. Et nota, quòd quatuor ſunt euangelia de B. Maria, vt dicetur in ſeptima parte ſub feſto Aſſumptionis.

vel xvij.

SVMMA.

1 *Symbolum Apoſtolorum immediatè ſequitur Euangelium.*
2 *Symbolum, dicitur voce ſublata maximè in Miſſa. In prima autem & Completorio, demiſſa, & nu.* 3.
4 *Symbolum auſpicans ſacerdos, cur manus eleuet.* 5 *Symbolũ, quid.*
6 *Symbolũ eſt triplex, & vnde dicatur.* 7 *Apoſtoli ſymbolũ ediderunt.*
8 *Athanaſij Symbolum.* 9 *Symbolum Nicenum.*
10 *Symboli cantandi in Miſſa vſus à Gręcis profectus.*
11 *Græcorum error de proceſſione ſpiritus ſancti.*
12 *Græci temerè ſpiritum ſanctum à filio procedere negant.*
13 *Symbolũ maius, quibus diebus adhibeatur, vide per diſcursũ, & n.* 14.

De Symbolo. CAPVT XXV.

EVangelio † lecto mox cantatur alta voce Symbolum illud, 1
s. Credo in vnum Deum, quia enim corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ro. 10. ideò ecclesia, vt ostendat quòd euangelij verbum seu prædicationem fide & corde recipit, mox fidei symbolum ore decantat. Symbolum ergo post euangelium, fidem post prædicationem ostendit. Vnde Ioan. Hęc eo loquẽte, multi crediderunt in eum. Nam secundum Apostolum ad Rom. 10. Fides est ex auditu, auditus autẽ per verbum Dei. † Dicitur autẽ alta voce, vt omnes illud dicant 2
& addiscant. Oĩs enim Christianus tenetur publicè fidem catholicam confiteri propter quod in frõte signatur. In prima verò & in cõpletorio sub silẽtio dicitur, ne muscæ morientes perdant suauitatem vnguenti, prout in v. parte sub tit. de prima tãgetur. † Rursus ideò in Missa patenter dicitur, ad notandum ꝙ 3
hodie fides catholica liberè prędicatur & docetur. In prima verò sub silentio, dicitur, ad notãdum, ꝙ in primitiua ecclesia prę sertim tempore passionis Christi prędicatores & fidei professores siluerunt: & in completorio ad notandum, quod similiter in fine seculorum, Antichristi nempè persecutione inualescente illorum ora claudentur. Sanè Sacerdos seu episcopus illud incipit, ad designandum, ꝙ omne bonum à Christo procedit. Nam omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, &c. j. q. j. quàm pio. Ne autem musicus ille cœlestis dicat: Cãtauimus vobis, & non saltastis: chorus euangelicę doctrinę consona voce respõdet, & solenni tripudio fidem catholicã profert, dicens: Patrem omnipotentem, &c. quanuis in Missa Papę quãdoque aliter obseruetur, prout iam dicetur. † Ad hoc Sacerdos 4
illud incipiens manet erectus ante mediũ altaris, manibus extẽsis, sursum eleuatis, quas postquam inceperit, iungit. Siquidem Sacerdos Christum repręsentans, erectus manet, ad notandum, quòd Christus semper paratus est cunctis spiritualia bona largiri. Et ante altaris medium, innuens quòd non est personarum acceptator, sed quantum in ipso est, omnibus ęqualiter influit, nec angulum diligit neque sinum. Manibus quoq; extensis, ad designandum, quòd paratus est abundãter benè meritis illa largiri. Sursum tamen eleuatis, quasi ipso facto ostẽdẽs, quod quę

Ro. 10. Eccl. 10. Iacob. 1. Luc. 7.

sursum

ſurſum ſunt,querere,atq; à Deo miſericordiã poſcere, & in eo ſolo ſperare debemus.Deinde poſtquã inceperit,manus iungit: quia ei ſoli de pceptis bonis gratias agere,& nos humiliare debemus.Et qm̃ ſymbolũ,verbũ eſt euãgelicum, quo ad ſenſum, * ideò ſtãdo illud audire ſicut & euangeliũ,& ſic illo dicto,ſignũ
5 crucis faceredebemus.Symbolõ* †aũtGręcè,Latinè ſonat iudiciũ,vel ſignũ,vel collatio,tũ quia regulã fidei plenã indicat, &
6 perfectã,tũ qa ſimul in vnũ fidei cõtinet articulos.†Et nota, ꝙ triplex eſt ſymbolũ,primum eſt ſymbolum Apoſt.quod vocatur ſymbolum minus quod videlicet ex inſtitutione Damaſi papæ dr̃ tacitè per ferias in ſingulis canonicis horis. Et illuc dr̃ à ſyn quod eſt cum,& bolos quod eſt ſententia, quia cõpoſitum fuit ex diuerſis verbis Apoſtolorum,ſicut pueri in feſtiuis cõuenientes afferre ſolent bolos,i.fruſta carnium & panis,quę in vnũ collecta,ſymbolum vocatur,i.collectio minutiarũ.xliij.d.nõ oportet.traditur.n.ꝙ poſtquã Apoſtoli ſpiritum paracletum acceperunt,cùm iã forẽt ad prędicandũ euãgelium profecturi, conferentes in vnum ſuper articulis fidei ſtatuerunt,vt ſicut oẽs erãt in vna fide concordes,ſic oẽs vnã fidẽ cõcorditer prędicarent. & ideò ſymbolũ minus cõponentes,vnuſquiſq; bolũ,i. particulam vnam appoſuit.Vñ ſecundũ Apoſtolorum catalogum ſiue
7 numerum duodecim particulas dignoſcitur cõtinere. †Petrus nanque appoſuit,Credo in Deum patrẽ omnipotentẽ,creatorẽ cœli & terrę.Andręas,Et in Ieſum Chriſtumfilium eius vnicum dominum noſtrum. Iacobus.Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto,natus ex Maria virgine. Ioannes,Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus,mortuus,& ſepultus. Philippus, Deſcendit ad inferos,tertia die reſurrexit à mortuis.Bartolomęus Aſcendit ad cęlos,ſedet ad dextrã Dei patris omnipotentis.Thomas, Inde vẽturus eſt iudicare viuos & mortuos.Matthęus,Credo in ſpiritũ ſanctum. Iacobus,Sanctam eccleſiam catholicam ſanctorũ cõmunionẽ.Simõ,Remiſſionẽ peccatorum.Thaddęus, Carnis rerectionem.Mathias,Et vitam ęternam Secundum ſymbolũ eſt,
8 †Quicunq; vult ſaluus eſſe,&c. Ab Athanaſio Patriarcha Alexãdrino in ciuitate Treueri cõpoſitũ.Hoc tñ pôt dici tertiũ, nam Nicenũ de quo ſequitur,fuit prius in prima Nicena ſynodo cõ
9 pilatum.†Tertium eſt Nicenum.xv.d.c.j. ſcilicet Credo in vnũ Deum,quod Damaſius papa ex condicto vniuerſalis ſynodi apud Conſtantinopolim celebrare inſtituit,in miſſa cantare patenter:quanquam & Marcus Papa primus ſtatuiſſet illud alta voce cantari:& vocatur ſymbolum maius. A Grecis ergo vſus cantandi ad miſſam ſymbolum:creditur prouenisſe,quod ſimi-
10 liter duodecim clauſulas continet. †Prima eſt Credo in vnum

Deum,&c.Secunda:Et in vnum dñm Iesum Christum.Tertia: Qui propter nos homines,&c.Et cũ dicitur ibi.Et homo factus est.debemus genua flectere: quia Christũ hominẽ factũ & pro nobis crucifixum adoramus.Quarta:Crucifixus etiã pro nobis. Quinta & resurrexit tertia die secundum scripturas, i. eo modo,eo ordine,& eo tẽpore,quo prædictum est in scripturis.Sexta:Ascendit in cœlum.Septima:Et iterum vẽturus est,&c.Octaua,Et in spiritum sanctum dñm.Nona:Et vnam sanctam catholicam ecclesiam.Decima:Cõfiteor vnum baptisma. Vndecima: Et expecto resurrectionem mortuorum.Duodecima: Et vitam venturi sęculi,amẽ.Et est notandum quod in prædictis Niceno & Cõstan.conciliis non leguntur verba illa:secundum scripturas:neq; illa,filióque procedit,& quoniã apud†Græcos in fine ipsius symboli,sub anathemate dicitur prohiberi,ne quis de fide trinitatis aliud docere vel aliter prædicare,quã ibi continetur præsumat,sed & Calcedonen.concilium apud eos celebratum anathematizare præcepit eos,qui alteram fidẽ ausi essent cõponere,proferre,scribere,docere,vel aliud Symbolũ tradere, q̃ præmissum est:ideò ipsi Græci nos anathematizatos asserũt pro eo,quod ibi addimus verba ipsa.Sed minus bene dicunt:tũ quia illud nõ fuerit canon latæ sententiæ,sed comminatio quædam:tum quia inferior potentiorẽ ligare nõ põt.xxj. d.inferior. Rom.n.ecclesia non subest cõciliis,sed potius cõcilia subsistũt sibi:extrà de elect.significasti.Prætereà,verba illa:secundũ scripturas,sumpta sunt ex expositione fidei eiusdẽ cõcilij Cõstantinop.& sic nihil videtur additũ nec errorẽ aliquẽ sapiunt, sanè, vt suprà sunt exposita intellecta. Itẽ per verba illla,filióque,non docemus aliud vel aliter de trinitate prædicamus, imò idẽ. Cũ enim filius idẽ sit cũ patre in substantia, ergo quod à patre procedit,& à filio procedit,& sic nihil addimus,sed potius declaramus,nec alteram fidẽ cõponimus,proferimus,scribimus,vel aliud symbolũ tradimus,nec in aliquo cõtra prędictum facimus anathema.Mirũ†tñ est,quo ausu ipsi Gręci spiritum sanctum à filio procedere negare præsumunt,cum & hoc in cõcilio Ephesino apud eos edito contineatur expresse de conse.di.v.vlt.& penult.sed ipsi se errasse videntes,quosdã prælatos de suis ad generale cõcilium Lugdunen.sub Greg.Papa.x.celebratũ miserunt, qui in dicto cõcilio publicè nobis videntibus suo & omniũ prælatorũ & Imperatoris Romani nomine professi sunt,ꝙ spiritus sanctus æternaliter ex patre & filio,non tanquã ex duobus principiis,sed tanquam ex vno principio,non duobus spirationib. sed vna spiratione procedit,extrà de summa trini.& fide catho. prout in eiusdẽ Greg.constitutione habetur,coram toto cõcilio

lio ter Græcè,& ter Latinè ſymbolū cum dictis verbis,ſecūdū
13 ſcripturas filióq; ſimiliter decantando.† Cantatur autē hoc
ſymbolum maius in ſolennitatibus eorum duntaxat,qui illud
cōpoſuerunt,& in illis,de quibus aliqua mentio fit in ipſo,videlicet in omnibus diebus dominicis.in feſtiuitatibus Domini,ſcilicet in natali,Epiphania,cœna Domini,Paſcha,Aſcenſione,Pētecoſte & trāsfiguratione,& in feſto de Trinitate, & in omnibus feſtiuitatibus B.Mariæ,S.Crucis,Angelorum,&Apoſtolorum,de quibus fit mētio ibi,&Apoſtolicā eccleſiā.In ſolēnitatibus autē Lucæ & Marci euangeliſtarum,dicunt quidā nō debere cātari,quia illi Apoſtoli nō fuerunt. Idē dici debet in dedicationibus eccleſiarum,&in cōmemoratione omnium ſanctorum,quanquā & ipſa ſit dedicationis feſtiuitas.et dicitur etiā intra octauā natalis Domini,excepta die innocētium, in qua cantica lætitiæ ſubticentur.In octaua tamē cantatur, prout in vj.parte ſub illo feſto dicetur.Cantatur etiā intra octauas Epiphaniç,Paſchę,Aſcēſionis,Pentecoſtes,Apoſtolorū Petri & Pauli,& Aſſumptionis B.Mariæ.Licet enim in natiuitatibus ſanctorum Ioan.Bapt.& ſancti Laurētij , ſymbolum nō cantatur,in octauis tamē eorum cantatur,eò ꝙ intra octauas Apoſtolorum& Aſſumptionis occurrunt,&ob hoc etiā in octaua S.Ioan.Baptiſtæ præfatio,de Apoſtolis in octaua B.Laurētij præfatio de aſſumptione cantatur. In quibuſdā tñ eccleſiis dicitur ſymbolum in feſto B.Ioannis Baptiſtæ,&nō incōpetēter:quia in ſymbolo de propheta fit mētio ibi,Qui locutus eſt per prophetas,& quia ipſe nō ſolum fuit propheta,ſed pluſquā propheta,de eo quoque ſcriptum eſt.Fuit homo miſſus à Deo &c.& ita fuit Apoſt.de ipſo eſt,ait Ioan.os aureum in ſermone qui legitur in feſto decolationis Ioannis,par Angelis Apoſtolorum vox.Ipſe etiam primò baptizauit &baptiſmum prædicauit & in ſymbolo fit mētio de baptiſmo. Horum quidē omnium fit cōmemoratio in ſymbolo.Quorundam tamē obſcurè vt epiphaniæ,eſt tñ illud profeſtum Domini eſt etiam feſtum illud baptiſmatis de quo in ſymbolo cōtinetur ibi,Cōfiteor vnum baptiſma &c.& cœnæ Domini,ſed illa eſt ſolennitas euchariſtiæ ad quam reſpicit illud Sanctorum cōmunionē,& Angelorum,ſed illi nomine cœli debēt intelligi de quo in ſymbolo dicitur ,ibi Creatorē vel factorem cœli & terræ,&c. Quibuſdam tamē videtur tunc nō eſſe cantandum,eò quòd Angeli nunquam habuerunt fidem,ſed ſpem,nec credunt ſed ſciunt.quoniam plenam ſcientiam habent.Fit etiam commemoratio licet obſcurè dedicationis eccleſiarum ſed ad illam reſpicit illud,Sanctam eccleſiam catholicam,tunc enim ſancti-

Mat. 2.
Ioan. 1.

ficatur

ficatur.& vt ita dicā catholizatur ecclesia,cum dedicatur: Ad
octauas verò respicit resurrectio mortuorū,de qua dicitur,ibi
Et expecto resurrectionē mortuorū.In festo S.Agnetis sym-
bolū non cantatur:quia licet in ecclesia celebretur:nō est ta-
men festum octauæ:prout in vij.parte sub ipso festo dicetur.
†Porrò quidam nō absurdè symbolū cantant singulis diebus 14
à die resurrectionis vsq; ad festū ascensionis:sicut in omnibus
diebus Dominicis,&etiā in solennitate B.Mariæ Magdalenæ,
dicentes illam fuisse Apostolorum epistolā:eò ꝙ ipsa prima re
surrectionis gaudium Apostolis renuntiauit:&in festo B.Mar
tini:quia de eo cantatur:Martinus par Apostolis. Quidā etiā
dicunt illud in principali festo cuiuslibet ecclesiæ seu orato-
rij:nō tamen in octauas illorū si eas celebrent. Veruntamē de
quibusdā mētio fit in symbolo,in quorū cōmemoratione sym
bolum nō cātatur,vt passionis&sepulturæ,quoniā illorum die
rum officiū aliorum regnorum regulam nō sectatur.Nō dici
tur etiam,quando in profestis celebratur ad honorē B. Mariæ
virginis,vel sanctæ crucis,vel sancti spiritus,extra de cele.mis
sarū.cōsiliū.in quibusdam locis cantato symbolo,vel cum cā
tatur,populus cātat Kyrie eleison,quoniam postquā Christus
&Apostoli docuerūt fide fideles recepta,laudes Deo dederūt,
quas forsitan repræsentat suauissimi symboli melodia. Illud
Matt. 15. autē sciendū est,ꝙ Christus non venit prædicare gētibus,sed
Iudæis,iuxta illud Euangelij,Nō sum missus,nisi ad oues,quę
Matt. 10. perierunt domus Israel.Vnde præcepit Apostolis.In viam gen
Matt. vlt. tiū ne abieritis,& in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis,
donec post resurrectionē præcepit eis,dicēs, Euntes in mūdū
vniuersum,prædicate euāgeliū omni creaturæ. Et idcirco Ro-
ma.Pōtifice solēniter celebrāte symbolū fidei,non cantores in
choro,sed subdiaconi ad altare decantāt,& generaliter ipsi ad
Rom. 10. vniuersa respōdēt,vsq; dum ipse Pōtifex dicit,Pax Domini sit
Matt. 15. semper vobiscum,quoniam vsq; post Christi resurrectionem
sola Iudæorū ecclesia,quæ per subdiaconū,qui sursum ad al-
tare cōsistat,designatur,corde creditur ad iustitiā &ore cōfes
sio fit ad salutē,extra de sacr.c.j.sed ex tūc cantores in choro
respondent,& vniuersa decantant,quia post resurrectionē ec
clesia gentium,quā cantores qui deorsum in choro subsistūt,
designant,fidem Christi recepit,&laudum præconia personuit
saluatori. Inter euangeliū tamen &sacrificium chorus cōcinit
offertorium,quoniā inter passionē & prædicationē gentilitas
fidei votū Deo offerens cantauit,quando mulier Cananea de
finibus Tyri & Sidonis egressa,clamauit &dixit,Miserere mei
dñe,fili Dauid.Filia mea malè à dæmonio vexatur,cuius tan-
dem

dem fidem cõmendans Dominus,ait:O mulier, magna eſt fi-
15 des tua,& fiat tibi ſicut petiſti.†Poſtremò ſymbolum Apoſto-
lorum tanquàm breue & omnia continẽs,ſub cõpendio expo-
namus.Credo in Deum patrẽ omnipotẽtem,creatorẽ cœli & ter
ræ,&c.Nota ꝙ aliud eſt,vt ait Aug.credere Deo: aliud eſt cre-
16 dere Deũ,& credere in Deũ.†Credere Deo eſt credere vera eſ
ſe,quæ loquitur,quod etiã mali faciunt:& nos credimus homi
ni,& non in hominem.Credere *Deum*,& credere quod ipſe ſit
Deus,quod etiam dæmones faciunt.Credere in Deum,& cre-
dendo amare,& credendo in eum,ire: credendo ei adhęrere,
quod ſoli boni faciũt, ergo qui dicit credo in *Deum*,mẽtitur,ſi
non diligit Deũ:niſi dixerit,ꝙ in perſona eccleſiæ loquitur,di- *Deut.* 6.
cẽs autẽ Deũ, ſingulariter,Deorum fugit pluralitatẽ.Vnde no *Ephe.* 4.
tabiliter in maiori ſymbolo additũ eſt hoc verbũ vnũ,iuxta il-
lud,Audi Iſrael,Dominus Deus tuus,vnus eſt. Et Apoſtolus, *Eſa.* 40.
vnus eſt Deus,vna fides,vnum baptiſma.† Dicens verò patrẽ, *Eſa.*6
17 incipit perſonas diſtinguere,de quib. Eſa. Quis appendet trib. *Mat.*28.
digitis molem terræ.*Et* alibi,Seraphin clamabant ſanctus,ſan- *Ioan.* 5.
ctus,ſanctus.Et Dominus,Baptizate omnes gentes in nomine
patris,& filij,& ſpiritus ſancti.Et Ioan.Tres ſunt, qui teſtimo-
niũ dãt in cœlo, pater,verbum,& ſpiritus ſanctus.Pater eſt pri-
ma,nõ tẽpore,ſed authoritate in trinitate perſona.Quod ſequi
tur,omnipotentẽ,nomen eſt eſſentiale,ideoq; illud ad ſubſtan
tiuum *Deũ*,vel ad relatiuum patrem non ſine ratione referi-
mus,dicentes, Credo in Deũ patrẽ omnipotẽtem, vel credo in
18 patrẽ omnipotẽtem.*S*imiliter & quod ſequitur,Creatorem †cę
li & terræ,vbi cõfutatur hæreticus qui aliũ cœli aliũ terræ aſſe *Geneſ.* 1
rit creatorẽ,aliũ cęleſtiũ, alium terreſtrium,alium corporum, *pſal.* 101
alium animarum,contra quos ait Moſes. In principio creauit *Coloſſ.* 1
Deus cœlum & terrã.EtDauid.In principio tu *Domine* terràm *Mat.* 1.
fundaſti,& opera manuum tuarum ſunt cœli,& Apoſtolus, In *pſal.* 44.
19 ipſo condita ſunt vniuerſa in cęlo & in terra.†Sequitur,&in Ie
ſum Chriſtum filium eius vnicum Dominum noſtrum.Ecce al
tera in trinitate,perſona,hic eſt Ieſus,q ſaluum facit populum *pſal.* 2.
ſuũ à peccatis eorũ hic eſt Chriſtus oleo lætitiæ præ conſortib. *Gala.* 4.
vnctus,hic enim vnicus patris filius,de quo *Dauid* Filiius meꝰ
es tu,ego hodie genui te.*Et* Apoſt.Miſit Deus filiũ ſuum,natũ
de muliere,factũ ſub lege,hic eſt dominus noſter,qui nos crea
20 ouit,qui nos ſuos alienos,pretio ſanguinis emit.†Sequitur, qui
cõceptus eſt de ſpiritu ſancto,natus ex Maria virgine.Ecce pri *Eſa* 7.
mum Chriſti ſacramentum,ſcilicet incarnatio,ac ſi dicat, Qui *Luc.* 1.
cum ſit Deus,factus eſt homo,nõ ex virili ſemine,ſed cõceptus
operatiõe ſpiritus ſancti,natus ex Maria, virgine vnde Eſa ecce

virgo cõcipiet,& pariet filiũ,&vocabitur nomẽ eius Emanuel.
Et Angelus in euãgelio, Aue Maria gratia plena, Dominus tecũ,
& ille. Spiritus sanctus superueniet in te,& virtus altissimi obũ
brabit tibi. Quidã tamen hæc verba, Qui cõceptus est de spiri
tu sancto iungunt cum præcedentib. Sequitur. † passus sub Põ 21
tio pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Ecce secundũ sacra-
mentũ, secundũ humanitatẽ Christi.s. passio, cuius tẽpus descri
bitur sub Põtio pilato, forma subditur, crucifixus, finis conclu-
psal. 21. ditur, mortuus,& sepultus, vnde plangens dicit ex ore Dauid,
& Hiere. Foderunt manus meas,& pedes meos,& dinumeraue
Esai. 2. runt omnia ossa mea. De morte ait propheta, Domus Dñi fuit
exitus mortis. De sepulchro ait Esa. Sepulchrũ eius extitit glo
riosum. Hæc sunt in euangelio manifesta. Sequitur: † Descẽdit 22
ad inferos: tertia die resurrexit à mortuis. Ecce tertiũ sacramen
tum.s. resurrectio: sed de descensu ad inferna pręmittitur, ex
quo mortui liberãtur: vnde in Oseæ: De manu mortis libera-
bo eos: de morte redimam eos: ero mors tua, ó mors, morsus
tuus ero, inferne. Hic est euangelicus fortis, qui fortẽ ligauit,&
psal. 3. eius vasa dirupit, hic est qui dicit in Psal. Ego dormiui, & sopo
psal. 56. ratus sum,& exurrexi, quoniam dominus suscepit me: qui patri
dicenti: Exurge gloria mea, exurge cum psalmis & cithara: bre
ui sermone respõdet. Exurgã diluculo, cuius resurrectioni mu-
lieres & viri perhibent testimonium in euangelio. Quod autẽ
dicitur in maiori symbolo. Resurrexit tertia die, secũdũ scriptu
ras: exponit.i. eo modo, eo ordine,& eo tẽpore, quo prędictum
psal. 17. est à scripturis. Sequitur, † ascẽdit ad cœlos. sedet ad dextrã Dei 23
psal. 142 patris omnipotẽtis. ecce quartũ sacramentũ.s. ascẽsio. Ascẽdit,
psal. 107 enim sicut ait Dauid, super cherubin,& volauit super pẽnas vẽ
torũ,& parauit in cœlo sedẽ suã,&regnũ eius omnib. domina-
bitur. Cur ait pater. Sede à dextris meis: donec ponã inimicos
Act. 2. tuos scabellũ pedum tuorum. Et vt ad ascensionẽ, de visu quo-
que testimonium nõ deesse, ait Luc. vidẽtib. discipulis eleuatus
est,&nubes suscepit eum ad oculis eorũ. Sequitur inde vẽturus
est iudicare viuos &mortuos, ecce quintũ, qđ nõdum apertum
psal. 49. est sacramẽtũ; veniet etenim rex manifestè, cui pater iudicium
Ioan. 5. dedit:& sicut ait Dauid: parauit in iudicio thronũ suum,& iudi
psal. 17. cabit orbẽ terræ ĩ æquitate: iudicabit populos in iustitia. Et ali
& 49. bi Deus manifestè veniet, Deus noster,& nõ silebit. Et Luc. Ita
Act. 1. veniet, sicut vidistis eũ euntẽ ĩ cęlũ.& Michæas. Iudiciũ Domi-
Mich. 6. nicũ populo suo. Sequitur: Credo in spiritũ sanctũ. † ecce tertia 24
Gene. 1. in trinitate persona.s. spiritus sanct⁹: de qua Moses spiritus Do
psal. 147 mini ferebat super aquas. Et psal. Flabit spiritus eius & fluent
Ioan. 15. aquæ. Et Dñs in Euãg. spiritus, q à patre procedit, docebit vos
omnia

omnia.Ille.n.docet,ille ſanctificat,ille viuificat, ille peccata re-
mittit per hunc reſurrectioné in gloria,per hunc cóſequimur vi
25 tam ęternã.Vñ ſequitur,Sãctam eccľam catholicã. Et † poſſunt
hæc verba & ſequentia ſic intelligi & cóiungi,Credo in ſpiritũ
ſanctum,ſancti eccleſiã catholicã,i.credo per ſpiritum ſanctum
ſanctam eccleſiam fidelium ſanctificari. Itẽ,credo in ſpiritũ ſan
ctum,ſanctorum cõmunioné,i.per ſpiritum ſanctum ſanctos in
vinculo charitatis vniri.Et credo in ſpiritum ſanctum,remiſſio
né peccatorum.i.per ſpiritum ſanctum peccata remitti. Et cre-
do in ſpiritum ſanctum,carnis reſurrectioné & vitã ęternam,i.
per ſpiritum ſanctum gloriã carné cóſecuturã,& animam vitam
æternam,vel ſic,Credo ſanctam eccľam catholicam,nó ita dici
mur,vt aſſerit Aug.de cóſ.d.iij.prima.in fine,credere ĩ eccleſiã,
26 ſicut in Deum,ſed in eccleſiam † ſanctam catholicã credimus
dum in eccleſia cõuerſantes & in *Deũ* credimus, & quæ ſequũ
tur,nos inde firmiſſimè cóſequi profitemur,ſ.ſanctorũ cõmu-
nioné,remiſſioné peccatorum,carnis reſurrectioné & vitã æter
nam,vnde & ſic cõiunges,Credo in ſanctam eccleſiam catholi
cam,ſanctorum cõmunioné,i.per fidẽ quam habeo, exiſtens in
ſancta & vniuerſali eccleſia,aſſequor ſanctorum cõmunioné,i.
cõcordiam & vnioné.Sicut enim eſt vnus paſtor,ſic vnum oui-
le;ſicut vnus Deus,ſic vna fides,& vnum baptiſma.Vel pręcipio
ſanctorum cõmunioné,i.panem benedictionis,de quo dicitur,
Crede,& manducaſti.de cóſ.d.ij.vt quid.Similiter,& quę ſequũ
27 tur.Credo in † ſanctã eccleſiã,peccatorũ remiſſioné, i.per fidẽ
quam habeo exiſtẽs in ſancta & vniuerſali eccleſia,cóſequor re
28 miſſioné peccatorum & lepræ curationé,de † qua dicitur in le-
ge & euangelio,Maria ſoror Aaron,cum ſepté diebus fuerat ex *Nu. 12.*
tra caſtra,eſt à lepra mundata.l.diſt §.ecótra.Naamam Syrus ſe *4.Reg.5.*
pties lotus in *I*ordane eſt à lepra curatus,ſic & Dominus decé *Luc. 17.*
leproſos mundauit,ſed vnus tantũ dedit gloriam Deo.De Mag- *Luc.7.*
dalena dicitur,quia dimiſſa ſunt ei peccata multa, quia dilexit *Lucę 5.*
multum.Paralytico quoque ait Dominus,Fili remittuntur tibi
29 peccata tua.Sequitur,† Credo in ſanctam eccleſiam catholicã,
carnis reſurrectionem,i.per fidem quam habeo exiſtens in ec- *Iob. 19.*
cleſia,conſequor carnis reſurrectioné,de qua *I*ob,Credo quod
redemptor meus viuit,& in nouiſſimo die de terra ſurrecturus
ſum,& in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum, vnde in
euãgelio,Deus Abrahã,Deus Iſaac & Iacob, non eſt Deus mor
tuorum,ſed viuorum.Et Apoſtolus,Omnes quidé reſurgemus,
ſed non omnes immutabimur.Similiter coniungendũ eſt quod
30 ſequitur,Credo † in ſanctam *E*ccleſiã catholicam, vitã æternã, *Mat. 22.*
i.per fidem quam habeo exiſtens in Eccleſia , conſequar vitam

æter

æternam: hæc est terra viuentium: de qua Dauid: Credo videre
Psal.26. bona Domini in terra viuentium.† Est autẽ vita æterna, videre 31
Deum patrem, & quem misit Iesum Christum. de hoc etiã sub
sabbato sancto, in vj. parte, vbi agitur in baptismo, dicetur.

ADNOTATIO.

*Symbolon autem Grecè symbolon, variè accipitur, pro varia verbi à quo manat, ratione & natura, symballo enim, para to ballo natura sua actiuum est, & significat committo, collido, confligo, conuenio, confluo, paciscor, contractus conuentáque ineo, item & cõficio, vt symballo to enipnion. Inde symbolon, signũ, vt signa militaria Herodiano. Signis equidẽ vtebantur inuicem Apostoli. Symbolon item, nota, & signum rei apud Ciceronem, vt dictio & nomen, est nota rei animo concepte: symbolon etiã insignia, i. parasima. Item omen, quæ oionisma, Grego. dicitur & masculino genere. Qua ratione vsus est Synesius in to adelpho: Ou gar oimai nomizetai nymphei triais badizsõepi ecphoran, ina mi to nimphio symbolos apaisios genitai. Item & fœminino symboli, conflictus, conflictio militaris. Symbola etiam dicebantur tesseræ quædã, quæ dabantur publicè ciuitatibus quibusdam hominibus sibi amicis, vt hospitaliter & amicè reciperentur in oppidis fœderatis. Hodie sic vocari possunt tesseræ collybisticæ, vt placet Budæo, quas literas collybicas vocãt, quasi ad permutandam pecuniam externam instituta. Symbolon auto tmima, quasi tessera, & frustum abscissum. Plato in Symposio, symbolon commissuram videtur dicere. homines enim eo in loco ait geminos fuisse, i. diphneis. Symbolon etiã, significat similitudinẽ, & quandam naturæ concinnitatẽ. Aristot. Peri genesios quæ phthorais. Symbolai in cõuiuis dicebãtur, quas Terentius & Plautus symbolas vocauerũt. Athen. lib. vij. Cõuiuiũ autẽ ipsum è symbolis coagmẽtatum, dicebatur synagogion, & deipnon synagogimon, vt ipse inquit. Qui autẽ symbolas nõ cõferunt, asimboloi dicũtur. Asimbolos, etiã pro incerti & inutili ponitur, qui nihil in mediũ attulit. Apostolorũ ergo symbolon, dices signum & breuiarium quoddam fidei Christianæ, cõmistum conflatum & compositum ex multis bolis, i. frustis particulísque. Symbolorum porrò hæc est lex, vt sententiam absoluant verbis ad summũ quinq;, & breuiora sunt, hoc venustatis plus habeant, quale est illud Augusti. Matura, Obscuritatis aliquid & allegorię symbolũ condit, vt paululũ à naturali sensu deflectatur: modò ne tanta sit quãta Pythagoras est vsus, vt ab intelligẽtia dictorũ suorũ arceret imperitos, q symbola sua quasi qdã ænigmata longissimè abduxit illinc, quò sensus spectaret, ita vt Tyrrhenos induxerit, illi citra omnẽ allegoriã parere, cũ eam

eam nō adſequerētur. Vnde ſimbolicon, pro allegorico & ænig matico dicitur, apud Plutarch. in viij. Sympoſ. N. Doard.

SVMMA.

1 *Prædicationis vſus vnde.* 2 *Prædicationis officium, cui competat.*
3 *Prędicatio, ſublimi loco debet fieri.* 4 *Prædicatio, qualis eſſe debeat.*
5 *Prædicationem, quæ ſequantur.*

De Prędicatione. CAP. XXVI.

1 QVoniam, vt præmiſſum eſt, euangelium prædicatio eſt, & ſymbolum, fidei † profeſſio, ideò poſt illa, fit populo prædicatio, quaſi euangelici verbi, & ſymboli, ſiue noui & veteris teſtamenti expoſitio, qui modus ſumptus eſt ex libr. Neemiæ, in principio vbi legitur, Et legerunt Leuitæ in libro legis Dei. Neemias autem ſacerdos, & Eſdras ſcriba interpretabantur populo vniuerſa. Præterea monebantur antiquitus, qui in Neem. 8
fraterno odio erant, vt ad concordiam venirent, prius, quàm cō municarent, & mundi eſſent, prius, coram ſuo ſaluatore, cui nota ſunt ſecreta cordium apparerent, ex quo ſiquidem prædicādi vſus in eccleſia inoleuit. Inde etiam eſt quòd oratio Domini, quæ eſt ad primam, & in aliis horis voce demiſſa, dicitur ad miſſam alta voce, & patenter dicatur, quia in huiuſmodi fraterna monitio continetur, communiter tamen poſt prædicationem ſymbolū decantatur, quia fidem prædicatam ſe tenere eccleſia
2 profitetur. Verùm † cùm prædicandi officium priuilegiatum ſit, nullus prædicare debet, niſi cui committitur, aut cui ex officio ſibi iniuncto incūbit, iuxta illud Apoſtoli, Quomodo prædicabunt, niſi mittātur, extra de hæreticis. cum ex iniuncto. & ideò Rom. 10
prædicaturus licentiam petit dicens. Iube domine. Debet autē
3 † prædicator in loco eminentiori eſſe, ſicut & euangelium legens propter rationes ſub tit. de euangelio ſcriptas. Nam & Ieſus videns turbas, aſcendit in montem, & aperiens os ſuum, Matt. 5.
docebat eos. Et Eſdras fecit gradum ligneum ad loquendum, Neem. 8
vt dictum eſt in prima parte ſub tit. de eccleſia, vbi de pulpito
4 agitur. Debet † tamen humiliter proferre, quæ docet, nec ſecundum Greg. xlvj. d. habet. in fi. illum elatis morib. prędicet, quem in cordibus audientium ſacris ſermonibus inſectatur. Et ſecū dum Amb. prædicatio Chriſtiana non indiget pompa, nec cultu ſermonis. debet quoque ſecundū Greg. prædicator eſſe diſcretus in ſilentio, vtilis in verbo, ne aut tacēdo proferat, aut proferenda reticeſcat. xliij. di ſi rector. Sunt tamen nonnulli huius doctrinæ obliti, qui ſicut ait Beda. 2. q 7. ſecuti, ſunt auditores ſuos in præcipitium mergunt, quibus non ſalutaria quæ corrigant, ſed quæ illos delectēt erronea prædicant. Alij verò ſecundum Greg. xlix. d hinc & enim viij. q. j. oportet. xliij. di. §. fi. dū

æstimari hebetes nolunt, sæpè ex immoderata subtilitate, se in quibusdam inquisitionibus plus quam expediat exercent se, secreta mysteria sua prædicatione nō intelligentibus reserando. Oportet enim eum qui docet, & instruit, pro ingenio discentiū semetipsum aptare, & verbi ordinem, pro audientium capacitate dirigere, quoniam qui docet ea, quæ ab auditoribus intelligi nequeunt, non ad eorum vtilitatem, sed ad sui ostērationem facit, vt plura scire videatur, vel adulatione, vt eis placeat, quibus
Cor. 2. secreta reuelant, iuxta quod Apost. ait, Christus me misit prædicare non in sapientia verbi. In concilio Carthag. de conse. d. j. sacerdote, statutū, vt sacerdote verbum, s. prædicationis in Ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, videlicet contemnens excommunicetur. Post prædicationem, fit confessio † & in 5
Psal. 76. dulgentia pro commissis & omissis conceditur, vt sic conscientiis emundatis, iuxta illud propheticum & scopebam spiritum meum, accedant singuli ad communionis sacramentum, quod mox in missa, vel sacramētaliter vel spiritualiter recepturi sunt, quæ spiritualis communio fit per fidem, operātem per dilectionem, iuxta illud Augustini. Crede, & manducasti, de conse. dist. ij. vt quid.

SVMMA.

1 *Canon Missæ, in quot partes diuidatur.*
2 *Secreta, in quot partes diuidatur.* 3 *Offertorium vbi q̄n̄ve fiat.*
4 *Offertorij versus hodie sæpè intermittitur, idque temerè.*
5 *Offertoriū vt cantetur, à patribus receptum est, idque de causa. n. 6.*
7 *Offertorium, vnde nomen traxerit.*
8 *Offertorio facto quid faciat sacerdos.*

Secunda pars Missæ in offertorio. CAP. XXVII.

SEcunda pars missæ in offertorio siue in Dñs vobiscum, incipit, quæ in quatuor † subdiuiditur particulas. Prima, dicitur 1
secretela. Secunda, præfatio. Tertia canon. Quarta oratio dominica, cum sua præfatione, scilicet præceptis salutaribus. Potest etiam quicquid ab hoc loco, vsque in finem missæ dicitur, secreta vocari, quæ secreta in quinque diuiditur partes. † Prima est 2
ab offertorio vsq; ad præfationē, & hoc specialiter dicitur secreta. Secunda dicitur præfatio. Tertia, canon. Quarta oratio dominica. Quinta, est embolismus. Quia etenim fuit dominici sanguinis effusio. Prima, in circuncisione. Secunda, in sudore. Tertia, in flagellatione. Quarta, in crucifixione. Quinta, in mortui lanceatione. Sanè ordo conueniens est, vt post prædicationem sequatur fides in corde, laus in ore, fructus in opere. Prædicatio quidem est in Euangelio, fides in symbolo, laus in offertorio, fructus in sacrificio, quapropter offerenda cantatur,

quia

quia sacrificiũ laudis offertur: vnde psal. Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiã vociferationis: cantabo & psalmum dicam Domino. & in Paralip. Cũ offerrent holocausta, cœperũt laudes canere Domino, organis, & in diuersis, quæ Dauid rex cõparauerat, concrepare. † Offertorium quidẽ inter euangeliũ & sacrificiũ canitur: prout in tit. de symbolo dictum est. Sacerdos autem dicturus, oremus, præmittit Dominus vobiscũ, qua si diceret: nisi Dominus sit nobiscum, orare non possumus ad salutẽ nostram. Subiicit ergo oremus, monens populũ orare, vt fidem in symbolo recitatam credat, & in ea stabilis permaneat, quia & Christus discipulis suis dixit: Orate, &c Luc. 22. monẽs etiam vnũquemq; ad se redire, cõscientiã suam discutere, & seipsum in holocaustũ iustũ Deo offerre. Prius ergo, quã chorus cãtet offertoriũ, salutatur à sacerdote, vt possit deuotè cãtare, & mox postquã ille dixit, oremus, chorus cantat canticũ offerentium siue offertoriũ: & populus offert: vt notetur, quod post impletionem mãdatorũ offerimus nos ipsos, sicut sub tit. de oblatione dicetur: ac si vnusquisq; offerens dicat Credo: & fidẽ quam in symbolo professus sum, opere cõpleo: & orationi sacerdotis consentio: vnde & sacerdos statim offert dona consecranda. Et

psal. 28.

2. Par. 5.

3

4 † attende, quod offertorij versus cũ multa diligẽtia ab antiquis patribus inuẽti, hodie plerisque locis omittuntur: tũ breuitatis causa, vt tam ministri, quàm populus orationib. orationi, & sacramento altaris liberius vacẽt: tũ etiã quia sicut ait Aug. xij. d. omnia. ipsam Christianã religionem paucissimis & manifestissimis celebrationũ sacramentis misericordia Dei voluit esse libera. Et secundũ Hier. de conse. d. v. non mediocriter. Melior est quinq; psalmorũ, cum cordis hilaritate decãtatio, quã totius psalterij cũ anxietate modulatio: verborũ etenim multitudine Deus flecti non potest. Solum ergo in offertorio, quod dicitur in missa pro defunctis, versus ipsi hodie dicuntur: quia officiũ illud non sequitur in multis normã alterius officij. † Porrò à patrib. introductũ est. vt offertoriũ cãtetur: quia (vt pręmissum est) quando offerebãt in tubis clangebant: hilarẽ nanq; datorẽ diligit Deus. xxiij. q. vj. §. ex his. inductum est etiam ex eo, quod Salomon in dedicatione templi & altaris, innumerabilem multitudinẽ holocaustorum obtulit, cum magna solennitate: & à Mose cui descendenti de monte, & populum salutanti, & oranti occurrit populus, & munera obtulit. † Cantatur etiam offertorium, dum offertur, ad memorandum iucunditatem Israelitici populi, offerentis donaria ad ędificium tabernaculi: vel potius ad designandum clamorem mulieris, de qua legitur in Apocal. 12. cap. Mulier, id est, ecclesia amicta sole, id est, Christo

5

2. Cor. 7.

3. Reg. 8.

Exod. 45

quem induit in baptismo: habens lunã sub pedibus, id est, omnia mutabilia calcans, & in capite coronam duodecim stellarũ id est, chorũ duodecim Apostolorũ, & habens in vtero, supplea, quę in sui initio gesta sunt: clamat parturiens, & cruciatur vt pariat. Clamorem ergo eius parturientis vel salubrem Domini cruciatum imitatur offerenda, per suũ grauem & grandisonum cantũ, quę pneumis distentia, & versibus fœcundata, quã tumuis longa iubilatione, quod significat, non satis exprimere valet. Quis tamẽ offertoriũ cãtare instituerit, ignoratur. Traxit †nomen offertoriũ à feria, quod est oblatio, quæ in altari offertur, & à pontificib. consecratur, inde offertoriũ dicitur, quasi pręfertum: oblatio verò, vocatur, quia offertur. Dicitur etiam offertorium, quia dum offerenda cãtatur, sacerdos accipit oblationes, vel hostias à ministris: de quibus sub tit. de oblatione dicetur. †Aduertendum autem est, ꝙ licet sacerdos pręmittat oremus: non tamen immediatè orat, imò turificat, oblationes recipit, & alia agit: quasi ipso facto dicat: non cessat orare, qui non cessat benè agere. Dum ergo offertoriũ canitur & incensum portatur, instante memoria Dominicæ passionis, silentium obseruat, vsque dum alta voce dicit: Per omnia secula seculorum. Illud insinuans, quòd Iesus post suscitationem Lazari nõ palam ambulabat apud Iudęos, cùm cogitarẽt eum interficere: sed abiit in ciuitatem, quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis. Collegerunt enim pontifices & Pharisæi cõcilium: & vnus ex ipsis, Cayphas nomine dixit: Expedit vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Et ab illo die cogitauerunt eum interficere: de hoc dicetur sub tit. de inclinatione Sacerdotis.

7 (right margin, at "Traxit †nomen")
8 (right margin, at "†Aduertendum")

Ioan. 11. (margin, at "rum. Illud insinuans")

SVMMA.

1 *Manus lauat sacerdos denuò, statim ab offertorio, & turificatione, & qua de causa. Et qua significatione. nu. 3.*

2 *Manuum lotio fit semper ad dextrum altaris cornu.*

De manuum ablutione. CAP. XXVIII.

PRius, quàm sacerdos offerat manus iterum lauat, quãuis †prius dum vestibus se ornaret, lauisset, prout dictum est sub tit. de capitis coopertione. Et etiam post secundam turificationẽ iterũ lauat, vt sic magis ac magis mundatus offerat hostiã immaculatam, sanctam, Deoque placẽtem. Nam & psal. cùm mundatus esset, petebat amplius emundari, dicens, Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato, &c. Lauat† autem semper ad dextrum cornu altaris, nam dextra prosperationem, sinistra aduersitatem significat, quia igitur pluries peccatur in prosperis, quàm in aduersis, iuxta illud psalm. Cadent à

1 (right margin, at "†prius")
2 (right margin, at "Lauat†")

psal. 50. (margin, at "cùm mundatus")
psal. 91. (margin, at "tionem, sinistra")

latere tuo ſcilicet ſiniſtro,mille,&decē millia àdextris tuis,me
ritò magis lauandum eſt ad dextrā quàm ad ſiniſtram.Sacer-
3 dos itaq; †hoſtiam oblaturus lauat manus,ad ſignificandum
ꝙ lauare ac mundare debet conſcientiam lachrymis pœnitē-
tiæ,& cōpunctionis,iuxta illud:Lauabo per ſingulas noctes le *Pſal. 6.*
ctū meum lachrymis meis ſtratum meum rigabo.Et ideò tūc *Pſal. 25.*
dicit,Lauabo inter innocētes manus meas,id eſt,opera:&Eſa. *Eſaiæ 1.*
Lauamini,&mūdi eſtote.Nam & Chriſtus prius,quàm verum
&vnicum ſacrificiū in ara Crucis offerret,in reſuſcitatione La
zari lachrymas miſeratus effudit, euang.teſtante, *Ieſus* inquit,
infremuit ſpiritu,turbauit ſemetipſum &lachrymatus eſt.La- *Ioan. 11.*
uat etiā manus,ne reus ſit corporis & ſanguinis Domini,iux
ta illud,Mundæ ſunt manus meæ à ſanguine huius,&vt mūdi
ſint à terreno pane,iam in populi oblatione recepto,vel à ter- *Mat. 27.*
reno deſiderio.

SVMMA.

1 *Pallam ſuper altari diſponit diaconus,ſacerdote manus abluente.*
2 *Sacrificiū altaris,ex quo cōfici debeat.* 3 *Corporale,quid ſignificet.*
4 *Corporale,qualiter complicetur,&ſternatur ſuper altari,& quàm variè id ipſum ſignificet.*
5 *Corporale quamdiu maneat ſuper altari.*
6 *Sotheri Papæ edictum ne mulieres contingant vaſa ſacra.*
7 *Palla altaris,quid & vnde dicatur.*

De Pallis,& corporalibus. CAP. XXIX.

1 INterim verò dū ſacerdos manus abluit,diacon⁹ †corporalē
pallā,ſuper altare diſponit,in quo admonentur miniſtri &
populus,vt ſint ab omni carnali cupiditate mundi,ſicut ipſa
palla mundata eſt à naturali viriditate,& humore, munditia
quoque corporalis ſignificat mūditiam populi fidelis.De hac
palla in canone ita dicitur,de conſec.diſtin.j. ex conſulto.ex
2 conſulto enim omnium conſtituimus,vt ſacrificiū altaris †nō
in ſerico panno , aut intincto quiſquam celebrare præſumat,
ſed in puro linteo ab epiſcopo conſecrato,terreno, ſcilicet li-
neo,id eſt,de terra procreato,atque cōtexto,ſicut corpus Do
mini noſtri Ieſu Chriſti in ſyndone linea,munda ſepultū fuit, *Mat. 27.*
& Chriſtus veram carnem paſſibilē& mortalē de terreno virgi
nis corpore aſſumpſit,de lino igitur candido,non intincto ex
3 inſtitutione Sixti papæ,& Euſebij fit corporale.Significat †au-
tē corporale paſſionis intētionē ſeu corpus Chriſti,quia ſicut
linū multo labore ac multis tōſionib. acquirit cādorē ita Chri
ſti caro multo certamine ad reſurrectionis gloriā peruenit. Si
gnificat etiā eccleſia,per quam corpus Chriſti intelligitur, quæ
multis paſſionib⁹ &preſſuris ad cādorē æternę vitæ ꝑducitur,

Tertiò, significat ipsum Christū. Cùm enim sic cōplicetur, vt nec initiū nec finis eius appareat, sic eius diuinitas initio caret, nec finē habebit. Et sicut oblata cōiungitur corporali, & ponitur in altari, sic Christi caro iuncta diuinitati, affigitur cruci. Et nota † quod in quibusdam ecclesiis palla corporalis, quæ calici supponitur, in longū altaris extenditur, quæ quatuor in longū, & tres habet plicaturas in latū. Siquidē in longū altaris extenditur: quia vt aiunt quidā, linteamē, quo Christi corpus inuolutū fuit, per illam figuram extensum in longitudine sepulchri inuentum est. Quatuor eius plicaturæ in longum, quatuor designant cardinales virtutes, scilicet iustitiam, prudētiā, tēperātiā, & fortitudinē: per quas innatæ nobis passiones reprimuntur. Tres verò plicaturæ in latū, tres theologicas virtutes, scilicet fidē, spem, & charitatē, per quas Deo vnimur, figurant. Potest quoque & aliud in his figurari. Duplex enim est palla, q̄ dicitur corporale. vna, scilicet quam diaconus super altare extendit, altera quā super calicē plicatā imponit, significantes duo linteamina, quibus Ioseph corpus Christi inuoluit. Extēsa, repræsentat syndonem qua corpus fuit in sepulchro inuolutum: & inde corporale vocatur, plicata super calicē posita, sudariū quo caput eius fuit separatim inuolutū. Siquidē
Ioan. 10. extensa, q̄ corporale vocatur, significat fidē: plicata, quæ sudarium vocatur intellectū, hoc enim mysteriū credi debet: sed cōprehendi nō valet, vt fides habeat meritū cui humana ratio nō præbet experimentū. de pœ. d. iiij. in domo. Secundò quoq; corporale siue syndone subsistēs, significat Christi humilitatē in passione, sudariū verò laborē. Tertiò, corporale, significat linteū, quo Christus erat præcinctus. sudariū laborē in psecutionibus. Adhuc palla sup calicē posita, aliquā, scilicet superiorē eius partē nō totū tegit, in quo datur intelligi, quod sudarium aliquā partē capitis Christi tegebat: & aliquā nō: sicut mos est Iudæis facere, quædā tamē ecclesiæ nō habēt, nisi vnū corporale, p eo quod in euāgelio legitur. q Ioseph corpus Iesu inuoluit in syndone mūda. nō enim dixit in syndonibus in plurali, & hoc ad significandū sacramēti vnitatē, & significat syndon ē qua Christi corpus fuit inuolutū. † Corporale autē ideò remanet super altare vsq; post sumptionē corporis & sanguinis, & eleuationē calicis de altari, qa linteamē & sudariū ī sepulchro vsq; ad resurrectiōē remāserūt. Preterea corporale remanēs, ppter sui albedinē, ostēdit mūditiā mētis, quā semp habere dēt corpus domini sumēs. † Sother Papa 22. d. sacratas. statuit ne fœminę sacratę, vel moniales sacra vasa, puta calicē, vel patenā el sacras pallas, & corporale cōtingāt. Ipsæ tamen huiusmodi orna

ornamenta altaris & ministrorũ facere possunt, exẽplo *Mariæ* q̃ talia fecit, & texuit in vsum mysterij tabernaculi fœderis. Cõ
7 muniter † tamen palla, vocatur munda mappa super quam distẽ ditur corporale. *Et* dicitur palla, eò ꝙ palliat vel abscondat in se mysteriũ supradictũ. Debet autẽ altare duplici mappa operiri, ad duplicem stolam, mentis, s. & corporis designandam.

SVMMA.

1 *Manibus episcopi aut sacerdotis lotis, minister quid agere debeat.*
Item subinde episcopi munus. nu. 2.
3 *Episcopus accedit ad altare sine mitra, & baculo.*
4 *Offertorium, triplex. Et ex quo illud fieri debeat.*
5 *Offerendi antiquus mos.*
6 *Panes sacerdotales, itẽ propositionis, nu. 7. 8 Hostia rotũda cur fiat.*
9 *Oblationum duo genera, donum quippè, & sacrificium.*
10 *Sacrificium, quid.* 11 *Libare, quid.*
12 *Hostia, quid.* 13 *Holocaustum, quid.*
14 *Ministrorum officia circa oblationem sacerdotis, & nu. 16.*
15 *Panis & vini oblatio: quid signet, cùm & vnum solum sacrificiũ sint.*
17 *Diaconus patenam cũ hostia, offert sacerdoti, & qua significatione.*
18 *Aquam cum vino miscere in calice inferiori episcopo non licet. Et quid commistio designet. Et id ex cuius institutione. Et quorsum. nu. 19.*
20 *Sacerdos missurus aquã in vinum, cur pauxillum in terram fundat.*
21 *Aqua benedicitur: vinum minus. Et quid ita.*
22 *Manus osculum, quid significet.*
23 *Hostia, ferè ponitur inter sacerdotem & calicem.*
24 *Ampulla quid, & vnde dicatur.*
25 *Calicis ferendi mos, variè. Et cur maximè laua. 26.*
27 *Cantoris primi officium. Item secundi. nu. 28.*
29 *Patenæ absconsio seu velatio quid significet. & nu. 30.*
31 *Subdiaconus qualiter teneat patenam.*
32 *Offerre debet populus, & vnde offerendi mos. & nu. 34. Et quæ significatio oblatorum.* 33 *Sacrificiorum legalium diuersa genera.*
35 *Offerens manum sacerdotis osculatur.*
36 *Clerici & monachi, an & q̃n offerant.* 37 *Oblationes qui recipiant.*
38 *Pontifex Romanus quas oblationes tangat.*
39 *Oblationes pro defunctis, cuiusmodi sit.*
40 *Moses iubet finem imponi oblationibus.*

De oblatione Sacerdotis, & de officio ministrorum circa illam, & de patena, & de oblationibus populi, & clericorum. CAPVT XXX.

1 LOtis igitur manibus diaconus vel sacerdos, minister extẽsis manibus mediante munda tobalia, accipit manus Epi,

quasi iuuans illum de faldistorio ad surgendum, quod quidem fit non ad adiuuandum, sed potius ad prouocandū illum, id est
Psal. 43. Christum, quem significat, ꝙ surgat, & pro populo oret. Iuxta
Ephe. 5. illud, Exurge Dn̄e adiuua nos. Et iterum, Exurge, qui dormis, & sic mediante munda tobalia, ad notandum, quod mediante munditia manuum, i. operum nostrorum, excitatur Dn̄s ad adiuuandum omnes nos apud patrem. Si autem hoc ad ipsum pō tificem Christi vicarium referatur, tunc dicendum est, quod ipse prouocatus adiuuatur per munditiam manuum eorum, pro quib⁹ orat, vt eius oratio efficax habeatur. Rursus Christus omnia bona opera Ecclesiæ principaliter operatur, sicut legitur in
Esai. 26. Esa. Omnia bona opera nostra operatus es in nobis Domine, cuius locum gerit Episcopus. Minister verò tāquam eius famulus, eius coadiutor typum cooperātis Ecclesiæ gerit, quæ in suis operibus Christi operātis ministra est, & adiutrix, sicut dicit A-
1. Cor. 3. post. Coadiutores enim Dei sumus, qui tobaliam, i. deuotam reuerentiam adhibet, quoniam secundum Apostolum, Non sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo. Deinde episcopus † vel sacerdos ingreditur sanctuarium, perueniens ad altare consecratum, id est, 2
Luc. 22. Christus qui cœnaculum grande stratum est ingressus, cum discipulis cœnaturus, & eis corpus suum traditurus, vbi mysticā oblationem accepit à ministris, insinuans illud, quod Ioan. Euāgelista describit, Iesus (inquit) ante sex dies Paschæ venit in Bethania, vbi Lazarus mortuus fuerat, quem suscitauit Iesus, & fe-
Ioan. 12. cerunt ei cœnā in qua Martha ministrabat. Procedit autē ad † altare absque mitra & baculo, & cū vestibus sacris, prout in suis locis dictum est. Considera ergo ordinem, nam euangeliū præcedit, fides in symbolo sequitur, deinde munera offeruntur, ne- 3
Rom. 10. cesse est enim primum audire, quomodo inquit Apostolus, cre-
Heb. 11. dent sine prædicante, deinde quis nisi rectè crediderit, munus Deo acceptabile offerre nō poterit, quia sine fide impossibile est Deo placere. Hic ergo de triplici oblationis genere dicēdū est, videlicet de oblatiōe sacerdotis, ministrorū, & populi. Sacerdos itaq; primò offert seipsum. † Offerenda etiā sunt quæ sunt Dei Deo, i. animæ habentes similitudinē Dei impressam. Deinde, ꝙ sunt sacrificio necessaria, s. panem, vinum, & aquam, & alia sacrificio apta. Et † nota, quod in vet. test. ponebantur super mensam 4
Exo. 40. tabernaculi xij. panes azymi & similia, mundi valdè, & ponebā tur seni altrinsecus, & singulis supponebatur patena aurea, & super patenā pugillus turis. Panes † autē isti dicti sunt sacerdotales, quia soli sacerdotes eos de altari sublatos comedebant. vel secundum Iosephum, quia Dn̄s præceperat, quod soli sacerdo- 5 6

tes,

tes,illos formarent,coquerent,& ponerēt in mensa,& tollerēt ipsi tamen hoc non obseruauerunt.Et ex his conuincitur ꝙ sa-
7 cerdotes debeant hostias facere per seipsos. †Dicebātur enim Exod. 25.
panes propositionis,quia positi erant super mensam propositio nis coram Domino,in memoriam sempiternam duodecim tribuum filiorum Israel:vel porrò positi,i.longo tempore positi, s.per totam hebdomadam.Nam in diluculo sabbati recentes, & calidi imponebantur mensæ,& erāt ibi immoti vsque ad se quens sabbatum:& tunc subtrahebātur,vel erant ibi in ęternū, per successionem ponendi in mensa. Hostia autem formatur
8 †rotūda,quia Domini est terra,& plenitudo eius orbis terrarū & vniuersi qui habitāt in eo.viij.dist.quo iure.& ipsa sui forma Psal. 88.
significat illum,qui principio caret,& fine : quamuis ipse sit alpha,& omega, principium principians,atque finis.Apo. 1.c.Rursus cùm figura rotunda formetur à puncto ad punctū: per hoc innuitur,ꝙ ab ipso sunt omnia:& ad ipsum omnia,retorquentur:vnde Psal. Veritas tua in circuitu tuo.De hac figura dictum est in proę.secundę partis:& de hoc ēt dicetur in vj. partic.cano
9 nis super verbo:Accepit panem. †Cæterùm duo sunt,quæ offeruntur,donum videlicet & sacrificium.Donū dicitur,quicquid auro vel argento,vel qualibet alia specie offertur. Aliud tamen est donum,& aliud munus,prout dicetur sub j.partic. canonis,
10 super verbo hæc dona. †Sacrificium,est victima & quęcunque in ara cremantur,seu ponuntur quasi sacrum factum,vel signū, quia prece mystica consecratur,pro nobis in memoriam Dominicæ passionis:Quidam autem peruersi hæretici nobis ad præsumptionem magna reputant,quia sacrificamus & consecrationem hostiæ sacrificium appellamus,cùm scriptura ex persona Domini dicat:Nolo sacrificium:& Esaiæ. Ne offeratis vltrà sacrificium frustrà.Et in Euangelio , Misericordiam volo,& non sacrificium.Dauid:Si voluisses sacrificium,&c.De hoc , & quid Esaiæ 1.
sit Sacramentum,dictum est in prima part.sub ti.de ecclesiasti- Mat. 3.
cis sacramentis.Omne autem,quod Deo datur,aut dedicatur, Psal. 50.
aut consecratur.Quod dedicatur,dicendo datur, vnde & appellatur.Errant igitur,qui consecrationem,dedicationē significare putant.Immolatio ab antiquis dicta est, eò ꝙ in mola altari superposita victima redderetur, mactari enim post immolationē est,nunc autem immolatio& pani & calici conuenit,libatio
11 †verò tantum calicis oblatio est.Iuxta illud,& libauit de sanguine vuæ,& illud poeticum,Nunc pateras libate Ioui.Libare enim propriè est effundere,& antiquitus quod in liquida materia offerebatur,vt vinū & oleū,libamē dicebatur,quod verò in
12 sicca,vt similia,panis,& thus,oblatio nominabat.Hostię †apud

veteres dicebantur sacrificia,quæ fiebant prius quàm cōtra hostes pergerent,victima verò sacrificia,quæ post victoriam deuictis hostibus immolabant,de quo sub vj.partic.canonis dicitur super verbo,Qui pridie,& erant victimæ maiora sacrificia, quā hostiæ,vel Victima dicebatur,quia vincta ducebatur ad aras.
†Holocaustū illud est,vbi totū,quod offerebatur, puta agnus 13
vel vitulus,in altari igne consumitur.olon,enim Græcè,dicitur totum,tiauston,incensio. Cæremoniæ apud Latinos , dicuntur sacra omnia , quæ apud Græcos orgia vocantur,propriè tamen cæremoniæ,à carendo dicuntur,eò q̄ his,quæ in sacris offeruntur,in suo vsu careant homines.Alij appellant cæremonias obseruantias Iudæorum in abstinentia quarundam escarum,secūdum veterem legem,à carendo,quia carent rebus quibus abstinent. Panis autem & calicis sacramentum, eucharistia dicitur, prout dicetur sub dicto verbo,Qui pridie porrò circa oblationem †sacerdotis ministri sua officia exequūtur,diaconus enim 14
corporalem super altare explicat & disponit in quo ostenditur q̄ euangelium Christum seu corpus Christi, imò tantam ipsius humanitatē plenè describit.Corporale enim hoc corpus Christi significat,prout in præced.tit.dictū est. Deinde subdiaconus in primis calicem præparet,panem & vinum in illo disponens, à sacerdote postmodum consecranda,quia nimirum lex quæ per subdiaconum hic cōgruè designatur,huiusmodi oblationis mysterium præsignauit,dicens quod Melchisedech sacerdos obtu-
*Gen.*14. lit Abrahæ panē,s.de frumento , & vinum de racemis à Christo postmodum exhibenda,& in veritate consecranda,sicut in Genesi habetur,& dicetur sub vj.partic.canonis,super verbo, Acceperit panem.Oblatio †panis & vini significat pia desideria fi- 15
delium,seu pro immolatione,seu pro hostia viua. Rursus in pane corpus Christi,& in vino,sanguis eius, in aqua populus repræsentatur.Et dicitur panis,à pan quod est totum, q̄m hic & in futuro est tota vita nostra,vinum dicitur à vite,cui Dn̄s in euangelio se cōparat.Aqua verò ab æqualitate dicitur , quia per hoc
*Mat.*20. sacramentum Angelis ęquari debemus.Licet autē duę sint species,non tn̄ sunt duo sacrificia;vnitas enim verbi,vnitatem efficit sacrificij,hoc est enim illud pallium,quod Noe filij contexerunt,quo Christiani Christi ebrietatem,i.passionem sub sacrificio tegunt.Deinde †subdiaconus ferens in manu sinistra cali 16
cem & desuper corporale & illum diacono offerentes,significat q̄ dn̄s subdiaconus fuit,quando librum aperuit,& diaconus, quando dixit,Non veni ministrari,sed ministrare.Diaconus verò patenam cum hostia de manu subdiaconi recipit inter pollices & indices vtrusq; manus,interposito tamen manipulo in-

inter

inter ipsos pollices,&patenā.Nēpe manus subdiaconi, opera sunt legis,patena,latitudo cordis, manipulus,opera euāgelij, pollex,vigor virtutis,index,discretio.Fiūt igitur hæc ad signi ficādū,q̄ opera legis,&latitudo cordis,ac opera charitatis,nō sufficiūt ad salutē:nisi operib⁹ euāgelicis,quorū diaconus an nūciator est,cū vigore virtutis,&discretione mētis adhibitis adiuuētur atq; pficiātur.Supponūtur autē indices pollicibus, ad notandū,quod virtutis vigor exercēdus nō est,absq; discre tione.quæ cūctarum est mater &fundamentū virtutum,extrà de offic.cu.ca.j.Subsequēter†diaconus ipse patenā cū hostia, ex institutione cōcilij Anthiritani.l.dist.presbyteros.xxv.dist. perlectis,Pōtifici repræsentat,ad notandum quod per euāgeli cā traditionē,quam diaconus figurat,ad altare,id est,ad solen nē ritum peruenit ecclesia,quia lex quæ per subdiaconū signa tur,hoc nostræ salutis sacrificiū solūmodo præfigurauit,vt præ missum est,& Pōtifex seu Sacerdos hostiā collocauit super al tare,calicē verò cum vino,ipse diaconus retinet,&collocat in altari.Circa quod notandū est,quod hostia significat corpus Christi nō sanguinē,sacerdos Christū,solus ergo sacerdos abs q; cuiusq; adiutorio illā offert,dicēs,Suscipe sancte pater,&c. qa Christus seipsū ī ara crucis obtulit Deo patri,&illā in alta ri sup corporale,quasi suprā syndonē mūdā disponit,innuens quòd ipsemet Christus hoc sacramentum instituit,& ecclesiæ tradidit obseruandum,dicens,Hoc est corpus meum,&c.hoc facite in meam commemorationem,&c.Disponit autē & col- locat hostiam cum signo crucis,quia sicut Christi oblatio in cruce facta fuit,sic & oblatio sacerdotis, qui in illius memo- Luc.22. riā fit,cum signo crucis fieri debet.Collocat etiā illum directè super crucē,in consecratione altaris cum chrismate factam, quia & Christus carnem suā cruci affixit.Verùm vinum in ca lice,sanguinē Christi designat,& ideò solus diaconus absque sacerdote,qui Christum designat,calicem tenet, ad notandū q̄ in Christi immolatione sanguis fuit à corpore separatus,nō tamē solus,sed vnà cum sacerdote illū offert, & super pallam corporalē collocat, seu potius sacerdotis illo mediāte,quod ex eo patet,quia nō dicit offero in singula.sicut dicitur in ho- stiæ oblatione,sed dicit,Offerimus tibi Domine,&c. Ex quo etiā clarè conuincitur,q̄ ambo pariter debent ipsa verba pro ferre.Diaconus ergo calicē vnà cū sacerdote offert, quia non solum Christus seipsum Deo patri obtulit,verùm etiā p euan geliū suū,cuius diaconus est figura,& baiulus,huius sacrificij ritum instituit,& ecclesiæ commēdauit,quam institutionē & cōmendationem ipse diaconus tanquā prædicator euangelij

enuntiare &manifestare debet ex suo officio, ab ista militãte Ecclesia obseruanda. Ideoq; participari debet sacerdoti in calice offerẽdo,non tamen in consecrãdo,quia illud solius est officium sacerdotis. Solus †tamẽ episcopus vel Sacerdos aquã 18
vino commiscet in calice,quod nulli inferiori facere licet,quoniam solus Christus populos sanguine suo redemit. Præterea admistio hui⁹,vnionẽ populi,cũ Christo designat,vt sequitur, quæ fieri non potest,nisi per gratiã Christi,cuius typũ gerunt Pontifex &Sacerdos. Cõmiscetur autẽ aqua vino in calice,ex institutione Alexandri papæ j. Primò,† ad notãdũ,quod nunquã salus populi esse potuit sine sanguinis effusione, nec e- 19
tiã sanguinis effusio sine populi salute,quia Christus populũ sibi recõciliauit in morte. Scriptum est enim,ꝙ aquæ multæ,
Luc. 22. sunt populi multi. Christus autẽ sanguinẽ suũ fudit pro populo,sicut ipse testatur: Hic est sanguis meus noui testamẽti,qui pro multis effundetur,in remissionem peccatorum. Secundò, ad notandũ,ꝙ de latere Christi simul exiuit &sanguis &aqua. quatenus nec Christus sit sine populo,nec populus sine Christo. Cum ergo aqua vino miscetur,tunc Christo populus adunatur, de cõsec. di. ij. cum omne. prope finẽ. Hoc quoq; mysterium lex Mosaica præsignauit: sicut Apost. exponit, dicens, Bibebant de spirituali,cõsequẽte eos petra,petra autẽ erat Christus. de cõse di. ij. re vera. Quapropter sacerdos in calice aquã fundit,vt sicut aqua non separatur à vino, sic populus nunquã separetur à Christo. Tertiò cõmiscetur,vt diuinitas &humanitas in vna persona cõiunctæ esse intelligãtur. de cõsec. di. ij. c. iij. iiij. & v. Nam per vinũ diuinitas,per aquã humanitas,intelligitur: qui ergo in altaris officio aquã sine vino vel ecõuerso, ei ministrat: quãtũ in se est diuinitatẽ ab humanitate separat, de hoc dicet in particula canonis,super verbo: hoc est corpus meũ: &super verbo: hic est calix. Sanè sacerdos †minister,mis- 20
surus vinũ & aquã in calicem,prius effundit modicũ in terrã, nõ solum vt meatus siue locus vasis,per quẽ fluere debet,mũdetur,&si quid est in superficie vini,vel aquæ emittatur, verũ etiã ad ostendendum,ꝙ sanguis &aqua de latere Christi vsq; in terram fluxerũt,ad quod mysterium se præparat peragẽdũ.
† Considerandũ etiam est,ꝙ aqua benedicitur,quãdo vino ad- 21
miscetur,vinum verò nõ,&hoc ideò, vt dicunt quidã. Primò qa vinũ suã benedictionẽ expectat,sed hæc ratio nõ videtur sufficiẽs,imò quia tũc totũ vinum est,quoniam in benedictione vini sub nomine calicis tam vinũ,quàm aqua simul benedicuntur. Vnde potest secũdo modo dici,qđ vinum in hoc loco Christum significat,qui nulla eget benedictione: aqua populũ

1. Cor. 9.

qui

qui in hac vita nequit esse sine peccato, propter quod indiget benedictione Dei.vt reddatur dignus ad præmissam vnionē cū Christo. Ad hoc igitur significandum,aqua benedicitur, quādo vino admiscetur. Tertiò etiāvinum nō benedicitur,quia subdiaconus qui non benedicit,debet illud ex officio suo in calicem mittere,vt premissum est. Quartò, quia populus q̃ p aquā signi ficatur,vnitur Christo solū per benedictionē gratię ipsius Christi quē sacerdos benedicēs figurat. Est autē plus de vino,quàm de aqua ponendum,arbitrio sacerdotis,ita tamen ꝙ aqua à vino absorbeatur,& vini saporem retineat,extrà de cel. Miss.perniciosus,& hoc in signum,ꝙ ecclesia debet incorporari Christo non Christus ecclesiæ,vnde Aug. Non tu mutabis me in te, sicut cibū carnis tuæ,sed mutaberis in me,de hoc etiam dicetur super dicto verbo,Hic est calix,& in vj.parte sub v.feria cœnę Domini,prope fin. Prædictus etiā Alexander Papa statuit oblationē ex azymo & in modica fieri quātitate,dicens,Hæc o-

22 blatio quātò rarior,tantò prætiosior. Non est etiam † omittendū,ꝙ in Missis priuatis ministrans sacerdoti ampullā cū vino, manū eius non osculatur,sed ministrans ampullā cū aqua sic, quoniā vinum Christum,aqua genus humanum, osculū verò pacem inter Deum & hominem significat reformatā. Regulariter tamen cùm celebranti aliquid porrigitur, vel ab eo recipitur,manus osculū interponitur,ad designandū ꝙ omne seruitiū omnisq; reuerētia Deo exhibita, cuius vices celebrans gerit, procedere debet ex feruore charitatis & amoris,qui per manus osculū designatur,de hoc etiā sub euangelio dictū est, & sub tit. de pacis osculo dicetur. Calix autem ponitur Romæ ad dextrum latus oblatę,& benè,quasi sanguinem suscepturus,qui de latere Christi noscitur profluxisse,& ad designandum sanguinē & aquā de dextro Christi latere emanasse. Prętereà nisi à latere stet recta pars crucis,quæ fit cōiter super hostiam & calicem, nō producitur solùmodo super hostiā,quod tamen fieri debet. Crux enim ipsa inchoari debet super hostiam, & perfici super calicem,prout ex diuersis locis,& verbis ipsius canonis colligitur euidenter,de hoc dicetur in viij particula canonis, super

23 verbo,Hostiam sanctam. Communiter † tamen alibi ponitur hostia inter sacerdotem & calicem. Primò ad notandum,quod Christus est mediator Dei & hominum.x.dist. quando.& secūdum hoc Sacerdos Deum patrem,hostia,Christum,aqua in calice,populum significat,quia non nisi Christo mediante ad resurrectionis gaudium possumus peruenire. Secundò,propinquior est Sacerdoti hostia,quàm calix,quia prius à Christo cōsecrata legitur,quàm sanguis,& Apostolis prius data, sed hęc

ratio

ratio facit potius pro dictis Romanis,qui cruces incipiunt su-
per hostiam,&deinde eas super calicem producunt.Porrò,cùm
Sacerdos accepit patenam cũ hostia,vrceolum cũ aqua, calicẽ
cum vino,turibulum cum incenso,efficit super ea crucis signa
culum,vt per crucis virtutem omnis conatus diabolicæ mali-
gnitatis effugiat, ne cõtra sacerdotẽ vel sacrificium aliquo mo
do prævaleat. Et nota,† ꝙ ampullis,in quib.vinũ & aqua cõti 24
nentur pro sacrificio,spiritualiter considerãdum est,ꝙ in par-
ua substantia incõprehensibilia continentur futura sacramen-
ta. Dicitur autem ampulla,quasi ampla bulla,significans cor hu
manum,quod amplum debet esse latitudine charitatis. Rursus
ampullæ.i.vasa ad offerendum vinum,sunt prædicatores mor-
daciter increpantes vel quilibet spiritus sancti gratia inebriati,
& alios inebriantes.Hydriæ verò.i.aquatica vasa,sunt doctores
aqua sapientię salutaris potati,& vitalib. aquis repleti. Rursus
adhuc præmissa alio ordine prosequamur.In† quibusdam ec-
clesiis subdiaconus portat calicem in sinistra,patenam in dex- 25
tra,& desuper corporale,vnus cantor oblatam cum fauone, &
vinũ cum ampulla,alter verò præbet aquã vino miscẽdã,vltimò
diaconus fundens aquam in calice offert presbytero seu Epis-
copo.Nẽpè subdiaconus,est Christus,calix,passio,patena,crux
sinistra,præsens vita,dextra,futura,corporale,ecclesia,vnus cã-
tor,Iudaicum populum figurat,alter gentile,ampulla, deuotio
nem,oblata,corpus,vinum,sanguinem,aqua,ecclesiam, archi-
diaconus,Christũ, presbyter seu episcopus *Deum* patrem.Sub
diaconus ergo calicem †portat in sinistra,quia Christus de tor 26
rente bibit in via,id est,passionem sustinuit in præsenti vita, pa
tenam in dextra,quia per crucẽ peruenit ad gloriam, propter
psal. 109 hoc enim exaltauit illum Deus desuper corporale,quia eius pas
sionem ecclesia non desinit imitari. Corporale enim candida-
tur,& ecclesia per multas tribulationes Christo conformatur.
psal. 2. Subdiaconus etiam noster scilicet Christus patenam cum cali-
ce portauit,quando crucem in passione baiulauit.†Primus can 27
tor offert oblatam cum fauone,& vinum cũ ampulla,quia pri-
mitiua ecclesia de Iudęis suscepit fidẽ passionis in deuotione
mẽtis.Oblatam ergo nõ nudis manib. sed cum fauone candi-
do.i.cum manipula alba,&munda offert,ad notandũ,ꝙ Christi
corpus ab his tantũ dignè suscipitur,qui carnem suam cum vi-
tiis & concupiscentiis crucifigunt. †Alius autem cantor offert, 28
quanquã diaconus miscet vino,& offert Presbytero seu epis
copo,hęc est gentilitas,quę suam obtulit multitudinem quam
Christus in passione obtulit Deo patri.Potest enim nõ incõpe
tenter dici,quòd altare mẽsam Domini,in qua cum discipulis
suis

ſuis conuiuabatur,ara,crucem:calix.ſepulchrum vel paſſionẽ
Chriſti,de quo in prima parte ſub tit.de picturis dictũ eſt: &
patena,quæ à patendo dicitur,cor latum & amplũ ſignificat.
Super hanc patenam,id eſt ſuper latitudinẽ charitatis,ſacrifi
cium iuſtitiæ debet offerri, vt holocauſtũ animę pingue fiat.
Hãc cordis latitudinẽ habebãt Apoſtoli cum Petrus dicebat. Phil. 19.
Et ſi oportuerit me mori tecũ,non te negabo.Similiter & om- Mat. 26.
nes Apoſtoli Chriſto dixerunt.Sed latitudo cordis ab eis au-
fugit, & latuit,cũ omnes Magiſtro relicto,fugerunt & latue-
26 runt.Ad †quod ſignificãdum poſt ſuſceptam inde oblatam ſa
cerdos abſcondit ſub corporali patenam,vel ſaltẽ eam ab al-
tari remotam ſubdiaconus retrò cõtinet inuolutam. per hoc
ergo diſcipulorum fuga vel latibulum,vel infidelitatis excęca
tio deſignatur.qui dum verũ ſacrificium offerretur,Chriſto re
licto fugerunt & latuerunt,ſicut eis ipſe prædixerat, Omnes Mat. 26.
(inquit) vos ſcandalũ patiemini in me in hac nocte.Scriptum
eſt enim,percutiam paſtorẽ,& diſpergentur oues gregis,poſt-
quã autẽ ſurrexero,præcedã vos in Galilæã.Aliquanta particu
la patenæ nõ abſcõditur,vt oſtendatur ꝙ B.Virgo,& B.Ioan-
nes euãgeliſta nõ fugerunt,nec latuerunt,de hoc dicetur ſub
tit.de Sanctis.Et ideò ſacerdos dicturus,Pax Domini, quaſi
dominicæ reſurrectionis annuntiaturus eulogium,reſumit pa
tenam,quia cum eſſet ſerò die illa vna ſabbatorum,& fores eſ
ſent clauſæ,vbi erãt diſcipuli cõgregati propter metum Iudęo Ioan. 20.
rum,venit Ieſus,& ſtans in medio,dixit eis:pax vobis,reſumẽs
30 oues,quæ trepidantes aufugerent.†Rurſus patena quæ pro-
pter ſui formam,diuinitatem quæ initio caret, & fine,ſignifi
cat,vſque ad Dominicam orationẽ,abſconſa tenetur,ad deſi
gnandum,quod diuinitas nobis abſconſa & velata eſt in hoc
mundo,ſed quando in oratione Dominica dicitur:panem no
ſtrum,manifeſtatur ad oſtendendum, quod quando ad panẽ
noſtrum,qui in cœlis eſt,perueniemus,tunc diuinitas quæ in
hoc mundo abſconſa & velata eſt,manifeſtabit ſe nobis,& vi- 1. Ioan 3.
debimus ipſum ſicuti eſt.De hoc dicetur ſub tit.de reſumptio
ne patenæ.In qbuſdã tamen locis patena diſcooperta tenetur
ad deſignandum,quod ſacerdos orat pro æternis,q̃ per Chri- Phil. 3.
ſti prædicationẽ nobis reuelãtur.per patenam enim,quæ rotũ
da eſt,æternitas,quæ principio caret & fine,congruè deſigna
31 tur.ſanè ſubdiaconus† tenet patenam parte poſteriori eleuata
quaſi diceret:imitamini me qui poſteriorum oblitus,ad ante
riora me extẽdo:innuẽs etiam ꝙ referre debemus omnia ope
ra noſtra ad Chriſtum& ad coronam ęternam.patena quoque
ſeorſum à calicę reuoluta,ſcilicet pars ſuperior ſubtus poſita
ſigni

ſignificat lapidem à ſepulchro cōmotum & reuolutū. Et nota quòd diaconus tradit patenam ſubdiacono tenēdam, innuēs, quòd Chriſtus cōtulit diſcipulis ſuis poteſtatē prædicandi regnum Dei. Circa hoc etiam videbitur ſub tit. de reſumptione

Exod. 23. 3 Reg. 3.

patenæ. Circa †oblationem populi, notandum eſt, quod populus offerre debet, iuxta illud Exod. Nō apparebis in cōſpectu Dei tui vacuus. de conſe. dī. j. omnis. Per oblata quoq; munera poſſumus cōmemorare copioſam victimā, quę oblata eſt à populo, cum Rex Salomon tēplum & altare Domino ſacraret. exēplo enim illius plebs fidelis offert ſe & dona Deo, ſed in veteri teſt. cōueniebat populus in Hieruſalem quibuſdam magnis ſolennitatibus, ſcilicet Paſcha, Pentecoſte, & in feſto Scænophegiarū, vt orarent in templo, & tunc tenebātur offerre. Et nota, quòd in veteri teſt. populus offerebat ſacrificium legale, & voluntarium pro peccato, pro gratiarum actione dona, vota & holocauſta. †Sacrificium legale ſunt decimæ & primitiæ, per ea quæ lex iuſſit offerri. Deut. 12. capit. Voluntarium eſt, quod ſponte pro peccato & pro legis tranſgreſſione offerebatur. Dona ſunt, quæ in templi ornatum offerebantur. Vota, quæ pro periculis infirmitatis vel belli. De holocauſto præmiſſum eſt, vnde dicitur in Paralipom. ꝙ obtulerunt principes pro votis, pro ſpōtaneis, pro peccato, pro regno, ꝓ ſanctuario, pro Iuda. Ritus † igitur Synagogæ tranſiuit in religionē eccleſiæ, & ſacrificia carnalis populi, mutata ſunt in obſeruantiam populi ſpiritualis. Nam ſicut populus ille Moſi deſcēdenti de monte diuerſa dona ad faciendum tabernaculum offerebat, ſic Epiſcopo de pulpito veniēti Chriſtiani deuotas offerunt oblatiōes. Alius offert aurum, imitatus Magos qui aurum Domino obtulerunt. Alius argētum, ſecutus illos, qui pecuniam in gazophilactio poſuerunt. alius verò aliquid de ſua ſubſtātia, vt aſſocietur illis qui per Paulum & Barnabā neceſſaria pauperibus traſmiſerunt. Nec eſt curādum, quæ quantitas, vel ſpecies offeratur, ſed potius mens attēditur offerentis, vnde prou. 3. Honora dominum Deum tuum, de tua ſubſtantia, & Tho. 4. Ex tua ſubſtātia fac eleemoſynā, & Magi obtulerunt Chriſto nato aurum, thus & myrrhā. Mat. 2. iuxta illud pſa. Tibi offerēt Reges munera. Nec ſecundū Gre. offerēs à munerib⁹, ſed munera ab offerēte placēt. Offerunt quoq; legale ſacrificium in decimis & primitiis, voluntarium in ſpōtaneis oblationib. ꝓ peccato, dū pęnitētias redimunt, ꝓ gratiarum actione, dum pro collatis à Deo aliqua gratia quicquā offerunt dona, dū in ędificio eccleſiarum, vel vtēſilia, vel aliquid offerūt. Vota, dum qđ in particulis vouerūt, exoluunt. Holocauſtū offerunt qui ſeculū derelinquunt

Margin: 32 (beside "patenæ. Circa †oblationem"); 35 (beside "holocauſta. †Sacrificium"); 34 (beside "crificia carnalis populi"); Matt. 2. (beside "philactio poſuerunt"); Pſal. 68. (beside "offerēte placēt")

35 quunt,& ſua pauperibus diſtribuunt. Offerens †autē manum
ſacerdotis oſculatur,per quod fides cum opere deſignatur,de
quo etiam præmiſſum eſt.Offerens verò panē &vinū,ſignificat
36 diſcipulos qui præueniunt parare neceſſaria ad Paſcha.Verùm
clerici & monachi etiā adminiſtrationes habētes,nō offerunt
niſi in officio mortuorum,& in noua celebratione ſacerdotis,
& in quibuſdam præcipuis ſolennitatibus,de cōſe.di.j. alia.cū
enim ipſi de oblationibus viuant,& ipſi ac ſua Deo oblati ſint,
nō tenētur offerre Viri ante mulieres offerunt.Ipſi enim for-
tes in Chriſto deſignant,ſcilicet martyres,qui in primitiua ec-
cleſia plures contumelias paſſi Chriſto victimam obtulerunt,
dum occubuerunt.Deinde mulieres,quæ fragiliores deſignāt,
ſcilicet cōfeſſores,qui tempore pacis Domino laudes hoſtias
obtulerunt.Prætereà,vir,caput eſt mulieris,& ideò à capite ra-
tio eſt reddēda.ff.de edendo.argentarius.†Subdiaconi autem
vel acolyti recipiunt oblationes,quæ ad manū Epiſcopi defe-
runtur,ad notandum ꝙ ipſi nō ſua,ſed aliena manu debet tē
38 poralia miniſtrare.† Sanè Ro.Pontifex nullā oblationem ma-
nibus tangit,niſi illam,quæ pro defunctis offertur,quam ideò
manibus accipit,vt ſigillet errorem dogmatizantiū,eleemoſy-
nas nō prodeſſe defunctis,& niſi oblationem panis, quam tan
git,tum propter reuerentiā ſacrificij,quod ex pane conficitur.
tum quia eſt vicarius eius,qui de ſe dicit.Ioan. 6. Ego ſum pa-
nis viuus.Cæteras verò oblationes ad pedes accipit propter il
lud quod in Act.Apoſt.habetur,quoniam offerebant pretia eo
rum,quæ vendebantur,& ponebant ante pedes Apoſtolorum.
Act.4.Et quia omnia ſua ſunt,prout ſub euangelio tactum eſt.
Et ſacerdos oblationes manu tangit repręſentans illud Leuit.1.
& 4.Ponétq; manus ſuper caput hoſt.ę,& acceptabilis erit at-
39 que in expiationem proficiens. Et†not.ꝙ pro defunctis offer-
tur panis & vinum.iuxta illud Thob.4. Panem tuum & vinum
tuum ſuper ſepulturam iuſti cōſtitue,id eſt,diſtribue.Et pecu-
nias ſiue argentum,exemplum Iudę *Machabæi*.Qui miſit of-
ferri xij.millia drachmas argenti pro peccatis mortuorū.2.*Ma*
chab.12.Et pretia eorū ponebantur ante pedes Apoſtolorū,vt
præmiſſum eſt.Et lumē,ad illuminandum illos , qui in tenebris
40 purgatorij ſedent,quaſi offerēs,ipſo facto dicat, *Lux* æterna lu
ceat eis Domine,&c.Sanè †Moſes,videns,ꝙ populus multa ob
tuliſſet,iuſſit pręconis voce cantari ne quis vltrà offerret,Exod.
25.& 26.c.Nullus tamē ſacerdotum noſtri tēporis talia facere
viſus eſt.*In* nōnullis locis parochiani in die natalis Domini of
ferunt ſacerdotib.panes,quos Calendarios vocant,propter il-
lud quod legitur Leuit. 22. Offeretis panes duos ſacerdoti qui

cedunt in vsum eius. Et vocabitis hunc diē celeberrimū atque
Mat. 21 sanct.ssimum, &c. Susceptis itaq; à populo oblationib. & choro offertorium cantāte, Episcopus vel Sacerdos ad altare reuertit, quoniam Christus susceptis fidelium votis cantantibus turbis: Osanna in excelsis, in proximo immolandus intrauit in tēplū,

SVMMA.

1 *Turificatio altaris. suscepta oblatione mystica quid innuat. & nu.3. Et qualiter, & quando fieri debeat.*

2 *Maria ter vnxit corpus Christi.*

4 *Rothomagense consilium, quid statuerit de turificatione.*

De secunda turificatione. CAP. XXXI.

OBlatione mystica de qua præmissum est, suscepta, statim †adoletur incēsum, per quod illud innuitur, quod statim 1
subscribitur à Ioanne in euāgelio, de quo præmissum est prope principiū præcedētis tit. Maria ergo. s. Magdalena accepit librā vnguēti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & impleta est domus ex odore vnguenti. Et sacerdos in modū crucis superducit & circumducit incensum super sacrificium, & altare, vt & crucis signaculo & turis incenso diabolicæ fraudis malignitas extricetur, & effugiat. Quod verò tertiò superducit & circūducit incensum, designat quod Maria ter† exhibuit & adhi 2
buit vnguentū circa corp⁹ Iesu. Primò enim vnxit pedes illius in domo Simonis Pharisæi. Secundò, cùm in domo Simonis leprosi super caput eius vnguentum effudit. Tertiò, cùm emit aromata, vt veniens vngeret Iesum iam positum in monumento, voluntas enim reputatur pro facto. xvij. quęst. j. & si ergo. cùm
Luc. 7. per ipsam non steterit quo minus expleuerit, quod incepit.
Ioan. 2. Quòd verò postmodum vndique totum incensatur altare: de-
Mart. vlt. signat, quòd post factum illud totam respersit ecclesiam, sicut Dominus ipse testatur. Amen, amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit euangelium hoc in toto mundo, dicetur q̀ hæc
Mat. 26. fecit in memoriā eius. Potest† etiam dici, q̀ altare turificatur in
Apoc. 8. figuram Angeli, qui stetit iuxta aram templi habens turibulū 3
in manu sua, de quo fumus aromatum in conspectu Domini ascendebat. Christus enim magni consilij Angelus, carnem immaculatā igne sancti spiritus plenam, pro nobis in ara crucis obtulit Domino in suauitatē odoris. Fumus aromatum, sunt orationes sanctorū, quæ per ardorē charitatis ex passione Domini prorogatæ ad Deū patrē ascendunt, & nos ad coronā trinitatis prouehunt, ideoq; sacerdos turificat in modū crucis & coronæ, si semel turificat, recolit vnicā passionē: si autem semel coronat, vni⁹ denarij retributionē. Si verò ter, æternitatis in passione operationē, & trium ordinum glorificationem, & ideò tu

rificans

rificans ait, Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in cõspectu tuo, &c. Moraliter auté incensum deuotionis adolen dũ est in turibulo cordis, igne charitatis vt odoré suauitatis emittat, vt videlicet tã nos q̃ oblatio nostra, simus bonus odor Deo, de quo dicit scriptura, fungi sacerdotio, & habere laudé in nomine ipsius, &c. Hoc enim incensum sacerdos accipit, id est, Christus acceptat & incẽsat ex eo sacrificiũ & altare. Potest etiã dici q͛ turibulum quod oblationi sacerdos supponit, significat Christũ per qué petit, vt sibi propitietur Deus. Sanè omnib. defertur incensum, vt ostendatur, q͛omnia à sacerdote facta pertinent ad omnes, vnde psal. Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo. nisi in Missa pro defunctis, vt dicetur in 7. parte sub tit. de officio mortuorũ. In † concilio Rothomagen. in Bucardo, lib. 3. c. vt tẽpore. ita legitur. In tẽpore quo legitur Euangelium, finito euangelio super oblationem incensum in mortem, videlicet redẽptoris nostri, ponatur, decreuimus. Leo etiam papa statuit incensum super oblatã poni. Quidam tamen hæretici garriunt, non esse in Missa turificandum, quoniam Christus in cœna terrenum incensum non fumigauit. & Esa. Incensum, est abominatio mihi. Quare altare & crucifixus turificantur, vt dictum est sub tit. de aquæ benedictæ aspersione. Post turificationem iterum digitos lauat, nec vlterius vsque post communẽ cum eis cum quibus sacrã hostiam tractare debet, aliquid tangat, sed post eius eleuationem eos iungat, vt dicetur sub viij. particula canonis. Minister quoque Episcopi trahit & super brachia eius informat planetam, & alia indumenta, nam & legalis Sacerdos dum sacrificabat, summitates balthei super humerum reflectebat.

psal. 140 — *2. Cor. 2.* — *Eccle. 44.* — 4 — *psal. 140* — *Esaiæ. 1*

SVMMA.

1 *Inclinat se Sacerdos facta turificatione. Et deinde osculatur altare. nu. 2. Et eorum significatio mystica.*
3 *Sacerdos conuersus ad populum, omnium orationes petit, quamque his orationem adsumat. Et cuius exemplo, aut præcepto.*
4 *Oza percussus à Domino, quòd eius arcam temerè tetigisset. Item Bethsamitæ.*
5 *Sacerdos cur oret voce demissa, implorato statim populi suffragio, vide per nu. 6. 7. 8. 9. 10.*
11 *Sacerdos cur tollat vocem incipiens, Per omnia secula seculorum.*
12 *Sacerdos cur manũ tollat ab altari incipiens, per omnia secula secul.*

De inclinatione Sacerdotis, & osculatione altaris, ac oratione. CAP. XXXII.

1 TVrificationis expleto mysterio Sacerdos † se inclinãdo dicit, Suscipe S. Trinitas, &c. quod sumitur de 3. Danielis, vt

videlicet hostiā offerat ex pinguedine charitatis, vt sit dignus ad sacrificiū immolandū. Sacerdotis inclinatio, Christi humilitatem significat, qui exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, factus obediens vsq; ad mortē, mortē autē crucis, qui etiam inclinans se ad pedes discipulorū, post sacramentū in cœna traditū orauit ad patrem. †Pòsteà verò se erigens osculatur altare, ad notandū ꝙ per passionē Christi populus liberatus est & Deo patri reconciliatus, vnde Apost ad Ephes. 3. Faciēs pacē, vt recōciliet ambos Deo in vno corpore. Consequenter sacramentū incepturus, orat primū pro se, deinde pro populo. Conuertens enim † se ad illum sub silentio dicit, Dominus vobiscum, sicut dictum est sub tit. de salutatione, & mox voce aliquātulū eleuata, vt oratio omniū auxilietur ei, quasi non præsumēs ꝙ solus possit tantū mysterium exequi monet illum dicens: Orate pro me fratres, &c. & ego pro vobis, in quo significatur illud, quod Christus discipulis suis dixit, Luc. 22. Orate, ne intretis in tentationē. Et ibidē: Ego pro te oraui Petre. Monet autem orare, vt sacrificiū fiat Deo acceptabile: & populus debet similiter secretè orare respondens: Memor sit dominus omnis sacrificij tui, & holocaustū tuum pingue fiat: vel respōdet: Suscipiat Dominus sacrificium, &c. vel dicat: Spiritus sanctus superueniet in te, vel illud: Mittat tibi Dominus auxiliū de sancto, vel immola Deo sa. lau. Debemus enim inuicē orare, secūdū Apost. vt saluemur. Orauit enim Christus primū pro se: Pater (inquit) venit hora, clarifica filiū tuū, vt filius tuus clarificet te deinde pro populo dicēs: Pater sancte, serua eos quos dedisti mihi, vt sint vnū, sicut & nos: extrà de sum. trin. c. ij. Dicturus ergo: Orate pro me fratres, se vertit ad populum, quia ipsum distinctè alloquitur, sed dicturus: Oremus post Dominus vobis. se ad altare cōuertit: quia tunc nō distinctē, sed per modū conceptionis ad aliquid excitat ad secū orandū, seu gratias referendum. Monito itaq; populo, sacerdos statim reuoluitur ad altare per sinistrā partē, prout sub tit. de salutatione ad populū dictum est, & tūc tandē dicit orationē quā intermiserat ab offertorio, citra, quādo dixit, Oremus, ad notandū, ꝙ Christus iterū redit Ierosolymā ad domū orationis, quā ad tēpus deseruerat cùm successerat in Effrē. Sic enim legitur in Euāg. Cùm venisset Iesus Ierosolymā, intrauit in templum, & eiecit ementes, & vendentes de tēplo dicēs, Domus mea, domus orationis vocabitur. Instat enim sacerdos orationib. ne indignus inueniatur, † vt Oza, q teti git temerè arcam Dñi, & percussus est à Domino. Nec legitur aliud fecisse, nisi vxorē propriā cognouisse in nocte præcedenti. Bethsamitæ quoq;, quia temerè voluerunt arcā Domini tangere,

Marginal notes: Phil. 2. — psal. 19. — Lucæ. 1. — psal. 17. — Iacob. 5. — Ioan. 17. — Ioan. 11. — 1. Reg. 6. — 2 — 4

gere,occiſi ſunt de populo.lxxxviij. de plebe quinquaginta mi-
5 lia:pretioſa arca eſt calix Domi. Orat autẽ voce demiſſa. †Pri
mò,ne vileſcat officiũ Miſſæ,&ideò oratio ipſa perſecretè,dici
tur à quibuſdã ſecreta,à quibuſdã ſecretella,ad differentiã ma-
ioris ſecretæ,à quibuſdã verò ſacra vocatur,de quo &de huiuſ
modi ſilẽtio ſub tit.de ſecreta dicetur,vt dictũ eſt ſub tit.de of
6 fertorio.Secũdò,orat in † ſilentio,vt deuotius oret,nec cogi-
tet quomodo eius vox &corporis cõpoſitio placeãt populo,qa
& Dominus elõgatus eſt à diſcipulis,quantũ cõtinet iactus la
7 pidis,vt oraret.Tertiò,in†hoc ꝙ ſecretè orat,ſignificat ſecre-
tas preces Chriſti dicẽtis:Pater mi,ſi fieri poteſt,tranſeat à me Mat. 16.
8 calix iſte.Mat.26.Quartò,hoc ſilentiũ†recolit ſacramẽtũ in ſa
crificiis patrũ abſcõditũ,vt in Abel,Iſaac,in agno Paſchali, in
9 vitula ruffa,in hirco emiſſorio.Quintò,in hoc†repræſentatur
ſilentiũ,quod Dominus habuit in paſſione,quia tanquã ouis
ad occiſionẽ ductus eſt,quod & martyres imitati ſunt. Vnde
10 non murmur reſonat,non querimonia,&c.Sextò, ideò † ora-
tiones que poſt oblationes ſequuntur in ſilentio & ſecretè di⁹
cũtur,quia Iudæi ſtatim poſt ſuſcitationẽ Lazari voluerunt oc
cidere Ieſum,ille verò abſcondit ſe in ciuitatẽ Effren,in ſolitu
dine,& tacuit à prædicatione,& miraculorũ operatione , vſq;
in ramis palmarũ,quo venit in domũ Simonis leproſi, &tunc
prædicauit apertè,ad quod deſignandum ſacerdos in fine ſecre
11 tæ eleuat iterũ vocẽ,dicens palã & alta†voce, Per omnia ſecu.
ſec.ꝙ expoſitũ eſt ſub ti.de oratione.Secundò ideò dicitur al-
tè Per omnia,ad notandũ,ꝙ poſt reſurrectionẽ Chriſtus prædi
cauit apertè.Tertiò,quia eſt principiũ ſequentis orationis,vt iã
dicetur.Quia verò quærit aſſenſum populi,& cõfirmationem,
quia ipſe eſt quaſi legatus populi,ideò populus aſſentiens voci
eius dicit,Amen,quia ſeculum per ipſum creatũ eſt,adhuc di-
12 cturus,per omnia ſecu.ſec.deponit manus ſub altare. Primò
ad notandum,ꝙ omnẽ cogitatũ temporalẽ deponit,& ſe tota
liter Deo cõmittit immolationi dnntaxat tota mente intendẽs
Secundò manus deponit:cum enim nunc ad cordis eleuatio-
nẽ,& ad gratiarũ actionẽ inuitet,& eleuationẽ cordis per con
templationẽ præcedere debeat,exercitium bonæ operationis,
quam manuum depoſitio,ſignificat.De qua operatione poſteà
gratias referimus ei,qui in nobis incipit opus bonum,vt perfi-
ciat,ſicut dicit Apoſt.idcircò tunc manus deponit.

SVMMA.

1 *Præfationis principium quibus literis notetur.*
2 *Præfatio, quorſum inſtituta,et vnde dicta nu.3.*
4 *Præfationis declaratio,et amplius n.7.8.9.10.11.12.13.14.34*

De præfatione. CAP. XXXIII.

ANte præfationem describitur in libris quædã †figura re- 1
præsentas ex parte anteriori literã u. ex parte verò poste
riori literã d. quæ duæ literæ cõiũctæ pro verè dignũ po
nuntur, litera videlicet pro dictione. Sanè per literã u, quæ infe
rius clausa & superius aperta est, habens initiũ à linea longiori
humanitas siue humana Christi natura, quæ in Virgine princi
piũ habuit, sed fine carebit: per d, verò, circulariter clausum di
uinitas seu diuina natura, quæ nec principiũ nec finẽ habet, fi-
guratur. Tractus autẽ in medio vtrãq; copulans partẽ, crux est,
per quã diuinis sociantur & vniũtur humana. Ideò ergo hæc
figura in præfationis principio ponitur, quia per mysteriũ vnio
nis, & dominicæ passionis parificatur homines Angelis, & so-
ciantur humana diuinis, in præconia Saluatoris. † In præfatio 2
nibus enim omnibus cõueniũt homines & Angeli, ad concinẽ
dũ præconia Regi: vnde & alta & delectabili voce cantatur,
quia in eis Angelorũ præconia repræsentãtur. Et cãtantur corã
altari, & à solo sacerdote, iuxta illud Apoc. 14. Et cantabant qua
si canticũ nouũ ante sedẽ, & nemo poterat dicere canticum,
nisi, &c. siquidẽ † hæc oratio vocatur præfatio, quia præcedit sa 3
crificium principale. Est enim quasi prælocutio, id est, ad mini
steriũ præparatio: prælocutio, videlicet totius orationis secu-
turæ à Te igitur, vsq; ad Agnus Dei. In hac enim præloquitur
sacerdos grates laudes Deo, vt melius ad cõsecrandum corpus
Christi valeat peruenire. Vocatur etiã præparatio, quia præpa-
rat fideliũ mẽtes ad futuræ reuerentiã cõsecrationis. Dicitur
† etiã hymnus angelic⁹, quia angelicis laudib⁹ est plenus. Verũ 4
tñ sacrificiũ, vocatur in secretella oblatio, sed à Domin⁹ vob.

quod

quod ſtatim poſt illam ſequitur, vſque ad ſanctus, vocatur hym
nus. Sanè in proximo ti. dictum eſt in fine ſecretellæ dr̃ alta vo-
ce, Per omnia ſecu. ſe. quod quidē eſt finis illius orationis, & ini
tiũ præfationis, per quod ſacerdos inſinuat, ꝙ Chriſtus eſt lapis
angularis, qui fecit vtraq; vnũ, Iudæos cõtinēs & gentiles, vt ſit *Ioan. 10.*
vnũ ouile & vnus paſtor. Dicturus ergo ſacerdos rē attētione di
gniſſimā, ſalutat populũ dicens, Dñs vobiſ. optans nos tales exi
ſtere, cum quibus dñs manere dignetur, & illud nobiſcum cele
brare conuiuium, ad quod mulier attulit alabaſtrum vnguenti
nardi, piſtici pretioſi, & effudit illud ſuper caput dñi recumben
tis. Et populus reſpondet, & cum ſpiritu tuo, & ſic mutuò pro ſe
5 orant, Nā † & in vet. teſt. omnes ſacerdotes orabant, dũ conſum *Ioan. 12.*
maretur ſacrificiũ Ionatha inchoante, & cęteris reſpondētibus. *2. Ma. 2.*
*P*oſteà ſacerdos eos incitans, ſubiungit, Surſum corda, ſ. in cœ-
leſtibus, non in terrenis, & eleuat manus, ꝑꝑ rationes ſub ti. de
oratione ſcriptas ad fi. Chorus reſpondet, Habemus ad dñm, i.
habere debemus, vnde in canone Cyprian. de conſe. di. j. qñ Pa
pæ ita dicitur, ideò ſacerdos ante orationem canonis præfatio-
ne præmiſſa parat fratrum mentes, dicendo, Surſum corda, vt
dum plebs reſpõdet, habemus ad dominum, admoneatur nihil
ſe quā Dominũ cogitare debere. Rurſus ideò chorus ſubiungit
habemus ad dominum, vt eccleſia ſicut mulier vnguentaria ſur
ſum ad illam verbi diuinitatem cor eleuet, & illud caput æqua-
le Deo patri, fide contingēs, vnguento catholicæ profeſſionis
perungat, cuius ſanè præconium ſacerdos proſequitur, dicens,
6 Gratias † agamus Domino Deo noſtro, quia pro omnibus be-
neficiis quæ nobis contulit, gratias ei referre debemus. Chorus
reſpondet, Dignũ & iuſtum eſt, quoniam gratias omnipotenti
Deo referre debemus. Sequitur per Chriſtum dominum noſtrũ,
ſupplendum eſt, confidentes & credentes, ꝙ per Chriſtum ma-
ieſtatem eius laudant angeli, adorant dominationes, tremũt po
teſtates. Hoc ſacræ confeſſionis præconium ita rectè concludit
eccleſia, vt cum angelis & hominibus decantet hunc deuoti pe
ctoris hymnũ, Sāctus, ſanctus, ſanctus dominus, Deus ſabáoth *Eſaie 6.*
7 pleni ſunt cę. & c. de quo infrà dicetur. Poteſt † etiam pręfationis *Luc. 2.*
officium ad illud referri, quia Ieſus aſcendit in cœnaculum ma
gnum ſtratum in quo multa locutus eſt cum diſcipulis ſuis, &
gratias agēs, hymnũ illum retulit Deo patri, de quo d. Mat. *E*t
hymno dicto exiuerunt in mõtē oliueti. Ergo per, Dominus vo
biſcũ, oratio, quam diſcipulis fecit accipitur, per Surſum corda,
aſcenſus ad cęnaculũ, iterũ, per ſurſum corda, ad confitendum
filio ſurgimus, & angelorum miniſterium imploramus qui vota
noſtra ſuſcipiant, & ad Deũ perferāt. Per gratias agamus, Chri-

sto recolimus gratiarum actionẽ:& inuitamus populũ ad agen
dum gratias Deo patri, per filium, per quem redimimur, & cum
Angelis ad laudãdum admittimur. Monet ergo sacerdos popu
lũ, sursum, i. supra semetipsum habere vel eleuare corda, ad do-
minum, iuxta exhortationẽ Apostoli dicẽtis: Quæ sursum sunt,
Col. 3. quærite, non quæ super terram. Nã quæ in terrenis sunt, nihil di
Matt. 5. gnum Deo offerre possunt: vbi. n. est thesaurus tuus, ibi est &
cor tuum. Multi quidẽ dũ ore loquuntur cęlestia, corde meditã
tur terrena, quibus Dñs improperat per prophetã, populus hic
labiis me honorat, cor autẽ eorum longè est à me. Chorus verò
respondens, profitetur se sacerdotis monita suscepisse, dicens,
Habemus ad Dñm, vnde diligenter prouideat, ne cor habens
Esai. 29. deorsum ad seculum, spiritui sancto dãnabiliter mentiatur. Sa-
cerdos etiam, postquam attentos reddidit & deuotos, hortatur,
vt gratias agamus Dño Deo nostro, quoniam ipse est Deus, id
1. Cor. 14. est, Creator, ipse est Dñs, i. redẽptor, ipse est noster, s. Saluator.
Tunc enim erit verissimè noster, cùm erit omnia in omnibus, i.
sufficientia singulorum. Rursus, quia † populus professus est, se 8
intentum esse ad Dñm, ideò presbyter subiungit, Gratias aga-
mus. Chorus verò sacerdotis verbum approbans & affirmãs, re
spondet, Dignum & iustum est. Dignũ quidẽ quantum ad Deũ,
Psal. 94. quia ipse est Dominus Deus noster. Iustum, quantum ad nos,
quia nos sumus populus eius, & oues pascuæ eius. Dignum quo
que & iustum est, quantum ad vtrunque, vt scilicet populus si-
mul cum sacerdote gratias agat Deo, à quo omnia bona susce-
pimus. † Subsequenter subiungit sacerdos, Verè dignum, &cæ. 9
Et secundum magistrum Petrum Antissiodorensem, hic incipit
præfatio, id est, prologus vel prolocutio sequentis canonis, ca-
ptans Domini beneuolentiam, dicens, Verè dignum & iustum
est, æquum & salutare, dignum, quòd bonus est, iustum, quia be
neficus, ęquum, quia misericors, salutare, quia salus, vel dignum
quia nos mera voluntate fecisti, iustum, quia nos pura miseri-
cordia redemisti, æquum, quia gratuitè nos iustificas, salutare,
id est, salute plenum, quia perpetuò nos glorificas. Nos tibi sem
per & vbique gratias agere, Domine sancte pater omnipotens
æterne Deus. vbique enim est Dominus sanctus, vbique est pa-
Psal. 101. ter omnipotens, & semper est æternus Deus. Vnde Psalm. In om
ni loco dominationis eius benedic anima mea Domino. Et ite-
rum, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius
1. Ioan. 2. in ore meo. Sequitur † per Christum Dominum nostrum. Aduo 10
catum enim habemus secundum Apost. apud patrẽ, Iesum Chri
stum dñm nostrum, qui interpellat pro nobis, & ipse est propi-
tiatio pro peccatis nostris, qui exauditur in omnibus, pro sua
reue

reuerentia. Per eum ergo, quaſi per mediatorem laudes offeri- Heb. 5.
11 mus, per eum, quaſi aduocatum gratias exhibemus. †Per quẽ
maieſtatem tuam, &c. Maieſtas dicitur quaſi maior ſtãs, vel ma
ior poteſtas: quia maior eſt eius poteſtas, quàm hominum. Lau
dant Angeli, adorant dominationes, tremunt poteſtates, vbique
illum laudant, adorant, & tremunt, per quem omnia facta ſunt,
per quẽ ſimul cum patre omnes ſpirituum ordines ſunt creati.
Nam dixit Deus: Fiat lux, & facta eſt lux. Verbo dixit, & verbo Gene. 1.
fecit, quia verbo Domini cœli firmati ſunt, & omnia per ipſum Pſal. 32.
facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Choros angelorum no-
minat, quia angeli huic officio nõ dubitantur adeſſe. Et eſt no
tandũ, quod Eccleſia angelis eſt aſſimilanda, ad hoc vt placeat
12 Deo. Rurſus †per hoc, quod dicitur, Domine ſancte pater om-
nipotens æterne Deus, per Chriſtum Dominum noſtrum, quem Pſa. 148.
laudant Angeli, adorant, &c. intelligitur, quod Eccleſia & angeli Neem. 9.
laudant Deum, non ſolum inquantum Deum verum etiã inquã Iob. 26.
tum hominem, Dicitur ergo laudant, Vnde Pſal. Laudate eũ om
nes angeli eius, adorate, &c. Vnde Eſdras, Exercitus cœli te ado
13 rat. Tremunt. †Vnde Iob, Columnæ cœli contremiſcunt & pa
uent aduentum eius. Tremere verò, dicuntur non metu fortitu
dinis, cùm ſint perfectè beati, ſed adminiſtrationis affectu, vel
obedientiæ famulatu, cùm ſecundum Apoſtolum omnes ſint ad Heb. 1.
miniſtratorij ſpiritus in miniſterium deſtinati. Tremunt quoq;
poteſtates, non quòd ordines angelorũ corporales ſint, ſed ideò
dicitur, vt intelligamus omnia cœleſtia, terreſtria, & infernalia
ante conſpectum diuinæ maieſtatis tremere atque timere, ſicut Philip. 2.
14 & nos tremere ac timere ante dñ̃os noſtros ſolemus. †Sequitur Eſai. 66.
cœli cœlorum, per cœlos throni accipiunt, quia Dñs ait, Cœlũ Pſa. 148.
mihi ſedes eſt, & dicuntur cœli laudare Deum, quia laudis ma-
teriam præbent. Vnde propheta, cœli cœlorum, & aquæ quæ ſu
per cœlos ſunt, laudent nomen Domini. Cœli quidẽ diuinæ iuſ
ſioni obediunt, quia ſe oſtendere ſerenos & nebuloſos, poteſta-
15 tem non habent. Cherubin quoq; & Seraphin. †Ad intelligen
tiam eorum, quæ hic dicuntur, notandũ eſt nouẽ eſſe ordines
angelorũ, videlicet angeli, archangeli, throni & dominationes,
virtutes, principatus, poteſtates, Cerubin & Seraphin. Aggeloi
quoq; Græcè dicuntur nuntij Latinè. ſ. excelſi & cœleſtes eò ꝙ
de cęlis ad annuntiandum & exequendum Dñi voluntatẽ mit-
16 tuntur. †Angelorum autem vocabulum officij nomen eſt, nõ
naturę, ſpiritus enim ſunt ſuper. ſed cũ mittuntur angeli vocan
tur. Quibus ideò pictor licentias pennas facit, vt celerẽ eorũ in
cunctis diſcurſum ſignificet, ſicut & iuxta fabulas poetarũ vẽti
pennas habere dicũtur propter velocitatem ſcilicet iuxta illud:

Psal.103. Quia ambulant super pennas ventorũ. Archãgeloi ergo Græcè, summi nuntij interpretantur, qui enim parua vel minima annũtiant, angeli sunt, qui summa, archangeli nuncupantur. Archangeli ergo dicuntur, eò ꝙ inter angelos teneant principatum, nam archon, Græcè, Latinè princeps interpretatur. Sunt enim duces & principes, sub quorum ordines vnicuiq; angelorũ sunt officia deputata. Quidam autẽ archangelorum priuatis nominibus appellãtur, vt per vocabula ipsa in opere suo, quid valeãt designetur. † Gabriel nanq; Hebraicè interpretatur Latinè for 17
titudo Dei. vbi enim ipsa potentia diuina, vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. vnde ipse annuntiauit Christum nasciturum qui diabolum deuicit, & humiliter ad debellandas aereas potestates venit. † Michael interpretatur, quis vt Deus, qñ 18
enim aliquid miræ virtutis in mundo fit, hic archangelus mittitur, & ex ipso opere nomen est ei: quia nemo valet facere, quod facere potest Deus, vnde ipse missus est in Ægyptum ad immittendas illas plagas famosas. Quidam tñ dixerunt, ꝙ Michael est nomen vnius angeli. † Raphael interpretatur curatio vel medi 19
cina Dei. vbicunque enim curandi vel medicandi opus necessa
Exod. 3. rium est: Raphael archangelus mittitur, vnde ad Thob. missus est, vt eũ à cæcitate liberaret, de Gabriele, Michaele & Raphaele, dicetur in vij. parte sub festo Michaelis. Vriel, interpretatur
† ignis Dei, sicut legimus apparuisse ignem in rubo, legimus e- 20
tiam ignem missum desuper, & implesse quod præceptũ est: hęc sunt nomina personalia angelorum, quę nec à seipsis, nec à Deo imposita sunt: sed ab hominibus: & nescitur à quibus: nec alia personalia inueniũtur in scriptura. Alia verò sunt nomina ordinũ. Cęterũ throni, dñationes, virtutes, principatus & potestates, quibus vniuersam cœlestẽ societatẽ Apostolus cõplectitur, ordines angelorũ & dignitates intelliguntur, vt iam dicetur. † Sed 21
pro hac ipsa distributione officiorũ, alij throni alij dñationes, alij virtutes, alij principatus, alij potestates, dicuntur pro certis dignitatibus quibus adinuicẽ distinguuntur. Throni † sunt agmi 22
na angelorum, qui Latinè sedes interpretantur, & vocati sunt throni, quia illic cõditor pręsidet, & per eos iudicia sua disponit. Dñationes, † sunt hi qui in virtutibus, & principatibus pręemi 23
nent, qui pro eo, ꝙ cæteris angelorum dominantur agminibus, dñationes vocantur. Nominantur ergo hic ad notandum ꝙ eis magis assimilari debemus, quia vsum dominandi docent. Est. n. dominatio, facere Dei voluntatem. Virtutes † angelicæ quædam 24
ministeria perhibent, per quos in mundo signa & miracula fiunt, propter quod & virtutes dicuntur. Principatus sunt, qui angelorum † agminibus præsunt, qui pro eo quòd subdi- 25

tos angelos ad explendum ministerium diuinũ disponunt, prin
cipatus vocabulum acceperunt, nam alij sunt qui administrãt,
alij qui adsistunt, sicut & per Danielē dicitur Millia milliũ mini
strabant ei, & decies millies centena millia adsistebant ei. Pote Dan.7.
26 states † sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt, & inde po
testatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorũ po-
testates coercentur, ne tantum noceãt, quantum cupiunt, no-
minãtur ergo hic, ad notandum, quòd potestatē diaboli arcere
27 debemus. † Cherubin autē & ipsi sublimes cœlorum potesta-
tes, & angelica mysteria perhibent, qui ex Hebræo in Latino Exod.25.
scientiæ multitudo seu plenitudo, interpretantur. Sunt enim 3.Reg.6.
sublimiora agmina angelorum, qui pro eo, ꝙ vicinius sunt po
siti, diuina scientia cæteris amplius sunt pleni. Ipsi sunt illa duo
animalia, super propitiatorium arcæ ficta ex metallo, propter
significandum Apostolorum præsentiam, in quorum medio
28 medius ostenditur Deus. † Seraphin verò, est multitudo ange-
lorũ, qui ex Hebræo in Latinũ ardentes vel incendentes inter
pretantur, eò ꝙ præ cæteris ardent, & accēduntur in charitate,
& quia inter eos & Deũ nulli angeli consistunt, & ideò quantò
vicinius corã eo consistunt, tantò magis claritate diuini lumi-
29 nis inflammantur, vnde & ipsi † sicut in Esa. legitur. Velant fa-
ciē, & pedes sedentis in throno Dei. Et idcirco cætera angelo- Esai.6.
rum turba videre plenè Dei essentiã nõ valet, quoniã Seraphin
eã tegit, secũdũ Esa. Nominatur ergo hic Cherubin & Seraphin,
quia sicut illi toti in Dei dilectione ardere debemus. Reperi-
tur autē hoc nomen seraphin neutrum & masculinum, sed neu
traliter terminatur in n, vt in hoc loco B. seraphin. Masculini
verò terminatur in m, vnde Propheta seraphim clamabãt alter
ad alterum. Hiero. dicit, quòd Cherubin & seraphin singularis
sunt numeri, & generis masculini, cuius terminatio pluralis est
per n, non quod in ministris Dei sit sexus, sed vocabula diuer-
sis generibus iuxta linguæ proprietatē appellantur. Græca ve-
rò cõsuetudo neutro genere per m, scribit. Iosephus dicit Che
rubin & seraphin esse duo animalia volatilia, prout dictum est
in proœ. huius partis. Præmissa autem ordinum nomina præ-
ter Cherubin & seraphin, & præter nomina angelorum, Latina
sunt. Verum cum nouem sint ordines angelorum sicut dictum
30 est. † Qui postquam decimus cadens propter superbiam ver-
sus est in diabolum in perseuerantia æternæ beatitudinis soli-
dati sunt. Quæritur quare tribus exclusis sex tantum in præfa
tione communi ponuntur in qua per cœlos throni accipiũtur,
vt dictum est. Videtur enim ex hoc quòd illi cum cæteris maie
statem diuinam non glorificant & adorant sed absit hoc. Nam

virtutes

virtutes cœlorũ omnes ordines cõprehẽdunt,vt testatur *Gre.* in homilia illius euangelij : Erunt signa in Sole & Luna.vnde *Psal.* 23. *Psal.*Verbo Domini celi firmati sunt,& spiritu oris eius,omnis *Idem.* virtus eorum.Et iterum:Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ,vel fortè,licet occulta,tamen circa hoc prouisum est ratione.Dionysius †quippè tres esset tradidit hiear.siue ordines an- 31
gelorum,trinos in singulis ponens, vt similitudo trinitatis in eis insinuetur impressa:& dicitur ierarchia,à ierõ,quod est sacrum,&archi,quod est principatio,quasi sacer principatus. Sũt enim tres ordines superiores,&principales,tres inferiores,tres medij. Superiores sunt,Cherubin,Seraphin,& throni. Medij sunt,dominationes,principatus,&potestates.*Inferiores* sunt, *Psal.* 81. virtutes,archangeli,& angeli,de quorum singulis medius †or- 32
do in præfatione subtrahitur:ad notandum:ꝙ cõparatione trinitatis æternæ cuius maiestas in ea præcipuè cõmendatur omnis alia trinitas diminuta reperitur,& imperfecta: nam quis in nubibus æquabitur Domino:quis similis erit Domino in filiis *Dei.*De superioribus subtrahitur Cherubin , de mediis principatus,de inferioribus archangeli.Hanc quippè æternã & indiuiduam trinitatem laudant angeli,adorant dominationes, tremunt potestates,cũ quibus &nostras voces, &c.Deus† om- 33
nipotens duas rationales edidit creaturas,angelicam videlicet & humanam,quæ laudibus diuinis insisterent,& ei gratiarum redderent actiones,quas dum pari voto cõcelebrant tanquam superiores cum inferioribus corde in cęlesti cythara sociãtur, de qua dicit Ioan.Et audiui vocẽ cytharœdorũ cytharizantiũ in cytharis,suis & cantabãt quasi canticũ nouum.Apo.14.Ideò ergo dic †*Socia* exultatione concelebrãt,quoniam omnes prę- 34
dicti ordines &etiã humana creatura maiestatẽ *Dei* patris per Christum socia exultatione æqualiter concelebrant. supplici cõfessione quasi non superba præsumptione sed humili laude dicentes,sanctus sanctus sanctus,&c.† porrò Gelasius papa tra- 35
ctus & hymnos cõposuit,& præfationes cantuum quidem & nõ elimato sermone dictauit.Et est notandũ quòd licet olim innumeræ essent præfationes hodie decem tantum sunt canonizatæ.Vnde Gelasius papa de consec di .j.inuenimus inquit. Inuenimus has nouẽ præfationes in sacro catalogo tãtummodo recipiendas, vnã,in resurrectione,& in albis paschalibus,id est,septimana paschali,aliã in die ascensionis domini,tertiam, in die pentecõstes,quartam,in natali Domini,quintam, in Epiphania domini,sextã de Apostolis,septimã,de sancta trinitate, octauam,de cruce,nonam,de ieiunio in quadragesima tantũmodo dicendam,de qua dicetur in vj.parte sub iiij.feria cinerũ.

Vrba

Vrbanus † quoque papa lxx.d.ſanctorum,addidit decimam de beata virgine Maria. *Illam* videlicet Aequum & ſalutare, quæ & vnigentium tuum ſancti ſpiritus,&c.

SVMMA.

1 *Sanctus,Sanctus,Sanctus.hymnum qui primũ inſtituerit. Eo quorũ ſit ille hymnus nu.2.*

3 *Sãctus,Sãctus,Sanctus,cur ter cãtetur.et eius explicatio. n.4.5.7.*

6 *Sabaoth.quomodo interpretetur.*

8 *Oſanna,quid ſignificet. Et cur geminetur.nu.9.*

10 *Organorum vſus,vnde profectus.*

11 *Diaconus et ſubdiaconus ſtant poſt ſacerdotem, in principio canonis. Et quid.*

De Sanctus. CAP. XXXIIII.

1 ECcleſia ſperans ſociari angelis,& archangelis,de quib. † in præfatione mentio facta eſt, ſtatim poſt illã conformat ſe angelico cantui canens hymnum illum, Sanctus, ſanctus ſanctus,quẽ Sixtus papa primus inſtituit decãtari.Hic eſt enim cantus puerorum,quem cãtauerunt Domino offerenti ſe illis in decima Luna,qui quaſi reſeruatus fuit vſque ad quartam decimã Lunam in Bethania. Cùm ergo ſacerdos finit laudẽ ſiue præfationem totus chorus,qui repręſentat eccleſiam, ſimul canit dictum euangelicum hymnũ,vt vna & ęqualis gloria & laus & honor decantetur patri & filio & ſpiritui ſancto. † Notãdum

2 autem eſt,quòd hymnus iſte partim angelorum & partim hominũ verba complectitur.Prima enim pars laudem continet angelorum,vltima hominum. Legitur enim Eſa.6.c.ꝙ Seraphin clamabant alter ad alterum,& dicebant,Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus,Deus exercituum,plena eſt omnis terra gloria eius. Legitur quoque in euangelio Mat.21.c.& Marc.11. ca.qđ qui præibant,& qui ſequebantur,clamabãt, dicentes, Oſanna filio Dauid,benedictus,qui venit in nomine domini.Si quidem vox angelorum,ſcilicet Oſanna in altiſſimis trinitatis,& vnitatis in Deo,cõmendat arcanum vox hominum, ſcilicet Oſanna filio Dauid,diuinitatis & humanitatis in Chriſto, perſonat ſacramentũ.Meritò autem cantica angelorum in eccleſia cantamus,quia per hoc ſacrificium terrena cœleſtibus iungi non dubitamus,& ideò cum eis in excelſis ſaluari clamamus. † Illud

3 enim aduertendũ ꝙ ter dicitur ſanctus, vt notetur trinitas ſeu diſtinctio perſonarũ, ſed ſemel tantũ dicitur, Dominus Deus Sabbaoth,vt notetur diuinę vſię vnitas.de cõſec.di.2.ego,quia vnitas adoratur,vt ſic trinitatis & vnitatis myſterio comprobetur.Item,dicitur ter,in ſingulari numero ſanctus & non dicitur pluraliter ſancti,vt vna ſanctitas in his trib.perſonis, & vna

ęter

æternitas intelligatur.Hoc nō solum Seraphin clamabant, sub
excelso Dei solio, secundū prophetā, sed & quatuor animalia,
secundum Apoc.in circuitu sedis,requiem nō habebant die ac
nocte,dicentia,Sanctus,sanctus,sanctus dominus Deus omni-
Apoc.4. potens.†Dicitur autē Deus sanctus.i. sanctificans non autem 4
sanctificatus:vnde sancti estote : quia ego sanctus sum domi-
nus Deus vester.Dicitur pater sanctus,dicēte filio,pater sancti-
fica eos in veritate,quos dedisti mihi quia tu sanctus es. Dici-
tur filius sanctus,angelo protestāte. Quod nascetur(inquit) ex
Leuit.19 te sanctū,vocabitur filius Dei.Dicitur,Sanctus,sanctus,sanctus
Ioan.17. Christo dicente:Accipite spiritum sanctū, quorum remiseritis
Luc.1 peccata,remissa erunt.Dicitur †quoq; dominus Deus sabaoth 5
Ioan.20. i.dominus exercituū:videlicet angelorū & hominū,quorū ter-
ribilis est,vt castrorū acies ordinata,de quo in psalmo dicitur
ab angelis.Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum: &c.
tot enim exercitus habet Deus in terra,quot sunt ordines in ec
clesia,tot habet in cœlis,quot ordines sunt in angelis.Nomine
psal 23 ergo cœlorū & terrę,angeli,& homines diuina pleni gratia, hic
perhibētur,vel ad literā cœli & terra gratia diuina replētur: qa
deitas est vbiq;,vnde propheta.Si ascendero in cœlum, tu illic
es,si descendero ad infernum , ades.Sabaoth.†ergo Dominus 6
exercituū siue militariū virtutū, siue victoriarū interpretatur,
psal.138 vel omnipotens,vt ipse sit dominus Deus & ipse omnipotens,
qui exercitus angelorū atq; hominū disponit. Et ideò subdit,
pleni sunt cœli& terra gloria tua,hoc est,vt eius gloria cęli &
terra gubernētur,& q in cęlis,& qui in terra sunt,glorificent &
honorent nomē sanctū eius:cęli autē pleni sunt gloria,re, terra
verò,spe.Tunc verò in re plena erit,cū adimplebitur illud fiat
volūtas tua,sicut in cęlo &in terra,Dū autē dicimus,pleni sunt
Mat.6. cęli & terra gloria tua:agimus gratias creatori,de omnib.bene
ficiis.Dū verò dicimus †Benedictus qui venit,&c.agimus gra 7
tias specialiter de beneficio redēptionis Quia enim necessariū
est ad æternā salutē incarnationis mysteriū cōfiteri,rectè subiū
Ioan. 5. gitur,benedictus,qui venit in nomine domini. Ego,inquit,ve-
ni in nomine patris mei,nomen patris est filius,de quo dicit pro
pheta,ecce nomē dñi,venit de lōginquo. Dū ergo sanctus in-
choatur,inclinati stare debemus,quia tūc incarnationē maie-
Esa. 30. statémq; diuinā p angelorū hominúmq; cātum incognitam ve
neramur.Rursus dicēdo,Benedictus,&c.& cū hęc sint de euange
lio debemus signū seu vexillū crucis nobis facere seu impone-
re,quia Christus per crucē triūphauit,& nos triumphare facit.
Quādo enim Christus venit ad Hierosolymā descēdit de mōte
oliueti,tūc filij Israel clamauerunt,dicētes,Benedictus, q venit

in no

in nomine domini:quia aduentus Christi in Ierusalē significat
futurā resurrectionē,quādo ipse veniet iudicare viuos &mor-
tuos,& apparebit nobis in eadem carne,in qua pro nobis pas- *Philip. 2.*
sus est:& tūc in nomine Iesu omne genu flectetur cęlestium
terrestrium,& infernorum,vnde & extūc quidā incipiunt genu
8 flectere,& deuotē orare.Sequitur,† Osanna,quod est verbum
habræū &significat,salua obsecro,supplendū est populū tuum
vel totū mundum.cōpositum quidē verbū est, ex osi,quod in-
terpretatur saluifica,&anna,quod est apud Hebræos interie-
ctio obsecrātis,motū animi significans,sub deprecātis affectu.
Integrè ergo,dicitur Osiāna,ꝙ nos corrupta,i.vocali litera &
elisa,dicimus osāna,quod facimus ex ignorātia,aut sciēter,syna
lephātes vocalem,elidimus,prout in metris fieri cōsueuit.Dici
9 tur autē bis † osanna in excelsis,propter duas partes salutis,quę
sunt stola mētis,& stola carnis quibus sancti beatificātur in glo *Psal. 117.*
ria,vt videlicet anima & corpore saluati inter angelos depute-
mur in excelsis.i.altis.s.in cęlo. Reperitur autē hic versiculus
in *Psal.* 117.ꝙ enim turbæ dixerūt,Osanna:hoc est quod hic di
citur,O Domine saluū me fac,& eisdē verbis ibi subiungitur.
10 Benedictus,qui venit in nomine domini.† *Sanè* in hoc angelo-
rū & hominū cōcentu,quādoq; organa cōcrepant, quod à Da
uid & à Salomone introductū est:qui instituerunt hymnos in
sacrificio domini organis,& aliis instrumētis musicis concre-
pari,& laudes à populo cōclamari.Verūtamē quātò cor est ma
ius corpore,tātò domino deuotius corde,quàm corpore cōfite
11 mur,de hoc dicetur in fine proę.v.partis.Ex nūc autē † verbis&
gestibus Christi passio repræsentatur,Nā diaconus &subdiaco
nus,vadūt post dorsum episcopi seu sacerdotis, in quo fuga
Apostolorū in Christi passione significatur,prout in ti.de obla-
tiōe dictū est,si qui verò stāt retro altare prospiciētes in episco
pū,significāt mulieres,quæ à longè stātes eiꝰ passionē viderūt.
Omnes autē,& qui retrò stant,&qui faciē episcopi īspiciūt,in
clinant se,maiestatē diuinā,& incarnationē domini venerātes,
quæ per cantū angelorū,&hominū ītroducta sunt.Ordo enim
angelorum d.sanctus,sanctus,sanctus,dominus Deus sabaoth
maiestatem introduxit diuinā.Ordo verò hominū dicēs Bene
dictus,qui venit in nomine Domini,aduētū significauit in car-
ne,ipsa quoq; inclinatio mœstitiam significat discipulorum,de
morte Christi qui non audebant se erigere & cōfiteri se esse di
scipulos eius,ideoque stant inclinati,donec dicatur,libera nos
à malo.Vanum enim erat eis ante lucē surgere,id est,ante re-
surrectionē deChristo gloriari,per quam sunt ab omnibus tri
bulationibus liberati. Vnde & hæc petitio in Dominica ora- *Psal. 126*
tione

tione septima est: qui numerus est vniuersitatis. De hoc dictum est sub tit. qualiter Episcopus vel sacerdos ad altare, &c.

SVMMA.

1 *Canon Missæ soli sacerdoti conuenit, & est summum Missa. Et quã secretè fiat. nu. 3.*
2 *Canon, quid, & vnde dicatur, & cur cum silentio fiat. & nu. 6.*
4 *Anna typum ecclesiæ gerens, tacitè orauit.*
5 *Canon primus, siue secretella, quid signet.*
7 *Canon quòd sublata fuisset voce ductus, ostentum quoddam & prodigium emersit.*
8 *Consecrantis mens quo ferri debeat.*
9 *Canon expeditè dici debet & cur ita.*
10 *Canonis Missę substantia, est quædam passionis dominicę imago.*
11 *Canon vnde incipiat.*
12 *Canonem Gelasius Papa à Petro ordinauit.*
13 *In canone Missę sedentes, quid notent. Item quid stantes.*

De secreta vel Canone Missæ. CAP. XXXV.

Mat. 26. POst acclamatum præconium secretum silentium, in quo & missæ canon deuotè dicitur: † & sacrum mysterium peragitur, quod fit per solum sacerdotem: quoniam secundũ Mat. 1
Christus solus orauit. Et secundum quosdam hic incipit Missa: quoniam cætera sunt de solennitate: de conse. d. ij. panis est. Canon autem missæ & oblatio, vt dictum est in tit. de præfatione, & actio & canon & sacrificium, & secreta vocatur. Actio dicitur propter sacra mysteria, quæ in eo aguntur: & quia tunc cũ Deo agitur causa nostra, vt dictum est in proœmio huius partis, vnde quia in c. illo: communicantes, &c. & in illo, Hãc igitur oblationem certis diebus vltra ordinaria canonis seu actionis verba, quædam adduntur & dicuntur, ideò in missalibus in variis locis super illas additiones scribitur talis titulus seu rubrica: Infra actionem: eò quòd ille infra, seu quasi in medio ipsius actionis siue canonis dici debet. Canon † verò dicitur, quod regulis 2
patrũ compositus est: à sanctis enim patribus aliqua verba mystica sunt ibi instituta. Kanon autem Græcè, dicitur regula latinè. Dicitur etiam canon: quia regulariter Christus verus sacerdos in eo repræsentatur, seu quia per hunc regulariter fit consecratio sacramenti. Sacrificium autẽ dicitur à sua parte digniori, de quo dictum est sub ti. de oblatione. Secreta dicitur, quasi nobis occulta, quia humana ratio nequaquam tantum mysterium plenariè capere potest: ad quod significandum meritò secreta voce celebratur. Ad hoc † est significandũ sacerdos secretam in- 3
trans quasi velatur quibusdã cortinis, q̃ sunt in lateribus altaris, prout infrà dicetur in quarta particula canonis super verbo: Hanc igitur. Dicitur etiã secreta: quia secretè & sub silentio dicitur,

citur. Christus enim ad cõsecrationẽ corporis sui vẽturus, secre
tè, & solus orabat ab hora cęnæ, vsq; dũ suspensus est in cruce,
quas orationes secretè significãt. Priscis quoq; tẽporibus anti Ioan. 12.
qui patres sub silẽtio sacrificabãt, & cõmunicabant, quod etiã
in sabbato sancto obseruamus: Præterea, vt Ioãnes Euãgelista
describit, postquã Christus honorificè fuit receptus & magni-
ficatus à turbis, cũ *Psalmis* & laudibus, abiit, & abscõdit se, non
vtiq; trepidantis formidine, sed dispẽsationis officio, quia non
dũ venerat hora eius quæ postquam post aduenit, spontaneus
ad passionẽ accessit. Illud ergo Christi latibulũ, hoc secretũ silẽ
tiũ repræsentat: in quo sola dirigitur ad Dominũ intenta deuo
tio. Tunc enim sacerdos intrare debet in cubiculũ cordis, &
ostio sensuum corporis clauso, Deũ patrẽ orare, qui exauditor
4 est clamoris cordis, non vocis. Vnde Anna † typum gerẽs Ec- 1. Reg. 1.
clesiæ, non petitione clamosa, sed tacita deuotione, quod peti-
uit impetrauit, de qua in libro Regũ legitur, ꝙ loquebatur in
corde suo, & labia eius tantũ mouebantur, sed vox penitus nõ
audiebatur. Vnde & *Mosi* Dominus, inquit, Quid clamas ad Psal. 4.
me? cũ tamẽ ipse taceret. Propheta etiam dicit: Dicite in cordi-
bus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Potest tamẽ
5 † dici, ꝙ prima secretella repræsentat tẽpus illud, quãdo Chri
stus venit Hierosolymã ad diem festum non manifestè, hæc au
tẽ secreta tẽpus illud quo receptus fuit in Hierusalẽ cũ hym-
nis & ramis, & sexta feria sequenti crucifixus fuit, præfatio ve
rò illud, quando Christus in cœnaculo hymnum retulit: & illo
dicto exiuerunt in montẽ oliueti: sursum corda ascensionem.
6 Secundò ideò secreta † in silentio dicitur, ne sacerdos claman-
do his quæ aguntur, minus intendat. Tertiò, ne vox sacerdotis
nimio clamore deficiat. Quartò, ne sacrosancta verba vilescãt.
7 fertur † enim, quòd cum antiquitus publicè & alta voce canon
diceretur, omnes penè per visum illum sciebant, & in plateis
& in vicis decantabant. Vnde cum quidam pastores illũ in agro
cantarent, & panẽ super lapidẽ posuissent, ad verborum ipsorũ
prolationẽ panis in carnẽ conuersus est: ipsi tamen diuino iudi
cio igne cœlitus misso, percussi sunt, ꝓpter quod patres statue
runt verba ista sub silentio dici, inhibẽtes sub anathemate, ne
proferantur, nisi à sacerdotibus super altare: & in missa & cum
vestibus sacris. Quædam etiã orationes, quæ ante præfationẽ
sub silentio dicuntur, secretæ vocãtur, de quo & de silentio sub Ioan. 4.
8 ti. de inclinatione sacerdotis dictũ est. Cõsecrantis ergo † mẽs, Eccle. 10.
vt præmissum est, ad id solũ dẽt esse intẽta, nã eos qui adorãt, in
spiritu & veritate adorare oportet. Ne verò muscæ venientes
perdant suauitatẽ vnguenti, id est, ne importunæ cogitationes

tollant deuotionem orationis,flabello spiritus abigãtur.i. inspi
ratione gratiæ repellantur,quatenus auster aduenіens,&spiri
tus sanctus accedẽs,perflet hortũ.i.mentẽ fœcũdet, vt aromata
fluant.i. virtutes abundẽt.Ad quod etiã significandũ æstiuo tẽ
pore materiale flabellũ,dũ secreta dicitur,adhibetur. Hac etiã
†ratione videlicet ne muscæ veniẽtes perdãt suauitatẽ vnguẽti, 9
dici potest ꝙ canõ dici debet expeditè,nõ morosè.&ne audito
rib. tędium generet.Vnde in Exo.dicitur,Fac festinanter.quod
de immolatione agni dictũ est.Et probatur etiam ibi,& come-
Cantic.4 detis festinanter,sed nec nimis etiam festinanter,quia nõ de-
bet sacrificiũ sine sale.i.discretione & deuotione offerri.Debet
etiã in libro legi,ne vllus error cõtingere possit. † Portò sacer- 10
dos missam celebrans,repræsentat ea,quæ olim pontifex inter
sancta sanctorum egit & quę Christus egit,quẽ ille præfigura-
uit.Siquidẽ ea, quæ fiunt à principio secretè,vsque in finẽ, pas-
Exo.12. sionẽ Dñi,sepulturam & resurrectionẽ dominicam repræsen-
tant.Recolitur enim ibi memoria eorũ,quæ gesta sunt per heb
domadam ante paschalẽ à decima Luna primi mensis, quando
Iesus abijt Hierosolymam,vsq; ad septimam decimã quando
resurrexit à mortuis,propter quod in plerisque sacrariis inter ꝓ-
dicationẽ &canonẽ imago crucifixi depingitur,vt nõ solũ intel
lectus literæ,verùm etiam aspectus picturę memoriã dominicę
passionis inspiret,†Et fortè diuina factũ est prouidẽtia,licet hu 11
mana nõ sit industria procuratũ,vt ab ea litera canon inciperet,
s.à T.quæ hebraicè thau,quę in sui forma signũ & mysteriũ cru
cis ostẽdit,& exprimit dicẽte Dño per Ezechielẽ, Signa thau in
frõtib.virorũ dolẽtium & gementium super abominationibus
Ezech.9. Hierusalem, quoniam per Christi passionẽ hæc omnia in cru-
ce impleta sunt & efficaciam habẽt.In quibusdam tamen codi
cib.& maiestas patris, & etiam imago depingitur crucifixi, vt
sacerdos quasi præsentẽ videat,quẽ inuocat,& quẽ alloquitur,
dicens , Te igitur,&c.& passio , quæ hic repræsentatur,cordis
oculis ingeratur.Sacerdos autẽ osculatur pedes ipsius maiesta-
tis,& se signat in fronte,innuens,ꝙ reuerenter ad mysteriũ pas
sionis accedit.Quidam tamen prius osculantur pedes maiesta
tis,& posteà crucifixi,secundũ seriẽ canonis.Alij econtrà, quia
per filium peruenitur ad patrem.Deinde dicens.Te igitur,se in-
clinat,vt ibi dicetur.Secreta ergo passionem repræsentat. pas-
sio incipit ibi,vnde & memores,&c.crucifixio ibi. Hostiã pu-
rã,hostiã sanctã,hostiam immaculatam. Oratio verò à Christo
in cruce incepta ibi: supplices te rogamus , &c. Episcopi seu
sacerdotis inclinatione facta ante altare, significat emissionem
spiritus,capite inclinato. Eleuatio vocis, cùm dicitur. Nobis
quoque

quoq;,significat exclamationẽ centurionis,dicentis,Verè filius Dei erat iste.Duæ cruces supra corpus,& calicem factę, docẽt Christũ pro duob.populis crucifixũ,oblata in calice,significat corpus Christi.Vinum in calice,sanguinẽ eius.Subdiaconus recedens à facie episcopi,incipientis,pater noster,significat mulieres,sepulto domino recedentes à monumento.Patena,significat fœminarũ corda in obsequio sepulturæ Christi , latitudine charitatis patentia,prout sub ti.de oblatione dictum est, de
12 his per sua loca dicetur.Traditur†autẽ ꝙ Gelasius Papa quinquagesimus primus à B.Petro , canonem principaliter ordinauit.Non enim secreta tota simul ab vno cõposita est, prout dicetur in 3.particula super verbo,cõmunicantes.Et licet aliqua verba sint ab aliquib.quos tamen ignoramus,addita,quæ in euangelij textu non continentur,vt dicetur in 6.particula super verbo,Eleuatis oculis,nulli tamen subtrahere vel addere licet, nisi fortè quandoq; eorum nomina, pro quib.nominatim sacri
13 ficium offertur,sicut inferius in x.particula ostendetur.† Notãdum verò est ꝙ quidam sedent in canone missæ , significantes Apostolos,qui sedebant tristes de nece domini in cœnaculo,alij stant significantes Mosen,qui extensis manib.orabat,& Aarõ Exo. 17.
& Hur illius manus sustentabant,de quo sub titu. de oratione dictum est.Quidam verò vt aliqui ex ministris, nec sedent nec stant,sed in vestibus sacris stant capite inclinati, prout dictum est sub tit.de sanctis,& sub tit. qualiter sacerdos & ministri ad altare debẽt stare.

SVMMA.

1 *Canon, quot contineat partes variè. Et nu. 2. 3. 4.*
5 *Canonis expositio,primę partis,scilicet,*Te igitur.*Et nu. 6.*
7 *Christus fuit à tribus traditus.*
8 *Cruces tres cur faciat sacerdos super oblatione,quidve notent.*
9 *Sacerdos benedicens,dicit,hæc dona,hæc munera. Et qua id significatione.Et an,& quatenus illa differant latè. Et cur dona , potius, quàm,donum,dicat.nu. 10.*
11 *Illibata dona & munera,dicit sacerdos,in benedictione. Et quæ dicantur illibata.* 12 *Sacrificia Ecclesiæ,quot.*
13 *Canonis secunda pars,cum expositione.*
14 *Sacrificium altaris,pro quibus offerri debeat.*
15 *Pacificare & adunare,an idem.Item, custodire & regere.*
16 *Papæ nomine cur oretur.Et ex cuius institutione. Et Pontificis etiam nomine.*
17 *Orationes pro quibus faciendæ.* 18 *Potestates duæ sunt.*

De expositione Canonis,qui incipit,Te igitur.
CAP. XXXVI.

EXpoſitioni canonis hic vacare præuidimus. Veruntamen
quicquid exponendo conamur exprimere, vix vllius appa-
ret eſſe momenti. Deficit nanque lingua ſermo diſparet, ſu
peratur ingeniũ, opprimitur intellectus. Pulſabo tamen ad o-
ſtium, vt amicus accõmodet mihi tres panes. de pœ.d.j.oppor-
tuna. qui maximè in hoc conuiuio neceſſarij erunt, videlicet fi-
dẽ, quæ petit & accipit vitam: ſpem quæ quęrit, & inuenit viam:
& charitatem, quę pulſat, & aperit veritatem.† Canon autem vn 1
decim continet partes. Secunda incipit ibi: Memento Domine.
Tertia ibi: Communicantes. Quarta ibi: Hãc igitur. Quinta ibi.
Quam oblationem, Sexta ibi: Qui pridiè. Septima ibi: Simili mo
do. Octaua ibi: Vnde & memores. Nona ibi: Supplices te roga-
mus. Decima ibi: Memento. Vndecima ibi: Nobis quoq; † Alij 2
dicunt, ꝙ continet duodecim partes. Secunda pars ibi: In pri-
mis. Tertia ibi: Memento. Quarta ibi. Cõmunicãtes. Quinta ibi:
Hanc igitur. Sexta ibi: Qui pridiè. Septima ibi: Vnde & memo-
res. Octaua ibi: Suprà, quæ propitio. Nona ibi: Memento. Deci-
ma ibi: Nobis quoq;, Vndecima ibi: per quẽ hęc omnia. Duode
cima ibi: Oremus, præceptis ſalut.moni. † Sed ſecundum alios 3
ſex ſolũ continet partes. Secunda incipit ibi: In primis. Tertia
ibi: Communicantes. Quarta ibi: Hanc igitur. Quinta ibi: Sup
plices te rogamus. Sexta ibi: Oremus præceptis. Sunt † etiã qui 4
dicunt, ꝙ quinq; tantũ ſunt partes: vnde & quinquies cõcludi-
tur, per Chriſtũ Dominũ noſtrũ, eò ꝙ per quincupartitam Dñi
paſſionẽ oratio fidelium exauditur: de hoc dictũ eſt in fine pro
œmij huius partis. Incipit ergo † canon & eius prima particula. 5
Te igitur. Et exponitur igitur.i.certè. Sacerdos enim hoc dicẽs
alloquitur Deũ tanquã præſentẽ. vel igitur iſtud continuat ad
præcedentia, quaſi diceret, Tu es ſanctus Deus, igitur clemẽtiſ
ſime pater.i.clariſſima mẽte abũdantiſſime, vel, id eſt, miſeri-
cordiſſime, vel.i.mentẽ clarificãs. Mens enim clareſcit, cum Deũ
propitiũ ſentit, quæ verba dicendo, ſacerdos ſe ante altare in-
clinat, ſignificãs, quod Petrus inclinauit ſe, dũ proſpexit in mo-
Ioan. 20. numentum. Rurſus hæc ſacerdotis inclinatio in principio cano
nis humilitatem Chriſti ad paſſionẽ, quodque ſacerdos ipſe cũ
reuerentia ad myſteriũ crucis accedit, ſignificat. Et in his ver-
bis notatur, quod ſicut legalis ſacerdos vultum verſus propitia
torium habebat, prout dictũ eſt in proœ. huius partis, ſic & no
ſter ad Dei clemẽtiã cor debet habere, & ſicut põtifex intrabat
in ſancta ſanctorũ ſemel in anno ferẽs ſanguinẽ hirci aut vituli,
Hebr. 9. ſic & Chriſtus per propriũ ſanguinem introiuit ſemel in ſancta
æterna redẽptione inuenta, ſic & miniſter eccleſiæ intrat cũ ſan
guine in ſancta ſanctorũ, quoties in mẽte memoriã ſanguinis
Chriſti

Christi gerens secretè inchoat mysterium, qui nõ solũ mẽte,
sed etiam crucis signaculo, de quo iam dicetur, Christi recitat
6 passionẽ. Sequitur, † Supplices, id est, humiles, vti accepta ha-
beas, id est, vt accipias, seu grata habeas, & hic osculatur altare
in reuerentiam passionis per hoc compati se ostendẽs. sanè eo
7 dẽ die, qua † laudes à turbis Christo sunt acclamatę, videlicet
decima Luna primi mensis, quãdo secundũ legẽ typicus agnus
in domos Hebræorum inferebatur, verus agnus Iesus Chri-
stus ingressus est Hierosolymã, & multis insidiis quærebatur
ad mortem, Traditus autẽ à tribus scilicet à Deo pro nobis, vn Rom. 8.
de Apost. Proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis
omnibus tradidit illũ à Iuda, vnde in Mat. Quærebat Iudas op
portunitatem vt eum traderet Iudæis. Et à iudæis Pilato vt in Mat. 28.
Ioan. Gens tua & põtifices tui tradiderũt te mihi. Prima tradi Ioan 18.
tio, fuit ex gratia, quia dilexit nos, & tradidit seipsum pro no- Galia. 2.
bis. secũda ex auaritia, quia cõstituerunt ei xxx. argenteos. Ter Mat. 26.
tia, fuit ex inuidia. sciebat enim Pilatus, ꝙ per inuidiã tradidis- Mat. 27.
set eũ, Deus ergo tradidit ex dono, iudas pro munere, iudęus
8 in sacrificiũ illibatum. Ad quod † designãdũ sacerdos facit tres
cruces super oblatã, & calicem cum dicit. Hæc munera, hæc
sancta sacrificia illibata. quasi dicat, offerimus tibi clemẽtissi-
me pater, hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia, cõme-
morãtes illam traditionẽ, quã Deus fecit ex dono, iudas pro Philip. 2.
munere, iudæus in sacrificium illibatum, singuli tamẽ ad mor
tẽ autẽ crucis. secundò etiam fiunt tres cruces in reuerentiam
eius, qui est trinus Deus, cuius potẽtia fit cõuersio panis & vi-
ni Tertiò, in figurã triplicis vnionis in acceptatione saluatoris.
Quartò, in memoriã trinæ crucifixionis, Prima fuit in volunta
te persequẽtium: de qua Ioan. 2. Collegerunt ergo Põtifices &
Pharisęi cõcilium, &c. secunda fuit in voce clamantium, de qua
Mar. At illi magis clamabant, crucifige eum. Tertia fuit in cru- Marc. 15.
cifixione manuum & pedum, de qua Luc. crucifixerunt eum. Lucæ 23.
Quintò, in tribus crucibus tẽpus ante legẽ, quod tribus distin
guitur interuallis, innuimus. s. ab Adam ad Noe. inde ad Abra-
ham, & inde ad Mosen. in quibus tribus tẽporibus iusti Christũ
suis sacrificiis præfigurauerunt, vt Abel in Agno, Melchisedech
in pane & vino, & Abraham in filio. Verum per præmissa tria
verba. nõ aliud atq; aliud dicitur, sed res vna pro sui magnitu
dine diuersa appellatione laudatur, donũ quidẽ dantis, munus
accipiẽtis, sacrificiũ offerẽtis. Pater dedit, filius obtulit, spiritus
sanctus recipit, vnde Apost Christus per spiritũ sanctum semet
ipsum obtulit Deo immaculatũ, singuli tamẽ dederũt & obtule
runt & acceperunt, sed ad distinctionẽ pater dicitur dedisse, pro

pter authoritatem, filius obtulisse propter humilitatẽ, spiritus sanctus accepisse propter benignitatẽ. Eadem enim † sacrificia 9
dona sunt simul & munera, dona sunt, à nobis ad sustẽtationẽ à Deo collata. munera sunt nobis à Deo, vt laudet, oblata. Nã & q̃ sacris offeruntur altaribus & munera nũcupãtur, & dona. vnde
Dan. 5. & Dominus inquit in euãg. Si offers munus tuum ante altare, vade prius recõciliari fratri tuo. Et Daniel dixit ad Balthasar.
Gen. 5. Munera tua tibi sint & dona tua alteri da. xiiij. q. v. scriptum. &
Heb. 5. alibi, respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Sacrificia dicuntur, quia sacrificantur & offeruntur; pro peccatis nostris, vt nos sacros efficiãt. Vnde populus inquit, de pontifice, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Sermonũ igitur inculcatio, piæ deuotionis est exercitatio, & ineffabilis cõmendatio sacramenti, quod sacramentum dignè eucharistia appellatur, Prout dicetur in vj. parti. super verbo, Qui pridiè quàm pateretur. Propriè autẽ munus homini, donum Deo datur. Nam munera dicuntur, quæ manibus dantur vel accipiuntur. Rursus dicuntur dona, quo ad panẽ in quo est farina & aqua, munera quo ad vinũ in quo est vinũ & aqua. Hæc sancta sunt sacrificia quo ad vtrũq; secũdũ Aug. Dona referimus, cũ nosmetipsos Deo offerimus, & donamus munera, cũ eius beneficiorũ memores sumus, sacrificia illibata, cum ei humilitatẽ, & laudes impendimus. de hoc vide, de conse. d. ij. in canone cõperimus. Et † nota, q̃ ideò 10
dicitur pluraliter dona, munera, sacrificia, quia panis & vinum prius quàm cõsecrentur, diuersæ sunt species substantiarum, & diuersæ substantiæ specierũ, sed vbi consecratio cœlestis accesserit, species quidẽ remanent sed substantiæ cõuertuntur. itaque diuersa sunt continentia, sed vnicum est cõtẽtum, nam idẽ sub vtraque cõtinetur, licet non in idẽ vtraque substantia 11
cõuertatur, sicut infrà plenius ostendetur. Dicũtur etiã † sancta & illibata, quia panis & vinũ sanctificantur in sacrosanctũ corpus, & immaculatum sanguinẽ Christi. Nõ enim dicuntur illibata, quasi nõdum gustata, sed potius dicuntur illibata, id est, immaculata, quæ sine macula cordis & corporis oportet offerri quatenus & cor ab iniquitate, & corpus ab immunditia purget, antè quam offeratur, quoniã (vt ait Apost. de cõse. d. ij. qui cælare, & c. seq.) Quicunque manducauerit panẽ, & biberit calicẽ do-
1. Cor. 11. mini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autẽ seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat, qui enim mãducat & bibit indignè: iudiciũ sibi manducat & bibit. Dicũt ergo illibata, id est, sine labe, sicut agnus Paschalis immaculatus, qui significat Christũ, estq; sine macula, id est, ruga, vel illibata, id est, incorrupta, nõ quia substantia panis & vini cor-

rum

rumpi non possit,sed quia corpus & sanguis filij Dei,in qua vir
tute verborũ species iam trãssubstãtiatę sunt,corrumpi nõ pos
sunt.vnde Psal.Nõ dabis sanctũ tuum videre corruptionẽ.Ter Psal.5.
tiò,dicuntur illibata,ad notandum,ꝙ nullus extraneus ad fidẽ
debet approximare illis,vt dicetur in iij.part.super verbo,Cõ
12 municãtes.Tria † autẽ sunt ecclesiæ sacrificia,per tria,quæ fie
bant in vet.test.figurata,prout dictũ est in procœ.huius partis.
13 Sequitur † in primis,quæ tibi offerimus,&c.Sanè legalis Põti-
fex ingrediens in sancta sanctorũ orabat,vt dictum est in proę
mio huius partis,& Christus ante passionem orauit se glorifica
ri,discipulósq; conseruari,& nunc etiam sedens ad dextrã pa
tris interpellat pro nobis,sic & noster minister sequens Aaron
& Christum pro tota supplicat ecclesia,quæ cõsistit in pręlatis,
& subditis,&c. Licet autẽ vnus tantum sacrificium offerat,tũ Rom.8.
pluraliter dicit offerimus,quia sacerdos non tãtum in sua,sed
in totius ecclesiæ persona sacrificat. Quapropter in sacramẽto
corporis Christi,nil à bono maius , nil à malo minus ꝑficitur
14 sacerdote,prout dictum est in procœ.huius partis.Verùm † no
bis hic inuestigãdum occurrit,quibus,& pro quibus,& quali-
ter,& quare,debeamus sacrificium altaris offerre. Et quidem
hæc quatuor ex ipso canone colligere possumus euidẽter, qui
bus soli Deo,videlicet indiuiduæ trinitati,pro quibus ecclesia
sancta catholica,videlicet pro omnibus orthodoxis, qualiter,
in vna fidei,videlicet in cõmunione sanctorum,quare, pro be
neficiis corporalibus,spiritualib.& æternis, sed omnibus pro-
pter Deum.Primum notatur ibi.Tibi reddunt vota sua ęterno
Deo,viuo & vero.Secũdum ibi,Pro ecclesia tua sancta catho-
lica.Tertium ibi.Cõmunicantes & memo.vene.Quartum ibi
pro redemptione animarum suarũ pro spe salu.& incolu. suæ.
Sacrificium ergo laudis offertur , & generaliter pro cunctis,&
specialiter pro quibusdam,i.pro pręlatis qui sunt iuxta aposto
lum in sublimitate constituti,& pro subditis viris & mulierib.
pro sacerdotibus & adstantibus,pro nobis & nostris.De præ-
latis & subditis ibi,Vna cum famulo tuo papa nostro,& omni Rom.13.
bus orthodoxis.De viris & mulieribus,ibi, Memento domine
famulorũ famula.tua.De sacerdotibus & adstantibus,ibi,Om
nium circunstantium,& qui tibi offerunt hoc sacrificium. De
nobis & nostris,ibi,pro se suísq; omnibus. Sic ergo exponẽda
est litera,quæ tibi offerimus in primis,i.principaliter pro eccle
sia tua sancta,catholica,i.vniuersali toto terrarum orbe diffu-
sa,sed fidei sacramentis vnita,quam,i.vt eam pacificare digne-
ris vt habeat pacem ab hæreticis,& schismaticis , & adunare,
quę dispersa est inter perfidos & paganos.Vel hic dicitur,quod

orandum est pro discordātibus ab inuicem, quam & custodire
digneris à vitiis & dæmonibus,& regere in prosperis & aduer-
sis. Idem tamen videtur esse† pacificare quod adunare,custodi 15
re,quod regere. Tunc enim pacificat,cum fidelium mentes adu
nantur , vt per spiritum sanctum charitate diffusa multitudinis
Rom. 5. credentium sint cor vnum,& anima vna,extra de sum.trini.c.ij.
Act. 4. Tunc custodit,cum inter mundi pericula regitur, vt de sancto
Psal. 19. mittens auxilium,eam de Syon tueatur. Licet enim in Apoc.se-
Apoc. 1. ptem scribatur ecclesiis,vna tamen in Canticis est columba, nā
Cant. 6. sap.edi.si do.& excidit co.septem. Vna igitur est ecclesia septem
ordinibus distributa vel septem chrismatibus insignita quam ip
se pacificat & adunat,ille† custodit & regit qui propter ipsius re 16
gimen,& munimen proposuit vniuersis vt omnes ab vno sicut
corpus à capite gubernentur, pro quo statim oratur cum dici-
tur, Vnà cum famulo tuo papa nostro,quæ verba Clemens papa
addidit. Nam vt inquit pelagius papa,constat ab vniuerso orbe
separatos esse,qui qualibet dissensione inter sacra mysteria Apo
stolici pontificis memoriam secundum consuetudinē non fre-
quentant:qui verò non sunt de Rom. ecclesia diœcesi, pro suo
quoq; debent orare pōtifice,quatenus vnitatē spiritus in vincu
lo pacis obseruet, vnde debent dicere verba sequentia, s.& anti
stite nostro. Antistes tamen ipse celebrans non debet ea dicere.
Quod verò addunt quidā de antistite & rege noua traditio est
vbi orandum esse pro prælatis ostenditur. orandum etiam esse
1.Tim. 2. pro principe, Apostolus docet. † Obsecro (inquit) primo omniū 17
fieri obsecrationes,orationes,& postulationes,& gratiarū actio
nes, pro omnibus hominibus,pro regibus,& omnibus,qui in su
blimitate sunt constituti,vt quietam & tranquillam vitam aga-
mus,in omni pietate,& castitate.de conse.d.j.de hymnis. ad fi.
Sicut enim duę sunt vitę,& cęlestis videlicet & terrena, vna qua
spiritus viuit ex Deo,& altera,qua caro viuit ex spiritu, ita duæ
sunt. † Potestates: ecclesiastica, videlicet & mundana : vna quæ 18
moderatur spiritualia: altera , quæ moderatur carnalia, ista per
clericos,& illa per laicos. xvj. d.duo. Post vtranque potestatem,
orandum est pro omnibus orthodoxis,qui vtranque fidē catho
licam, videlicet & Apostolicā venerātur & colunt, & sic hæretici
& schismatici excluduntur. Orthodoxi enim quasi gloriātes di-
cuntur, qui videlicet Deum rectæ fidei confessione glorificant.

SVMMA.

1 *Canon memoria viuorum continere debet.*
2 *Deus scit eos quos approbat, obliuiscitur, quos reprobat.*
3 *Orandum pro omnibus fidelibus.* 4 *Sacrificium laudis.*
5 *Amicos diligere debemus, vt charitatis ordo seruetur.*

Bona

6 *Bona hominis tria, pro quibus sacerdos offert Deo.*
7 *Vota quæ dicantur.*

De secunda parte canonis, scilicet Memento Domine.

CAPVT XXXVII.

MEmento Dñe famulorum, famularúmque tuarũ & om
1 nium circunstantiũ, &c. Secunda † pars in qua etiã ostẽ-
ditur orãdũ esse pro subditis. Et ex hac iunctura verbo
rum euidenter conuincitur, quod in hoc loco debeat sacer-
dos specialiter viuos quos voluerit memorare, qm̃ sub sequen
ti, Memento defunctorum, poterit agere memoriam specialẽ.
Hinc etiam euidẽter apparet, quod sanctũ sit & salubre Missa-
rum interesse mysteriis, cùm sacrificiũ eucharistiæ pro circun
2 stantibus specialiter offeratur. Verum † cùm Deus nihil igno-
ret, nec alicuius valeat obliuisci, quid est ꝙ petimus vt Deus
meminerit nostri? Porrò Deus dicitur scire, quos approbat, vn
de nouit Dñs qui sunt eius, & dicitur nescire quos reprobat,
vnde, Non noui vos. Rursus dicitur obliuisci malorũ, cùm ma
lus ad bonum reuertitur, vnde si impius egerit pęnitentiã, om
nium iniquitatum eius non recordabor. Et dicitur obliuisci
bonorum, cùm bonus ad malum peruertitur, vnde, Si iustus à *Iob* 7.
iustitia sua auertit se, oẽs iustitias eius non recordabor. Deus *Psa.* 139.
etiam quandoq; recordatur ad miserendũ, vnde, Memẽto mei *Psal.* 24.
Deus meus, quia ventus est vita mea, quandoq; ad puniẽdum,
vnde, Memento Domine filiarum Edom in die Hierusalẽ. Peti
mus ergo non vt nostri meminerit, sed vt nostri misereatur, se
cundum illud, Reminiscere miserationum tuarum Dñe, & mi-
sericordiarum tuarum quæ à sæculo sunt. Sequitur, Quorum ti
bi fides cognita est, & nota deuotio, &c. quasi qui propitiaris fi
delibus & deuotis, qui solus vides in cõscientiis, quæ rectè cre
dant, & deuotè te diligant, vtpotè renum scrutator & cordium
Deus, scientiarũ dñs, occultorũ omniũ perscrutator, in cuius
cõspectu nulla creatura est inuisibilis. Pro quib. tibi offerimus,
vel qui tibi offerunt, hoc sacrificium laudis, &cę. quasi diceret,
Memento Dñe, nõ solũ eorũ, pro quibus offerimus, sed etiam
sacerdotũ, qui offerũt hoc sacrificiũ laudis, &c. Cũ enim sacer
dos offert pro populo, nihilominus & pro se. Vel ideò dicit, pro
3 quibus † tibi offerimus, vel qui tibi offerunt, quia nõ solũ offe
runt sacerdotes, sed & vniuersi fideles, nã & quod specialiter
adimpletẽ ministerio sacerdotũ, hoc vniuersaliter agitur voto
fidelium, vel pro quibus offerimus, s. actu, vel qui tibi offerunt,
s. deuotione. Dicitur autem sacrificium laudis, secundum illud
Apost. Quicquid facere debetis, omnia in laudem Dei facite, 1. *Cor.* 1
vt Deus laudetur in vobis. Secundò sacrificium laudis dr̃, quia

†Christus gratias agẽs illud instituit:prout dicetur in vj.part. 4
super verbo gratias agens. Tertiò ideò, quia cum Deo quicquã
offerimus, sua sibi reddimus, non nostra largimur, vnde si esu-
riero, non dicam tibi, meus est enim orbis terræ, & plenitudo
Ps. 149. eius: ergo immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo
vota tua. Quartò, quia Deum laudare debemus, non solũ quia
Mat. 28. passus est pro nobis, sed etiam, quia nobiscum est quotidie, vs-
que ad consummationem vitæ: vel quia nõ solum se dedit pro
nobis in pretium, sed etiam quia dedit se pro nobis in cibum,
Ioan. 6. vt per pretium redimeret nos à morte: per cibũ aleret nos ad
vitam, vnde: Qui manducat me, viuit propter me: pro se enthe
siou est, i. expositio eius, quod sequitur, s. pro redemptione ani
marum nostrarum, pro spe salutis & incolu. suæ. Sequitur †suis 5
que omnibus, &c. videlicet consanguineis vel affinibus, fami-
liaribus vel amicis: licet enim diligere teneamur etiam inimi-
Mat. 5. cos, secundum illud: Diligite inimicos vestros, seruare tñ de-
bemus ordinem charitatis, qui incipit à seipso. xxiij. q. v. si non
licet. de pœ. d. iij. sanè cauendũ. extra de vsu pallij. in fi. secundũ
illud, Introduxit me rex in cellam vinariã, & ordinauit in me
Cant. 2. charitatem, nam & Apost. ait, Dum tẽpus habemus operemur
Rom. 8. bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. Pro re
demptione animarum suarum, &c. quasi non pro temporali lu
cro, vel appetitu terrenorũ, sed pro spe salutis & incolumitatis
suæ, i. pro salute vel incolumitate speranda, spe enim salui su-
mus, pro salute quidem mentis & incolumitate corporis, nam
vtraque sanitas est ab illo qui dicit, Salus populi ego sum. Verũ
vtraque sanitas prouenit ex redemptione animæ, i. de remissio
ne peccati, sic ecõtrà de reatu peccati ꝓcedit infirmitas vtrius
que, iuxta sententiã veritatis, Ecce sanus (inquit) factus es, iam
Ioan. 5. noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat, extrà de pœ. &
remi. cũ infirmitas, in prin. Porrò †tria sunt hominis bona, cor 6
poralia, spiritualia & æterna, videlicet infirma, media & supre-
ma, pro quib. sacerdos dicit se offerre. Pro corporalibus, i. pro
incolumitate, pro spiritualib. i. pro redẽptione, pro æternis, i. pro
salute. Nã & Dñs docet nos pro his tribus orare, videlicet pro
æternis. vnde, Adueniat regnum tuum, pro spiritualibus. vnde
Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra, pro corporalibus.
vnde, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Offeri-
Mat. 6. mus enim sacrificium pro æternis, vt dentur nobis in præmiũ,
pro spiritualibus, vt dentur nobis in meritum, pro corporali-
bus, vt dentur nobis ad adminiculum, vt per hæc & ista perue
niamus ad illa. Verùm cùm dicat Apost. ꝙ virtus in infirmitate
2. Cor. 8. perficitur, extrà de sac. vnc. c. j. & iterũ cũ infirmor, tunc fortior
sum

sum. Quid est, quod ꝑ corporali incolumitate sacrificium lau
dis offerimus, nisi vt nobis cõferta vel reddita sanitate gratia-
rum actiones in ecclesia referamus. sequitur, Tibiq; reddunt
7 vota, &c. † Vota sua dicuntur, quę voluntariè promittuntur, q̃a
volẽter & libẽter Deo vouere & votũ reddere debemus, extrà
de voto. magnę, verùm, cũ nostra donemus, & aliena reddamus,
quomodo vota, si sua sunt, reddunt, & nõ potius donant, vel si
reddunt, quomodo sua & nõ potius aliena? sanè votum & homi 1. Cor. 15.
nis & Dei est, sed Dei ꝑpter authoritatẽ gratiæ, hominis, ꝑpter
libertatẽ arbitrij, propter quod dicit Apost. Non autem ego, sed
gratia Dei mecum. Vel vouere, hominis est, reddere verò Dei.

SVMMA.

1 *Canonis tertia pars, Communicantes Et quis eam addiderit.*
2 *Canon Missæ, à pluribus compositus fuit, & cum triplici sanctorũ commemoratione.*
3 *Canon cõmemorationem* B. *Mariæ, & aliorum sanctorum continet. Confessorum tamen, non. nu.* 5. 6. 7. 4 *Ecclesia ex multis constat.*

De tertia parte canonis. CAP. XXXVIII.

1 COmmunicãtes, tertia pars. † Ciritius Papa addidit hæc ver
ba: Cõmunicantes & memoriã venerantes. Sanè Pontifex,
vt lex iubebat, turibulum viuis carbonibus plenum intra
sancta sanctorũ secum portabat, sicut in proœ. huius partis di-
ctum est, & Christus carnis suæ turibulum omni virtute plenũ
tulit ad astra: sic & sacerdos noster Christi vicẽtenens, vacuus
à peccatis & plenus virtutum, odoribus ad sacrificium altaris
accedere debet. Communicantes & memoriã venerantes. Com
municare idem est, quod participare, quia sanctorum & ange-
lorum pascuis communicare debemus. Quatuor autem modis
in ecclesia communicatur: prout dicetur in vj. partic. super ver-
bo, qui pridie. Memoriam venerari, idem est quod memoriam
honorabiliter colere, quod B. Maria virgo per aduentũ spiri-
tus sancti genitrix facta est filij Dei Iesu Christi domini no-
2 stri, qui Deus & homo est. Illud † autem notandum est, ꝙ secre
ta non tota simul ab vno, sed particulatim à pluribus ex eo
perpenditur fuisse composita, quia ter in ea sanctorũ cõmemo
ratio repetitur, licet hoc ipsum prouenerit ad laudem & gloriã
trinitatis. In secunda quippè cõmemoratione supplentur, qui
primitiuis sanctis deesse videbantur in prima, verum in ea cõ
memoratione, quæ fit ante consecrationẽ corporis Christi, po
stulatur sanctorum suffragium, in ea verò quæ fit post conse-
crationem corporis Christi, sanctorũ consortium imploratur,
quia nimirum ante quàm Corpus Christi, quod est vniuersalis
ecclesia consecretur, id est, ante quàm regnum adueniat,
necess-

necessarium est nobis in via sanctorũ suffragiũ,vt meritis eorũ
&precibus diuinæ protectionis muniamur auxilio,sed vbi cor
pus Christi fuerit consecratũ,id est,vbi regnũ aduenerit, asse-
quemur in patria sanctorũ consortiũ,vt societatẽ &partẽ cũ S.
Apostolis & Martyribus habeamus.In via quippè cõmunica-
mus cũ sanctis per fidẽ,quã ipsi hic habuerũt,& nos habemus,
in patria verò participabimus cum sanctis per spem,quam ip-
si habent & nos habebimus.Nos† enim fidẽ habemus,& spẽ, 3
& illi spem habent,& rem,nos percurrimus stadiũ,illi possidẽt
brauium,nos pugnamus in via:illi triumphant in patria.Com
municamus igitur & memoriã veneramur Apostolorũ ac Mar
tyrũ,& præcipuè gloriosæ virginis.Dei genitricis Mariæ,vt eo
rum suffragio,de fide,perducamur ad spẽ,de stadio,perueniat
mus ad brauium de via,ad patriam trãseamus. In primis autẽ
nominatur nomẽ B.Mariæ,quia ipsa eum,qui oblaturus est, &
qui verè hostia est,genuit,& in cœlis obtinet principatum.No
minãtur & xij.Apostoli & xij.Martyres,qui omnes huius sacri
ficij testes fuerunt,& passionem Christi,verbis &effusionis san
guinis testimonio probauerunt.In hac igitur cõmemoratione
sanctorũ illud obseruat ecclesia,quod antiquitus agere cõsue
uit,vt in orationibus suis recolat patrũ memoriam , quatenus
eorũ meritis suffragantibus facilius obtineat , quod implorat.
Dan. 3. Sic & Moses,pro peccante populo intercedens,patrum memo
riã imposuit,dicens,Recordare Abrahã,Isaac & Iacob seruo-
rũ.&c.Exo. 31.Sic &Azarias orasse legitur in fornace: Ne quæ
sumus auferas misericordiam tuam à nobis domine Deus no
ster,propter Abraham dilectum tuum,& Isaac seruum tuum,&
Israel sanctũ tuũ.Et quoniã extra vnitatẽ ecclesiæ nõ est locus
offerẽdi sacrificiũ vnitatis,ideò sanctorũ memoriæ cõmunica
mus in sacrificio,quatenus in cõmunione sanctorum sacrificiũ
offeramus,nã sicut † vnus panis ex multis granis,& vnum cor- 4
pus ex multis mẽbris,sic ex multis fidelibus vna cõstat eccle-
sia.Scriptum est enim alienigena nõ vescetur ex eis,quoniã san
Exod. 12. cta sunt,& ideò solũ illũ esum eius agni recipimus,qui nostræ
cõiunct⁹ est domui, videlicet omnẽ domesticũ fidei,à Principe
vsq; ad plebeium à populo vsq;ad publicanũ. Scripserunt autẽ
Exod. 12. quidã,ꝙ qa sacerdos legalis scripta habebat in logeio nomina
duodecim tribuum seu patrũ.Exo. 30.ideò in huius rei memo
riam presbyter nominat memoriã B.Virginis &Apostolorũ &
quorundã martyrũ.Sed †cum ecclesia inter sanctos magnificè
memoriã cõfessorum veneretur,quare in canone nõ sit de illis 5
cõmemoratio?Respõderi potest,ꝙ canõ prius fuit editus, quã
memoriam sanctorũ cõfessorum ecclesia celebraret. Nã omnes
ferè

ferè sancti qui in canone cōmemorantur, præcessere. Siluestrū, prętet Ioānem, & Paulū, & Marcellinum, & Petrū, qui proximè successerunt. Ecclesia verò post tempus B. Siluestri, cœpit memoriam sanctorum cōfessorum venerari. Canon autem ex eo conuincitur præcessisse, quòd Apostolorū catalogiis non ita repetitur in illo dispositus, sicut in emēdatiorib. codicib. siue euāgeliis inuenitur. In prioribus enim editionib. vt dicit Hierony. non solùm euangelistarum mutatus est ordo, sed etiam verbo-
6 rum & sententiarū erat confusa commistio. †potest etiam dici, quòd ideò in canone solū fit mētio de martyrib. quia cùm hoc sacramentum sit sacramentum amoris, in ipsius sacramenti ministerio debet solùm memoria fieri de illis, in quibus specialius apparuit signum veri amoris. In Apostolis apparuit per tēporalium abiectionem: in Martyrib. per corporum tormentis expositionem. De primò, Mat. 19. Ecce nos reliquimus omnia, &c. De secundo, Sapien 3. Et si coram hominibus tormenta pas-
7 si sunt, &c. Rursus † ideò non fit mētio de confessorib. quia illi nō sunt passi, sicut Christus, cuius passionis est memoriale hoc sacramentum. Gregor. 3. addidit hæc verba, scilicet quæ in quibusdam ecclesiis dicuntur, scilicet: Quorum solennitas hodie in conspectu tuę maiestatis celebratur, Domine Deus noster, in toto orbe terrarum. Terminatur autem hęc particula per eūdem dominum nostrum: sicut enim per filiū omnia facta sunt, Ioan. 1.
& ita per ipsum habent omnia esse reparata & terminata, & secundum quosdam non debet hic responderi amen, neque vsq; ad fractionem hostiæ, quia Angelorum chorus sancto ministerio adsistens, respondet Amen, hoc tamen non vbique seruatur, de hoc dicetur in 2. particula.

SVMMA.

1 *Canonis quarta pars. Et eius expositio.* 2. *Seruitutis duæ species.*
3 *Adoratio soli Deo competit non imaginibus.*
4 *Leo Papa, quid addiderit canoni Missę.*
5 *Pax variè & multipliciter accipitur.*
6 *Osculatio altaris, quotuplex. Et quid significet.*
7 *Osculatur altare sacerdos, manib. ab ipso altari remotis. Et qd ita.* Rom. 8.

De quarta parte canonis. CAP. XXXIX.

1 HAnc igitur oblationem. Quarta pars, & hoc dicendo, sacerdos † in quibusdam ecclesiis profundè se inclinat. Sanè legalis Pōtifex orās, fumo thimiamatis obūbrabatur, & tegebatur, ne pateret alicui dū cremaret incēsum: sicut in procemio huius partis dictū est. Et Christus dū patrē interpellat pro nobis, Angelorum pertransit intuitum, quia intelligi nō potest quantum præsentia sumptæ carnis impetret apud patrē pro nobis

bis. Sacerdos quoq; dum vicem Christi gerit, quodammodo tegitur, & latet, quia nec cogitari, nec narrari potest, quanta virtus & potentia sit in verbis eius, & in hoc mysterio, quod latet homines & Angelos, ad quod repręsentandũ in quibusdam ecclesiis sacerdos secretam intrans, quibusdã cortinis, quæ sunt in vtroq; latere altaris, quæ tunc extenduntur, quasi tegitur & velatur. Seruitutis nostræ, id est, meæ, & cunctorum, qui tibi seruiunt & famulantur. Et † nota, ꝙ duæ sunt seruitutis species: vna quæ soli, creatori debetur quæ dicitur latreya: * altera quæ creaturis impenditur, quæ vocatur douleia. Quasdã enim creaturas possumus inter omnia venerari. Vtranq; speciem Dominus determinat, dicẽs: Reddite quę sunt Cæsaris, Cęsari: & quæ sunt Dei, Deo. Vnde versus: Latria sit Domino, debetur dulia seruo. Ad corpus Christi fertur perdulia ferè. Latria ergo est seruitium, siue cultus soli Deo creatori debitus, quẽ debemus super omnia reuereri. Ad eã quidem pertinẽt tẽpla, & altaria, sacerdotalia sacrificia, festiuitates, cæremoniæ, & huiusmodi, quę soli Deo sunt exhibẽda, iuxta illud: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. i. soli Deo seruitutem adorationis impẽdes. Nõ enim sanctis & angelis ad honorẽ Dei, sed potius Deo ad honorẽ sanctorũ & angelorum dedicãtur templa, & altaria consecrantur, & sacrificia offerũtur, nec ipsis adorationis seruitus, sed soli Deo impenditur, vt dicetur in proœ. vij. partis: ne si secus fiat, nõ theosibeias cult⁹ exhibeatur, sed idolatrię crimen incurratur, seruiẽdo creaturæ tanquam creatori, & mutãdo gloriã incorruptibilis Dei, in similitudinẽ corruptibilis hominis. Si † igitur nec homines nec angeli adorãdi sunt, attendãt quid agũt ꝗ sub prætextu cuiusdã religionis seu pietatis diuersas adorant imagines, non enim licet aliquid manufactum adorare, prout probatũ est in parte. j. sub tit. de picturis. Vna quidẽ tantũ Dei patris est imago quã vnà cũ patris adoratione venerari debemus. s. vnigenitũ Dei filiũ Iesum Christũ qui est splẽdor glorię, & figura substãtiæ eius: cuius nõ solũ deitatẽ, sed etiã humanitatẽ adorare debemus, iuxta illud, Adorate scabellũ pedũ eius, quoniã sanctũ est. Cęteras verò imagines & creaturas sacras & sanctas. i. angelos, homines & sacramenta, non latria, sed dulia possumus venerari. De adoratione angelorũ legitur, ꝙ Abrahã oculis eleuatis in conualle Mambre tres vidit, & vnũ adorauit ex angelis. Loth quoq; duob. angelis intrãtib. ciuitatem, occurrens adorauit, petens vt in domum suã hospitio declinarẽt. De adoratione hominũ, legitur ꝙ Iacob vidẽs Esau venientẽ præcessit vtrãq; turmã, & pronus in terrã septies adorauit. Filij quoq; Iacob adorauerũt Ioseph in Ægypto. De adoratione

Marginalia (left): Mat. 22. — Deute. 6. — Mat. 4. — Rom. 1. — Hebr. 1. — psal. 98. — Gene. 18 — Gen. 33. & 34.

Marginalia (right): 2 (beside "uiunt & famulantur"); 3 (beside "minis. Si † igitur").

ratione ſanctorum dicit eccleſia, Crucē tuam adoramus Dn̄e. Et alibi legitur, Christiani ſacras imagines pièvenerātur & ado
4 rant. Sequitur, Dies † quoq;. noſtros, & nota, ꝗ Leo papa adiū xit infra actionem, Hanc igitur oblationē, vſq; placatus accipias. B. autem Greg. has tres petitiones in canone dr̄ addidiſſe. Prima eſt, diéſq; noſtros in tua pace diſponas, ſupple, per eum qui pro nobis eſt traditus in manus eorum, qui pacē oderunt. Secūda, ab æterna damnatione nos eripi, ſupple, per eum, qui pro nobis temporali morte damnatus eſt. Tertia. & in electorum iubeas grege numerari, ſupple, per eum, qui pro nobis dā
5 natus eſt cum iniquis. In pace tua, &c. † Et nota, ꝗ eſt pax peccatorum, pax iuſtorum quæ dicitur pax pectoris ſiue ſpiritualis, pax temporalis, & pax æternitatis. De pace peccatorum dixit Pſal. Zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns. Et de pace iuſtorū, dicit Apoſt. Fructus ſpiritus eſt, charitas, gaudiū, *pſal.* 67.
pax, patientia. Hanc reliquit Dn̄s Apoſtolis, dicens, pacē relinquo vobis. De pace temporis inquit proph. Orietur in diebus *Gala.* 5.
eius iuſtitia & abundantia pacis. De pace ęternitatis, Dn̄s dixit *Ioan.* 14.
Apoſtolis, pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, *pſal.* 61. *Ioan.* 14.
ego do vobis. pro hac triplici pace ter oramus in Miſſa. primò in hac oratione, Hanc igitur, ibi, diéſque noſtros in tua pace diſpone. Secundò, in oratione libera nos, ibi, Da propitius pacem in diebus noſtris. Tertiò, in pax domini, ibi. Da nobis pacem, vt de pace temporis, per pacem pectoris trāſeamus ad pacem æternitatis. Ob hoc etiam ſacerdos in Miſſa ter oſculatur altare, videlicet in princ. canonis, dicens, Vti accepta, &cę. & in oratione, Supplices, & poſt orationem, Domine Ieſu Chriſte, qui dixiſti Apoſtolis, licet quidam nonies oſculentur, vt ſui adiutorium ad hoc impetrandum nouē choros vel ordines angelorum, in quibus omnes ſancti locati vel locandi ſunt, inuocēt, vel indicant, vel hoc faciunt, quaſi gratias agentes de nouē ordinibus quos quilibet ſacerdos gradatim ſuſcepit. Circa huiuſ
6 modi † altaris oſcula notandum eſt, ꝗ ſacerdos ea facit tribus tēporibus in Miſſa, iuxta tria quibus indiget, & alia tria ab eo in altari agenda. primò enim facit quædam oſcula, ante collocationem hoſtiæ & calicis, ſ. qn̄ primo ad altare accedit, quando ad primum collectam dicturus eſt, Dominus vobiſ. & iterū poſt euangelium dicturus, Dn̄s vobiſ. qui oſcula facit, vt fiat dignus miniſter in ſacrificando. Secundò facit alia poſt collocationē calicis, & hoſtiæ prius, quàm communicet, ſ. dicturus, Orate fratres, &c. & quando in canone dicitur, Vti accepta, & quando dicit, Ex hac altaris participatione, & finita oratione illa, Domine Ieſu Chriſte, qui dixiſti Apoſtolis, quæ facit,

vt ſit

vt ſit iuſtus in Chriſti corpore recipiendo. Tertiò verò facit alia poſtquam communicauit, ſcilicet dicturus Dominus vobiſcum ante poſtcommunionem, & completa oratione, Placeat tibi ſancta, & cæ. quæ facit vt ſufficiens inueniatur gratia Dño Deo pro receptis referendo. Verùm oſcula, quæ fiunt ante collocationẽ hoſtiæ & calicis, & ea, quæ fiunt poſt communionem, fiũt ſuper altare, videlicet in medio eius. Cùm enim ſacerdotis dignitas & authoritas in ſacrificando, necnõ ſufficientia ad referẽdas gratias de acceptis, ſit ſolum à Deo, à quo noſtra ſufficientia eſt, idcircò ante calicis & hoſtiæ locationem, & poſtquam cõmunicauit, oſculatur medium altaris, per quod propter virtutem conſecrationis & vnctionis ibi in Miſſa altaris factæ, maximè repręſentatur Deus, in quo vniuntur extrema. Oſcula verò, quæ fiũt poſt calicis & hoſtiæ collocationem antè, quàm communicet, fiũt à ſiniſtris calicis, prope hoſtiam. Ad hoc enim, quòd ſacerdos ſit iuſtus in ſacrificando, requiritur nõ ſolum actio diuina, verum etiã ſua, vnde Aug. Qui fecit te ſine te, nõ iuſtificabit te, ſine te. Requiritur ergo diſpoſitio ex parte ſua, quod fit, ſi nõ reſiſtit diuinis monitionib. ſed infuſio gratiæ fit ex parte Dei, ideóq; oſcula quæ fiunt ante cõmunionẽ non directè fiũt in medio altaris. Rurſus illud quod eſt ex nobis in iuſtificatione noſtra, eſt quid diminutiuum, & eſt modicũ reſpectu eius, quod ex Deo eſt, meritò ergo fiunt à ſiniſtra parte calicis, quæ eſt pars diminuta & obliqua reſpectu dextræ. Fiunt tamẽ iuxta hoſtiam, tum quia in iuſtificatione plura & nobiliora ſunt à Deo ſeu à Chriſto, tũ quia etiam illud quod à nobis eſt, potius habere rationẽ mali, quàm boni, niſi quodammodo eſſet à Deo per gratiam præueniẽtem elicitum, regulatum & acceptum. Poteſt etiam ſecundò dici, ꝙ ideò quando calix & hoſtia non ſunt ſuper altare, oſcula fiũt in medio altaris, videlicet directè ſuper locum crucis, ex chriſmate in ipſius conſecratione factæ, quia Chriſtus ſtãs in medio diſci-
Ioan 20 pulorum ſuorum, dixit eis, Pax vobis, quæ pax per ipſa oſcula
Cant. 3. deſignatur. Tertiò, ad deſignandum, quod ſicut habetur in Canticis, Chriſtus aſcenſum in cruce purpureum, i. ſanguine rubricatum, media charitate monſtrauit, quæ charitas per oſculum deſignatur, quæ etiam media dicitur, quia communis omnibus, pro omnibus enim voluit pati ex charitate. † Porrò fiũt oſcula 7
ipſa manibus ſuper altare depoſitis. Primò ad notandum, quòd charitas per oſculum deſignata, operibus debet inniti, nam ſecundum Greg. Operatur magna, ſi eſt, ſi autem renuit operari, amor non eſt. Secundò, ad notandum, quòd in altaris ſacrificio ſacerdos omnium temporalium curam deponere, & ſolum ipſi

ſacrifi

ſacrificio affixā mētē debet habere. Tertiò, ad deſignandū, ꝙ ad hęc opera eius nō ſufficit, ꝙ ſolum Dei miſericordia obtinetur. Adhuc nonnulli in locis ipſis oſculādis ſignū crucis cū trib. extenſis digitis prius imprimunt, tū quia omnia in fide trinitatis agenda ſunt, tum quia regulariter quicquid ori applicandū eſt, debet prius crucis ſignaculo inſigniri. Et quanquā altaris mēſa conſecrata fuerit, & alia multa crucis ſigna in ipſo miſſæ officio præceſſerint, non tamē hoc ſuperfluū, tū quia nō ratione ipſius loci, ſed ratione operis in loco ipſo fienda fiunt, tum quia quantumcunq; altaris menſa fuerit cōſecrata, neſcitur tamē quid in loco ipſo maligno ſpiritui permittatur à Deo, alia etiā multa ſigna prius facta nō ratione loci, ſed ratione cōſecrationis corporis & ſanguinis Chriſti facta fuerunt. Alij tamē in penultimo & finali, Dominus vobiſcum, nec oſculātur altare, nec in illo imprimunt ſignum crucis, ſed ſe ſolum ante faciem ſuam ſignant, & benè, tum quia per altaris oſculum, quod in fine Miſſæ fit, intelligitur ſacerdos omnia præcedentia approbare, & eis toto mētis affectu aſſentire, tum quia per corporis Domini præſentiam omnis immundus ſpiritus loco ipſo credēdus eſt aufugiſſe. De oſculo etiam altaris & libri, ſub tit. de oſculo altaris dictum eſt.

ADNOTATIO.

Dicitur latreia.) Paulus ad Ro. 22. Rationalē cultū quem Deo præſtare debemus, τὴν λογικὴν λατρείαν appellat & θυσίαν ζῶσαν ἁγίαν, εὐάρεστον, τῷ θεῷ, hoſtiam viuētem, ſanctā acceptámque Deo. Cæterùm enim ille omnem victimarum immolationē & oblationem, omnem item Idolorum ſeruitutem aſpernatur abhorrétque. N.D.

SVMMA.

1 *Canonis quinta pars, Quam oblationem, & eius expoſitio. & num. 7.8.10.11.13.*
2 *Iudas, quarta feria immane ſacrilegium perpetrauit.*
3 *Cruces quinque facit ſacerdos in quinta canonis parte. Et quid illæ deſignent. 4.5.6.*
9 *Rationale, & rationabile, quid differant.*
12 *Hoſtia dicitur ſalutaris rationalis, acceptabilis, & rata. Et quibus idipſum rationibus.*

De quinta canonis parte. CAP. XL.

1 QVam oblationem, &c. Quinta † pars in qua ſacerdos accedit ad dominici corporis conſecrationē dicēs, Quā oblationem, i. terrenā materiā, ad corpus tui filij deſtinatā tu Deus quæſumus in omnib. id eſt, tota cogitatione, tota mente, & toto intellectu, digneris facere benedictā, &c. Sanè quarta feria, Iudas † vnus ex duodecim, à diabolo ſupplantatus, immane
2 ſacrilegium perpetrauit, dum filium Dei. 30. argenteis vendidit

Pharisæis in recõpẽsatione dãni, quod incurrerat pp effusionẽ
Ioan. 12. vnguẽti. Quare, inquit, hoc vnguẽtum nõ vẽditur trecentis de
narijs & datũ est egenis? Dixit autẽ hoc nõ quia de egenis per
tinebat ad eũ, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mit-
tebantur, asportabat. Quilibet autẽ argenteus valebat decẽ de
narios visuales, & ita damnum vnguenti, quod valuerat trecen
tos denarios, triginta cõpẽsauit argẽteis. Si verò dicamus argẽ
teos fuisse denarios visuales, dicemus, ꝙ Iudas vẽdidit Christũ
quasi vile mancipiũ triginta denariis, qui sunt decima trecẽto
Zach. 11. rum denariorũ quos valuerat vnguentũ pp quod Dñs despe-
ctiuè loquitur per Proph. Appẽderunt (inquit) mercedẽ meã tri
ginta argẽteos, pretium appretiati, quo appretiatus sum ab eis.
Ad designãdũ † ergo pretij quãtitatẽ, quo Christus vẽditus est, 3
sacerdos hic facit tres cruces cõmuniter super oblatã & calicẽ
cùm dicit, benedictã, adscriptam, & ratã, nã & trecẽta pariter &
triginta multiplicationẽ suscipiunt à ternario, postmodũ autẽ
ad designandũ venditionẽ & emptionẽ, duas cruces imprimit
sigillatim, vnã super hostiã, & alteram super calicẽ cum dicit,
vt nobis corpus & sanguis fiat. q. d. illa vẽditio fuerat maledi-
Ps. 108. cta, proscripta, irrita, iniqua, & detestabilis, sed tu Deus hanc
oblationem digneris facere benedictam adscriptam, ratam, ra
Psal. 68. tionabilem, acceptabilem. Iudas enim dilexit maledictionem,
& venit ei, & noluit benedictionẽ, & elongata est ab eo, sed tu
Deus hanc oblationem digneris facere benedictam, per quam
nos in cœlestibus benedicas. Iudas deletus est de libro viuen-
Ps. 108. tium, & cum iustis non scribetur. Sed tu Deus hanc oblationẽ
digneris facere adscriptam, per quam nos inter electos adscri-
bas. Iudas laqueo se suspendit, & episcopatum eius accepit al-
ter. Sed tu Deus digneris hanc oblationẽ facere ratam, per quã
ratum sit nostræ salutis promissum, vel rata, quo ad confirma-
tionẽ in omnibus bonis ne sicut Cain offeramus, qui se non
Deo, sed diabolo obtulit sacrificium. Item Iudas exiuit cõdẽ
natus, & oratio eius facta est in peccatum. Sed tu Deus, hanc
oblationẽ facere digneris rationabilem, i. ratione plenam, per
quam rationabile fiat nostræ seruitutis obsequium. Iudas quo
que reddidit malum pro bono, & odiũ pro dilectione retribuit.
Sed tu Deus, hanc oblationẽ facere digneris acceptabilem, per
quam nos tibi reddas acceptos. Secundò fiunt tres cruces † cõ 4
muniter super oblatam & calicem, quia Christus tria commu
niter egit circa panẽ & vinũ, videlicet accepit, bñdixit, & dedit.
Postmodũ specialiter facit vnã crucẽ super oblatã, quia dixit,
comedite, hoc est corpus meũ, & alteram super calicẽ quia di-
xit, Bibite, hic est sanguis meus, & secũdum hũc sensum rectè
sub an

5 subiungitur. Qui pridiè, quàm pateretur, &c. † Tertiò fiũt tres cruces quia Iudas vendidit Christũ ad crucifigendũ tribus, scilicet Sacerdotib. Scribis, & Pharisæis. Ad notandũ ergo cõmuniter tres emptores, facit sacerdos tres cruces communiter super oblatã, & calicẽ, dũ dicit benedictã, adscriptã & ratam: Ad notandũ verò discretè venditorẽ, & venditũ, vel tradentẽ, & traditum, facit duas cruces discretè super oblatã & calicẽ, cùm di
6 cit, Vt fiat corpus & sanguis. Quartò tres † primę cruces notãt, quod factũ est, esse ex virtute crucifixi. Vel, significant tres dies quib. Christus prædicauit post Dominicã in ramis palmarũ, vel triduũ quo in sepulchro quieuit, vel tria loca corporis, in quib. passus est. i. manus, pedes, & latus. Duę verò sequẽtes significãt diuinam & humanã naturã, vel ꝙ Christus in anima & corpore passus est. Et fiunt quinque in figuram, ꝙ Christus quinq; vulnera habuit, vel in quinq; crucib. tempus legis exprimimus, quod quinq; libris distinguitur, & in quolibet Christi passio denotatur, quæ lex quinque personis regebatur, scilicet, Iudice, Rege, Principe, Propheta, & Sacerdote, quib Christus assimilatur. Possunt quoque præmissa verba secundo modo sic exponi,
7 petimus vt Deus hanc oblationẽ † faciat benedictam, adscriptã, & ratam, id est, vt eam consecret, approbet, & confirmet in rationabilem hostiam, & acceptabile sacrificium, ita vt nobis, id est, ad nostram salutem panis, fiat corpus & vinum, sanguis dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi, Patri quidem dilectus est filius, sicut ipse pater de cœlo testatus est, dicens, Hic est filius meus dilectus, &c. & nos eum diligere debemus, quia
8 ipse prior dilexit nos, & pro nobis passus est. † Tertio modo sic, Quæsumus, vt tu Deus hanc oblationem facere digneris benedictam, id est, vt à te spiritualiter benedicatur. Vnde virtu te patris nostri fuit benedictus fructus virginis Mariæ, adscriptam, id est, talem, quæ de memoria tui nulla possit obliuione deleri, ratam, id est, talem, quæ de beneplacito tuo nulla possit obliuione conuelli: rationabilem, id est, talem, quæ tuę diuinæ
9 rationi conueniat. Differt enim † inter rationabile & rationale: rationabile dicitur, quod de ratione procedit: rationale verò dicitur, quod vtitur ratione, vnde & liber iste rationale vocatur quia eorum, quæ in ecclesiasticis officiis aguntur, rationes cõtinet. Acceptabilem, id est, vt per eam tibi Deo acceptemur.

Mat. 3.

10 Quarto modo sic. † Digneris facere benedictam, id est spiritu sancto replere, adscriptam, id est, diuinitati ascribere, ratam id est, in veritate, vt ad salutem sufficiat solidare, rationabilem, id est, in nostra fide, acceptabilem, id est, in nostra deuotione.
11 Quinto modo sic, quã † oblationẽ tu Deus omnipotẽs digneris

facere in omnib. benedictã: hoc est transferre in eam hostiam, q̃ est omnimodè benedicta, adscripta, rata, rationabilis, & acceptabilis, benedicta dicitur hostia salutaris. i. ab † omni causa maledictionis immunis tam originali quàm actuali, tam criminali, quàm veniali: sicut Elizabeth inquit ad Virginẽ: Benedictus fructus ventris tui: adscripta dicitur. i. figuris & scripturis veteribus designata, tam in agno paschali, quã in mãna cœlesti, tam in Isaac immolando, quàm in Abeli immolato: quoniam (vt inquit Ioan.) Hic est agnus, qui occisus est ab origine mundi. Rata dicitur quasi nõ transitoria: sicut vetus lex, quæ cessit, vbi noua successit: sed quę permanet in æternum secundum ordinem Melchisedech. Rationabilis dicitur, quasi non pecualis, sicut erat legalis, quæ sanguine taurorũ & hircorũ nõ poterat à peccato mundare, sed quæ sanguine proprio cõscientias emũdat ab operib. mortuis. Acceptabilis dicitur, quia non illa, de qua dicit Prophet. Sacrificium & oblationẽ noluisti: sicut Dominus ait: Nõ accipiã de domo tua vitulos, neque de gregib. tuis hircos, sed illa de qua dicit Psal. Tibi sacrificabo hostiam laudis. Vnde Dominus ait: Sacrificiũ laudis honorificabit me. Et secundum hãc dispositionẽ rectè subiũgitur, vt † fiat corpus & sanguis dilectissimi filij tui Domini, &c. Patri enim dilectus est filius. Iuxta illud: Hic est filius meus dilectus, &c. & nos eũ diligere debemus: quia ipse prior dilexit nos, & passus est pro nobis. Aug. verò sic exponit. Benedictã per quã benedicimur: Adscriptã per quã in cœlo omnes adscribimur. Ratã, per quã in viscerib. Christi. i. de corpore Christi q́ est ecclesia, censemur. Rationabilem, per quam à bestiali sensu exuimur. Acceptabilem, vt qui nobis ipsis displicemus per hanc acceptabiles eius vnico filio simus, subiungẽs q́ sacerdos euangelistarum verba assumẽs, dicit, Qui pridie, quam pateretur, &c. Amb. dicit, q́ hæc verba, Quam oblationẽ adscriptam, rationabilem, &c. sunt verba Euangelistæ vsque ibi, Accipite & manducate, & bibite ex hoc omnes. Alij verò dicunt quòd Alexander papa primus addidit canoni verba illa, Qui pridiè. vsque Hoc est corpus meum.

[Margin notes: Luc. 1. — Hebr. 9. — psal. 39. — psal. 49. — psal. 115 — psal. 49. — Mat. 3. — 1. Ioan. 4. — Right margin: 12 (at line 3), 13 (at "Nõ accipiã" line)]

SVMMA.

1 *Canonis sexta pars, qui pridiè, quã pateretur ab Alexãdro Papa adiecta Et eius partium interpretatio. & nu. 12. 14. 39. 44. 45.*

2 *Christus passus est sexta feria.*

3 *Eucharistia datur post baptisma, sicut olim manna post transitum maris rubri, & quid Euchdristia.* 4 *Hostia, vnde dicatur.*

5 *Melchisedech panem & vinum offerens, primus illum sacrificij ritũ exercuit.*

6 *Panis in sacrificio debet esse de frumento, & vinum de vite.*

Panis

7 *Panis sacrificij, debet carere sale. Et de eius forma.nu.8.*
9 *Panis sacrificij, non debet esse fermentatus, sed azymus.*
10 *Graeci sacrificant ex fermentato pane, falso ducti errore.*
11 *Sacrificans in fermentato, an conficiat.*
13 *Consecrationis forma cur alia vtatur Ecclesia, quàm fuit tradita ab Euangelistis.*
15 *Sacramenti fractio. Et an Christus prius fregerit, quàm consecrarit, aut contra. Merè diuina, & paradoxa.*
16 *In Christi corpore, vnde miracula considerantur quae percurrit Author per discursum. n.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27*
28 *Gregorius Papa, cum ministraret hostiam matronae ridenti & incredulae orauit pro ea.*
29 *Hugo de sancto Victore, quid responderit fratribus, simplicem sibi offerentibus hostiam.*
30 *Corpus Christi sub alia specie sumitúr, quinque potissimũ de causis.*
31 *Panis fractio, in altari, & eius intellectus.*
32 *Sacramentum mure corrodente, quid comedatur. Item, quid incineratur, dum Sacramentum crematur.nu.33.*
34 *Christus, quale corpus suum dedit in coena, mortale, an immortale, passibile, an impassibile. & nu.35.*
36 *Iudas an cum aliis Apostolis, corpus Christi sumpserit. In vtramque partem rationes probabiles.*
37 *Eucharistiã an dẽat negare homini criminoso et scelesto sacerdos. disti.*
38 *Iudae Christus ne dederit sacramentum, ad bonum, an malum potius eius.*
40 *Christus manu sua communicauit Apostolos.*
41 *Corpus Christi, sumptum & comestum quid.*
42 *Corpus Christi non violatur in secessu nec vomitu.*
43 *Panis an cõsecretur prius, quàm vinũ: aut ecõtrà aut simul & vnà.*
46 *Sacramenti formę nihil est addendum, detrahendum, transponendum, aut mutandum.*
47 *Sacerdote vno deficiente quouis casu, post consecrationem, an alius debeat totum, vel partem supplere.*
48 *Consecrari vna species tantum & seorsum an possit.*
49 *Vino in calice praetermisso, quid agendum sacerdoti.*
50 *Sacerdotibus pluribus vni Episcopo concelebrantibus, an ille solus conficiat, qui primitus praenunciat verba.*
51 *Corpus Christi cur eleuetur post cõsecrationẽ latè & maximè.n.52*
53 *Campanula cur pulsetur in eleuatione sacramenti.*

De sexta parte canonis. CAP. XLI.

1 QVi pridie quã pateretur, &c. Sexta pars, & haec verba dicitur † Alexander Papa primus addidisse, vt praemissum est. Quod autẽ hoc loco agitur, repraesentat id, ꝙ Christus in

cœna fecit,& eſt ſenſus horũ verborũ. Qui pridiè,quàm pate
retur,id eſt,vna die antè quàm ipſe paſſus eſt pro nobis,voluit
tradere diſcipulis ſuis corporis & ſanguinis ſui myſterium, vt
illi traderent nobis. Quintadecima † namque die primi mẽſis, 2
q̃ tunc extitit feria ſexta,paſſus eſt Chriſtus,& p̃cedẽte nocte,
videlicet decimaquarta luna primi menſis ad veſperã, vt legis
ſcripturã impleret poſt typicũ Paſcha,corporis & ſanguinis ſui
ſacramentũ inſtituit,& eccleſiæ tradidit frequẽtandũ. Sic enim
fuerat præfiguratũ in Exo. 10. die menſis primi tollat vnuſquiſ
que agnũ per familias & domos ſuas,& ſeruabit eum,vſque ad
quartãdecimã diem menſis huius,immolabitq; eum vniuerſa
multitudo filiorũ Iſrael ad veſperã,& ſumẽt de ſanguine agni,
ac ponent ſuper vtrunque poſtẽ,& ſuper liminaribus domorũ,
in quibus comedẽt illũ,& poſt pauca. Eſt enim Phaſe Hebrai
cè. Paſka, Græcè, Latinè tranſitus Domini. † Illud autẽ notan 3
dum eſt,quod ſicut manna data fuit Hebræis poſt tranſitũ ma
ris rubri iam ſubmerſis Aegyptiis,ſic euchariſtia datur Chriſtia
nis poſt ablutionẽ baptiſmi, iam deletis peccatis,vt per bap-
tiſmũ emũdemur à malo,per euchariſtiã confirmemur in bo-
no,ſicut enim manna populũ illum per vaſtitatẽ inuiæ ſolitu-
dinis ad terrã promiſſionis perduxit, ſic euchariſtia populum
iſtũ per incolatũ vitæ præſentis ad patriã Paradiſi perducit,ſic
dicta,quia non aliud inuenitur vocabulum, quo dignè tantũ
ſacramẽtum valeat appellari,niſi q̃ Græcè melius,dicitur euka
riſtia, quod Latinè exponitur ſecundũ Iſidor. bona gratia,vel
ſecũdũ alios,dator gratiæ,viaticũ quoque rectè appellatur,
quia deficiẽtes in via,deducit ad patriã. Sicut enim filiis Iſrael
à tranſitu maris rubri manna nõ defuit,donec venirent ad ter-
ram promiſſionis,ita & fidelibus renatis per baptiſmũ rubrica
tũ & ſanctificatũ ſanguine Chriſti nõ deficiet euchariſtia, do-
nec veniet finis huius ſeculi. Sed nec tũc,niſi quo ad hoc,quia
vlterius non ſumetur ſub ſpecie. Sed videbimus Deum facie ad
faciẽ. Hoſtia † verò ſecundum Hebræos dicitur ab oſtio,quo- 4
niam ad oſtium tabernaculi offerebatur. Sed ſecundũ gentiles
dicitur ab hoſte,q̃a deuictis hoſtibus fiebat hoſtia,id eſt,ſacri
ficium,& victima pro vincendis,de quo dictũ eſt ſub ti. de obla
tione. Dicitur quoq; hoſtia immolatio,quia ibi Chriſtus ſacra
mẽtaliter immolatur,quia ſemel in veritate ꝓ peccatis immo
latus eſt in cruce,q̃d tractũ eſt à mola,quæ fieri ſolebat de quo
dam genere frumenti,quod far ſeu ador dicitur. Quod ergo in
manna præceſſit,in euchariſtia cõſumatur. nam quantamlibet
quiſque partẽ accipiat,totã percipit euchariſtiã,ſicut euenit de
manna,quia nec qui plus collegerat,habuit amplius,nec q̃ mi
nus

nus parauerat, reperit minus. Hãc ergo præfigurabat panis ille Exo. 10.
cœlestis, de quo Sap. protestatur: Panem de cœlo præstitit sine Sap. 16.
labore oẽ delectamentum in se habentẽ, & omnis saporis sua-
uitatẽ: quod de se Christus exponẽs: Ego (inquit) sum panis vi- Ioan. 6.
uus, qui de cœlo descendi, si quis mãducauerit ex hoc pane, vi
uet in æternum. Et panis, quẽ ego dabo, caro mea est pro mun
di vita. Et est notandũ, ꝙ in ecclesia cõmunicatur corpus Chri
sti sumendo pacẽ, dando panẽ benedictum, & benedictionem
suscipiẽdo, vt dicetur sub tit. de pacis osculo. Qui autẽ vult cõ
municare, debet timorẽ, fidem & delectationẽ habere. de cõ-
5 se. d. ij. timorẽ. Sequitur: Accepit panẽ, &c. Hunc † sacrificij ritũ
Melchisedech legitur celebrasse primus, offerens panẽ & vinũ. Gen. 14.
Erat enim sacerdos Dei altissimi. Vnde Dauid inquit ad Chri-
stum, Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchise- Ps. 106.
dech, &c. Sacrificium igitur euangelicum præcessit legale, non
solum dignitate, sed etiam tẽpore, sicut Apostolus plenius ostẽ
dit in epistola ad Hebræos. Ideò verò panẽ & vinum in sacrifi
ciũ corporis & sanguinis sui Christus instituit, vt in sumptio
ne corporis & sanguinis Christi doceatur esse ꝑfecta refectio,
quia sicut præ cæteris cibis & potibus corporalibus, panis cor
hominis confirmat, & vinum cor hominis lætificat: ita & cor-
pus & sanguis Christi præ cæteris cibis & potibus spiritualib⁹ Ps. 103.
interiorẽ hominẽ reficiunt & satiãt: vñ, Poculũ tuũ inebrians Psal. 22.
quã præclarũ est. In his. n. duob. plena cõsistit, & perfecta refe-
ctio, sicut ipse testatur: Caro mea, verè est cib. & sanguis meus, Ioan 6.
verè est potus. De hoc etiã dicetur in vij. part. super verbo, Hic
6 est calix. Cæterùm † panis debet esse de frumento, vinúmq; de
vite, quia Christus semetipsum cõparauit frumẽto, cùm ait: Ni
si granum frumẽti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum so-
lum manet. Et viti, cùm dixit: Ego sum vitis vera. Ipse etiã fuit
racemus torculari crucis pressus. Vnde Esa. 63. Vestimẽta tua,
sicut calcantiũ in torculari. Porrò nec racemus vuę, nec granũ
frumenti debet offerri, nisi vel expressum in vinũ, vel redactũ
in panẽ: de conse. di. ij. cum omne, quia Christus & panẽ se di
cit, & frumento se comparat. In canone tamen Apostolorũ in
bucardo li. v. c. si quis. ita canitur: Si quis Episcopus vel presby
ter præter ordinationẽ Dñi alia quædã in sacrificio offerat su-
per altare, s. mel, aut lac, pro vino siceram, aut confecta quędã,
aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legitimam constitutio-
nem faciens, deponatur. de hoc dictum est sub tit. de oblatio-
7 ne sacerdotis. Non † debet etiam in pane ipso poni sal, quãuis
quidam hæretici contrà faciant, ꝓp illud, quod scriptum est,
Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies. & illud, Nõ auferas

Leuit. 2. sal fœderis Dñi Dei tui de sacrificio tuo,& illud:In omni obla
tione tua offeres sal.Et in Euãgelio:Omnis victima salietur, q̃
de sale discretionis nõ materiali intelligitur. Panis autem † hic 8
formatur in modũ denarij,tũ quia panis vitę pro denariis tra-
ditus est,tum quia idẽ denarius in vinea laborantibus in præ-
mium dandus est,& in forma rotũda,vt dictum est sub tit. de
oblatione.In hoc enim pane sæpè scribitur nomẽ & imago Im
peratoris nostri.q.j.ꝙ quidam.in fine, quia per eũ ad imaginẽ
Dei reformamur, & nomina nostra in libro vitę scribũtur.Nõ
nulli etiam ibi agnum figurant,tum quia is qui immolatur,ve
Exo. 12. rus est agnus:tũ etiã ꝑ ꝑ illud quod legitur Exo.29. Hæc qui-
dem facies in altari,offeres agnos iugiter & vinum,ad libandũ
in agno.Panis † quoq; nõ fermẽtatus, sed azymus in sacrificiũ 9
debet offerri,tũ ratione facti,tum ratione mysterij. Scriptum
nanq; est in Exo.prima & 14.die primi mensis ad vesperã, co
medetis azyma vsque ad diẽ 21.eiusdẽ mensis ad vesperã.Itẽ,
7.diebus fermentatũ nõ inuenietur in domibus vestris. Item,
Qui comederit fermentatũ peribit anima eius de cœtu Israel.
Item,Omne fermentatũ non comedetis. Itẽ,in cunctis habita
culis vestris comedetis azyma.Cũ ergo Christus die quarta de
cima primi mensis ad vesperã cœnauerit cũ discipulis,& agnũ
Paschalẽ comederit,& vtiq; ritu legali cum azymis panibus &
lactucis agrestibus,constat ꝙ ea hora fermentatũ nõ inuenie
batur in domibus Hebręorũ,& ita panẽ azymũ in corpus suũ
absque dubio cõsecrauit.Cùm enim fermentũ corruptionẽ si-
1.Cor. 5. gnificet,vnde secundum Aposto.Modicum fermentum totam
massam corrumpit,vt nihil corruptum vel corrumpẽs,sed totũ
syncerũ atq; syncerans in hoc esse sacramento mõstretur:non
fermentatũ,sed azymum cõsecramus. Iuxta illud Apostoli,Pa-
1.Cor. 5. scha nostrum immolatus est Christus,itaque epulemur non in
fermento veteri,sed in azymis synceritatis & veritatis. Græci
† tamen in suo persistentes errore de fermentato conficiunt, 10
Latinos azymitas vocantes,cùm ipsi verius fermentarij valeãt
nuncupari .Dicunt enim in Parasceue lunam xiiij.extitisse , in
qua verus agnus est immolatus,vt legis impleretur figura,quę
xiiij.luna primi mensis paschalẽ agnum iusserat immolari. Dñs
igitur eo die se passurum esse prænoscens,in præcedenti vespe
ra,necessitate ductus,anticipauit comedere pascha,& quia tũc
licitè poterat comedere fermentatum,ideò & ipsi corpus Do-
mini de fermentato conficiunt.Dicunt enim, ꝙ cùm beata vir
go Maria prægnans fuerit de spiritu sancto rectè per fermẽta
tum significatur Dñi incarnatio,propter virginei vteri tumo-
rem.Sed respõderi potest,quod non offerimus in sacrificiũ vir

ginis vterum,nec ille est ad transubstantiandũ necessarius, sed
11 fides & Dei verbũ.Sed†nunquid conficit,qui fermentatũ, vel
azymũ simul,& fermẽtatum,hodie apud nos sacrificat:& vide
tur quod non:cùm Christus azymũ consecrauerit, qñ sacra-
mentum instituit,vt dictũ est.Prætereà,vt iam dicetur.Ecclesia
à B.Petro & Paulo hunc sacrificij ritum accepit.Quidam tamẽ
contradicunt,præsertim si negligentia vel ignorãtia hoc facit:
extra de celeb.miss.c.fin.Nã & legitur in Leuit.Offeretis panes
fermentatos,cũ hostia gratiarum:qui offerentur pro pacificis.
Itẽ in pentateuco legitur,Offeretis panes primitiarũ, de dua- *Leuit. 7.*
bus decimis fermentatæ similæ,& multis cũ fermentato sacri *Leuit. 23.*
12 ficãtibus ecclesia cõmunicat.†Sequitur:Eleuatis oculis in cę
lũ,&c.Per hoc,ꝙ Christus oculos in cęlũ leuauit,insinuat,no-
bis se habere à patre,quod hẽt,quódq; in principio nostrorum
operũ debemus dirigere mentis oculos ad Dñm, tanquam ad
doctorẽ omnium operum bonorum.Itẽ per hoc,quod oculos
ad cœlũ leuauit,& patri gratias egit:docuit nos,quod semper
patri supplicare debemus,vt hoc tã magnũ sacramẽtũ per ma
13 nus nostras perficere dignetur.Hic autẽ †tria cõmemorãtur,
quæ nullus euãgelistarũ describit, videlicet,Eleuatis oculis in
cœlum,&c.vsq; discipulis suis.Itẽ,æterni testamenti. Itẽ myste
riũ fidei.quis ergo tãtæ audaciæ extitit,vt hoc de corde suo tẽ
tauerit interponere.extra de celeb.miss.cum Marthæ.Sanè for
mam istam verborum ab ipso Christo acceperunt Apostoli:&
ab ipsis ecclesia. Multa quidem tam de verbis , quàm de factis
Dominicis propter breuitatẽ prætermiserunt euangelistæ,quę
tamen Apostoli suppleuerunt,vt est,quod Apost.ait in Epist.1.
Cor.15.Visus est plusquam quingentis fratribus simul,deinde
visus est & Iacobo,deinde Apostolis omnibus, nouissimè au-
tem tanquam abortiuo visus est & mihi.Nam inter ipsos euã
gelistas quædam omittuntur ab vno , quæ supplentur ab alio,
vnde cùm tres Euangelistæ cõmemorent,hoc est corpus meũ.
solus Lucas adiecit,quod pro vobis tradetur.Et cũ Matthæus
& Marcus dicant,pro multis, Lucas dicit,pro vobis, sed Mat-
14 thæus addidit in remissionẽ peccatorum. † Sequitur Gratias
agens,&c.Hic colligitur vnde sacrificium laudis dicatur.Dici
tur enim sic.Christus gratias agens,&c.illud instituit.Gratias
autẽ agebat,non pro se,sed pro nobis , i. pro reparatione om-
nium futura,de hoc dictum est in ij.part.super verbo,pro qui-
bus benedixit,&c.Benedixit.n.benedictione cœlesti,& virtute
verbi,qua conuertitur panis in substantiã corporis Christi,sci
licet,hoc est corpus meũ.Et in prolatione huius verbi,fit crux
super panem,quæ significat quod Christus passus est etiam in

natura totus enim paſſus eſt,& ſecundum animã & ſecundum corpus,vt dicetur in xj.part.ſuper verbo & præſtas,vt totũ hominẽ redimeret.Quia enim Chriſtus accepit panẽ & calicem, in ſanctas ac venerabiles manus ſuas,vtrunq; benedixit, ideò ſacerdos Chriſti exẽplo,panẽ & calicẽ in manu accipiens,vtrũque per ſe crucis ſignaculo benedicit,quę duæ cruces innuunt tempus cœnæ,& tẽpus gratiæ,in qua duo parietes in angulari lapide coniunguntur,vel ꝙ Gigas geminæ ſubſtantię crucifigi

Pſal.108. tur. Cùm autẽ ad prolationẽ verborum iſtorum, *Hoc eſt corpus meum.Hic eſt ſanguis meus*,ſacerdos conficiat,de conſe. d.ij.panis eſt,credibile iudicatur, ꝙ & Chriſtus eadẽ verba dicendo confecit. Verùm † cùm Dñs prius fregerit,q̃ cõſecraue 15

rit,videtur ꝙ eccleſia,q̃ prius cõſecrat,quã frangat,aliter agat, quàm Chriſtus egerit &ſic peccat,quoniã eius actio,noſtra debet eſſe inſtructio,xij.q.j.exemplum.Super hoc dixerunt quidam,ꝙ Chriſtus poſt benedictionẽ & conuerſionem fregit,nã tunc confecit cùm benedixit literã hoc ordine conſtruentes. Accepit panẽ benedixit ſubaudiendum eſt,dicens,Hoc eſt corpus meum & tunc fregit,& dedit,& ait, Accipite & comedite. & iterauit,hoc eſt corpus meũ.Prius ergo protulit hæc verba, vt eis vim conficiendi tribueret,deinde protulit eadẽ, vt Apoſtolos formam conficiendi doceret.Alij dixerunt, quod etiam Chriſtus prius fregit quàm conſecrauit,nam prius benedixit, & poſtea fregit & demum protulit verba illa , Hoc eſt corpus meum,&c.& tunc dedit,& ſecundum hoc & ſacramentum cõfecit,& formam inſtituit poſt benedictionẽ,cùm dixit,Hoc eſt corpus meum,intelligentes illam benedictionem fuiſſe vel aliquod ſignum,quod ſuper panẽ impreſſit,vel aliquod, quod ſuper panẽ expreſſit,quib.illud videtur obſiſtere,ꝙ prius fregit, quàm dixit,Hoc eſt corpus meũ,nec eſt credibile,ꝙ prius dederit,quàm cõfecerit.Sanè dici poteſt, ꝙ Chriſtus virtute diuina nobis occulta primò cõfecit,& poſteà formã expreſſit, ſub qua poſteri benedicunt.Ipſe nãque virtute propria benedixit, nos verò ex illa virtute quã indidit verbis.Cùm ergo ſacerdos illa Chriſti verba pronũtiat,Hoc eſt corpus meũ, & hic eſt ſanguis meus,panis & vinum in carnem & ſanguinem conuertuntur,illa verbi virtute,qua verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis,quia dixit & facta ſunt,mandauit & creata ſunt, qua fœminam mutauit in ſtatuam, & virgam conuertit in colubrẽ, qua fontes mutauit in ſanguinem,& aquam conuertit in vinũ. Nã ſi verbum Heliæ potuit ignẽ de cœlo deponere, nõne verbum Chriſti poterit panẽ in carnẽ mutare, certè maius eſt de nihilo creare,quod nõ eſt,quã quod eſt in aliud trãſmutare.de

confec.

conſe.diſt.ij.re vera & cap.panis.&incomparabiliter maius eſt
quã Deus ita factus eſt homo quòd nõ deſinit eſſe Deus , quã
quòd panis ita fit caro:quòd deſinit eſſe panis. Illud per incar-
nationem ſemel factum eſt,iſtud per conſecrationẽ iugiter fit.
Ad prolationem ergo verborum panis diuinitus tranſubſtan-
tiatur in carnem, diuina enim & materialis ſacrificij ſubſtan-
tia,eſt verbum,quod accedens ad elementum , perficit ſacra-
mentum,ſicut verbum carni vnitũ effecit hominem Chriſtũ.
16 Notandum †eſt autem ,quòd in corpore Chriſti vndecim mi-
racula conſiderantur,de quibus expreſſa reddi ratio non po-
teſt,licet ſimilitudinariè rationes ad hoc deſeruiant. Primum
17 †eſt,quod panis & vinum tranſſubſtantiantur in corpus , &
ſanguinem,de quo iam rationes poſitæ ſunt. Alia etiam ratio
huic deſeruit,quia & cibus &potus corporalis,fit caro,& ſan-
guis mediante natura,multò ergò fortius ipſa natura.ſ. Deus
immediatè facere poteſt , quod panis conuertatur in corpus
18 ſuũ,&vinum,in ſanguinem. Secundum †eſt,quòd quotidie pa
nis tranſſubſtãtiatur in corpus,&nullũ fit augmentum in Deo,
ratio huic deſeruit,quia & ſi ſcio aliquod ſecretum, quod plu-
ribus manifeſto,licet illud omnes illi me reuelante ſciant,ta- Ioan. 1.
men in me ſolo ſiue in mẽte mea nullũ propter hoc fit augmẽ Pſal. 148.
19 tũ.Tertiũ †quia quotidie ſumitur,& comeditur,nec aliqua fit Exod. 4.
eius diminutio:ratio,quia &ſi de lumine meo lumina mille ſu
mantur,nil deperit in meo,nam & vidua Sareptana comede-
bat,& nunquam diminuebatur farina de hydria:nec oleum de
20 lechyto.Quartum †eſt,quia indiuiſibile diuiditur,&in quali-
bet parte euchariſtiæ tot⁹ & integer remanet,ratio in ſpeculo,
in quo aliquid repræſentatur,&ſi diuidatur per partes,in quali
bet parte idẽ repræſentatur,vtdicetur in ſequenti particula ſu-
21 per verbo,Simili modo.Quintum,†quia à criminoſis ſumptũ
nõ coinquinatur,ratio,quia nec Sol trãſiens ſuper loca fœtida
22 coinquinatur.xix.d.ſecũdũ.Sextum,quia†corpus Chriſti qđ
eſt cibus vitæ,peccatoribus eſt mortale,vt dictum eſt in proœ.
huius partis,ratio quia&infirmis &debilibus corpore bona ci
23 baria,vt capones,&bona vina ſunt nociua.Septimũ,qa†ſum
ptum à ſacerdote &quolibet alio,ore clauſo in cœlum rapitur.
de conſe.di.ij.quia corpus.in prin.vt iam dicetur ſuper verbo,
Accipite,ratio,qa de corpore virginis incorruptæ Chriſtus exi
uit,quia etiã de monumẽto clauſo ſurrexit,cũ ſit res ſimpliciſ
ſima,& oſtio clauſo in locũ vbi erãt diſcipuli intrauit. Octauũ
24 †cũ ſit corpus immẽſum,quod in tã parua hoſtia ſtat,ratio, qa
&pupilla oculi,quæ minima eſt,magnum montem apprehen-
25 dit. Nonum,†quia idem corpus totum ſimul in diuerſis locis
conſiſtit,

consistit,& à diuersis percipitur,& videtur ratio,quia & verbũ hominis semel prolatum,iuxta vocis naturã, totum simul est in auribus diuersorum.Præterea,qui fecit corpus & locũ,vtrunque facit in altero esse,vt vult.Rursus,Luna & Sol,& lumen,in diuersis locis à diuersis vidẽtur.Decimũ,† quia pane transsub- 26
stantiato,remanent accidentia panis.s.tactus,color,& sapor,ratio,per similitudinem defecit hic,vt dicetur super verbo Fregit.† Vndecimũ,quia specie panis est,& sumitur corpus & san- 27
guis Christi imò totus Christus.Similiter sub specie vini est,& sumitur vtrunque,& tamen nõ est ibi duplex sumptio, corporis & sanguinis Christi,ratio,quia licet in vno prãdio comedã ante potum,& post,nõ tamen dicor bis prandere,& de hoc dicetur sub vij.particula super verbo.simili modo. Veruntamen (sicut ait Leo Papa de conse.di.ij.in quibus.) Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore,cum præter naturam sit ipse natus Christus ex virgine? Et not.quod † quædã matrona singulis diebus dominicis offerebat panes B.Gregorio, qui cum 28
post missarũ solẽnia corpus Domini illi offerret,& diceret corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat te in vitam æternã,illa lasciua subrisit,ipse verò mox dextram ab eius ore conuertẽs, partem illã Dominici corporis super altare deposuit, deinde corã populo matronam interrogauit,ob quam causam ridere præsumpserit.At illa inquit,quia panẽ,quem propriis manibus feceram,tu corpus Domini appellabas.Tunc Greg.pro mulieris incredulitate se in orationem prostrauit,& surgens particulam illam panis ad instar digiti carnẽ factam reperit,& sic matrona ad fidẽ cõuertit.Orauit iterũ,& carnẽ illam in panẽ cõuersam vidit,& matronæ sumẽdã tradidit.Legitur † quoque ꝙ cum 29
Hugo de sancto Victore,doctor excellẽtissimus, vltima infirmitate laboraret,corpus Domini instãter petiit sibi dari, cumque nullum cibũ retinere posset,fratres eius turbationẽ timentes simplicẽ sibi hostiam attulerunt,quod ille per spiritũ agnoscens ait,Misereatur vestri Deus fratres,cur me deludere vultis? Iste enim quẽ portatis,Dominus meus non est. At illi attoniti, mox corpus Domini attulerunt,sed ipse se videns nõ posse recipere,eleuatis in cœlũ manibus sic orauit Ascẽdat filius ad patrem & spiritus ad eũ qui fecit illũ. Eccl.vlt.Et inter hæc verba spiritum emisit & corpus Domini inde disparuit. Quinq; autẽ † ex causis sacramẽtũ corporis & sanguinis sui Christ⁹ sub alia specie sumẽdũ instituit.Prima est ad augendũ meritũ,quoniã aliud ibi cernitur,& aliud esse creditur vt fides habeat meritũ q humana ratio nõ præbet experimẽtũ.de pœ.d.iiij.in domo. Secunda est ad fouendum sensum ne abhorreat animus quod

cerne

cerneret oculis,quia nõ cõsueuimus carnẽ crudã comedere vel sanguinem humanũ bibere,de conse.di.2.panis est.Fouetur enim sensus in vno,dũ videlicet solita percipit. & ædificatur fides in altero,dũ in eo quod videt,quale sit illud,quod nõ videt, agnoscit.Tertia est,ad vitandũ ridiculũ ne insultaret paganus, cũ illud ageret Christianus,vt ita veritas adsit,& ridiculũ desit. Quarta,quia nõ posset mortalis homo intueri claritatem, quæ est in corpore Christi,quod experti sunt discipuli in transfiguratione,præterea panis confirmat,&vinũ lętificat cor hominis. Mat. 17. Quinta,non sumitur sub specie agni,ne iudaizare videamur,& psal. 103.
31 de more legali agnum offerẽtes.Sequitur † fregit,quæri solet q̃d Christus in mensa fregit,& quid sacerdos nũc in altari frangit? Et fuerũt,qui dixerũt,ꝙ sicut post consecrationẽ vera panis remanẽt accidentia,sic & vera panis substãtia, quia sicut subiectũ nõ potest subsistere sine accidentib. sic accidentia nõ possunt subsistere sine subiecto,quoniã accidentis esse,nõ est aliud,quã inesse, sed panis & vini substantiis permanẽtib.ad prolationem illorũ verborum,corpus & sanguis Christi,veraciter incipiunt esse sub illis:ita ꝙ sub eisdẽ accidentib.vtrunq; verè suscipitur s.panis,& caro,vinũ,& sanguis,quorũ alterũ probat sensus,reliquum credit fides.Hic dicunt,ꝙ substãtia panis frãgitur ac atteritur,inducentes ad hoc illud Apost.panis quẽ frangimus. Et 1. Cor. 10.
Luc. Vna sabbati,cum venissemus ad frangendum panes,&c.Et Act. 20.
32 secundũ eos dum sacramentum à mure † corroditur,etiam ipsa panis substantia comeditur , sub qua corpus Christi mox esse desinit,cũ corrodi incipit,de consec.d.2.qui benè.super verbo hoc est corpus.Innoc. 3. dixit in speculo ecclesiæ quòd forma panis frangitur & atteritur,sed corpus Christi sumitur & comeditur,ea quæ notant corruptionem,referens ad formam panis,ea verò,quæ notant acceptionem,ad corpus Christi.Berengarius quippè,quia suspectus habebatur de hæresi, coram Nicolao Papa confessus est panem & vinum,quæ altari imponuntur post consecrationẽ,non solum sacramentum,sed etiã in veritate verum corpus & sanguinem Christi esse , & sensualiter non solum sacramentũ,sed etiam in veritate manibus sacerdotum tractari,frangi,& fidelium dentibus atteri,non autem corpus Christi vel in partes diuiditur,vel dentibus laceratur,cùm sit immortale,& impassibile.Sed in qua re fiat fractio vel attritio,Beatus Aug.de consec.dist.2.qui manducat,ostendit, dicẽs Quando Christus manducatur,reficit, non deficit nec quando manducamus,partem de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit. Nam & Christus carnalem sensum discipulorum redarguit,qui putabant carnem eius , sicut aliam carnẽ

diuid

diuidendam in partes & morsib.lacerandã.Dicitur autẽ forma panis,nõ quod sit,sed quod fuit,sicut diceb atur. Simon leprosus,non ꝙ talis existeret,sed quia talis extiterat.Si verò quæratur quid à mure comeditur,dum sacramentum corroditur,vel quid incineratur,dum sacramentum crematur.† Respondet ip 33
se Inno.ꝙ sicut miraculose substantia panis conuertitur in corpus domini,cùm incipit esse sub sacramẽto:sic quodãmodo miraculose reuertitur,cum ipsum ibi desinit esse,non ꝙ illa panis substantia reuertatur,quæ transiuit in carnẽ : sed eius loco aliud miraculose creatur,quãuis huiusmodi accidentia sine subiecto possint esse,sic edi.Dedit.† Quęri solet quale corpus Chri 34
st⁹ in cœna dedit mortale,aut immortale,passibile aut impassibile:ac cætera quę ad hanc pertinent quæstionẽ?Et licet simplicitate fidei sufficiat dicere, ꝙ tale dedit,quale voluit. Et rursus quale dederit,ipse nouit.Fuerunt tamen , qui dixerunt ꝙ sicut veraciter ipse idẽ erat,qui dabat,& qui dabatur:ita in eo quod dabat,erat passibilis & mortalis,& in eo,quod dabatur erat immortalis,& impassibilis sicut visibiliter gestabat,& inuisibiliter inquã,quantũ ad formã corporis,non quantũ ad speciem sacramenti.Nam in eo quod gestabat,quod erat,hoc apparebat : in eo verò quod gestabatur,quod erat ipse, non videbatur:quia forma panis & vini,velabat formã carnis & sanguinis. *Hic* est ille verus *David*,qui corã Achis rege Geth suis manib.ferebatur.Quoniam igitur immortalis dabatur incorruptibiliter ede
1.Reg.27 batur.Hi profectò cõcedunt , ꝙ si pars aliqua sacramenti per triduũ mortis Christi reseruata fuisset,idem corpus simul & iacebat mortuũ in sepulchro,& manebat viuum sub sacramẽto: in ara crucis patiebatur,&sub forma panis non lædebatur.Sed quoniam incredibile iudicatur, vt secundũ eandẽ naturã simul esse mortalis & immortalis,quod tamẽ cõgruebat ei, secundũ eandẽ personã:fuerũt alij,qui dixerũt,ꝙ Christus mortalis vtiq;
Luc.4. fuit,non necessitate,sed voluntate,in eo quippè ꝙ immunis erat ab omni culpa,liber erat ab omni pœna,vt nil morti deberet,pro eo ꝙ nil peccati haberet.Sustinuit tamen sponte mortalitatem: quia mortem sustinere volebat.quoniam si mortalitatem non suscepisset, omnino mori non potuisset , vt ergo probaret,ꝙ mortalis erat nõ necessitate,sed volũtate,quãdo voluit mortalitatẽ deposuit,& quãdo voluit, mortalitatẽ recepit.Legitur in euãgelio,ꝙ cũ Iudęi duxissent Iesum , vsq; ad superciliũ mõtis,& eũ pręcipitare vellẽt,ille transiens per mediũ illorum ibat.Cùm ergo esset ducẽdus,teneri se,sicut passibilem tolerabat; sed cum esset præcipitandus,sicut impassibilis , per mediũ illorum

35 illorum transibat.†Potest tamē salua fide concedi:ꝙ tunc tale
dedit,quale tunc habuit mortale,videlicet &passibile, non qđ
posset pati sub sacramento scilicet nunc,sed ꝙ sub sacramēto
poterat pati,scilicet tunc.Nunc autē sumitur à nobis immorta
le,& impassibile,nec tamē maiorē nunc habet efficaciam,sicut
nec maiorē potētiam.Quia ergo passibilis edebatur, & tamen
non lædebatur,non erat humanæ naturæ,sed diuinæ potentię,
qua valebat quicquid omnino volebat.Discipulis suis.Dubita
36 ri solet,vtrum Iudas†cum aliis acceperit eucharistiam. Lucas *Lucæ 22.*
enim ostendit Iudam interfuisse cum aliis,qui statim post,cali *Mar. 14.*
cis traditorē cōmemorat,dicens,Hic est calix noui testamēti,
in sanguine meo,qui pro vobis effundetur. Veruntamen etiā,
ecce manus tradentis me,mecum est in mensa.quotquot autē
interfuerunt,eucharistiam acceperunt.Marco testante,qui ait,
Et biberunt ex eo omnes.iuxta quod Christus ipse præcepe *Mat. 26.*
rat,teste Matthæo,Bibite ex hoc omnes.Econtrà Iudas nō in-
terfuisse probatur,Nam secundum Matth.statim dixit Iesus bi *Ioan. 13.*
bentibus calicem,non bibam amplius de hoc genimine vitis
vsq; in diem illum,cum illud bibam vobiscum nouum,in re-
gno patris mei. Iudas ergo non aderat,quia cum eo non erat
biturus in regno.in hoc casu fortè tenendum est illud,quod
Ioannes insinuit,quia cum Iudas accepisset buccellam, exiuit
continuò,erat enim nox.Christus autem post alios cibos,tra-
dit eucharistiam,Luca testante qui ait,Similiter & calicē post *Lucæ 22.*
quam cœnauit.Patet ergo,quòd Iudas prius exiuit,quàm Chri
stus traderet eucharistiam,quod ergo Lucas post calicem cō-
memorat traditorem, per recapitulationem intelligi dictum
potest,quia sæpè in sacra scriptura, quod prius factum fuerat,
posterius enarratur,sicut Matthęus biduo ante pascha cōme-
morat alabastrum vnguenti,quod secundū Ioan.ante sex dies
37 Paschæ mulier in domo Simonis leprosi effudit.Sed † conces
so,ꝙ Iudas acceperit eucharistiam,quod plerique concedunt,
quare medicus salutaris medicinam dedit ægroto , quam ei
mortiferā esse sciebat?quoniam qui manducat indignè,iudiciū *1.Cor. 1.*
sibi manducat,&c.Respondeo,fortè vt suo doceret exemplo,
quòd sacerdos non debet illi communionem negare, cuius
crimen,& si sit sibi notum,non tamē est Ecclesiæ manifestum,
ne fortè non sit corrector, sed proditor. Vnde legitur in ca-
none,de consecr.distin.ij.non prohibeat.Non prohibeat dis- *Psal. 21.*
pensator,id est,sacerdos,pingues terræ,id est,peccatores, mē-
sam Domini,id est, corpus & sanguinem Christi manducare,
sed moneat exactorem timere , sed cum minus malum sit
reddi suspectum de crimine, quàm committere crimen &

de

de duobus malis, cùm alterum vrget, minus tamen sit eligẽdũ. xiij.d.duo.& cap.nerui. videtur, quòd discretus sacerdos negare debet eucharistiam criminoso, quatenus minus malum incurrat, vt maius euitet, id est, vt reddatur suspectus, manducet, indignè. Sanè cum nemo debeat vnum mortale committere, ne proximus aliud mortale committat, eligendum est potius sacerdoti non prodere peccatorem, quàm vt ille non peccet, sed ille potius debet eligere, vt abstinendo reddatur suspectus, quàm quòd communicando manducet indignè. xiiij.di.cap.1.
Sed quæritur, an Christus ad bonum, an malum † eucharistiam 38
Iudæ tradiderit? Et quidem nõ videtur ad bonum dedisse, ne
Psal. 134. sua sit intentione fraudatus, qui teste Propheta, fecit vniuersa, quæ voluit. Iudas enim nõ ad bonum sed ad malũ accepit, sed nec ad malum dedisse videtur, quia Christus nõ est actor malorum: sed vltor. Respondetur, quòd si hæc præpositio ad, cum dicitur, dedit ad malum, intẽtionem denotet, vel effectum, falsa est propositio. Si autem consecutionem innuat vel effectũ, vera est. Sane, quia Christus buccellam intinctam Iudæ porrexit, cõstitutum est ab ecclesia, ne, eucharistia detur intincta. de consec.dist.ij.cum omne, nec debet intelligi quòd sub buccella panis intincta Christus eucharistiam dederat traditori, sed per buccellam intinctam atque porrectam, suum denique traditorem expressit. † Sequitur, Accipite & manducate. Quis vnquam 39
crederet, quòd panis in carnem & vinum in sanguinem conuerti potuisset: nisi ipse saluator hoc diceret. Qui panem & vinum & omnia ex inuisibilibus creauit: voluit ergo per nos panem & vinum sibi offerri, & ab ipso diuinitus consecrari, vt fidelis populus credat verum esse mysterium, quod ipse tradidit discipulis suis dicens, Accipite & manducate, similiter & de calice
Mat. 26. dixit. Sane non est † intelligẽdum, quòd si sumptum corpus de 40
manu Domini, sibi discipuli ministrarent, sed qui consecrauit, idem & ministrauit, ac si diceret, Comedite hãc vtranque huius sacramenti comestionem insinuans. Dupliciter enim corpus Christi comeditur, quia dupliciter intelligitur, scilicet verum, quod de virgine traxit, & in cruce pependit, & mysticum quòd Ecclesia Christi spiritu vegetata. De vero corpore Dominus ait. hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. De mystico dicit Apost. vnus panis, & vnum corpus, multi sumus. Verum corpus Christi comeditur sacramentaliter, id est, sub speciei, Mysticum autem comeditur spiritualiter id est, sub specie panis, in fide cordis. De comestione sacramentali, dicit do-
Luc. 22. minus, Accipite & comedite, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Hoc

modo

modo tam boni quàm mali Chriſti corpus manducant,ſed boni ad ſalutẽ,mali verò ad iudicium. Niſi enim & mali Chriſti corpus comederent nõ dixiſſet Apoſt.ad Corint.11. Qui manducat indignè,iudicium ſibi manducat, nõ diiudicans corpus Domini.Ille autem indignè ſumit,qui ſacramentaliter & nõ ſpiritualiter ſumit.*Nam* & *Iudas* cum aliis traditur euchariſtiã accepiſſe,vt iam dictũ eſt.*De* ſpirituali comeſtione Dominus ait, Niſi manducaueritis carnem filij hominis,& biberitis eius ſanguinem,non habebitis vitam in vobis,hoc modo corpus Chriſti comedũt ſoli boni,vnde qui manducat meam carnem,& bibit meum ſanguinem,in me manet & ego in eo. Nam qui manet in charitate,in Deo manet,& Deus in eo,vt quid paras dẽtem & ventrẽ?crede,& manducaſti,de conſec. di. 2.vt quid qui credit in Chriſtum,comedit ipſum,quoniã incorporatur Chriſto per fidem,id eſt,mẽbrum eius efficitur,vel vnitate corporis eius firmius ſolidatur.Alibi enim quod manducatur, incorporatur,& qui mãducat, incorporat,hoc autem quod manducatur,incorporat,& qui manducat,incorporatur. Vtrunque modũ edendi Chriſtus inſinuat,vbi dicit:Spiritus eſt,qui viuificat, caro nõ prodeſt quicquam : quia caro Chriſti niſi ſpiritualiter
41 comedatur non ad ſalutem,ſed ad iudicium manducatur. Sed †quid eſt de corpore Chriſti poſtquã ſumptum fuit & comeſtũ?Reſpõderi poteſt ꝙ ſi præſentia quæritur corporalis, in cœlo quæratur,vbi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens : de conſec. d.2.trib.Ad tempus tamen præſentiam adhibuit corporalem,vt ad ſpiritualem præſentiam inuitaret.Vnde cum ſacramẽtum tenetur, guſtatur & comeditur:Chriſtus corporaliter adeſt in viſu & in ſapore:& quandiu corporalis ſenſus afficitur, corporalis præſentia non aufertur.Poſtquam verò in percipiendo ſenſus deficit corporalis,deinceps non eſt quærẽda præſentia corporalis:ſed ſpiritualis eſt retinenda:quia diſpenſatione completa Chriſtus de ore tranſit ad cor.*M*elius eſt enim , vt procedat in mentem,quàm deſcendat in ventrem.cibus eſt , non carnis, ſed animæ:venit,vt comedatur,non vt cõſummetur : vt guſtetur,non vt incorporetur:ore comeditur, ſed ſtomacho non digeritur,reficit animũ,ſed non effluit in ſeceſſum.*I*llud verò, ꝙ Dominus ait:Omne quod in os intrat,in ventrem vadit , & in ſeceſſum emittitur,non de ſpirituali,ſed de carnali cibo dictũ
42 eſt.Quòd ſi fortè ſeceſſus,†aut vomitus poſt ſolã Euchariſtiæ perceptionem euenerit,ex accidentibus humoribus generatur, cum interdum humores abſque cuiuſlibet cibi materia vel effluant in ſeceſſum,vel emittantur ad vomitum , ita quòd quãtum ad nos,ſeruat per omnia corruptibilis cibi ſimilitudinem:

1.Cor.11
Ioan.6.
Ioan.6.
1.Ioã.4
Ioan.6.
Mat.15.

ſed quantum ad ſe,non amittit immolabilis corporis veritatē.
ſpecies quandoq; corroditur,& maculatur,ſed veritas nunquā
corrumpitur,aut inquinatur:ſed quando tale quid videris,noli
timere ſibi ſed eſto ſolicitus tibi,ne tu fortè lædaris,ſi malè cre
dideris.†Sequitur hoc eſt corpus meū. Cū ad prolationē iſtorū 43
verborū,hoc eſt corpus meū,panis mutetur in corpus,& ad pro
lationē iſtorū verborum,Hic eſt ſanguis meus,vinū mutetur in
ſanguinē.de conſec.d.2.panis eſt.& prius proferantur iſta ver-
ba,quā illa,videtur ꝙ panis prius mutetur in corpus, quā vinū
in ſanguinē.Et ita videtur per conſequensq; corpus ſine ſangui
ne eſt,vel ſanguis eſt ſine corpore. Propterea dicitur à quibuſ-
dam,ꝙ cū totū eſt dictū,totū eſt factum, nolētes vel nō volen-
tes ipſius conuerſionis determinare momentū. Alij verò dicūt,
ꝙ licet ad prolationē præcedentiū verborū panis anteà mute-
tur in corpus,& ad prolationē ſequētium,vinum poſteà mute-
tur in ſanguinē,nunquā tamē corpus eſt ſine ſanguine,vel ſan-
guis ſine corpore.de cōſec.d.2.cōperimus.ſicut neutrum eſt ſi-
ne anima,ſed ſub forma panis,ſanguis exiſtit in corpore , per
mutationē panis,in corpus,& econuerſo,non ꝙ panis.i.corpus
in ſanguinē,vel vinum mutetur in corpus,ſed neutrum poteſt
exiſtere ſine reliquo,de hoc iā dicetur:Sed†quæritur, quid de 44
monſtrauit Chriſtus quādo dixit,hoc eſt corpus meū,ꝑ hoc pro
nomē,hoc,nō videtur ꝙ panē,qa panis nō erat corpus Chriſti,
nec etiā corpus,qa nondum illa verba protulerat, ad quorum
prolationē panē mutauit in corpus.Super hoc dicunt quidam,
quòd per hoc pronomen nihil demonſtratur,ſed illud materia
liter ponitur.Sed ſecundum hoc quomodo per dictionem nihil
ſignificantem fit tranſſubſtantiatio?Prætereà,dominus vtebatur
illa voce ſignificatiuè,& nos vtimur materialiter,ergo non faci
mus,quod ipſe fecit.Alij dicunt,quòd ea vis data eſt ipſis verbis
quod ad ipſorum prolationem fit tranſſubſtantiatio.Item,ideò
ſacerdos ea non profert ſignificatiuè,quia non poſſet ſic ea pro
ferre. Mentiretur,niſi diceret,hoc eſt corpus meum. Verum
à præmiſſæ quæſtionis laqueo facilè ſe abſoluit,qui dicit, quòd
Chriſtus tunc confecit,quando benedixit: de quo dictum eſt
ſuper verbo,benedixit. Nam ſi opponatur de ſacerdote , qui
tunc conſecrat,cum illa verba pronuntiat,Reſpondetur quòd
ſacerdos nil demonſtrat,cum illis verbis non vtatur enuntiati-
uè ſed recitatiuè quemadmodum & cum ait,Ego ſum vitis ve-
ra,ego ſum lux mundi , & innumera talia. Rurſus †quæritur 45
quid demonſtrauit cùm dixit Manducate ex hoc omnes, licet
in nullo quatuor Euangeliſtarum hoc legatur de corpore,
ſed tātum de ſanguine inuenitur dictum. *Bibite* ex hoc omnes.
Cùm

Cùm enim iam panē fregiſſet, ſi demonſtrauit aliquid fragmēto rum, illud non debebant omnes comedere: ſed ſingulis debebat ſingula diſtribuere. de conſec. d. 2. ſinguli, & ca. ſeq. ſi demōſtrauit corpus non poterāt ex illo: ſed illud comedere, quia corpus Chriſti nō māducatur per partes: ſed integrū. Sanè frequēter in ſacra ſcriptura videtur agi de vno, ſed agitur de diuerſis: vt eſt illud: benedixit, fregit, & dedit, benedixit panē, fregit formā, & dedit corpus. Eodē modo, cum dixit: Manducate ex hoc omnes, pronomen oſtendit integrū corpus, & prępoſitio innuit formam diuiſam: vt iſte ſit ſenſus, Comedite corpus integrum, ſub forma diuiſa. Nam ſola forma per partes diuiditur, & totū corpus integrum manducatur. Simili modo poteſt intelligi, qđ ſubiunxit: Hoc eſt corpus meum i. illud, quod præbeo ſub hac

46 forma. Quæritur † etiā, ſi additio vel ſubtractio, vel tranſpoſitio vel interpoſitio, vel mutatio fiat in illa forma verborum, quæ Chriſtus expreſſit: vtrū effectum conſecrationis impediat, vt ſi dicatur addendo, hoc eſt corpus meū quod aſſumpſit de virgine, vel ſubtrahendo, hoc eſt corpus, non dicendo meū, aut tranſponendo, vt dicendo, corpus meū hoc eſt, vel interponendo, vt hoc eſt vtique corpus meū, ſiue mutando, vt hoc eſt corpus Ieſu. Sanè grauiter peccat, qui quodlibet horum quomodo libet attentauerit, præſertim ſi formam intendat mutare, vel hæreſim introducere. de cōſec. diſt. 4. retulerunt, quia forma verborum, quam Chriſtus expreſſit, per omnia debet illibata ſeruari, quāuis (ſecundum Philoſophum) nomina & verba tranſpoſita idem ſignificent, extra de reſcript. neque vtile per inutile vitietur, & non verbum ex verbo, ſed ſenſum ex ſenſu transferendum. extra de verb. ſign. prętereà. Quid ſi inter prolationem formę panis, & vini interponatur ſpatium, & quidem nihilominus fit trāſſubſtātiatio? de hoc tamen dubium non eſt, ſecundum illos, qui duas aſſerunt eſſe formas, vt iam dicetur, de hoc no. de conſec.

47 d. iiij. ſi non ſanctificatur. Sed cùm ad † prolationem iſtorū verborum, Hoc eſt corpus meum, panis mutetur in carnem. de cōſec. di. 2. panis, & ad prolationem illorum, Hic eſt ſanguis meus, vinum mutetur in ſanguinem. videtur quòd panis ſine vino, vel vinum ſine pane valeat cōſecrari, vt præmiſſum eſt, & ita ſi poſt prolationem iſtorum, & ante prolationem illorum impedimentū accidat ſacerdoti, quo minus procedere valeat, videtur quòd panis ſit mutatus in carnem, vino in ſanguinem non mutato. Nunquid ergo hoc caſu alius ſacerdos totum repetet à principio, & ſic ſuper panē iterabitur cōſecratio, an verò ab eodē loco tantum incipiet, in quo ſacerdos ille dimiſit, & ſic diuiditur myſteriū vnitatis, extra de elect. quod ſicut. Super hoc ita legit'

in concilio Tholetano.v.q.j.nihil.Censuimus conuenire, vt cũ à sacerdotib.missarum tẽpore sacra mysteria consecrantur, si ęgritudinis accidit cuiuslibet interuẽtus, quo ceptum nequeat consecrationis explere mysteriũ,sit liberũ Episcopo vel Presbytero alteri consecrationẽ exequi cœpti officij,vt præcedentib. supple qui defecerũt libenter alij ꝓ cõplemẽto succedẽt,de hoc etiam dicetur in 7.particula super verbo noui &æterni.ad finẽ, Verũ cum inter theologos de tempore consecrationis,sit diuersa sententia,quibusdã dicentib.ꝙ cum totũ est dictũ est factũ, aliis asserẽtib.ꝙ panis ante mutatur in corpus,& posteà vinum mutatur in sanguinẽ,vt dictũ est,ideò pleriq; tutius incedentes affirmant ꝙ alius sacerdos repetere debet consecrationẽ atque perficere,quoniam non dicitur iteratum,quod nescitur esse factum,extra de sacra.non ite.c.j.tamẽ ne vlla iteratio vel diuisio sacramenti,nec aliquis scrupulus erroris vel dubitationis remaneat,consultius iudicatur,vt illa talis oblata studiosissimè pro infirmis recondetur,& super aliis speciebus panis & vini totus canon repetatur,& præmissa hostia cõsecrata in fine missę à ministro vel alio sumatur.†Sed si vinũ inueniri non possit, vel ali- 48
quo casu intercedente defuerit,quæritur vtrũ necessitate cogẽte,vel casu intercedente,sola panis materia possit in Eucharistiã consecrari,sicut &sub sola panis specie debet Eucharistia reseruari?Sunt sanè,qui dicunt ꝙ cùm verbũ & elementũ conficiãt sacramentum,nec forma verborum nec materia rerum, quas Christus expressit mutari siue dimidiari potest, quia sicut vinũ sine pane,sic panis sine vino minimè consecratur, vnde siue aqua pro vino mittatur in calicẽ,siue ordeũ pro frumẽto formetur in panem,sicut neutrum per se,sic neutrũ cum alio trãssubstantiatur in carnem,aut mutatur in sanguinem. Nam si panis sine vino,vel vinum sine pane,mutari posset in carnẽ, aut sanguinem in his regionib.in quibus alterutrum inueniri non potest,licitè posset alterũ sine altero consecrari,minus enim ignorãtia,quã necessitas,vel negligẽtia quã difficultas excusat. Alij verò dicũt,ꝙ cũ Christus prius conuerterit panem in carnem, & posteà mutauerit vinum in sanguinem sicut Euangelistæ lectionis textus ostẽdit,& sine vino panem, & sine pane vinum consecrari contingit.Grauiter tamen offendit, qui negligenter vel ignoranter alterutrã speciẽ pretermittit.Grauius qui scienter aut spõtè,maximè si formã intendit mutare,vel hæresim introducere. Quid†ergo faciẽdum est sacerdoti, si vinũ post con 49
secrationẽ cõperiat prætermissum?Respondeo, si hoc studiose causa introducẽdi hæresim factũ est,nõ est sacramẽtum corporis.Si verò per obliuionẽ, vel negligentiam nihilominus facta
est con

eſt conſecratio corporis,vt præmiſſum eſt,de conſe.di.4.retulerunt.Tũc enim vt dicũt aliqui,vinũ apponere debet,& ſuper illud ſolum verba ad conſecrandum ſanguinẽ repetere,ſcilicet ab illo loco,ſimili modo,&c.vſq; in finem,omiſſis tamẽ crucib. duabus,quæ fiunt ſigillatim ſuper panẽ.Alij dicunt quòd vino appoſito in calicẽ panẽ cõſecratũ debere immittere,ſicq; abſq; aliqua repetitione ſumere ſacrificium,ſicut fit in die paraſceuẽ. Aliis videtur ꝙ non dẽt vinũ apponi,ne ſcandalum generetur. Sed quod primi dicunt,verius eſt,nam vtilius ſcandalum naſci permittitur,quàm veritas requiratur.extra de re.iu.qui ſcandalizauerit.Si enim hæc veritas prætermittatur,ſcilicet quod vinum non apponatur,nõ poteſt verè dici hoc ſacramentum,cõmiſtio corporis & ſanguinis,nec corpus Chriſti ſine ſanguine ſumi debet.de conſec.di.ij.cõperimus.vel hoſtia ſeruetur,& ſuper aliis ſpeciebus canon repetatur,vt præmiſſum eſt.Veruntamen,ſi ſacerdos aqua guſtata ieiunium ſoluerit,illa die non iteret ſacramentum.ſi autẽ ante verba tranſſubſtantiationis:ſcilicet,Hic eſt calix noui teſta.&c.aduertit vinum fortè prætermiſſum,vel etiam vtrunq; ſcilicet vinũ,&aqua,tunc illa apponat in calice.& in cõſecratione ꝓcedat,reincipiẽs ab illo loco,Hãc igitur oblationem,&c.ſi verò vinum ſine aqua apponatur,nõ ideò minus eſt ſacramẽtum,vt dicetur in ſeq. particula , ſuper verbo,noui &æterni teſtamenti. Quia ſi aliquid de ſanguine ſtillauerit,de hoc dicetur etiam ſuper verbo,qui ꝓ multis.Ve-
50 rum †cum interdum vni Põtifici multi ſacerdotes cõcelebrãt, prout dicetur in vj.parte ſub v.feria cœnæ Domini,vbi agitur de oleo infirmorum,ſi fortè nõ ſimul omnes cõſecratoria verba pronuntient,quæritur an ille ſolus conficiat,qui primus illa pronuntiat,& an cæteri iterent ſacramentum?ſi enim hoc cõcedatur,poterit cõtingere,ꝙ ille non cõficit, qui principaliter celebrat,&ille cõficit,qui ſecundario celebrabit,&ſic pia celebrãtis intentio defraudatur.ſanè dici poteſt , quia ſiue prius ſiue poſterius proferãt ſacerdotes,referri debet eorum intentio ad inſtans prolationis epiſcopi,cui principaliter cõcelebranti cõcelebrant,& tunc omnes ſimul conſecrant &conficiunt.Quanquam nõnulli cõſentiant,ꝙ qui primus pronuntiat,ille conſecrat,nec aliorum defraudatur intentio,quia factum eſt id , qđ intenderant.Conſueuerant autẽ preſbyteri cardinales Romanum circunſtare põtificẽ,& cum eo pariter celebrare,&cõſummato ſacrificio de manu eius cõmunionem accipere,ſignificãtes Apoſtolos,qui cum Domino pariter diſcumbentes ſacram de manu eius Euchariſtiam acceperunt,& in eo,ꝙ cõcelebrãt, oſtendunt Apoſtolum tunc à Domino ritum huius ſacrifi-

eij didicisse.sanè dictis † verbis illis, hoc est corpus meum, sa- 51
cerdos eleuat corpus Christi primò, vt cuncti adstantes illud videant, & petant quod proficit ad salutẽ. Iuxta illud, Ego si exaltatus fuero à terra, &c. Ioan. 12. secundò ad notãdũ quod nõ est aliud dignum sacrificium, imò est super omnes hostias. Tertiò, exaltatio Eucharistiæ in manu sacerdotis, signat Christum verum panem, per Prophetas in scripturis exaltatũ, quan do scilicet eius incarnationẽ prophetizabãt. Vnde Esa. Ecce vir go concipiet: & hunc cibũ fore cæteris excellentiorẽ. Similiter & de potu. Quartò, significat resurrectionem. Quintò, hostia eleuatur, vt populus non præueniens cõsecrationẽ, sed ex hoc cognoscens illam factam esse, & Christum super altare venisse, reuerenter ad terram prosternantur. Iuxta illud, ad Philip. In nomine Iesu omne genu flectatur, &c. & illum corde & ore ado rent. Iuxta illud Apostoli ad Rom. Corde creditur ad iustitiã, ore autẽ confessio fit ad salutem. Adoratio ponetur prope finẽ. xj. particulę canonis. Licet igitur fides sufficiat ad salutẽ, iuxta illud Aug. de cõsec. di. ij. vt quid crede & manducasti: non tamẽ superflua est eleuatio, tum propter causas præmissas, tum † quia 52
ibi tempus & locus agendi opus se offerunt, fides sine operibus secundũ Iacob. mortua est, propter easdẽ quoq; causas calicis eleuatio, licet sanguis videri nõ possit, superflua non est. Vtrũ, autẽ calix coopertus debet eleuari, dicetur in seq. particula, super verbo, qui pro vobis & tam corpus, quã calix, cũ vtraq; ma nu eleuantur, propter maiorẽ reuerentiã & securitatem. Et ex inde stringit pollices & indices prout dicetur super verbo, & 53
memores. † In eleuatione autẽ vtriusque, squilla pulsatur, nam & in vete. testa. Leuitæ tempore sacrificij tubas clangebant argenteas, vt earum sonitu populus præmonitus foret ad adoran dum Dominum præparatus. Et propter causam eandem, squilla pulsatur, dum corpus Christi ad infirmum portatur. Mula etiã capellã Domini Papæ baiulãs squillã fert ob reuerentiã reli quiarũ, quas portat, tunc etiam cærei accẽduntur, propter cau sam in ij. parte sub tit. de acolyto scriptam.

Esaie 6. *Philip. 2.* Rom. 10. *Iacob. 2.*

SVMMA.

1 *Sacramentum, quare sub vtraque specie sumatur.*
2 *Christus Pascha typicum celebrauit cum Apostolis, luna primi mensis, ad vesperam.*
3 *Christus, idem & totus in cœlo, idem & totus hic, & vbique est.*
4 *Christus non sinit nos tentari, vltra vires nostras.*
5 *Testamentum, dicitur etiam promissio.*
6 *Aqua posita cum vino in calice, an conuertatur in sanguinem.*
7 *Christus resurgẽs an totũ sanguinẽ suũ resumpserit effusũ in cruce*

8 *Christi preputium, adseruari in Lateranen. Basilica.*
9 *Aqua prætermissa, an quod gestum est in calice, sit irritum.*
10 *Vinum optimum sumendum est, aliud tamen non violat sacramētū.*
11 *Vinum si fuerit gelatum in calice, quid agat sacerdos. Et quid, si musca, vel aranea, quidve aliud ceciderit in calicem. nu.* 12.
13 *Eucharistia nō est dāda ægroto vomēti. Itē, nec ebrioso, insano, hæretico, epileptico, & similibus.* 14 *Itē de aliis accidentib. n.* 15. 16. 17.
18 *Sacerdoti quæ pœnitētia imponenda, propter sanguinem fusum, vel hostiam sacramenti quomodolibet maculatam Ex decreto concilij Aurelianem.*
19 *Sanguis si profluat à naso sacerdotis, quid agendum.*
20 *Sacramentum corporis Christi quomodo sit mysterium fidei.*
21 *Sacramentum corporis Christi tria habet.*
22 *Corporis & sanguinis Christi substantia, est sacramentum.*
23 *Sacramentum, an vnum tantum, an diuersa. & nu.* 24.
25 *Signorū diuersitas.* 26 *Sacramēta legalia, & euāgelica differunt.*
27 *Sacramentum, dicitur actiuè & passiuè.*
28 *Sacramētū, cōsistit in trib.* 29 *Sāguis Christi, pro quib. sit effusus.*
30 *Peccatum remittitur, & quo ad culpam, & quo ad pœnam, per sanguinem Christi.*
31 *Sacramentum altaris, cur quotidie Ecclesia repetat.*
32 *Passionis Christi triplex habemus memoriale.*

De septima parte canonis. CAPVT XLII.

1 SImili modo, &c. †Septima pars: licet sub vtraq; specie sumatur, vtrunq;, s. corpus & sanguis, vtraque tn̄ species consecratur, & neutra superfluit, de conse. d. ij. cōperimus. vt ostēdatur, quòd Christus humanā naturam assumpsit, s. corpus & animam, vt totum redimeret. Panis enim refertur ad carnē, & vinum ad animā, quia vinum sanguinem operatur, in quo sedes est animæ. xxiij. q. ij. Moses. Vn̄ legitur in Leuit. Anima carnis, in sanguine. Moses quoq; testatur, quòd caro pro corpore, sanguis autē offertur pro anima, quocirca panis & vinum in sacrificio offeruntur, quod valet ad tuitionem corporis & aīæ, ne sub specie panis sanguis sumatur cū corpore, & sic sub altera tantū specie sumatur, ad alterius tantum putetur peruenire salutē. Et quanuis sub specie panis, sanguis sumatur cū corpore, & sub specie vini sumatur corpus cū sanguine, secundū Inno. iij. nec sanguis sub specie panis, nec corp⁹ sub specie vini bibitur, aut comeditur, q̄a sicut nec sanguis comeditur, nec corpus bibitur. ita neutrū sub specie panis bibitur, aut sub specie vini comeditur. Etsi cōcessibile videatur, quòd corpus bibēdo & sanguis comedendo sumatur. Est ergo, secundum eū, modus sumendi carnem & sanguinē, quo neutrū māducatur aut

Leuit. 17.

bibitur. Et ideò rectè statuitur in canone de conse.d.ij. cōperi
mus, ꝙ corpus Christi sacerdos sine eius sanguine, non sumat.
Vnde in quibusdā locis post sumptionē corporis & sanguinis
Christi aliquid de ipso sanguine reseruatur in calice, & superin
funditur vinū purū, vt ipsi cōmunicātes inde sumāt: nō enim
esset decens tantum sanguinē conficere, nec calix capax inue-
niretur. Vtrum autē per contractum sanguinis, vinum apposi-
tum efficiatur sacramentum, dicetur super verbo, hic est calix.
Lucæ 22. †Sequitur postea quàm cœnatum est, &c. xiiij. Luna primi mē 2
sis ad vesperam Christus secundum legē, typicum Pascha cum
Apostolis celebrauit: de quo cùm dixisset: Desiderio deside ra
ui hoc Pascha manducare vobiscum, antè quā patiar. cùm hoc
diceret statim ostendit: vt s. veteri Paschæ finem imponens no
ui paschæ substitueret sacramentū. Accipiens enim panem, be
nedixit, ac fregit, dedítq; discipulis suis, dicens: Accipite & co
medite: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Simili
ter & calicē, postquā cœnauit, dicēs, Bibite ex hoc omnes. Hic
est sanguis noui test. qui pro vobis, & pro multis effundetur in
remissionē peccatorum, hoc facite in meam cōme. Hac igitur
institutione formati, celebramus iugiter per mysterium, quod
semel offerebatur in pretium, nam vbi veritas venit, figura ces
sauit. Christus enim post cenā, corpus & sanguinē suum dedit
Apostolis: vt hoc sacramentū velut vltimū testatoris mandatū
arctius memoriæ cōmēdaretur: de conse. d. ij. liquidò. vnde no
Lucæ 22. uissimū condēs hæredibus testamentū, dixit: Vos estis qui per-
māsistis mecū in tētationib. meis: & ego dispono vobis regnū:
sicut pater meus mihi disposuit: vt edatis, & bibatis super men
sam meā in regno meo. Et licet Apostoli eucharistiā, nō ieiuni
acceperint, nō ideò calumniandū est, quod pransi debeāt hoc
1. Cor. 11. sacramētū recipere, sicut faciebāt illi, quos Apostolus arguit di
cens: Cōuenientibus vobis in vnū: iam non est dn̄icam cœnā
manducare: vnusquisq; enim præsumit cenā suā ad manducan
dū: & alius quidē esurit: alius ebrius est. Itē ex hoc verbo post
quā cœnatū est: videtur ꝙ sacerdos cōmunicare dēt prius quā
trāseat ad calicis cōsecrationē. Sed de hoc dicetur sub ti. de cō
municatione sacerdotis. Sequitur: Accipiens & hunc præclarū
calicē, &c. ponitur continens † pro cōtento. Nā & vnus & idē: 3
& nunc & hic & alibi sacrificatur ab omnib. totus est in celo:
totus in altari, simul & sedet ad dexterā patris, & manet sub spe
cie sacramēti: sicut tactū est in vj. part. sup verbo: eleuatis ocu
lis. Quod aūt vinū in calice cōsecrauerit, patet ex eo, quod ipse
Mar vlt. subiungit: Nō bibā amodò de hoc genimine vitis, &c. Et fiunt
Mat. 26 istæ consecrationes cum signo crucis, vt dictū est in vj. part. su
per

per verbo benedixit,quia virtute crucis & verborũ fit trãſſub
ſtãtiatio naturarũ.Hæc autẽ ſunt verba, Hic eſt calix mei ſan
guinis,i. continens ſanguinẽ meum,vel ſanguinis, ſignificans
4 paſſionem.Nota † ꝙ paſſio dr̃ calix,vel à calida potione, vel q̃a
menſuratè ſumitur.Fidelis enim Deus,qui non ſinit nos affli-
gi,pluſquam portare poſſumus.1.Cor.10.De calice dictum eſt
in parte j.ſub tit.de picturis,hic autẽ parũ eleuato calice ſacer
dos illum deponens,non deſerit eum,ad notandũ, ꝙ quilibet
Apoſtolorum ſic calicẽ accepit, quod vnicuiq; *D*ñs miniſtra-
uit.Sequitur,noui & æterni teſtamenti,&c.Subaudi confirma *Heb.9.*
tio,noui,dicit,quia nos innouat per fidẽ Chriſti, æterni,dicit,
quia lex noua nõ eſt tranſitoria,ſicut antiqua,extrà de celeb.
miſ.ca.cum Marthæ.Vetus enim teſt.quod hircorũ & vitulorũ
fuit ſanguine dedicatũ,promittebat homini temporalia & trã-
ſitoria,nouum verò,quod Chriſti ſanguine fuit conſecratum,
promittit æterna,&ideò teſtamentum,ſ.illud fuit vetus & tran
ſitorium,hoc autẽ nouũ eſt & æternũ.De nouo habetur Lucæ
22.Diſpono vobis regnũ,&c.vt ſuprà, vel inde probatur æter- *Heb.9.*
num,i.perpetuum.vnde aſſeritur nouũ,i. vltimum. Nouiſſimũ
enim hominis teſtamentum,immobile perſeuerat, quia teſta-
toris morte firmatur.Iuxta illud Apoſt.Teſtamentum in mor
tuis confirmatum eſt,alioquin non valet,dum viuit, qui teſta-
5 tus eſt.†Porrò teſtamentum nõ ſolum dicitur ſcriptura,ſed &
promiſſio,vt dicetur in proœ.vj.partis, & ſecundum hunc mo
dum dicitur.Hic eſt ſanguis noui & æterni teſtamenti,i.cõfir-
matio nouæ & æternæ promiſſionis,ſicut Dñs ipſe promittit. *Ioan.6.*
Qui manducat corpus meum,& bibit meũ ſanguinẽ,habet vi *Heb.9.*
tam æternam,vnde nec primũ teſtm̃,vt inquit *A*poſt.ſine ſan-
guine dedicatum eſt.*L*ecto.n.vniuerſo legis mãdato Moſes ac
cipiens ſanguinẽ hircorum,aut vitulorum,ipſum librũ, & om
nẽ populum aſperſit,dicens , Hic eſt ſanguis teſtamenti,quod *Exo. 24.*
mandauit ad vos Deus.*E*cce quã propriè Moſes verba præce- *Heb.9.*
6 pit quib.Chriſtus vſus eſt in cœna.Quæritur vtrũ aqua † cum
vino cõuertatur in ſanguinẽ?De quo etiã iam infrà dicetur. Si
enim conuertitur,ergo aqua eſt ſacramentũ ſanguinis,imò vi
detur,ꝙ populi.Nã aquæ multæ,populi multi.*E*t ob hoc aqua
miſcetur vino,vt Chriſto populus adunetur. Nam & de latere
Chriſti ſanguis exiuit,& aqua,prout tactũ eſt ſub tit.de obla-
tione.Si verò nõ cõuertitur,quęritur vbi poſt cõſecrationẽ exi
ſtat, & quõ ſeparatur à vino,cui fuerat in vnũ cõmiſta.Si autẽ
poſt conſecrationem aqua pura permanſerit , ſecundum hoc
non bibit ſolum ſanguinem ſacerdos,in hoc ſacramento,& ſic
poſt vnam ſumptionem iterum eodem die communicare non

debet,ac si prius aquã bibisset. Nã idcirco sacerdos postquam perfudit eodẽ die,iterũ non sacrificat,quia vinũ purificationis sumit. An fortè dicetur,quòd sicut vinũ mutatur in sacramẽtũ redẽptionis sic & aqua transit in sacramentũ ablutionis , quæ de latere Christi pariter effluxerũt, quis hoc audeat diffinire? Nã & illud inquiritur,vtrum Christus resurgẽs † à mortuis sanguinẽ illum resumpsit,quẽ in cruce effudit?Si enim capillus de 7
capite nostro nõ peribit,quãtò magis sanguis ille nõ periit,qui fuit de veritate naturæ? & tñ ille in plerisque ecclesiis,dicitur cõsecrari. Quid etiam de circũcisione præputij,vel præcisione vmbilici dicetur,an in Christi resurrectione redit ad veritatẽ humanæ naturæ,& ad locum glorificatũ. Sed † melius est totũ 8
Deo committere,quàm aliud temerè diffinire. Creditur tamẽ præputium in Lateranen. basilica cõseruari, licet à quibusdam dicatur,ꝙ illud fuit in Hierusalẽ delàtum ab Angelo Carolo magno,qui transtulit illuc,& posuit Aquisgrani honorificè in ecclesia B. Mariæ,sed posteà à Carolo Caluo positum est in ecclesia,S. Saluatoris,apud Crosium,sed si hoc verũ est , mirandũ est. Cũ enim caro illa de veritate humanæ naturæ fuerit,creditur,ꝙ Christo resurgẽte ad locum suum glorificatũ rediit. Aliqui tamen dixerunt,quòd hoc verum esse posset,iuxta opinionem eorum,qui dicunt id solum esse de veritate naturæ humanæ,& resurgere,quod ab Adam traductum est. Illud autẽ omnino nefas est opinari,quod quidam dicere præsumpserunt, videlicet aquam in phlegma conuerti. Nam & de latere Christi non aquam,sed aquaticum humorem,id est , phlegma, mentiuntur exiisse extrà de cele. miss. in quadam. Duo nanque præcipuè ecclesiæ sacramenta de Christi latere effluxerunt,videlicet sacramentum redemptionis in sanguine , & sacramentum regenerationis in aqua. Non enim baptizamur in phlegmate,
Ioan. 9. sed in aqua,iuxta illud Euãg. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto,non introibit in regnum cęlorum. Quibusdã tamen non videtur absurdũ,quòd aqua cũ vino transeat in sanguinem,ea videlicet ratione,quòd aqua per admistionẽ transit in vinum,& vinum,per consecrationẽ transit in sanguinẽ,vt in c. cũ Marthæ. Et nota de consec. d. ij. c. j. & c. non oportet. Aqua nanque transit in vinum , cùm multo vino modicũ infunditur aquæ,alioquin tota vini substantia propter guttam aquæ mutaretur,vt quoddã fiat ex illis cõfusum,quod nec sit aqua,nec vinum,& tota fontis vel fluminis aqua ꝓpter modicã vini stillã in cõfusionis speciẽ mutaretur nec panis ille posset in eucharistiam consecrari,qui factus est de frumento,cui fortè cõmistum fuerit vnum granum ordei,vel auenæ. Sic ergo,si plus opponatur

ponatur aquæ, quàm vini, erit irritum ſacramentũ, oportet quì dẽ, vt tantũ vini ponatur ibi, ꝙ aqua commiſtũ ſaporem vini re tineat, extrà de cele. *Miſ*.c.pe.de hoc dicetur in vj.parte ſub v. feria cœnæ Domini, ad finem. ſi autem poſt calicis conſecratio nem aliud vinũ mittatur in calicẽ, illud quidẽ nõ tranſit in ſan guinem, nec ſanguini commiſcetur, ſed accidentibus prioris vi ni commiſtum corpori, quod ſub eis latet vndique circunfun ditur, non madidãs circunfuſum. extrà de celeb. Miſ.c.cũ Marthæ. ipſa tamen accidentia vinũ appoſitũ videntur afficere, q̃d inde cõficitur, quia ſi aqua pura fuerit appoſita vini ſaporẽ aſſu mit. Quidam autẽ voluerunt adſtruere, ꝙ ſicut aqua pura per aquæ benedictæ contactum efficitur benedicta, ſic & vinũ per ſacramẽti cõtactũ efficitur cõſecratũ, & trãſit in ſanguinẽ, quorũ aſſertioni minimè ratio ſuffragatur, extrà de conſe.ec. vel al ta.ca. quod in dubiis. de quo etiã dicetur ſub v. feria cœnæ Do
9 mini. ſed nunquid irritum † eſt, quod geritur, ſi fortè aqua prætermittatur? & videtur ꝙ ſic, ex his, quæ ſub tit. de oblatione facta ſunt. Cautũ quoque eſt in canone *C*ypriani, de cõſe.d.ij. ſicut in ſanctificando, quod nõ poteſt calix domini eſſe aqua ſola, neque vinum ſolum, niſi vtrunq; miſceatur. Et ſicut calix Do mini non eſt aqua ſola, neque vinum ſolum, ſic nec corpus Do mini poteſt eſſe farina ſola, niſi vtrunque fuerit adunatũ, & panis vnius cõpage ſolidatum, & hoc quidam conſtãter affirmãt, aſſerẽtes, ꝙ ſicut aqua ſine vino conſecrari non poteſt, ſic nec vinũ ſine aqua tranſſubſtantiarì valeat, quia de latere Chriſti ſimul vtrunque manauit. Alij verò cõcedunt, quod ſi quiſque nõ intẽdens hæreſim introducere, obliuione vel ignorantia pretermiſerit aquã, non fit irritum ſacramentum. illam tamen per obliuionem prætermittens venialiter peccat, per negligentiam mortaliter, & eſt grauiter puniendus, & ſemper poteſt apponi ante tranſſubſtantiationẽ, & quod prædicitur vnũ ſolum non poſſe offerri intelligunt, niſi fiat ſimpliciter vel ignoranter, vel non poteſt, id eſt, nõ debet. Nã & Græcorũ eccleſia dicitur nõ apponere aquã in ſacramẽto, ait enim Cypria. de cõſ. d.iij. ſcri ptura. Si qs de anteceſſoribus, vel ignorãter, vel ſimpliciter nõ obſeruauerit, quod nos Dominus facere exẽplo, & magiſterio docuit, poteſt ſimplicitati eius de indulgẽtia Domini venia cõ cedi, nobis verò non poteſt ignoſci, q̃ nunc à Domino inſtructi ſumus, vt calicem *D*omini cũ vino noſtro, id eſt, vinum cum aqua in calice miſtũ, ſecũdũ quod dominus obtulit, offeramus. Ex quibus verbis apertè colligitur, quod vinum aquæ miſtum Chriſtus in cœna diſcipulis tradidit. ſi verò vinum prætermittatur, de hoc dictum eſt in vj. part. ſuper verbo, Hoc eſt corpus.

Porrò

Porrò licet diligēti†studio vinū optimū pro sacrificio sit quærendū: vitiū tamen vini nō maculat mūditiā sacramēti, quocirca siue nouū vinū, quod mustū appellatur, siue etiā acidū, qđ appellatur acetū, offertur, sacramētum conficitur, & diuinitus consecratur, vitandū est tamen, ne tale vinum mistū vel coctū, vel rosatum, vel speciatum in calice ponetur. Sunt tamen qui dicunt acetum nō esse vinū, cum propriā mutauerit naturam, nam vinum est calidum, illud frigidum, & ideò ex eo confici non posse, sicut nec ex agresta. Quod concedi potest in aceto ex alio, quàm ex vino facto. Nam si ex vino factum fuerit secus, cum eadem propriè sit aoia, id est, substantia. ff. de contrah. emptio. & venditionibus. de cōse. d. ij. ego. C. de sum. trini. inter claras. §. omnes verò. Iulius quoq; Papa, de cōse. d. ij. cum omne. & ca. præcedenti, dixit ꝙ cum lacte cōfici nō potest. Botrus autē vuæ in necessitate comprimi & inde confici potest, sed de ipso botro non compresso, nō potest communicari. Nō potest etiā confici cum aqua, cum qua panis in musto intinctus lauatur. †Illud autē notandū est, ꝙ si vinum in calice congelatum fuerit, debet tandiu exhalare sacerdos, donec glacies soluatur ꝙ tū si sic solui nequiuerit, adhibeat ignem. † Si autem musca, vel aranea, vel aliquid tale inciderit in calicem proiici debet vinum illud in piscinā, & aliud vinū & aqua apponi. Si verò post transsubstātiationē ibi ceciderit, vel sanguinem tetigerit, sanguis sumatur, & illud prius in aliquo calice super vino perfundatur, & quāto diligentius & cautius fieri potest, abluatur, & demū super piscinā cremetur, quia vix posset absq; horrore & vomitu sumi. Ablutionem verò ipsam sacerdos post cōsecrationē, vel minister sumat. Sed & si quis statim Christi corpore sumpto, nauseam patitur, vomitus similiter super piscinā comburatur, & puluis in piscinam mittatur. Si tamen aliqua bestiæ particula videatur ibi, vel si corpus Christi infirmo datū, reiicitur illud reuerenter suscipiatur, & contritū cū vino in calice sumatur, si integrum nequeat recipi, & si horror sit illud sumere, ꝓ reliquis custodiatur. Non est†igitur dāda eucharistia ægroto vomēti, sed credat, & manducauit, de cōsec. di. ij. vt qd. Sed & si quis adeò ægrotus est, vt masticare non possit, tunc tātum sumat aquā, à Christi corpore tactā, minimam tñ particulam sumēs totū sumit, vt præmissum est. Nō est†etiam danda ebrioso, insano, hæretico, epileptico, & similib⁹, nisi infirmitate cessante. xxvj. q. vlt. is qui. leproso tamen dari potest, & muto, & ægroto cōpoti sumenti post cōfessionē & absolutionē à peccatis. Qualis autē pœnitētia imponēda sit ei, qui propter ebrietatē, vel voracitatē, vel infirmitatē eucharistiā euomit, in canone

Margin numbers: 10 (line 1), 11 (line "tum fuerit" preceding), 12 ("Si autem"), 13 ("Non est igitur"), 14 ("Nō est etiam").

Bedæ

Bedę habetur,de consec.d.2.si quis per totum. Et nota q; is,qui communicauit,si commodè,& absq; violētia naturæ potest,debet abstinere à sputo,alioquin post horā conuenientem spuere potest,saltem in loco,vbi sputū nequeat pedib.cōculcari.Si quidē homo spiritualis omnia iudicat,& ipse à nemine iudicatur, 1.Cor.2
15 & omnia munda sunt mundis.Quòd si † super lignum,vel lapidem,vel terram,eucharistia vel aliquid de sanguine ceciderit, sanguis lingua lambēdus est,& deinde radendus:&extergēdus est ipse locus &puluis in sacrario siue cum reliquiis reponēdus, Si verò super corporale ceciderit,sugatur,sicut diligentius fieri poterit,& lauetur ter in calice,& aqua lotionis post Missam sumatur,deinde corporale recondendum est, & loco reliquiarū
16 seruādum est.† Si verò palla altaris intincta fuerit,& eodē modo ipsa particula,intincta incisa,est pro reliquiis seruanda. Si autē super casulā vel albā deguttet,similiter fiet.Si super quodcunq; prophanum vestimentū,comburēda est pars illa,& cinis in loco sacro reponēdus,vt dicunt.Pius tamen Papa statuit, de cōsec.di.2.si per negligētiam.vt si aliquid de sanguine stillauerit in terram,lingua lambatur.Si verò fuerit tabula, locus corradatur ne conculcetur,& rasura igne consumatur,& cinis intra altare condatur,& si super altare stillauerit,sorbeat minister
17 stillam quantum poterit.Si † super linteū altaris , minister lauet linteamina,quæ stillam tetigerunt,tribus vicibus,calice subter posito,& aqua ablutionis sumatur in calice,& iuxta altare recō
18 datur.Ibidē † etiam sequitur,qualis pœnitētia sacerdoti cui hęc contingerent sit prius quàm celebret imponēda.Et nota,quòd si ante transsubstantiationē effusa fuerit pars, mutentur pallæ sub silentio,& celebrans suum officiū exequatur,si totum effusum sit, tunc præmissa confessione minister denuò reincipiat officium ab illo loco,Hanc igitur oblationem,&c.Si verò post trāssubstantiationē pars effusa est,tunc similiter officium exequatur.Si totū,ita quòd nihil hauserit,quod valdè enorme est, tunc ponat hostiā super propitiatorium,& minister denuò ponat vinum & aquam,& reincipiat, Hanc igitur oblationē , &c. confessione tamen præmissa,& hostia seruata sumatur postmodum à ministro in fine Missæ,vel seruetur pro infirmis. Rursus concilium Aurelian.de consec.di.2.statuit,quòd qui non benè custodierit sacrificium,vt mus,vel aliud animal illud comederet.xl.dies pœniteat. Qui autem perdiderit illud in ecclesia,vel pars eius ceciderit,& inuēta nō fuerit.xxx.dies pęniteat.In eodem etiam capitulo,ita sequitur,in Bucardo li. 5. Vnde scriptū est,Perfundens aliquid super altare de calice, quando offertur, sex dies pœniteat,aut si abundantius.7.dies pœniteat. Qui autem

tem perfundit calicem dum Missæ solennitas celebratur.xl.dies pœnitebit.Si verò Missa celebrata presbyter neglexerit accipere sacrificium,similiter.xl.dies pęniteat.Et qui pollutus nocturno tempore acceperit sacrificiũ.vij.dies pęniteat. Qui negligentiam erga sacrificium fecerit,vt à vermib.consumptum , ad nihilũ deuenerit,tres quadragesimas cũ pane & aqua pęniteat.Si integrũ inuentum fuerit,& in eo vermis cõburatur, * cinis super altare recondatur.Et qui neglexerit,quaternis diebus suam negligentiam soluat.Si cum amissione saporis sacrificium dulcoratur.xx.dies ieiunio explicantur. Qui verò conglutinatum miserit.7.dies pęniteat,si sacrificiũ fuerit sordida vetustate perditũ,igne cõburẽdũ est, & cinis iuxta altare sepeliẽdus,sicut legitur in bucardo.lib.v.cap.omne.Item etiã notandũ est , ꝙ si à naso sacerdotis † celebrantis sanguis exierit,vel nausea superuenerit,recipiatur in aliquo vasculo,ne sancta contaminentur , & 19
ter terso naso,vel ore abluto,reincipiat sub silentio,vbi dimisit. Si verò infirmitas superuenerit,innitatur super crepidinem siue orã altaris,vel sedeat donec conualescat,&sic incipiat,vbi dimisit,sed si nullo modo potest consummare ministerium,alius sacerdos paratus incipiat,vbi ille dimisit,prout dictũ est in 6.partic.super verbo,Hoc est corpus meũ.Sed si incertũ est , vbi ille dimisit,tunc quia periculosum esset verba sacramenti iterare, vel prætermittere,posita oblata illa super propitiatorium ministret denuò,vt præmissum est.Sequitur:mysteriũ fidei,&c.Ideò dicitur † mysterium fidei,quia aliud videtur,aliud intelligitur, 20
hoc credere iubemur,discutere non audemus, fides enim non est,nisi de occultis.Iuxta illud,Fides non habet meritum,&c.vt supra Greg.de cõse.d.2.quid sit ad fidẽ.dicit ꝙ ideò dicitur mysteriũ fidei,quia credere debemus , ꝙ ibi salus nostra consistit vel quia sine fide non fit hoc sacramentũ,id est,sine ea illud intelligi plenè nõ potest.Dicitur autẽ mysteriũ, quia secretã & reconditã habet dispensationẽ.j.q.j.multi.mistirion autem Græcè,dicitur secretum Latinè,& secundũ Inno.3.de celeb. Mis.c.cũ Matthæ.nullus euangelistarum dixit hęc verba.Ex his autẽ & aliis scripturæ verbis,quidam dixerunt in sacramento altaris veritatẽ corporis & sanguinis Christi non esse, sed imaginẽ tantũ,& speciẽ & figurã, ꝑ eo , quòd scriptura memorat aliquoties id,quod in altari suscipitur,esse sacramentũ,& mysterium, & exemplum.Sed hi profectò laqueũ erroris incurrũt. De quo etiã tactũ est in 6.parti.super verbo,Fregit.Nũquid enim ideò sacramentũ altaris veritas nõ est,quia figura est,Absit omnino si tamen hoc esset,ergo nec mors Christi veritas est , qa figura est,resurrectio Christi veritas nõ est,quia figura est,nã mortem

&

&resurrectionem,Christi figurã & imaginem,&similitudinem
esse manifestè declarat Apost.dicens,Christus mortuus est pro Rom. 8.
delictis nostris,&resurrexit propter iustificationẽ nostrã.Et Pe 1.Pet.2.
trus Apost. Christus passus pro nobis,vobis relinquens exẽplũ,
vt sequamini vestigia eius.Ergo mors Christi,exẽplum fuit ne
in peccato moriamur,& resurrectio eius,exemplũ fuit vt iustè
viuamus.Si enim veritas non fuit , ergo Christus verè mortuus
non fuit,&verè nõ resurrexit,sed mors eius & resurrectio eius,
vera non fuit sed absit hoc.Nam Prophe.de eo prædixit , Verè Esa. 53.
languores nostros ipse tulit,& dolores nostros ipse portauit.
21 Altaris ergo sacramẽtum,est veritas&figura.Tria†quippè sunt
in hoc sacramento discreta,videlicet,Forma visibilis. Veritas
corporis.Et virtus spiritualis.de conse.dist.ij.corpus forma pa
nis & vini,veritas carnis &sanguinis, virtus charitatis & vnita
tis.primum,oculo cernitur.Secundũ,animo creditur.Tertium
corde percipitur.primum,est sacramentum,& non res.Secun-
dũ,est sacramẽtum,& res.Tertiũ verò,res & non sacramentũ.
Sed primũ est sacramentum geminæ rei.Tertiũ,est res gemini
sacramenti.Secundum autem,est sacramentum vnius,& res al-
terius.Nam forma panis vtramq; Christi carnẽ significat,id est
verã & mysticã,sed veram carnẽ & continet & significat, my-
sticã verò significat,sed non continet. Sicut enim vnus panis
multis granis conficitur,& vinum ex diuersis racemis cõfluit, Rom. 8.
sic & corpus Christi ex multis membris componitur,& vnitas
eucharistiæ ex diuersis personis cõsistit,scilicet in prædestina 1.Cor.10.
tis,vocatis,iustificatis,&glorificatis.Nam quos Deus prædesti
nauit,hos & vocauit,& quos vocauit,hos & iustificauit.Vnde&
Apost.Vnus panis,vnum corpus,multi sumus.in cuius rei typũ
22 facta est arca Domini de lignis Sethim,quæ sunt imputribilia,
& albæ spinæ similia.patet †ergo,ꝙ substantia corporis & san-
guinis Christi est sacramentum &res,sed alterius sacramẽti est
res,& alterius rei est sacramentũ &res,sed alterius sacramenti
est res & alterius rei est sacramentũ.Est enim res primi, quia fi-
guratur &continetur à primo,videlicet à forma visibili , &c. Et
est sacramentum tertij,quia significat,& efficit tertium, id est,
vnitatẽ ecclesiasticam.Dicitur ergo hoc mysterium fidei,quo-
niam aliud ibi cernitur,&aliud ibi creditur.Cernitur enim spe-
cies panis & vini,& creditur veritas carnis &sanguinis. Quod
autem hic dicitur mysterium fidei,alibi dicitur spiritus & vita.
Spiritus enim est mysterium,secũdum illud.Litera occidit,spi-
ritus autẽ viuificat,& fides est vita,secũdum illud, iustus ex fi 2.Cor. 3.
de viuit.Hinc ergo Dominus ait,Verba quæ locutus sum vo- Rom. 1.
bis,spiritus,& vita sunt. Verum , cum consecratio perficiat Ioan.6.

sacra

ſacramentum;& poſt conſecrationẽ non ſit in altari panis, aut vinum,quæritur quis panis eſt corporis,aut quod vinũ eſt ſanguinis ſacramentũ?Nã ſi dicatur ꝙ panis qui fuit, vel vinum, quod extitit,profectò nec ille corporis,nec illud eſt ſanguinis ſacramentum,quia panis tranſiuit in corpus, & vinum in ſanguinem.Si verò dicatur quod ſit ſpecies illa,quæ remanſit. Illa quidem nec extitit ex granis,nec confluxit ex racemis, quoniã ex his non prouenit accidens,ſed ſubſtantia.Quã ergo ſimilitudinem aſſignabimus inter ſacramentum rei & rem ſacramẽti?Nam ſi ſacramenta non haberent ſimilitudinem rerum,quarum ſunt ſacramenta,propriè ſacramenta nõ dicerentur, ſicut ſacramentum baptiſmi,quod eſt ablutio carnis exterior,ſimilitudinem habet ſignificati,quod eſt ablutio mẽtis interior. Sanè ſacramentum illud in eo gerit ſimilitudinẽ corporis,in quo panis ſimilitudinem repræſentat,ſpecies ergo panis,ſacramentum eſt corporis non ſolum ratione rei ſignificatæ,verum etiã ratione contentæ.Quæritur autẽ,vtrum ſpecies † panis,& veri 23
tas corporis vnum ſint ſacramentum,an diuerſa? Et videntur diuerſa.Cùm autẽ diuerſa ſint ſigna,videtur quod diuerſa ſint ſacramẽta.Prætereà,ſcriptũ eſt,Proficiant in nobis quæſumus dñe tua ſacramenta,&c.quæ verba ſub tit.de oratione nouiſſima,exponẽtur.Sed videtur cõtrà,quod ſint ſolum vnum.Cùm enim eandem rem ſacramenta ſignificent,videtur,ꝙ idẽ ſint ſacramentum.Prætereà legitur,Præſta vt hoc tui corporis & ſanguinis ſacramentũ,nõ ſit nobis reatus ad pœnã.Super hoc dicunt quidã,ꝙ forma panis & vini, ſunt vnũ ſacramẽtũ,nõ ꝑp vnum ſignificatũ,ſed propter vnũ contentum.Species autẽ panis & veritas corporis,ſunt vnum ſacramentũ, nõ propter vnũ contentũ,ſed propter vnum ſignificatum. Hi debẽt cõcedere, ꝙ ſicut diuerſæ res propter idẽ,& vnũ ſignificatum,idem ſunt ſacramentum , ſic eadẽ res propter diuerſa ſignificata,diuerſa ſunt ſacramẽta.Quibus obiicitur,ꝙ ſi ſpecies panis & veritas corporis,idem ſunt ſacramentum,cùm ſpecies panis ſacramẽtum ſit corporis,ergo veritas corporis idem eſt ſacramentum, & ita idem eſt ſacramentũ ſui.Sed hoc non procedit, quia ſpecies panis,& eſt quoddam ſacramentũ,quod eſt veritas corporis,eſt quoddã quod nõ eſt illa,quoniã ſunt duo ſacramenta diuerſa.† Alij verò dicũt ꝙ ſiue diuerſa ſint ſignificata,ſiue diuer 24
ſa ſignificantia,ſemper diuerſa ſunt ſacramenta,quod oportet cõcedere ꝙ in altari ſunt ad minus quatuor ſacramẽta, videlicet ſpecies panis,& ſpecies vini,veritas carnis,& veritas ſanguinis.Prætereà,cũ panis & vini diuerſa ſint accidẽtia,vt ſapor,& odor,põdus & color,quãtitas & figura,videtur ꝙ ſingula per ſe

ſint

sint varia sacraměta, qua enim ratione potius vnū, quā aliud dicendum est sacramentū? Sed cui⁹ rei sacramētū est odor, aut sapor? Ad hoc potest nō incōgruè respōderi, ꝙ omnia simul accepta, sunt vnū Eucharistiæ sacramentū ꝙ nullū per se solum significet, sed omnia simul panis speciē repræsentāt, quæ corp⁹
23 Christi cōtinet & significat. † Signorū aūt alia sūt naturalia, alia positiua. Naturalia sunt, q̃ secundū naturā significāt, quorū quædam sunt, quæ ꝑ antecedēs, signāt consequēs, vt in rubore vespertino, significatur serenitas matutina. Alia sunt, quę ꝑ cōsequēs significāt antecedēs: vt fumo, vel cinere, significāt ignis fuisse. Positiua sunt illa, quæ secundū impositionem significāt. Quorū alia sunt signa rei sacræ, vt serpens æneus, erectus ī eremo alia sunt signa rei nō sacræ, vt arcus triūphalis erectus ī biuo. Porrò signorū rei sacræ alia sunt sacra, vt baptism⁹: alia nō sacra, vt agnus Paschalis. Sacra sunt signa noui test. nō sacra veteris: q̃uis enim vtraq; sint signa rei sacræ, id est, rē sacrā significantia: nō tñ vtraq; sunt sacra, id est, iustificātia: licet nōnulli *Nu. 11.*
26 dixerūt sacraměta legalia iustificasse. Hæc.n. est † differentia inter legalia & Euāgelica sacraměta, quia illa significabāt tantum: hæc autē iustificant & significant. Verū quandoq; largè, quandoq; strictè sacramentū accipitur. Largè, secundū quod omne signum rei sacræ sit sacrū, siue nō sacrū, dicitur sacramētum: vnde signa legalia, sacramenta dicuntur. Strictè secundū quod sacrū solummodo signū dicitur sacramentū. de conse. dist. ij. sacrificium, &c. signū &c. species. j. q. j. multi. Sacramen
27 tum † autē actiuè & passiuè, quasi sacrū signās, vel sacrum signatum. Nam omne sacramētū quandoq; signum rei, quandoque res signi variè nuncupatur: secundū quod sacramentum accipitur ꝓ signo tali Sacramentū dicitur à sacro, & signū, quasi sacrū signum, sed secundum quod sacramentum accipit ꝓ re signi, sacramentum dicitur à sacro, & secreto, quasi sacrum secretum. Species ergo panis, dicitur sacramentum actiuè, id est, sacrum signās, vnitas autē ecclesiæ dicitur sacramentum passiuè, id est, sacrū signatum. Corpus verò Dominicum, vtroq; mō dicitur sacramentum, id est, & sacrum signans & sa
28 cram. Sacramentum † verò cōsistit in tribus, s. in rebus, in factis, in verbis, secundum proprietatē, similitudinē, & interpretationē. Leo nanq;, secundum proprietatē, signat diabolū, vnde. Aduersarius vester diabolus, tanquā leo rugiens circumit, quærens quem deuoret. Seminare, secundum similitudinem significat prædicare. Vnde, Exijt, qui seminat seminare semen suum, aliud cecidit in terram bonam, & aliud super petram, & aliud inter spinas. Emanuel, secūdū interpretationē significat *1. Pet. 5.* *Luca. 8.*

Christũ. Vnde & Vocabitur nomẽ ei⁹ Emanuel, quod interpretatur nobiscum De⁹. Res, vt aqua baptismi, factũ: vt signaculũ crucis: verbũ, vt inuocatio trinitatis. Singula reperiuntur ĩ hoc excellẽtissimo sacramẽto, res, id est, corpus & sanguis, factũ, id est, esca & potus, verbum, hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Sequitur, Qui pro vobis & pro † multis effundetur ĩ re 19
missionẽ peccatorũ, &c. Pro solis prædestinatis effusus est quã tum ad efficaciã, sed pro cũctis hominibus quantũ ad sufficientiã. Effusio quippè sanguinis iusti, pro ĩiustis, tam fuit diues ad pretiũ, vt si vniuersitas crederet ĩ redẽptorẽ, nullũ omnino vinculũ diaboli retineret, verbum .n. effusionis abundantiã notat xvj. q. j. reuertimini. peccatũ autẽ duobus † modis remittĩ, vi 30
delicet quo ad meritũ culpæ, & hoc p̃ sanguinis fidẽ, qua iustificatur à culpa, & quo ad debitũ pœnæ, & hoc p̃ sanguinis pretium, quo redẽpti sumus à pœna. Omnes .n. quasi oues errauimus, vnusquisq; in viã suam declinauit, & Dñs posuit in eo iniquitates omniũ nostrum. Vnde vulneratus est propter iniqtates nostras, attrit⁹ est ꝓpter scelera nostra disciplina pacis nostræ super eũ, & liuore eius sanati sum⁹. Verè lãguores nostros ipse tulit, &c Es. 53. Quia ergo iustus iniustè punitus est, iniusti iustè sunt liberati. Assumpsit enim in se pœnam pro omnib. vt daret semp̃ gratiã vniuersis. Hic autẽ sacerdos eleuat calicẽ, vt illum populo ostẽdat, nec est superflua hæc eleuatio, vt dictũ est in fine partic. præcedẽtis. Et est notãdum, ꝙ quædam ecclesiæ duas habẽt pallas corporales, & ibi eleuatur calix coopertus cum altera earum. In quo ostẽditur, hoc sacramẽtum occultissimũ fore, & difficillimũ, ad intelligendũ, ꝙ tẽpore institutionis huius sacramẽti sanguinis Christi inuisibiliter erat, q̃ inter venas eius existebat. Aliæ verò ecclesiæ vnã tãtum habẽt pallã, & ibi eleuatur discoopertus absq; velamine. Primò, ad designandum ꝙ post institutionem huius sacramenti sanguis Christi factus fuit visibilis per ipsius effusionem ĩ cruce. vnde hic dicitur. Hic est sanguis meus, &c. In eo .n ꝙ calix ñ est coopertus cũ palla, super qua est hostia consecrata, designatur, ꝙ sanguis Christi à corpore effusus est, & separatus est. Secundò, quia hostia est super pallam corporalem, nec bono modo posset alibi poni. Tertiò, quia propter venti flatum, periculosum est coopertum cum palla leuare. Et nota, quid sacerdos actus Christi repræsentans, dum dicit, Accipiẽs calicẽ parum eleuat calicẽ, deinde benedicit. & vt sine periculo calicem benedicat illũ in altari deponit. Subsequẽter etiã dicit, accipite, parum tenet eleuatũ vsq; dũ in altũ eleuet, vt illũ populo ostendat. Sequitur. Hoc quotiescunq; feceritis, &c. Hæc clausula q̃a cõsecrationem

tionem tam corporis quã sanguinis,respicit,post depositũ cali
cẽ,debet dici.Sanè in perceptione corporis Christi & sanguinis
magna est nobis adhibẽda discretio.Cauendum est enim,ne si
nimiũ differatur mortis periculum incurratur,Domino prote-
stãte,nisi mãducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius
sanguinẽ,nõ habebitis vitã in vobis.Si verò quis indignè sus-
cepit,secundum Apost.iudiciũ.s.dãnationis sibi mãducat & bi-
bit,de cõsec.d.2.qui scelerate.& ca.seq.ideóq; secundũ eũdem *Ioan. 6.*
Apost.probet seipsum homo,& sic de pane illo edat, & de cali- *1.Cor. 2.*
ce bibat,Dicet ergo quisquã cõmunicãdũ esse quotidie. Alius
verò dicet ecõtra.Faciat igitur vnusquisq;,quod piè crediderit
faciẽdum:nõ enim ligauerunt adinuicẽ,nec alter alteri se pro-
posuit Zachæus.s.& ille Cẽturio cũ alter eorũ gaudẽs Christũ *1.Cor. 2.*
in domo sua suscepit:& alter dixit.Dñe nõ sum dignus, vt in-
tres sub tectũ meũ:& hoc est quod Aug.ait.xij.de illa. de cõse.
d.2.quotidie. Alij quotidie communicant corpori & sanguini
Dñi:alij certis dieb.accipiũt quod liberã habet obseruantiam, *Luc. 19.*
31 de hoc sub ti.de osculo pacis dicetur.Et†no.q̃ licet Christus se *Mat. 8.*
mel credẽtes sua morte redemerit:ecclesia tamẽ hoc sacramen
tũ quotidie necessariò repetit,ob tres precipuè causas. Primò.
quia in vinea laborantes,eo quotidie reficiũtur.Secũdò, vt neo
phyti per illud incorporẽtur Christo.Tertiò, vt memoria pas-
sionis Christi quotidie mẽtib.fideliũ,ad imitãdũ infigatur,quo
tidie enim egemus,ideoq; panis quotidianus vocatur. Quoti-
dianum ergo sacrificiũ,vt probat Paschasius Papa.de cõs. d. ij.
cùm iteratur,est cõmemoratio,nõ iteratio passionis. Et ideò se
quitur,*In mei memoriam facietis.* i. in hoc sacramẽto vobis
quotidie mortis & passionis Christi memoria renouabitur, de
cõs.d.2.corpus,&c.iteratur.Vnde 1.ad Cor.10.Quotiescunque
manducaueritis panẽ hunc,& calicẽ biberitis,mortem Domini
annuntiabitis,donec veniat,propter quod ipse dicebat Aposto
lis,Hoc facite,in meam commemorationẽ.Hanc vltimam no
bis memoriã Dominus reliquit,prout dictum est super verbo,
Postquã cœnatũ est.Et nota,quod habemus triplex memoriale
32 dominicæ passionis,†Primum,quantum ad visum in imagini-
bus & picturis.&propterea crucifixi imago depingitur in libro
& in ecclesiis.Secundũ,quãtum ad auditũ, scilicet passio Chri-
sti prædicata.Tertium quantum ad gustum,scilicet sacramen-
tum altaris,in quo Christi passio patenter exprimitur, & prop-
ter hoc præmisit,& memoriam ve. Et sequitur,vnde & memo-
res.Qui autẽ calicẽ discoopertũ eleuant,illum in hoc loco cũ
palla corporali cooperiunt,innuentes quòd sepulto Domino
aduoluto lapide,clausum est ostium monumẽti,vt.d..Mar.6.c.

SVMMA.

1 *Canonis pars octaua. Et eius interpretatio. Et nu. 4.9.10.*
2 *Deus, propter nos, proprio filio non perpercit.*
3 *Sacerdos quare brachia extendat in octaua parte canonis.*
5 *Digiti consecrati, à sacerdote constringuntur, in viij. parte canonis, tribus de causis.*
6 *Cruces quinque super hostia, quid significent.*
7 *Signa cur fiant super Eucharistia.*
8 *Hostiam puram, &c. illa pars canonis, quàm variè exponatur.*
11 *Offerre* Deo *quid, & qualiter debeamus. Et in quo peccarit Cain,* Deo *offerendo.*
12 *Abrahæ sacrificium, gratum* Deo. *Item; Melchisedech.* 13.

De octaua parte canonis. CAP. XLIII.

VNde & memores, &c. Octaua. † pars, quã *Domin⁹* ipse & 1
præceperat in c. Simili modo, & hoc in sui memoriam faciemus. Idcirco in hac parte tria sibi cõmemoranda proponit ecclesia, scilicet tam beatã passionẽ, necnon & ab inferis resurrectionem, sed in cœlos gloriosam ascensionem, quorum primum, id est, passio excitat charitatẽ, secundum, id est, resurrectio, corroborat fidem, tertium, id est, ascẽsio, lætificat spẽ.
1. Cor. 15. Quid † enim in nobis magis charitatẽ accendit, quàm quòd 2
Psal. 67. proprio filio suo non pepercit Deus? Rom. 8. Quid magis in
Ioan. 12. nobis fidem confirmat, quàm quòd Christus resurrexit à mortuis? Sicut .n. in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Quid magis in nobis amplificat spẽ, quàm ꝙ Christus ascendens in altum capti. dux. ca. de ho. vt vbi ipse est, illic sit & minister eius. † Sacerdos igitur hoc repræsentãs 3
dicendo, tam beatæ passionis, manus in modum crucis extendit, vt habitu corporis, manuũ Christi extensionem in cruce
Lucæ. 22. repræsentet, quod tamen alij faciunt quando dicunt, Hanc igitur oblationem, repræsentãtes crucifixionem statim secuturam. Et quia Christus prolixius orans, factus est in agonia, ideò agoniam illam habitu oculorũ & faciei quodãmodo repræsentat. Dicens autẽ, nec non & ab inferis resurrectionẽ, illas ad se, vt prius reducens, eas parum erigit, vnde in cantico
Abac. 3. Abacuc, altitudo man⁹ suas leuauit, & hoc in signũ, ꝙ Christ⁹
Act 1. inuictus leo surrexit à mortuis. Itẽ dicẽs, sed & in cœlos gloriosæ ascensionis, eas erigit æqualiter vsq; ad humeros, in signũ, quòd Christus eleuatis manibus ferebatur ĩ cœlũ, & sedet ad
Mar. vl. dexterã Dei patris. † Quod igit᷑ dicitur, vnde & memores &c. 4
sic est intelligẽdũ. q. d. nos esse sacerdotes profitemur & plebẽ tuã memorẽ esse testamur Christi filij tui, &c. sacerdotes qdẽ memores & instructi esse debẽt, quia ipsi Missam celebrant & sacri

sacrificium Christi exẽplo offerunt. Plebs etiam sancta memor esse debet, quia Christus non solum pro sacerdotib. verum etiã
5 pro plebe passus est quæ sancta dicitur, quia fide & baptismo percepto sanctificata est. Itẽ † ex nunc stringuntur digiti. s. pollices & indices, nec disiunguntur, nisi quando oportet hostiam tangi vel signa fieri, quod fit primò ob reuerentiã sacramenti, ne videlicet aliquid tangant, post tactũ corporis Christi. Secundò, videlicet, in signum, quod in hoc sacramento secundus accedit, primo. i. filius patri obedit, & ideò subiicitur, Vnde & memores tam beatæ passionis, resurrectionis, & ascẽsionis, &c. Tertiò, digiti qui corpus Christi tetigerunt, iunguntur ad ostendẽdum, ꝙ fideles illud fide & deuotione tangẽtes debent esse charitate coniuncti, & sicut digiti in tangẽdo, & signando ab inuicẽ ad oram diuiduntur, sic & fidelium operationes in hac vita, cùm expedit separantur, quoniã quandoque ꝑ contẽplationem ad spiritualia eleuãtur, & quandoq; pro mundanis necessitatibus temporalia administrant. Quartò digitorum cõiunctio indicat ꝙ corporis & sanguinis Domini nostri sacramento, & mẽs & corpus sacerdotis inseparabiliter esse debẽt affixa. Quintò stringuntur, ne puluis seu particula hostiæ illis fortè adhærens cadat.
6 Quia verò ecclesia dixit se memorem † dominicæ passionis, ideò statim acerbiorẽ speciẽ ipsius passionis commemorat recolens, in quinque crucib. quinque plagas, sicut enim subsequens expositio declarabit, abhinc vsque dum corporale desuper calicẽ remouetur, dominicæ passionis ordo memoratur. Nam vbi dicit sacerdos hostiã purã, hostiã sanctã, hostiam immaculatã, panẽ sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuę, quinarium crucis signaculũ imprimit super oblatã & calicẽ, significãs quinque Christi plagas, videlicet duas manuum totidẽmque pedũ & vnã lateris, vel quinque cruces, significãt quod Christus quinque secula redemit. Tres autẽ cõmuniter facit sacerdos super oblatam & calicem, quoniã in trib. verbis vtrunque pariter intelligitur. Nunquã enim in crucis signaculo panis separatur à calice, nisi cum separatim nominantur in canone, & quãdo ostia collocatur à ministro in latere calicis, recta pars crucis solummodo super panem, transuersa verò vsque ad calicem debet protendi, quoniã recta pars crucis, corpus Christi sustinuit, transuersa verò brachia distendit. Duæ verò cruces, separatim factæ animam Christi separatã à corpore significant. Sed cùm iam plenè & perfectè sit consecratio celebrata, nam materia panis, & vini iam transit in substantiã carnis & sanguinis, nec vlterius potest deteriorari, vel meliorari, & sacerdos vlterius vtitur suis, non Christi sermonibus, de cõsec

dist. 2. panis est. Quęritur † quare super eucharistia adhuc bene 7
dictionis insignũ imprimitur, aut aliquod consecrationis verbũ profertur? Præterea quædam subiunguntur in canone inuẽta, ꝙ nõdum sit trãssubstãtiatio cõsummata. Super hoc dicunt quidã de cõse. d. 2. vtrũ. ꝙ scriptura nõ attẽdit hic huiusmodi angustias tẽporis, sed sacerdos cùm nõ possit simul multa proferre, agere ita loquitur & agit, ac si tempus staret, & essent adhuc facienda, quæ in principio sermonis nondũ erant facta: & verba & signa nõ ad tẽpus suæ prolationis, sed ad conceptionẽ loquentis sunt referenda. Inno. Papa 3. dixit, ꝙ in canone aliud verba significant: & illud signa prætendunt. Nãque verba principaliter spectant ad eucharistiã cõsecrandã: signa verò principaliter pertinent ad historiã recolẽdã: nã verbis vtimur ad consecrandũ panẽ, & vinum in corpus & sanguinẽ Iesu Christi: signis vtimur ad recolendũ ea, quæ per hebdomadã ante Pascha gesta sunt circa Christũ. Patet ergo, ꝙ quantũ ad ordinẽ eucharistiæ cõsecrandæ, c. illud: Qui pridiè quàm pateretur, &c. in fine canonis subiici debuisset, quia in eo consecratio cõsummatur, sed quoniã impedisset ordinem historię recolendæ, quia quod fuit gestum in medio, poneretur in fine. Prouidus canonis ordinator, vt ordinẽ seruaret historiæ, quasi quadam necessitate cõpulsus, capitulum illud: Qui pridie, &c. quasi cor canonis in medio collocauit, vt quę sequũtur intelligãtur pręcedere secundũ illam figurã, quæ sæpè fit, vt quæ narratione succedũt, intellectu pręcedãt, vel potius, vt tã literæ, quàm historiæ suus ordo seruetur. Dicatur itaque ꝙ pertinẽt signa ad historiã passionis recolendã, quia significant quinq; sensus, qui tunc re vera patiebantur in Christo, vel quinque eius plagas, vt dictũ est, sed verba nõ pertinẽt ad eucharistiã consecrandã imò pertinẽt ad eucharistiã cõsecratã, hoc modo nos serui, videlicet sacerdo
Mat. 23. tes, sed & plebs tua sancta. i. populus Christianus. Nam ꝙ populus agit voto, sacerdotes peragunt ministerio. Offerimus præclaræ maiestati tuæ. i. præ cæteris claræ. Nam si iusti fulgebũt sicut sol, in regno patris eorũ, quantò clarius maiestas diuina præfulget? De tuis donis. i. de frugib. segetum, & hoc quantum ad panem, qui est consecratus in carne. Ac datis. i. de frugibus arborum, & hoc quantum ad vinum, quod est consecratum in sanguinem. De † His inquam & illis offerimus hostiam purã, 7
hostiam sanctam, hostiam immaculatam. i. eucharistiam immunẽ ab omni culpa originali, veniali, & criminali. Vnde dicatur hostia, dictũ est in 6. part. super verbo, Qui pridiè. Vel purã quãtum ad cognitionẽ, quasi puro corde sanctam, quantum ad locutionẽ, immaculatã, quantum ad operationem, quia pecca-
tum

tũ nõ fecit,nec dolus inuẽtus eſt in ore eius,ſupple hoc eſt,pa- 1. Pet. 2.
nem ſanctorum.i.ſanctificantẽ,ſupple,datorẽ vitæ æternæ,quã
tum ad ſtolam carnis,& calicẽ ſalutis perpetuæ, quantũ ad ſto
lam aĩæ,ſecundũ illud,Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcẽ Ioan. 6.
di.Si quis manducauerit ex hoc pane,viuet in æternũ. Poſſunt
9 †etiam ſecundo modo hæc verba exponi , vt videlicet Chriſt⁹
dicatur hoſtia pura quia cõceptus eſt ſine peccato, dicatur pa
nis vitæ æternæ,quia eſt refectio Angelorũ, & calix ſalutis per
petuæ,quia refectio eſt hominũ.Vel tertio modo,hoſtiã purã,
qa Chriſtus oblatus eſt,vt nos liberaret de fęditate originalis
peccati.Sãctã,quia vulneratus eſt , vt ſuperfluerẽt ſacramenta
quibus eccleſia ſanctificatur.Immaculatã,quia mortuus eſt,vt
nos liberaret de morte æterna.Panẽ vitæ æternæ,qa eſt noſtrũ
viaticum,quaſi via.Et calicẽ ſalutis perpetuæ, quia eſt refectio
angelorũ inebriãs in patria.Vel ſic quarto modo,de tuis donis
ac datis.Dona ſunt,in re æterna,data,in opera tẽporalia.Offeri
mus hoſtiam puram,ſ.corporis,hoſtiã ſanctam, ſ.ſanguinẽ,ho
ſtiam immaculatam,quo ad vtrunq;.Vel puram,i.ab aliis ſepa-
ratam,ſanctam,i.ſanctificatam,immaculatam,i.àmaculis emũ
datam,hoſtiam de corde puro,cõſcientia bona,& fide nõ ficta.
Sequitur,Supra quæ,&c.Cùm autẽ orauerit,pro hoſtia trãſſub 1. Tim. 1.
ſtantianda,eámque iam tranſſubſtantiatam patri obtulerit,nũc
orat ꝓ ipſius acceptatione,vt ea ad inſtar antiquorũ ſacrificio-
rum acceptet propitio(ſupple)nobis,ac ſereno vultu,id eſt,re-
ſpectu placabili digneris reſpicere, non ꝙ vultus eius mutetur
aliquando:ſed tunc Deus vultum ſuum ſuper nos illuminat,&
ſerenat,cùm miſericordiam ſuam ſuper nos exhibet, & decla-
rat ſecundum illud Pſal. Illuminet vultum ſuum ſuper nos , & Pſal. 60
miſereatur noſtri.Item per hoc,quod dicit, digneris reſpicere,
notatur quòd ſacerdos noſter vultum habet verſum ad propi-
tiatorium,de quo in proœ.huius partis dictum eſt , & tunc aſ-
pergit intus tabernaculum,dum per miſericordiam Dei, quæ-
rit eius propitiationem,vt habeat Deus illa munera accepta,ſi-
cut habuit munera Abel iuſti. Vnde ſequitur,Sicuti accepta Ge. 4.
10 †habere dignatus es munera Abel,&c. Hoc autem aduerbiũ
ſicuti ſimilitudinẽ innuit,nõ exprimit q̃titatẽ.Multò quippè ac
ceptius eſt hoc ſacrificiũ Deo q̃ꝙ obtulit Abel,ꝙ obtulit Abra
ham,ꝙ obtulit Melchiſedech,valet.n.amplius res, q̃ vmbra,ve Ge. 22.
ritas,quã figura.Ipſam ergo ſimilitudinẽ magis,q̃ quãtitatẽ de Ge. 14.
11 bemus attendere.Offerendo †igitur,ſimiles ſumus Abel rectè
quidẽ offerẽtes,rectè nihilominus diuidamus,quod quia Cain
n.õ egit,peccauit,ſua nanq; rectè,cui debebat,obtulit Deo,ſed
retinens ſibi ſeipſum,& cor ſuũ ſubtrahens Deo malè diuiſit,

Abel aũt acceptũ Deo intus in corde obtulit holocaustũ, quia
nõ se sibi retinuit, sed Deo totũ se subdidit & impẽdit. Et ideo
legitur in Gene. Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius. Ad
Ge. 4. Cain vero & ad munera eius nõ respexit. xiiij. q. v. scriptũ. Prius
respexit ad Abel, & postea ad munera eius, quia nõ offerẽtes à
muneribus, sed munera ab offerente placuerunt. †Similiter & 12
Abrahã egregius fide, totũ prius se offerebat altissimo, & pro-
pterea cùm sua duceret offerẽda, placidas ei hostias offerebat
ꝙ vt nos scientes imitaremur, paternos ab illo Deus exegit affe
Ge. 14. ctus. Tolle (inquit) filium tuũ vnigenitum, quẽ diligis Isaac, &
offer eum in holocaustum super vnum montium, quẽ mõstra-
Ge. 14. uero tibi. Statimque promptum & obedientẽ inuenit, imò nobis
ostendit. Melchisedech †quoq;, nisi se prius acceptũ Deo sacri- 13
ficium obtulisset, futurorum causas minimè præuidisset, quarũ
intuitum mysticum panis & vini primus obtulit sacrificium,
erat n. sacerdos Dei altissimi. Nominantur igitur isti tres patres
vet. test. quia illi eorum sacramenta, specialius cæteris, hoc sa-
cramentum præsignauerant. Quid enim per manus Abel offe
rentis de primogenitis gregis, nisi Christus primogenitus, in
multis fratribus, exprimitur, qui malitiosè occisus est à populo
Rom. 8. Iudæorum, sicut ille inuidiosè à fratre suo? Nam secũdũ Apost.
Apoc. 5. Ipse est agnus Dei, qui occisus est ab origine mundi. Quid per
Rom. 8. sacrificium Abrahæ dilectum & vnicum filium offerentis, nisi
Mat. 17. Christi passio designatur? de quo dicit Apost. Proprio filio suo
Psa. 109. non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Hic
est (inquit) filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Oblatio
quoq; Melchisedech tam propriè nouum sacrificium præsigna
uit; vt inde prædictum sit, Tu es sacerdos in æternum secundũ
ordinem Melchisedech: qui secũdum Apost. assimilatus per om
nia filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Abel, dicitur puer,
non tam à pueritia, quàm à puritate, secũdum illud, Ecce puer
meus dilectus, quẽ elegi, posui super eum spiritũ meum. Abra-
ham dicitur Patriarcha, non ita Israeliticæ plebis, quàm populi
Christiani, illius per carnẽ, huius per fidẽ, secundum illud, Non
vltra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abrahã,
quia patrem multarum gentium constitui te. Melchisedech in
terpretatus est, Rex iustitiæ, deinde Rex Salem, i. pacis, propter
Ge. 17. illud quod legitur, Orietur in diebus eius iustitia & abundan-
Psal. 17. tia pacis, donec auferatur luna, sanctum sacrificium, immacula
tam hostiam, hoc addidit in canone, Leo Papa j.

SVMMA.

1 *Christus quomodo sanguinem suum adspergit.*
2 *Sacerdos cur se inclinet, dicturus supplices, &c.*

Cruces

3 *Cruces tres factæ à sacerdote, super oblatam quid significent.*
4 *Sacerdos, cur se inclinet, cācellatis manibus, ante pect⁹, in 9. par. cā.*
5 *Diaconus cur manus, in nona parte canonis lauet.*
6 *Sacramenti dignitas & excellentia.*
7 *Canonis interpretatio, in octaua parte, & nu. 9.*
8 *Angelus adstat sacerdoti celebranti.*

De nona parte canonis. CAP. XLIIII.

SVpplices te rogamus, &c. Nona pars Pontifex, vt lex iubebat, & in proœ. huius partis dictum est, aspergebat tabulam & aram, & exterius sacrū sanguine pacifico, & Christus to-
1 ties † aspergit patrem sanguine, quoties eum placat per carnem assumptam, aram aspergit, quandiu numerum restaurat Angelorum. Exterius sacrum aspergit, dum homines sanctificat, & patri qui in terris sunt, reconciliat. Sacerdos eosdem aspergit, quia hoc sacrificium placat Deum, & veniā impetrat, & sic etiā *Heb. 1.* super hos aspergit, nam qui nos emundat, augmentat numerū ciuium supernorum. Aspergit etiam intus tabernaculū, prout in præcedenti particula dictum est. Dum autem hic nominat sublime altare, cōmemorat sancta sanctorum. Sanè hymno dicto post cœnam, exiuit Iesus in montem oliueti trans torrentē *Ioā. 18.* Cedron, & processus pusillum cecidit in faciem suam, orans, & *Mat. 6.* dixit, Pater, si fieri potest transfer calicē hunc à me. Sed & secū- *Luc. 22.* dò & tertiò abiit & orauit eundem sermonē dicēs, & factus in *Mat. 26.* agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttę sanguinis decurrentis in terram, Tunc venit ad discipulos suos dicēs, Surgite, eamus, ecce appropinquat qui me tradet. Traditor autē dedit eis signum dicens quem osculatus fuero ipse est. Ie-
2 sus † procidit orans & dicens Pater si fieri. &c. ideò sacerdos se inclinās orat & dicit, Supplices te rogamus, &c. vel sacerdotis inclinatio significat emissionē spiritus Christi prout dictū est in proœmio canonis. De inclinationibus dictum est sub tit. de cōfessione. Itē dicens vt quotquot ex hac altaris &c. osculatur semel altare per quod repræsentatur osculū proditoris postquā dn̄s ab oratione surrexit. Quidam ter osculantur agentes gratias Trinitati quæ per passionem Dn̄i genus reconciliauit humanum. Alij bis ad notandum geminam in Christo naturā seu ipsum in anima & corpore passum. Quia verò in agonia proli- *Luc. 22.*
3 xius orabat tertio dicens eundem sermonem, ideò † sacerdos facit tres cruces. Primam super oblatam dicēdo sacrosanctum filij tui corpus, & secundam super calicē dicendo & sanguinē, tertiā signando seipsum in facie dum dicit, Omni benedictione cœlesti fortè propter sudorē corporis crucem imprimens su-

per corpus:& pp. guttas sanguinis crucē imprimens super sanguinē,& quia procidit in faciē suā orās,ideò imprimit sibi crucē in facie. Vel potius crux, quæ fit supra corpus designat vincula,quibus est ligatū corpus,illa quæ fit super sanguinē designat flagella,quibus allisus est,& sanguis eductus.De vinculis legitur,Ministri Iudæorū cōprehēderunt & ligauerunt, vinciē-
Mar.12. tes,duxerunt & tradiderunt Pontio Pilato.De flagellis legitur,
Ioan.19. Apprehendit Pilatus Iesum,& flagellauit,cuius liuore sanati su-
Mat.26. mus .Per tertiam verò crucē,quæ fit in facie , recolitur illud,ꝙ expuebant in faciē eius,& palmas in faciē eius dabant,& velantes faciē eius dicebāt,prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit.Tertiò,crux quæ fit supra corpus,martyrium Christi, quæ fit supra sanguinē,martyrium sanctorum designat.Quartò,primæ duæ cruces significāt,ꝙ Christus pro duobus populis passus est.Tertia,quæ fit in facie,ꝙ in corpore suo passus est. Alij verò nō faciunt præmissas duas cruces. Cōsiderari † etiam 4
oportet ꝙ sacerdos dicendo supplices,&c. stat inclinatus cancellatis manibus ante pectus,ad designandum, ꝙ orationis humilitas per inclinationē designata,tunc demum & non aliàs exaudiri digna est,si ex fide procedat pectoris,i.mentis.Fide,dico per dilectionem operātē,quę operatio per manus intelligitur. Quia verò quædam sunt opera vitæ actiuæ,quædam verò vitæ contēplatiuæ,sed opera vitæ actiuæ quodāmodo cancellatim ad opera contēplatiuæ vitæ,sicut sinistra ad dexteram,cōparantur,eò ꝙ opera actiuæ sicut supposita seu inferiora ad opera cōtemplatiuæ disponunt,& opera contemplatiuæ sicut superposita & altiora illa perficiunt & confirmant,& ideò in ipsa manuū cancellatione dextra superponitur sinistræ.Rursus orat cancellatis manibus ante pectus,quasi ipso facto dicat , Obsecro te per crucem & passionem tuam,vt iubeas hæc præferri,&c.Cancellatio enim manuum passionē,Christi figurat , & dextera per quam resurrectio,læuæ,per quam passio designatur superponitur,vt per hoc Christi resurrectio à mortuis insinuetur.Verùm in nōnullis ecclesiis † diaconus infra actionem lauat manus,si- 5
gnificans primò,quod Pilatus se lauit,cùm se mundum à Christi sanguine proclamauit.Vel secūdò,quòd nostra sordida opera Christi passione mundantur. Tertiò, quod nullus nisi mundus ad percipienda fidei sacramenta procedat. Sequitur.Iube hæc perferri,&c.tātæ sunt profunditatis hæc verba,vt intellectus humanus vix ea sufficiat penetrare.Vñ B. Greg.de conse. di.ij.quid sit sanguis.& in fine † dialogi,tāti sacramenti dignus 6
interpres de illis tanq̄ de re ineffabili penè,ineffabiliter loquēs, quis inquit fidelium habere dubiū possit in ipsa immolationis

hora

hora ad ſacerdotis vocem cœlos aperiri,in illo Ieſu Chriſti my
ſterio angelorum choros adeſſe,ſummis ima ſociari,terrena cę
leſtib.iungi,vnumq; ex inuiſibilib.atq; viſibilib.fieri? idē etiam
alibi dicit,Vno eodémque tēpore ac momento in cœlum.i.cœ-
leſtem naturam rapitur,miniſterio angelorum, conſociandum
corporis Chriſti,ſcilicet myſtico, & ante oculos ſacerdotis in
7 altari videtur.†Saluo tamen occulto cœleſtis oraculi ſacramē-
to,poſſent hæc verba licet ſimplicius tamen ſecurius ſic expo-
ni,Iube.i.fac hæc.ſ.vota fidelium.i.ſupplicationes & preces,per Heb.1.
ferri.i.præſentari,per manus ſancti angeli tui.i.per miniſterium
angelorum,qui ſunt adminiſtratorij ſpiritus,& vota noſtra co-
ram Deo offerunt,iuxta illud, quod ait Raphael angelus ad
Thobiā,Tho.12.Quādo orabas cum lachrymis,obtuli oratio-
8 nem tuam Domino.Ex hoc†ergo euidēter apparet, quod an- Apoc.8.
gelus ſacris myſteriis adeſſe credendus eſt : non vt conſecret,
quia hoc non poteſt,ſed vt orationes ſacerdotis & populi Deo
repræſentet,ſecundū illud Apoc.Aſcendit fumus aromatum in
cōſpectu domini de manu angeli,quæ ſunt orationes ſanctorū.
In ſublime altare tuum,ſupple, hoc eſt in conſpectu diuinę ma
ieſtatis tuæ,id eſt,in contemplatione maieſtatis, & curiæ tuæ Dan.13.
cœleſtis,nam ipſe Deus,dicitur altare ſublime.Exod.20. Non
aſcendas ad altare meum per gradus.i. in trinitate non facies
gradus.Porrò ſicut B.Auguſtinus determinat nō dicitur ange-
lus offerre orationes Deo,quaſi tunc primò Deus nouerit quid
velimus,quia Deus omnia nouit antè quàm fiant, ſed quia ne-
ceſſe habet rationalis creatura temporales cauſas ad æternita
tē referre,ſiue petendo,quid erga ſe fiat,ſiue conſulendo quid
faciat,aut quid Deo iubente implendum eſſe cognouerit, hoc
nobis,vel euidenter,vel latēter reportet. Poſſunt etiam ſecūdo Exod.12
modo præmiſſa verba ſic exponi. †Omnipotens Deus, iube
9 hæc ſcilicet panem & vinum perferri,id eſt, trāſmutari,in ſubli
me altare tuum, id eſt, in corpus & ſanguinem filij tui,ſuper
choros angelorum exaltari,quia corpus Domini dictum eſt al
tare,iuxta illud,Altare de terra facietis mihi,per manus angeli
tui,id eſt,per miniſterium ſacerdotis.Non enim ſecundum Au
guſtinum depoſcit ob aliud illic deferenda,niſi vt intelligatur,
quod illa fiant, id eſt, tranſſubſtantientur in eo ſacerdotio,id
eſt, in eius myſterio, virtute ſpiritus ſancti. Sed cùm iam
tranſſubſtantiatæ ſint, exponi poſſent tertio modo ſic Iube
hæc,id eſt,corpus Chriſti myſticum, ſcilicet Eccleſiam Chriſti
militantem perferri, id eſt, aſſociari, in ſublime altare tuum, Leu.6.
id eſt, in Eccleſiam triumphantem, quæ dicitur altare:ſecun
dum illud.Leuiticum Ignis in altari meo ſemper ardebit,id eſt,

feruor charitatis in ecclesia triumphabit,& hoc per manus an geli tui.i.per operationē & virtutē Christi filij tui qui est magni cōsilij angelus.Esa.9.Ipse enim corpus suū mysticū Deo patri coniūgit,& ecclesiæ triūphanti. Quarto modo,hic angelus magni cōsilij Cōsiliarius ille,cuius cōsilio pater mūdū creauit, & recreauit sublime altare in cōspectu Dei est Christus crucifix⁹, sedēs in dextra patris.Igitur angelus fert hæc sacramēta in sublime altare in cōspectu Dei, dū cicatrices ostēdēs, interpellat
Hiere. 3. apud patrē pro nobis hæc sacramenta conficientib. Quæ verò sunt illa,quæ petit in sublime altare præferri, determinat Dominus dicens,vt quotquot,&c.per hoc enim demōstratur,corpus Christi mysticum quod Christus quotidie ad se trahit per mēbra,vnde Hier. patrē vocabis me,&post me ingredi nō cessabis.

SVMMA.

1 *Canonis decima pars. Et interpretatio. & nu. 4.*
2 *Ecclesia orat in missa pro defunctis.*
3 *Dormientes hoc est mortui, resurgent.*
5 *Quiescentes in Christo, qui dicantur.*
6 *Paradisus, locus refrigerij.*

De decima parte canonis. CAP. XLV.

MEmēto etiā Domine,&c.†Decima pars.Hæc coniunctio 1
etiā cōtinuat,sequētia proximè præcedentib. vel dici potest ꝙ superfluit.Nā in antiquis codicib. præcedebat immediatè quædam oratio, incipiens,Memēto mei quæso domine.&c.in qua sacerdos pro se orabat vt dignè posset offerre,vnde tūc rectè sequebatur.Memēto etiā domine famul. &c. Sed quia in multis modernis codicib. oratio illa nō inuenitur,ideò secūdū illos istud etiam superfluit,vel quod melius est, respicit aliud Memēto,quod præcedit,in quo rogauit pro viuis,hic
autē orat pro defunctis.Orat †ergo pia mater ecclesia, non so 2
lū pro viuis,verū etiā pro defunctis,& eos deo patri sacræ oblationis intercessione cōmendat,certissimè credēs,ꝙ sanguis ille pretiosus,qui pro multis effusus est in remissionē peccatorum, nō solū ad salutē viuentiū,verū etiā ad absolutionē valeat defunctorū Ideoq; Gabilon.cōciliū, de cōsec.d. 1. visum.statuit, vt in omnibus missarū solēniis loco cōpetenti,videlicet in hoc loco secretæ,vel in diebus non solennibus,in dominica enim die ob resurrectionē dominicā animæ requiem creduntur habere,ecclesia pro defunctis Dominum deprecetur; iuxta illud Aug. Non sunt prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorum,quas faciēdas pro omnib: in Christiana catholica societate laudamus. Et quia quādoq; desunt defunctis parētes, filij, cognati,amici,qui supplicationes ꝓ eis effundāt, vna &pia

mater.i.tota ecclesia omnes defunctos sub generali cõmemoratione suscipit tacitis illorũ nominib. & eis exhibet communionem. *Innoc.* quoq; *Papa* statuit, eadẽ dist. de nominibus vt ante consecrationem hostiæ non recitẽtur communia defunctorum. possent enim populo recitari, sed Deo, quem nihil latet necesse non est, qui cũ signo fidei nos præcesserũt. s. ad dominum.xij.q.ij.quã prępostẽrũ.in fi.non ꝙ ibi sit fides aut spes, vbi spes est, & res: nam fides euacuatur, charitas nunquã excidit sed signũ fidei pro charactere fidei Christianitatis recipitur de pœn.d.2.charitas qui fideles ab infidelib.discernũtur, secundũ illud: Audiui numerum signatorũ cẽtum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorũ Israel, & dormiũt in somno pacis secundum illud, in pace in idipsum dormiã, & requiescã. Frequenter enim sacra scriptura defunctos dormientes appel- *Apoc.* 4.

3 lat, pro eo quia sicut † dormiẽtes euigilãt, ita mortui resurgẽt, *Psal.* 4.

propter quod dicit Apost. Nolo vos ignorare de dormiẽtib. vt non contristemini, sicut & cæteri, qui spẽ non habẽt. Et Dominus inquit in euãgelio, Lazarus amicus noster dormit. Ipsis domine & omnib. in Christo quiescentib. in hoc loco sacerdos, quorũ maluerit defunctorum debet agere memoriã specialem. 1. *Thes.* 4. Finita est enim memoria mortis domini: & ideò sequitur, Mors nostra Christus præcessit, & nos eius vestigia sequimur. *In Chri* *Ioan.* 2.

4 sto quiescẽtib. † Sed nonne, qui decesserunt cũ fide & dormiũt in somno pacis, de quib. præmissum est, quiescũt in Christo, & sic videtur hoc superfluere? Sed quia sacerdos post verba illa, in somno pacis, fecerat specialẽ memoriã pro aliquib. ideò subiicit, pro ipsis Dominus, & mox non incõpetẽter supponit clausulã generalẽ, & omnib. in Christo quiescentib. de quib. præmiserat.

5 Hic † autẽ vocãtur quiescentib. in Christo qui in charitate mortui sunt habẽtes tamen aliqua purgabilia, eò ꝙ non plenè satisfecerũt pro peccatis cõfessis propter quod ad locũ purgatorij descenderũt, vbi existẽtes suffragio indigẽt ecclesiæ militãtis, tãquã nondũ habentes in re pacem, & refrigeriũ gloriæ, licet habeãt incerta & infallibili spe locũ refrigerij. in quo non est ardor pœnarũ, lucis in quo non est obscuritas tenebrarum, & pacis, in quo nõ est cõflictus pugnarũ. Nam absterget Deus omnem lachrymã ab oculis eorũ, & iam non erit amplius neq; luctus, neq; clamor, sed necvllus dolor, quoniam priora transierunt, sed delectabuntur in multitudine pacis, cum placebũt

6 coram Domino in regione viuentium. † Paradisus dicitur ergo locus refrigerij, propter ardorẽ ignis purgatorij, per quẽ animę transeunt, iuxta illud *Psal.* Trãsiuimus per ignẽ, & aquã, &c. Locus lucis cõtra tenebras inferni, de quib. Mat. 23 Mittite eũ

Esa. 66. in tenebras exteriores.Locus pacis propter mẽtis trãquillitatẽ, quę est ibi, cõtra vermẽ cõscientiæ eorũ, qui salui nõ erũt. Vnde Esa. Vermis eorum non morietur, nec ignis eorũ extinguetur.

SVMMA.

1 *Sacerdos quare percutiat pectus suum in vndecima canonis parte. & nu. 2. 3.*
4 *Peccatum negare in nobis, non possumus.*
5 *Misericordiæ & miserationes Domini magnæ, & multæ.*
6 *Præmium gloriæ æternæ an vnum idemque sit omnium.*
7 *Ioannes cur denuò repetatur in vndecima parte canonis, atque præmittatur Matthiæ & Barnabæ Apostolis.*
8 *Canonis octauæ partis interpretatio, & summa, & nu. 9. 10. 12. 14. 16. 17. 18 21. 22.*
11 *Calix cooperitur, hostia non. Et quid ita.*
13 *Christus crucifixus sexta feria.*
15 *Sacerdos faciens cruces, manus super mensa altaris extendit, & qua id significatione.*
19 *Sacrificium septem vicibus signatur in canone, & qua idipsum admonitione.*
20 *Sensus quinque exercentur, in Eucharistiæ sacramento.*
23 *Christi passione quatuor impetramus. Et quot digitos sacerdos calici leuando adhibeat. Quidque illud notet.*
24 *Diaconus cur osculetur humerũ sacerdotis, in vltima parte canonis.*

De vndecima parte canonis. CAP XLVI.

NObis quoq;, &c. *Vndecima pars*, hęc autem oratio protenditur vsq;, Per omnia secula seculorũ. Et hęc verba † profe- 1
rendo sacerdos, paululum expressa voce percusso pectore silentium interrumpit, repræsentãs cõtritionẽ & cõfessionem latronis in illo passionis dominicę articulo increpantis alterum & dicentes; Nos digna factis recipimus, hic autẽ nihil mali gessit, & dicebat ad Iesum Luc. 23. domine, memento mei, dum veneris in regnũ tuum propter quod dixit illi Iesus? Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Rursus † per exaltationem vo- 2
cis, & percussionem pectoris exprimitur illud, ꝙ Centurio, & qui cum illo erant, visis his, quæ fiebant timuerunt valdè dicẽ-
Mat. 27. tes: Verè filius Dei erat iste, & omnis turba quæ simul aderant, ad spectaculum illud, percutientes pectora sua reuertebantur. Noti verò eius & mulieres, quæ Christum secutæ fuerant, à Galilæa, stabant à longè, hæc videntes, quos significant ministri. s. diaconus & subdiaconus retrò stantes, qui ad hanc vocem erecti in os sacerdotis vel episcopi intuentur. Prę́missa † autem pe- 3
ctoris vnica tunsio, significat ꝙ secundum Apost. ad Rom. vij. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, & fit cũ tribus

digitis

digitis.s.sine pollice, & īdice, vt trinitas in vnitate notet. Pecto
ris quoq; tunsio, quandoq; pœnitētiā designat, prout sub tit. đ
4 cōfessione dictū est. † Peccatorib⁹, ideò dicit. Quia si dixerim⁹ *Ioan. 1.*
ꝙ pecca ū nō habem⁹ nosmetipsos seducimus, & veritas in no
bis nō est, de pœ dist. ij. si. n. inquit. Licet enim omni tempore
debeam⁹ ex corde nos recognoscere peccatores. vj. di. testamē
tum. præcipuè tñ cum pro remissione peccatorū sacrosanctum
mysteriū celebramus. De multitudine miserationū tuarū spe
5 rātibus iuxta quod Psal. inquit, Secundū † multitudinē misera *Psal. 50.*
tionū tuarū dele iniquitatē meā. Et nota, ꝙ vna tantū est Dei
misericordia, nō aliud ꝗdē, quā ipse misericors, sed multi sunt
eius affectus, ꝗ miserationes dicūtur, vnde, Reminiscere mise
rationum tuarū Domine, & misericodiarū tuarū quæ à seculo *Psal. 24.*
sunt. Partē aliquā & societatē donare digneris, sed cū ipse De⁹
sit omnia in omnibus, salus, & præmiū, & gloria singulorū, iux
ta illud, Salus populi ego sum, quid est, quod dicitur aliquā so
cietatem, &c. tanquā non ōes sint eundē denarū accepturi? Sa
6 nè licet vnum & idē sit † præmiū singulorum, videlicet ipse
Deus, in cuius cognitione salus æterna consistit, secundum il-
lud quod ipse dicit in euangelio, Hæc est vita æterna, vt cogno *Ioan. 17.*
scant te verum Deum, & hunc quē misisti Iesum Christū, ta
men secundum differentiam meritorum alij plus, alij minus,
diuina visione fruuntur, nam & stella differt à stella in clarita-
te, propter quod ipse Dñs ait, In domo patris mei mansiones
multæ sunt. de pœ. di. iiij. in domo. sicut vnus Sol est, cuius lu-
mine participant vniuersi plus, alij minus secundum differen- *1. Cor. 15.*
7 tiam intuentium, Cum † Ioanne, Stephano, Matthia, Barnaba. *Ioan. 14.*
In hac secunda commemoratione sanctorum magna ex parte
supplētur, ꝗ de primitiuis sanctis deesse videbātur ī prima. Sed
quare Ioannes repetit, & Stephanus sociatus Ioanni, pmitti-
tur Mathiæ ac Barnabæ Apostolis? Super hoc dici pōt, quòd
Ioannes in prima cōmemoratione disponitur, & cum cæteris
numeratur propter dignitatē apostolatus. In hac autē comme
moratione repetitur & cū Stephano sociatur, propter priuile
gium cœlibatus: virgines. n. sunt & sequuntur agnum quocun
q; ierit, propterea cæteris præmittitur. Virginitas nanq; Ioan- *Apoc. 14.*
nis inde maximè cōmendatur, qa Christus ī cruce matrē vir-
ginē discipulo virgini cōmendauit, & ex illa hora accepit eam
discipulus in suā. Stephani verò virginitas ex eo maximè com
probatur, quia ipse deputatus est sub Apostolis, ad ministeriū
viduarum, & ī eo, quod fœminis est præpositus, testimoniū me *Ioan. 19.*
ruit syncerissimæ castitatis, posset autē nō euāgelista, sed ba *Act. 6.*
ptista Ioānes intelligi, nisi præmitteretur, cum tuis sanctis Apo
stolis

ſtolis ac martyribus: vnde cõuincitur ꝙ Apoſtoli tãtũ ac martyres ſubnotantur: quis & Ioãnes Baptiſta meritò poſſet inter martyres numerari. Enumerat ergo ſacerdos ſanctos quorũ ſocietatẽ petit: qa & ſacerdos legalis noĩa filiorũ Iſrael habebat ſcripta, vt ſuprà dictũ eſt. Et aduerte ꝙ hic octo viri, & ſeptem mulieres cõputantur: quia per hoc ſacrificiũ ſeptẽ chariſmata gratiarum, & octo beatitudines iunguntur in nobis. Sequitur;
pſa.101. †Non æſtimator meriti: quia nõ ſecundũ exigẽtiã meritorum 8
Luc.6. retribuit, ſed mitius puniẽdo, vel magis remunerãdo, q̃ quiſq̃ meruit. Vnde nõ ſecundũ peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundũ iniquitates noſtras retribuit nobis: & alibi: Mẽſurã bonã & cõfertã & coagitatã, & ſuperfluentẽ reddẽt in ſinũ veſtrũ. Per Chriſtũ Dñm noſtrũ. Hic nõ reſpõdetur, Amen. tũ quia angeli, qui ſemper aſſiſtunt, reſpõdẽt, prout in fine tertiæ particulæ dictum eſt, tũ quia hæc tacitè dicuntur, nec reſpõdẽtes audire poſſunt: tũ quia verba ſequentia per quẽ oĩa, &c. iſtis cõiunguntur, & ab eis depẽdẽt, ita ꝙ nihil interponi põt. Hoc autẽ loco benedicuntur vuæ, prout dicetur in vij. parte ſub v. feria cœnæ Dñi, vbi agitur de diurno officio. In canone Apoſtolorũ in bucardo lib. v. cap. offert. ita legitur. Offerri nõ liceat ad altare, ſ. ad benedicẽdum præter nouas ſpicas & vuas: & oleum, & fabas: & thymiama ad incenſum tẽpore, quo ſancta oblatio celebratur. Sequitur: †Per quem hæc oĩa, &c. ideò dicit oĩa: quia 9
per filium omnia creata ſunt. vnde Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: & vidit Deus cuncta, quæ
Gene. 1. fecerat, & erant valdè bona. Creas igitur, condendo naturam: ſanctificas conſecrando materiam, viuificas tranſſubſtãtiando creaturam, benedicis accumulando gratiam. Quod autem dicitur, hæc omnia, eſt ſimplex pronominis demonſtratio, ſicut tempus verbi confuſum. Nam præſens confuſum præſentis, nõ tenet vſum: & eſt ſenſus, hæc oĩa, ſcilicet panem & vinum, & aquam, ſemper bona creas ſecundum cauſas canonicas primordiales: & ſanctificas, ſecundum cauſas ſacramentales: viuificas, vt tranſeat in carnem & ſanguinem: & benedicis, vt conſeruẽt
Ioan. 1. vnitatẽ & charitatem. Rurſus in eo, quod dicit ſanctificas, notatur, ꝙ †quodcunq; ſanctificatur, per gratiam Chriſti ſanctifi 10
catur. De plenitudine eius omnes accepimus, vnde Ioan. 16. Pater ſanctifica eos in veritate, i. in filio. In eo, quod dicit viuificas notatur ꝙ quicquid viuificatur, per filium viuificatur. Ioan. 2. Ego ſum via, veritas, & vita. vij. di. qui contempta. In eo, quòd dicit benedicis, inſinuat, ꝙ benedictio cęleſtis datur nobis per fructum virginis benedictum, vel creas, vt ſint, ſanctificas tibi deputando, viuificas, animando, benedicis, vt vtilia ſint, præ-
ſtas

ſtas vt proſint. *Fiũt* autẽ tres cruces ſuper dictis verbis. ſanctifi cas, viuificas, benedicis. In quib⁹ Eccleſia primitiua repræſenta tur, quæ fidẽ trinitatis ſuſcepit. De hoc tamẽ aliter iã dicetur. Si quidẽ ſacerdos dicturus, Præſtas nobis, vel diacon⁹ remouet corporale de ſuper calicẽ, ad notãdũ ꝙ quãdo Chriſtus emiſit *Mat.* 27. ſpiritum, veliũ tẽpli ſciſſum eſt à ſummo vſq; deorſum, & aper *Luca.* 18. ta ſunt nobis ea, quæ prius obſcura erãt in lege, & clauſa, ſicut *Ioan.* 19. dicitur in Euãgelio, de qbuſdã, & erat abſconditũ verbũ iſtud ab eis, vbi enim ſumpto aceto conſummatũ eſt, reuelatũ eſt, & calice diſcooperto accipiẽs hoſtiam dicit, Et præſtas nobis. † Dubitari autem vidimus, quare calix, & non hoſtia cooperi tur. Ad quod quadruplex põt ratio aſſignari. Primò, propter pe riculũ, quia ſanguis facilius poſſet recipere immunditiã quàm hoſtia. Secundò, qa in calice & ſanguine magis ſignificatur paſ ſio Chriſti q̃ in hoſtia, vnde illud, pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte, & in cano. in forma ſanguinis ponitur actus ef fuſiõis, ibi, Qui pro vobis effundetur, &c. quia ergo ĩ calice & *Mat.* 26. in ſanguine magis ſignificatur Chriſtus mortuus, q̃ in corpo re, ideò ſicut & mortuus, pãnis, & lapidibus operitur, ita & ca lix pãno, & ſanguis calice, & corporali cooperitur. Tertiò ſan guis in calice cooperto repræſentat corpus Chriſti in ſepul chro clauſo & ſignato, hoſtia verò corpus Chriſti extra ſepul chrum. Quartò, ſanguis Chriſti calice cooperto repræſentat Chriſti corpus in ſyndone inuolutũ, hoſtia verò, non inuolu tum. Sequitur. per ipſum &c. Sic † abſq; alicuius verbi vel tẽ poris interpoſitione cõiungas præmiſſa verba. per Chriſtũ Do minũ noſtrũ. per quẽ omnia, &c. & facis punctũ ibi. Et præſtas nobis, plana eſt litera. Dic ergo per ipſum, id eſt, tanquã per me diatorem cũ coæquali, quia ipſe coequalis patri. In ipſo, tanquã in conſubſtãtiali, vel in ipſo, id eſt, in mẽbris eius, in patre ꝓ prẽ notatur authoritas, propter principium, in filio, æqualitas propter mediũ, in ſpiritu ſancto, communitas propter conſor
13 tium Sanè, vj. feria † crucifixus eſt Chriſt⁹, hora tertia linguis Iudæorũ quod narrat Marcus, hora ſexta manibus gẽtiliũm, *Mat.* 26. quod narrat Io. circa horam autem nonam inclinato capite tradidit ſpiritum. Ad recolendam igitur crucifixionem horã iij. factam ex linguis Iudæorũ clamantium ter Crucifige cru cifige eum, & rurſus Tolle tolle crucifige eum. Sacerdos facit tres cruces ſuper oblatam & calicem dum dicit Sanctificas vi uificas & benedicis. Ad recolendam verò crucifixionem quæ poſt interuallũ triũ horarum eſt facta manibus gentiliũ cũm milites crucifixerũt Ieſum, ſacerdos facit iterũ tres cruces cũ hoſtia ſuper calicem ſuper præmiſſis tribus, verbis ſcilicet per

ipsum:& cum ipso:& in ipso. †Postmodū autē ad designādū 14
diuisionē carnis & animæ domini morientis,facit duas cruces
cū ipsa oblata ī ore calicis dū dicit: Est tibi Deo patri omnipo
tenti in vnitate spiritus sancti.Cū enim in Christo tres sint vni
tæ substantiæ: videlicet diuinitas, corpus & anima,duæ tātum
s.corpus & anima fuerūt ī morte diuisæ,nā diuinitas à neutra
est diuisa & separata,& propterea nō tribus crucibus,sed duab.
mors Dñi designatur.† Cæterū sacerdos faciēdo cruces, ma 15
nus super mensam altaris extendit, quia & Christus super arā
crucis manus expandit,iuxta illud propheticū Esa.65.Expandi
man⁹ meas ad populū nō credentē mihi.Secūdò etiā præmissæ
tres cruces cū corpore sup nudū calicē † factæ significāt tres 16
cruciatus,quos Christ⁹ in nuda cruce sustinuit, videlicet,pas
sionē,propassionē,& compassionē,passionē,in corpore, propas
Tren.1. sionem in mente,cōpassionem in corde. De passione corporis
Mat.21. ait Dominus per Proph.O vos omnes, qui transitis per viā,at
tendite & videte,si est dolor,sicut dolor meus. Foderūt.n. ma
n⁹ meas & pedes meos,& dinumerauerūt omnia ossa mea.De
Marc.14. passione mentis,Dominus inquit Apostolis, Tristis est anima
mea vsque ad mortē.Cœpit enim Iesus tædere & pauere,cœpit
Lucæ.23. contristari & mœstus esse.Ex compassione verò cordis,pro cru
cifixoribus orauit ad patrē,dicens, Pater ignosce illis,quia nes
sciunt quid faciūt,si enim cognouissent,nunq̃ Dominum glo
riæ crucifixissent.Et ideò sacerdos facit has cruces cum hostia
super calicē,quia Christus sustinuit huiusmodi cruciat⁹ in cor-
pore super patibulum. per calicem enim passio designatur, vt
iam dictū est,&c.Tertio†modo,tres cruces cum hostia super 17
calicē factæ,significant fidē Centurionis dicentis Mat.27. Ve-
rè filius Dei erat iste,& ita cognouit eum vnum in trinitate,s.
Christū Deum & hominem.Duæ verò,quæ fiunt in ora,seu la
tere calicis,designāt duo sacramenta,quę de latere Christi pro
fluxerunt,videlicet aqua regenerationis, & sanguis redemptio
Ioan.19. nis,iuxta testimonium Io.dicentis, Vnus militū lancea latus
eius aperuit,& continuò exiuit sanguis & aqua,& ideò imme-
diatè post has duas cruces latus calicis, in quibusdam ecclesiis
cum hostia tāgitur,per quod percussio lateris Christi cum lan
cea militis designatur.Quartò tres præmissæ cruces in quibus
dam ecclesiis ita fiunt & benè.† Nā prima quæ fit super ipsum 18
fit supra os calicis exterius,significans, ꝙ De⁹ est extra omnia
nō exclusus.Secunda,quæ fit super cū ipso, fit parum inferius
sub prima,videlicet à labio calicis,in labium, significans quòd
De⁹ est super omnia,non elatus.Tertia, quæ fit super in ipso,
fit īter os calicis,circa mediū cōcauitatis eius, significās quòd
est in

eſt inter omnia non incluſus. Quarta, quæ fit ſuper Deo patri, fit à medio oris calicis recto diametro cõtra faciẽ ſacerdotis, ſignificans, ꝙ omnia quæ in miniſterio miſſæ occultè aguntur, in fine nobis ante oculos ponẽtur. Quinta, quæ fit ſuper in vnitate ſpiritus ſancti: fit à latere calicis, inter ipſum calicẽ & ſacerdotẽ videlicet deſcendendo à ſummitate calicis cõtra pedem, ſignificans ꝙ Deus eſt ſuper omnia, non cõpreſſus ſeu proſtratus, quidã tamen de his duabus vltimis non faciunt, niſi vnam. Quinto dictæ tres cruces, ſignificant tres cruciatus, quos Chriſtus ſuſtinuit tribus temporib. videlicet ante mortẽ, alapas, flagella, ſputa, & huiuſmodi. in morte, crucifixionem, & poſt mortem lateris perforationem. Prima ſignificat primũ, ſecunda ſecũdum, tertia, tertium, quarta verò, ſignificat ſeparationẽ animæ à corpore Chriſti, quinta deſcẽſum in lymbum, vel cruciatum in pedib. Sextò quinque ordines ſignorum, quæ fiunt ante ſextum. ſ. ante tactum calicis cum hoſtia: quando videlicet de duabus vltimis nõ fit niſi vna, ſignificant quinque ætates mundi, quæ fuerunt ante Chriſti natiuitatem. Sextum verò, videlicet ipſe tactus ſignificat ſextum tẽpus. ſ. à Chriſti natiuitate, vſque ad finẽ mundi. Ipſe enim vnicus tactus ſignificat Dominũ ſemel aſcendiſſe crucem, vt finẽ haberet. Ipſa autẽ res eſt cruciatus, qui per dictas quinque ætates omnib. hominib. fiebat.

19 Notandum † igitur eſt, ꝙ ſacrificium ſeptem vicibus ſignatur in canone. Prima vice ter, vbi dicitur. Hæc dona, hæc munera, &c. Secunda vice, quinquies, vbi dicitur, Quã oblationẽ tu Deus, &c. Tertia vice bis ſemel, vbi dicitur, Qui pridiè, &c. Tibi gratias agens benedixit, &c. & iterũ, vbi dicitur, Similique modo, &c. ibi: Item gratias agens, &c. Quarta vice quinquies, vbi dicitur, Hoſtiam puram, &c. Quinta vice bis, vbi dicitur, Sacroſanctum filij tui corpus &c. Sexta vice ter, vbi dicitur, Sanctificas viuificas, &c. Septima vice quinquies, vbi dicitur, Per ipſum, &c. prout in ipſis locis dictum eſt. Inter quas ſeptem vices ſacrificium ſignificatur duabus vicibus bis: & duabus vicibus ter: & duabus vicibus quinquies, ſeptima verò vice bis & ter. Signatur ergo ſimul omnibus vicibus, iunctis quinquies quinque: quæ ſunt ſimul. xxv. quo numerus per ſe ductus ſemper in ſeipſum reducitur, ſi ducatur in infinitum: quantumlibet enim multiplicetur euchariſtię ſacramentum, ſemper eſt idem ſacrificium. Aug. tamen de conſe. d. 2. ſemel dicit, ꝙ ſi tantum ſemel ſignum crucis fieret ſuper panem, & vinum, ſufficere poſſet: quia ſemel Dominus crucifixus eſt. In hoc etiam ſacramento quinque ſenſus corporis, ſcilicet viſus, auditus, guſtus, odoratus, & tactus exercentur, ſcilicet circa colorem, ſaporem

odorem, fractionem, & sumptioné: vt quinq; sensus animę spirituales exuberét. s. v sus intelligentiæ, auditus obediētiæ, odoratus discretionis, gustus dilectionis, & tactus operis, de quibus repetitur in Euãgelio: Domine quinq; talenta tradidisti mihi, ecce alia quinq; super lucratus sum. Sed & binarius & ternarius
Mat. 23. bene cõgruit sacramento, binarius propter carnē, & sanguinē, ternarius propter panem, & vinũ, & aquã. Itē binarius, propter duplicem modũ edendi s. sacramentalē sub specie panis, & vini, & spiritualem, in fine cordis. Et ternarius propter tria quæ sunt in hoc sacramento discreta, videlicet forma visibilis vini, & panis, veritas corporis & sanguinis: & virtus spiritualis vnitatis & charitatis, de quib. est in 6. partic. super verbo Mysteriũ fidei, vt ita ternarius binarium. i. fides trinitatis per dilectionem Dei, & proximi operetur. Fiunt igitur tres cruces, quæ quatuor habēt angulos super sacrificiũ, quia Christus dum in cruce pepēdit, quatuor climata mundi redemit, & septē ordinib. ordinãtur ad notandum septiformem spiritus sancti gratiam, quæ in hoc mysterio necessaria est, & ferè in quolibet ordine per numerũ imparē signacula disponũtur, quia corpus Christi vnũ manens non scinditur, omnis honor tanquàm domino, & gloria tanq̃ Deo. Sequitur, Per † omnia secu. sec. nõ solum crucis impressio, 2
Mat. 27. verũ etiã vocis expressio, & pectoris percussio, quæ gesta sunt iuxta crucē insinuat, prout dictum est super verbo, Nobis quoque. Quia ergo Iesus clamans voce magna, tradidit spiritum, ideò sacerdos dicendo. Per omnia sec. se. exaltat vocem & aliquantulum calicē eleuat. Vel dicitur altè, ad incitationem populi, vt sciens finem canonis, respõdeat, Amen. vel ideò, quia Cēturio clamauit, Verè filius Dei erat iste, quia verò mulieres lamentabantur, flentes Dominũ, ideò chorus quasi lamentando, respõdet, Amen, repræsentans fideles, qui Dominũ cõtrito corde lugebant, velut quondã Abel inuidi fratris furore occisum parētes eius lamentabãtur. † Cõsequenter diaconus accedit & 22 exaltatũ parũper sacrificiũ, seu calicē cũ corpore de altari tam ipse, quã sacerdos deponit, quia vt legitur Io. 20. Venerunt Io-
Gen. 4. seph ab Arimathia, & Nicodemus, & impetratum corpus Iesu à Pilato, deponentes sepelierunt. Sacerdos ergo eleuans, Nicodemũ repræsentat, ipsa verò eleuatio, Christi depositionem de cruce, depositio collocationē in sepulchro demõstrat. Et aduerte quia sacerdos dicēs, Pręceptis salutaribus moniti, calicem simul & hostiã deponit. Ad cuius rei euidentiã notandum est, q̃ Christi corpus & sanguis bis in 6. fera eleuata, & deposita fuerunt, semel in cruce leuata, de cruce ad terram deposita, & semel de terra eleuata, & in sepulchro collocata. primũ repræsen

tatur

tatur in prima eleuatione,& depositione corporis, & sanguinis Christi quæ fit statim post eorũ cõsecrationẽ alia repræsentatur in leuatione & depositione,quæ fit in hoc loco. Cõgruè igitur,dũ hæc verba proferuntur,fit corporis & sanguinis eleuatio,& depositio,designãtes eleuationẽ corporis Christi de terra & locationem eius in sepulchro, quia Ioseph, qui illud de cruce,& de terra leuauit, & in sepulchro locauit, monitus & instructus erat præceptis salutarib. Christi sicut fidelis discipulus eius,vnde de eo legitur in Marco,Et ipse erat expectãs regnũ Dei.Simul aũt eleuãtur corpus & sanguis iam consecrata, Mar.15.
quia ipse Ioseph(vt aiunt quidã) simul corpus cũ sanguine in sepulchro locauit.Adhuc in ipsa eleuatione tenetur hostia cum
13 quatuor digitis.Cùm enim expectemus, & necesse habeamus impetrare quatuor principaliter ꝑ merita passionis Christi. s.potestatẽ cõtra diabolũ,humilitatẽ contra mũdum,castitatem cõtra corpus propriũ,& subiectionẽ ac dilectionẽ,quo ad Deũ & proximum,ideò ad hoc repræsentandũ meritò cũ quatuor principalib.digitis hostia tenetur.Quædã tñ ecclesiæ in trib.primis petitionib.dominicæ orationis tenent calicem eleuatũ, & tũc calicis eleuatio aliud significat, prout ibi dicetur. In quibusdã etiã ecclesiis dum calix parumper ab altari eleuatur, quidam puer stãs vltimus,post diaconũ, habens cappã ex transuerso,ad designandum,ꝙ caput.i.Iudæi expectãtes Messiã.i. Christum cùm iam venerit,trãsuersum est in caudã. Quia verò Nicodemus sepulto Domino aduoluit saxũ magnũ ad ostium monumenti,ideò diaconus super os depositi calicis corporale deponit,diaconus quoq; calicẽ cũ corporali inuoluẽs, repræsentat Ioseph,qui corpus Domini synode munda inuoluit.Rursus,qa Ioã.19. Mat.27.
24 in pace factus est locus eius,diaconus † secundũ morẽ quarundã ecclesiarũ mensam osculatur altaris,& quia factus est principatus super humerũ eius,osculatur dextrum armum Põtificis, vt in vtroq; significet Christum quieuisse post mortẽ, & vicisse post mortẽ iuxta quod ipse prædixit in Psalm. In pace in idipsum,dormiã & requiescam.& alibi,O mors,ero mors tua morsus tuus ero inferne,Christus enim ꝑ mortẽ triũphauit de morte,nã quia factus est obediẽs vsq; ad mortẽ, mortẽ autem crucis,idcirco Deus exaltauit illũ,&c.Hoc ipsum etiam significat, psal.4. Osee.13. Philip.2.
quod Christus sibi crucem super humerum baiulauit.Secũdo, diaconus osculãdo dextrã sacerdotis, significat quod vult esse particeps laboris vt sit socius æternæ retributionis. Tertiò per hoc innuit quod Ioseph deponens corpus, illud fuit osculatus.In quibusdam ecclesiis sacerdos hic etiam hostiam osculatur,innuens quod Nicodemus idem fecerit, quod Ioseph vel

potius per Dñi passionẽ, factã esse nostrã recõciliationem. Post osculum huiusmodi diaconus retrocedit à facie sacerdotis, repræsentans mulieres sepulto domino à monumẽto recedẽtes.

SVMMA.

1 *Missæ tertia pars.* 2 *Sacerdos populum precibus lauat.*
3 *Oratio Dominica tanquam summa & maxima, subiicitur à sacerdote, amplectenda à populo.*
4 *Orationis* Dominicæ *vis. Et commendatio à quatuor causis.*
5 *Orare nos vult Christus, licet nihil sit nescius eorũ, q̃ nobis cõferũt. Et maximè ob rationes quinque.* 6 *Orationis* Dominicæ *summa.*
7 *Orationes* Dominicæ *septem petitiones. Et earum distributio. nu.* 8.
9 *Oratio* Dominica, *duplici ordine distincta.*
10 *Dona septẽ. Virtutes septẽ. nu.* 10. *Beatitudines septẽ. nu.* 11.
11 *Vitia septẽ capitalia, Cui respondent numero, septẽ populi Cananeorum.*

De oratione Dominica, Pater noster, &c. CAP. XLVII.

SEcundum eos; qui dicunt quod tertia pars missæ: quæ dr̃ postulationes incipit hic, Oremus præceptis salutaribus, &c. & quod durat vsq; ad collectas. Hæc pars cõtinet quinque clausulas. Prima est ipsa præfatio. s. Orem⁹ præceptis quod addidit beatus Greg. Secũda est pater noster. Tertia libera nos quæsumus Dñe. Quarta pax Dñi. Quinta fiat cõicatio. Quia ergo Iesus voce magna clamabat. In manus tuas Dñe cõmendo spiritũ meum: ideò sacerdos & non totus populus prout Græci faciunt eleuata facie pronuntiãt Oremus præceptis, &c. Nõ enim dicitur sub silentio sed palam quia est de Euãgelio ad notandum quod rex cœlorum in noua lege palam loquebatur & sine velamine prædicauit. Ab hoc ideò hęc Dñica oratio & etiã credo in vnum Deum alta voce dicuntur vt oẽs illam dicant & addiscant. Alia etiã ratio posita est sub ti. de prædicatione. Sed tertia clausula. s. libera nos, &c. sub silentio dicitur in signum quod Christus interdũ à prædicatione siluit aliter tñ ibi dicetur. Sed & proferens pater noster, &c. iterum sicut prius extẽdit ac sursum eleuat manus. Primò. n dicens præceptis salutaribus &c. actus Ioseph de quibus in præcedenti columna dictum est quos præceptis salutaribus monitos & diuina institutione formatos gessit repræsentauit. Quia igitur doctrina audiendo meditando & in quiete docẽda est. v. qu. iiij. in loco. ideò verba ista depositis super altare manibus protulit dicẽs pater noster, &c. Christũ populũ orare docentẽ repræsentans; ideóq; Mosi orantis exẽplo manus extẽdit & sursum eleuat vt feruorẽ cordis & rectam ad Deum intentionem ostendat. xxxvij. d. si quis vult. Rursus dicendo, præceptis salutaribus, &c. calicem simul & hostiam deponit, vt præmissum est. Sanè legalis † Pontifex

Margin notes: 1 (beside "postulationes incipit hic"); *Luc.* 23. (beside "quæsumus Dñe. Quarta pax")

fex regressus ad populum lauabat vestes: immundus tñ erat vsque ad vesperã: sicut in procœ. huius partis dictũ est. Sic & Christus qui intrauit in sancta sanctorum, redit ad Ecclesiã, cõpatiẽdo & auxiliãdo: & lauat vestes suas. i. sanctos mundificat: & tñ vsque ad finẽ mundi mẽbris eius aliquæ maculæ adherent. Sacerdos etiã redit ad populum: quia dum rursus alta voce multiplicat preces, foras exire videtur: & precibus velut aquis vestimenta sua, i. populum lauat & mundat, & tñ immundus iudicatur: quia vsq; ad mortẽ erit in omni homine, quid lauetur. Oraturus ergo & ostensurus se causam suam agere coram Deo: &
3 quæ quotidiè petere debeamus, monet populum orare † dicẽs: Pater noster, &cæ. quæ oratio habetur Mat. vj. c. Fiducialiter. n. orare possumus, vt filij patrẽ: quos ipse dñs ad sic orandum informauit, & ipse vice vniuersalis ecclesię quã repræsentat, orat: ne tñ sua authoritate & quasi præsumptiuè petere videatur, pręmittit quasi loco præfationis, præceptis salutatibus, &c. Dicit autẽ præceptis, & diuina institutione: quia dñs & hãc orationẽ instituit, & Apostolos sic orare præcepit: & ex tũc maximè pro stari orare debemus, vsq; in finẽ dñicæ orationis, saltẽ in profestis diebus, in festiuis verò stantes. Tres autem articuli sequẽtes, s. præceptis salutaribus, pater noster, & libera nos, significãt tres dies dominicæ sepulturæ, ideóque & his duntaxat vtimur in parasceue. In quibusdam ecclesiis, dum sacerdos dicit, Pater noster, à diacono, & dũ prælatus dat benedictionem solennem post Pater noster, manus eius à diacono, & sacerdote sustentãtur, in quo repræsentatur, quòd Hur, & Aaron sustentabant manus Mosi orantis, de quo sub tit. de oratione dictum est. *Exo. 17.*

Beatus Greg. orationem dominicam post canonẽ super hostiam censuit recitari, asserens in registro incongruum esse, vt super eucharistiã diceretur oratio, quàm scolasticus cõposuerat & illa omitteretur quam dominus ipse dictauerat & Apostoli dicere consueuerant. Et cantatur apud Græcos à toto populo sed apud nos à solo sacerdote.
4 † Illud autem notandum est quòd hæc oratio cæteras orationes ꝓpter quatuor antecellit. s. authoritate doctoris, breuitate sermonis, sufficiẽtia petitionũ, & fœcunditate mysteriorum. Authoritate doctoris, quia fuit ipsius saluatoris Apostolos orare docentis ore prolata, & inde dicitur oratio dominica. Breuitate sermonis quia facilè dicitur & profertur. Iuxta illud Cùm oratis nolite multum loqui, &c. Sufficientia petitionum, quoniam vtriusque vitæ necessaria cõtinet. Fœcunditate mysteriorum, quia immensa continet sacramenta. Verùm licet sciat Dominus, quid velimus, vult tamen *Mat. 6.*
5 nos orare vocaliter propter multa. † Primò pro excitando

deuotione:quia quod facit flatus carboni,hoc facit pronuntia
tio deuotioni: vnde,ad ipsum ore meo clamaui,& exaltaui sub
Psal. 65. lingua mea.Secundò,pro aliorum instructione:vt cortina cor-
Exo. 36. tinam trahat,& qui audit,dicat,veni,extrà,de sac.vnc.c j.vnde,
Apoc. 22. Luceat lux vestra coram hominibus. Tertiò,pro linguæ obse-
Mat. 5. quio,vt quod lingua peccamus,lingua satisfaciamus,vnde. Si-
Rom. 6. cut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatẽ,
ita exhibete ea seruire iustitiæ in satisfactionem.xlvij.distinct.
omnes. Quartò,pro rei petendæ commemoratione, quia fa-
cilius obtinetur,quod instantius postulatur,de pœn.d.j. impor
tuna.xliij.d.sit rector.in fine.vnde,petite,& accipietis, pulsate,
Lucæ. 8. & aperietur vobis. Quintò,pro impetratæ rei custodia ,i.quia
quod sæpius requiritur,diligentius custoditur,vnde tene quod
Apoc. 5. habes,ne alius accipiat coronam tuam. Sanè in hac oratione
oratur pro bonis adipiscendis,&pro malis vitandis.Pro†bonis 6
temporalibus,spiritualibus & æternis.Pro malis præteritis,præ
sentibus & futuris.De bonis æternis dicitur,Adueniat regnum
tuum.De bonis spiritualibus,Fiat voluntas tua, sicut in cœlo
& in terra. De temporalibus, Panem nostrum quotidianum da
nobis hodie.Aeterna petuntur in præmium,spiritualia in meri
tum,tẽporalia in substentaculum.De malis præteritis, dimitte
nobis debita nostra,&c.De præsentibus,sed libera nos à malo.
De futuris,& ne nos inducas,&c.Præterita sunt dolenda,præ-
sentia sunt vincenda,futura sunt præcauenda.Septẽ†sunt ora 7
tionis dñicæ petitiones propter captationẽ beneuolentiæ,quę
significant septẽ verba Christi in cruce.Primũ fuit, Pater,igno
sce illis.Secundũ,Ecce mulier filius tuus.Tertium, Ecce mater
Lucæ. 1. tua.Quartũ,Hodie mecũ eris in Paradiso. Quintũ, Eloi eloi.
Sextum,Pater in manus tuas.Septimum,Cõsummatũ est. Vel
Ioan. 2. significat septẽ verba,quæ tantum beata virgo legitur de Chri
Lucæ. 2. sto dixisse.Primum fuit discretionis, quõ fiet istud. Secundum
humilitatis,ecce ancilla Dñi.Tertiũ salutationis , ecce,vt facta
est vox salutationis tuæ in auribus meis. Quartum gratiarum
actionis,Magnificat anima mea Dñm.Quintum cõpassionis,fi
li,vinũ nõ habent.Sextum instructionis,quodcunq; dixerit vo
bis,facite,Septimũ amoris.Fili,quid fecisti nobis sic? Prima au
tẽ petitio est,sanctificetur nomẽ tuũ.Secunda, Adueniat regnũ
tuum,Tertia,Fiat voluntas tua.Quarta,Panem nostrum quoti
dianũ.Quinta,Et dimitte nobis debita nostra.Sexta, Et ne nos
inducas in tentationem.Septima, Libera nos à malo. Et hæ se-
ptem †petitiones secundum Apostolum,septem postulationes 8
dicuntur , quarum primæ tres spectant ad vitam æternam
siue ad patriam. & ideò sacerdos in quibusdam locis eleuato
calice

calice dicit eas,& præfationē,præceptis salutaribus, &c.dicens
verò,Sicut in cęlo,parū magis eleuat illū,& dicens,& in terra,
deponit illū.Tres vltimæ ad præsentē vitā siue ad viā, pertinēt,
& ideò deposito calice,dicit eas,media verò,i.panē nostrū,&c.
pertinent ad vtrunque. Porrò tres primæ succedunt ordine tē
poris,sed præcedunt ordine dignitatis.Tres vltimæ succedunt
ordine dignitatis,sed præcedunt ordine temporis. Duplex igi-
9 tur † ordo est in dñica oratione notandus, vnus in ascēdendo,
qui conuenit cum virtutibus,alter in descendendo,qui cōcor-
dat cum donis,dona nanq; de summis ad ima descendunt,vñ,
Resquiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus,&c.Vir
tutes verò de imis ad summa condescēdunt.vnde, Beati paupe
res spiritu,qm̄ ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, &c. Esa. 11.
Nēpè Dñs in oratione ipsa secutus estordinē dignitatis qui est Mat. 5.
artificialis,vt de maioribus ad minora descendat.Sed doctores
in illius expositione sequuntur ordinem temporis,qui est natu
ralis,vt de minoribus ad maiora,i.de temporalibus ad æterna
conscendant,quē modum seruabimus exponendo. Et fit hic
adaptatio septem petitionum,septē virtutum , septem donorū
spiritus sancti,& septem beatitudinum, cōtra septem vitia ca-
pitalia septem virtutibus opposita.Nam dona petitionibus, vir
tutes donis,& beatitudines virtutibus obtinentur. Septem do Esa. 11.
na sunt hæc,sapientia,intellectus,consilium,fortitudo, sciētia,
pietas,& timor,de quibus dicit Prophe. Requiescet super eum
spiritus sapientiæ & intellectus,spiritus consilij & fortitudinis,
spiritus sciētię & pietatis,& replebit eum spiritus timoris Dñi.
10 Septem † verò virtutes sunt hæ,paupertas spiritus, mansuetu-
do,luctus,esuries iustitiæ,misericordia,mūditia cordis, & pax.
11 Septem † quoq; beatitudines sunt istæ,regnum cœlorum, pos
sessio terræ,consolatio,saturitas,misericordiæ consecutio, vi-
sio Dei,filiatio Dei,de quibus cōiunctim dominus ait. De pri-
ma.Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnū cœlo-
rū.De secunda,Beati mites,qm̄ ipsi possidebunt terrā.De ter-
tia,Beati qui lugent,quoniā ipsi cōsolabuntur. De quarta, qui
esuriunt & sitiunt iustitiā quoniam ipsi saturabuntur. De quin
ta Beati misericordes quoniā ipsi misericordiam cōsequentur.
De sexta Beati mundo corde quoniam ipsiDeum videbunt.De
septimaBeati pacifici quoniam filij Dei vocabuntur.Septē verò
12 vitia † capitalia sunt inanis gloria siue superbia,ira,inuidia,aci
dia,auaritia,gula,luxuria,quę significata fuerunt in septē popu
lis qui terrā Israel promissam tenebant, ,videlicet Etheus,Ger-
gezeus,Amorrheus,Cananeus,Ferezeus,Eue⁹,& Iebuseus.Ho
mo igitur est ægrotus, Deus Medicus: vitia sunt languores:

petitiones sunt plactus, dona sunt antidota, virtutes sunt sanitates, beatitudines sunt fœlicitates & gaudia. Hæc septem vitia per septẽ petitiones huiusmodi fugãtur orationis, prout inferius ostẽdetur. Ad orationis ergo ipsius expositionẽ veniamus. Et nota, ꝙ in quibusdã ecclesiis dũ hæ septẽ petitiones dicuntur, diaconus stat inclinatus cõmunionẽ expectãs, in quo significat Apostolos, qui post mortẽ Dñi per septẽ hebdomadas cõfirmationem spiritus expectauerunt. Subdiaconus verò quiescit, quia mulieres in sabbato, quæ est dies septima, siluerunt.

SVMMA.

1 *Orationis Dominicæ expositio.*
2 *Pater quis dicatur. Et cur Deus, dicatur pater noster quãq; variè.*
3 *Beneuolentia captatur a tribus.* 4 *Cœlum, vnde dicatur.*
5 *Malum est triplex, à quo petimus liberari.*
6 *Timor, quo auertimur à malo, est triplex.*
7 *Tentamur à tribus, Deo, homine, & satana, idque variè.*
8 *Tentatio Dei in hominem.*
9 *Peccata, sunt debita pœnæ. Et quotuplicia sint debita, quæ petimus nobis remitti.*
10 *Debitorũ veniæ petẽdæ diuersus mod⁹, perfecti hominis, & ĩperfecti.*
11 *Peccatum in Deũ, vel in proximum, an debeamus remittere, an verò potius punire.*
12 *Panes quinque sunt nobis necessarij.*
13 *Panem supersubstantialem, quem petamus.*
14 *Voluntas Dei, dupliciter intelligitur.*
15 *Voluntas Dei, qualiter fiat in cœlo & in terra.*
16 *Patrem, filium, & spiritum sanctum, quomodo debeamus diligere.*
17 *Regnũ Dei, quod petimus aduenire, quod dicatur, & nu.* 18 *Et quã varia regna.*
19 *Nomẽn Dei patris, quatuor modis sanctificatur.*
20 *Amẽ, omnes ferè orationes claudit. Et quid significet. Et qualiter accipiatur in oratione Dominica. Et qualiter alibi. Et cur in eadẽ oratione proferatur à sacerdote-met, cùm secus fiat aliàs. nu.* 21.

De expositione Dominicæ orationis. CAP. XLVIII.

PAter noster, &c. Ordinem temporis, vt præmissum est in †huius orationis expositione, seruãtes à fine eius initium 1
sumamus, versus principium, ordine retrogrado procedendo. Siquidem homo multis malis circundatus, primò petit liberari à malo, quia verò sine tentatione non est vita hominis super terram: ideo liberatus à malo, petit in tentationem ne inducatur. Et quia dum in hac vita consistit, semper est in quocunque peccato: nam si dixerimus, quia peccatum non habemus, veritas in nobis non est: ideò petit, vt debita, id est, peccata sibi dimittantur. Cùm autem liberatus fuerit à malo, cùm vicerit tẽtationes: cũ debita fuerint ei dimissa: quia qui per se stare nõ põt, necessarius est ei spiritus fortitudinis, ne præmiũ expectan

Iob. 7.
1. Ioan. 1.

expectãdo deficiat, ideóque petit, vt panis quotidianus sibi donetur, deinde cùm fuerit liberatus à malis, & roboratus in bonis petit vt fiat volũtas Dei sicut in cœlo & in terra. Et quoniã præmissa in hac vita perfectè fieri nõ possent, mox petit vt regnũ adueniat, in quo nomẽ patris sanctificetur in cœlis, vt nũquã de cætero possit à sanctificationis gratia separari. Postquam petitionũ cõtinuationẽ præmisimus, mox ad eorũ excisionẽ ve
2 niamus. Prænotandũ † tamen est, ꝙ illud, ꝙ in oratione præmittitur, videlicet pater noster, qui es in cœlis, captatio beneuolentiæ est vt iam dicetur, Nempè patir Græcè, dicitur genitor Latinè, & Hebraicè abba, * & dicitur Deus, pater, à patrãdo siue ꝑficiẽdo: quia ꝑ eum omnia facta sunt. Deus autẽ & generaliter, & specialiter, & singulariter dicitur pater. Generaliter omnium per creationẽ. Specialiter iustorum per adoptionẽ. Singulariter Christi per generationẽ. Per creationẽ, vt ibi, Flecto genua mea ad te Deum patrem omnipotentẽ, à quo omnis paternitas in cęlo & in terra nominatur. Per adoptionẽ, vt ibi, Si vos, cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester de cœlo dabit vobis spiritũ bonũ petentib. se? Per generationẽ, vt ibi, Nemo nouit filium, nisi pater, & patrẽ, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Per hoc ꝙ dicit, Pater noster q̃ es in cœlis, dehortatur nos à duob. videlicet à superbia, ne dicamus pater mi, quasi reputãtes proprium, quod est cõmune, & ab indignitate. s. ne reddamur indigni tanto patre, qui consistit in cęlis. Deus enim solius Christi est pater per naturã, cui soli cõpetit dicere pater mi fideliũ autem est pater per gratiã, quib. cõpetit dicere, Pater noster. Ille dicit pater mi, si possibile est trãsfer à me calicẽ hunc. Isti dicũt, Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuũ, & ipsemet dicit, Vado ad patrẽ meum & ad patrem vestrũ, meũ quidẽ, per naturam, vestrum per gratiã. Hortatur etiam nos per hæc ad duo. s. ad seruandum gratiam adoptionis, cùm dicit, pater, & vnionem fraternitatis, cùm ait, noster. Rursum per hoc ꝙ dicit pater quod est nomen pium, notatur bonitas eius & ecclesiæ deuotio quæ ipsum patrem appellat. Per hoc verò quod dicitur noster, ostenditur dilatatio charitatis. Per hoc quod dicitur in cœlis id est in sanctis quorũ conuersatio à fæce mundi remota est Dei pietas designatur.
3 Quia igitur captatio beneuolentiæ in hac † oratione permittitur sciendum est quòd beneuolentiæ captatus à tribus scilicet à persona cognitoris petitoris & assessoris cognitor est Deus, petitor est homo, assessor est Angelus. A persona cognitoris, cùm ait pater, petitoris cùm ait noster assessoris cùm ait qui es in cęlis, id est in Angelis vel in sanctis de quibus habetur

Ephe. 3.
Luc. 2.
Mat. 2.
Mat. 26.
Ioan. 20.
Psal. 18.

habetur,Cœli enarrant gloriã Dei.vnde ſpes nobis attribuitur vt ſanctos nos faciat.Vel in cœlis,i.in ſecreto maieſtatis diuinę, per quod datur fiducia obtinẽdi bonum occultum. Quod ocu
Eſai. 44. lus non vidit,nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. Dat ergo fiduciã impetrandi bonũ,vnde nõ dicitur, Domine, cui ſeruitur timore,ſed pater,cui ſeruitur amore.q.d. quia pa-
ter es,vis,quia in cœlis es,potes,ergo libera nos à malo.Et†no 4
ta,ꝙ cœlum dicitur à celando, quia celat diuina ſecreta, vel à celſitudine,quia altius eſt terrenis rebus.Sed libera nos à ma-
lo.Triplex eſt†malum,à quo petimus liberari,innatum , audi- 5
tum,&inflictum.Primũ,cõtrahitur,ſcilicet originale.Secundũ,
Eccleſ.1. cõmittitur.ſ.actuale.Tertiũ,ſuſtinemus.ſ.pœnale. Malum autẽ vitamus,per ſpiritũ timoris.Nã(vt inquit ſcriptura) TimorDo-
mini expellit peccatum.Porrò triplex eſt†timor quo ceſſamus 6
à malo:ſeruilis initialis & filialis.Timore ſeruili, ceſſamus à ma lo formidine pœnæ.Timore filiali ceſſamus à malo amore iuſti tiæ. Initiali timore ceſſamus à malo,partim formidine pœnæ, partim amore iuſtitiæ.Seruilis timor,eſt incipientium , Initia- lis proficientium.Filialis,perficientium.Dicit ergo, Sed libera nos à malo.q.d.da nobis ſpiritũ timoris & paupertatẽ ſpiritus, vt per ſpiritũ timoris vitemus mala. per paupertatem ſpiritus addiſcamus bona,quatenus excluſis vitiis,&contẽptis terrenis habeamus æterna.ſ.regnum cœlorũ ꝙ Lucifer & primi paren tes per inanẽ gloriã ſiue ſuperbiam amiſerunt.Per hoc ergo,ꝙ ſe humiliãdo,petit liberari à malo,quod fit per donum timo- ris,fugatur ſuperbia,quæ opponitur timori,&ſic finis orationis concordat cum principio,vbi ab humilitate contra ſuperbiam
incepit,vt pręmiſſum eſt.Et ne†nos inducas in tentationem,ſci 7
licet diabolicam.Nota,ꝙ tentat nos Deus,tentat homo,tentat diabolus. Deus tentat, vt probet,homo,vt ſciat,diabolus,vt
i.Cor.10 fallat.De primo legitur,Tentauit Deus Abraham.De ſecundo,
Iacob.1. Tenta nos obſecro diebus decem.De Tertio,Cur ſathanas tẽ- tauit cor tuũ.Porrò duobus modis tentamur interius per dele ctationẽ,& exterius per ſuggeſtionem,interior tentatio parum efficit,exterior multũ proficit,ſi non cõſentiatur,ſed reſiſtatur. Scriptum eſt enim,Tentatio vos non apprehẽdat,niſi humana.
Iacob.1. Rurſus,Beatus vir,qui ſuffert tentationem, quia, cùm proba- tus fuerit,accipiet coronã vitæ.Cùm igitur citra conſenſum tẽ tamur,ducimur in tentationẽ,cùm conſentimus,in tentationẽ inducimur,ſicut piſcis ante capturã ducitur in rete. Cùm autẽ inducitur,capitur & tenetur,tunc impletur, ꝙ Iacobus Apoſt. ait,Tentatur autem vnuſquiſque à concupiſcentia ſua mala abſtractus & illectus,deinde,concupiſcentia cùm conceperit,

parit

parit peccatũ, peccatũ verò cũ cõsummatũ fuerit, generat mortem. Verũ cũ idem Apost. dicat, quia Deus est intentator malorũ. Quid est, quod petimus, ne deus nos inducat in tẽtationẽ?
8 Sed † dicendũ est, ꝙ Deus quodammodo tentat & quodammodo non tentat vt probet, iuxta illud, proba me Deus, & tenta me, non tentat vt fallat, iuxta illud, Deus neminẽ tentat. Petimus ergo, ne nos Deus in tentationem inducat. i. ne permittat induci, quia sicut dicitur, Non est malũ in ciuitate, quod Deus non faciat, id est, quod fieri non permittat. Scriptum est enim, Fidelis Deus, qui nõ patitur vos tentari super id, quod potestis, quasi dicamus, Da nobis spiritũ pietatis, & mansuetudinẽ spiritus, vt per spiritũ pietatis vincamus tentationes, exercendo nos ad pietatẽ, & per mansuetudinẽ vincamus irã, nõ reddẽdo malũ pro malo. Vincamus etiã inuidiam, quę opponitur pietati, vt ita possideamus terram viuentiũ, quam per spiritũ pietatis, & per mansuetudinẽ spiritus obtinebimus. Nam pietas promissionẽ habet vitæ, quæ nunc est & futuræ & beati mites, quoniam ipsi possidebunt terrã. Vnde Psalm. Mansueti possidebunt terrã, & delectabuntur in multitudine pacis. Dimitte nobis debita
9 nostra, & debita † dicũtur peccata, quæ nos debitores pœnę cõstituunt: nõ enim hic agitur de debitis pecuniarum, sed offensarum. Tria autẽ sunt debita, quæ petimus nobis dimitti. s. peccatum in Deũ, peccatum in proximum, & peccatum in nos: vnde, peccauimus cum patrib. nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus. vnde Psal. 105. Peccauimus cum patribus nostris in Deum, iniustè egimus in proximum, iniquitatem fecimus in nosmetipsos. Et quia peccauimus in Deum, ideò petimus, vt ipse dimittat nobis debita nostra, quia peccauimus in nos, ideò petimus, vt dimittat nobis debita nostra, quia peccauimus in proximum, ideò petimus, vt dimittat nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc pacto ergo & ea conditione nobis dimittuntur, si nos dimittamus debitoribus, alioquin etiã dimissa reuocantur in debitum, secundum illud Euang. Serue nequam, omne debitum dimisi tibi quoniã rogasti me, nõne ergo opportuit & te misereri conseruo tuo, sicut & ego misertus sum tui? Et iratus Dominus eius tradidit eum tortorib. quoadusque redderet vniuersum debitum, sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non dimiseritis vnusquisq; fratri suo de cordib. vestris. Vt ergo Dominus euidenter ostenderet, ꝙ nullus est totius orationis fructus, nisi debitoribus dimittamus, in fine eiusdem Euangelij subiunxit ad omnia, Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis pater vester cœlestis peccata vestra. Si autem nõ dimiseritis homini-

bus

Psal. 158. Iaco. 1. Amos. 3. 1. Cor. 10. Rom. 12. Psal. 36. Mat. 18.

bus peccata eorũ,nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra.
His ergo,q debitorib.non dimittunt,hæc oratio non prodeſſe
videtur,ſed obeſſe. Nã qui ſic petit ſibi dimitti ſicut debitorib.
ſuis ipſe dimittit,profectò ſi nõ dimittit ipſe debitorib,videtur
petere,vt ſibi non dimittatur,de conſe.d.2.panem. Sed quæri-
tur,quid † tenetur illi dimittere,qui nec ſatisfacere vult,nec ve 10
niam poſtulare? Sanè diſtinguendũ eſt inter perfectũ & imperfe
ctum. Is qui viam perfectionis arripuit,etiã non petenti veniam
omnib.modis indulgere tenetur:vnde in canone Inno. de pœ.
d.v.c.fi.legitur,Falſa eſt pœnitentia,ſi pœnitens offenſo nõ ſa-
tisfaciat,aut ſi offendenti,offenſus non indulgeat. Qui verò nõ
Mat.5. dum perfectionis votũ aſſumpſit,tenetur quidẽ rancorem cor
dis deponere,ſed non tenetur ſatisfactionẽ debitam condona
re:vnde in canone Fabian.xxiij. quæſt.4.cum in lege.ita cani-
tur:Si quis contriſtatus recõciliari noluerit fratri ſuo , ſatisfa-
ciente eo,q contriſtauit,acerrimis maceretur inediis,vſque dũ
gratãti animo ſatisfactionem recipiat. Quanquã omnes vniuer
ſaliter teneamur diligere inimicos noſtros, & benefacere his
qui oderũt nos,& orare pro perſequentib.& calũniantib. nos,
xc.d.ſi quis. Quia verò ſunt culpæ in quib. culpa eſt relaxare
vindictam.xxviij.di.quæ ſunt.& ſi † peccatũ in nos teneamur di 11
mittere,peccatũ tamẽ in Deũ & in proximũ debemus punire.
Quiſquis ergo laborãs odio vel inuidia,grauatur magis hac o-
ratione,q̃ iuuetur:niſi iam propoſitum habet dimittendi. Ve-
runtamen nõ in ſua quiſque,ſed in totius eccleſiæ videtur per-
ſona orare,vnde non dicit:dimitte mihi debita mea,ſicut & ego
dimitto debitorib.meis,ſed dicit,dimitte nobis debita noſtra,
ſicut & nos dimittimus debitorib.noſtris. Quidã etiã volunt
ita illud intelligi:dimitte nobis,&c.i. ſic dimitte nobis debita
noſtra,vt & nos dimittimus debitorib.noſtris.q.d. Da nobis do
num ſcientiæ,luctum & virtutem:quatenus tam noſtra,q̃ alie-
na peccata cognoſcamus & defleamus,vt nobis debita noſtra
dimittas,& ita conſolationẽ habebimus aduerſus inuidiã,quæ
facit hominẽ dolere,& de alieno bono tabeſcere,aduerſus irã,
quæ eſt cõtraria ſciẽtiæ,quia ira impedit animũ ne poſſit cerne
re verum.xj.q.3.illa.& cap.ſeq.per ſcientiam enim & luctum in
pſal.150. præſenti remiſſionẽ accipimus,& in futuro conſolationem ha-
Mat.5. bebimus,iuxta illud quòd legitur,A delicto meo munda me,
Ioan.6. quoniam iniquitatem meam ego cognoſco,& beati qui lugẽt,
quoniam ipſi conſolabuntur. Panem noſtrum quotidianũ, &c.
Vnde in euangelio Ioan. Domine ſemper da nobis panem
hunc,pan autem Græcè,interpretatur Latinè omne,vnde, Ora
mus vt omnipotẽs pater omnium victum ſpiritualem,& carna-
lem

12 lem & corporalem omni tempore largiri dignetur. † Quinq;
anté panes sunt nobis necessarij, in via quatuor, & quintus in pa
tria, corporalis ad sustẽtationem, spiritualis ad informationẽ,
doctrinalis ad eruditionẽ, sacramẽtalis ad expiationem, & ęter
nalis ad fruitionẽ. De primo legitur, *Non* in solo pane viuit ho
mo. De secundo, Amice, accõmoda mihi tres panes. De tertio, *Deut. 6.*
Venite, comedite panẽ meũ. De quarto, Qui panẽ Dñi man *Mat. 4.*
ducat indignè, reus erit corporis Domini. De quinto, Ego sum *Luc. 11.*
panis viuus, qui de cœlo descẽdi. postquã enim fuerint homini 1.*Co.* 11.
peccata dimissa, necessarius est ei spiritus fortitudinis, vt pręmis *Ioan. 6.*
sum est, ideò dicit, panẽ nostrũ quotidianũ, id est, nobis quoti
die necessariũ, alioquin quod nostrũ esset, nobis dare ñ posset,
nisi prius desineret esse nostrum, extrà de fide instru. c. inter. Da
nobis hodie. q. d. da nobis spiritũ fortitudinis, q multiplici pa
ne reborat animã, ne deficiamus in præsenti, esuriendo iustitiã
per quam expellẽtes accidiam & tædiũ de bono, plena iustitia
saturabimur in futuro, secundũ illud, Beati qui esuriunt & si- *Mat. 5.*
13 tiunt iustitiam, quoniã ipsi saturabuntur. Mat. dicit † panem *Mat. 6.*
nostrum supersubstantialem, ꝙ duobus modis potest intelli-
gi, velut vna sit dictio, quasi da nobis panẽ nostrum supersub-
stantialem, id est, Christum qui est supersubstantialis, id est,
super omnem substantiam, scilicet creatam qui panis est in al-
tari, vel vt sint duæ dictiones, quasi da nobis panem nostrũ, id
est, Christũ, qui est proprius cibus fideliũ, & hoc super panem
id est, pręter, panem substantialem necessarium ad sustentatio
nem. q. d. Da nobis vtrunque scilicet mentis & corporis. *Lucas*
dicit panem nostrũ quotidianum, ꝙ tam de corporali quàm de
sacramentali pane potest intelligi, videlicet de viatico. Græcus
habet epyousion, quod interpretatur supersubstãtialem. de cõ *Luc. 11.*
se. d. ij. de calice. in fin. Hebræus verò segola, ꝙ interpretatur
egregium vel peculiarem. Ob hoc fortè Lucas videns Mat-
thæum dixisse segola quod sonat peculiarem dixit quotidia-
num. Græcus autem interpres Matthæi, quia vidit eum dixis-
se segola quod sonat egregiũ dixit epyusion scilicet supersub
14 stantialem. Fiat voluntas tua. Hoc † rogamus vt quomodo an
geli vel omnes sancti inculpabiles Deo seruiunt, ita & nos abs
que graui peccato illi seruiamus in terra. Voluntas *Dei*, dupli
citer intelligitur, scilicet & beneplacitum *Dei* æternum, &
signum beneplaciti temporalis. Beneplacitum *Dei* æter-
num, semper impletur. vnde, & voluntati eius quis resistet? &
omnia quæcunque voluit Dominus fecit. Signa beneplaciti *Rom. 9.*
temporalis sunt quinque, præceptio, prohibitio, permissio, cõsi *psal. 134.*
liũ, & operatio, vnde, Magna opera domini exquisita ĩ omnes *psal. 109.*
volun

voluntates eius. Hæc nō ſemper impletur: ſed, vt impleātur ora
tur, vnde dicitur, Fiat volūtas tua, id eſt, opere cōpleatur, quod
præcipis, quod conſulis, ꝙ ſuades, quia nō ſufficit volūtas, niſi
adſit facultas. lxxxvj. d. nō ſatis. Sicut ī † cœlo & in terra, id eſt, 15
ſicut illi q ſunt in cœlo, voluntatē ei⁹ faciunt, ſic & nos in terra
faciam⁹. vel ſicut in cœlo & in terra, id eſt, ſicut ī Angelis, ita &
Gal. 5. in hominibus, vel ſicut in perfectis, ita & in cōuerſis. Vel ſicut ī
Christo, ita & in eccleſia. vel ſicut in mēte, ita pariter & ī carne,
pſal. 73. vt caro nō cōcupiſcat aduerſus ſpiritū, ſecūdū illud, Cor meū
& caro mea exul. in d. v. d. da nobis ſpiritū cōſilij, vt faciam⁹ vo
luntatē tuā, maximè miſericordiā, quæ perimit auaritiā, quate
Nat. 5. nus miſericordiā conſequamur, ſecūdū illud, Beati miſericor.
q m. cō. Sicut enim auaritia conſiſtit in acquirēdo, & retinēdo,
ita miſericordia cōſiſtit in dando & dimittendo, huius petitio
nis & aliorū duarū impletio, inchoatur in via, & cōſumatur in
patria, vbi nil velle poterimus, niſi ꝙ Deū velle ſciemus, tūc di
ligemus Deum ex toto corde, & ex tota mente, & ex tota aīa.
Et ex † corde, id eſt, ītellectu diligim⁹ filiū, toto, id eſt, ſine er 16
rore. Ex mente, id eſt, memoria, diligimus patrem tota, id eſt,
ſine obliuione. Ex anima, id eſt, voluntate, diligimus ſpiritum
ſanctum, tota, id eſt, ſine contrarietate, patrem potentē, filium
ſapientē, ſpiritū ſanctum benignū, id eſt, trinitatis potentiam,
ſapientiā & bonitatē. *A*ueniat regnum tuū. Hoc rogamus vt
ſemper Chriſtus regnet in nobis & non peccatum, vt nos para
tos inueniat quando animā à corpore iubebit exire. Regnum
autē Dei dicitur, & † militans eccleſia, quia regitur, & trium- 17
phans eccleſia, quia regnat. Item regnum Dei dicitur, & gratia
fidei, & gloria ſpei. Rurſus regnū Dei, dicitur & intellectus ſcri
pturæ & locus patriæ. De regno militantis eccleſiæ ſcriptum
eſt. Exibunt Angeli meſſores, & colligent de regno eius om-
nia ſcandala. De regno triūphantis eccleſiæ reperitur, Venient
Mat. 13. & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cœlorū.
Mat. 8. De regno fidei dicit ſcriptura, Regnum Dei intra vos eſt. De
Luc. 17. regno ſpei Dominus ait, Percipite regnū quod vobis paratum
Mat. 25. eſt ab origine mundi. De regno ſcripturæ legitur, Auferetur
Mat. 21. à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. De
Mat. 13. regno patriæ reperitur, Fulgebunt iuſti quaſi Sol in regno pa-
Luc. 11. tris eorum, ſed etiam ipſe Chriſtus dicitur regnum Dei, ſecun
dum illud, Si ego in digito † Dei eiicio dæmonia, profectò ve 18
nit in vos regnum Dei. Adueniat igitur regnum tuum, id eſt,
adueniat regnum ad regnum, militans ſcilicet ad triumphātē.
Vel regnum tuum adueniat, id eſt, ad vidēdum te veniat, vt re-
gnum fidei ad regnū ſpei tranſeat, quoniā hæc eſt vita ęterna,
vt

vt cognoſcamus te ſolum, verũ Deũ, & quẽ miſiſti Ieſum Chri-
ſtum, quaſi dicant, Da nobis ſpiritũ intellectus, quo mundati Ioan. 17.
corde intelligamus te in præſenti regnare per fidem, in futu-
ro, videamus te regnantem in nobis per ſpem. Tunc cognoſce- 1. Cor. 4
mus, ſicut & cogniti ſumus, vidẽtes nunc, quaſi per ſpeculum in
ænigmate, ſed tunc facie ad faciem eum videbimus, quõ videbi-
mus Deũ Deorum in Sion. Quod eſt contra gulam, de qua Pro- Oſeæ. 4.
phet Vinum (inquit) & ebrietas aufert cor. Per intellectum e-
19 nim deſinit homo carnaliter viuere. Vnde Hieronymus, Ama
ſcientiam ſcripturarum, & carnis vitia non amabis. Sanctifice-
tur nomen tuum. † Hoc rogamus, vt nos ſancti ſimus, & iuſti,
& recedamus à malo, & ſemper faciamus bonum. Et nota,
quòd nomen patris quatuor modis ſanctificatur, in aliis duo-
bus modis in via, & duobus in patria. In via, per efficientiam
& perſeuerãtiã: in patria, per conſummationẽ & effectum. In via
nãq; nomen patris ſanctificatur, in filiis, quãdo ſanctificationis
effectũ operatur in eis. Vel, quãdo ſanctificatio, quã acceperunt
in nomine patris, peruenerat in illis. In patria verò, nomẽ patris
ſanctificatur in filiis, quia ſanctificatur & confirmatur in eis: vt
nunquam poſſit à filiationis gratia ſeparari: hic eſt quaſi mobile
nomen patris in filiis. Nam & Iudas quãdoq; fuit filius, & qu ã- 1. Cor. 9.
doque nõ fuit: pro qua poſſibilitate mouẽdi, dixit Apoſt. & habe
tur. iij. q. vij. §. quod teſtatur, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitu
tem redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus effi
ciar. Ibique nomẽ patris ſanctificatur ĩ filiis, quia vbi tales ſunt
filij, in quibus pater ſanctus apparet, tunc erunt manifeſti, q nũc Sapen. 1.
ſunt occulti, ſecundum illud, Nos inſenſati vitam illorum æſti-
mabamus inſaniam, & finem illorũ ſine honore, & ecce, quomo
do cõputati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorũ eſt.
Dicitur ergo, ſanctificetur nomẽ tuũ, quaſi dicat, Da nobis ſpi-
ritum ſapiẽtiæ, prout dicitur à ſapore id eſt, iucunditatẽ æternã, Pſal. 33.
vt guſtemus quã ſuauis eſt Dominus generãs in nobis pacẽ, id Gala. 5.
eſt, motuum interiorum quietem, vt caro noſtra non cõcupiſcat Pſal. 37.
aduerſus ſpiritũ, quia nõ eſt pax oſſibus meis à facie peccatorũ
meorum, vt ita ſanctificetur nomẽ tuũ, id eſt, pater in filiis, qua
tenus in præſenti difficile, in futuro nequaquã à filiationis gratia
ſeparemur, quod eſt manifeſtè cõtra luxuriã, quia qui laborat, Iob. 1.
non iucundatur in ea, & qui pacẽ mẽtis nõ habet, filius Dei nõ
eſt, ſed iumento aſſimilatur, quia quaſi iumẽtum in ſuo ſtercore
20 cõputreſcit, guſtato enim ſpiritu, deſipit omnis caro. In † fine
dominicæ orationis ponitur Amen, quod ad omnes petitiones
refertur. Hæbræus autẽ ponit in fine, vnum ex his tribus amen,
ſaltem, qùæq; ſonãt verè ſemper pacem. De amen, dictũ eſt ſub

titulo de salutatione ad populum: licet autẽ amens, quandoq; affectum optantis exprimat: hic tñ conclusionis affirmationẽ ostendit. Vnde glossa Matth. vj. Amen significat in his omnibus petitionibus indubitanter à Dño tribui, quod petitur si vltimæ conditionis pactum seruauerimus, vnde subdit: Si dimiseritis, &c. & ideò amen hic non à populo, vel à clero, sed à sacerdote profertur, cùm enim ipse sit mediator inter Deum & hominem quia eius est vota populi Deo offerre, & ipsius voluntatem populo renuntiare, sicut legitur Exod. 19. Magis †congruit illud 21 à sacerdote proferri, à quo conuenit petita à Dño fuisse cõcessa affirmari, quàm à populo cui huiusmodi renuntiatio ipso mediante fieri dẽt. In aliis verò orationibus, quæ in officio ecclesiastico dicuntur, Amen exprimit potius affectum optantis, quã conclusionem affirmantis, ideóq; in illis cõgruè profertur à populo, à quo optatur, quod in illis à sacerdote orante postulatur. Profert tñ hic sacerdos amen, sub silentio. Primò in signum, ꝙ Dñs vult orantes latere, quòd à Dño exauditi sint, ne postmodum tepescant. Secundò, quia si altè proferret amen, quo affirmatur orationem dominicam exauditam esse, iudicari posset præsumptio, & quædam ostentatio sacerdotis.

ADNOTATIO.

*Abba) vel seruans pueros, paidas pyrõ, si verbum compositum explices.

SVMMA.

1 *Missæ tertia pars vbi incipiat.* 2 *Embolismus, duplex.*
3 *Embolismorum & præfationum consuetudo.*
4 *Pacẽ petens sacerdos quorũ precib⁹ innitatur, & suffragiis. & n. 5.*

Tertia pars Missæ de silentio, post dominicam orationem. CAP. XLIX.

TErtia pars Missæ incipit in hac oratione, Libera †nos q̃- 1
sumus Dñe, &c. Quæ oratio dicitur embolismos, vel superexcrescẽtia. Et eò ꝙ nihil in ea petitur ꝙ in præcedẽti oratione dñica petitũ nõ fuerit nec tñ superfluit qm̃ est repetitio & expositio nouissimæ petitionis illius. Illa enim dicit, Libera nos à malo, ista dicit, Libera nos quæsumus, &c. Et subdit à quibus malis, s. à præsentibus, preteritis & futuris, subditur etiam transitus ad orationem, pro pace ibi, Intercedente beata, &c. Vel dr̃ superexcrescentia, quia in primitiua ecclesia multo tempore dicta non fuit. Et no. ꝙ †duplex est embolismos, vide 2
licet quotidianus & annuus, quotidianus est hæc oratio, cum. n. amen sit finis dñicæ orationis, & illud reseruetur sacerdoti à clero dicente, sed libera nos à malo, vt præmissum est, patet quòd hæc oratio intelligitur embolismus, nõ solũ quotidianus,

verumetiam dominicæ orationis. Embolisḿus etiā quotidianus, sunt præfationes, vt, Verè dignū, &c. Et communicātes, &c. Et hanc igitur oblarionem offerri, &c. te igitur clementissime pater. Annuus verò embolismus est consecratio olei infirmorū de qua dicetur in 6. parte sub tit. de cœna Domini, & benedictio vuarū & agni Paschalis, & huiusmodi: & etiam frugum & fabarū primarum, quæ ex institutione Euthiciani Papæ super altari benedicuntur. Embolismo finito non concluditur, ꝑ
3 Dominū. † Hæc enim est embolismorū & præfationū cōsuetudo, sed ei continuatur oratio. Da propitius pacē, &c. Da pacem inquā pectoris, vt simus à peccato liberi. Da pacē temporis, vt simus ab omni ꝑturbatione securi. nocet enim infirmis perturbatio: & ecce q̄ aperte enodatur à quib. malis erui deprecemur. Hæc autem oratio: Libera nos, &c. sub silentio dicitur: prout dictū est sub tit. de Pater nost. super verbo: Oremus præceptis, quod silentiū significat sabbatum quo corpus Domini in sepulchro quieuit, tūc enim nullus fidem prædicauit. Vnde Luca testāte, Mulieres quæ parauerant vnguenta, sabbato quidē siluerunt, secundum mandatū legis, Christus tamen nō siluit, imò ipse qui secundum carnem in sepulchro quieuit, secundū animam descendit ad inferos, vt fortior superueniens superaret fortem armatum: ad quod significandū Ecclesia Romana, dicit ipsam orationē alta voce in die parasceues, & Mediolanensis semper, & tūc momordit infernum, ducēs suos vinctos de lacu, in quo nō erat aqua, liberans eos de malis præteritis, præsentib. & futuris, & dans eis perpetuā pacē, in qua sunt semper & à peccato liberi, & ab omni perturbatione securi. Vnde de hoc lacu liberari se, & totā ecclesiā orat presbyter, dicēs, Li-
6 bera nos, &c. Et † quia nos indigni sumus veniam de præteritis & præsentib. atque futuris promereri, nisi nobis donetur oratione B. virginis, & beatorū Petri & Pauli atq; Andreæ & aliorum sanctorū, ideò hic eos in nostrum patrociniū inuocamus. Ad impetrandum ergo pacis gratiā, imploratur mater Salomonis. i. viri pacifici, & Michael nuntius pacis, & Baptista præco pacis, & tres Apostoli testes pacis, & nō plures: quia in ore duorū vel trium testium stat omne verbum. Prius ergo orauimus, vt liberaremur à malis, nunc verò pro pace oramus. Rursus licet omnes Apostoli superius fuerunt propter authoritatē Apostolatus cōnumerati, in hac tamē oratione, quæ triduū, quo Dominus in sepulchro iacuit, designat, tres repetūtur, & specialiter isti tres propter aliquas eorū prærogatiuas videlicet ꝓpter priuilegium prærogatiuæ dignitatis, quo ad Petrū, propter priuilegium prædicationis & immensi laboris, quo ad paulum,

Luc. 23.

mat. 18.

& propter priuilegiũ nimiũ concupitæ crucifixionis,quo ad An
dream.Adhuc † in hac oratione est intentio,inuocare nõ solum 5
Apostolos,verumetiã omnes sanctos,qui per triplicem statum
distinguuntur,sicut & omnes qui sunt in ecclesia militante,aut
enim fuerunt,vel sunt in statu coniugali, qui per Petrũ,aut in
statu cõtinentię,aut viduali,qui per Andreã,qui secundũ Chry
sost.creditur in viduali statu fuisse:aut in statu virginali,qui per
Exod. 25. Paulum designatur,ad quẽ statũ etiã Angeli reducuntur : quia
Lu. 2 41. virginitas,est soror Angelorũ,& de B. Maria etiã fit mentio, tã
quã de porta misericordiæ. Postremò nota,ꝙ post secretã tria
dicuntur ad mysterium consecrationis corporis Domini perfi
ciendum,videlicet,Præceptis salutaribus , & oratio dominica,
& hæc oratio:Libera nos quæsumus : & hoc propter tres dies,
quibus Domini corpus iacuit in sepulchro:siue pro pter tripli-
cem legem,scilicet naturalem,Mosaicam & euangelicam.

SVMMA.

1 *Patenam tradit sacerdoti diaconus,finita oratione dominica.*
2 *Patena cur se signet sacerdos.*
3 *Sacerdotis manu seu humerũ dextrũ diaconus osculatur. Et quare id*
4 *Patenam ad quid osculetur sacerdos.*

De resumptione patenę. CAP. L.

psal. 29. QVia post passionis tristitiam ad resurrectionis gaudium
peruenitur,iuxta illud , Ad vesperum demorabitur fle-
tus,& ad matutinum lætitia : ideò subdiaconus intereà
dum chorus respondet:sed libera nos à malo,accedens † ad dia
conum,tradit illi patenam inuolutam:diaconus verò illam reci
piens eam reuelat,& reuelatam repræsentat, & tradit sacerdoti,
osculãdo illius manũ,aut humerũ dextrum. Sacerdos verò cũ
ea signum sanctæ crucis sibi facit in facie , & eandem postmo-
Mat. 28. dũ osculatur.Hi quidem tam numero,quã obsequio sanctas il
las mulieres significant,de quib. narrat Euangelista Matthæus
Mar. vlt. ꝙ vespere sabbati,quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria,
& altera Maria , videre sepulchrum:præsentantes patenam, id
est,cor patẽs latitudine charitatis,in obsequium sepulturæ.Iux
ta quod legitur,quòd mulieres emerunt aromata:vt venientes
vngerent Iesum:& valde mane vna subbatorum , veniunt ad
monumentum orto iam Sole, & dicebant ad inuicem quis re-
uoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?Accessus igitur dia
coni,qui Marias significat in tradendo patenam , significat il-
lud ꝙ Mariæ venerunt videre sepulchrum, & resurrectionem
Christi latè credẽtes,eã Apostolis nuntiauerũt , qui demũ do-
mino suæ fidei latitudinẽ obtulerunt,& ideò de manu diaconi
patenã,id est latitudinẽ charitatis accipit sacerdos,id est,Chri-
stus

ſtus acceptat. Vel per ſubdiaconũ intelligitur Nicodemus, qui etiam latè credidit, & obſequium exhibuit Saluatori. Quòd vero patena prius inuoluta, dehinc reuelata ad altare deportatur, hic eſt Moſes de fiſcella ad regiã perductus domũ. Exo. 2. Lex quidẽ quæ latuit ſed cognitis myſteriis, ab eccleſia exaltata, ad Chriſtũ aſcendere de Aegypto docens. Quod verò ſacerdos † ſuper patenã ſibi à miniſtris oblatã ſignum crucis facit, repræſentat illud, ꝙ in Matthæo legitur, ꝙ Principes Sacerdotũ & Phariſæi ſignauerunt lapidẽ cum cuſtodib. ſed nec ratio iſta, nec ſignum S. Crucis, neceſſitatis ſunt. Item, ꝙ patenam oblatã recipit, ſignificat ꝙ Chriſtus omnes ad ſe ex charitate redeuntes cum deſiderio recipit, quod etiã ex eo patet, ꝙ ſtatim Mariæ perſeueranti & aliis cõparuit. De hoc etiã dictum eſt ſub tit. de oblatione ſacerdotis. Poſt traditã diacono patenã, ſubdiaconus manipulã, qui patenã tenuerat inuolutã, plicatã non ſuper pallã altaris, ſed alibi deponit, in quo ſignificatur illud, q̃d legitur Ioan. 20. quia Petrus in monumentum intrans, vidit ſudarium, quod ſuper caput Chriſti fuerat, non cum linteaminib. Ioã. 20.
3 poſitum licet ſeparatim in vnum locum inuolutum. † Diaconus autẽ manũ ſeu humerum dextrũ ſacerdotis oſculatur, ad notãdum, quod ipſe vult eſſe ſocius in paſſione, vt ſocius ſit in regno, extrà de ſepul t. c. j. ſecundum quod dicit Apoſtolus, Si cõpatimur, & conregnabimus. Rurſus, ꝙ oſculetur dextrum illius humerum, ſignificat ꝙ Deum hic videre non poſſumus, niſi ꝑ ſpeculum & in ænigmate, in futuro verò videbimus eum, ſicuti eſt, quia verò crucifixus ardenti deſiderio quærebatur, iuxta quod Angelus inquit mulierib. Scio, quia Ieſum quæritis crucifixum. Idcirco cum patena ſignatur crux in facie ſacerdotis, in qua maximè vires animæ vigent, & vt hoc ſigno munitus poſſit Dei ſeruitium, ſine impedimento conſummare. Statímque ſacerdos oſculatur patenam, oſtendens, quod Chriſtus cõfeſtim impleuit deſiderium mulierum. Mox enim occurrit illis, dicẽs: Auete, quæ procidentes tenuerunt pedes eius, & adorauerunt. Nec eſt dubium, quin pedes eius fuerint oſculatæ de hoc ſub tit. de oſculo pacis dicetur. Oſculatur etiam patenam, quaſi petens à Deo pacem corporis & animæ. Oratur etiam pro pace temporali, quod fit ſpecialiter in quibuſdam eccleſiis: oſculum etiam huiuſmodi charitatem ſignificat, prout dicetur ibidem. † Rurſus ideò ſe ſignat cum patena, & oſculatur poſt illam, ad notandũ, quòd ſi per paſſionẽ filij recõciliamur Deo patri, erimus & hæredes regni cæleſtis, vel ſignum crucis cum oſculo ſignificat gloriationẽ Chriſti in cruce cum charitate. Quidã etiam cũ patena ſe ſignãt ante pectus, per ꝙ ſignifi

1. Ioã. 3. Mat. 48. Mat. 28.

catur syncera affectio, quę per partes corporis & cordis in sacra scriptura significatur. Quidam autem prius osculantur patenã, cùm dicunt, Da propitius pacem, & posteà cũ osculata patena in vltima clausula, scilicet ab omni perturbatione securi; se signãt, quia p crucẽ, & hoc sacrificiũ & odorẽ eius omnia in cœlis, & in terris pacificata denuntiãt. Quidã quoq; consequenter osculantur summitatẽ, & pedẽ calicis: ꝙ osculũ prætendit intimũ affectum ad monumentum seu sepulturã Christi, exemplo Magdalenæ, quæ ex affectu stabat ad monumẽtũ foris plorãs, vt dicitur in Ioanne. Osculũ quoque pedis calicis, significat osculũ pedũ Christi, de quo iam dictum est. Aliqui etiã cum patena summitatẽ, latus & pedem calicis tangunt, quòd similiter ex affectu intimò faciunt, quasi totũ monumentum amplectẽtes, ꝙ per calicẽ & patenã repræsentatur, hoc enim propriũ est feruenter amantiũ, quòd non satiantur dilectũ ex omni parte corporis sui tangere, & etiã res dilecti, quòd maximè ostendit Magdalena, quæ à monumento non recedebat. Tactus quoque cũ patena in summitate, & latere, & pede calicis, significat tres cruciatus Domini, scilicet in capite, in latere, & in pedibus.

Ioan. 20.

SVMMA.

1 *Hostiæ fractio, quo fieri debeat & n. 2. 3. 8. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 18. 19.*
4 *Hostiæ fractio, ad quid fiat.* 5 *Hostia primo p mediũ frãgitur, & quare idipsum.*
6 *Hostiæ altera dimidietas, cur iterum diuidatur.*
7 *Hostiæ particula, post subdiuisionẽ remanẽs in sinistra, cur cõiungatur parti super patenam positæ.* 9 *Beatorum tres ordines.*
14 *Sacerdos, cur dicit in Missa sub fractione hostiæ, Pax Domini sit sẽper vobiscum.*
17 *Hostiæ particula, cur mittatur in sanguinem.*
20 *Hostia, cur diuidatur in tres partes.*
21 *Hostiæ tres partes, quid significent, & nu. 22.*
23 *Benedictio solẽnis cur detur ab Episcopo, In Missa verò pro defunctis minus. nu. 24.*

De fractione hostiæ. CAP. LI.

FInita oratione pręmissa, scilicet: Libera nos, & resumpta patena diaconus discooperit calicem, inde remouẽs corporale, & super calicẽ sedulò intuetur. Deinde sacerdos intẽdẽs hostiam † frangere, ipsam de altari leuat, supponẽs illi patenã & super ora eius collocat: inde tollẽs eam super calicem per medium frangit, dicens, Per eundem Dominum nostrũ. Et in quibusdam ecclesiis partem, quæ post fractionem in dextra manu remãsit, ponit super patenam, dicendo, qui viuit, &c. Partẽ verò quæ in sinistra remansit, iterũ per medium frangit, & particulam quæ post subdiuisionem in sinistra manu remansit coniũgit parti prius super patenam positæ, dicendo in vnitate sancti spiritus, &c. Alteram verò particulam in dextra remanẽtem

tem, tenet super os calicis, cum duobus digitis, scilicet cũ polli
ce & indice, & erecto calice simul & ipsa particula, parũ cum
ambabus manibus eleuatis alta voce, dicens: Per omnia secula
seculorũ, quo dicto calicem simul cũ hostia deponit proferẽs:
pax Domini sit semper vobiscũ: & hoc dicendo, producit ter si
gnũ crucis super calicẽ, cum dicta hostiæ particula, deinde mit
tit particulã illam in calicem, dicẽs, fiat cõmistio corporis, &c.
& posteà per Episcopum datur benedictio solẽnis. De singulis
igitur est videndum & primò quare diaconus discooperit cali
cem, & in eum discopertum intuetur. Circa quod dicendũ est
quod os calicis, in hoc loco ostiũ significat monumẽti, de quo
diaconus corporale remouet, & in eo sedulo ĩtuetur, significãs
quod Angelus Domini lapidẽ ab hostio monumẽti reuoluit,
& linteamen amouit, & in sepulchro diligenter aspexit. Secun-
do videndũ est, quare sacerdos hostiã super patenã locat, & in
de eam tollens super calicẽ frangit. Circa quod dicendũ est, ꝙ
per calicẽ Christi passio, vel etiã ęternæ beatitudinis fruitio de
signatur, vnde Psal. Et calix meus inebriãs quã præclarus est, &
iterũ, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, &c. Per patenæ psal. 22.
rotunditatem, bonorum operum perfectio significatur, sacer- psal. 35.
2 dos ergo volens hostiã † frangere, primò eam super patenam
locat, vt inde illã tollens super calicẽ frangat, ad significãdũ, ꝙ
nemo passionibus mundi meritoriè valeat exponi, vel etiam
ad æternæ beatitudinis fruitionem admitti, nisi prius in bono-
rum operũ perfectione fuerit solidatus, vnde Apost. ad Ephes.
6. Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die mala, &
3 in omnibus perfectè stare. Ad hoc patena † hostiæ supponi-
tur, & super calicem frangitur, ad significandum, quòd Chri-
stus ex latitudine charitatis per patenæ dispositionẽ significa-
tæ se supponit passioni. Rursus super calicem frangitur, ne mi-
nutiæ spargantur; sed in eius cõcauitate cautè recipiantur. Ali- Ioan. 6.
bi tamẽ super patenã posteà frangitur, vt ipse panis viuus qui
de cœlo descendit fract⁹, pro nobis in ara crucis rememoretur.
Alibi quoque hostia comedenda de altari tollitur, nam in vete-
ri testamento sacerdos panes propositionis de altari sublatos
comedebat, prout dictum est sub titulo de oblatione sacer-
4 dotis. Tertiò videndum est quare hostia † frangitur, & qui-
dem, quia in lege iubebatur similago frustratim offerri: sed &
Redemptor noster benedixit panẽ & fregit, fractũmque dis-
cipulis distribuit, & ideò sacerdos & legem & Christum se-
quens, panem sacrosanctum in tres partes partitur, vt in fractio
ne Panis Dominum cognoscamus, sicut & illi duo discipuli Mat. 26
Dominum cognouerunt, quibus ipse resurrectionis die Luc. 24.

euntib⁹ in Emaus apparuit. Dũ enim ſicut ait Proſper de cõſe. diſt. ij. frangitur hoſtia, & ſanguis in ora fideliũ infunditur, immolatio corporis Chriſti in cruce, & effuſio ſanguinis ei⁹ de latere deſignatur. Quartò, quare per † medium hoſtia frangitur? 5
Circa quod notandũ eſt, ꝙ in duas medietates frangitur, iuxta duplicem prædeſtinatorum ſtatũ, ſcilicet æternæ gloriæ, & temporalis miſeriæ, ideóq; vna medietas ſubdiuiditur in duas partes, quarum vna eſt de prædeſtinatis, qui purgantur ĩ purgatorio, alia pro illis, qui adhuc viuunt in hoc mundo caduco: prout infrà dicetur. Quintò, quare pars hoſtiæ poſt fractionẽ in manu dextra remanens, potius ponitur ſuper patenã, q̃ quæ in manu ſiniſtra remanſit? & quidẽ pars ipſa, quæ, in dextra manu remãſit, deſignat prædeſtinatos, qui iam ſunt in gloria: & iam tenẽt illam rectitudinẽ, cui nulla rectitudo admiſceri poterit, & ideò meritò in parte dextra tenetur. Altera verò pars deſignat illos prædeſtinatos, q adhuc ſunt in tẽporali miſeria, vbi multa obliqua, & pauca recta ĩueniũtur, quare meritò in ſiniſtra tenetur. Illa igitur, quæ eſt in dextra, cùm diuidenda nõ ſit, vt iã dicetur, ſuper patenã deponitur, quæ verò eſt in ſiniſtra, cùm diuidenda ſit, non deponitur, ſed diuidenda retinetur. Sextò, quare pars † quæ in ſiniſtra remãſit, iterum ſubdiuiditur? Ad quod 6
dicendum eſt, quòd illi qui ſunt in gloria, vniformem ſtatum tenent, & vna beatitudine fruuntur, ideò pars in dextra manu retenta, & ſuper patenã collocata, quæ illos, vt præmiſſum eſt, ſignat, non frangitur, ſed illi qui ſunt in tẽporali miſeria, in ſtatu, & miſeria, ſunt diuiſi. Nam alius eſt ſtatus miſeriarũ, eorum qui adhuc viuunt in corpore, & alius eſt eorũ, qui purgantur in purgatorio igne, ideò pars, quæ in ſiniſtra tenetur, illos ſignificans, diuidi debet. Septimò, quare † particula poſt diuiſionẽ 6
remanens in ſiniſtra, coniungitur parti ſuper patenam prius poſitæ? Ad quod dicendum eſt, quòd ſecundum Auguſt. Deus duas habet manus, ſcilicet dextram, qua miſeretur, & ſiniſtram qua punit illos, qui ſunt in purgatorio, inquãtum ibi purgantur, reſpondet ſola punitio, & ideò particula, quæ in ſiniſtra tenetur, illos figurat. Hi verò, qui ſunt adhuc in præſenti vita, in qua eſt ſtatus mœrendi, conſequi poſſent miſericordiam, & ideò ipſi per aliam particulam, quæ eſt in dextra, ſignantur. Quia ergo de his, q ſunt in purgatorio, nullũ eſt dubium, ſicut de illis, qui ſunt in Paradiſo, quantum ad futuram gloriã, ideò meritò particula, quæ erat in ſiniſtra, eos deſignans coniungit parti prius ſuper patenam poſitæ quæ illos qui ſunt in Paradiſo deſignat quoniam iſti illis indubitanter ſunt coniungẽdi, de hoc tamẽ aliter infrà dicetur. Sed particula quæ ĩ dextra parte

reman

remãſit,& deſignat eos,qui ſunt in vita præſenti, illi parti quæ eſt ſup patenã,nõ cõiungitur,ſed in ſanguinẽ mittitur,quia illi adhuc egent meritis paſſionis Chriſti, quæ merita proceſſerunt ex effuſione ſanguinis agni immaculati. ex præmiſſa autẽ duarũ partiũ coniunctione duo reſultant quaſi in modũ Lunę cornua cõnexionẽ vtriuſq; teſtamenti in Chriſti paſſione factã deſignantia,& illa verſus calicẽ corrigenda ſunt, quaſi ſibi incorporent ſanguinẽ,ſine quo corpus nõ eſt. In hac etiã cõiunctione repræſentatur,quod poſtq̃ aliqui tã præſentibus q̃ futuris preſſuris purgati fuerint,ipſi Deo,qui eſt noſtra beatitudo,
8 perfectiſſima vnione iungentur.† Octauò quare prẹmiſſæ duę partes extra calicẽ,ſuper patenam reſeruantur:ſuper quo aiunt
9 quidam ꝙ tres partes hoſtiæ,tres ſtatus † beatorũ figurãt,ſ.qui ſunt in cœlo, qui in purgatorio,& qui in mundo reſpectũ ipſa æterna fruitio,vt præmiſſum eſt,figuratur. Quia ergo tam illi, qui verſantur in hoc ſeculo,q̃ illi qui ſunt in purgatorio,nõdũ ad illã fruitionẽ admiſſi ſunt,ideò ipſæ duæ partes extra calicẽ reſeruantur donec ſumantur. Sed hęc ratio non concordat per omnia cum præmiſſis.& ideò alia ratio inferius aſſignatur. Poteſt etiam dici,quod duæ hoſtiæ partes ideò ſuper patenam ponuntur,quoniã ſi omnes partes ſuper os calicis ambabus manibus tenerentur,multa quidem pericula cõtingere poſſent de facili enim poſſet errare & pars non mittenda in calicem mitti vel propter manuum tremorem partes poſſent in calicem cadere.Sacerdos etiam taliter impeditus non poſſet quæ incumbunt liberè expedire & ſimilia. Alij tamen omnes partes ſupra os calicis tenent ne fortè propter illarum deportationem ſeu tranſlationem aliqua inde particula cadat aut remaneat in patena de quo etiam ſub tit.de communicatione ſacerdotis di
10 cetur.† Nonò quare particulam quę remanſit in dextra ſacerdos ſuper os calicis tenet. Ad quod dicendum eſt quod particula ipſa vt præmiſſum eſt repræſentat illos qui adhuc in corpore viuentes indigent miſericordia Dei ſine prædictis meritis paſſionis Chriſti & ſanguinis eius effuſionis præcedentibus. Tenetur ergo ipſa particula ſupra os calicis reſpectu directo ad ſanguinem vt detur intelligi intentio nec non expectatio & conſideratio viuentium quo ad merita & paſſionem Chriſti & tenetur cum pollice per quem vigor virtutis & cum indice per quem mentis diſcretio ſignificatur,ad oſtendendum quòd cũ fidei vigore & mentis diſcretione hæc conſideranda & expectanda ſunt. Vel cum duobus digitis tenetur ad deſignandum duplicem naturam quæ fuit in corpore Chriſti,diuinitatem,

ſ.& humilitatẽ. Et cõiungitur ſanguini:ad oſtẽdẽdũ,ꝙ qui dignè & cũ fide merita & paſſionẽ Chriſti cõſiderant, & expectant,eius paſſione &meritis iuuantur.Decimò,quare†ſacer- 11
dos dicturus,per oĩa ſecula ſeculorũ ſe erigit?Et eſt dicendum, ꝙ cùm ipſe petere velit perpetuã exiſtẽtiã Dñi nobiſcũ: & omne datum optimum,& oẽ donũ perfectũ deſurſum ſit.j.q.ij.quã pio.meritò ad Deũ ſe tunc corpore & mente erigit,ſperans ſe accepturũ quod petit.†Vndecimò,quare verba ipſa proferẽs 12
vocẽ ſuam exaltat,& parum calicẽ eleuat. Super quo dicẽdum eſt,ꝙ ſacerdos Chriſti vicarius,hoſtia,vt præmiſſum eſt,fracta mox pacẽ annuntiaturus,vocẽ exaltat:vt populus pacẽ deſiderãs,hoc intelligens dicat:Amen.xxxviij.d.ſedulo,& calicẽ parũ ab altari eleuando oſtẽdit, ꝙ Chriſtus qui per paſſionem quæ per calicẽ deſignatur,deſcenderat eleuatus per reſurrectionem à mortuis,pacẽ poſtmodum diſcipulis timentibus nunti auit,
Ioan. 20. dicens eis:Pax vobis.Poteſt etiam dici,ꝙ quemadmodum præmiſſum eſt:particula,quæ ſuper os calicis tenetur,repræſentat viuentes,& credentes,& expectantes iuuari meritis paſſionis, & effuſionis ſanguinis Chriſti.Sed,vt credamus duo.Primum, ſ.Chriſtum,verũ fuiſſe Deum,& ſanguinẽ & corpus nunquam fuiſſe à diuinitate ſeparata.Secundũ, Chriſtũ fuiſſe verum hominem & corpus verum,& ſanguinem verum, dicta non conſequimur:propter hoc ergo calicem, & dictam particulam parum ſimul eleuat,vt oſtendat,ꝙ firmiter credimus primum,& eam ſtatim deponit,vt oſtendat,quod etiam eodem modo credimus ſecundum.†Duodecimò quare dicta eleuatio,& depo 13
ſitio fit cum vtraque manu & non cum altera tantum?Ad quod dicendum,ꝙ hoc fit,vt per hoc detur intelligi,ꝙ ſicut præmiſſa duo credit intellectu: ita amat & appetit affectu & toto conatu.Fit etiam hoc modo,vt ſecurius & decentius fiat.†Deci 14
motertiò quare mox dicit altiori voce,Pax domini,&c. Et quidem,quia non ſolum per ſigna,verum etiam per verba reſurrectionis eſt gaudium exprimendum.ideò ſacerdos per lætitiam de reſurrectione habitam procedens ſtatim depoſito calice al-
Ioan. 20. tiori voce dicit.Pax Dñi ſit ſemper vobiſcum,repræſentans,ꝙ vna ſabbatorum Ieſus poſtquã ſurrexit à mortuis,ſtans in medio diſcipulorum dixit eis,Pax vobis,& iterum,Pax vobis.Ioã. 20.quaſi dicat.Do vobis pacẽ pectoris in via: & pacẽ æternitatis in patria.Idem ergo innuit ſacerdos dicens : Pax Dñi,i.pax
Apoc. 7. pectoris ſit ſemper vobiſcum,id eſt,in præſenti hic,& pax æternitatis in futuro.Hæc quidem pax eſt illa , quæ tunc iuſtis data eſt,quando anima Chriſti in infernum deſcendens inde oẽs fideles eduxit,abſtergens omnem lachrymam ab oculis eorum,

vt am

vt amplius nō sit eis dolor sed pax,qua cū eo viuant in æternū,
vel illa,quę data est corporis Christi,quādo anima eius ad cor-
pus rediit, vt sicut nūquā anima turbata est pro corporis mor
te, ita nec ipsum corpus vlterius de sua mutatione turbetur,
sed vtraq; pace fruatur, & semper de æterna beatitudine læte-
15 tur.†Decimoquartò,quare dicēdo pax Domini,&c.facit signū
crucis supra sanguinē,cum dicta hostiæ particula?Ad hoc dicē
dum est, quod tres cruces significāt triduū, quo Christus fuit
in sepulchro:vel ꝙ tres mulieres quærebāt Christū crucifixum,
ad ostium monuumenti:vnde illud,Quē quæritis viuentem cū
16 mortuis.†Decimoquintò,quare dicto,Pax Domini, &c. cho-
rus respondet?Et cum spiritu tuo:& quidē hoc dicendo, optat
pacem ipsi sacerdoti:& petit etiā pacē sibi dari,& vt dignus sit Luce.24.
illā recipere,prędicit ter Agnus Dei.Verūtamen Papæ celebrāt
in ecclesia Sanctæ Mariæ maioris in vrbe,& dicenti,Pax Domi
ni respondetur:prout in 6.parte sub ti.de pascha dicetur. Deci
17 mosextò,quare†dicta hostię particula immittitur in sanguinē?
Nempè fit hęc commistio, Primò,ad notandum, ꝙ Christi cor
pus nō fuit sine sanguine,nec sanguis sine corpore.Secundò,ad
de signandū,quòd vnum sacramētum conficitur ex speciebus
panis & vini.Tertiò,corporis & sanguinis post trinum crucis
signum permistio,est animæ ad corpus reditio.Omnibus enim
in cœlo & in terra pacificatis virtus trinitatis animam crucifixi
reducit ad carnem,ne derelinqueret animam eius in inferno,
nec daret carnē eius videre corruptionē.Iuxta, quod ipsē dicit
in psal. Ego dormiui & somnum cepi.exurrexi,quia Dominus
suscepit me,significat ergo vnitatem & animæ & carnis, quę in
resurrectione Christi denuò sunt vnitæ. Nam vt præmissum est
panis ad carnem,& vinum refertur ad sanguinem, quia secun-
dùm philosophū in sanguine est sedes animæ.xxxiij.q.ij.Moses
de hoc etiam subti.de oblatione dictum est.Decimo septimò, Psal. 15.
18 quando immissio†sit facienda,& quidem aliqui infundūt par- Psal. 3.
ticulam ipsam in calicem,postquàm dicunt:Pax Domini, &c.
quoniam manifestum est pacem datam esse hominibus bonæ
voluntatis,per resurrectionem,quam,verba ipsa significāt Alij
verò dicto, Pax Domini,&c.dicto etiā prius,Agnus Dei,&c.de
mum immittunt ipsam in sanguinem, vt eorum oratio effica-
cior sit pro eo quòd tenentes eam in manibus,dum dicunt, A-
gnus Dei,&c.oculo corporali & mentali reuerenter intuentur.
Tertij verò eam immittunt cum dicunt, da nobis pacem.
Cùm enim ter dicatur, Agnus Dei, & in primis duabus vici-
bus dicatur miserere nobis.in primo dicitur, miserere nobis
quantum ad animam, quæ maximè fundatur in sanguine.
In

In secundo quantū ad carnē, patet, quod ista duplex oratio diuisim dicitur, & ideò illa pars hostiæ per quā caro significatur: & sanguis, per quem anima intelligitur, non debent coniungi, dum illis duabus vicib. dicitur Agnus Dei, sed solum in fine tertij Agnus Dei, vbi repetitur, Pax secundū vtrunq;. s. secundum corpus, & secundum animam. Ipse enim lauit nos à peccatis no-
Apoc. 1. stris, in sanguine suo. † Quarti rectius & vsitatius agunt, quoniā à dicto Pax Domini, & priusquā dicāt Agnus Dei, &c. immit-
Ioan. 20. tunt. certum est autē, ꝙ Agnus Dei post salutationē repræsentant illud, quod Dominus fecit, postquàm discipulos visitauit, quando videlicet dedit eis potestatē dimittendi peccata, & ideò sacerdos illud repræsentans post remissionē particulæ hostię in sanguine, dicit, Agnus Dei, qui tollis peccata mūdi, miserere nobis, ad designandum, quod sicut ipse corpus sanguini cōiungit, ita nos coniunctos eidē sanguini seu meritis ex effusione procedentib. sua pietate à peccatis emūdet. Et immittēdo dicit verba illa fiat cōmistio corporis, &c. quæ verba referēda sunt ad species panis, & vini, quib. corpus Christi & sanguis cōtinetur. Dicunt autem Agnus Dei calice iam cooperto, ad notandum, ꝙ Christus in domo ostiis clausis dedit Apostolis potestatem dimittēdi peccata. Decimooctauò quare fiunt † tres partes? Ad 20
quod dicendum est ꝙ frangitur in tres partes. Primò in memoriā trinitatis. Secundò, in memoriā triplicis status Christi. Primus, fuit in hominib. manens. Secundus, fuit mortuus in sepulchro iacens. Tertius, est immortalis, in cœlo existēs. Tertiò verò, in memoriā & signum, ꝙ Christus passus fuit in triplici parte sui. i. in pedibus, in manib. & in latere. Quartò, in signum, ꝙ tres sunt partes mystici corporis, prima est in cœlo, siue in patria scilicet ecclesia triumphans, secunda est in terra, scilicet ecclesia militās, tertia est in purgatorio, & hæc dicitur purgans. Quintò in typū trium personarum euntium in Emaus, scilicet Christi & Cleophæ, & vt quidā dicūt, Luc. Decimononò, quid partes ipsæ significāt, videndum † restat, & quidē primū secun 21
Lucæ. 24. dū Gelasium Papā pars in calice posita, significat corpus Christi quod de virgine traxit: pars sicca comesta, significat omnes fideles, pars reseruata vsq; in finē missæ secundum antiquum ecclesiæ Rom. morem, pro ministris vel infirmis, significat omnes mortuos. Secunda pars in calice posita significat ecclesiam militantem: pars reseruata, eos qui sunt in purgatorio. Tertiò Sergius Papa de consec, d. ij. triformitas. dicit: Triforme est corpus domini. pars oblata in calice missę, corpus Christi quod iā resurrexit monstrat: pars à sacerdote comesta, ambulantem adhuc super terram: pars in altari vsque ad missæ finē remanēs corpus

pus Christi. Vel secundũ alios, corpus fidelium latẽs in sepulchro, hæc pars remanet in altari, vsq; ad finẽ missæ, qa vsque in finẽ seculi corpora sanctorũ in sepulchris erũt, sed ꝙ pars vsque in finẽ missæ reseruetur, nõ est in vsu. Quarto etiã modo potest hoc mysteriũ explicari. est enim corp⁹ Christi vniuersalis ecclesia. s. cum membris, iuxta illud Apost. Vnus panis, & vnũ corp⁹, multi sumus. Et inueniũtur in isto corpore, quasi tres partes, ex quibus totũ cõsistit, vna pars est ipsum caput, videlicet Christ⁹ q caput est, & pars corporis, altera pars, sunt illi, quorũ corpora requiescunt in tumulis, & animæ quæ regnant cum Christo, & sunt quasi simul iunctæ. Hæ duæ partes caput, s. & hęc corporis pars altera, sicut scriptũ est, Vbicunq; fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ. Propterea in altari super patenã duę partes coniunctæ extra calicẽ reseruantur, quasi extra passionem, quæ per calicẽ designatur. Christus enim resurgẽs à mortuis, iam non moritur, mors illi non dominabitur, & q cum ipso sũt sancti, nõ esurient, neq; sitient amplius, nõ cadet super illos sol, neq; vllus æstus, quoniã priora trãsierunt. Tertia pars in calice ponitur, significans sanctos, qui adhuc in mũdo viuunt, passionésq; passuri sunt, donec de hac vita migrantes ad caput suum transeant, vbi nec moriãtur amplius, nec vllaten⁹ patiãtur, vnde versus, Tres † partes factę de Christi corpore, signãt, Prima, suã carnẽ, sanctósque secunda sepultos. Tertia viuentes, hæc est in sanguine tincta. Martyrij calicem gustant in carne fideles. Quinto modo, secundum magistrum Gulielmum Antisiodoren. pars, quæ in sanguine mittitur, significat viuos. vna illarum, eos qui sunt in purgatorio, alia verò illos, qui sunt in Paradiso. Orat enim ecclesia pro viuis, vt in bono conseruentur, pro eis, qui sunt in purgatorio, vt citius liberentur, & purgẽtur, pro eis qui in cœlo sunt, vt orent pro nobis. Sexto etiam modo secundum Aug. pars in calicem mittitur vel ponitur, pro nõ sanctè viuentibus, qui voluuntur in sanguine & in peccatis. Aliæ verò duæ, pro mortuis offeremur. Vna, pro sanctis, qui iam sunt in requie, & illa est gratiarum actio, quia nihil restat in eis purgandum, altera pro illis animabus, quæ licet saluandæ sint, tamen adhuc sunt in pœnis, & ideò pars illa dicitur oblatio. Sanè particula hostiæ in calice dimissa, statim calix cum palla corporali cooperitur, quia Christi corpus de cruce depositum, latuit in sepulchro syndone inuolutum, quæ per ipsam pallam significatur. Vigesimo loco vi-

1. Cor. 10. Matt. 24. Rom. 6. Apoc. 7.

22 (line: "de versus, Tres † partes…")

23 dendum est, quare nunc solennis † benedictio datur. Et quidẽ hoc loco, scilicet ante pacem solennis episcopalis benedictio datur, ad notãdum, quòd pacem nullatenus habere pos

sumus,

sumus, nisi Dñs noster Iesus Christus præueniat nos in benedictionibus dulcedinis, quæ sunt benedictiones gratiæ ipsius:
Psal. 10. quia secundum Psal. Domini est salus, & super populum suum
Psa. 3. benedictio sua. Dũ autẽ episcopus se ad populũ benedicendum
Psal. 66. conuertit, populus reuerenter genu flectit, quasi ipso facto dicat, Benedicat nos Deus Deus noster, & metuant eum omnes fines terræ: nam ipse est Dominus, qui ad illius inuocationem
Psal. 147. benedicit. Vnde Psal. Benedixit filiis tuis in te. Et licet hæc solenniter benedicatur, nihilominus quidam in fine missę iterum solenniter benedicũt: de qua benedictione ibi dicetur, tũ quia postquam Dominus salutauit Apostolos, iterũ dixit eis, Pax vobis, vt iam dictum est, dicetur sub ti. de pacis osculo: tũ quia sicut non possumus bene incipere, vel pacem acquirere, nisi diuinæ benedictionis gratia præueniat, ita nec in bono proficere, nec in pace finaliter perseuerare, nisi benedictionis suæ gratia subsequatur. In † missa verò pro defunctis, Pontifex solenniter 4
non benedicit, tũ quia in ea oẽs solẽnitates cessant, tũ quia hęc solennis benedictio fit non solũ pro venialũ deletione, verum etiam pro populi excitatione, vt in Domini adiutorio confidat, & benedictũ in secula confiteatur, ac defuncti velut absentes excitari nequeũt, licet possint nostris suffragiis adiuuari, tũ quia gaudiũ non debet luctui admisceri. Illud autem notandum est, ꝙ per mortem, & in mortem domini fidelis anima benedictionẽ percipit. Vnde circa mortis officiũ ritè diaconus ad eam humiliari inuitat, dicens, humiliate vos, ad benedictionẽ, statim Pontifex benedicit. Quidam asserũt hoc officium non esse de septem officiis missæ, eò quòd has benedictiones Romana non inuenit ecclesia, vnde nec vtitur eis, & ideò non hic, sed in fine missæ benedicit. Sed quicunque inuenerit, rectè in hoc loco ponuntur, vbi Christus ad inferos descendisse repræsentatur, scilicet proximè antè resurrectionem cum eductis de carcere æternam tribuit benedictionem. Has benedictio-
Gen. 49. nes præfigurauit Iacob, qui filiis suis, & Moses qui filiis Israel,
Deut. 33. & Christus qui discipulis moriens, benedixit.

SVMMA.

1 *Agnus Dei, cur dicatur.* 2 *Agnus, quid significet. Et quare ter dicatur.*
3 *Christus ad tria venit.* 4 *pax, est quadruplex.*
5 *Requies triplex optatur defunctis.* 6 *Sergius papa.*

De Agnus Dei. CAP. LII.

QVia Iesus statim, vt salutauit Apostolos, vt iã præmissum est, dedit eis potestatẽ remittẽdi peccata, dicens, Quorũ remiseritis peccata, remittũtur, † quorũ retinueritis, retẽta sunt. Ioan. 20. idcirco chorus clamat ad Deum & postulat, 1

Agnus

Agnus Dei,qui tollis peccata mundi miserere nobis.Siquidem Ioan.vidēs Iesum ambulantem dixit,Ecce agnus Dei,ecce qui tollit peccata mundi.Quare autē cùm vocauerit agnū determinat subdens,qui tollit,i.qui venit,vt tollat peccata mundi,quia pro peccatis tollendis pascha nostrum immolatus est Christus. Ioan.1.
Nempè in vete.test.offerebatur agnus,pro peccatis populi, & in nouo test.Christus obtulit seipsum Deo patri, vt humanū genus liberaret,& lauaret à peccatis in sanguine suo. Meritò ergo,dum corpus & sanguis Domini sumitur,Agnus Dei cantatur,vt omnes credamus, quia ipsius agni corpus & sanguis tunc sumitur,qui peccata mundi moriendo tulit,& vitam æternam nobis resurgendo donauit Iesus Christus Dñs noster, & vt oremus ipsum nunquam desistere misereri nobis,qui in passione misertus est nostri. Apoc. 1.
2 † agnos autem Græcè,latinè purus &
* castus,dicitur,ꝙ sit hostia pura,& immolationi apta* quia ipse verus agnus sola pietate sua se obtulit hostiā pro nobis,& nos redemit.Dicitur etiam agnus ab innocentia, quia agnus nec hominibus,nec bestiis nocet.In præmissis ergo verbis, agnus Dei,qui tollis peccata mundi,miserere nobis, est quædam deprecatio,vt videlicet innocentis agni misericordia peccata irruentia & subitanea auferantur. Tertiò modò dicitur agnus, ab agnoscendo,quoniam in magno grege solo balatu matrem agnoscit,sic & Christus in ara crucis donans nobis prius pacē agnouit nos cura,vt iam dictum est.Agnouit etiam patrē obedientia,Iuxta illud Apostoli ad Philip.2.factus est obediens vsque ad mortem.Agnouit etiam matrem cura, quam de ea habuit.Vnde illud Ioan.20.Ecce mater tua.Ob hoc ergo in altaris immolatione ter dicitur,Agnus Dei,quasi Agne, qui agnouisti patrem,miserere nobis.Agne,qui agnouisti matrem miserere nobis.Pie,qui redemisti mundū,& qui obtulisti te ꝓ nobis, dona nobis pacē. Vel ideò ter dicitur, vt triforme corpus Dñi intelligatur,videlicet ambulans in terra,quiescēs in sepulchro & residens in cœlo.Potest etiam dici,ꝙ Christus ad tria venit,
3 Primò vt nos † liberaret à miseria culpæ.Secundò,vt nos redimeret à malo pœnæ.Tertiò,vt nobis daret de plenitudine gratiæ suæ.quantū ad prima duo bis dicitur miserere nobis.Quātum ad tertium dicitur dona nobis pacē: quæ petitio pacis sequitur statim postquàm Agnus Dei dictum est ter,ad notādū, ꝙ ex beneuolētia trinitatis agnus missus est:vnde Esaias. Emitte agnum Domine,&cæ. Nam sicut in Apoc.legitur,Christus est agnus, qui occisus est ab origine mundi. Et attende,quia quidā sacerdotes dicunt Agnus Dei,manibus super altare depositis, ostendentes in hoc quòd ad ea, quæ proferunt tota Esai.16. Apo. 5.

mente

mente intendunt. Intẽtio enim propriè per linguã exprimitur, nõ per manus: ideóq; loquẽte lingua, manus quiescunt, quoq; ipsam misericordiã & pacẽ cœlestẽ pro populo petunt: nõ autẽ terrenam: quod in manuũ dispositione significatur. Alij verò stant manibus iunctis, parũ super altare inclinati: ostẽdẽtes in inclinatione humilitatẽ: quæ in oratione necessaria est: & in manuũ coniunctione, vnicã & nõ variã intẽtionẽ. Porrò secundũ antiquã cõsuetudinẽ scholæ cantorũ, in ecclesia Rom. quã adhuc ipsa schola obseruat, nullatenus variatur, sed tribus vicibus vniformiter dicitur Christe, miserere nobis. ꝓpter tria genera peccatorũ, quæ petimus remitti: cogitationis in corde: locutionis in ore: & actionis in opere. Vel in honorẽ trinitatis, vel propter tres ordines fidelium in ecclesia, qui sunt Noë, Dauid, &
Ezec.14. Iob: quos Ezechiel vidit in visione saluãdos. Postmodũ autem multis, ac varijs ecclesiæ aduersitatibus ingruentibus, cœpit ad dñm de tribulatione clamare: dona nobis pacem: & vt clamor eius facilius audiatur, ideò in ipsa immolationis hora clamat: & hæc varietas non discrepat à cõsuetudine vete. test. vbi cùm secũdò repetatur, Parce dñe, parce populo tuo: tertiò variatur,
Ioel. 2. & ne des hæreditatẽ tuã in opprobrium. Dicamus ergo miserere nobis, quantũ ad animam. Itẽ miserere, quãtũ ad carnẽ: & dona nobis pacẽ, quantũ ad vtrumq; vt habeamus pacẽ pectoris spiritualẽ: & pacẽ corporis tẽporalẽ. †Est enim pax peccato- 4
rum, pax iustorum, pax tẽporis, & pax æternitatis, vnde & ter oratur in missa pro pace, de quo dictum est sub. iiij. particula canonis, super verbo, Diésque nostros, & quia Deus non dat pacem, nisi illis quorum miseretur, ideò vltimò dicitur, dona nobis pacem Ecclesia etiam Lateran. nunquàm dicit dona nobis pacem, sicut nec schola cantorum, sequens vt præmissum est, morem antiquum. Vnde nec valet, nec vera est ratio dicentiũ, quòd in Ecclesia lateranen. ideò non dicitur dona nobis pacem, quia omnes aliæ ecclesiæ ab illa, quæ primò fuisse dicitur consecrata, sumere debent pacem, non ipsa ab illis. In feria quinta cœnæ Domini, Agnus dei, ter dicitur, cum miserere nobis, vt ibi dicetur. Rursum in missa, pro defunctis dicitur bis Agnus Dei, cum, dona eis requiem, terriò additur, Sempiternam, nec dicitur dona nobis pacem, quia tunc imitamur exequias saluatoris. Vltimò ergo agnus Dei, tantùm adiungitur sempiternam. Super quo notandum est, quòd pro fidelibus defunctis triplex requies debet optari. †Primò, vt auferatur ab 5
eis pœna, in qua est eis labor non requies. Secundò, vt eis gloria animæ conferatur, quia tunc veraciter requiescunt in bono desiderato, scilicet in ipso Deo. Tertiò, vt dotentur glo

ria corporis: ne illud vlterius miseriis exponatur. *Prima*, non est requies sempiterna: quia pœna sublata adhuc desiderāt gloriā. Secunda etiam, non est totaliter requies sempiterna: secundum Aug. ante resurrectionē corporū, semper inest animabus quidā naturalis appetitus resumendi corpora, quo aliqualiter corpora retardantur, ne totaliter ferātur in Deum. Sed tertia requies cū præmissis est verè requies sempiterna, quia animæ quæ deū prę sentialiter vident resumptis corporibus in ipsa vlterius, & æter naliter & perfectissimè requiescent, ideoq; solū in tertia vice, & non in duabus pręcedentibus congruit dicere, requiem sempi-
6 ternam. *S*ergius † Papa I. constituit agnus Dei inter communio nem ter à clero & populo decantari.

ADNOTATIO.

¶ Apta.) agios verbū est æquiuocū. Præter enim hic datā signi ficationē, est vitex, genus arboris, qua vite omnes ornabātur Athenis in festo *P*alladis. Sed prior significatio aptissima est huic loco. N. Doard.

SVMMA.

1 *Pax, quæ datur in Missa, quid significet. Et vnde id præsignatū. nu. 4. Et cur non in Missa pro defunctis. num. 8.*

2 *Christiani in primitiua Ecclesia, quotidie communicabant. Paulò post omni Dominica, tandem aliquando rarius.*

3 *Popul⁹ cur se osculetur in Missa. & n. 5. 6. 7. Mulieres non. & quid (ita. nu. 9.*

10 *Osculum, quatuor sacramenta significat.*

11 *Episcopus solenniter celebrans quoties osculetur; & quos.*

12 *Episcopus bis codicē osculatur.* 13. *Papa in septē locis, osculū accipit.*

De pacis osculo. CAP. LIII.

POstquā Dominus salutauit Apostolos, vt pręmissum est, ite rum dixit eis, pax vobis, ostendens, quòd non solum de- *Ioan. 20.* bemus pacem habere in ore, verùm etiam in pectore, ne simus ex illis qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum, ideóque cum hæc dixisset Apostolis, in sufflauit in illos, & dixit, Accipite spiritum sanctum, ad quòd *Psal. 27.*
1 designandum vtique sacerdos facta † commistione & finita oratione accipit in quibusdam Ecclesiis pacem ab eucharistia, si- *Ioan. 20.* ue ab ipso corpore Domini vt secundum alios, ab ipso sepulchro. i. calice vel altari, & mox prębet oris osculū ministro, scilicet diacono. Quia ab ipso corpore accipiūt, hoc faciunt ī signū, ꝙ pax spiritualis à Christo data est humano generi. Alij etiam idē signant. Diacon⁹ verò dat pacē aliis, & alij inter se in signum ꝙ oēs debēt pacē habere, præsertim filij ecclesiæ. Ipse verò diaco nus pacē à sacerdote accipiēs, reuerēter se inclinat, & pect⁹ oscu latur ipsius, secundū morē quarundā ecclesiarū & platenā exten dit, vt per pacis osculū, & per platenæ extensionē charitas extē

Rom.5. denda mõstretur, quam per platenam in parte.iij.diximus desi-
gnari. Quia ergo charitas dei diffunditur in cordibus nostris, ꝑ
1.Cor.16. spiritum sanctum q datus est nobis: ideóque pacis osculũ, per
vniuersos fideles in Eccle. diffunditur. Nã apostolus admonet,
Salutate vos inuicem in osculo sancto. Rursus, ꝙ sacerdos † pa- 2
cẽ populo tribuit, præfiguratũ fuit à Iosue, q hostibus superatis
terram obtinuit, quam sorte diuisit, & in pace possedit, & Chri-
stus resurgens, diabolo superato pacẽ & dona dedit hominib⁹.
Pótifex verò primò dat pacem ministro, qui prius erat à sinistris
sed pacem recepturus accedit ad dextram eius ꝑ quã signatur
populus gẽtilis, qui primus in pace transiuit à sinistra infidelita
tis, ad dextram fidei, & æternitatis, & per hũc pax ad populũ de-
scẽdit. Cæterùm in primitiua Ecclesia, omnes, qui † celebratio 3
Matt.10. ni missarũ intererãt, singulis diebus communicare solebãt, eò
quòd Apostoli omnes de calice biberunt, Domino dicente, Bibi
te ex hoc omnes. de consec.d.ij.nõ iste. Offerebant eñ magnũ
panẽ, & omnibus sufficientẽ, quod adhuc Græci seruare dicun-
tur. Sed excrescẽte fideliũ multitudine, traditur institutũ vt tan-
tum diebus dominicis communicarent. ead. di. quotidie. de quo
dictũ est sub vij. particula canonis, super verbo, hoc quotiescũ-
que. Postmodum autem, quia nec dignè hoc potuit obseruari,
tertia secuta est institutio, vt ter saltem in anno quilibet Chri-
stianus acciperet eucharistiam. ea. d. & si non frequentius. vel ho
dic ad minus in pascha, extra de pœnitẽtia & remissione, omnis.
hoc inuento remedio, vt videlicet pro eo quòd singulis diebus
cõmunicabatur, singulis diebus osculũ pacis daretur, pro mini
sterio vnitatis, quod sacerdos dans ministro dicit in quibusdam
locis, Sumite vinculum pacis, & dilectionis, vt apti sitis sacrosan
ctis mysteriis, quasi dicat, Sumite ex hoc omnes & diuidite ĩter
vos, & pro communione, quæ singulis diebus dominicis fieri so
lebat, daretur in diebus dominicis panis benedictus sanctæ cõ
munionis vicarius, q & eulogia dicitur. Sed & loco quotidianę
communionis, in quadragesima dicitur in fine missæ oratio, su-
per populũ, cui prædicitur, Humiliate capita vestra Deo, Sanè
populus sese in missa osculatur. † Primò, quia cùm, sicut pręmis 4
sum est, per immolationẽ hostiæ salutaris, dimissis peccatis recõ
ciliemur altissimo, rectè pacis osculũ dari decreuit Ecclesia, cũ
pro peccatis immolatẽ hostia salutaris. Homines igitur osculũ,
id est, pacis signum sibi inuicẽ dant, vt ostendant, se coniunctos
esse in corpore Christi per quem facta est pax in cœlo & in ter
ra. † Secundo Innoc. primus, qui osculum in ecclesia dari decre 5
uit, quod etiã Leo Papa. ij. primò statuerat, de consec. d. ij. pacẽ.
ita dicit, Pacẽ asseritis ante confecta, id est, consecrata, myste-
ria, quo

ria, quosdam populis impetrare, vel sibi inter se sacerdotes tradere eum. post, omnia. i. post consecrationem, quæ aperire non debeo. i. non possum, pax sit necessario. i. causa misterij inducenda, per quam. i. quia per eam constat populum ad omnia, quæ in mysteriis aguntur, ac in ecclesia celebrantur, præbuisse consensum, ac finita esse pacis. cōcludentis. i. determinantis signaculo
6 demōstratur. Tertiò, ideò se † populus inuicē osculatur, quia Domini sui gratiam, & angelorum concordiam per mortem eius se promeruisse gratulatur. Quartò quia in osculo caro carni, & spiritus spiritui iungitur, vt nos qui carnis propagine de Adam coniungimur, etiam charitatis vinculo cōnectamur, qui ergo se odientes osculantur, Iudæ proditoris osculū imitātur.
7 Quintò, propter præceptum † Apostoli, de quo præmissum est.
Rursus ideò prius, quàm communicemus pacem damus, vt inter nos esse concordiam ostendamus, & cum illa corpus Domini sumamus, sine qua munera nostra non recipiuntur à Deo. 1. Cor. 16.
8 † In missa verò pro defunctis pax non datur, quia fideles animę iam non sunt, nec vlterius erunt in turbatione huius mundi, sed quiescunt iam in Domino. vnde non est eis necessarium pacis osculum, quod est pacis & concordiæ signum, & ideò in missa illa non dicitur oratio illa, Domine Iesu Christe qui dedisti Apostolis tuis pacem, &c. nec sacerdos recipit pacem ab altari. De hoc dicetur in vj. parte sub tit. de officio mortuorum. Hinc est, quod etiam inter monachos pax non datur, quoniā
9 mundo mortui reputantur, de consec. dist. 2. pacem. Viri quoque & mulieres non sibi inuicem osculum in ecclesia porrigunt, ne fortè aliquid lasciuiæ surrepat, quia ibi carnales fugiendi amplexus, & casti ac spirituales actus habendi, propter
10 quod etiam in ecclesia situ sequestrantur locali. Odia pax pellit, castum pax nutrit amorem. † Sanè osculum in sacra scriptura significat vnionem, charitatem, pacem & reuerentiam. De osculo vnionis dicit sponsa in Canticis., Osculetur me osculo oris sui. De osculo charitatis Isaac inquit ad filium, Accede ad me. & da mihi osculum fili mi. De osculo pacis dicit Apostolus. Salutate vos inuicem in osculo sancto. Deus autem pacis, & dilectionis, &c. De osculo reuerentiæ Dominus inquit ad Simonem, Osculum mihi non dedisti, hæc autem ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. Et Hester in signum reuerentiæ summitatem virgę regiæ dicitur osculata esse. Ad designandum igitur tres vniones in Christo, scilicet vnionem diuinitatis ad animam, diuinitatis, ad carnem, & carnis, ad animam, vel vnionem, qua vnita est in Christo humana natura, sancta Ecclesia, & fidelis anima. Et sacerdos ter

Cantic. 1. Gene. 27. 1. Cor. 16. Lucæ. 7. Hest. 5.

osculatur altare, vt dictũ est sub 4. particula canonis, super verbo diesq; nostros, ad designandũ triplicẽ pacẽ, scilicet temporalẽ, spiritualem, & æternã. † Episcopus solẽniter celebrãs, iuxta morem quarundã Ecclesiarũ ter osculatur, semel ministrũ: & secundò diaconũ: & tertiò sacerdotem. Sed & in missa ter oratur pro pace vt dictũ est super verbo: Diésq; nostros. Rursum ad notandam duorum testamentorum concordiam episcopus duabus † vicibus codicẽ osculatur, quia rota continetur in medio rotæ, & duo Cherubin sese recipiunt versis vultib. in propitiatoriũ. Ad notandam etiam charitatem sacerdos osculatur patenam, quę designat cor patens in latitudine charitatis. Vnde Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dũ loqueretur nobis in via. In signũ verò reuerentiæ subdiaconus & diaconus pedes & manus summi ponti. osculãtur: pedem subdiaconus osculatur post epistolam lectam: & diaconus ante legendum euãgelium: manum verò subdiaconus osculatur offerens ampullam cum aqua, calicemque cum vino: & diaconus offerens patenam cum hostia, & turibulũ cum incenso vterque etiam de manu summi pontificis eucharistiã, vt dicetur in ti. seq. Illud † quoque vacare non creditur mysterio, quòd summus Pontifex septem modis accipit osculum: videlicet ad os, ad pectus, ad humerum, ad manus, ad brachia, ad genu, & ad pedes.

Exod. 25. Lu. 24.

SVMMA.

1 *Missæ quarta pars, de communione Et qualiter ea fiat. & nu. 3. 4.*
2 *Sacerdos quare in cõmunione, non accipit calicem per se, sed à diacono.*
5 *Papa volens communicare, quare accedat ad sedem suam. Et quando cõmunicet in altari. nu. 6. Et qui Eucharistiã accipientes, ab eo osculum recipiant. nu. 7. Et de communione, eiusque forma, latè. nu. 8. 9.*
10 *Sacerdos quid agere, dicere, aut meditari debeat, ante corporis & sanguinis Dominici sumptionem. Quid post. nu. 14.*
11 *Communicandi corporis & sanguinis Dominici legitimum tempus.*
12 *Sacerdos sumens sanguinem, debet tenere calicem, vtraque manu.*
15 *Communicaturus, debet esse ieiunus. Et cur ita.*

Quarta pars missæ, & primò de communione sacerdotis. CAP. LIIII.

Hic incipit quarta pars missæ, post pacis etenim osculum sacerdos communicat hoc modo. Nam † sicut in Nicensi concilio. xciij. d. peruenit. Legitur eucharistiã cõfectã p se de altari siue de patena sumit & cõmedit. Calicem verò, cũ sanguine nõ ipse sed diacon⁹ eleuat de altari, & porrigit ei. † Vnde in canone Hiero. ea. di. diaconi sunt. inter cętera ita legitur. Sacerdotib. etiã propter præsumptiones nõ licet de mẽsa calicem Domini tollere, nisi eis traditus fuerit à diaconis. Ideò autem

sacerdos

sacerdos corpus Christi, per se munit, & nō calicem cum sangui ne, quia sumptio corporis, significat, corporum nostrorum restaurationē, quā Christus nullius ministerio perfecit, & futurā resurrectionē, quā sua virtute absq; omni ministerio faciet. Sūptio verò sanguinis redēptionē animarum siue peccatorum significat, quæ fit intercessionibus aliorum. Hoc tamen, & si iure

3 cautum sit, nō tamē seruari videmus. † Sanè sacerdos ipse omnes partes hostiæ comedit. In quibusdā tamē ecclesiis ipse vnā partē sumit, & reliquā eucharistiæ medietatē super patenam in duas partes diuidit, quas ministris. s. diacono & subdiacono comedendas impendit, insinuans illud quod Lucas cōmemorat, quia Iesus in Emaus accepit panē, & fregit super mensam. Et etiā (vt aiunt quidā) comedit corā duob. discipulis, sumēnsque reliquias dedit illis. Ipse quoq; postmodum partem piscis assi, & fauum mellis mādueauit, & reliquias discipulis dedit, & ideò postq̄ diaconus & subdiaconus cōmunicarunt, clerici & religiosi ad cōmunicandum accedunt, vt ipsi partē sanctæ cōmunionis accipiant. Postmodū cōmunicat populus, quia Christus comedit nō solum cum paucis Apostolis, verumetiā ascensurus in cœlum, cōmedit cum multitudine discipulorum. Vnde

4 & sumptio corporis, ascensionem significat saluatoris. † Illud autē prætermittendum nō est, q vt perceptione corporis & sanguinis Christi nulla possit fallacia suboriri, sed in vtraq; perceptione veritas euidēter appareat, summus Pontifex non statim particulā hostiæ permittit cadere in calicē, sed eā post trinum crucis signaculum super patenā reponit, & post osculum pacis, ad sedē ascendēs: ibiq; cōsidens, vniuersis cernentib. maiorem partē oblatæ suscipit de patena, quā subdiaconus apportauerat de altari, ipsamq; dētib. subdiuidēs, vnam particulam ei⁹ sumit, & aliam in calicem mittit, & de sanguine, cum calamo haurit. Deinde alteram particulam tradit cum osculo diacono, aliámque subdiacono, sine osculo, quē diaconus ministrans ei, ad altare calicē osculatur, & tunc subdiacon⁹ residuum sanguinis cū

5 particula immissa in calice sumit. Romanus † itaq; Pōtifex ideò nō cōmunicat, vbi frangit, quoniam ad altare frangit, & ad sedē cōmunicat, quia Christus in Emaus coram duob. discipulis fregit, & in Hierusalem coram discipulis duodecim manducauit. In Emaus enim fregisse legitur, sed non comedisse legitur. In Hierusalem verò fregisse non legitur, sed legitur comedisse, secundùm Inno iij. Ascendens igitur sedem, ibi communicat. Siquidem secundum Apostolū Christus caput est ecclesiæ, caput autem in corpore sublimius & excellentius ob sui perfectionem cæteris membris collocatur. Per calicem verò,

Luce. 24.
Ioan. 21.
Act. 1.
Luce. 24
Colloss. 1

secūdum quēdā respectum, æterna beatitudo seu ipsius fruitio designatur quia in ecclesiā militāte summus Pōtifex, sicut Christi vicarius & caput omniū prælatorū perfectius Christū repræsentat, congruū est, vt ipse non in altari, sed in loco sublimiori cōmunicet, ostendens, quod Christus etiam in sua humanitate perfectius & copiosius participat illa ineffabilia gaudia, vt potè in bonis potiorib. collocata. Cum verò celebrat pro defunctis, tūc super altare cōmunicat, quia tunc specialiter membrorum Christi hinc fideliter decedentiū gloriā repræsentat, ac membra Christi eū ad illam gloriā perueniūt, inferiorē post Christū gradū obtinent, sicut membra post caput. In parasceue quoq; ad altare cōmunicat, tum ob †reuerentiā passionis Christi, tū 6
quia tunc quasi exequias celebrat Iesu Christi, tum & iam tunc solus communicat, quia in Christi passione omnib. discipulis
Ioan. 21. fugiētib. ipse solus remansit. Alij autē prælati non sic, sed super altare cōmunicant, quia nō ita propriè Christū caput ecclesiæ repræsentat. Ministri autē repræsentāt Pōtifici oblatā & calicē, quia discipuli obtulerūt Christo partē piscis assi, & fauū mellis,
Psal. 18. pars piscis assi, est corpus domini crucifixi, qui fuit in ara crucis assatus. Fauus mellis est sanguis Christi, super mel & fauū dulcis faucib. animæ diligentis, ambo de manu Papę cōmunicant, quia & Apostoli de manu Christi cōmunicauerunt. † Ad 7
notandū verò distinctionē inter sacros ordines, & non sacros, Diaconi q & superioris ordinis sunt, cū recipiūt eucharistiā, osculū suscipiūt ab ipso; Acolytus & qui sunt inferiorum ordinū, nō suscipiunt. Subdiaconus etiā qui caractere huiusmodi quōdā inter non sacros, nunc autem inter sacros ordines reputatur in perceptionē corporis nō suscipit osculū à pōtifice, sed in perceptione sanguinis suscipit osculū à diacono, vt sic qui nō sacri sunt minus, & qui sacri sunt amplius honorentur, quamuis & in hoc mystica ratio possit assignari. † Ipse autē sumit illā eucharistiæ partē, per quā prout sub tit. de fractione hostiæ dictū 8
est caput ecclesię scilicet Christus intelligitur, cuius typum ipse specialius gerit, quod facit hoc modo Eā nanq; dentib. subdiuisa, particulā in ore remanente sumit, alterā verò inter digitos residentē in calice dimittit, ad notandum, quod Christus resurgēs, qui secūdū Sergiū Papā per partē in calice immissam significatur ꝙ infernū momordit, & suos inde sumptos in Paradisum misit iuxta illud Oseæ vlt. c. Ero mors tua, &c. Alia verò pars ex qua ministri communicant, significat membra magis ipsi Christo conformia & ideò ipsi cōmunicant de illa, ad offerēdum mysterium vnionis, eucharistia enim sacramentū est maximæ vnionis. Partē verò in †calice intinctā quæ significat mē- 9
bra,

bra, propter Christũ passionibus subiecta, Dominus Papa nõ re- Rom.
cipit. Primò, quia ipse magis quam alij repræsentat in officio
Missæ Christũ, cui mors vltra nõ dominabitur: secũdò, q̃a ipse
illorum typum gerit ĩ ecclesia: qui propter eximiã sanctitatẽ à
vita actiua remoti per cõtẽplatiuã iam Christo sociantur. Sed
ministri illã sumunt: quia typũ actiuæ cõmuniter repræsentãt:
& præcipuè subdiaconus eã sumit, pro eo, quia ipse vltimus cõ-
municat, & vltimi est reliqas sumere, & calicẽ purificare. Vnde Ioan. 21.
& Dominus reliquias dedit discipulis, vt præmissum est. Potest
etiam mysticè dici, quod pars intincta, significat partẽ corporis
mystici, quæ iam regnat cũ Christo. Cũ ergo Domin⁹ Papa ex-
pressè repræsentet Christũ, qui realiter & sacramẽtaliter incor-
porat⁹ est parti ipsius mystici corporis, ideò ipse nõ recipit illã,
nec etiã diaconus, q legẽ euangelicã, quã pronuntiat, repræsen-
tat, quæ est lex amoris, propter amorem enim charitatis qlibet Ioan. 4.
incorporatur Christo capiti, & omnibus partibus corporis ei⁹
mystici. Subdiaconus verò repræsentat veterẽ legẽ, quam sæpè
pronuntiat, quæ fuit lex timoris, sed timor non est in charitate
imò eũ foras mittit, & ideò ipse particulam ĩ sanguine missam
sacramẽtaliter, siue in signũ recipit, quia immistio ipsius partis
cũ sanguine dictã ĩcorporationẽ figurat, quã nõ faciebat lex il-
10 la, licet eã figuraret. Hoc autẽ breuiter † notandũ est, quod sa-
cerdos ante perceptionem corporis & sanguinis Christi debet
dicere orationes à sanctis patribus institutas, deinde meditari
debet in incarnatione, in passione, vt virtute huius sacramenti,
dicens, Panem cœlestẽ accipiam, &c. Sed cũ statim post verba
ipsa subiungit, Domine non sum dignus, &c. videtur contra-
rius sibiipsi, absit tamẽ hoc, sed dicẽs, Panẽ, &c. seipsum incitat
ad deuotionem, reducens ad memoriã, quid est, quod sumere
debet, quia panem, qui de cœlo descendit, & qualiter sumere
debet, quia nomen Domini inuocando, vt sic cum maiori su- Ioan. 6.
mat reuerentia & timore. Dicendo verò subsequenter, Domi-
ne non sum dignus, &c. ex humilitate sua profitetur indignita-
tem, at exercitatio ad deuotionem, & professio humilitatis, cõ-
11 traria non sunt. † Legitimũ itaq; communicandi tempus estan-
te vltimã orationẽ quæ dicitur ad cõplendũ, quia ibi maximè
petitio pro eis est qui cõmunicant. Deinde corpus & sanguinẽ
dñi sumpturus, se cũ illis ante faciem cruce signat. Sicut enim
prius cruces faciendo actiuè, tanq̃ minister illa sanctificauit, sic
se eis nũc cruce signando, passiuè petit sanctificari. Dicto ita-
q;, corpus domini custodiat, & cætera, sumat eucharistiã, dein
de iũctis manib⁹ inclinãs sanguini dicat, Quid retribuam, &c.
Et dicens, Calicẽ Domini accipiã, & non prius accipit & eleuat

Psal. 17. calicem de altari. Posteà verò dicẽs, Laudãs inuocabo Dominũ
se signat cũ illo, quo versu expleto, sanguinẽ sumit. Sanè quia
circa maiora cautius est † agendum, sacerdos sanguinẽ sumẽs 12
propter maiorẽ securitatẽ & reuerentiã, calicẽ cũ vtraq; manu
tenere debet, sed in sumptiõne perfusionis sufficit alterã tãtum
duobus digitis alterius adiũctis, quasi per hoc innuẽs iã sangui
nẽ ibi nõ esse Sed & sanguinẽ sumẽdo ter haurit, trinitatẽ desi
gnans, perfusionẽ verò, sumendo bis: vt per hoc charitas q̃ in
ter duo cõsistit significetur, seu etiã quoties nouerit expedire.
Rursus qui eadẽ die debet iterũ celebrare, nõ sumat vinũ pfu-
sionis: vt dictũ est in proœ. huius partis. Sed cũ in canone dica
tur, Similiq; modo postq̃ cœnatũ est, accipiẽs & hũc præclarũ
calicẽ, &c. videtur ex hoc, ꝙ sacerdos statim hostia cõsecrata,
illam dẽt sumere prius, quàm ad calicis cònsècrationem proce
dat, quia omnis Christi actio, nostra dẽt esse instructio. xij. q. j.
exẽplum, Sed ad hoc dicendũ est, ꝙ ecclesia instituit illam post
vtranq; cõsecrationem sumi; ad ostendendũ, ꝙ solùm hostiam
recipiẽs, nõ plenum sacramentaliter recipit sacramentum. Etsi
enim † in hostia consecrata Christi sanguis sit; non tñ est ibi 13
sacramentaliter, eò ꝙ panis corpus non sanguinem, & vinũ san
guinem significat, & non corpus. Quia ergo sub altera tantum
specie non est cõpletum sacramentum, quo ad sacramentum
vel signum, debet hoc sacramentum compleri prius, quàm Pres
byter eo vtatur. Veruntamen cum vnum sine reliquo nec sit,
nec vnquam fuerit nisi in solo triduo ante pascha, in quo Chri
sti corpus mortuum fuit, in quo triduo si quis Apostolis ho-
stiam consecrasset, sanguis ibi non esset. si vinum, caro ibi non
esset, quia, vt præmissum est, nec panis sanguinem, nec vinum
significat carnem; secundũ hoc nunc Christi sanguine intra ve
nas eius existente, vnum sine reliquo propter vnionem seu mi-
stionem huiusmodi recipi non potest, quod tamen non est ra-
tione sacramẽti, vel signi, quod idem est. Post † sumptum sa- 14
crificium non est spuendum, de cõsec. d. ij. vt quid. prout dictũ
est sub. vij. particula canonis, super verbo noui & æterni; sed nec
eucharistia sicut alius cibus est masticanda, sed discretè, mode
ratè ac leniter anterioribus dentibus tenenda, & lingua mol-
lificanda, ne qua eius particula dentibus adhæreat, quam for-
tè postmodum emitti screando contingat, post communionẽ
illico, calix de altari aufertur. Circa quod notandum est, quod
corpus Domini remanet super altare vsq; dum tria capitula cõ
pleantur, scilicet prologus Dominicæ orationis, & ipsa oratio,
& libera nos quæsumus, quia Dominus tribus diebus in sepul
chro quieuit. Posteà verò cõmisto *Domini* corpore cum vino

simul,

simul,quia pace annunciata aufertur corpus Dñicũ de altari, qm̃ in tertia die aĩa eius,quæ descendit ad inferna,vt liberaret iustos & membra viuificaret,rediit ad corpus, nec amplius in uentũ est corpus dñicum in sepulchro,quia ergo Christus totus homo resurrexit,simul,ideò ad hoc notandum illicò simul cum oblatione corpus Dñi de altari aufertur,& sumitur,& inde calix & corporale de altari totaliter eleuantur, prout dictũ
15 est sub ti.de pallis & corporalibus.Postremò † notãdum est, ꝙ quisq; qui communicare debet,corpore à carnalibus escis ieiunus esse debet.Cùm enim animæ spirituales sint & immortales, spiritualia primitus alimenta vitæ æternæ sumere debent.

SVMMA.

1 *Cõmunione facta,cur sacerdos lauet digitos, & in quo altaris cor- (nu.nu.3.*
2 *Manuum sacerdotis lotio,quid significet.*

De perfusione. CAP. LV.

1 POst sumptum eucharistiæ sacrificium,sacerdos † digitos abluit,& perfundit,ne quid fortè incautè remaneat seu ad hæreat,ex contactu diuini sacramenti,nõ quod quicquã immundum ex ipso contractu contraxerit,sed vt potius suam commemoret indignitatem , qui se iudicat tantis sacramentis celebrandis indignum iuxta illud quod Dñs ait, Cùm omnia benefeceritis,dicite,serui inutiles sumus,sicut & sacerdos legalis immnndus erat,vsque ad vesperam,post immolationem vitulæ ruffæ,vnde omnia vestimenta sua lauabat.Indignum quidem existeret,vt manus quæ corpus incorruptibile contrectarunt,corpus corruptibile contingant, vel ad res communes tãgendas accedant,donec studiosè lauentur. Et propter hoc etiam quidam Missa finita,exutis sacris vestibus,iterum manus lauant.Perfusionis autem aqua,debet in locũ mundum & honestum diffundi,vt altitudo sacramenti reuerenter honoretur. *Lu. 27.*
4 Trina † ergo sacerdotis ablutio,quæ fit in principio,in medio, & in fine, designat mundationem cogitationis , locutionis & actionis,vel purgationem peccati originalis,venialis, & criminalis,siue quod agitur per ignorantiam,& negligentiam & industriam,ad quorum mundationem offertur sacrificium salutare.de conse.dist.ij.cùm omne.in prin. Hæc tamen ablutio referri potest ad ablutionem baptismi , cuius formam Christus post resurrectionem instituit,dicens,Euntes docete omnes gẽtes,baptizantes eos,in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, qui crediderit & baptizatus fuerit , saluus erit. Sanè sacerdos *Mat. 25.*
3 † digitos perfundit,& perfusionem sumit in dextro cornu altaris , vel saltem reuolutus ad illud. Primò , propter rationem tactam sub titu.de manuum ablutione. Secundò , quia

ipsum cornu Iudaicũ populum, ex quo humanã naturã Christus assumpsit, significat. Sicut auté ab illis naturam accepit: sic & ab eis illius naturæ purgationẽ ab omnibus defectib⁹, quos assumpsit habuit: qm̃ ab eis occisus fuit, ad quã mortem secuta est resurrectio, in qua oẽs defectus dimisit, & eis appositas virtutes accepit. Ad hoc igitur repræsentandũ in dextro cornu altaris, vel saltem reuolutus ad illud sacerdos profundit, & per fusionem sumit. Tertiò, quia vt aiunt quidam, hæc purificatio designat ablutionem manuum, quam Pilatus fecit ad perditionem sanguinis iusti super Iudæos, per dextrum cornu altaris significatos. Ad hoc quidam hausta purificatione inclinant calicem, ad ostẽdendum sepulchrum esse vacuum, quia surrexit, & inde prodiit Christus.

SVMMA.

1 *Postcommunio, cur sit dicta. Et quid. nu. 3.*
1 *Postcommunio, quid denotet.*

De postcommunione. CAP. LVI.

ANtiphona, quæ postcommunio à pluribus † nuncupatur ideò sic appellata est: quoniam post communionem, siue in signum, quod communicatio expleta est, cõcinitur. 1
Heb. 12. In primitiua nanque ecclesia omnes fideles, qualibet die corpore & sanguine Christi communicabant, prout dictũ est sub tit. de communicatione sacerdotis, & statim post communicationem cantus iste fiebat, vt populus ostẽderetur gratias & laudes agere de Christi corpore, & sanguine susceptis. Verùm propter circunstans nos peccatum, sequẽti tempore statutum est, vt ter in anno communionem, & sacerdos quotidie pro omnibus sacramentaliter sumat, prout sub tit. de pacis osculo dictũ est. Quis auté specialiter introduxerit vsum cantandi hanc antiphonam, ignoratur. Hæc auté antiphona Apostolorum gaudiũ † de Christi resurrectione significat: iuxta illud: Gauisi sunt 2
Ioan. 20. discipuli viso Dño, & præ gaudio mirabantur. Quod verò reciprocando in quibusdam ecclesiis cantatur, insinuat quod discipuli resurrectionis gaudium sibi mutuò nuntiabant. Vnde duo
Lu. 24. discipuli cùm inuenissent congregatos vndecim, & eos qui cũ ipsis erant, dicentes, Quia resurrexit Dominus verè, & apparuit Simoni, narrabant, quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Canitur etiam ab omnibus, vt notetur communitas gaudij, & quod omnibus discipulis apparuit Dominus. Est ergo † communio gratiarum actio, iuxta 3
Psal. 21. illud, Edent pauperes, & saturabuntur & laudabunt Dominũ. Propriè tamen nouissima oratio, de qua infrà dicetur, postcommunio dici potest.

SVM

SVMMA.

1 *Communione peracta sacerdos osculatur altare.*
2 *Postcommunio, quæ contineat.*
3 *Orationes dicuntur ad dextrum cornu altaris communione facta.*
4 *Postcōmunio, quæ dicatur mense Septembri, sabbato, quatuor tēporū.*
5 *Missa finitur tribus, diuersisq; illis periodis. Secundū modū, vide nu. 7. Tertium. nu. 8. Et quid significent illi, nu. 9.*
7 *Ite, Missa est, periodus Missæ, quid significet, aut moneat.*

De oratione nouissima, & de, Ite Missa est. CAP. LVII. Esai. 10. Rom. 9.

1 PEracto cōmunionis † mysterio, Pontifex seu Sacerdos oscu latur altare, innuens, se credere firmiter & consentire his, quæ circa sacrificium acta sunt, & conuersus populum salu tat, & deinde redit ad dextrum cornu altaris, significans quod in fine mundi post Antichristi mortem, Christi prædicatio siue Christus rediturus est ad Iudæos, quos iam reprobauit. Tunc enim conuertentur, & reliquiæ Israel salui fient. Et ele uatis manibus vltimam orationem, quæ propriè postcommu-
2 nio vocatur exequitur. in qua rogat & gratias agit de sacramē ti perceptione, dicens collectas pro numero secretelarū. Orat enim pro his, qui ad hanc communionem eucharistiæ accesse runt. Hæc autem oratio, significat orationem capitis nostri Iesu Christi, qui pro nobis interpellat, quotidie apud patrem. Signifi cat etiā quod Apostoli post ascensionē Domini, in oratione per seuerauerūt Finis verò illius orationis, vbi dicitur, Per Dominum nostrū Iesum Christum filiū, &c. significat quod Aduoca tū habemus in cœlo apud patrem. Illud autem considerandū 1. Ioā. 2.
est, quod sacerdos dicturus postcōmunionem, præmittit Dominus vobiscum, & oremus, stans ante medium altaris, deinde transiens ad dextrū cornu altaris, ibi pronuntiat orationē: qua finita rediens ante altaris medium dicit, Per Dominū, prout ta
3 ctum fuit sub tit. de salutatione. † Circa quod notandum est, q̄ dextrum cornu altaris, significat populum Iudaicum, sinistrū verò gentilem. Prædicatio Christi & Euangelium eius, incœpit à Iudęis, & transiuit ad gentiles & iterum redire debet ad Iudæos, ad quod significādum sacerdos à dextro cornu altaris, transit ad sinistrum, & econuerso. Meritò ergo postcommunio, quæ est quasi finis Missæ dicitur in dextro cornu altaris. Quia verò altaris mediū repræsentat fidē Christi & ipsum Deum, in quem vterque populus vnitur, reducitur & finitur, ideò per Dominū nostrū, &c. quod est quasi finis postcōmunionis ibi dicitur, Ipse etiam est qui vtrunque populum ad se petendum inducit, & illuminat, & ideò Dominus vobiscum ibi dicitur. Per ipsum etiam, quicquid boni oratione petimus, impetramus, &

ideò ibidem pronũtiatur, Oremus: de hoc dictũ est sub tit. de ratione sacerdotis. Et nota † ꝙ in sabbato quatuor temporũ mẽ 4
sis Septẽbris dicitur postcõmunio illa, Perficiant in nobis quæ sumus Domine tua sacramenta, quod continent, vt quæ nunc in spe gerimus, rerũ veritate capiamus. Cuius vltimã partem Gregor. exponens de cõse. di. ij. species ita dicit, Postulat quippè sacerdos, vt corpus Christi, quod sub specie panis & vini nũc geritur, manifesta visione sicuti re vera est quandoque capiatur, quãuis non improbabiliter quidam exponant hoc loco carnis & sanguinis veritatẽ ipsam eorundẽ efficientiã. i. peccatorũ remissionẽ. De hac etiã oratione dictum est sub vij. particula canonis sub verbo, Mysterium fidei. Sanè oratione finita, iterum populũ salutat dicens: Dominus vobiscũ. Circa quod notandũ est, ꝙ Christus post resurrectionẽ, bis legitur discipulos salutasse, dicens, Pax vobis, in signũ duplicis pacis, videlicet pectoris & æternitatis qui secundũ Prophetã est pax super pacem de qua Dominus inquit Apost. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. hãc duplicem pacem per duplex osculũ sacerdos insinuat, cũ videlicet prius osculatur ministrũ, & posterius osculatur altare. Prima ergo salutatio quæ fit ante orationẽ significat benedictionẽ illã, quã Christus ascensurus in cœlum, legitur dedisse discipulis suis. Namq; (vt Lucas cõmemorat) eduxit eos foras in Bethania, & eleuatis manib. benedixit eos, & cùm benedixisset, recessit ab eis & ferebatur in cęlũ. Vnde post salutationẽ nouissimã, quã sacerdos oratione expleta facit ad populum, q significat vitã æternã, diaconus alta voce pronuntiat, Ite, missa est, repræsentans, quod dictum est ad Apostolos, Hic est Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum. Notandũ † est 5
autem, ꝙ Missa trib. modis finitur, primò p, Ite, Missa est, & hoc in solennitatib. quoties cãtatur, Te Deum laudamus, & gloria in excelsis Deo, prout dicetur in procem. 7. partis, quasi dicat: Redite ad propria quia Missa seu oblata est Deo hostia salutaris, pro genere humano, prout tactũ est in procœ. huius partis. Vel annuntiat populo, ꝙ Missa seu preces sunt finitæ, quoniã statutum est in cõcilio Aurelian. de cons. dist. 1. cùm ad celebrandũ, ꝙ nullus exire debet de ecclesia, donec annũtiatũ sit per ministrum. Vel est sensus, Ite, missa est, scilicet ite, post Christum, & sequimini ipsum. Non est enim in hoc mundo standum, sed ad patriam per bona opera festinandum, quod leuiter facere possumus, quia missa est ad Deum patrem placandum hostia, per quã fracta sunt tartara, & referatus Paradisi introitus. Dicens autẽ, ite, missa est, dirigit vultũ ad populũ qa ad eos, quos præsentes licentiamus, sermonẽ dirigimus, & eis, ad quos sermones dirigimus,

Ioã. 20.

Ioã. 14.

Luc. 24.

Act. 1.

rigimus, faciē repræſentare ſolemus ſicut fit quãdo dicitur, Dominus vobiſcū: vel, Orate fratres: ꝑut dictū ſub titulo de ĩclinatione ſacerdotis. Sed dicēs benedicamus Domino: vel requieſcāt in pace: vel oremus: nō ſtat verſus ad populū, quia illum diſtinctè nō alloquitur, ſed dirigit faciē ad orientem, & mentē ad
6 Deū. Dicto † aūt, Ite, miſſa eſt, clericus & populus gratulãdó reſpōdent, Deo gratias, imitātes Apoſtolos, qui adorātes ingreſſi ſunt in Hieruſalē, cùm gaudio magno, & erant in tēplo, laudantes & benedicentes Deū. Etenim, prout quidã aſſerūt, Deo gratias, interiectio gratulatiua, vel cōgratulatiua & hoc ſumptum eſt de Eſdra, nō ſecundū verba, ſed ſecūdū ſenſum: quoniā populus Iſrael per iuſſum Pharaonis licentiante Cyro de Babylonica captiuitate ad Hieruſalem reuerſus, gratias egit Deo. Sed & Apoſtoli poſt aſcenſionē Domini, regreſſi ſunt in Hieruſalem, benedicētes Dominū: ſic & nos vltima benedictione accepta, ad cœleſtē patriā ibimus, vbi ſemꝑ erimus in gratiarū actione. Apoſtoli quoq; prædicātes, dicebant, gratias agite, ſine intermiſſione orate. Poteſt etiam dici, ꝙ ſacerdos incipiens: Gloria in excelſis Deo: ſignificat Angelū annuntiantem paſtoribus ineffabile gaudium de Chriſti natiuitate. Ite, miſſa eſt, deſignat acceſſum paſtorum ad locū natiuitatis Chriſti, prout dicetur in procem. vij. partis. Chorus reſpōdens, Deo gratias, repræſentat, ꝙ ſicut Lucas refert ibi, Paſtores reuerſi ſunt glorificantes Deū, in omnibus, quæ viderant, & audierant. Secundo
7 † modo, miſſa terminatur per Benedicamus Domino, videlicet in profeſtis diebus, generaliter, quando præmiſſa cantica lætitiæ nō dicuntur, per quod populus ad gratiarū inuitatur actiones, quia poſt omnia debemus Deo humiliari: & eſt ſumptū de Apoſtolo, vel de Pſalmiſta, vel de hymno triū puerorum, vbi dicitur, Benedicamus patrem & filiū, & reſpōdetur, Deo gratias, ꝙ ad gaudiū Apoſtolorum de quo præmiſſum eſt, refertur. De hoc dicetur prope finem, in prooemio quintæ partis. Et populus Deo gratias agendo, ad propria rediēs, ſignificat diſcipulos cum gratiarū actione poſt paſſionem Domini in Hieruſalem reuertentes. Circa hoc etiā dicendum, ꝙ in primitiua eccleſia cùm miniſtri eccleſiæ miſſam ſine populo celebrabant, claudebatur Miſſa, per Benedicamus, quando verò populus erat præſens, quia alias neſciebat ille, quando finita eſſet, dicebatur, Ite, Miſſa eſt. Quia ergo in profeſtis diebus miniſtri, vt plurimum, quaſi ſoli ſine populo Miſſas dicunt, ideò iuxta morē antiquū in illis diebus dicunt, Benedicamus, in ſolennitatibus verò, quia tunc populus conuenit, dicitur, Ite, Miſſa eſt. Prima tamē Miſſa in natali Domini in quibuſdam locis clauditur per

Benedicamus

1. Theſſ. 5.

Luc. 2.

Benedicamus Domino, eò q saluatoris natiuitas, de qua ĩ illa agitur, paucis ab Angelo nuntiata est, scilicet pastoribus, qui ministros ecclesiæ esse figurãt. Et præterea sæpe quasi soli mini stri in illa præsentes sunt. Alia tamẽ ratio scribitur in vij. parte. sub ti. de Aduẽtu, & qui recedere nõ debent, sed interesse etiã secundæ Missæ in aurora. In diebus quoque ieiuniorũ, claudit Missa per Benedicam⁹, ad notandũ, q si Dominus semper bene dicẽdus sit, multò fortius hoc tẽpore id facere debemus. Significat autem benedicamus idem quod benedictio, de qua iã sub tit. de benedictione dicet. Tertiò † finit Missa per, Requiescãt 8
in pace, scilicet Missa pro defunctis, & tunc respõdetur, Amen id est, fiat. Optatur enim requies. † Rursus finis Missæ, finẽ mũ 9
di significat, Ite, missa est. vel Benedicamus Domino. libertatẽ quæ dabitur iustis in patria, vbi semper Deum benedicent.

SVMMA.

1 *Sacerdos, quo consilio aut intentione osculetur humerum* Episcopi. *Et quid in Romana* Ecclesia *num. 2.*

Quare sacerdos humerum Pontificis osculatur.

CAP. LVIII.

DIcto, Ite Missa est †, sacerdos qui adsistit Episcopo ad altare in quibusdam ecclesiis mensam altaris, ad armũ dex 1
trũ pontificis osculatur ostendens hunc illũ esse Pontificem, cui secundũ legis figuram dexter armus separationis debebatur de hostiis salutaribus & pacificis. Sanè per humerum
Esai. 9. exprimitur principatus, secundum illud propheticum, Factus est principatus super humerum eius. Principatũ verò Saluatoris
Luc. 1. verè expressit vox Angelica, Prophetica, & legalis. Angelus enim dixit ad Virginem, Dabit ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius
Psal. 44. non erit finis. Propheta dicit, Sedes tua in seculũ seculi, virga regni tui, propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Moses inquit in lege, Lætamini simul cum eo cœli, & adorent eum omnes Angeli Dei. Ad quod designandum in Ecclesia Romana tres † humerum Pontificis osculantur, in signum reuerentiæ, videlicet primicerius, in principio, 2
diaconus, in medio, & sacerdos in fine Missæ.

SVMMA.

1 *Benedictio super populum quorsum fiat. Et num. 3. 4. Et qualiter nu. 2. Et vnde ea profecta ratio benedictionis, num. 5.*
6 *Benedictio à quo regulariter fiat.*
7 *Benedictio Episcopi qualiter fiat.*
8 *Missa absoluta, quid agendũ cùm à sacerdote, tum à populo. & nu. 19*

De benedictione nouissima. CAP. LIX.

Altari

1 ALtari seu humero osculatis, Episcopus vel Sacerdos †po
pulum benedicit. Ritèquidem post communionē benedi
citur, quoniam sicut legitur Luc. vlt. postquam Christus
in cruce orauit, & coram discipulis mãducauit, & reliquias eis
dedit, eleuatis manibus benedixit eis. Vnde statuit conciliū Au
relian. de conse. distinct. j. cùm ad celebrandas, & c. præceden-
ti. vt populus ante benedictionem Episcopi, vel vbi ipse abest,
sacerdotis, de ecclesia non discedat. Hæc autem vltima bene- *Act. 2.*
dictio, super populum, missionem spiritus sancti significat, quē
Dominus ascendens in cœlum de cœlo misit in Apostolos, iux *Act. 1.*
ta quod ipse promiserat eis. Accipietis (inquit) virtutem super-
uenientis in vos spiritus sancti, vt iam dictum est sub tit. de
oratione nouissima. Vnde hæc benedictio per verbum oris &
2 signum crucis exprimitur, quoniam illa †missio per sonum ae-
ris & linguam ignis innotuit, iuxta illud, Factus est repentè de
cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & appa *Act. 2.*
ruerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, &c. Et licet spiri-
tus sanctus specialiter missus fuerit in Apostolos, quia tamen in
diuisa sunt opera Trinitatis, missionem illam tota fuit trinitas
operata. *I*deóque benedictionem istam facit Episcopus in no-
mine Trinitatis, authoritate Psalmistæ dicentis, Benedicat nos *Psal. 66.*
3 Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Secundò †hæc vltima
benedictio significat illam vltimam benedictionem, Venite be
nedicti patris mei, &c. Tertiò illam quam Christus ascensurus
4 †in cœlum discipulis dedit, vnde ea facta sacerdos se ad orien *Mat. 25.*
tem vertit, quasi se Christo ascendenti commendans. Cæte-
5 rùm benedictionis formam †legis expressit authoritas, dicen-
te *D*omino per Mosen, *I*nuocabis nomen meum super omnes
filios Israel, & ego Dominus benedicā. Et iterum per Prophe-
tam, Effundam super vos spiritum gratiæ, & precum. Item Aa-
ron, postquam sacrificauerat, extendens manum supra popu- *Zach. 12.*
lum, benedixit illi. Leuit. 9. Item Moses & Aaron expletis ho-
stiis & holocaustis intrauerunt tabernaculum testimonij, & po *Gen. 49.*
steà exeuntes benedixerunt populo. *L*eui. 11. in fine. Huiusmo
di ergo finales benedictiones à vetere testamen. sumūtur, quo- *Deu. 33.*
niam & Iacob in fine vitæ suæ filiis benedixit, & Moses popu
lo ante mortem, sicut & Christus discipulis ante ascensionem,
vt prædictum est. Et inde est, quòd cum separamur, comitiuā *Lu. 24.*
& procectiuam quærimus benedictionem. Sumuntur etiam
ab eo, quòd Dominus præcepit dari benedictiones in monte
Garizim, super legis obseruatores, sicut econuerso maledictio
nes in Hebal, super transgressores, à quibus excommuni- *Deu. 27.*
cationes originem habuerint. xxj. distinctione, denique.

Regul.

Regulariter † autē maior minori benedicit. Vnde Abraham à Melchisedech benedicitur, & nō econuerso. Nullus ergo sacer- 6
Ge.14. dos maiori suo nō innuēte bñdictionē dare nitatur, imò Episcopo missam audiente sacerdos celebrans in cūctis illius licētiam & benedictionē exposcit. Sacerdos tñ missam celebrans, potest benedicere etiā episcopo præsente & pmittēte, ac bñdicere nolēte, aliter nō: prout in præmisso concilio Aurelia. cauetur. Nā secundū Hiero. xcv. d. eadē. Presbyter populū benedicere potest, qui Christū non metuit cōsecrare: illud autē quod in Carthaginen. cōcilio legitur. xxvj. q. v. ministrare presbytero, benedictionē sup plebē fundere nō licet: de solenni † benedictione soli Epo cōpetenti, quæ fit per verba ista, Sit nomen dñi benedictū, &c. est intelligendū. Rursus benedictio episcopalis fit per modum manus impositionis. Vnde & Episcopus eos benedicens tenet manum more Aaron, super populum eleuatam, & 7
Act.1. exēplo Christi, qui, vt præmissum est, corā discipulis manducauit, in cœlum ascensurus, eleuatis manibus eis benedixit. Quia
Act.6. ergo soli Episcopi manus imponunt, quia sicut legitur in Act. Apost. soli Apostoli manus imponebant, & nullus alius discipulus, ideò solennē benedictionē solus Episcopus dat. Sanè post benedictionē solennē, quæ fit per Episcopū, ante Agnus Dei, iterum benedici solenniter in fine Missæ non oportet. *In* Missa tñ pro defunctis non benedicitur, prout sub tit. de fractione ho-
Lu.14. stiæ dictum est. Placeat tibi, &c. quia Luca testāte *Act.1.* † Do- 8
Act.1. minus Iesus postquam locutus est discipulis, benedicens illis, assumptus est in cœlum, sedet ad dexteram Dei, ideò sacerdos non ad Christum solum, quem nubes suscepit ab oculis eorū, sed ad totam trinitatem sermonem dirigit dicens, Placeat tibi, &c. Qua oratione finita osculatur altare, ostendens, per hoc se præmissis omnibus deuotè toto mentis & corporis assentire affectu, quo facto recedens à conspectu populi ingreditur vestiarium, vel cortinā interponit, repræsentans qp, vt præmissum est, Christum in cœlum ascēdētē, nubes suscepit eum ab oculis intuentium, & sicut legitur Luc. vlt. recessit ab eis & ferebatur in cœlum. Si verò Episcopus Missam sacerdotis audiuerit, sacerdos ipse osculato altari, & depositis sacerdotalibus vestibus mox accedit ad Episcopum, & genua flectens coram illo osculatur eius manum. In hoc figurans magnā filij obedientiā, qui patri obediuit in incarnatione, in passione, in ascensione, & in aliis, quæ idem sacerdos in officio Missæ repræsentauit, & ostēdens se illis fidem veram habere & consentire. Pontifex verò illi benedicit, quasi dicat, hic est filius meus benedictus, &c. Deinde statim dicuntur hymni illi, Benedicite † & laudate, vel in 9
totum

torum vel in patrem, quia deo pro omnibus beneficiis gratias agere debemus, quem in æternum laudabimus. Vnde in concilio Agathen. de conse. distinct. v. conuenit. ita legitur, Post conclusionem matutinarum vel vespertinarum missarum, id est, quæ dicuntur mane, vel circa nonam, post hymnos, id est, postquam sacerdos dixit, Benedicite & Laudate, capitula de Psalmis dicantur, scilicet Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, &c. & plebs collecta oratione & orationis causa, ad vesperam ab Episcopo dimittitur, cũ benedictione. Per hoc autem, quod dicit ad vesperam, innuitur ꝙ loquitur Dominus de Missis, quæ in quadragesima dicuntur, post quas statim vesperæ de cantantur, de conse. dist. j. solet, Et sic innuit, quod Episcopus vel Presbyter non debet tunc benedicere, donec vesperæ sint cantatæ, quod tamen in vsu non est. *Postremò* licet propter Psal. 44.
10 †propositum notandum est, quòd benedictio mensæ dupliciter inchoatur. Primò, quia maior incipiens, dicit, Benedicite, & cæteri respondent, *Dominus*, quia sicut debemus Domino per gratiarum actiones benedicere, ad quod maior dicendo, benedicite, hortatur, sic & indigemus benedici à *Domino* suæ gratiæ infusione, quam illi optantes postulant respondendo, Dominus supple nos benedicat suæ gratiæ infusione. Secundo modo maiore incipiente, Benedicite, cæteri similiter respõdẽt, benedicite, ad ostendendum quòd ad Dei benedictionem debemus mutuò nos hortari. Potest etiam dici, quòd in priori modo reuerentia Dei consideratur. Cùm enim respondetur. Dominus, supplendum est, benedicat, quia nos digni non sumus benedicere. In secundò vero reuerentia superioris. Cùm enim respondetur, benedicite, supplendum est, vos pater, quia minor maiore præsente benedicere non debet, deinde maiore versum inchoante cæteri coadiuuant ad dicendum, ad notandum, ꝙ inferiores coadiutores sunt præpositorum in oneribus supportandis. In nonnullis ecclesiis pueri benedicunt mensas, etiam Prælatorum, pro eo quòd lectoris officiũ est benedicere panẽ. Cõuenientius tamen fit per *Prælatos*, exemplo *Christi* qui in *Emaus* mẽsam coram duobus discipulis benedixit. Post oĩa in *Luc. 24.*
quibusdam ecclesiis benedicitur à sacerdote panis populo distribuendus, exẽplo Christi qui in deserto quinque panes benedixit, & ex eis quinque millia hominum satiauit, de quo pane sub tit. de pacis osculo, dictum est, deinde sacerdos, & alij ad *Ioan. 2.*
propria reuertuntur, Sacerdos quidem ad propria rediens, est Christus, qui legatione peracta, in gloriam patris ascendit. Et fideles etiam reuertuntur, dum de carceris exilio liberati, in gloriæ libertatem eripiuntur.

LIBER QVINTVS.

SVMMA.

1 *Diuina officia colere debem⁹, exẽplo & typo Hierusalẽ cœlestis, ducti.*
2 *Esdras populum Israeliticum ad Dei laudes erudit. Ibique horæ canonicæ subiiciuntur.*
3 *Nocturnum tẽpus, refert tẽpus tenebrarum, s. ante aduẽtũ Christi.*
4 *Horæ septem canonicæ, repræsentant septem hominis ætates.*
5 *Horis quatuor diei tantũ, cur laudemus & Deum, & nõ omnibus.*
6 *Horæ singulæ canonicæ, respõdẽt singulis actibus passionis Christi.*
7 *Daniel induxit primus horas tres canonicas cantari, tertiam, sextam, & nonam.*
8 *Maria virgo, iure laudanda est horis canonicis.*
9 *Mariæ virginis officium, ab Vrbano Papa institutum.*

ARGVMENTVM.

De diuinis officiis, tam nocturnis quàm diurnis in genere. CAP. I.

IN Exodo legitur 25. c. in fin. Dñm dixisse ad Mosen: Oĩa fac secũdum exẽplar quod tibi in monte mõstratum † est: quocirca nos cõformari cõuenit 1
illi cœlesti Hierusalẽ, quæ Dñm laudare iubetur: & q̃ sicut ait Apostolus ad Galat. 4. de sursum est, & mater nostra est, præsertim in simul laudando Deum, iuxta illud: Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, qui tota die & nocte non cessabunt laudare nomen Domini. Et in Apocal. 4. ca. habetur, quòd animalia requiem non habebant, dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, &c. veruntamen militans ecclesia imitari plenè nequit triumphantem, quia sicut legitur
Esai. 26. in lib. Sap. c. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animã. Nequimus enim infirmitate nostra præpediente in singulis xij. diei horis, iugiter diuinis insistere laudibus, quoniam necesse habet homo aliquando necessariis corpori intendere, iuxta illud Gene. 3. c. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. l. distinct. in capite, & ideò facimus quod possumus certis diei naturalis horis Deum laudando. Vnde Esdras † Propheta populum Israeliti 2
cum de Babylonica captiuitate reuersum, docuit Deum laudare, quater in nocte, & quater in die: vt vnum quodque quatuor elementorum, ex quibus homo constat, per competentes horas obsequio se offerat Creatoris: videlicet de nocte in vesperis, in cõpletorio, in nocturnis, in diluculo, s. in laudibus matutinis. De die verò, in prima, in tertia, in sexta, in nona horis. Vespertinum igitur officium quod est cuiuscunque officij initium, ad noctem pertinere probatur, quod secundum Isidorũ
Psa. 118. lib. Etymolog. dicitur à vespera stella, quę surgit nocte oriente. Verum Dauid inquit: Septies in die laudem tibi dixi: & rursus:

Media nocte surgebã ad confitendũ tibi,&c. Quem ordinẽ cõ-
ciliũ Agathen. extrà de celeb. Miss. c. j. approbat,& sancta Eccle
sia seruat: quoniã nocturnũ officiũ media nocte canitur: Reli-
quæ verò septẽ canonicæ horæ de die dicũtur, videlicet laudes
matutinæ, quæ olim in aurora dicebãtur, licet hodie cũ noctur
nis coniungãtur, prima, tertia, sexta, nona, vesperæ, & cõpleto-
riũ, quæ septem horæ vocãtur canonicæ, quasi regulares: extrà
de pœniten. & remiss. quod in te. quia regulariter à sanctis patri-
bus obseruatæ sunt, Nam canon Græcè, regula dicitur Latinè.
Missæ autẽ oblatio, propter tanti sacramenti excellentiã, q̄d in
ea cõficitur, super alias laudes est: & laus per se, nec sub nume-
ro cõprehenditur aliarũ. Propter quod, & in hoc opere tracta-
tũ per se obtinet specialẽ, quãuis nõnulli asseruerunt illam fore
de officio tertiæ siue nonæ pro eo, quia in his duab. horis so-
3 let regulariter celebrari. Sanè nocturnũ † officiũ, tempus mise-
riæ, quo genus humanũ à diabolo tenebatur obsessum, repre-
sentat, diurnum verò, nostræ redemptionis & liberationis per
Christũ Solẽ iustitiæ factæ tempus significat, qui claritate suæ
diuinitatis tenebras nostras illuminauit, & à seruitute diaboli
nos eduxit. Qui ergo tantũ bonũ done septiformis gratiæ spiri
tus sancti adepti sumus, meritò septies laudem Deo cantamus.
Secundò, quia † dies naturalis repræsentat vniuscuiusque æta-
4 tem, non quã quilibet homo habet, sed quã si nõ peccasset, ha-
beret. Quæ naturalis dies, septem habet varietates. Prima, est
infantia, quę per matutinas laudes repræsentatur. Secũda, pue-
ritia, quę per primam. Tertia, adolescentia, quę per tertiã. Quar-
ta, iuuẽtus, quæ per sextã. Quinta, senectus quæ per nonã. Sex-
ta, seniũ, quæ ꝑ vesperas. Septima, decrepita ætas siue finis vitæ
nostræ quæ per completoriũ designatur. In his ideò singulis
ætatib. Creatorem nostrum super iudicia iustitiæ suæ laudare
debemus. De infantia B. Nicolaus nobis ostẽditur in exemplũ,
qui quarta & sexta feriis virtute abstinentiæ maternæ vbera
non sugebat, nisi semel in die, de aliis quoq; ætatib. satis liquet.
Tertiò, quia secundum Salomonem, septies in die cadit iustus
per negligentiam, de pœniten. dist. 4. septies. ideò meritò sep-
ties, vt per orationis vigilantiam resurgere valeat, diuinũ debet
subsidium inuocare. Quartò, quia numerus septenarius vniuer
5 sitatis est. Cæterum cum xij. horæ diei † attribuantur, in quibus
ab omnibus laudandus esset Dominus, quare in quatuor tan-
tum diei horis in ecclesia psallitur, Respondeo, cùm in singulis
horis vt præmissum est diuinis iugiter insistere laudibus ne-
queamus quòd in aliis minus fit. in prima, ĩ tertia in sexta ĩ no
na horis suppletur. In earũ nãq; qualibet dicuntur tres Psalmi,

& sic in quatuor horis numerus Psal. respõdet numero horarũ. Et quilibet *P*sal. continẽt versuũ octonarios, octauã resurrectionis significãtes, de quib. sub tit. de cõpletorio, dicetur, ꝑ octonarios siquidẽ in horis psallimus, q̃a de resurrectionis gloria exultamus. Rursus in qualibet horarũ ipsarũ, dicitur ter sup Psalmos gloria patri, &c. vt quot diei horæ nobis pro corporis sustentatione, ad laborandũ cõcessæ sunt, toties in ipsis horis, & gloria patri dicatur, vt per hoc in Dei seruitio omni hora nos esse mõstremus. Siquidẽ tres glorificationes, quæ sunt in hora prima, indicãt nos esse in Dei famulatũ, in prima, secũda, & tertia horis, & tres, quæ sunt in tertia, nos protegũt in quarta & quinta horis, & sexta, tres quoque quæ sunt in sexta, nos muniũt cõtra insidias diaboli, in septima, octaua & nona horis. Nona verò, cũ suis glorificationib. nos protegit in x. xj. & xij. horis. Posset etiam nõ incõpetenter dici, ꝙ sub prima duæ horæ cõpræhenduntur, videlicet ipsa prima, secũda sub tertia similiter tres. s. ipsa tertia, & 4. & 5. sub sexta similiter tres. s. ipsa sexta, septima, & octaua, sub nona duæ. s. ipsa nona, & decima, vesperæ verò repræsentãt vndecimã, & cõpletorium duodecimã. Sed, in præmissis sex diei horis, videlicet in prima. 3. 6. ix. vesperis, & completorio, ideò specialiter Deum laudamus, & non in secunda, quarta, quinta, septima, octaua, & decima, quia illæ in aliquibus præ aliis sunt priuilegiatę, prout in principio tractatus cuiuslibet earum ostendetur, propter ꝙ meritò in illis diuinum celebratur officium. Nempè in nocte Christus est cõpræhensus. † manè illusus, & hora prima gẽtibus traditus, tertia, flagellatus 6 voce crucifixus, sexta, cruci affixus, nona mortuus, vndecima, de cruce depositus, in duodecima, sepultus. Item in nocte spoliauit infernum, manè, surrexit. *I*n prima hora Mariæ apparuit, tertia, de monumento redeuntibus obuiauit, sexta, Iacobo, nona, Petro, vespera duobus discipulis euntibus in Emaus scripturas aperuit, & se manifestauit. In completorio Apostolis, pax vobis dixit, & cum eis manducauit. Has autem horarũ laudes, qualiter absoluere debeamus, ostendit *B*ernard. dicens, Fratres mei, immolantes hostiam laudis, iniungamus verbis sensum, sensui affectum, affectui exultationem, exultationi maturitatẽ, maturitati humilitatem, & humilitati libertatem. Prætereà, diu-

Mat. 20. tinæ psalmodiæ ideò à prima, tertia, sexta, & nona, & non ab aliis nomẽ sumpserũt, vt per eas Dei seruitiũ agamus, quoniam paterfamiliàs commemoratur in Euangelio exisse illis conducere operarios in vineã suã, quæ sanctã significant ecclesiã. Sũt etiã, q̃ dicunt morẽ cantandi tertiã sextã, † nonam fuisse à *D*a-

Dan. 6. niele sumptũ, qui intellecto, quod Nabuchodonosor statuam

erexisset,

erexiſſet, quam omnib. adorandam præceperat intra domum ſuã,& apertis feneſtris ter in die genua flectebat verſus Hieruſalem,quod Hier.exponẽs,dicit,hinc habere eccleſiaſtica traditio ꝙ ter in die genua ſunt flectenda.ſ.in tertia, ſexta & no-
8 na.In eiſdem quoq; +horis B.Virginem laudare debemus,ſcilicet in nocturnis ſiue matutino, quia tali hora, quædam ſtella apparet in cœlo quæ tranſmontana vocatur,cuius ductu nautę perueniunt ad portum,& ipſa B.Virgo,eſt ſtella tranſmontana, quia & ſi eam dignè laudauerimus,nos q ſumus in hoc ſeculo, ducet ad portum ſalutis.Itẽ,in prima,nam tũc apparet quędam ſtella,quæ Diana,vocatur,quã ſequitur Sol.& ipſa B.Virgo eſt vera ſtella Diana,quę verũ Solem ſ.Chriſtũ nobis portauit,quę illuminat totum mundũ. Item in tertia,nã hora tertia conſueuimus eſurire,& ipſa portauit nobis panẽ verũ. ſ.Chriſtũ, cum quo eſt omnis ſatietas.Item in ſexta,quia illa hora magis feruet,& calefacit Sol,& ipſa laudãda,& roganda eſt,vt nos frigidos calefaciat in charitate,per Solem Chriſtum quem genuit. Item in nona,quia illa hora Sol declinat ad occaſum,& ipſa iuuat nos,& protegit,cùm ad occaſum.i.ad ſenectutem declinamus.Item in veſperis,quia tunc incipit dies finiri,& ipſa laudatores ſuos in hora mortis defendit.Item in completorio. Nam tali hora dies eſt completa, & ipſa in complemẽto vitę noſtræ pro nobis intercedit,& in æterna tabernacula recipi facit, vbi
9 completum eſt gaudiũ electorum.Officium†B.*Marię* inſtituit Vrbanus Papa cãtari,vt dicetur in tit.de tẽpore aduentus.Nocturnale autẽ officiũ nobis ad memoriã reducit tẽpus ab Adã vſq; ad Noe.Matutinale tempus à Noe vſq; ad Abraham. Prima,tempus ab Abraham vſq; ad Moſen. Tertia à Moſe vſque ad Dauid.Sexta tempus à Dauid vſque ad aduentũ Chriſti. Nona,tempus ſequẽs vſque ad ſecundũ aduentũ, quãdo venturus eſt reddẽs vicẽ pro abditis.Per veſperas recolimus ſabbatũ.i.requiem animarũ,poſt exitũ à corporib.vſque ad diem iudicij.Per completorium verò recolimus repletum numerum,& conſummatũ gaudiũ ſanctorũ,quod complebitur in die magnæ feſtiuitatis,quando benedicti percipient regnum Dei. In hac igitur parte,de officiis eccleſiaſticis in genere tractare intendimus,videlicet de his,quæ in officio cuiuſlibet eccleſiæ dicũtur.De nocturnis,De laudibus,De matutinis,De prima, De tertia,De ſexta,De nona, De veſperis,De completorio.

SVMMA.

1 *Officium,quid.*

2 *Officiũ primitiuæ eccleſiæ,primũ cuilibet liberũ,& vagũ fuit ac ſolutũ. Tãdẽ poſtea à Hieronymo Presbytero,procurãte Theodoſio Impera-*

Respon

Quid sit officium, & de eius institutione & partibus. CAP. II.

1 EST autem † officium, secūdum Isidorum, proprius vel congruus actus vniuscuiusque personæ, secundū mores ciuitatis, vel institutæ professionis, alia namq; habent instituta Monachi, alia Canonici, alia Eremitæ, & sic de reliquis. Et dicitur officiū, secūdū *H*ier. in lib. de offi. ab officiēdo, quasi efficiū, ab efficio efficis, vna litera in aliam propter decorem sermonis mutata. Vnicuiq; etenim conuenit suū efficere officiū. Vel secundum Isidorum, officiū dicitur, vt quisque illa agat,
2 quæ nulli officiāt, sed omnibus prosint. † Cæterum in ecclesia generaliter nil canēdum aut legendū est, quod à sancta Rom. ecclesia canonizatū & approbatū expressè, aut per patientiam nō sit. In primitiua tamē ecclesia diuersi diuersa quisq; pro suo velle cantabant, dūmodo quod cantabāt, ad Dei laudē pertineret. Quædā tamē officia obseruabantur ab omnibus ab initio cōstituta, vel ab ipso Christo, vt oratio dominica: vel ab Apostolis, vt symbolus. Succedētibus verò tēporibus, quia ecclesia Dei propter hęreses, scissa est, Theodosius *I*mperator, hæreti-
3 corum † extirpator rogauit Damasum Papā, vt per aliquē prudentem & per catholicum virum ecclesiasticū faceret officiū ordinari. Vnde idē Papa præcepit Hierony. presbytero, tunc in Bethleem cum *P*aula & Eustochio, & aliis virginib. morati, qui prius sub septem Apostolicis Romæ vixerat, quatenus officiū ecclesię ordinaret. Ipse nāque nouerat linguas quatuor, Hebraicā, Græcā, Caldaicā, & Latinā, quod ille obtēperans fecit. Ordinauit itaq; quantū de psalmis in Dñica, quantum in secunda feria, & quātum ī tertia feria, & sic deinceps legeretur. Euangelia

quoq; epistolas,&c.quæ de nouo & veteri test.in ecclesia legũtur,præter cantũ,magna ex parte ordinauit,cui⁹ operis exẽplũ idẽ Hier.Romã misit,& à Damaso Papa canonizatũ est, & præceptum à cunctis ecclesiis obseruari,& appropriatũ est ipsi Damaso, ꝓpter authoritatẽ suã,quã interposuit.C.de vete.iu.enu.l.tanta.Cõsequẽter † tamẽ B.Gregorius,& Gelasius orationes, 4
& cantus addiderũt,& lectionibus & euãgeliis,Responsoria coaptauerũt,Gradualia verò Tract⁹,& Allelu-Ia Ambrosius,Gelasius,& Gregori⁹ ad Missam cãtari instituerũt. Pleriq; quoq; alij Doctores ecclesiæ aliqua alia supetaddidisse noscuntur. Sãcti enim Patres nõ simul oĩa ad decorẽ officij pertinentia, sed diuersi diuersis tẽporibus ordinauerũt.Vnde & Missæ inceptio tres habuit varietates. Aliquando enim à lectione inchoatur, prout fit hodie in sabbato sancto. Posteà Cælestinus Papa Psalmos ad Missæ introitum dici instituit. Gregorius verò introitus cum cantu ordinauit.Legitur † in vita B.Eugenij,quòd dũ 5
adhuc officium Ambrosianũ magis,quàm Gregorianũ ab ecclesia seruaretur,Adrianus Papa conciliũ cõuocauit, vbi statutũ est,ꝙ Gregorianũ deberet vniuersaliter obseruari, ad quod Carolus Imperator omnes clericos minis&suppliciis per diuersas prouincias cogebat libros Ambrosiani officij comburens. Beatus verò Eugenius ad conciliũ quoddã propter hoc cõuocatũ veniẽs,inuenit ipsum conciliũ ꝑ triduũ iam solutũ,inducẽs Dominũ Papã quod omnes Prælatos q cõcilio interfuerãt, & iam per tres dies recesserãt,reuocaret.Concilio igitur iterũ cõgregato,omniũ patrũ fuit vna sentẽtia, ꝙ Missale Ambrosianũ & Gregorianũ super altare S.Petri Apostoli poneretur,plurimorũ Episcoporũ sigillis munita,& fores ecclesiæ clauderẽtur:& ipsi tota nocte orationi insisterẽt,vt Dñs per aliquod signũ indicaret,quod horũ magis ab ecclesia seruari vellet,sicque per omnia factũ est.Manè igitur ecclesiã intrantes vtrunq; Missale super altare apertum inuenerunt,vel,vt alij asserunt, Missale Gregorianũ penitus dissolutũ,huc , illucq; dispersum, inuenerunt,Ambrosianũ verò solũmodo apertum super altare in eodẽ loco,vbi positũ fuerat,inuenerunt. Quo signo edocti sunt diuinitus Gregorianũ officium per totũ mundum dispergi,Ambrosianum verò tantùm in sua ecclesia obseruari debere, & sic vsq; hodie seruatur.Siquidẽ tẽpore Caroli Imperatoris officium Ambrosianũ præcipuè dimissum est, & Gregorianum Imperiali authoritate plurimũ adiuuante , diuulgatum. Ambrosius enim multa instituit,iuxta ritũ Græcorum, vt dicetur infrà,vbi de hymnis aget. † Vt autẽ muscæ morientes abigantur,& mens orationis serenetur,vt dignè cum Deo loqua- 6

tur

tur, vt si mente nõ orauerit, Dñs in furore nõ irascatur, sed misereatur, ideò laudabili consuetudine inductũ est, vt sacerdos ante canonicarũ horarũ initia, & in fine dñicæ orationis, & ante horas B. Mariæ, & in fi. Aue maria, &c. voce submissa præmittat. Vñ in cõcilio Gerungin. de cõs. d. v. id semper statutũ est, vt etiã post singulas horas dicatur, ne diabolus de corde sacerdotis rapiat, si quid boni ibi seminatum est. Vnde in primitiua ecclesia post quãlibet horã, alta voce absque alia oratione dicebatur, quod adhuc ecclesia lateran. dicitur obseruare. Quidã etiã in fine horarum dicunt, Dñs det nobis suã pacẽ. De hac dñica
7 oratione sub prima, & sub vesperis dicetur. † Quia verò Dñs *Ioan.* 13.
ait in Euangelio, Sine me nõ potestis facere quicquam, ideò in singulis diurnis horis sacerdos incipit, Deus in adiutoriũ meũ intẽde, & singulæ finiũtur, per Deo gratias, & sic initiũ & finis *Psal.* 33.
referuntur ad idẽ. s. ad Deũ, qui est alpha, & omega, id est, prin- *Nu.* 10.
cipium & finis. xxxv. d. ab exordio. dicẽdo igitur, Deus in adiutorium meũ intende, mater ecclesia inuitat homines. Iuxta illud, Venite filij, & audite me, quod ideò introductũ est, qm̃ dũ arca Dñi ad portandũ leuabatur, dicebat Moses, Surge Dñe, i. surgere fac, & dissipentur inimici tui, & fugiãt, qui oderunt te à facie tua. Sic & sacerdos noster dicit Deus in adiutoriũ meum intende, hoc est, præsta mihi auxiliũ in resurgendo à peccatis, & contra varios inimicos, qui tuã circũdãt ecclesiã. Per arcam enim intelligitur ecclesia, quæ vsq; in finẽ circundabitur à persecutoribus, siue apertis siue occultis, sicut arca ab inimicis circundabatur. Orat ergo sacerdos ne inimici præualere valeant aliquos à cœtu fideliũ per astutiã forsitã separando. Cũ. n. persecutio iusti sit à leone id est à diabolo impetu, id est manifestè sæuiente, vel à dracone id est à diabolo in insidiis id est occultè persequente omnes clament, Deus in adiutorium meũ intende. vij. q. j. §. cum verò. prætereà cum secundũ Apost. in Dei nomine omnia facienda sint. xxvj. q. vlt. non obseruetis. meritò est *Collos.* 3.
ab eo inchoandum. Circa hoc notandum est quòd contingit
8 tribus modis peccare, videlicet corde ore & opere. ideoq; † tribus diuersis modis horæ inchoantur, videlicet completorium per Conuerte nos Deus cõtra peccatum cordis: matutinũ per Dñe labia mea aperies contra peccatum oris. Aliæ verò oẽs diei horæ per Deus in adiutoriũ contra peccatum operis. Et quoniam in peccato cordis & oris est aliquid operis, ideò in omnibus horis tam diurnis quã nocturnis dicitur Deus in adiutorium meũ intende contra peccatum operis. Monachi verò dicunt primò in nocturnis Deus in adiutorium meum intende. Posteà. Domine labia mea aperies, quia sine adiutorio Dei

nec cor nec labia ad ipsius laudẽ aperire valeãt. Io 15. Sine me
nihil potestis facere. Interea verò sacerdos cũ dicit: † Deus in 9
adiutoriũ meũ intẽde, signo crucis, se munit, ad effugãdã illius
virtutẽ. s. quãlibet diaboli versutiã, & potestatẽ. Valdè. n. timet si
gnũ crucis, Vñ Chrysost. Vbicunq; dæmones signũ crucis vide
rint, fugiunt, timẽtes baculũ, quo plagã acceperũt. Stephanus
quoq; Papa de cõse. d. v. nunquid. ait, Nunquid nõ omnia chris
mata. i. sacramenta, quæ cũ chrismatis vnctione præstantur, sa-
cerdotalis ministerij crucis figura, i. signo perficiuntur? Nũquid
baptismatis vnda, sine cruce sanctificata, peccata relaxat? & vt
cætera prætereamus, sine crucis signaculo, quis sacerdotij gra-
dus ascendit? Baptizandus quoq; signo crucis signatur in fron
te, & in pectore. De profundo quidem crucis mysterio, dicetur
in vj. parte sub titu. de parasceue. & hic etiam aliqua suppona-
mus. † Sanè crux Domini multipliciter fuit in vete. testa. præ- 10
Ioan. 3. figurata. *L*egitur siquidem, quod *M*oses ad mandatum *D*omi
Gen. 48. ni æneum serpentem erexit in palo, in deserto, pro signo, quẽ
aspicientes qui percussi fuerunt à serpentibus, illico sanabãtur.
Nu. 20. quod ipse Christus exponens inquit, in Euangelio, Si-
cut Moses exaltauit serpẽtem in deserto ita exaltari oportet fi-
Deu. 28. lium hominis, vt omnis qui credit in ipsum non pereat sed ha-
beat vitam ęternam. *L*egitur etiam quòd cum Ioseph applicuis
set Manassen & Effraim ad Iacob statuens maiorem ad dextrã
& minorem ad sinistram vt eis secundum ordinem benedice-
ret, Iacob manus commutans. i. in modum crucis cancellans
dexteram posuit super caput Effraim minoris: & sinistram su-
per caput Manasse maioris: & dixit: Angelus qui eruit me de
cunctis malis: benedicat pueris istis &c. Item Moses ait, *D*ie ac
nocte erit vita nostra pendens & videbitis & cognoscetis. Chri
stus enim nocte fuit in cruce pendẽs quia tenebræ factæ sunt
ab hora sexta vsque ad nonam. Quod etiam fuerit pẽdens cer
tum est. Rursus legitur Ezechielis. 9. *E*zechiel audiuit Dñm di
centem ad virum vestitum lineis habentem attramentarium
scriptoris ad renes, Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau
in frontibus virorum dolentium, & gementium, & post hæc di
xit. vij. viris, Transire per mediam ciuitatem, & percutite om-
nem, super quem non videbitis Thau nemini parcet oculus ve
ster. Itẽ Hier. Congregabo omnes gentes & erit eis in signum
Thau. Item alibi. Et erit principatus eius super humerum eius.
Esaiæ. 9. Christus. n. portauit super humeros crucẽ in qua triumphauit.
Ioãnes quoq; vidit Angelum ascendẽtẽ ab ortu *S*olis habentẽ
Apoc. 7. signum Dei viui & clamabat voce magna quatuor Angelis
quibus datum est nocere terræ & mari dicens, Nolite nocere

terræ & mari,neque arborib.quousq; signemus seruos Dei in frontibus eorum. Item lignum missum in Marath aquas dulco rauit amaras.& ad lignum missum in Iordanē,ferrum quod inciderat,enatauit:hoc est,lignū vitæ &in medio Paradisi,de quo *Exod.15.* sapiens protestatur,benedictū lignū,per quod fit iustitia,quo-
11 niā regnauit in ligno Deus.Hoc† ergo crucis signo se armat ecclesia,in pectore,& in fronte,significans crucis mysterium esse corde credendum , & manifestè ore confitendū.Per hoc enim signū cōfunditur ciuitas diaboli,& triumphat ecclesia:terribilis vt castrorū acies ordinata, iuxta illud,Terribilis est locus iste, *Gene.31.* &c.&alibi,Vidi ciuitatem magnam sanctam Hierusalem nouā, *Sapiē.14.* &c. Aug.tamē dicit x.dist.Ecclesiasticarū.quod nulla scriptura noui testa,vel vete.docet fideles crucis signaculo insigniri.†Est autem signum crucis tribus digitis exprimendum:quia sub inuocatione trinitatis imprimitur.De qua Propheta ait, Qui appendit tribus digitis molem terræ.Esa.40.Pollex tamen supereminet,quoniam totam fidem nostram ad deum vnum & trinū referimus:& mox post ipsam reuocationem trinitatis potest dici versus ille:fac mecum Domine signum in bonum , vt videāt *Psal 85.* qui me oderunt, & confundantur:quoniam Domine adiuuasti & cōsolatus es me.Iacobitæ verò asserentes sicut & Euticiani,vnam tantum naturam scilicet diuinam esse in Christo : & sicut vna est persona , vno tantum digito se signare dicuntur:quorum error in canonibus extirpatur.xij.dist. cap. j.& 2.
13 xxiiij.q.iij.quidam.ver.Eutichiani.† Verum quidam signant se à fronte deorsum in quo illud exprimitur mysterium , quod inclinauit Deus cœlos,& descendit in terram. Descendit quidem, vt nos de terra eleuaret in cœlum.Deinde à dextra ad sinistrā, *Psal. 17.* primò vt æterna,quę per dextram,temporalib.quæ per sinistrā significantur,præferendo designent.Secundò ad notandum , quod Christus de Iudæis transiuit ad gentes.Tertiò , quia Christus à dextra,id est,à patre veniens,diabolum, qui per sinistram significatur in cruce peremit.vnde:Exiui à patre , & veni in mū- *Ioan. 16.* dum.Alij verò signum crucis à sinistra,producunt in dextram fulti authoritate illa, Egressus eius à patre, excursus vsque ad inferos:recursus ad sedem Dei. Incipiunt enim se signare à parte superiori:ad quæ patrem significat,& descendunt ad inferiorem , quæ mundum designat : deinde à sinistra parte, quæ infernum , producunt ad dextram , quæ cœlum significat. Nam Christus descendit de cœlo in mundum,de mundo ad infernum:ab inferno ascendit in cœlum: vbi sedet ad dexteram Dei patris.Secundò hoc faciunt,ad insinuandum quia de miseria transire debeamus in gloriam:& de vitiis , quæ

per

per sinistrã ad virtutes quæ p̃ dextram significãtur, vt legitur in euãgelio Mat.nã & Christus de morte transiuit ad vitã. Tertio, qa Christus à temporalib. ad æterna p̃ fidem crucis nos eleuat. †Cõsiderandum autem est, ꝙ qui à sinistra producunt in dex- 14
trã seipsos, & alios pariter consignãt: sed tunc sup̃ illos signum crucis à dextra in sinistrã producunt: qa nõ cõsignant eos quasi vertentes dorsum, sed quasi faciem præsentantes: sed & cum sup̃ alios principaliter signũ crucis imprimunt, etiam seipsos à sinistra in dextrã, sed alios à dextra in sinistrã consignant. †Sa- 15
nè regulariter in omnib. euangelicis verbis debemus facere signũ crucis, vt in fine euãgelij, symboli, dominicę orationis, gloria in excelsis Deo, sanctus, Agnus Dei, benedictus dominus deus Israel, magnificat, & nunc dimittis, & in principio horarũ, & in fine missæ, quando sacerdos dat benedictionẽ, & vbicunq; de cruce vel crucifixo mentio fit, quę etiã omnia stando, sicut & euangelium audire debemus. In omni etiã actu nostro signũ crucis facere debemus. Vnde Amb. ad omnẽ actum incessũmve, manus impingat in crucẽ. †Et aduerte, quoniã crucis figu- 16
ra quadripartita est, vel propter quatuor elemẽta, quæ in nobis vitiata, Christus sua passione curauit, vel propter homines, quos ex quatuor partib. orbis ad se traxit, iuxta illud, Si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum. Vel & hæc quadratura pertinet ad moralitatem, habet enim longitudinẽ, latitudinem, sublimitatem, & profundum. Profundum est acumẽ, quod terræ infigitur: longitudo est inde ad brachia, latitudo est in expãsione, latitudo seu sublimitas est à brachiis vsque ad caput. Profundũ significat fidem, quę est posita in fundamento, altitudo, spẽ quæ est reposita in cœlo, latitudo, charitatem, quę est ad sinistrã, & ad inimicos extenditur, longitudo perseuerãtiã, quæ sine fine cõcluditur. De hoc dicetur in 6. parte sub tit. de parasceue. De signo crucis, quod fit in principio, & in fine euangelij, dictum est in 4. parte sub titu. de euangelio. Post Deus in adiutorium meum intende, &c. statim †in singulis ho- 17
ris subiicitur, Gloria patri, & filio Sicut erat, &c. quos duos versus beatus Hiero. scripsit inter opuscula, quæ Papę Damaso misit, & ipsius rogatu idẽ Damasus illos in fine psalmorum cãtari instituit, ipsum tamẽ versum, Gloria, Nicæna synodus dicitur edidisse. Quia enim Dominus dixit, Adhuc te loquẽte ecce adsum, ideò quasi iam nos intellexerimus exauditos esse gratiarum actiones trinitati tribuimus, dicentes, Gloria patri, &c.
† In exequiis tamen mortuorum nec deus in adiutorium, nec 18
Gloria patri dicim⁹: qa in illis saluatoris exequias imitamur, in quib. hęc cessant, prout in seq. parte sub titul. de v. feria cœnæ

Domini

Dñi dicetur.Similiter post vnumquęque psalmũ, dicetur Glo
19 ria patri,&c.quia † versus iste toti⁹ trinitatis simplex laus est.
Psalmus nanq; bonam operationẽ significat:qua finita meritò
Deo gloria dáda est,qui pro omni opere bono laudãdus est,&
nũc,& semp,sicut laudãd⁹ erat in principio,quãdo cœlũ & ter-
rã creauit.Sicut enim sibi soli laus est de creatione cœli & ter-
ræ,sic & ei laus est de omni opere bono,nunc & semper.In pre
misso quidẽ versu,Sicut erat in principio,&c. multipliciũ tẽpo
rum varietas demõstratur,videlicet,in Sicut erat in princi.præ
teritũ,in & nunc,præsens,in & semp,futurum & æternum.in &
in secula seculorũ,lõgitudo magna.Vnde Orige.Quoties secu
20 la seculorũ nominãtur,fortasse licet nobis ignotus,tamẽ à Do
mino statutus aliquis terminus indicatur. † Legitur quod *Ilde*
brãdus Prior Cluniacen.factus Papa, Gregorius dũ in minori-
bus agẽs,legationis officio fungeretur archiepiscopũ Ebredũ.
de simonia accusatũ & accusatores omnes corrũpentem,ita vt
conuinci non posset, miraculose conuicit, præcepit enim illi,
vt diceret versum Gloria patri & filio,&c. Ille verò licet expe-
ditè diceret Gloria patri & filio tamẽ & spiritui sancto profer-
re nõ poterat:quippè quia in spiritũ sanctum peccauerat. Rea-
tũ ergo suũ cõfessus,& depositus,mox expeditè & spiritu san-
cto pronuntiauit.Et nota,ꝙ gloria patri dicitur.xxiiij. vicibus
21 in nocturnis † festiuitatũ,prout dicetur in vj.parte sub tit.de fe
ria.v.cœnæ Domini,quod fit in honorem duodecim apostolo
rũ,qui sunt.xij.horæ Dei,id est Christi à vero Sole illuminatæ:
& sunt.xij.horæ noctẽ,id est,ecclesiam illuminãtes, qui Domi
22 nũ gloriæ in nocte huius seculi prædicauerũt. Tullius † dicit,
ꝙ gloria est frequens de aliquo fama, cum laude , Amb..dicit,
quod gloria est clara cum laude notitia.*A*ugustinus dicit in.v.
dist.de ciuitate Dei.de gloria seculi,quod gloria ,est indicium
hominum benè de hominibus opinatum. Et post,gloria patri
subiicitur,allelu-*Ia*,de quo sub tit.de prima dicetur. Hymni
23 † quoque tam ex institutione Gelasij Papæ,quàm ex approba
tione conciliorum Toletani:& Agathen. de conse. distin.j. de
hymnis.& dist.v.cõuenit. in singulis diuinis officiis canuntur.
Est autem imnos Græcè,Latinè laus Dei,cum cantico,vel vox
humana in laudem Dei metricè cõposita, Canticum verò est
exultatio mentis habita de æternis in vocem humanam pro-
rũpens:quia verò psalmi sunt hymni,vnde & psalterium, dici
tur liber hymnorum,ideò in quibusdam Ecclesiis hymnos nõ
cantant,quod tamen approbandum nõ est, quoniam non sine
causa sunt à sanctis patrib⁹ instituti,& prætereà nõ omnis hym
nus psalmus est,vt quando nil operando Deũ cum mentis exul

tatione

tatione laudamus, ꝓpter quam laudem exprimendam hymnus cantatur. Psalmi verò opera bona significant, vt infrà dicet. Illud † autem notādū est, ꝙ in diuinis officiis hymni præcedūt 24
psalmos, in nocturnis verò, scilicet ī vesperis, cōpletorio, & laudib. in matutinis ecōuerso. Dies enim pertinet ad spirituales, q habent gaudiū cōscientiæ, nox pœnitentes, qui habent remorsum cōscientiæ illos exultatio inducit in operationē, quib⁹ dicitur, Cantate ei canticum nouū, benè psallite ei in vociferatione. Istos ꝑ operationem oportet venire ad exultationē. Idcirco in diuinis officiis hymni præcedunt psalmos. In nocturnis verò ecōuerso, in vesperis autē & in prima quo loco hymni canētur vbi dicetur. Rursus stādo hymnos cantamus in rectione corporum, ostendētes quod in laudādo Deum corda sursum erecta habere debemus. Veruntamen, nisi mēs consonet linguę, certū est vocē quantūlibet clamorosam Domino nō placere. † Differētia ergo est inter psalmū, hymnum, & canticum. Nam in psal 25
mo opera, in hymno laus, in cātico, mētis exultatio intelligit̄, de quo dicetur sub tit. de laudibus matutinis. De his trib⁹ dicit Apost. ad Colos. 3. In Psalmis, & hymnis, & cāticis spiritualibus cantantes & psallentes in cordibus vestris domino. xciij. di cā tantes. & in his tribus varietatibus omne genus musicorum accipi potest, prout iam dicetur in no. test. Hilar. Picta. Episcopus primus hymnorū carmine floruit & post eū Ambr. ideoque hymni Ambrosiani dicūtur, q̄a eius tempore plurimū in Ecclesia Mediolanen. cantari cœperunt. Posteà verò in Ecclesiis occidentalibus quæcunq; carmina in Dei laudē benedicūtur, hymni vocantur, Aug. dicit in lib. confessionum, ꝙ cum Amb. à Iustina imperatrice Ariana perfidia dānata, persecutionē pateretur, & intra Ecclesiam cum plebe catholica insidiis vrgeretur, instituit hymnos, & psalmos secundū morem orientaliū decātari: ne populus mœroris tædio contabesceret, quod ad omnes fuit postmodum deriuatum. Et aduerte, quod in quibusdam Ecclēsiis hymnus natalis Domini, & festorum illius septimanæ sub eodem cantu dicuntur. Ratio est, quoniam sicut membra ad caput, sic sancti se habent ad Christum, à quo, sicut à capite influentiæ æternæ beatitudinis participare noscū tur. Quia igitur hoc inchoatum existit in eius natiuitate, consummatum in resurrectione, quia tunc chirographus damnationis deletus est, & reseratum cœlum, quod tot annis māserat clausum, idcirco eo præcipuè tēpore in solēnnitate sanctorum sub cantu solennitatis Christi rationabiliter recolūtur. Hoc autem non cōtingit in cātu hymnorum paschalis tēporis, in quo significatur, ꝙ sanctorum gloria in ipsis nondū totaliter est ꝑ-

fecta

fecta, propter appetitū resurrectionis corporū suorum: & ideò
26 ipsi Christo nōdū totaliter cōformātur. Antiphonæ quoq; † in
singulis horis ex institutione B. Ambrosij dicūtur, pro eo ꝙ B.
Ignatius tertius à beato Petro, Antiochenus episcopus audisse
legitur, in tripartita historia super quēdā mōtē angelorū cho-
ros antiphonas canentes. Inde .n. Græci primo antiphonas cō-
posuerunt. & eas cum psalmis in choro, quasi in chorea cantari
ordinauerunt, qui mos ad vniuersas trāsiuit Ecclesias: vt iā vbi
que antiphonæ decantarentur. Dicūtur autē antiphonæ, respe
ctu ad psalmodiā, cui respōdēt, sicut & respōsoria, respectu ad
historiā. vnde & antiphona dicitur quasi ante psalmum sonās.
27 † Inchoatur enim ante psalmum, qui opus significat, ipsa verò
significat charitatis copulam seu mutuam dilectionē, sine qua
opus non prodest: & per quam opus incipit meritorium esse.
Rectè igitur, secundum eius tonum, melodia psalmi informa-
tur: quia dilectio opera nostra informat: & secundum hoc, dici
tur ab anti, quod est cōtra, & phonos quod est sonus: quia psal-
mus secundum melodiā eius intonatur, & manus operatur, se
cundum quod charitatis igniculo excitatur. Psalmus autē an-
tiphonæ intermiscetur, quia fides per dilectionē operatur. Ve-
rùm antè psalmū imperfectè, & post perfectè dicitur: quia cha
ritas in via imperfecta habetur, seu hic initiatr: sed in patria per
bona opera, quæ hic ex charitate fiunt perficietur: iuxta illud
Esa. Viuit dominus, cuius ignis in Sion, & caminus in Hierusa
lē. In præcipuis tñ festiuitatibus, etiā ante psalmū perfectè dici Esa. 31.
tur, ad notandum, quod in illis perfectiores in bonis operibus
28 nos exhibere debemus. † Inchoatur quoq; ab vno vnius cho
ri, & finitur à pluribus vtriusque chori. Primò, quia charitas ab
vno, scilicet Christo incipit: & in membris eius consummatur
ab ipso sicut ipse dicit in euangelio Ioan. Mādatum nouum do
vobis, &c. Deus enim prior dilexit nos: vnde & nos communi Ioan. 13.
ter dilectioni eius correspondere debemus. Secundò, ad notan 1. Ioā. 4.
dum, quòd vox prædicatorum, quæ semper ad vnitatem tendit
nos monet, vt quod vnusquisque singulariter operando, acqui-
rit, alteri per dilectionem porrigat, vt si vnus addiscit in scholis
& alter seminat in campo, tempore fructus doctor seminanti
29 doctrinam porrigat, & sator doctori panem. † Cæterùm anti-
phona post psalmos communiter ab omnibus cantatur: quia
de dilectione commune gaudium surgit. Cantatur etiā à duo
bus choris alternatim, ad notandū mutuā dilectionē siue cha
ritatē, quæ in paucioribus quā duobus consistere nequit: Con
iungit ergo antiphona duos choros: vt charitas per bonū opus
30 coniungat duos fratres. Isidorus dicit in libr. vj. ethi. † quòd
anti-

antiphonon Græcè, interpretatur latinè vox reciproca: qa duo chori siue de vno ad vnũ reciprocando, vicissim melodiarum cantus alternãt: quasi duo Seraphim duóq; testaméta inuicem sibi conclamantia. Vnde clerici antiphonas cantantes, non vertunt vultus ad altare, sed se adinuicẽ versis vultibus respiciunt: quod genus canendi Græci adinuenisse tradũtur. Est † itaq; an 31
tiphona, quædã cantilena diuinis laudibus ad recreationẽ inserta. Nihil enim amplius charitate recreat animos, quæ quia modulando cantatur, mentis iucunditatẽ significat: iuxta illud
Psa. 46. Psal. Psallite sapienter, tunc enim iucunditas sapida est, cum de
Prou. 3. Deo est. Tunc etiã manus sub pennis sunt. Ezech. 1. & in Prou. Beatus vir, qui inuenit sapientiã, & qui affluit prudẽtia, quia qui hẽt iucunditatẽ mentis de æternis, de facili affluit prudentia, i. bonis operibus, quibus sibi prouidet in futuro. Vel secundum Mosen, antiphona, est quædã vox, qua sibi inuicẽ angeli colloquuntur. Sex autẽ antiphonæ quæ diebus feriatis ante Psalmos nocturnales dicuntur, de Psalmis sumuntur & bonorũ operũ perfectionẽ, vel sex opera misericordiæ designant, qm̃ senarius numerus perfectus est. Illæ verò, quæ dicuntur super benedictus in laudibus, & super magnificat in vesperis, de euangeliis dierum, in quibus dicuntur sumuntur, exceptis illis, quæ in v.
Psal. 88. feria dicuntur, prout dicetur in vj. parte sub v. feria secũdæ dominicæ quadragesimæ. † Rursus in quibusdã Ecclesiis, in fine 32
antiphonæ fit neuma seu iubilus, quia beatus populus qui scit iubilationẽ. Est autẽ neuma seu iubilus, ineffabile gaudiũ, seu mentis exultatio habita de æternis. Ideóque in diebus ieiuniorum, & afflictionum non debent fieri, sicut nec in luctu citharizari, & fit neuma in vnica, & finali litera antiphonæ, ad notandum, ꝙ laus Dei ineffabilis, & incõprehensibilis est. Ineffabile nanq; gaudiũ per pneuma significatũ, quod hic prægustatur, nec penitus exprimi, nec penitus taceri valet, quare meritò ecclesia verbis obmissis iubilando cũ neuma, quasi in admirationẽ prosilit, ac si dicat, quæ vox, quæ poterit lingua retexere, &c. Verba enim hæc nõ sufficiunt, nec intellectus capit, nec amor
Esa. 14. etiã dicere sinit. Quis enim plenè enarraret, quod oculus non vidit, nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit? Neumatizando ergo expressius quodãmodo sine verbis dicit, ꝙ per verba innuat, q̃tũ sit illud cœli gaudiũ, vbi verba cessabunt, & homines oĩa scient. Verùm, quia perfectorum tantum iubilus est in magnis festiuitatibus, non tã maiores q̃ etiã minores exultant, inde est, ꝙ in quibusdam ecclesiis in quibus neuma non dicitur, vox non significatiua in vocẽ significatiuam conuertitur, quia loco iubili, & neumæ, trophi & sequentiæ decantantur

tur:ad quas laudes & minores & maiores paſſim admittunt,& ideò cõmuniter ab oĩbus decãtantur.In quibus antiphonis dicatur neuma,ſeu iubilus,& quare hoc potius fit in tempore paſchali,dicetur ſub tit.de laudibus matutinis.Iubilus autẽ diuerſa ſignificat,& in diuerſis locis in eodẽ reſpõſorio ſępè fit,ꝓut dicetur in vj.parte ſub natali.Itẽ de neuma,quæ fit per allelu-Ia,in iiij.parte ſub allelu-Ia dictũ eſt.Itẽ in quibus antiphonis
33 dicatur allelu-Ia,in ſeq.parte ſub feſto natalis dicetur.†Et nota,ꝙ neuma,neumæ,ſine p & in fœminino genere, eſt iubilus, de quodictum eſt,ſed pneuma Græcè,ſcriptum per p in neutro genere,eſt ſpiritus ſanctus,vtrunq; tñ pro fœminino ſæpè ponitur in ſcripturis.Sanè neümæ,quæ in miſſa fiunt,repręſentãt gaudiũ,quæ potius fieri ſolent in e,vt in kyrieeleyſon,vel in a, vt allelũ-Ia,quã in aliis vocalibus,ad notandum gaudium ſpirituale,quod nobis reſtitutũ eſt in partu virginis, cui facta eſt mutatio huius nominis Eua,in aue,dicente angelo,Aue Maria,
34 &c.& ibi,Mutans nomen Euæ.Significatio†nanque huius nominis Euæ,mauſerat vſque ad angeli ſalutationẽ.Illã autẽ ſignificationẽ Adæ & Euæ naſcentes infantes exprimunt.Nam fœmina naſcens profert e,maſculus verò a,vnde verſus, & dicũt e,vel a,quotquot naſcuntur ab Eua. Illæ ergo neumæ non ſignificant dolorẽ,quem nobis attulit tranſgreſſio Adæ & Euæ, prout quidam ſcripſerũt,ſed gaudium nobis in præmiſſa ſalu-
33 tatione virginis reſtitutum.†Rurſus conſiderandum eſt,quòd ferè vbicunque in cãtu ſcribitur Hieruſalem,neuma producitur,vt cœleſtis Hieruſalem iubilatio figuretur,exẽplũ habetur in allelu-Ia.Te decet,quod cantatur dominica x.poſt pent.Idẽ etiam eſt quoties allelu-Ia duobus verſibus inſigimus, vt de ſtola duplici gaudeamus,exẽplum eſt in Allelu-Ia, Paſcha noſtrum,quod dicitur in die reſurrectionis,& in allelu-Ia Angelus Domini,quod dicitur in vj.feria tunc ſequenti.Vtrunque enim allelu-Ia,duos habet verſus,prout gradualia antiqua oſtẽdunt,& ſic de aliis.In quibuſdam tamen feſtiuitatibus quidam verſiculi in nocturnis antiphonam præcedunt,de quo in ſequẽti parte,ſub dominica de trinitate dicetur. Poſt antiphonas in ſingulis horis diurnis & nocturnis ex inſtitutione Damaſi Papæ pſalmi ad antiphonæ ſymphoniam canuntur,& ſignificat tẽpus bonam & diuinam operationem.Vnde Daaid,In pſalterio decachordo pſallam tibi. In tali enim inſtrumento pſallebat, innuens, quòd in pſalterio ſpirituali ſpiritu viuificato per fidem debemus pſallere Deo decem legis mandata implendo.
36 Ipſe autem † Damaſus inſtituit,vt chori in duas partes diuiſi pſalmos canerent alternatim, & dicuntur pſal. alternatim ad

notandū alternā sanctorū,ad benè operandū,exhortationem. Priscis nanq; tēporibus confuse & quasi in chorea dicebantur; ideóq; sancti patres ordinauerunt,vt alternatim dicerent.i.vna pars chori vnū versum,& altera alium diceret,quod B.Ignatius primus statuisse fertur in ecclesia Antiochena,pro eo quod in visione audiuit angelos antiphonatim psalmos psallētes, de hoc ēt dictum est in j.parte sub tit.de ecclesia.Dicūtur etiā alternatim ad notandum quod alter alterius onus ferre debet.Psalmos quoq; stando dicimus,ad ostendendū, quod stantes in bonis operibus vincimus.Dū enim populus Israel cū Amalech pugnabat,quādiu Moses manus leuabat, populus vincebat: qñ verò manus dimittebat,populus vincebat.xxxvij. di.si quis vult. Eleuatio igitur ad standum,significat mentis nostræ deuotionē:vt statu corporis mentis affectionem monstremus:videlicet nos paratos esse,siue ad domandum carnem, siue ad exercitiū operis. Lectiones verò,quæ sunt doctrina nostra, in silentio & sedēdo

Eccl. 38. audimus:qm̄ doctrinam sedendo, & quiescēdo recipimus:vnde ecclesiasticus:Sapientiam scribe in tempore ocij: & qui minoratur actu,percipiet eam.Et iterum; verba sapientiæ in silen

Æsa. 32. tio,& quiete discuntur.Et Propheta ait.Erit cultus iustitiæ silē-

Psa.121. tiū.v.q.iiij.in loco.Sanctos quoque stantes oramus,significantes eos in perpetua lætitia fore.Iuxta illud:Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem.†Sanè in diuinis horis sex psal 37

mi dicuntur,per quos sex opera misericordiæ denotantur,quibus in vinea domini laborantes intendere debent:quasi piè,& mundo corde exerceamus nos:& à seruitute Diaboli liberati, ad libertatem vitæ perueniemus:& retributionem diurni denarij recipiemus.Veruntamen sub tribus glorificationibus dicuntur,ad insinuandum finem sanctæ trinitatis ad quā diuina sunt opera referenda.In vesperis verò quinque dicuntur:prout ibi dicetur:& sunt psalmi horarum inuariabiles,prout sub cōpletorio dicetur.†Illud quoque prætermittendum non est,quod 38

vnus atque idem psalmus in variis festiuitatibus cantatur: pro eo,quia ibi versus pertinentes ad illas inueniuntur,verbi gratia.In natiuitate Domini cantamus psalmum, Eructauit:propter versum illum:Speciosus forma.Cantamus etiam illū,in festo virginum,propter versum:Adducentur regi virg.&c.& etiā in festo Apostolorū,propter versum:Pro patribus tuis,&c. Itē psalmus:Quare fremuerunt gētes.cantatur in natiuitate, propter versum,Dominus dixit ad me.Et in passione Domini, pro pter versum, Astiterunt reges terræ,& sic de aliis.Præterea.vnū

Ioan. 2. & idē vocabulū sępè diuersimodè accipitur,verbi gratia, Hoc nomen tēplum significat corpus Christi.vt ibi,Soluite tēplum

hoc.

hoc. Aliquando significat templum materiale, inde est, quòd psalmum illum, Magnus Dominus,&c. cantamus in natiuitate, propter versum illum, Suscepimus Deus,&c. intelligimus enim ibi de templo corporis. Cantamus etiam eundem psalmum in purificatione,& ibi accipimus de materiali templo, in quo fuit eadem die præsentatus. De psalmodia tam nocturna quàm diurna in suis locis dicetur. *Esaiæ 6.*

Et nota secundũ Hiero. de consec. distinct. v. non mediocriter. quòd melior est quinque psalmorum cum cordis puritate, & serenitate spirituali, & hilaritate decantatio, quàm totius
39 psalterij cum anxietate cordis atque tristitia modulatio. † Postremò notandum est, quòd psalmi graduales sunt quindecim, qui signati sunt per quindecim gradus, quibus ascẽdebatur ad Templum Salomonis, quod erat in monte. Hos quindecim gradus, vocãt quidam canticum graduũ, eò quòd in quolibet præmissorum quindecim graduum singuli psalmi decantabantur, & verbum graduum, casus genitiui est. De dictis gradibus dictum est in j. parte sub tit. de altari. Significati sunt etiam dicti quindecim psalmi, per alios quindecim gradus Ezechielis, quibus visum est ei ascendere in ciuitatem Dei, de quibus habetur de pœn. d. 2. dum scientiam, & Ezechielis. 10. vbi primò habetur de septem gradibus, & posteà de octo. Nempè quindenarius numerus cõstat ex numero septenario, & octonario, septenarius refertur ad vet. test. quia aliqui septimum diem, septimum mensem, & septimum annum celebrant, octonarius, ad nouum testamentum refertur, propter resurrectionem vnicam quæ octauo die facta est. Quindecim ergo psalmos psallimus, ostendentes, quòd vtriusque testamenti præcepta obseruare debemus, quinque psalmi, quinque corporis sensus per quos peccamus, significat, & ideò in aliquo illorũ non dicitur Gloria patri, quia illa peccata, quæ per quinque sensus, corporis committuntur, nobis non Deo imputare debemus, sed dicitur post illos requiem æternam, quoniam in illis pro defunctis oramus, ac si dicatur. Oramus Domine, ne pro peccatis illis, quæ committũtur corporis sensib. vita negetur æterna, sed per Dei misericordiã requies concedatur ęterna. In sequentib. decẽ psalmis nobis, & nostris proximis, & congregationibus, & prælatis Dei misericordiam imploramus, & gloria patri subiungimus, quia ꝙ à catena peccatorum absoluimur, ꝙ te deum toto corde perquirimus, quòd tuũ decalogum obseruauimus non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam exhibemus. Rursùs numerus decem ex septenario & trinario cõstat. Trinarius ad præcepta primæ tabulæ, quæ ad Deum spectant, septenarius

verò ad præcepta secũdæ tabulę quæ ad proximũ spectãt, refertur,ac si dicat ꝙ decalogus obseruatur,per Deum est.Versiculi etiam in singulis dicuntur horis.Legitur enim in lib. num. q̃d dum arca Domini,quæ ecclesiã figurabat in tabernaculo repo-
Num.20. nebatur,dicebat Moses,Reuertere Dñe, ad multitudinem filiorum Israel.Sanè reuersioDomini ad Israel,nihil aliud est,quãvt reuerti faceret Israel ex toto corde ad se,Deus enim, cui omne tẽpus pręsens est,non habet ad quos reuertatur, sed intelligitur reuertere.i.fac nos reuerti ad te. Iuxta illum ergo † morẽ 40
versiculi dicũtur,vt si fortè mentes nostrę cogitando vana præminio psalmorum opere deuiauerunt,audito versu conuertantur ad orientẽ.i.ad Christũ q̃ est noster oriens,seu ad mentẽ,se-
Zach.6. cundumversus significationẽ,q̃ ab ipsa reuersione nomẽ traxit, nam dicitur à verto,vertis,& inde est , ꝙ dum vers. dicitur,ad orientẽ siue ad altare nos vertimus.Rectè ergo versus , qui significat fructum boni operis,alta & acuta voce dicitur,ad excitãdum pigros,qui in laudãdo deũ & intelligẽdo diuina torpẽt, vt reuertamur ad cor, vt videlicet eo audito,omnis cogitatio, quę fortè videndo temporalia,foras exiit,reducatur intra nos. Rursus versus nocturnalis significat, quia ab officio psalmorũ siue à labore,tunc nos vertimur ad officia locationum siue ad quietẽ,vt q̃ psallendo stabat,nunc ad lectionem sedeat. Vnde versus dicitur à vertẽdo,de hoc dictũ est in 4.parte sub tit. de graduali.Et no.ꝙ in quibusdam Ecclesiis in die dominica post primũ nocturnũ,dicitur iste versus,Memor fui nocte nominis tuiDñe.post secundũ dicitur,Media nocte surgebã.Post tertiũ, Exaltare Domine.primũ siquidem versus.s.memor fui, &c. ad quid ecclesia de lecto suo surrexit ostendit, quo verò tempore surgẽdum sit,notat.Secundus.s.media nocte,&c.&ad quid surgendum sit ostẽdit,quod sequitur,ad cõfitendum nomini tuo. Verum quidã nolẽtes mẽtiri,quia non surgũt, in media nocte,
Nota hic loco huius versus,ponunt illum,Quoniã tu illuminas lucernã meã Domine. Quòd tamẽ media nocte surgendum sit,ostẽdit
psal.17. Dauid dicẽs,media nocte,&c.& alibi. *Præueni* immaturitate&
psal.118. clamaui,ꝙ idẽ est,nã immaturitate vnica est dictio.Vnde &quidam libri habent in maturitate , & sonat in maturitate quasi tempus non apertum operi.Alia tamẽ litera habet pręueni intẽpesta nocte,quia tempestum apud antiquos idẽ erat, ꝙ opportunũ,à tempore vel à tempestate vocabulo dicto.Vnde in antiquis historiis sępè ita legitur,hoc factum est in illa tempestate. i.in illo tempore,vnde intempestiuum vel intempestum,aiunt, tẽpus opportunũm.i. nocturnis actionibus non opportunum. Tertius autẽ versus,scilicet exaltare domine,&c.manifestè per

tinet

tinet ad nouũ testa. in quo saluator noster, secundũ humanita- psal. 40.
tẽ fuit exaltatus: quidam tamen dicũt tunc, Ego dixi domine
miserere mei: quia ad gloriã quę data qui est tempore noui test.
41 nõ peruenitur, nisi p remissionem peccatorum. † Sed quæritur,
quare versiculi in nocturnis ante lectiones dicuntur: in aliis ve
rò horis post capitula? Respõdeo in nocturnalib. lectionib. pro-
pter earum vniuersitatẽ, & magnitudinem sedere solemus. Ne
igitur propter longã sessionẽ aut propter lassitudinem, siue o-
tium obliuiscamur doctrinæ Domini, quam lectiones significãt
cogitãdo forte inania, aut dormiendo, vel confabulando, ideò
versu præcedente ad lectiones audiendas incitamur. In aliis ve
rò horis, quia nec tot, nec tantæ sunt lectiones, nõ est necesse se
dere, nec versiculos præmitti. Vel ideò in aliis horis versus post
lectiones dicũtur, ad notandũ, ꝙ propter interualla horarũ do
ctrina domini nõ negligitur. Rursus versus sæpè à pueris cãta-
tur, ad notandũ seruitium nostrũ cum innocẽtia præstitũ, Do-
mino fore gratum. De versiculis, qui in vesperis seu laudibus
dicuntur, sub illis locis dicetur. Et † vide, quia versus debet no-
tare aut statũ temporis, aut officij. Statũ temporis notat versus
primæ, scilicet Exurge Christe adiuua nos: vbi cũ dicitur, exur
ge, innuit initiũ operis. Similiter in versu tertiæ: Adiutor meus
esto domine, ne derelinquas me, cũ dicitur, ne derelinquas me,
notauit status pugnæ. Similiter in versiculo sextę, scilicet Domi
nus regit me, & nihil mihi deerit in loco pascuæ, ibi me collo-
cauit, significatur status pfectus & perfectionis. In versiculo
nonæ. s. ab occultis meis munda me domine, & ab alienis par-
cẽ seruo tuo, status demõstratur frigescentis dilectionis. Statũ
quoq; temporis innuũt versiculi, qui in passione & resurrectio-
ne cãtãtur. Sed versus vespertinalis officij statũ officij insinuat,
vt vespertina oratio, &c. & dirigatur Domine oratio, &c. Ex
quibus verbis colligitur, ꝙ vespertina oratio actitatur. Post
versum sequitur oratio dominica: & post eam preces, de quib.
43 dicetur sub nocturnis. † Lectiones quoque in singulis horis, tã
nocturnis q̃ diurnis dicuntur. Et dicitur lectio, quia nõ canta-
tur, vt Psalmus vel hymnus, sed legitur tantũ. Illic enim modu-
latio, hic sola pronuntiatio quæritur, Siquidẽ lectiones noctur
nales sunt doctrina nostra, quia per eas docemur opera no-
stra retorquere ad Deum: Obtinet ergo vicẽ lectionũ, quas do
ctores faciũt ad ignaros: per eas quoq; sanctorũ opera imita-
mur, & earũ cõmemoratione ad dei laudẽ cõpungimur: & ideò
vt præmissum est, sedẽdo, & in silentio audiũtur. Lecturus autẽ
lectionẽ, ad librũ accedẽs, super gradũ ascẽdit: quia doctor per
fectiori vita vulgus transcendere debet. Et à Presbytero, vel Epi

scopo benedictionẽ, tanquam legendi licentiam postulat, dicens, *Iube domine benedicere*, per quod principatus † ecclesiæ 44
quodq; nullus, nisi à maiore iussus, debet in Ecclesia legere, designatur, & dicit, Domne: & non Domine: quia solus Deus verè Dominus est. Hinc est quod presbyter seu Episcopus non à se benedictionẽ largitur: sed discretè à Deo postulat illam dari dicens: Benedictionem perpetuã tribuat nobis, &c. In fine verò dicit, Tu autẽ Dñe miserere, &c. Quia tunc sermonẽ ad Deum dirigit qui verè Dominus est. Rursus ideò in principio imperfecto, & syncopato vocabulo pronũtiat: quia tũc ad imperfectum, videlicet ad hominẽ sermonẽ dirigit, Iuxta illud Prophetæ, *Imperfectũ* meũ viderunt oculi tui. Quod etiam monachi cõmuniter obseruãt, dicentes, Dominus abbas. Hac quoq; cõsideratione famuli dominis seruientib. alterum genu tantũ. s. sinistrum flectere debẽt: p quã partem corporalis seruitus significatur, quæ tantũ hominib. & nõ spiritualib. † debetur, sed in
Eccle. vtrumq; genu flectendum est: nõ alterũ tantũ: ne Iudeis 45
assimulemur. *Nam* & Christo omne genu flectetur: ad Philip. 2. ca. extra de immu. ecclesi. decet. Salomon quidem pro populo orans vtrũque genu in terram figebat, & manus ad cœlum expãdebat, prout legitur. 3. Reg. c. 8. Eadem etiam ratione, nõ est inclinandum principi singulari, facie recta, siue secretè sibi loquendo, siue auscultãdo: sed duntaxat ab aure sinistra, capite flexo. In fine verò perfectè & cõpletè pronuntiat: quia ad perfectum, & perfecto vocabulo dignum videlicet ad Deum dirigit sermonẽ. Porrò *Episcopo* valenti legere & dicenti, Iube, Domne benedicere. nullus minor benedicere debet. xxj. d. deinde, Vnde in quibusdã Ecclesiis nihil ei respõdetur, in aliis verò respõdet vnus presbyter, Ora p nobis pie pater ad Dominũ; *Et* tunc episcopus dicit, Magnificate dominum mecũ. Tunc autẽ Episcopus habet pfectè pronũtiare, Iube Dñe benedicere, quo niã ad deũ, qui perfectus est sermonẽ dirigere intelligitur. In nonnullis verò ecclesiis, legere volente Episcopo, sacerdos dicit, Iube Domine benedic. & ipse episcopus data benedictione legit. Cum enim legere lectionẽ non sit sacerdotis, vel episcopi officium, sed lectoris: si nullus alius episcopus vel sacerdos adsit, potest alius inferioris ordinis tanquam lecturus in persona *Ecclesiæ* dicere, Iube Domine bened. & ipse sacerdos vel episcopus lecturus in personã Christi ei reddit benedictionẽ, vel legat absq; *Iube* Domine benedi. In quibusdam Ecclesiis ipse Episcopus dicit, Iube Dñe, & minor cui voluntariè in hoc se ex humilitate subiicit benedicit. 2. q. 7. non sum. 2. q. 5. mandastis.
Lectione † finita, dicit lector, Tu autẽ, &c. q neque de lectione 46

est,neq; ei cõtinuatur,sed ille ad Deũ sermonẽ dirigẽs,se excu
sat,quasi dicat,Dñe peccaui,legendo forsan modulatè pronun
tians cupidine laudis humanæ,vel captando ventum humani
fauoris,& audientes similiter forsan peccauerunt, vanis cogita
tionib. intendentes,vel à lectione auditum auertẽtes:autẽ,pro
sed,tu Domine miserere nostri. Quod verò respondetur à cun-
ctis,Deo gratias.non ad Tu autem,sed ad lectionẽ refertur.Est
enim vox ecclesiæ Deo gratias exoluentis,ac si dicat,Deus pa-
uit nos verbis salutis,quæ sunt cibus animæ,& pro huiusmodi
47 beneficio Deo gratias sup.exoluimus. †Rursus pluralitas le-
ctionũ pluralitatem significat prędicatorũ,qui sunt tẽpore gra-
tiæ,sicut & paucitas in profestis,raritatem significat tẽpore le-
gis,sed & vicissitudines lectorũ,sunt successiones legatorũ, qui
dum iube Dñe bened. dicãt,licentiã proficiscendi petunt,dum
eis benedicitur,licentia datur:in quo innuitur,ꝙ nullus prædi-
care debeat,nisi missus,quomodo enim prędicabũt,nisi mittan Rom.10.
tur? Ipsa enim lectio est iniunctæ legationis executio. Tu autẽ
domine,legati reuersio , vbi in eo quod misericordia implora-
tur,innuitur ipsum legationis vel prędicationis officium nõ sine
alicuius leuis culpę puluere peragere posse. Vnde Aug. Verbum
prædicationis securius auditur,q̃ dicatur. Prædicator enim per
terrã ambulat,& difficile est ei qui per terram ambulat , pedes
nullo puluere sordidare,& prædicatorẽ,cum se bene prædicare
senserit,nullius spiritu eleuationis erigi. Et attende , ꝙ sicut in
48 ecclesia duo sunt † ordines,sapientes,& insipiẽtes,sic duæ sunt
lectionum maneries. In illis enim lectionib. quæ ad missam le-
guntur,sapientes instruuntur,in his verò quæ in nocte dicun-
tur,insipientes erudiuntur,vnde & exponuntur. Et not. ꝙ termi
49 nantur lectiones 4. modis. Primò † generaliter per tu autem. Se
cundò in aduẽtu & natiuitate,& in epiphania lectiones de Esa.
finiuntur per hæc dicit dominus,conuertimini ad me,&c. Qui
in natiuitate hoc dicunt,mouentur ex illo c. Esa. quod tunc le- Esaia.9.
gitur. Primo tempore,alleuiata est,vbi dicitur,Et in omnib. his
non est auersus furor meus,& populus meus nõ est conuersus
& ideò ecclesia hortatur in persona Christi populũ peccatorẽ,
vt cõuertatur,idẽ etiã fit ꝓpter eãdem causam in quibusdam
ecclesiis,quãdo legitur de Hiere. exprobante duritiã peccato-
rũ,qui per pœnitẽtiam nõ cõuertũtur. Tertiò modo lectiones,
quæ leguntur in triduo ante pascha,de trenis Hiere. finiuntur
ꝑ Hierusalẽ Hierusa. cõuer. &c. ꝓut ibi dicetur. Quartò lectio
nes pro defunctis finiũtur simpliciter, sine aliquo præmissorũ,
in qbusdã tamẽ ecclesiis finiũtur per beati mortui, q in domi-
no moriuntur,quod sumit ex fine cuiusdã sermonis, quẽ Aug.

de mortuis cõpilauit.Hoc etiam no.ꝙ in tertio nocturno legitur Euangeliũ,& homilia Euãgelij eiuſdẽ diei, quia tertius nocturnus deſignat tẽpus gratiæ,in quo euãgeliũ recitatum eſt,& in quo euangelica prædicatio celebratur,prout in tit.de nocturnis dicetur.† Non eſt etiã omittendum ꝙ antiquis temporib. 5
eliminatis hæreſibus,quæ veritatẽ trinitatis impugnabãt,ſancti patres ad hoc,vt ſancta trinitas magis nota eſſet, ordinauerunt quod nona lectio ſemper de trinitate legeretur,& nonũ reſponſorium ſimiliter de eadẽ cãtaretur:& quod etiam in prima feria miſſa de trinitate diceretur,Quo diutius obſeruato,&trinitate cunctis innoteſcẽte,eccleſia lectionẽ de trinitate omiſit.Sed reſponſorium de trinitate & etiam Allelu-Ia in miſſa ĩ dominicis diebus,vel propter ſolitum vſum vel propter dulcẽ cantilenã in pleriſq; locis retinuit,& ita nunc impropriè vocatur reſpõſoriũ quia lectioni præcedenti nõ reſpondet. Diuinæ verò lectiones à quibuſdã,eò ꝙ breues ſunt,lecticulæ nũcupantur, à pluribus verò capitula,eò ꝙ vt plurimũ de capitibus epiſtolarũ illorũ dierum,quibus dicuntur ſumũtur.Hæc ſiquidẽ poſt pſalmos,& antiphonas,in ſingulis horis dicuntur, prout ſtatutũ eſt in cõcilio Agathen.de conſe.d.v.conuenit. qui modus ab Eſdra ſumptus eſt,vt præmiſſum eſt,& ſignificãt capitula doctrinam. Ne enim propter pſalmodia audientiũ animus ſibi faſtidiũ ingerat, ſicut
Nu. 21. Iudęis,qui manna faſtidiebãt, propter quod Deus miſit in eos ſerpentes ignitos qui eos interficiebãt,ideò præmittitur capitulum,id eſt,breuis lectio ſumpta à nouo vel vet. teſt.prouocans ad deuotionẽ quæ faſtidio cõtraria eſt, & exhortans ad perſeuerantiam in bono, iuxta illud, Hortamur vos,ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.In nocturnis autem copioſius, quàm diurno officio lectionibus vacamus, quia tunc eis aures liberius accommodamus.Et dicuntur huiuſmodi capitula,ſiue exhortationes in pleriſque eccleſiis per paſtorem ad domeſticos, & ſcientes,quia ſicut ligna lignis adiicimus, vt ignis magis ardeat,ita ignitis domeſticorum cordibus ignita paſtorum verba adiiciuntur,vt magis igniantur. Leguntur etiam hæ lectiones,ſine Iube Domine benedi.& abſque benedictione, quoniã vt plurimũ Epiſcopus,vel ſacerdos qui vicẽ Chriſti gerunt, & quorum officiũ tanq̃ maiorum,eſt excitare pigros, illa legunt, cuius proprium eſt licentiam & benedictionẽ dare, & non petere,nam maior minori benedicit,& non econtra.Nocturnales verò lectiones à minorib.leguntur,ideò à ſuperiorib. licentiam & benedictionẽ petunt.In his etiam diurnis lectionib.non dicitur in fi.Tu autem ſicut fit in nocturnalib.quia ſacerdos debet eſſe perfectus, & qui diabolicis ſuggeſtionibus de facili non ſuccumbat

cũbat,& q̃a in breui sermone,& inter familiares vix est , quin vẽtus humani fauoris captetur , prout q̃nq; fit in nocturnalibus lectionibus,vt præmissum est. Respondetur tñ,Deo gratias,propter cãm in nocturnalibus lectionibus assignatam. Ad hoc in capitulis horarũ officia diuidentes,per præcedentia laborem,per sequentia præmium significamus,ideóque præcedentia consistuunt in psalmis,sequentia in hymnis & cãticis.No
51 tandũ † verò est,ꝙ pulcherrimus mos in ecclesia inoleuit , vt quater in die & quater in nocte,ꝑ singulas diurnæ siue nocturnæ psalmodiæ horas,lectio vna siue capitulũ de veteri,siue nouo test.dicatur.Quædã tñ ecclesiæ nõ dicũt capitulũ in prima, nec in cõpletorio.Sed quia secundũ hoc lectiones nostræ non erant octo sicut erant secundùm Esdrã in veteri test,prout prę missum est , ideò illæ ecclesiæ post primam legunt in capitulo lectionẽ in prima præter missam.Dicit enim aliquis, Iube Dñe benedi. & sacerdos benedicens respondet,Regularibus disciplinis,&c.quę sequuntur.Et ante cõpletoriũ leguntur, prætermittendum in cõpletorio,s.Fratres estote sobrij,&c.vel legitur de dialogo,vel huiusmodi,de hoc sub tit.de prima dicet̃. Quæ
52 ritur autẽ,quare in nocturnalibus,† siue diurnalibus lectionibus non pronuntiatur author earũ,prout fit in his quę in Missa leguntur? Rñdeo:hi qui super lectionibus & diuinis obsequiis insistunt,vt sunt ministri & domestici ecclesiæ,earum authorẽ ex ipsis lectionibus agnoscunt,quia igitur illi nocturnalibus lectionibus adsunt officiis,non est necesse nomẽ authoris exprimi lectionum.In missa verò ideò exprimitur,quia ibi cõueniunt bubulci,operarij & agricolæ,vt si quis eorũ fortè pro eo,ꝙ rarò talia audit,incognitam habet historiã , audiat eius authorẽ qui fortè non est ei cognitus, vt ex illius authoritate firmius infigãtur verba lectionis in corde. in quibusdã tñ nocturnalibus lectionibus q̃nq; author ipsarũ exprimitur,puta in sermonibus & homiliis Gregorij,& Augustini, & aliorum, de quo in procœ.vij.partis dicetur.Porrò in cõcilio Maguntinensi, in Bucardo lib.viij.c.laicus.statutũ est vt laicus in ecclesia non recitet lectionẽ,nec allelu-Ia,dicat,nisi psalmos tantũ & respõsoria,sine allelu-Ia?Respõsoria quoq; post lectiones subiiciuntur:cùm enim per lectiones doctrinales per respõsoria verò bona opera significẽtur ritè post lectiones responsoria subiiciunt̃ quia per bona opera doctrinæ respõdere debemus ne cũ seruo *Lucæ.* 16
pigro qui pecuniã dñi sui abscõdit ĩ tenebras exteriores mittamur.
53 Dicitur nanq; † responsorium quia lectioni respondere id est consonare dẽt,vt si fortè lectiones sunt de Act. Apost.respõsoria sint similiter de eodẽ,vnde nõ ũ respõsoriũ respon-

dere solet nonæ lectioni, quæ olim erat de trinitate, prout iam dictũ est Hoc tñ fallit in responsoriis de historiis, quę post Euãgelium in nocturnis cãtantur, quæ Euãgelicis lectionibus nõ respõdẽt: de hoc etiã dictũ est in iiij. parte sub tit. de graduali. Dicitur quoq; respõsoriũ, quia vni cantanti cæteri cõcorditer respõdẽt, iuxta illud. Apost. 1. Cor. 1. Vt id ipsum oẽs dicamus, & non sint in nobis scismata. Cantauit enim vnus, s. Christus, & Petrus, & cæteri eũ secuti sunt, vel qa choro illud cãtãti versus rñdetur ab vno. Isidorus dicit, ꝙ Italici responsoria tradiderunt, quæ inde respõsorios cãtus vocant, quia alio desinente id alter respõdeat. Porrò respõsoria nocturnalia † spiritualibus cãticis cõparantur, dicuntur enim cantica, quia cantãtur, sunt spiritualia, quia ex iubilatione spiritualis mentis procedunt. Cantantur verò, vt recitatione lectionũ ad supernæ patriæ concentum mentẽ nostrã incitent subleuari, quod etiã insinuat, Gloria patri, quod in vno quoq; respõsorio canitur. Cæterũ responsoriũ ab vno incipit, vt ab aliis cõcinat, per quod fratris ad fratres exhortatio ad seruiendũ Deo intelligitur. Per versum verò responsorij, qui totus ab vno canitur, singularis ad Deũ deprecatio denotatur. Adhuc responsorium cantando quasi per tubam vocẽ exaltamus, excitando fratres ad altiora, vsq; adeo, vt ad laudem Trinitatis perueniamus, dicentes, Gloria patri, & filio, &c. Quandoque autem responsorium tres habet versus, prout in vj. parte sub prima dominica de aduentu dicetur. Responsorium quoque post versum imperfectè recantatur, ad notandum ꝙ si in monte. i. in statu perfectionis saluari non possumus, saltem in segor. i. alia via saluemur, in statu videlicet imperfectionis. Adhuc semiplenè siue pro parte repetitur. Ad notandum ea, quæ viuentes facimus imperfecta esse, & fit primò repetitio à remotiori, quo ad finem, & posteà à minus remoto, & vltimo, Gloria patri, & filio dicitur, prout sub dicta dominica de aduentu dicetur. In festiuis verò iterũ totũ perfectè repetitur, ad notandũ lætitiam & perfectionẽ sanctorum. † Orationes similiter in singulis horis dicuntur, per quas promissio impetranda est. Oratio nanque petitio est. Nã orare, petere est, sicut exorare, est impetrare. Et secundum Grego. veraciter orare, & est amaros in cõpunctione gemitus, & cõposita verba sonare, oratio autẽ Dei, misericordiã significat, quæ præcedit, & subsequitur hominẽ in bonis operib⁹, & ideò dicitur in principio Missæ & fine, Est autẽ vltima oratio Domini, ad operarios bñdictio. Quod orationes in fine dicuntur, ab actibus sumitur Apostolorum, qui qñ disiungebantur, positis genibus suis orabant. Siquidem oraturus sacerdos, populũ salutat, dicens, Dñs

54 (margin, at "respõsoria nocturnalia †")

Gen. 19. (margin, at "perfectionis")

55 (margin, at "† Orationes")

vobiſcum, & hoc ideò, vt illum animet ad orandũ pro ipſo, ꝙ
eius oratio ſit accepta Deo, quódque Deus gratiam ſuã ſibi do
net, oratione autẽ finita, iterũ orat dicens, Dominus vobiſcum,
56 de quo ſub tit. de prima dicetur. †Et nota, ꝙ omne officiũ præ
ter nocturnũ, oratione & benedictione cõcluditur, ad notan-
dũ, ꝙ dum in hoc ſeculo ſumus, neceſſe habemus preſbytero-
rum orationib. muniri. Et mos eſt, quando cum famulis Dei
familiare habemus colloquium, cùm ab illis ſeparamur, benedi
ctionem ab eis poſcimus. In nocturnis verò hoc non fit, qa ibi
non fit ſeparatio, ſed matutinum, & matutinæ laudes de Deo
57 coniunctim canũtur. †Porrò licet Deus ſit vbiq;, tamen ſacer-
dos in altari & in diuinis officiis debet ex inſtitutione Vigilij
Papæ verſus orientem orare. Vnde in eccleſiis oſtium ab occi-
dẽte habentib. Miſſam celebrãs, in ſalutatione ad populũ ſe ver
tit, quia quos ſalutamus, facie ad faciẽ præſentamus, prout in 4.
parte ſub tit. de ſalutatione dictum eſt, & deinde oraturus, ſe ad
orientem conuertit. In eccleſiis verò oſtia ab oriẽte habentib.
vt Romæ. nulla eſt in ſalutatione neceſſaria conuerſio: ſacerdos
in illis celebrans, ſemper ad populum ſtat conuerſus. Templũ
quoq; Salomonis & tabernaculum Moſi, leguntur ab oriente
oſtia habuiſſe. Exod. 34. cap. Verſus orientẽ ergo oramus, pri-
mò memores ꝙ ille qui eſt ſplendor lucis æternæ ſedentes in
tenebris illuminauit, quoniam viſitauit nos oriens ex alto de
quo legitur, Ecce vir oriens nomen eius. Cuius argumento, in
lib. Sapientiæ dicitur, Oportet ad ortũ lucis adorare, & non ꝙ
diuina maieſtas localiter in oriente conſiſtat, quæ potentiali-
ter & eſſentialiter eſt vbique, iuxta illud, Cœlum & terram ego *Mar. 1.*
implebo. & Prophe. Si aſcendero in cœlũ tu illic es, ſi deſcende *Sap. 16.*
ro ad infernũ, ades, ſed quia Deum timentib. oritur Sol iuſtitię
qui illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum.
Secũdò, ideò verſus orientem oramus, vt animus noſter ſe ad
potiora cõuertere admoneatur. Tertiò, quia qui Deum laudare *Hier. 23.*
volunt, nõ debent ad illum vertere terga. Quartò ſecundũ Ioã *pſal. 138.*
nem Damaſ. qui quatuor ſequentes orationes ſcripſit in 4. lib.
can. v. c. vt patriam noſtram nos requirere oſtẽdamus. Quintò, *Ioan. 1.*
vt Chriſtũ Crucifixum, qui verus eſt oriens, & ad quẽ oramus,
directè reſpiciamus. Sextò, vt venientem Iudicem nos expecta
re monſtremus. Ait enim idem Damaſ. ibidem, Deus Paradisũ
ſecundum orientem plantauit, vnde hominẽ tranſgreſſum exu-
lem fecit & ante Paradiſum ex occidente habitare fecit, an-
tiquam igitur patriam derelinquentes, & ad ipſam aſpicien-
tes, Deum ad orientem adoramus. Septimò, quia Dominus cru
cifixus, ad orientem reſpiciebat, ideò & nos oramus ad eum
reſpic

respiciẽtes, sed & ipse in cœlũ assumptus, ad orientẽ sursum ferebatur, & ita ipsum Apostoli adorauerunt, & ita veniet, quẽadmodum viderunt eum euntẽ in cœlum, ipsum igitur expectãtes, ad orientẽ adoramus. Daniel quoq; in Babylonica captiuitate, & Iudæi similiter versus templum orabãt. Augu. tamen. j. dist. ecclesiasticarũ dicit, ꝙ nulla scriptura nos docuit versus oriẽtem orare. Adhuc stantes oramus sanctos prout iam præmissum est, vbi de Psalmis agitur. Orandum † autẽ est in ecclesia, 58
quæ ad hoc inuenta est, prout in j. parte sub tit. de ecclesia dictum est. Vnde Psal. 67. In ecclesiis benediciteDomino Deo de fontib. Israel, & alibi, Adorate Dominum in aula sancta eius & illud, Introibo Domine in domum tuã, adorabo ad tẽplum sanctum tuũ in timore tuo. Item præceptum est, coram altari hoc adorabis. Item Prophe. Venite, adoremus & procidamus ante Deum, ploremus corã Domino, qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster, Deus. i. Creator. Dominus. i. Redẽptor noster, i. saluator. Sed cùm Deus sit vbiq; vt præmissum est, quare potius in templo, q̃ alibi est adorãdus? Prætereà, legitur Io. 4. c. ꝙ cùm mulier Samaritana solutionẽ quæstionis, quæ de loco adorationis inter Iudęos & Samaritanos sæpè vertebatur, à Christo quæsiuisset: Patres (inquit) nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis: quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet? Respondit illi Iesus, Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neq; in monte hoc, neque in Hierosolymis, supplendum est tantùm adorabitis patrem: sed veri adoratores adorabunt patrẽ in spiritu & veritate, quasi dicat, non præfero locum in adorãdo, vbicunque adoretur Deus, dũtaxat in spiritu. i. pro spiritualib. & veritate. i. æternis. Vnde Christus inquit, Tu cùm oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum. Sed licet vbique sit Deus adorandus, specialiter tamen in ecclesia: alioquin frustra tanto studio, tantóque impendio templum Domini fieret, nisi gratius in eo adorari acceptaret. Vnde Salomon in templo constructo, & dedicato orauit adDominum, vt quicunque illud ascẽderet. pro peccatis suis, vel pro quacunque tribulatione, clamans ad Dominum, in his, quę iustè postularet, exaudiretur, quam orationis formam sequitur ecclesia in oratione, quã dicit in ecclesiæ dedicatione. Adsistũt enim Angeli, ibi adorantib. vt deuotas eorum orationes Domino offerãt, secundum illud, In conspectu Angelorum psallã tibi, adorabo ad templum sanctum tuum, ad confitendum nomini tuo Domine. Hinc Angelus ad Thobiam, Ego obtuli orationẽ tuam Domino. Requiescunt, etiã ibi sanctorum reliquiæ, quę nobis deuotè Deum adorãtibus, suis precibus assequũtur,

quod

[Marginal references: Act. 1. — Psal. 28. — psa. 5. — psal. 94. — Ioan. 4. — Mat. 5. — 4. Reg. 6. — psal. 13. — Tho. 10.]

quod nos meritis nostris nõ valem⁹. In plateis verò, & in publico, more Pharisæorũ orare à Dño ꝓhibemur. Quod verò Apostol. ad Timot. inquit, volo vos orare in omni loco, leuantes puras manus, sine ira, ad internã pertinet orationẽ. In omni enim loco orat, q per charitatis officia, & opera bona vbiq; man⁹ cordis mũdas ad Deũ leuat. Cæterùm, adorãd⁹ est pater, & fili⁹, & 1. Tim. 1.
59 piritus † sanctus, quoniã omnes & singuli sunt vn⁹ solus, & verus Deus. Licet enim alia persona sit pater, alia fili⁹, & alia spiritus sanctus, tamẽ patris & filij & spiritus sancti vna est diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas. Vna igitur & æqualis totius indiuiduæ Trinitatis est oratio, de qua sanè potest intelligi, qđ ait Dñs, Veri adoratores adorabunt patrẽ in spiritu, & veritate, Ioan. 4.
nanque qui Deũ veraciter adorat, ipse quidẽ adorat patrẽ in spiritu, & veritate, id est, in filio, qui de se dicit, Ego sum via, veritas, & vita. ego sum, inquit, in patre, & pater in me est, ideò pater adorãdus est in filio, & filius in patre, & spiritus sanctus in vtroque. Ioan. 14.
60 que. Est aũtẽ Deus adorandus de † corde puro, cõscientia bona, & fide nõ ficta. De corde puro, non vt quidã faciunt, qui in prosperitate Deũ glorificãt, sed eum in aduersitate blasphemãt, 2. Tim. 2.
de quibus Prophe. Confitebũtur tibi dum benefeceris eis, si verò nõ fuerint satiati, murmurabũt, de cõscientia bona, non vt quidã faciunt, qui cõtra Deũ grauissimè peccãt, & posteà temerè illi sacrificãt, de quibus Prophe. Peccatori dixit Deus, quare Psal. 148.
tu enarras iustitias meas, & assumis testamentũ meum per os Psal. 49.
tuum. iij. q. viij. quod testatur illud vtique testamentũ de quo veritas ait, Hic est sanguis meus noui testamenti. De fide nõ ficta, Luc. 22. Esaiæ 29.
nõ vt adorant, q rectè dicũt sed prauè viuũt, quib⁹ Dñs improperat, dicẽs, Hic populus labiis me honorat, cor aũt longè est à me, Dicunt enim & nõ faciunt. Adorãdus est itaque Deus corde ꝑ deuotionẽ, ore per confessionẽ, & opere ꝑ venerationem. Mat. 15.
61 Sunt autem duæ species † adorationis. s. * latria quæ soli Deo
* debetur, & * dulia quæ in quibusdã creaturis adhibetur, vt di-
* ctum est iiij. parte, sub iiij. particula canonis, super verbo, serui Psal. 33.
tutis. Rursus canonicæ horæ in ipsis horis diei dicendæ sunt, 1. Tim. 5.
nec, obstat illud Psalmistæ. Benedicam Dominum in omni tempore, nec illud Apost. Sine intermissione orate, quoniam benedicere Dominum in omni tempore, est illum semper digna cõuersatione laudare. Sine intermissione orare, est omnia in Dei laude seu gloria agere, sicut idem Apost. ait, siue manducatis, siue bibitis, siue aliquid aliud faciatis, in gloria Dei facite. xxvj. q. vlt. non obseruetis. Cæterum orationẽ salutatio præcedit, & sequitur ad illam responsio, prout sub prima parte dicet. Finaliter aũt post orationem dicitur, Benedicamus Domino, quod

sumptum

1.Cor.10. † sũptũ est de Apostolo,vel de psalmo,vel de hymno triũ pue 62
rorũ:vbi dicitur:Benedicamus patrẽ & filiũ,&c.Et dicitur quã
doq; à pueris,q̃ sunt imperfectæ ætatis,ad notãdũ omnia ope-
Psal.38. ra nostra imperfecta esse,iuxta illud:Imperfectũ meũ viderũt
Psal.63. oculi tui,&c.de cõs.di.iiij.tulerũt. & quod oĩs laus nostra pue
rilis & imperfecta est,ad cõparationẽ Dei,quẽ laudamus:quic
quid.n.hic dici potest,minus à laude Dei est. Ac si dicat eccle
sia:laudamus,sed laudãdo non sufficimus:quia supereminẽtia
Dei eloquiũ nostrũ,& intellectũ superat, q̃a accedet homo ad
cor altum,& exaltabitur Deus. Vnde ab omnibus consequen
ter dicitur:Deo gratias:quasi placet, sicut pium est in Dei lau
de superari:Dicitur etiã à pueris,ad notandum , ꝙ solũ pueri,
id est,puri à malitia, dignè laudãt Deum & gratias agunt.Di-
citur etiã quandoq; à maioribus ad significandũ , ꝙ in æter-
na beatitudine,cum Dño perfecti erimus laudatores,q̃a in hac
vita nõ possumꝰ esse perfecti. Rursus post suffragia,dicitur alia
oratio,quæ misericordiã Dei significat,quæ præcedit & subse-
quitur hominẽ in bonis operibus.Dicitur etiã iterum:Benedi
Mat.28. camus,& Deo gratias:quia sicut Dominus postquã iterũ post
resurrectionẽ suam salutauit discipulos suos , benedixit eis,&
illi gratias referendo,illum adorauerũt, ita & presbyter vel a-
lias iterũ dicta oratione, dicit,Benedicamus Dño,& est subau
diendum,cuius membra sumus,& in quo benedicimus,& etiã
benedicit.† Chorꝰ verò gratias agẽs, dicit Deo gratias , quod 63
sumptum est de Apostolo, p̃ quod significatur, ꝙ vsq; in finem
vitæ nostræ innocentiã debemus seruare, & Deo benedicere,
ei pro beneficiis gratias soluendo , vel benedicamus domino,
cùm Deo gratias,est laus finalis,& exultatio ineffabilis,quæ e-
rit in gloria,cum gratiarũ actione,vel Deo gratias,est de con-
summato cursu gratiarũ actio, de hoc etiã dictũ est in iiij.par
te sub tit.de oratione nouissima.Sed videtur,ꝙ potiꝰ debet res
ponderi,Amen,id est,fiat, seu ita sit, s. quod Deus sit benedi-
ctus,sed respõdetur,Deo gratias,vt notetur,quod hoc ipsum,
psal. 33. ꝙ Deo benedicimus,ab ipso Deo habemus.Porrò,q̃ †quãdiu 64
viuimus,in lubrico positi sumus. & à dæmonibꝰ impugnamur,
quare semp sanctorũ suffragiis indigemus,idcirco in plerisque
ecclesiis in singulis horis post Benedicamus, suffragia sancto-
rũ subiiciuntur.Et nota,ꝙ quia totum tẽpus à natiuitate Do-
mini,vsque ad festum purificationis, est de infantia saluatoris,
ideò vt quidã dicunt,non debent fieri tunc cõmemorationes,
præsertim de cruce,iuxta illud , Non coques hœdum in lacte
matris suæ,nec etiã à dominica de passione vsq; ĩ sabbatũ,post
Penteco.vt ibi dicetur.Hoc etiam sciendũ est,ꝙ quia Petrus &
Paulus

Paulus in vita, & in morte nõ sunt separati, prout cantat eccl'a, ideò nec in cõmemorationib⁹ separãtur, q̃ simul fiunt & com-
65 muniter de vtroq;. Vltimò notandũ est, ꝙ cantandi † vsus à veteri testa͠ sumpsit initium, sicut in Esdra legitur, de quo in parte secunda sub tit. de cantore, & ita in iiij. parte sub tit. de alle-lu-Ia dictum est. & Eccl. 47. Dedit illis contra inimicos potentiam, & stare fecit contra altare cantores, & in sono eorum dulces fecit modulos, & Psal. Cantate ei canticũ nouum, benè psallite ei in vociferatione. Celebratur itaque ei cantus, vt ostendatur homines debere refundere gratias, & laudes Deo, dum manibus, cæterisque mẽbris satagant agere opera, quibus valeant Deo placere. Vsum tamen cantandi quidam reprobant, prout dictum est in proœ. quartæ partis. Ordinem cantilenæ in diurnis, siue in nocturnis horis creditur beatus Greg. plenaria ordinatione distribuisse, cùm multi & ante, & post eum, orationes, *Psal. 32.*
66 antiphonas, & responsoria cõposuerint. Et † not. secundũ Hug. de sancto victore, ꝙ tres sunt species sonorum, qui tres modulos faciunt, fit enim sonus pulsu, flatu, & voce, pulsus pertinet ad citharam, flatus ad tubam, & organum, vox verò ad cantum. Hæc genera musicorum antiquus populus in laudem Dei exercebat, hæc autem consonantia sonorum assignari potest concordiæ morum, si ad pulsum citharæ manuum operatio, ad flatum organi, mentis deuotio, ad cantum vocis, sermonis exhortatio referantur. Bernar. inquit, Quid prodest dulcedo vocis, sine dulcedine cordis? frangis vocem frange & voluntatem, serua consonantiam vocum, serua concordiam morũ, vt per exẽplum concordes proximo, per voluntatem Deo, & per obediẽtiam magistro. De organo dictum est in quarta parte sub tit. de
67 sanctis. Rursus † hoc triplex genus musicorum ad triplicem differentiam beneficij ecclesiastici refertur, secũdum Richard. Episcopum Cremon. in mitrali. Nam ipsum officium Ecclesiæ consistit in psalmis, in cantu, & lectionibus. Primum musicorũ genus, est quod fit pulsu digitorum, vt in Psalterio & similibus, & ad id pertinet psalmodia. Iuxta illud, Laudate eum in psalterio & cithara. Dicitur enim Psalterium, à *psallin, Græcè, quod est tangere, siue pulsare Latinè. Secundum est quod fit voce, scilicet humana, & ad istud pertinent lectiones, vnde Psalmi. Benè psallite ei, in vociferatione. Et Apost. lectionem, vocem vocauit, dicens, Ignorantes Iesum, & vocem Prophetarum, quæ per sabbatum leguntur. Tertium est, quod fit flatu sicut in tuba, & ad istud pertinet cantus, vnde Psalmista, Laudate eum in sono tubæ. Sanè rationabiles diuersorum sonorũ cõcentus, & cõcordiã varietate compactã benè, & ordinatè, ciuitatis *Psal. 150.* *Act. 13.* *Psa. 150.*

uitatis vnitatē significant. Suauis verò cantus fit ex diuersis, sed non ex aduersis vocibus. Rursus † cātus in ecclesia lætitiam cę 68
li significat: voces verò graues acutæ & superacutæ, innuūt tribus modis prædicandū esse tribus ecclesiæ ordinibus: propter 30. 60. & 100. fructum: vel iuxta tria volumina Salomonis, significat ordinem incipientium, proficientium, & profectorum de choro dictum est in j. parte sub tit. de Ecclesia. Sanè † statutū 69
est in concil. Toleta. & Gerunden. de conse. dist. ij. instit. & dist. j. altaria. & xij. dist. cap. fin. ꝙ tam Missæ ordo, quàm psallēdi & ministrandi consuetudo seruetur in omnibus ecclesijs, quæ in ecclesia metropolitana seruatur, Abbatibus quoque vel Monachis curam animarum habentibus nō licet publica officia aliter celebrare, quàm in ecclesia episcopali: quanuis August. dicat. xij. dist. illa. Quod neque contra fidem, neque cōtra bonos mores esse conuincitur indifferenter habendum esse: & in ecclesiasticis sacramentis sit de iure consuetudo seruanda. de cō sec. dist. iiij. de cœna. extrà de cele. Mis. c. penult. xij. distinctione catholica.

ADNOTATIO.

*Composita.) Hymnorum vsus fuit in nouo testamēto, vt testatur beatus August. & patet Matthæi cap. 26. ad Ephe. 5. Quod & Concilium Toletanum confirmauit, concil. iiij. c. xij. Et Eusebius lib. 1. cap. 16. & 17. refert in singulis locis consecratā orationis domū, q̄ appellabatur zemneion, vel monastyron. N. D.

ADNOTATIO.

*psallin.) Theodoritus scribit li. 5. c. 32. tēporibus Constantij Imperatoris, Flauianum & Diodorum eo tēpore aduersus Arrianos multū pro dogmatibus Christianis laborantes, primos psallentium choros in duas partes diuisisse, & tandē Dauidicā melodiā cantare docuisse, idq; in Antioch. primū fieri cœpisse: & dispersum ad terminos totius orbis peruenisse. Similiter & in singulis choris vni ex ipsis hoc datū fuit munus, vt quod canēdū erat, prior ordiretur, reliqui succinerēt. Quæ cōsuetudo tēpore Basilij magni fuit, vt patet ex eius Epi. ad clericos eccle. Nicæos. Quod etiā hodie ecclesia Christiana obseruat. N. D.

SVMMA.

1 *Officij celebrandi tempus, quando incipiat.*
2 *Officium nocturnum, media nocte celebrandum, quinque de causis.*
3 *Ecclesiæ ministri, in primitiua ecclesia, ter noctu interpollatim surgebant ad diuinum officium.*
4 *Hostes ecclesiæ quatuor.* 5 *Noctis vigiliæ, quatuor.*
6 *Officium nocturnum quare in quatuor partes est diuisum.*
7 *Nocturna, quid.*

8 *Ecclesiam ingredientes, cur ad altare nosmet inclinemus.*
9 *Officium nocturnum unde auspicetur sacerdos.*
10 *Inuitatorium, quid significet. Et qua voce dicatur. nu. 11.*
12 *Inuitatorium, cur aliquando integrè, aliquãdo imperfectè repetitur.*
13 *Hymnus cur sequatur inuitatorium.*
14 *Oratio dominica, post versus, in officio dicitur. Et quæ partes sequantur illam. Et quorsum. nu. 15.*
16 *Nocturnos tres aliqñ, aliquando vnũ tantũ dicimus. Et qui id fiat.*
17 *Excubiæ tres interpellatæ, in primitiua ecclesia.*
18 *Officium dominicale, in primo nocturno. Et quid primũ nocturnum referat. nu. 19.*
20 *Patrum veteris testamenti adaptatio, cum Psalmo primi nocturni Dominicæ. & per nu. 21. 22.*
23 *Nocturnũ secundũ dominicæ, denotat tres ordines sub lege Mosaica. Et quid in tertio recolamus, nu. 24.*
25 *Ordines tres sub lege euangelica.* 26 *Ficulnea euangelica, & eius (expositio.*
27 *Nocturna ferialia, & eorum forma. & nu. 28.*
29 *Nocturnorum dieta.*
30 *Cãpanæ pulsantur, vbi cantatur, Te Deum lauda. Et quid idipsum. Et quinam hymnum illum composuerint. nu. 31.*
32 *Benedicti institutio, circa diuinum officium.*
33 *Monachi, an & quando nouem lectiones dicant.*
34 *Monachi, cur dominicam orationem dicunt sublata voce, in diuino officio.*
35 *Monachi, cur se toto corpore, ab occidente ad orientem commouent.*
36 *Monachorum ordo, figuram Cherubin tenent, velatorum sex alis.*
37 *Monachorum cuculla vnde sumpta.*

De Nocturnis. CAP. III.

1 LIcet ecclesiastica† officia à vesperis incipiãt, iuxta illud, De vespera ĩ vesperã celebrabitis sabbata vestra, extrà de feriis. c. ij. quia tñ ordo cõueniẽs est, vt à tenebris procedamus in lucẽ, & non ecõuerso, ideò à noctis officio inchoemus. Tẽpus autem nocturnum, significat vitam nostram in peccatis. Nocturnũ officiũ, nostri exilij seruitiũ: nã laus matutina pœnitentię suffragium, per quã tendimus ad lucis gaudiũ, & libertatis. Vel tempus ante nocturnum, significat tẽpus ante legem mortis, in quo omnes silebant à laudibus Dei. Tempus nocturnum, significat tempus legis datæ Mosi. Tempus laudis matutinæ significat tempus gratiæ à resurrectione, vsq; ad finem mũdi: in quo tempore Deum laudare tenemur de bonis naturæ, quæ in illa hora nobis contulit creãdo, de bonis gratiæ, quę in illa nobis cõtulit, resurgẽdo, & de bonis gloriæ, q̃ in ea no-
2 bis dabit resuscitãdo. Sanè nocturnale† officiũ media nocte ca

nitur, ꝑpter quinque rõnes. Primò, quia primogenita Aegypti de nocte interfecta sunt, & primogenita Israelis saluata. Exo.
Gen.25. 12. vt igitur Dñs seruet nobis primogenita nostra, i. hæreditatẽ regni cœlestis, quã nobis primogenitus Dei filius acquisiuit, ideò ei canimus officiũ nocturnale, ne sim⁹, sicut Esau, qui pro edulio lenticulæ ruffæ perdidit primogenita sua. vij. q. j. quã pe riculosum. Secundo, quia Dei filius fuit media nocte natus, iux ta illud Sapien. c. 19. Dum mediũ silentiũ tenerent oĩa, & nox, &c. vsq; à regalibus sedibus venit Iesus fi. tu. vt ergo ipsius natiuitati grati simus, eũ de nocte laudamus, & gratias de ipsius
Mat.2. natiuitate agimus. Tertiò, quia Christus in nocte hac hora ca-
Luc.22. ptus, & illusus est à Iudæis, ea etiã hora spoliauit infernũ, large noctẽ accipiendo, s. ante lucẽ: manè verò surrexit, media etiam nocte, ad iudicium venturus asseritur. Vnde statutum fuit, vt in die vigiliarũ Paschæ ante nocturnis mediũ dimittere non liceat populos, expectantes Christi aduentũ, vt dicetur in vj. par te, sub sabbato sancto, Ideò hac hora Deũ laudamus gratias agentes de ipsius captione, & patrum liberatione, eius etiã aduentũ sollicitè expectantes. Quartò, vt noctes delictorũ nostro
Act.16. rũ illuminarentur. Vñ Paulus & Sylas in vinculis existẽtes, media nocte orantes, hymnũ cunctis audiẽtibus dixisse memorãtur, vbi terrę motu facto repẽtè ianua spõtè patefacta est, & eorũ vincula ilicò sunt soluta. Quintò pp carnis illecebras, psallẽdo & orãdo domãdas, quia sicut dicitur Eccl. 18. Vigilia honestatis domat carnes. Sciẽdũ † autẽ est, ꝙ in primitiua ecclesia 3
ministri ecclesiæ ter de nocte interpollatim surgebant, ad diuinum officiũ celebrãdũ, tria in hoc tẽpora designãtes, videlicet tẽpus ante legẽ, tẽpus sub lege, & tẽpus gratiæ. Surgebãt. n. primò, circa primũ somniũ, qñ vulgus solet ire dormitũ, secũdò circa mediã noctẽ tertiò paululũ ante diẽ sic ordinãtes vt offi
Luc.2. ciũ nocturnũ & finitæ lectiones cũ suis respõsoriis perlectę essent prius q̃ lucesceret: apparẽte verò aurora pulsatis campanis cãtabãt Te Deũ laudamus & matutinas laudes. Ad primũ nocturnũ Põtifex & ministri ecclesiæ surgebãt. quæ sine inuitatorio cãtabatur pro eo quia nullus ad hãc inuitabatur. Et vocabatur vigilia quia habuit initiũ à pastoribus vigilias noctis super greges suos seruãtibus. In præcipuis tñ solẽnitatibus populus tota nocte in dei laudibus persistebat, sed illud sublatũ est & ieiuniũ loco illius vigiliæ ordinatũ, prout dicetur in vj. parte sub quarta feria tertiæ hebdomadæ de aduẽtu. Ad secũdũ nocturnũ surgebant ministri simul & cõiugati tã mulieres q̃ viri quæ cum inuitatorio dicebatur ad significandũ Angelos inuitãtes
Luc.2. pastores ad vidẽdum Regẽ natum. Ad tertium surgebãt omnes commu

communiter:ſed poſteà algeſcẽte charitate cùm omnes tã miniſtri eccleſiæ,q̃ populus ſurgere ad nocturnũ officiũ pigritarẽt,ſtatutũ eſt,vt omnes media nocte ſurgerẽt,iuxta illud Pro phetæ,Media nocte ſurgebã,&c.Et totũ noctis officium continuè cantaretur, & plures adhuc illa hora ſurgunt. Quia verò quidam nocturnis deliciis plus q̃ Dei ſeruitiis vacãtes, inſtitu- *Pſal.* 118.
4 tionẽ huiuſmodi non ſeruabant,cõſequenter ſtatutũ eſt vt ſaltẽ tempore vltimi nocturni omnes ſurgãt. † Poteſt etiam dici, ꝙ quatuor ſunt eccleſiæ hoſtes:ſuperiores,id eſt, demones malignãtes:inferiores.i.homines aduerſantes:interiores.i.cõcupiſcentiæ carnales:& exteriores.i.illecebræ ſeculares. De primis *pſal.* 127.
inquit Apoſtol.Ephe.6.Non eſt vobis colluctatio aduerſus car *pſal.* 6.
nem,& ſanguinem,ſed aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſti *Gal.* 6.
bus.De ſecundis Pſalmiſ.Supra dorſum meũ fabricauerunt pec catores, prolongauerunt iniquitatem ſibi.De tertiis Apoſt.Ca- 1.*Ioã.* 2.
ro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus etiã aduerſus carnẽ. De quartis *I*oan.Nolite diligere mundum,neque ea, quę ſunt in mundo,quia quicquid eſt in mundo,aut eſt concupiſcentia carnis,aut oculorũ,aut ſuperbia vitæ. Aduerſus hos quatuor
5 hoſtes rectores eccleſiæ debent†quatuor noctis vigilias ſolicitè cuſtodire:nam paſtores cuſtodiebant vigilias noctis ſupra gregem ſuum,videlicet cõticinium,gallicinium intempeſtum, *Luc.* 2.
& antelucinium,in quibus obſeſſæ ciuitatis cuſtodes vigilant alternatim.Primam ergo vigiliã cuſtodire debent, contra fallacias primorum hoſtium: ſecundam,contra verſutiam ſecundorum,tertiam,contra tertias quartam,contra quartas.Et ideò no
6 cturnum officium in quatuor †eſt partes diſtinctum,ſcilicet in tres nocturnos,& matutinas laudes, quod per quatuor noctis vigilias contra dictas quatuor hoſtiũ perſecutiones,antiquitus eccleſia decantabat. Porrò in memoriam illius laudabilis conſuetudinis & deuotionis antiquorum in tempore æſtiualis celebrat eccleſia nocturnum officium in tempore primæ nocturnę licet quãdoque tempeſtiuius(quod quidam vigilias ſub antiquo nomine vocant) & ſpecialiter in feſtiuitatibus beatorum *I*oannis Baptiſtæ,Petri,& Pauli,&aſſumptionis beatæ Mariæ quę ſunt præcipuæ illius temporis ſolennitates & hoc facere incipiunt in ipſo feſto *B*. Ioannis hic in crepuſculo, pro eo,quòd ipſe fuit finis veteris teſtamenti,& initium noui. Romani etiam adhuc in præcipuis feſtiuitatibus totius anni, in ſero dicunt tres pſalmos,& tres lectiones,quos vigilias vocãt, & in nocturnis idem repetunt:& totum officium matutinum perficiunt. Rurſus in memoriam dictæ deuotionis antiquorum ter in nocte ſurgentium tres nocturnos dicimus: qui &

inde nomen & originem habuerunt. Et † nota, ꝙ nocturna, næ, ponitur pro hora, sed nocturni nocturnorũ pro officio, vel nocturna, nocturnę, est collectio psalmorũ, qui dicuntur ante lectiones in dominica, vel in profestis diebus. Nocturnæ in plurali, dicuntur tempora, in quibus psalmi cantantur. Nocturni, nocturnorũ, dicuntur nouem psalmi, & nouem lectiones cum suis responsoriis in solẽnitatibus. Sanè per nocturnas excubias diaboli vitamus insidias, & ideò nocte surgentes, currimus, cãpanis auditis, ad ecclesiã, veluti exercitus ad militiam audito clãgore tubarum, Aulam igitur regiã, id est, ecclesiã † ingredien 8
tes ad altare inclinamus, quæ quasi Regẽ milites adoramus, æterni enim Regis milites sumus. Inclinantes autẽ, trinam facimus orationẽ, & dicentes ter, Pater noster, &c. sermonẽ ad patrẽ & filium, & ad spiritum sanctum dirigentes, cùm ad patrem loquimur, ad medium altaris intentione cordis, & statu corporis nos præsentamus, propter patris potentiam, & nostram perseuerantiam, cùm ad filium loquimur, ad sinistram altaris partem nos conuertimus, propter ipsius exinanitionem, & nostri lapsus offensionem, cùm ad spiritum sanctum, ad altaris dextam transimus, propter ipsius benignitatem, & nostrã gratię consecutionem. Quidam tamen adhuc habent speciales orationes, deinde quidem psalmos graduales incipiunt, de quib. dictũ est in proę. huius partis. Sacerdos † itaque nocturnum inchoans officium, 9
à Domino, qui est alpha & omega. i. principium & finis, & bonorum largitor omnium incipit, & quoniam scriptum est Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere, etiam os aperiri petit, ante omnia fiducialiter ab eo, qui dicit, Aperi os tuum, & ego adimplebo illud, vt ei os aperiat ad dignè ipsum laudandũ, dicens, Domine labia mea aperies, & os meum annuntia. &c. quia non est speciosa laus Dei in ore peccatoris, nisi ipse in laudem Dei sui ipsius os aperire dignetur. Iuxta Prophe. 3. q. 8. §. quod testatur. Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meũ per os tuum. Finit etiam hoc officium in ipso Deo, dum dicitur, Deo gratias, vt initium & finis circulariter referantur ad eum, qui est alpha & omega, & quod dicitur, Aperies ponitur tempus pro tempore, id est, aperi. Rursus petit sua labia aperiri, quoniã pridem in completorio nos Deo commendauimus, & os & pectus signo crucis munientes, conclusimus, quare meritò nunc eum precamur, vt labia clausa aperiat, ad laudandum. Chorus verò ad notandum harmoniam, non mutata persona respondẽs dicit, Et os meũ annuntiabit laudẽ tuam, est enim verè harmonia, vt sit credentiũ cor vnum, & anima vna. Act. 4. & in natali vnitate Deus laudatur, quia verò diabolus Dei laudem abhor-

Apoc. 1.
Ezec. 2.
psal. 50.
psal. 46.
Apoc.

ret, propter quod Deum laudare volentẽ, satagit impedire, nam
contemptus Pharao.i.diabolus, surgit in scandala, ideò ecclesia
ne succumbat statim impetrata loquendi licentia, orat, dicens
alta voce, Deus in adiutoriũ meum intẽde, Chorus autẽ respon
10 det, dicens, Domine ad adiuuandum me festina, &c.† Sanè præ
missis duobus habitis, videlicet gratia per quam os aperitur, &
diabolo per auxiliũ Dei repulso, nihil aliud restat, nisi laudare,
vnde statim ecclesia laudãs subiicit, Gloria patri, &c. de quo in
proœ. dictum est. Verũ, quia nõ sufficit Deum laudare, nisi etiã
ad laudandum alios inuitemus, vt qui audit dicat, Veni. Apoc.
vlt. extrà de sac. vnc. c. vnico. & cortinã trahat. Exo. 20. ideò se- psal. 94.
quitur inuitatoriũ, & inuitatorius psal. Venite exultemus, vbi
multiplex causa redditur, quare Deo exultare & iubilare debe
mus, dũ ibi dicitur. Quoniam Deus magnus, &c. & vltimò assi-
gnatur causa, scilicet ne ingrati simus, sicut Iudæi, qui propter
suã ingratitudinem & malitiã terram promissionis non intraue
rint, vnde dicitur ibi, Si introibunt in requiẽ meã. q. d. nõ. Inuita
11 torium † autẽ alta voce dicitur, quasi mater ecclesia per illud in
uitet homines ad cõfitendum Domino. Iuxta illud, Venite filij, psal. 33.
audite me, quod notat secundus versus, Præoccupemus, &c.
Hinc est, ꝙ in quibusdã ecclesiis iacentes, ad orationem ante
matutinum ante singula altaria statim cùm audiunt cantari, Ve
nite exultemus, chorum intrant. Incipiens enim inuitatorium,
est quasi præco, tanquã tuba exaltans vocẽ suam. Præmittitur
quoque inuitatorio vox humilis, sed cùm venit ad psalmũ, inui
tatoriũ exaltatur, quia ecclesia primò secretè, quasi ostio clau-
so, laudat Deum, propter se, sed posteà manifestè propter alios,
vt ardor accendat proximos. Hinc ergo est, ꝙ in præcipuis festi
uitatib. inuitatorium, quasi voce valdè demissa inchoatur. Sed
cum venitur ad versum, Hodie si vocem eius audi. nolite, &c.
exaltatur, ne quis corde fortè obduratus, de voce non audita
causetur. Vnde Esaiæ, Quasi tuba exalta vocem tuam. Rursus Esa. 58.
voce demissa inchoatur, ad notandũ, ꝙ in primitiua ecclesia po
pulus clàm ad fidẽ, & ad Christũ colendũ inuitabatur, sed po-
steà vox exaltatur, vt ostendatur, ꝙ hodie liberè inuitatur, præ
12 dicatur, & adoratur. Item inuitatorium ipsum ad aliquos versus
illius psalmi: Venite, repetitur integrè, & ad alios imperfectè,
quia licet omnes per ipsum inuitatoriũ ad laudes, & gloriã Dei
inuitentur, aliqui tamẽ perfectè & aliqui imperfectè hanc inui-
tationẽ recipiunt. Dicitur autem sexies integrè, quia illi integrè
inuitationem recipiunt, qui perfectè laudes Deo referunt:
perfectè autem laudes Deo referunt, qui nil quod non sit
laudis, interponunt. Quia ergo senarius est primus numerus

perfectus,ꝙ patet quia constat ex suis partibus aliquoties,scili
cet vno,duob.& trib.ideò sexies integrè repetitur. Tertiò verò
imperfectè repetitur,propter illa tria hominū genera,qui ad cę
nam inuitati,inuitationē nō receperunt,scilicet auari, superbi,
& luxuriosi,vt dicetur in vj.parte,sub 2.dominica post Pent.vel
propter nostram in tribus,scilicet in corde,in ore , & in opere
perfectionem.Cæterum epiphaniæ officium inuitatorio caret,
prout ibi in 6 parte dicitur,& etiam mortuorum officiū,nisi fu
nere præsente,quia in illo officio Christi exequias imitamur,
non enim in parasceue dicitur.Adhuc,quia non sufficit Deum
ore laudare,nisi & mente laudetur,ideò post inuitatorium sub
Iacob. 2. iicitur hymnus laus Dei.✝Item quia post inuitationē consequę
ter multi Deum cū lætitia laudāt.Iuxta illud:Audiuit,& lætata
est Sion,ideò post inuitatoriū cantatur communiter hymnus.
Tertiò,dicitur hymnus,in signum,quia sicut in Act.Aposto.gē-
tes gauisæ sunt,quia ad fidē vocatæ sunt,porrò , quia iterū non
sufficit laus oris & cordis,nisi & opus sequatur, quia fides sinę
operib.nō prodest,imò mortua est,ideò post hymnum sequun
tur psalmi,qui bonā operationem designāt.Dicuntur etiam an
tiphonę,quæ significāt charitatē,sine qua opus nō perficitur, &
versiculi de quib.in proœ.dictum est.✝Post versus ante lectio-
Iacob. 1. nes,per quas doctrinā habemus,dicitur oratio dominica. Pri- 14
mò,ad notandū,ꝙ qui eget sapientia,& intellectu doctrinæ,po
stulet illa à Deo,qui secundum B.Iacobum,dat affluenter om-
nibus,& nō improperat.Secundò , vt ipsius orationis auxilio
proficiat in nobis versus intentio.Tertiò , vt per illam diaboli
tentationes pellantur. Ille enim sentiens nos velle lectiones
legere,in quib.sanctorum victoriæ contra ipsum habitæ legun
tur,satagit nos acrius impugnare,vnde nos illa oratione muni
mus.Dicitur autē secretè,per quod secretum Regis concilium
intelligitur,vt propositæ similitudinis prosequamur exēplum,
& vt diligentius capiatur,vel quia in eo loquimur Deo. Vltima
tamen pars patenter concluditur,vt pateat ad quid oratio ipsa
dicatur,scilicet ne lector per phātasiā tentationū offendatur,
& auditor lectionis intellectu,& profectu fraudetur,de hoc sub
tit.de prima dicetur.✝Per preces verò,quæ dominicā orationē 15
ante lectiones sequuntur,imploratur sanctorum intercessio,ad
Luc. 10. obtinendū ꝙ in ipsa oratione postulatur.Oramus enim Domi-
num,vt mittat operarios in messem suam,& aperiat cor nostrū
in lege sua,& in præceptis suis,ne semen verbum Dei,quòd au
ditum sumus,aut volucres comedant,aut spinæ suffocent , aut
in petra,quæ non habet humorem, arescat , consequenter le-
ctiones,quæ sunt doctrina,subiiciuntur,& post lectiones respō
soria,

ſoria,quæ bona opera ſignificant de q̃bus in proœ. dictū eſt.Il
16 lud autē conſiderandū eſt,† φ in dieb. feſtiuis,& dñicis tres di
cimus nocturnos,in profeſtis,vnū,ſiquidē ĩ triū nocturnorum
officiis tria tpa repræſentamus.ſ.tēpus ante legē,tēpus ſub lege,
& tēpus gratiæ,quorū quodlibet tribus diſtinctionibus varia-
tur.Tempus ante legem,has diſtinctiones habuit:prima fuit ab
Adā vſq; ad Noe,ſecunda à Noe vſq; ad Abrahā,tertia ab Abra
ham vſq; ad Moſen.Tēpus ſub lege has diſtinctiones habuit.
Prima à Moſe vſq; ad Dauid:ſecunda à Dauid,vſq; ad tranſmi-
grationem Babylonis:tertia à trāſmigratione Babylonis,vſque
ad Chriſtum.Tempus verò gratiæ has diſtinctiones habuit:pri
ma diſtinctio fuit Apoſtolicę & Euāgelicæ prædicationis.Secū
da,tēpus impugnationis p̄ hæreſes emergētes. Tertia,tēpus pa-
cis,quando videlicet hæreſes eliminatæ ſunt.Rectè autem tres
nocturni,patres ſeu fideles vtriuſq; tpis ſignificant:q̃ vigilantes
p̄ Dei laudē ad æternam peruenient laudē:vnde Apoſt.ad Cor.1.
Omnes ſtabimus ante tribunal Iudicis,& nos q̃ viuimus,& qui Rom. 14.
reſidui ſumus,non præueniemus eos q̃ dormierunt. Quia ergo 2.Cor.6.
illi bonis inſiſtētes operibus,benè vigilauerunt, meritò & nos, 1.Theſ. 4.
vt eorū meritis Trinitati placere,& nouē ordinibus angelorū
ſociari poſſim⁹.in nocturnali officio ſub antiphonarum,pſalmo
rū,verſuū,lectionum, rñſoriorum nouenario Deo laudes cani-
mus:antiphonæ ad dilectionē:pſalmi,ad actionē,verſus,ad exer
citationem:lectiones,ad Dei cognitionem, rñſoria,ad gaudiū,
& cātum p̄tinent Angelorum,Nouenarij, verò antiphonarum,
pſalmorū,lectionum,& rñſoriorū,pro eodē accipiuntur,quan-
tum ad noſtrā ſignificationē. De hoc etiam dicetur in vj. parte
ſub feſto natalis,& ſub fer.v.cœnæ domini,& ſub ti. de ſeptem
diebus poſt Paſcha.In quibuſdā tamen eccleſiis quādo dicitur,
Te Deū lau.nonum reſpōſorium non dicitur.Præmiſſas itaque
trium tporum nouē diuerſitates,ſeu diſtinctiones inueniemus
in nocturnis ſolennitatibus ſanctorū & dominicarū,in ſolēni-
tatibus enim ſanctorum tres nocturnos celebrantes,imitamur
excubias cœleſtis Hieruſalē,quę ædificatur vt ciuitas, & cōſer- pſal.121
uatur p̄ Angelorum excubias,q̃ ter trinas diſtinguunt.i. ter tria
Trinitati cōcinunt,ſic & nos,q̃ in illā credimus, tres nocturnos
17 celebramus. Imitatur † etiam in hoc primitiuæ eccleſiæ tres
interpollatas excubias quę ter in nocte ſurgebāt ad confitēdū
Domino,vt pręmiſſum eſt.Siquidem canimus nouē lectiones,
nouē pſalmos,nouē antiphonas,& nouem rñſoria, videlicet in
vtroq; nocturno tres,ſiue tria,ad notādum omnes electos, qui
fuerant ante legem,ſub lege,& ſub gratia,aſſociatos eſſe in co-
gnitione S.Trinitatis,nouem ordinibus Angelorum,& in cœlis

ipsi trinitati cõgaudere, & vsq; in finẽ sociabũtur. Sicut autẽ Angeli priores electi fuerunt, ita & psalmi lectiones præcedunt. In dominicis quoq; diebus, in quibus aliud festũ nõ occurrit, tres nocturnos celebramus. † Et dicũtur in primo nocturno duodecim psalmi, & tres antiphonæ, quarũ qlibet respondet quatuor 8
psalmis. & in plerisq; locis, vnum Gloria patri, quatuor psalmis respõdet. Sanè dominicã diẽ, Dominus sua resurrectione glorificauit, & in ea Angelorũ cõsortia promeruim⁹. Vnde dñica nox, dominicã resurrectionẽ nobis ad memoriam reducet, & etiam resurrectionẽ omnium fidelium, qui ab initio mundi fuerunt, & vsque ad finẽ seculi futuri sunt, quia in resurrectione Domini omnium electorũ resurrectio significata est. † Primũ nocturnũ 19
recolit ante tẽpus legẽ, scilicet tẽpus legis naturalis. Duodecimus psalmus illius recolit resurrectionẽ omnium sanctorũ illius tẽporis præsertim duodecim Patriarcharum, q tunc maximè viguerũt, & vigilauerunt, à quibus populus Domini in duo decim trib. fuit propagatus, qui fuit Domino populus peculiaris sicut in tpe gratiæ duodecim Apostoli præ cæteris præfulserũt. Quaternarius psalmorũ numerus, quatuor principales seu cardinales virtutes prætendunt, videlicet prudentiã, iustitiã, fortitudinẽ, & temperantiam, quas virtutes credimus S. Patriarchas suo tẽpore præ cæteris habuisse, & aliis exemplo demonstrasse. Tres antiphonæ fidẽ S. Trinitatis siue delectationem in ea ostẽdunt. Quarum quælibet respõdet quatuor psalmis, nam quilibet tenens fidem S. Trinitatis, quatuor præmissis virtutibus est quadrat⁹. Ciuitas enim in quadro posita est, sicut habetur Apoc. pen. Ideò aũt quatuor psalmi, sub vno gloria, dicuntur, nec separantur, quia quatuor præmissæ virtutes inseparabiles sunt, sed qui habet vnam, habet omnes, sicut probat August. Item in eo, quòd sub vno gloria patri, sine glorificatione Trinitatis quatuor psalmi copulantur, ostenditur dictos Patriarchas in vna fide Trinitatis dictas quatuor virtutes habuisse, & cæteris exempla monstrasse. Verùm quidam omnes psalmos primi nocturni sub vna antiphona cantãt, ad notandum delectationem, quam habent in cognitione Trinitatis. Quidam etiam ad quemlibet psalmum dicunt gloria patri, sed per antiphonas eos distinguũt, quia quilibet tenetur ex suo dono reddere laudes Trinitati ex hac dilectione, quam habet in cognitione Trinitatis.
† Et attẽde, quia in prima distinctiõe tẽporis ante legẽ vigilaue 20
runt Abel, Enos, Enoc, & Lamech, q in primis quatuor psalmis innuitur. Beatus vir cãtat Abel, qui tanquã lignũ plantatum sec⁹ decursus aquarũ, dedit in tẽpore suo fructum iustitię, dũ pro iustitia cõseruanda succubuit. Quare fremuerũt, cãtat Enos, quia

Do

Dño in timore ſeruiuit, dum nomen dñi inuocauit. Dñe, quid
multiplicati ſunt, cantat Enoch, quem dñs ſuſcepit, dum eum
ad Paradiſum tranſtulit. Dñe, ne in furore. cantat Lamech, quẽ
Dñs exaudiuit, dum ei talẽ filium dedit, qui genus humanum
à furore Dei in arca ſaluauit, Quia igitur quatuor duntaxat
pſalmi dicuntur, ideò duo pſalmi de matutinali officio ſubtra-
huntur, videlicet, cùm inuocarẽ, &c. *Verba* mea, & ideò illi po-
tius q̃ alij, quia primus ſemper in cõpletorio, & ſecundus in
21 ij. feria ad laudes dr̃. In ſecunda † verò diſt. primi tẽporis vigi-
lauerũt Noe, Sẽ, Heber, & Thare. Dñe Deus meus cantat Noe,
quẽ Dñs in illa generatione iuſtũ inuenit, & ideò aquis perſe-
quentibus ſaluum fecit. *Dñe* dñs noſter, cantat Sem, quẽ *Dñs*
gloria & honore coronauit, dum eum ſuper fratres patris be-
nedictione ſublimauit, Cõfitebor tibi, cantat Heber, qui mira
bilia Dei narrauit cum ciuitatẽ gygãtium diſſipauit. In dño cõ
fido, cantat Thare, qui in vrbe Chaldæorum poſitus, in dño cõ
22 fidit cuius pars calicis ignis ſulphur extitit. In † tertia diſt. primi
tẽporis vigilauerunt, Abraham: Iſaac: Iacob: & Ioſeph quod ſe
quentes pſalmi declarant. Saluum me fac cantat Abraham, quẽ
Deus ſaluum fecit in cuius tẽpore ſanctus defecit quia idola-
triæ ſeruiuit. Vſquequo cantat Iſaac quẽ Dominus in ſacrificio
reſpexit. Dixit inſipiẽs cantat Iacob cui ſpes Dominus fuit, vn
de ibi dicitur: Exultauit Iacob & lætabitur Iſrael. Domine quis
habitabit cantat *I*oſeph qui fuit ſine macula dum adulterium
recuſauit. Secundum verò nocturnũ dominicale ſiue tres pſal-
mi qui nunc dicuntur cũ tribus antiphonis & tribus glorifica-
tionibus recolunt reſurrectionem eorum qui ſub lege Moſai
23 ca fuerunt. † Et licet tunc multi ſancti fuerint, tamen tres ordi
nes fuerunt, ſcilicet legiſlator cum ſuis imitatoribus, & pſalmi-
ſta cum ſuis, & Prophetæ. Fuerunt nanque aliqui aliqua doctri
na legis contenti. Fuerunt etiam aliqui qui cum Dauid vel ad
modum ipſius domino pſalmos decantauerunt ante arcam e-
ius. Fuerunt & Prophetæ quibus datum fuit corrigere populũ
doctrina & ſapientia ſibi à Deo data & prædicere eis futura.
Propter hos ordines tres pſalmos dicimus, & quia iſti ſeruierũt
trinitati cum dilectione ſpirituali, ideò ad ſingulos dicimus,
Gloria patri cum antiphona. Qui autem omnes pſalmos primi
nocturni dicunt ſub vna antiphona & omnes ſecundi noctur-
ni ſub tribus, hoc attendunt: quia & ſi illis qui fuerunt tem-
pore legis naturæ, reuelata fuerit aliquantulum veritas:
illis tamen qui fuerunt ſub lege Moſi magis, & inde eis
maior eſt exultatio: quod notat antiphonarum triplicatio.
Præterea illis qui fuerunt ſub lege naturæ promiſſa fuit hæ-

reditas: sed his, qui fuerunt sub lege Mosi, collata. Et no. quod in j. dist. tpe legis vigilauerunt sacerdotes, vt Aaron cùm docuit, quos exprimit Psalmista, Conserua me, quorum dominus pars fuit hæreditatis & calicis. In secunda iudices: vt Gedeon dum iudicauit, quos exprimit Psal. Exaudi dñe, iustitiam meā. quorum iudicium prodiit de vultu omnipotentis. In tertia reges, vt Salomon dum populum rexit, quos insinuat Psalmista. Diligam te, quos Dñs constituit super gentes. † In tertio verò 24
nocturno, tres psalmos dicimus, recolentes resurrectionē omnium illorum, qui tēpore gratiæ siue in nouo testamento in tribus mundi partibus. s. Asia. Africa. & Europa, viguerunt, & vigebunt. Et quia tpe gratiæ maximè facta est reuelatio & impletio veritatis, ideò psalmi illi cantantur sæpius cum antiphonis habentibus allelu-Ia: ad magis gaudiū designādum, prout plenius in vj. parte sub natali dicetur. Hinc etiam est, q in quibusdam Ecclesiis semper in omni tertio nocturno siue dñicali siue festiuali, lectiones ex nouo testamento subiiciuntur. s. expositiones Euangeliorum: & dicitur, Te Deum laudamus. Et attende † qm̄ in j. dist. tēporis gratiæ vigilauerūt Apostoli, qui 25
exprimuntur in Psalmo, Cœli enarrant, quia in omnē terrā exiuit sonus eorū. In secunda martyres, quos declarat Psalmista: Exaudiat te, quia dñs protexit eos in die tribulationis eorum. In tertia, confessores, quos innuit Psalmista: dñe in virtute qui nō sunt fraudati voluntate labiorum suorū. Illud ergo interest inter xij. psalmos primi nocturni, qui sine antiphonis dicūtur, quia non quilibet eorum habet antiphonā, & tres psalmos aliorum nocturnorū, qui cum antiphonis dicuntur, quod interest inter duodecim patriarchas qui peregrini erant, & sperabant hæreditatē, q̄ posteri eorū possederunt, & eorū posteros, qui terram patribus eorū promissam hæreditauerunt. Inter illos quoque tres psalmos tertij nocturni, qui dicuntur cum antiphonis habentibus allelu-Ia, & illos secundi nocturni, qui dicuntur cū antiphonis sine allelu-Ia, illud interest, quod interest inter illos, qui habuerunt testm̄ imitandum, & eos, qui habent nō imitandum, maior nanque est gloriatio noui, quàm vet. test. & de perceptis, quā de promissis. Premissi igitur † tres nocturni, sunt 26
illi tres anni ficulneæ, quam dñs inutilem inuenit, dicens de illa, Dimitte me, vt succidam, & responsum est ei, adhuc dimitte eam hoc anno vt circunfodiam eam, & mittam stercora. Cantamus enim in primo nocturno, vt recolentes facta patrū, qui sub lege naturæ fuerunt, non inutiles inueniamur. Cantamus etiam in secundo & tertio, vt recolentes facta patrum qui sub lege Mosaica, & qui etiam ante nos fuerunt sub lege gratiæ,

non inutiles inueniamur,& si inutiles simus oportet ꝙ pater no
ster fodiat circa nos,dicens,reducendo nobis ad memoriã mor
tẽ illorũ,quos vidimus paulò ante florere. Fili vide,q̃ fortis fuit
ille,quã nobilis,quã diues,quã potens,& ecce ad momentum
transiuit,oportet etiam,vt stercora ponat,peccata videlicet an-
te oculos nostros ponẽdo,& si hoc non habet effectum , dicat
in proximo est,ꝙ Dñs ad radicẽ arboris securim ponet, & si te
inutilem inueniet,in ignem æternum, vbi perpetuò cõbureris,
27 proiicier.† Dicto de nocturnis festiuitatum , & dñicarũ , nunc
de nocturnis ferialib.siue non solennium dierum pauca dica-
mus.Et quidẽ in illis dicimus xij. psalmos, vt nos Deo debere
seruire in duodecim noctis horis ostendamus,cuilibet horæ v-
num psalmũ attribuentes,cum non possumus iugiter Deo ser-
uire,prout in procœ.dictum est.Olim quidem varij psalmi cane
bãtur:nã alij quinquaginta:alij plures:alij pauciores dicebant,
sed angelo reuelãte patres cõuenerunt vt duodecim dicerẽtur:
q psalmi bini & bini dicuntur, ad notandum ꝙ sine charitate,
quæ ad minus inter duos cõsistit,laudes nostræ vel opera no-
stra nihil prosunt.In quibusdã tamẽ ecclesiis in diebus profe-
stis inter duos psalmos,Gloria patri,&c.interponitur,ad notan
dũ ꝙ Christus est Dei,& hominũ mediator.In aliis verò eccle-
siis duo psalmi sub vno Gloria,terminãtur,ad notãdum ꝙ lau-
des nostræ tunc Deo acceptæ sunt , si in charitate maneamus:
& sic inter duos psalmos nihil interponũt,quia inter Deum &
proximũ,in quorũ dilectione charitatis ꝓpriè consistit mediũ
nõ habetur:& secundũ hoc in xij psalmis sexies tantum, Gloria
patri,dicitur,sicut sex sunt mũdi ætates.Præterea sicut hominũ
à natiuitate vsq; in finẽ vitæ sex ætates naturaliter accidunt, ita
in quotidiano nocturno sexies dicitur Gloria patri , vt recola-
mus,quia vsque ad finẽ in dilectione perseuerare debemus,pro
pter eandẽ causam,tunc sex antiphonæ dicuntur,quæ quid si-
gnificẽt,in procœmio dictum est:vel propter sex opera miseri-
cordiæ,quæ si obseruauerimus , de tenebris huius noctis vel
28 mortis ad verã lucẽ,& vitã perueniemus æternam.Tres† quoq;
lectiones,quæ tunc dicuntur doctrinã electorũ triũ temporum
significãt,& cum ipsis interpollatè tria rñsoria dicuntur:ad no
tandum,ꝙ quicquid electi in tribus temporib. docuerunt : &
quicquid in trib.ætatibus agimus,ad Domini trinitatem refe-
rimus,& trinitatẽ in fide, spe,& charitate glorificamus?Respõ-
soria enim,à respondendo dicuntur.Ad hęc tres lectiones dicũ
tur,quia Dominus posuit tres vigilias,dicens,Si in prima, si in
secunda,si in tertia vigilia venerit,& ita inuenerit , beati sunt
serui illi. Quæ tres vigiliæ,tres ætates designant , scilicet pueri

tiam

tiam,iuuentutē,& senectutem,in quibus benè vigilando , Deū laudare debemus.Et nota,ꝙ †psalmodia trium nocturnorū tā 29
dominicaliū,quàm ferialium,dieta vocatur.Vnde Exod.3.c.*Viā* trium dierū ibimus in solitudine.Sanè Greg.septimus constituit vt in die resurrectionis vsque in sabbatū in albis , & in die Pente.vsq; ad sabbatū eiusdem tres psalmi tantū ad nocturnos tresq; lectiones dicantur.Omnib.verò aliis dieb. per totum annum,si festiuitas est,nouem lectiones legantur:aliis verò dieb. scilicet in festis duodecim psalmi & tres lectiones. In dominicis verò dieb exceptis dominicis paschæ & pēte. decem & octo psalmi,& nouem lectiones dicantur.Illi autem, q singulis dieb. præter hebdomadas paschæ & pentecostes tres tātum psalmos & tres lectiones dicūt,non ex regula sanctorum patrum:sed ex fastidio hoc facere comprobātur.Nocturnis finitis † campanæ
pulsantur:& Te Deum lauda.alta voce cantatur,ad notandū ꝙ 30
manifestè & mirificè ecclesia tempore gratiæ laudat Deum : & ad signādum quod si bonis operibus doctrinæ sanctæ benè responderimus,ad cœlestem laudē cum angelis perueniemus.cātus quoque tunc alta voce factus,gaudiū mulieris de drachma perdita inuenta significat.Quod verò finis eiusdem cantici ibi per singulos dies,&c.& alij versus sequentes altius canūtur. significat congratulationem vicinarū,quā mulieri propter drachmam reperta fecerunt.Compulsatio verò cāpanarum,cōuocationem vicinarū repræsentat.In quibusdam etiam ecclesiis luminaria accēduntur:nam & mulier ipsa lucerna accensa totam domū euertit. Hoc etiam significat ꝙ ecclesia Catholica per Christum trahitur de inferno. Vel ipse hymnus futurū gaudiū & lætitiam repræsentat : quā Ecclesia requiescens à laboribus
suis,est in die iudicij cōsecutura.†Et est sciēdum , ꝙ cùm bea- 31
tus Ambr.beatum Aug.de Manichęis cōuersum baptizasset,dixit:Te deum laudamus.Aug.verò respondit:te Dominum cōfitemur,& illo dicente:Te æternum patrem.ille respondit, Tibi omnes angeli,&c.Et sic totum illum hymnū altèrnatim cōposuerunt.Post Te Deum laudamus.vel quando illud non dicitur post omnes lectiones & responsoria,dicitur versus à sacerdote per quem excitat audientes,vt in dei laude permaneāt.*Et* dicitur voce magis demissa,ad notandū,ꝙ non prodest clamor vo-
cis,nisi adsit clamor cordis.Verùm beatus † Benedictus aliter 32
officium noctis ordinauit , non tamen dissentiens à præmissa Ecclesiæ ordinatione,vel illi in aliquo contradicens, sed ordini suo quiddā peculiare cōstituens.Ipse nanque instituit semel dici,Deus in adiutorium meum intende,& ter,Domine labia mea aperies,propter reuerentiā vnitatis & Trinitatis. *D*einde Psalmum,

Psalmum, Domine quid multiplicati, eò q̃ à summo surgens, dicit in eo: *Ego* dormiui, & somnum cępi. &c. Deinde in j. nocturno sex psalmos & quatuor lectiones cũ totidẽ responsoriis cãtari instituit, & totidem in secundo: ꝑ hoc vitam cõtemplatiuã innuens & actiuam. *S*enarius enim psalmorũ numerus, vitam designat actiuam, in qua sex opera misericordiæ conuenit exerceri: si qs ad contemplatiuæ vitæ perfectionẽ voluerit peruenire. quæ ꝑ quatuor euangelia designatur: & per quatuor lectiones similiter figuratur. quaternarius quidẽ numerus apud monachos, quadratam stabilitatem, & euangelicam in sanctis exprimit: seu quadruplicem sensum scripturarũ, propter quadrigas Aminadab, id est historialem, allegoricum, tropologicum, & anagogicũ. In tertio verò nocturno tria cãtica cantari instituit in laudẽ Trinitatis: à qua nobis vitæ perfectionẽ dari cum charitate credimus & speramus. Cantantur autẽ illa cantica, cũ allelu-*I*a: quod est cãticum cœlestis lætitiæ: vt ꝑ hoc tantum trinitatẽ esse dignam cœlesti laude ostẽdatur: & ad quã plenè laudandam nõ sufficit laus humana. *Q*uatuor verò lectiones de euãgelio, quæ sequuntur, significãt, q̃ laudatores Dei ꝑ quatuor euangelistarum doctrinã, debent esse quatuor virtutibus insigniti: per quatuor etiam responsoria, laudantium alacritas designatur. Sed ne hoc bonum agentes, illud sibi adscribant, sed totum dei laudi attribuant, & se illius seruos ostendant, subiungitur, Te Deum laud. posteà legitur euangelium, quod significat denarium, id est, vitam æternã, quæ dignè Deum laudantibus in fine reddetur: ad quod sequitur, Amẽ, id est, fiat nobis, quod ex euãgelio credimus & speramus. hymnus verò qui sequitur. s. Te decet laus, & c. gaudium quod sancti post laborẽ
33 habent de remuneratione denarij, significat. Monachi aũt † nũ quã nouẽ lectiones dicũt: nisi in exequiis mortuorũ: vnde & in triduo ante pascha. ix. dicũt: quasi exequias Domini repræsentantes. Ad laudes autẽ instituit psalmũ illum: Deus misereatur nostri, primò absq; antiphona decãtari: tum q͞a tenebris fatiscẽtibus, diluculo matutinæ laudes cãtantur, ideò in eo dicitur, Illuminet vultũ suum super nos, tum q͞a hoc officiũ ad domini pertinet resurrectionẽ, ꝑ quam accepimus misericordiã & bene
34 dictionẽ. † Rursus monachi dominicam orationẽ sublata voce dicũt, propter simplices, q̃ eam nõ intelligũt, aut obliuiscũtur, & ꝓpter versutos, qui spinam odij gerentes in corde, fratres odiunt, nolentes dicere, Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc igitur dicere compelluntur in publico, vt purgentur ab illo vitio, tam in fine noctis, id est, in matutinis laudibus, quàm in fine diei, id est, in vesperis, vt

Psal. 66.

noctem

noctē aut diem non ꝑtrāseāt sine recōciliatione fratris. In aliis autē horis nō dicunt subalta voce, qa sępè cōtingit fratri fratrē irasci, & quodā furoris impetu cōmoueri, ꝙ licet statim animū nō cohibeat, expectādus tamē est ad veniā, sufficit.n. si Sol non occidat suꝑ iracundiā eius. dicūtur etiā quatuor solūmodo psalmos ad vesperas, prout in vj. parte sub tit. de tempore aduentus dicetur. † Non vacat etiam à mysterio ꝙ monachi se toto cor 35
pore ab oriēte ad occidētem gerāt, significantes Deū vbiq; adorandum fore, quasi vbiq; præsentē, vel quia rationabili motu ab ortu nostræ natiuitatis, vsq; ad occasum mortis eum sequi tenemur, sicut & firmamentū naturaliter vertitur ab oriente in occidentem, hoc etiā quædam designant ecclesiæ, in quibus dicentes, Gloria patri, se inclinant ad orientē, & subdentes, Sicut erat, &c. se vertūt in occidēten. Deuotio namq; in diuinis officiis est seruāda. Quia verò monachorū officium ad nos nō per-
Esaiæ 6. tinet, ad præsens de illo sufficiat nobis ad hoc vsq; dixisse. † Vl 36
4. Reg. 1. timò no. ꝙ monachorū ordo, figurant cherubin, qui inter angelorum ordines eximior pręd icatur, habere ꝓbatur. Nam sicut cherubin, ita & monachi sex alis velantur, dicente scriptura Sex alæ vni & sex alæ alteri: duæ quidē in caputio, quo caput tegitur, demōstrātur, illud verò tunicæ quod brachiis extenditur, siue dextra & læua, alias duas dicimus esse alas, & antè, & re
Iacob. 2. trò alias duas, & sic illud, quo corpus tegitur, sex alarum nume
Mat. 3. rum implere asseritur. Habitus quoque eorum habitum imitatur sanctorum, de Helia nanque legitur, vir pillosus, & zona pellicea accinctus renibus, & de ipso, & de illis similibus dicit Apostolus, Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis, & de Ioan. Baptista inquit euangelista, Zona pellicea circa lumbos. adhuc cuculla † monachorum sumpta est à collobiis Aposto- 37
rum, quæ vt dalmatica, formabātur, & in eis forma crucis pręferebatur, quia illi se vitiis & cōcupiscētiis crucifigebant, eius nigredo est mundi contemptus, longitudo perseuerātia in bono.

SVMMA.

1 *Matutinæ laudes, quo consilio inductæ. Et vnde dictæ laudes. num. 2.*
3 *Sacrificium iuge, in veteri testamento.*
4 *Officium Vespertinum in quo sit dignius matutino.*
5 Allelu Ia, *quando cantetur, quandóve intermittatur, & nu. 6.*
7 P*salmi. v. in matutinis laudibus, quid signent, quos ordine subiicit, & examinat.*
8 P*salmi octo qui dicuntur in laudibus, respondent octo ordinibus* Eccle*siæ. quos vide, per nu. 9. 10. 11. 12. 13. 14.* (*biṅentur.*
15 P*salmi duo*, Deus meus. Et, De⁹ *miseratur. cur cōiungantur & cō-*
16 *Ecclesia cū iubilet, cur nos inuitet ad iubilādū illo* Psal. *Iubil deo, &c.*

17 *Psal*

17 *Psalmus, Dominus regnauit, cur dicatur dominicis & festiuis diebus, & psal. Miserere, ferialibus.*
18 *Psalmi qui dicantur in officio feriali mysterialiter loco illius* Iubilate.
19 *Cantica sex quæ in sex feriis dicantur loco* Psalmi *Benedicite. (querit.*
20 *Canticũ an & in quo differat à psalmo. Et quis primus cantica insti*
21 *Psalmi* Deus *meus. & Laudate dominum de cœlis. cur nunquã mu*
22 *Mane in sex diuiditur. (tentur.*
23 *Psalmi qui per singulas ferias mutantur & cantica quæ in illis dicuntur quomodo inter se cõueniant & temporis gratiæ successibus coaptentur vnde latè per discursum.*
24 *Corona benignitatis* Domini *vbi consistat.* 25 *Psalmus vj. feria.*
26 *Psalterium diuersimodè portatur à diuersis.*
27 *Capitulum sequitur antiphonam.* Et *quare.*
28 *Cantica benedictus, & Magnificat cantanda sunt stando.*

De matutinis laudibus. CAP. IIII.

1 SVnt † nonnulli, qui Esdræ ordinẽ sequẽtes de quo in principio huius partis dictum est, matutinas laudes à nocturnis diuidunt. illas fore per se officium asserentes, & manè aurora rutilante illas dicentes prout in tit. proximo dictum est. Tali namq; hora Christus victor à mortuis resurrexit. Vnde Marcus. Surgens Iesus mane prima sabbati. vel saltem eius resurrectio in matutino notificata est. Tali etiam hora super mare ambulauit. Meritò ergo in hac hora laudandus est vt ipse qui nos per suam sanctam resurrectionem saluauit supra mare huius seculi nos ire faciat sicco vestigio sicut Petrum. Hac etiam hora mundum & angelos creauit qui statim post creationem suam cantico laudes Creatori suo iubilauerunt. Laudes ergo matutinas rubescente aurora dicunt. s. in quarta vigilia quam lucifer totam illustrabat. Quæ & matutina dr̃ à mane ꝙ est lumen quia nobis manè lumen reducit ad coronam gloriæ obtinendam iuxta illud Non sit vobis vanum manè surgere ante lucẽ quia promisit Dominus coronam vigilantibus. Quid autem significet tempus matutinæ laudis dictum est in principio præcedentis tractatus. *Mar. vlt.*
2 Dicuntur autem † laudes quòd illud officium laudem præcipuè sonat diuinam quam ei facimus pro eo ꝙ à tenebris erroris nos ad lucem seu viam veritatis reduxit & ad tentationes diaboli expellendas. Vnde Esa. 25. Expergiscimini & laudate qui habitatis in puluere quia ros lucis est. De hoc matutinali officio dicit Propheta, Ad te de luce vigilo Deus. Sanè
3 matutinum † & vespertinum officium ideò canimus quasi Domino iuge sacrificium offeramus. Offerebant enim domino in veteri testamento iuge sacrificium id est mane & vespere. Sed vespertinum dignius erat matutino quia pinguius *Psal. 62.*

vt Iudæi dicunt prout sub vesperis dicetur. Nos autẽ per matutinũ officiũ intelligim⁹ legẽ, per vespertinũ, saluatoris passionẽ, q in vespera mũdi, s. in sexta ætate obtulit se Deo patri pro nobis. Vnde eleuatio manuum mearũ, sacrificiũ vespertinum.
Psa. 104. Respõdet autẽ hoc sacrificiũ illi, quia ibi psalmi ponuntur sub quinque distinctionib. per gloria patri, sicut & hic. Itẽ ibi & hic hymnus cum lectione, & versiculo, ibi etiã canticũ Mariæ, & hic etiã cãticũ Zachariæ. Quia verò † officiũ vespertinũ digni⁹ 4
est, propter rẽ digniorẽ, q̃ significat, oĩa in maioribus solennitatibus, & in vespertino solennius cantamus, q̃ in matutino, responsoriũ interponẽtes. Isidorus dicit in lib. etymologiarum, ꝙ officiũ matutinũ, est lucis initiũ, sic appellatũ à stella lucifero, quæ oritur mane inchoante, vt dictũ est, hoc officiũ laudũ plenum est laudibus; prout dictũ est in principio præcedẽtis tituli, ad quas sacerdos per versum, quẽ pręmittit excitat auditores qui est q̃nq;, In matutinis meditabor in te, q̃nq;, Excelsus super oẽs gentes Dñs. Vel alius, & deinde diuinũ implorat auxilium, dicens, Deus in adiutorium meum intende, postmodum chorus ad idẽ festinãs, auxilium in summa trinitate glorificat deũ, dicens, Dñe ad adiuuãdum me festina, Gloria patri, deinde antiphona inchoatur. Circa quod notandũ est ꝙ quædã Ecclesiæ in dñicis, quæ sunt à prima dñica post epiphaniã, vsq; ad septuagesimam, & ab octaua Pent. vsque ad aduentum Domini, canũt ad laudes allelu-Ia, loco antiphonę pro omnibus psalmis, tum quia, vt præmissum est, hoc officium laudibus est plenum, allelu-Ia enim laus est angelica, tum, quia vt dominici dies resurrectionem Domini repræsentent. Sicut ergo in tempore paschali, quod est resurrectionis, allelu-ia multiplicatur, sic meritò & in eis debet multiplicari. Et est † attendendum quod in 5
dominicis, quæ sunt ab octaua epiphaniæ, vsque ad septuagesimam, concinunt allelu-Ia, iuxta cantum quarundam antiphonarum ad natiuitatem Domini pertinentium, in dominicis verò quæ sunt ab octaua Pente. vsque ad aduentum, cantant allelu-Ia iuxta cantum ferialem antiphonarum, quæ dicuntur ad, Benedictus, & de ipso sumuntur. Quia igitur in singulis dominicis pro varietate antiphonarũ ipsarum etiam cantus in allelu-Ia variantur, ideò iuxta breuitatem vel prolixitatem cuiuslibet antiphonæ, iuxta cuius cantum multiplicatur vel minuitur, in singulis dominicis numerus allelu-Ia. Adhuc ideò certus numerus in allelu-Ia nõ præfinitur, qm̃ deuotæ animæ certus numerus vel modus in laudando Deum præfigi non põt.
† In aliis verò Ecclesiis passim in omnibus dominicis ad pri- 6
mos tres psalmos loco antiphonæ, quasi ad intonandum psalmos

mos bis concinunt allelu-Ia:ad insinuādū,quod in Dei laudē,
ex charitatis feruore procedūt, nec cātant illud iuxta alicuius
antiphonæ cantū,ad notandū,ꝙ iuxta Apostolum,charitas nō 1.Cor.13.
æmulatur.Ad Psalmū verò,Benedicite,cātant antiphonā tres
pueri cui nec iubilus,nec allelu-Ia subiicitur,propter rōnes in
frà scriptas.Ad psalmum verò,Laudate Dn̄m dicunt loco anti
phonæ allelu-Ia,non iuxta alicuius antiphonæ cantū,sed dun
taxat ad inchoandū psalmum.Ter autem dicitur. Primò,quia
respondet tribus psalmis sub ipso psalmo,Laudate,cōtētis.Se-
cundò propter triplicem ordinem iustorum Deum laudantiū,
7 de quo infrà dicetur. Porrò in laudibus†matutinis quinque
psalmi dicuntur,vt quinque sensuum reparatio notetur & pro
pter quinque status Ecclesiæ.Primus psalmus est, Dn̄s regna-
uit,in quo laudatur Deus,qui firmauit orbem terræ, s. in fide
& resurrectione,ideò hic psalmus pertinet ad regnum Christi.
Secundus est Iubilate,qui pertinet ad confessores vnde ibi di-
citur,introite portas eius in confessione, & rectè incipit à iubi
lo,quoniā confessio valdè placet Deo.Tertius est, Deus,Deus
meus,&c.qui significat statum martyrum qui sitiunt ad Dn̄m,
vnde dicitur ibi,Sitiuit anima mea, & quoniam tota nostra si-
tis & intentio esse debet in trinitate,& ad trinitatem, ideò se-
quitur psalmus,Deus misereatur nostri,in quo tota trinitas no
tatur,dum ibi dicitur,Benedicat nos Deus , Deus noster, &c.
dicitur enim ter Deus propter patrem,& filium,& spiritū san-
ctum.Quartus est cāticum trium puerorum,Benedicite:quod
estDanielis cap.3.significans statum antichristi,vt iam dicetur,
& in fine huius psalmi nō dicitur Gloria patri.Primò,quia pro-
pter confessionē fidei,proiecti sunt tres pueri in caminū ignis,
in quo facto,maximè Deo,& trinitati derogatum est. Secun-
dò,quia vltimus versus illius psalmi idē dicit,quod Gloria pa-
tri,& in diuinis scripturis nihil debet superuacuū esse. Tertiò,
quia in ipso psalmo distinctè tota trinitas notificatur,& lauda-
tur Deus creaturis.Rursus,dum psalmus iste dicitur,nec sede-
re nec genua flectere debemus,sicut dicitur sub sabbato qua
tuor tēporū,primæ hebdomadæ quadragesimæ. Quintus psal
mus,Laudate Dn̄m,in quo status ille notatur , qn̄ post mortē
antichristi conuertentur Iudæi , vt iam dicetur , & in fine eius
dicitur Gloria patri,ad ostendendum,ꝙ per bonam operatio-
nem sociabimur angelis , qui incessanter Deū laudant. Potest
9 †etiam dici,quòd in laudibus octo psalmi dicuntur, quia offi
cium istud mysticè recolit statū Ecclesiæ ab initio apostolicæ
stabilitatis vsq; ad perfectionē electorū,qui ī fine mūdi futuri
sunt,sub quo statu octo ordines Ecclesiæ,siue electorū ī Eccle

sia sancta per baptismum saluati reperiuntur, sicut in arca Noe octo animæ illo significātes: per eā saluatæ sunt. Per diluuium enim baptismus: per arcā verò ecclesia significatur. †Primus or 9
do fuit ecclesię primitiuæ, in Iudaico populo conuersantis: qui per Christi prædicationē reformata, & ædificata est: sicut monstrat ille primus psalmus, Dominus regnauit, In primo eius versu, vbi de saluatoris regno, & ipsius agitur potestate. In secūdo versu, agitur de fundatione ecclesiæ, quæ tūc cœpit fieri, super
1.Cor.3. illud fundamentum, quod est Christus, iuxta apostolum. De quo etiam fundamento in titulo eiusdē partis suprà habetur. Cantatur ergo hic psalmus in laudibus: qui cōtinet laudes Christi.
†Secundus ordo fuit primitiuę ecclesiæ, intrantis ad gētes per 10
prædicationē Dñi, & Apostolorū monentiū omnē terrā, i. omnem gentē ad iubilandū Deo: quod monstrat secundus psalmus, iubilate deo oīs terra. Tertius †ordo fuit credentis gentilitatis: 11
quē tertius psalmus Deus, Deus meus, demonstrat offerre gratias & beneuolentiam Apostolorum vocationi. †Quartus erit 12
resipiscentis Iudaici populi, per Enoch & Heliam cōuersi, quē ille quartus psalmus Deus misereatur nostri, monstrat ad Deū reuersum, poscere misericordiā eius: & tūc gaudebūt se cognoscere viā Dei, quā in gentibus esse cognoscent. Quintus †erit eo 13
rū, qui futuri sunt tēpore antichristi, cuius figurā præcessit Nabuchodonosor, qui licet tribulauerit sanctos vtriusque populi non tñ desistent bñdicere Deum, ad instar triū puerorū, quos Deus liberauit de camino ignis ardētis, qui per illud quintum canticum, Benedicite, recoluntur, eo enim tēpore iusti purgabuntur, velut in camino ignis, nō tñ vrentur, sed ibi accipient formā auri. Vnde Ioan. in Apo. vidit pedes eius similes aurichal
Apoc.1. co, sicut in camino ardenti, vñ ritè sequitur ille psalmus, & propter tribulationē quā designat, antiphona illius sine allelu-Ia, & ipse sine gloria patri canitur. Hymnus autē ipse tres hēt dist. in prima inuitantur superiores creaturæ ad laudem creatoris, s. quæ sunt supra cœlum, quæ in cœlo, & quæ in aere. In secunda inuitantur ad hoc creaturæ terrenæ, & quæ mouentur in aquis. In tertia, inuitantur omnes spiritus, & animæ, vt cum omni creatura Domino benedicamus, quia sicut tres pueri Nabuchodonosor, & caminum ignis, sic nos diabolum, & inferni incendium euasimus. Cæterūm hoc canticum benè conuenit diei dominico, & cuilibet festiuo, quia in prima die Dominus vniuersa creauit, & per suam resurrectionem postmodū innouauit, ideóque in ea die, & in festis, quæ resurrectionem dominicā imitantur dicitur, in quo die creaturæ ad creatoris laudē inuitantur. Hinc etiam est quod eædē laudes sunt in dñicis, &

festiui

festiuitatibus sanctorum,& in tempore paschali:quia repræsen
tāt gaudia resurrectionis Christi,& nostræ.Sextus, septimus,&
octauus erit eorum,qui vniuersaliter ex tribus mūdi partibus,
scilicet ex Asia,Aphrica,&Europa,cōuertendi,& colligēdi sūt,
qui post antichristi persecutionem, & eius mortē maiore pace
fruentur,vsque ad diem iudicij quā nunc habeat ecclesia,tunc
enim erit senectꝰ in misericordia vberi,in quā quærete triplex or
do iustorū,s.coniugati,continentes,& virgines,quod Iob,Noe, *Psal.101.*
& Daniel exprimunt,& generaliter vniuersi sancti, quibus au- *Ezech.4.*
reola debetur:qui in tribus mundi partibus de tribulatione e-
uadent regnaturi cū sponso ecclesiæ, celebrabūt laudes Dei,q̄
continentur in illis tribus psalmis,scilicet Laudate Dominū de
cœlis. Cantate Domino canticū nouum:& Laudate Dominū in
14 sanctis eius.† Quæritur autem quare hi tres psalmi sub vna an
tiphona,& etiam sub vno gloria patri dicuntur?Respondetur i-
deò,quia præmissi sextus,septimus,& octauus ordines electo-
rum,qui ex dictis tribus mundi partibus colliguntur sine ali-
quo interuallo simul erūt,& pariter glorificabuntur. Continēt
etiā ipsi tres psalmi triumphum de mundo,carne,& diabolo,&
quoniā vnum sine alio nō habetur,ideò meritò coniunguntur.
15 † Quæritur ēt quare præmissi duo psalmi,s.Deus, Deus meus,
& Deus misereatur nostri,combinantur, & sub vno gloria pa-
tri,& sub vna antiphona dicuntur?Ad quod quadruplex est res
ponsio.Primò,quia psalmus Deus,Deus meus, significat sitim
ad deum:in psal.Deus misereatur nostri, trinitas notatur,vt su
prà. Ad significandum igitur sitim, & desideriū continuum ad
Deum,hoc fit.Secundò ad notandum, ꝙ ante persecutionem
antichristi populus credentis gentilitatis,qui recolitur per psal
mum Deus,Deus meus:& Iudaicus populus resipiscens qui re
collitur per psalmum Deus misereatur nostri, vnū erunt in fi-
ne,& postquā hi coniuncti erunt,veniet antichristi tribulatio,
vt præmissum est.Tertiò,quia primus psalmus illorum signifi- *Psal.62.*
cat dilectionem Dei,vnde ibi dicitur, Sitiuit in te anima mea, *Psal.66.*
&c.Secundus verò dilectionem proximi,vnde ibi dicitur,Vt co
gnoscamus in omnibus gentibus salutare tuum, quæ ita con-
nexæ sunt,vt vna sine altera in Christiana possessione non ha-
beatur.Quartò,quia gratia quam ecclesia in primo psalmo sen
tire videtur,in secundo collata esse monstratur, vnde ad gratia
rum actionē inuitatur cū dicitur ibi, Confiteantur tibi populi
Deus,&c.Rursus ideò in fine ipsius psalmi,Deus,Deus meꝰ,nō
dicitur gloria patri,quia ī eo agitur de miseria humani generis,
vnde ibi dicitur,Sitiuit anima mea. Non enim omnes psal-
mi de miseriis & aliis aduersitatibus tractantes , laudant illum

pro illis:quod tamen deberēt:ſed ſequenti pſalmo, ſcilicet De' miſereatur noſtri: ſubiicitur Gloria patri:q̄a in eo agitur de mi ſericordia Dei:per quam generi humano bona cōferūtur,&ma la remouētur: Cæterum prædicti duo pſalmi, & pſalmus Lauda te Dominum:nunquā variantur:ad deſignandū, ꝙ ſine fide, & deſiderio trinitatis:quæ in præmiſſis duobus pſalmis vnitis exprimūtur:& ſine laude Dei, quæ per pſalmum Laudate deſigna tur:nūquā Chriſtiani eſſe debemus. Quæritur etiā † quare ec- 16
cleſia in pſalmo illo:Iubilate: ad iubilandum nos inuitat:& tamen ipſa non iubilat? Ad quod dici poteſt ꝙ officium laudum Domini reſurrectionē ſignificat:quæ iam cōpleta in capite:ſcilicet in Chriſto: adhuc eſt in membris implenda. Ad notādū igitur quòd iam in parte impleta eſt, non dicitur iubilus in fine antiphonarū:præſertim illarum quæ dicuntur ſuper pſalmos in quibus fit mentio de reſurrectione: eſt enim iubilus cantus ſpe gloriæ conceptus. Quia verò reſurrectio adhuc in membris implenda eſt:ideò in quibuſdam antiphonis iubilus dicitur. Vnde & in tēpore paſchali in verſiculis,& reſpōſoriis,& in allelu- Ia iubilamus propter noſtrā reſurrectionem,quā ſperamus,quam quia non videmus,nec adhuc plenè exprimere poſſumus: ideò per vocē non ſignificatiuā iubilamus. In antiphonis ergo nō fit iubilus propter reſurrectionē Domini, quæ impleta eſt, nec etiam in antiphonis laudū,in quarum pſalmis fit mentio de reſurrectione Domini,vt in tribus primis pſalmis nec in fine an-
Dan. 3. tiphonæ quarti pſalmi,quia Nabuchodonoſor videns tres pueros in camino ignis poſitos, vidit & quartum,cum eis, ſcilicet Chriſtū eos conſolantem. Qui enim ſunt in tribulatione hoc ſolum orant,ne deficiāt,& potius eſt tunc locus timendi,quā ſperandi,ideóq; in fine antiphonæ huius pſalmi non dicitur iubilus,præſertim,quia in tribulatione ſanctorum, gloria Dei non apparet. Sed in fine antiphonæ,quæ dicitur ſuper pſalmum,Laudate dominum,dicitur iubilus, quia in illo non fit mentio de reſurrectione,ſed de ſpe gloriȩ quam expectamus,ex qua iubilus. De hoc iubilo dictum eſt in procœ.huius patris. Porrò † pri- 17
mus pſalmus laudū in dominicis,ſcilicet Dominus regnauit, q̄ eſt pſalmus lætitiæ,comutatur in feriis,in pſalmū Miſerere mei Deus,qui eſt pſalmus pœnitentialis. Circa quòd notandum eſt, ꝙ dies dominicæ,& feſtiui recolūt reſurrectionem ſanctorum, qui fuerūt ab initio,& erunt vſq; in finē ſeculi. Vnde in dominicalibus,& in feſtiuis laudibus recolentes regnūDomini,poſt reſurrectionē eius à morte corporis,ſiue gloriā reſurrectionis electorū,canimus pſalmū,Dominus regnauit, qui tamē dicitur in dominicis ad primā à ſeptuageſima vſq; ad paſcha prout ibi di

cetur.

cetur.Dies verò feriales recolunt peregrinationes ipsorum san
ctorũ,& pœnitẽtiã,& ideò in ferialib.laudibus dicimus primũ,
Psalmũ scilicet Miserere mei Deus,recolẽtes nostrã resurrectio
nem à morte animarũ per pœnitẽtiã,siue electorũ peregrinatio
nẽ & pœnitẽtiam siue cõuersionem. Quia enim Iudæi ad Petri
prædicationem compuncti corde & conuersi illum frequenta-
bant,inde inoleuit vsus,vt & nos qui de gentili errore conuersi
sumus,illum in officiis frequentemus, quatenus ad cõuersionẽ
& pœnitẽtiã prouocemur, per quã resurgere valeamus, de hoc
18 etiam psalmo sub prima dicetur.Adhuc†loco secundi psal.sci-
licet,Iubilate,qui in dominicis, & festiuis diebus dicitur, sex
psal. in sex feriis dicũtur,quia sicut in primitiua ecclesia , san-
ctorũ prædicatione hæreditatẽ accepit, & post ad gentes intra-
uit,sic & gentilitas credidit,& sicut Iudaicus populus sanctorũ
prædicatione resipiscet in fine,& qui sub tẽpore antichristi fu-
turi sunt,persecutionem & tribulationẽ euadent,& populi post
eius prædicationẽ ex tribus mundi partibus colligentur,vt præ
missum est,ita & in loco psalmi Iubilate , qui sanctorũ prædi-
cationẽ cõtinet,dicitur in secunda feria Psal.Verba mea, qui est
vox ecclesiæ ad hæreditatem Domini vocatæ.In septuagesima
verò psal.Confitemini,prout ibi dicetur. Et in tertia feria psal.
Iudica me Deus,qui recolit quando primitiua ecclesia intrauit
ad gentes.Et in quarta feria,psal.Te decet,qui cãtatur in figu-
ra gentiũ,quæ ab idolis conuersæ sunt ad Deum. Et in quinta
feria psal.Domine refugium, qui sic intitulatur , Oratio Mosi
hominis Dei congruentis resipiscentiæ Iudæorũ.Et in sexta fe
ria psal.Domine exaudi,orationẽ meã,quẽ Dauid cantauit quã
do filius suus eũ persequebatur, persecutionem antichristi si-
gnificans.Et sabbato psalmus,Bonũ est†confiteri Domino,qui
19 sic intitulatur psal. Cantici in die sabbati , id est, in die quie-
tis, figurans sanctos à tribus mundi partibus collectos post
antichristi persecutionem fore in quiete mansuros,&Domino
confiteri,& psallere.Præmissi ergo sex psalmi,ideò ita ordinã-
tur,vt in eis notari possit ordo Christianæ cõuersionis.Verùm
20 loco psalmi.†Benedicite,sex cantica in sex feriis dicuntur,quia
sicut psalmus ille cõtinet gratiarum actiones trium puerorum.
Ita & in canticis cõtinentur gratiarũ actiones electorum. Talis
enim est differentia inter canticũ,& psalmum,qualis inter bo-
nã operationem & gratiarum actiones. Moses autem legitur
primus instituisse cantica,quando Pharao submersus est. Exo.
15.deinde Delbora non ignobilis fœmina in libro Iudic.5.po-
steà viri & fœminæ. Canticum est vox humana , psalmus verò
est , quod cantatur ad psalterium. Item psalmus demonstrat

opera electorũ illius ordinis quẽ significat,acta post conuersio nẽ,canticũ verò ostendit laudẽ Dei,pro eiusdẽ operib.de cãticis dicitur in 6.parte sub sabbato sancto.Rursus ideò per singulos dies feriales septimanæ secundus & quintus psalmus mutantur,quia sex psalmi,& sex cantica,quæ per sex dies septimanæ commutantur concordant in significationib octo psalmis, qui cãtantur in matutino dñicali,seu octo ordinib.electorũ, de quib.præmissum est.Non incongruè igitur de die in diẽ ordinatim canuntur quemadmodũ & Psalmi dominicales matutini canũtur,seu quemadmodũ ordines electorũ, quib. cõcordant numerantur,vt per eos electorum ordines in nouo test. de tẽpore in tẽpus sic ordinatim fuisse ostendatur.Psalmus † verò Deus, 21
Deus meus:&, Laudate:nunꝗ omittãtur nec prætermittantur: quia nullum fuit tẽpus nec erit, quo animæ iustorum non sitiant ad Deũ fontem viuũ:& quo laudent Dominũ in excelsis. Vt autem hæc clarius pateant notandũ est, ꝙ quilibet dictorũ sex psalmorum habet in se hoc vocabulum mane,vel æquipollens.Mane autem in sex † diuiditur.s.in mane,temporis,in ma- 22
ne,pectoris,in mane,nostræ redemptionis , in mane hominis, in mane,æternitatis,& in mane,mundialis prosperitatis. Mane
Gene. 1. temporis est initium,& fundamentũ fidei,de quo dictum est, Et vespere & mane dies vnus.Mane,pectoris est initium gratię,
Psal. 46. cũ scilicet gratia incipit lucere in corde,vnde , Emitte lucẽ tuã, &mane exaudies vocẽ meã Mane nostræ redẽptionis,est matu
Psal. 84. tinũ tẽpus,in quo Dominus noster surrexit , vel eius resurrectio innotuit.Vnde,Exitus matutini,& vesperæ delectabis. Mane hominis, est pueritia eius,vel adolescentia,in qua viret & floret.Vnde:Mane,sicut herba transeat, mane flor.& trã. vespere decidat,induret,& arescat.Sæpè autem est quod homo mane pueritiæ transeat,id est,moriatur.Si verò contingat eum venire ad mane adolescentiæ,in quo viret & floret , sæpè est , quòd & tunc transit,quod si forte eum cõtingat venire ad vesperam senectutis,tunc absque dubio in mortem decidit , induratur, vt cadauer,& arescit in puluere. Mane æternitatis,est initium
psa. 142. æternæ gloriæ.Vnde,Auditam fac mihi mane misericordiam tuam.i.vocẽ misericordiæ tuæ.s.Venite benedicti , &c. Mane
psal. 91. mũdialis prosperitatis,est ipsa prosperitas.Vnde,Ad annuntiandum mane misericordiam tuam,&c. Penitus ergo solicitus de anima sua,mane tẽporis surgat ad orationẽ,vt possit dicere,Mane adstabo tibi,& videbo,mane exaudies vocem meam.quod
psal 5. habetur in j.psal. Verba mea. Verùm , quia oratio eius non
psal. 45. habet effectum,sine mane pectoris, id est, sine gratiæ initio, ideò dicit,Emitte lucem tuam,quod habetur in 2. psal. Iudica me

me Deus,&c.Sed quia mane pectoris, pendet ex mane re-
dēptionis, ideò dicit,Exitꝰ matutini, &c.quod est in iij.Psal.
Te decet,&c.Et quia habito mane pectoris,quod effectꝰ est Psal. 64.
mane redēptionis homo incipit sibi vilescere,sequitur mane, Psal.89.
sicut herba transeat,&c. quod habetur in iij.Psal.s.Domine
refugiū.Sed quia quantò sibi quisq; magis vilescit,tantò ma
gis mane æternitatis affectat,idcircò dicitur,Auditā fac mi-
hi mane misericordiā tuam,quod habetur in v. Psal.Domi- Psal.42.
ne exaudi orationē meam. Et quia nemo ad hoc peruenit,
nisi qui laudat Deū in aduersitate,& prosperitate, ideò ad-
iungit ad annuntiādum mane misericordiam tuā,&c.quod Psal.91.
23 habetur in vj.Psal.Bonū est,&c.Rursus.vij.Psal.q̃ † ꝑ singu
las ferias mutantur.& cātica,quæ illis dicūtur,inter se cōue
niūt,& cōgruè possunt tēporis gratiæ successibus coaptari.
In secūda nāq; feria recolitur status primitiuæ ecclesiæ,quę
sanctorū ꝑdicatione hæreditatē accepit. vt dictum est,vnde
illo Psal.Verba mea,orat ecclesia ꝓ æterna hæreditate,quā
ꝑ Christum percepit,quare in ti.eiusdē Psal. dicitur in fine,
ꝓ ea,quā cōsequit̃ hęreditate.In cantico verò, gratias agit,
dicens,Confitebor tibi Dñe,quoniā iratus es mihi,conuer
sus est furor tuus,& cōsolatus es me,quod est Esa.12. c.Re
vera ira Dei permāsit vsq; ad possessionē saluatoris, sed tūc
cōuersus est dominꝰ à furore,& cōsolatꝰ est ecclesiā,aperiēs
ei ianuam cœlestis regni,cū oēs prius ad inferos mitterent̃.
Item in Psal.solitudinē suam ostēdēs ecclesia,dicit,Mane ad psal.5.
stabo tibi,& videbo,&c.in cātico verò cōfidēs,dicit,Fortitu Esaiæ 12.
do mea,& laus mea dominus.i.ꝑ quē sum fortis,& quē lau-
dare teneor. Ad totā igitur pertinet ecclesiā , quod dicitur,
Verba mea,&c.sed specialiter ad primitiuā,cui ꝑ Apostolos
primò facta est promissio æternæ hæreditatis, & tunc vexil-
lum crucis cœpit in nationibus eleuari,ad quod ꝑtinet cā-
ticum sicut ex his,quæ præcedūt cāticū in Esa. manifestè ap
paret. Dicitur.n.in li.paulò superius, In die illo, radix Iesse, Esaiæ 11.
q̄stat ī signū populorū,ipsum gētes deprecabūtur, & erit se
pulchrū eius gloriosum.Et paulò pòst.Eleuabit signū in na
tiones,& cōgregabit profugos Israel,&c.Saluator noster,est
radix Iesse,& ipse stat ī signū populorū,q̃a ad Deū respiciūt
gentes,& ipsum deprecāt̃,eiꝰ sepulchrū fuit gloriosū.Licet
peccatis nostris exigētibus,ad tēpus sit ignominiosum,& ip
se ꝑ Apostolos,& alios primitiuos leuauit ī nationes crucis
signū,ī quo est victoria,vt sciant oēs, in quo diabolus est vi
ctꝰ.Sed ante hoc cōgregauit ipse ꝓfugos Israel, quādo ī die
pētec.erāt viri religiosi,in Hierusalē ex oī parte,vel natione,

Act. 2. quę sub cęlo est:&ex illis crediderũt vna die tria millia,& alia die quinq; millia.Nam eis dicit Paulus in actibus Apostolorum:Primũ oportet Iudæis loqui verbũ Dei. In tertia illud tẽpus recolimus,quãdo ab impiis ecclesia persecutionem patiebatur à Iudæis primò,& posteà à diuersis Imperatoribus Ro.pręsertim à tẽpore Neronis,vsq; ad tempora Diocletiani, & Maximiani Imperatorũ. Quę autem passa fuerit ecclesia, indicat Psal. Iudica me Deus,& discerne causam meam de gente non sancta,& ostendit tristitiam cum dicit.Quare tristis incedo, dũ affligit me inimicus?Sed quia ab hac persecutione liberata est,cãtat cãticum:Ego dixi: quod est Esa. 38. c. quod cantauit Ezechias, post liberationem à Sẽnacherib. & post infirmitatẽ quam incurrerat, ne eleuaretur cor eius in superbiam. Vel quia eleuatum erat, propter inopinabilẽ triũphum de exercitu Sẽnacherib. Sicut enim ille liberatus, reddit gloriam Deo,sic & ecclesia, prius tamẽ quasi desperans dicit:Nõ aspiciam hominem vltra,& habitatorem quietis.i.saluatorem meum, per quem mihi quies deberet esse, imò,cũ videbat suos passim interfici,dicebat,Generatio mea ablata est,& iterũ,pręcisa est,velut à texente vita mea,cũ adhuc ordirer,succidit me.Tamẽ sperãs ecclesia dicit,viuẽs supple nũc in protectione tua viuẽs.s. post in futura quiete,ipse cõfitebit tibi,sicut & hodie ego,suppl.liberata ab hostibus, & ego ita ago sicut pater bon⁹, qui notã facit filiis veritatẽ suã.In quarta feria recolit illud tẽpus,quo ecclesia cępit exaltari super inimicos suos,scilicet reddita sibi pace p Imperatorẽ Cõstantinũ,vnde cantat,Te decet hymn⁹ Deus in Sion. Sion interpretatur speculatio siue cõtẽplatio,qa tẽpore quietis potuit ecclesia vacare contẽplationi.Ad hoc etiã pertinet

Psal. 43.

Psal. 95. titulus,scilicet Psal. Dauid,cãticũ Hieremię & Ezechielis,de populo trãsmigrationis,vel verba peregrinationis,cũ inciperet exire.Sicut enim populus ille de Babylonia exire cœpit recepta licentia à Cyro, ita & ecclesia de Babylonica psecutione per Cõstantinũ Rom.Imperatorẽ liberata,quã patiebatur sub diuersis Imperatoribus,habet spẽ proficiẽdi in melius,quousq; perueniet in cœlestẽ Hierusalẽ. Vnde recolens pręteritã persecutionẽ dicit,verba iniquorũ pręualuerũt super nos,& perfectũ suũ ostendens,dicit, Benedices coronæ anni benignitatis tuę.Corona † anni benignitatis tuę,est tẽpus gratię,quod circulũ dierũ vsq; ĩ finẽ mũdi decurrit ĩ quo cãpi.i.illi q sũt pleni timore superbię carẽtes vbertate gratię repellẽtur,propter hãc liberationẽ cãtat ecclesia canticũ Annę matris Samuelis,ꝙ cantauit liberata de persecutione suę 24

æmulæ

æmulæ Fenennæ, ſcilicet, *Exultauit cor meum in Domino*,
quod eſt. 1. Reg. 2 c. Cũ enim reſpub. cœpit per Angelicos vi-
ros, & Imperato. Chriſtianos miniſtrari, potuit eccl'a dilata-
re os ſuũ ſuper inimicos ſuos. ſ. Iudæos, Paganos, & hæreti-
cos. Vnde ſequitur, Dilatatum eſt cor meũ, &c. Eadem quo-
que pace qua gaudent gentiles cõuerſi, gaudẽt & Iudæi con
uerſi. Vnde in perſona Iudaici populi cantamus in v. feria,
Domine refugium factus es nobis. Quod autẽ iſte pſalmus
ad Iudæos ptineat, titulus oſtẽdit, ſ. Oratio Moſi, hominis
Dei. Ad idẽ etiã pertinet canticũ Moſi, Cantemus Domino.
quod eſt Exod. 15. c. in prin. Sicut enim exultauerũt Iudæi,
interẽpto Pharaone cũ exercitu ſuo, ita exultãt hodie Chri-
ſtiani deiectis diuerſis imperatorib⁹, q eccleſiã pſequebãtur
5 ~od o nominis Chriſtiani. In † ſexta feria fit cõmemoratio
paſſionis Domini. Vnde cãtat' ille Pſal. Domine exaudi ora-
tionẽ meã. cuius titulus eſt pſalm⁹ Dauid, quãdo perſeque-
batur eũ filius ei⁹ Abſalon. Sicut autẽ Dauid habuit plures
filios ſed vnus illorũ. ſ. Abſalõ, perſecutus eſt eũ, ita domin⁹
noſter plures habet filios, de quibus nũc dicit, Nõ poſſunt lu
gere filij ſpõſi, quouſq; cũ illis eſt ſpõſus, ſed vnus illorũ. ſ.
Iudas perſecutus eſt eũ, qui dicitur Abſalõ, quaſi Abaſſalon, *Mat. 9.*
i. pax patris, ꝑpter oſculũ quod dedit Domino, quod eſt ſi-
gnũ pacis. Ad idẽ pertinet canticum, Domine audiui auditũ
tuũ, &c. quod eſt Abacuch. 3. c. ĩ prin. In quo dicitur cornua
in manibus ei⁹, ibi abſcõdita eſt fortitudo eius à f. e. i. mors.
Per cornua, regna intelligere cõſueuim⁹, & eſt ſenſ⁹, Cornua
in manibus eius. i. regnũ in poteſtate eius. Hãc autẽ poteſta-
tem meruit ſibi dari, vel potius ſibi datã notificari per paſſio
nẽ, de qua ipſe dicit, Data eſt mihi omnis poteſtas ĩ cœlo &
in terra. Per cornua enim, cõueniẽter ſecundũ hoc intelligũ-
tur duo cornua crucis. Vnde videtur ſecundũ hoc ꝙ poti⁹ eſ
ſet dicendũ, manus eius in cornib q̃ cornua in manib. eius.
*M*aluit tamẽ ſic dicere Abacuch propheta, vt oſtẽderet, ꝙ in
poteſtate & in volũtate ei⁹ fuit eũ crucifigi, ſicut ipſe dicit, *Eſa. 53.*
Nemo tollet à me animã meã, ſed ego habeo poteſtatẽ po-
nendi animã meam, & iterũ ſumendi eam. ibi. ſ. in cruce ab-
ſcondita fuit ad tẽpus fortitudo eius, quia reputatus eſt tan
quã percuſſus à Deo, & humiliat⁹, & ante faciẽ ei⁹ ibit mors,
quia mors per eius mortẽ deſtructa eſt. Et nota, ꝙ hæc dies
eſt quinta à ſecũda feria, ĩ qua agitur de paſſione Saluatoris,
ſicut in dñicis nocturnis quinto loco ponitur cãticũ in quo
ponitur contemptus Nabuchodonoſor, & victoria triũ pue
rorum in camino ignis, vbi aſpectus quarti erat ſimilis filio

Dei:vel ſicut hēt alia trāſlatio,filio hominis,quia in paſſione Saluatoris facta eſt deſtructio diaboli,& victoria Chriſtiani populi de tribus partibus orbis collecti per eū,qui eſt verus filius Dei,& verus filius hoīs. In ſabbato verò fit cōmemoratio victoriæ populi Iudaici,qui erat cōiunctus eccl'æ Dei, ī fine ſeculi,& cātabit cū eccl'a pſalmū:Bonū ē cōfiteri Dño; ad annūtiādū mane.ſ.proſperitatis miſericordiā tuā,& veritatē tuā per noctē.ſ.aduerſitatis, q Pſalmus intitulatur laus cātici Dauid in die ſabbati:vñ cōueniēs eſt,vt in die ſabbati cātet Pſalmus ille,in quo agit de perſecutione Iudæ,qui pſecutus eſt Chriſtū in figura Abſalō, qui perſecutus eſt patrē,& qui intitulat ī die ſabbati. Quòd aūt Pſalmus iſte pertineat ad Iudaicū populū,cōuincit ex illo verſu:In decachordo pſalterio cū cātico.Pſalteriū decachordo dicit lex ꝓpter decē mādata legis.Et no.ꝙ hoc pſalteriū †quidā portāt,ſed 26
in eo nō pſallunt,vt Iudæi perfidi,qui nobis ſunt in codicibus teſtes,in cordibus hoſtes. Quida portāt, & pſallere videntur:nō tñ pſallunt,vt falſi & praui Chriſtiani,qui cū triſtitia & corde iniquo aliqñ bona opera operantur. Quidā portāt, & in eo pſallūt vt illi,qui cū hilaritate bonū operātur. Hoc aūt erit in populo Iudaico,cū vnū erit cū eccl'a. Qualiter cāticū Moſi, Audite cœli quod eſt Deu.32.c. pertineat ad ſabbatū & populū Iudaicū ex verbis Bedę haberi pōt,qui dicit ſuper Lucā,ꝙ in diebus ſabbati Iudæi ad ſynagogas cōfluebāt,ad meditāda diuinæ legis mādata, poſt poſitis mūdi ne-
Pſa. 12 gotiis,iuxta illud:Vacate & videte,qm̄ ſuauis eſt Dñs. In memoriā ergo priſtinæ religionis,canticū ipſum Deu. ſabbato cantatur,in quo ſtatus illius populi,quē habuit, offenſo vel propitio Deo deſcribitur.Poſt antiphonā† ſequitur capitu 27
lū,per quod fit exhortatio,ne deficiamus in via. Et dicitur qñq; benedictio & claritas.Apoc.7.c.& quandoq; Fuiſtis aliquando tenebræ.Eph.5.& qñq;:Nox præceſſit.ad Rom.13. c.vbi hortamur in fide perſeuerare,miſericordiæ operib⁹ intendere,& opera tenebrarū abiicere,& arma lucis induere, & conſolamur per repromiſſionē gloriæ. Et poſt capitulum ſequitur reſponſorium.In quibuſdam tñ eccleſiis non dicitur reſponſorium.Videtur enim hoc ſuperfluere propter reſponſoria,in nocturnis dicta,quia hodie nocturnę & laudes matutinæ vbiq; cōiunctim canuntur.Hęc tñ rō ceſſat,ſi laudis matutinæ officiū fit per ſe.In omnibus tñ aliis horis poſt capitulum ſequitur reſponſorium.Poſt capitulum ſeu rñſoriū chorus exhortationi aſſentiēs,hymnū reſonat.Poſt hymnum ſequitur verſus.Quia enim per cāticū Zachariæ,quod

ſtatim

ſtatim ſequitur,promiſſio notatur,& nos tardi ſumus ad credē
dum promiſsionib.ideò præmittitur verſus,alta voce,vt excite
mur ad credendū Dei promiſſa. Et dicitur in quibuſdā eccleſiis
verſus:Repleti ſumus manè miſericordia tua, in quo recolitur
tempus,quo iuſtis recōpenſabitur merces poſt huius ſeculi la-
borem.Vnde dicit Beda:Repleti ſumus manè:præteritū ponēs
profuturo,prophetali certitudine,q̄a in mane æternitatis miſe psal.66.
ricordia Dn̄i replebimur,iuxta illud,Satiabor, cùm apparuerit psal.67.
gloria tua. In aliis verò eccleſiis dicitur in matutinis: Domine
meditabor in te.Conſequenter chorus,verſu incitatus , ſubii-
cit cāticum Zachar.ſcilicet Benedictus,quod eſt Luc. 1.c.quod
ſemper dicitur,iuxta quod ait Apoſt.Seruiendū eſt Deo in pſal
mis, & hymnis,&canticis,id eſt,corde,ore,& opere.Si quidem
per hymnū exprimitur lætitia,quam de conſecuta libertate ha
bemus.Et quia Chriſtus hanc nobis lætitiam acquiſiuit,idcirco
ne de huiuſmodi beneficio ingrati eſſe videamur , in laudē dei
cantando prorumpimus,antiphonā inchoantes.Et quia nos li-
berauit,ei grates referimus,alta voce cantando canticum ip-
ſum,& quare?quia viſitauit nos exiſtentes in miſeria:& fecit re
demptionem plebis ſuæ. Quare etiam hoc canticum alta voce
dicatur,in 6.parte ſub.v.feria cœnæ Domini dicetur. Vel ideò
poſt pſalmos & lectiones,& verſum canticū ipſum dicitur,vt re
cordemur,q̄ finito tempore noui teſt.quod per præmiſſos ma
tutinales pſalmos ſignificatur, remuneratio Abrahæ promiſſa
nobis dabitur:ſi doctrina Chriſti imbuti,quod p̄ lectionem, &
ad Dei ſeruitium viſitati,quod per verſum ſignificatur , ſine ti-
more , in ſanctitate,& iuſtitia omnib.diebus ſeruiamus Deo.
82 †Rurſus ideò Pſal.Benedictus,hoc loco dicitur,quia in eo agi
tur de prȩcurſore illius,qui in ſexta ætate venit. Et iſte eſt ſex-
tus pſalmus in laudib.Et not.q̄ quia hoc canticum & cāticum
Mariæ,ſcilicet,Magnificat anima mea Dominum,&c.Euange-
lia ſunt,ideò ea ſtantes cantamus. Cæterùm hæc duo cantica,
non cantantur in eccleſia eo ordine,quo edita ſunt.quem ordi
nē ponit Magiſter in hiſtoriis,vbi ait de ortu præcurſoris. Nā
canticum Zachariæ prius cantatur,& tamen ſecundò editū eſt,
quia enim ibi legitur:& erexit cornu ſalutis nobis,q̄ eſt factū
in reſurrectione.Et quia loquitur ad puerum , qui fuit aurora
Solis:ideò cātatur in laudibus. Canticū autē Virginis,quia legi
tur ibi:Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ,Eccleſiæ , ſcilicet ip-
ſius Mariæ,q̄ quidē factū eſt in ſexta ætate, & agit de incarna-
tione ibi:Suſcepit Iſrael puerum ſuum:ideò canitur ad veſpe-
ras,ſcilicet in ſexto officio diurno. Tertiò canticum Simeo-
nis,quod ſequitur,canitur in ſeptimo officio: ſcilicet in com-
pletorio,

plētorio, quia orat se dimitti in pace, qđ erat in septima quiescē tium. Rursus in tribus horis, tria dicimus Euangelia, scilicet in aurora. Benedictus, quia ibi vera lux nūtiaret. In vespera, Magnificat, quia in fine mundi, prout ibi dicitur, Deus superbos disperdet, & humiles exaltabit. In completorio, Nunc dimittis, quia post iudicium sancti in pace regnabūt. Finito cātico antiphona, quæ dilectionē siue deuotionē, quam in laudādo Deum habere debemus, significat, repetitur. Dum autem versus ante ipsum cantatur cum dicitur, offertur incēsum, vt notetur deuotio ab igne charitatis egrediens, quæ in omni laude esse debet. Turribulū enim, est cor hominis, ignis, charitas, incensum, orat o, fumus in altū tendens, est deuotio, qua sursum tēdere debet,
Psal. 111. iuxta illud, Dirigatur oratio mea, &c. De hoc in iiij. parte, in tit. de accessu Pōtificis ad altare, dictū est, & dicetur sub vesperis. Primò autē offertur incensum, circa altare. nā & sacerdos legalis manè intrabat templū, vt sic ꝑ altare incensum offerret, vt dicetur sub tit. de vesperis. Offertur itaque incensum circa altare, vt notetur canticū toto corde affectu esse proferēdū. Et ne nobis accidat, quod contigit Zachariæ, qui dū incēsum offerret, apparuit Angelus dicēs, ꝙ ei nasceretur filius, quod quia ille nō
Luc. 1. credidit, obmutuit. Credamus igitur de promissionib. Dei, ne à laude eius muti efficiamur. Alia etiā ratio sub vesperis dicetur. Post cāticū sequitur oratio, ꝑ quā est impetrāda promissio, de qua dictū est in procemio huius partis. De laudibus matutinis, quas Monachi dicunt, in præcedēti tit. dictum est.

SVMMA.

1 *Prima, principium diurni officij, quorsum instituta.*
2 *Hymnus nunquam mutatur in prima. Et quid ita.*
3 *Antiphonam sequuntur Psalmi in Prima.*
4 *Psalmi tres in Prima. Et quid significent.*
5 *Psalmi, Beati immaculati, excellentia.*
6 *Psalmi. ix. quare dicātur die dñica, in Prima.* 7. *Rñsoriū horæ primæ.*
8 *Preces quæ dicendæ in Prima.* 9 *κύριε ἐλέησον in Prima.*
10 *Oratio Dominica dicitur in horis submiß è. Et cur ita. Et cur etiā perinde Symbolum Apostolorum. nu.* 11. 12. *Obsecratio, quid.*
13 *Ecclesia, pro quatuor obtinendis, orat.*
14 *Prostrationes cur fiant in horis canonicis. Et quando. nu.* 15.
16 *Genu flectitur, etiam in priuatis orationibus.*
17 *Oratio Dominica, est sal officiorum diuinorum.*
18 *Pretiosa, antiphona, an in matutinis, an potius in prima locū habeat.*

De Prima. CAP. V.

POstquàm de nocturnali præmissum est officio, cōuenit aliqua dicere de diurno. Et primò de ✝ hora prima, ī qua Deū, 1 laudare

laudare debemus, tum quia est initiũ diei, & nobis dedit noctẽ cum salute, & sine satanæ impedimento trãsire, prout in cõple torio rogauimus ipsum, tum q̃a tali hora Christus à Iudæis Pila to traditus est, & etiam Angelus nũciauit mulieribus ad monu mẽtum, orto iam sole, venientibus, eum surrexisse, eadem etiã *Mar. vlt* hora visus est in littore maris à discipulis piscãtibus, dicẽs illis, Pueri habetis aliquid pulmenti? Tum q̃a eadẽ hora Dominus *Ioan. 21* conueniebat in templo, & populus manitabat, id est, manè expe *Luc. 21.* ctabat, vel, id est, ad eum manè festinabat. Tum etiã quia scri- ptura dicit, Primùm quærite regnũ Dei. Meritò ergo ecclesia *Luc. 12.* in hac hora, Dominũ laudat, & eum inuocat, dicens, Deus in ad iutorium meũ intende, cum glorificatione sequenti, & inde pe- tit liberari, & à persecutione mundi, & à tentationibus diaboli,
2 vt patet in hymno, Iam lucis orto sydere, &c.† Est autẽ notan- dum, q̃ in prima, hora hymnus ipse inuariabilis est, quoniam quolibet die præmissa liberatione egemus, similiter & in com- pletorio hymnus, Te lucis, &c. in quo petit ecclesia à phantasma tibus liberari, qua etiam liberatione semper egemus, prout sub *Apoc. 1.* cõpletorio dicetur. Quædam ecclesiæ nunquam variant anti- phonam ad primam. Cùm enim Deus sit inuariabilis, q. est alpha & omega, id est, principium & finis, idcirco quia semp̃ à nobis primitias & decimas exigit, tanquã semper soluentes primitias diei nunquam variant antiphonã, sed semp̃ dicunt illam de Tri nitate, nisi aliquod festũ accidat, quia tunc fit de ipso festo. Aliæ tamen ecclesiæ variant antiphonam, & hymnũ, & in dominicis,
3 & in feriis, & in festis Dei & sanctorum.† Post antiphonam se- quuntur Psalmi, & ex continentia præcedentis hymni euiden- ter apparet, quare dicatur primus Psalm. Deus in nomine tuo, &c. in quo ecclesia orat, à periculis & ab inimicis liberari, dein- de se armat, primò contra hostes cingulo castitatis cùm dicit, Beati immaculati in via, &c. Secundò, galea salutis, scilicet spe, cùm dicit: Retribue seruo tuo, &c. de quibus dicetur sub. vj. Tertiò etiam scuto fidei, cùm dicit, Quicunque vult saluus es- se, &c. in quo fides nostra cõtinetur, vt iam dicetur, quæ est scu- tũ & munimen nostrum, & victoria contra carnem, mundum, & diabolum, & eius omnes tentationes, vnde Petrus, Cui resisti te fortes in fide, &c. Quartò, sumit gladiũ spiritus, quod est ver- bum Dei, dum dicit capitulum siue lectionẽ, quæ pertinet ad doctrinam, quia oportet, vt præcedant bona opera, quæ p̃ psal mos significãtur, & tãdem sequatur doctrina de spiritualibus & *Act. 1.*
4 secretioribus, iuxta illud, Cœpit Iesus facere, & docere.† Sũt er go tres psalmi, scilicet Deus in nomine tuo saluum me fac, Bea ti immaculati in via. Retribue seruo tuo, vt in trib⁹ horis muni mentum

mentũ cõtra impugnationes interiores&exteriores habeamus. Et dicuntur ſub tribus glorificationib. eò ꝙ Trinitas in noſtris operibus glorificatur.Secũdus Pſal.eſt,Beati immaculati in via. Vſque Retribue ſeruo tuo.Tertius eſt Retribue ſeruo tuo vſq;, Legem pone mihi Domine,viã iuſtificationum tuarũ,qui ex octonariis verſuum conſtituuntur.Habet enim vnuſquiſque ſex decim verſus,quorum duodecim ſignificant duodecim Prophetas,alij quatuor deſignãt quatuor maiores, ſcilicet Hieremiam,Eſaiam,Danielem.& Ezechielem, ſiue duodecim Apoſtolos,& quatuor Euangeliſtas.Dicuntur ergo illi duo pſalmi, ex ſexdecim verſibus conſtituti,vt oſtendatur,ꝙ ea, quæ duodecim Prophetæ & quatuor maiores, ſiue duodecim Apoſtoli, & quatuor Euangeliſtæ dixerũt,pro poſſe obſeruare debemus. De octonariis,dicetur ſub tit.de completorio.Sunt etiam quodãmodo quinque pſalmi habito reſpectu ad diuiſionem octonariorum verſuum,cuiuſlibet pſalmi,ſignificãtes ꝙ eccleſia petit,ne mors ingrediatur per feneſtras quinque ſenſum noſtrorum,ſeu vt quinque ſenſus noſtri,ꝑ diem diuinitus muniantur. Primus eſt,Deus in nomine tuo ſaluum me fac.Secundus,Beati immaculati in via.Tertius,In quo corrigit.Quartus, Retribue ſeruo tuo. Quintus,Adhæſit.† Et eſt ſciendũ,ꝙ à pſalmo,Bea- 5
ti immaculati in via,vſque ad pſalmum,Ad Dominũ cùm trib. cla.eſt vnus pſalmus cõtinens duodecim capitula,qui ſecundũ Ambro.eſt Paradiſus pomorũ,& apotheca ſpiritus ſancti, ideò eccleſia ruminat illum per horas, velut ſpecies aromaticas Paradiſi,vt ſit ſpecies aromatica Deo & mundo.Sed quæritur quare pſalmus ille,Deus in nomine tuo ſaluum me fac.dicatur ad primam,quem Dauid cecinit dum Iudæi eum Saul tradere

1.Reg. 23.

volebant?Reſpondeo,ideò quia ꝑ Sypheos, qui interpretantur florẽtes intelligitur diabolus,qui caducã floriditatem ſuis oſtẽdit. Ipſe enim ſiue ꝑ ſe, ſiue per mẽbra ſua,inſidiatur nobis, & nos apertè perſequitur,vt nos æternę tradat morti. Ad vitandũ ergo eius calliditatem,iſte pſalmus in prima hora ſiue diluculo cantãdus eſt,quem Dauid cantabat, vt ab inimicis ſaluaretur. Poſt illum dicitur pſalmus,Beati immaculati in via,q plenus eſt morib.quia oportet vt hi quos Deus liberauit de vinculis,&carcere inimicorum,moribus bonis, & in omni deuotione adſiſtant.† In diebus verò dominicis, in quib. matutinale dicitur, 6
& hiſtoria mutatur,dicuntur ad Primã quinq; pſalmi, qui ſunt

pſal. 21.

in fine ipſius nocturni dominicalis,ſcilicet Deus,Deus meus,reſpice,&c.qui pſalmi quare in prima dicantur,ſub cõpletorio dicetur.In quibuſdam tamen eccleſiis dicuntur ſolum in dominicis à ſeptuageſima,vſque ad Paſcha,quo etiam tempore dicitur

ad primã, Dñs regnauit, propter rõnem ibi scriptam. In pręmissis etiam dominicis dicitur ad Primam psalmus, Confitemini Domino, ne aliquid de Psalterio prætermittatur, quin totũ in septimana dicatur, & quia ibi præsertim in versu illo, Hæc est dies, quam fecit Dominus, &c. agitur de resurrectione, ad quã dies dominici pertinent, & secundũ hoc in dominicis dicũtur ad primã nouẽ psalmi, vt cum nouẽ ordinibus Angelorũ in resurrectionis gaudio trinitatẽ laudare possimus. In primis quinque, s. Deus, Deus meus, respice, & sequentibus de Christi passione cantatur, per psalmum, Confitemini, & tres quotidianos, innuitur ꝙ in quatuor mundi partibus doctrinã quatuor Euãgelistarũ laudare debemus. In psal. Deus in no. tuo sal. me fac, petimus erroris depositionẽ, in Confitemini, exhortamur ad laudis confessionẽ, in Beati immaculati, ad laudis operationẽ, in Retribue, ad mandatorũ retributionẽ. Verum, quia fides, est fundamentum mandatorum, & victoria quæ vincit mundum, quia cætera sine fide frustrantur, ideò subditur symbolum fidei, Quicunq; vult. ꝙ Athanasius Alexandrinus Episcopus rogatu Theodosij Imperatoris ad eradicandam inualescentẽ hæreticorum perfidiam, & fidem catholicam diuulgandam, edidit, & singulis diebus dominicis ecclesia constituit cantari ad primam, quia populus extunc maximè ad ecclesiam conuenit, vel quia fides principium salutis existit. Quidam tñ ex curiositate, illud omittũt in illis diebus, quibus in Missa, Credo in vnũ Deũ, dicunt, quidam autẽ dicunt, ꝙ dictus Athanasius fugiens à facie Constantini Imperatoris in Treueri illud cõposuit, qñque nõ dicitur in ecclesia ex primaria ecclesiæ institutione. Et aduerte, quia in hoc symbolo, duæ principaliter sunt partes, s. de trinitate, & de incarnatione verbi, sed de libero arbitrio pręmittitur. Posteà sequitur capitulum, in quo pastor oues, & paterfamiliàs operarios, ne in calore & labore deficiant, consolatur, de quo iam dicetur, & dicitur quãdoq; capitulum Gratia vobis, & pax à Deo, ad Gal. 1. & quandoque, Pacem & veritatem. Zachariæ. viij. di. Post capitulum sequitur responsorium,
7 Christe † fili Dei viui, &c. vt ecclesia ostendat se innuere & applaudere his, quæ in illo dicta sunt, nihilominus tñ orat pro se. Vnde posteà subiicitur versus, Exurge Christe, id est, fac nos exurgere. Exurgere autem à vitiis, nihil aliud est, quàm ad Dominum redire. Sciendum est autem, quòd quædã ecclesiæ omittunt responsorium illud, Christe fili Dei viui, in aduentu & in septuagesima, quia licet tam patres, qui fuerunt ante legem, quàm qui fuerunt sub lege, sperarent per Christum à miseriis liberari, tum quia ipse in illo tempore nondum venerat,

idcircò

idcircò cùm tẽpora illa recolũtur misericordia Christi minimè inuocatur. In festiuitatibus tamẽ sanctorũ, quæ in illis tẽporib⁹ occurrũt, illud dicunt: qa in illis tempus gratiæ repræsentatur. Quædam tamen ecclesiæ nõ dicunt capitulũ, nec etiã responsorium, sed solũ versum. Exurge: volẽtes morẽ Apostolorũ imitari: quos legimus post ascensionẽ ante aduẽtũ spiritus sancti, in

Luc. 24. orationibus, & bonis operib⁹ perseuerasse. sicut *Lucas* dicit, ꝙ ipsi adorãtes reuersi sunt in Hierusalẽ, cum gaudio magno, & erant semper benedicẽtes in tẽplo, & laudantes Deũ. Nec legimus eos tunc fecisse sermones ad populũ, sed in die Pent. dato eis spiritu sancto, hora tertia cœperũt tãquã cõfirmati ad populum loqui: in quo instruimur, ꝙ vsq; ad horã tertiã bonis operibus & orationibus vacare debemus, & tunc tandem alios docere: quod notat ipsa lectio seu capitulũ: nã psalmus ad opera, lectio verò pertinet ad doctrinã. *P*ropter hoc ergo lectionem in prima subtrahunt, & per consequens, respõsoriũ quod ei respondere dẽt. Rursum, per primã pastoris opera intelliguntur. Vnde & tunc dicitur: Respice Dñe in seruos tuos, & in opera, &c. qui pastor, Christi exemplo, debet prius operari, vt in aliis horis alios ad operã valeat exhortari: ideoq; nõ dicũt capitulũ, quod est exhortatio seu cõsolatio post psalmos, ꝑ quos opera significantur. sed post Primã dicitur lectio, vt dictum est in proœ. huius partis. †Subsequenter dicuntur preces, quoniam 8
in concilio Agathen. de conse. d. v. conuenit, statutũ est, vt preces siue capitula psalmi in singulis horis dicantur. Dicuntur autem propter tria. Primò, ad resecãdas superfluas cogitationes. Secundò, ad impetrandam misericordiam, propter oues errantes, & operarios fatiscentes. Tertiò, ad postulandum auxilium contra tentationes, vt possimus in dominica oratione patrem securius inuocare. Et dicuntur hoc modo. Primò, nãque dominica oratio dicitur, in qua sunt vij. petitiones, propter septẽ do-

Eccl. 10. na spiritus sancti habẽda: vt iam dicetur. Sed quia muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti, præcedat ipsum Kyrieeleyson. Oportet †enim tale quid præcedere, quod inanes cogi- 9
tationes repellat à mente: vt dicendo ipsam orationem dominicam, mẽs, quæ inuisibilia loquitur, sola inuisibilia cogitet. *I*n diuinis siquidem officiis ante ipsam orationem dicitur ter vel semel Kyrieeleyson, & post semel vel ter Christeeleyson: & iterùm ter vel semel Kyrieeleyson. Dicitur ter Kyrieeleyson, ad notandum tres status diuinitatis & diuinæ maiestatis, quos aliquo modo in ecclesia celebramus. Sed semel dicitur, propter vnam substantiam. Primus status fuit, ante assumptam humanitatem, quando Trinitas inuocabatur, sine copulatione humanæ

manæ naturæ,& dicebatur Dñs,quia Dñs nomen illi. Secundus,post assumptam humanitatem,s.qñ Christus videbatur in terra,& nihilominus credebatur à suis Deus & filius Dei,propter assumptã.n.humanitatẽ,quæ vncta est oleo spirituali, vocatur Christus.Vnde in medio statu dicimus , Christeeleyson. Quando igitur ter dicimus Christeeleyson , ostendimus eum nunquam fuisse separatũ à substantia S. Trinitatis, licet fieret homo.Sed quando semel , ostendimus eum fuisse solum inter homines,& neminẽ sibi per omnia similem habuisse. Tertius status fuit ex eo tempore,quo voluit clarificari assumptam humanitatem plus,quã esset,quãdiu mortalis erat,quia ergo in illa clarificatione ostensa est trinitas,ideò dicimus ter Kyrieeleyson,semel verò dicitur propter vnam substantiam , de horum verborum efficacia dictum est in iiij.parte sub tit.de Kyrieeleyson.Et nota,ꝙ præmissi status dicũtur propter nos,nõ propter *Iacob.* 1.
Deum,apud quẽ non est trãsmutatio,nec vicissitudinis obumbratio.Post Kyrieeleyson sequitur dominica oratio,ĩ qua sunt septem petitiones, propter habenda vij. spiritus sancti dona, per quæ merẽtes septẽ virtutes,& per istas à 7.vitiis liberati,ad 8. beatitudines perueniemus.Et dicitur voce demissa & secre-
1 otè.†Primò,vt per hęc verba humilitatis & orationis deuotio significetur.Secundò,vt quasi ad interiora reuersi, ipsas res cum magna diligentia mente capiamus, quas verbis pronũtiamus. Tertio,quia in ea Deo loquitur,qui non tantum verba,sed renes scrutatur &corda.Quartò,ad notandum,ꝙ oratio ipsa potius habet efficaciam in deuotione cordis , quàm in clamore oris.Licet enim Moses ad Dominũ non clamaret ore , tamen dominus,qui magis attendit clamorẽ cordis q̃ oris , inquit ei, quid clamas ad me.Exod.14.c.Finis tamen ipsius orationis altè pronuntiatur,vt ab omnibus confirmetur, & vt auxilio precum adstantium respondentium,Amen,à tẽtatione liberemur, quia sicut ait Aug.Impossibile est multitudinem non exaudiri.Principium quoq; eius publicè pronuntiatur,vt per hoc populi adstantes ad orandum inuitentur.Sanè,dominica oratio dicitur,vt vita spiritualis animæ impetretur,ꝑꝑ quod immediatè illa dicta subiicitur,Viuet anima mea,& laudabit te,&c.deinde sequitur,Erraui sicut ouis,q̃,&c.in quo fit confessio.Non
11 enim potest in Deo viuere,qui non confitetur. † Cõsequenter *Heb.* 2.
dicitur , Credo in Deum ,in quo fides nostra continetur,sine qua impossibile est Deo placere,& per q̃ contra oĩa aduersa armantur,qui per dominicam orationem mundantur. Et dicetur voce demissa,finis verò alta,ad notandũ,ꝙ corde creditur ad iustitiã,ore autẽ cõfessio fit ad salutẽ,extra de sacra vnct.de

quo in iiij.parte dictũ est,vbi de symbolo agitur. Posteà sacer dos quasi suspirans dicit:Et ego ad te dñe clamaui,&c.Iuxta il

Psal. 49. lud Dauid:De profundis clamaui ad te dñe, quia verò non est speciosa laus in ore peccatoris,quia peccatori dixit Deus:Qua

Psal. 70. re tu enarras iustitias meas,& assumis testamentũ meũ per os tuũ.iij.q.vij.§.quod instatur,ideò petit sibi gratiã confitendi, qua repletus possit dignè laudare,dicẽs: Repleatur os meũ lau de.Subsequuntur etiã posteà multæ preces,quibus ecclesia ob secrat,orat,postulat,& gratias agit,iuxta doctrinã Apostol. ad

*1.Tim.*2. Tim.obsecrat,dũ dicit:Dñe auerte faciẽ tuam à me,&c.†Pro 12
priè autẽ obsecratio est,qñ cũ adiuratione petitur, vt cùm dr: per passionẽ tuã libera nos Dñe. Orat , dũ bona sibi dari petit,

Psal. 50. vt ibi,Cor mundũ crea in me Deus,& spiritũ rectũ. Postulat, dum à se mala sibi cõtraria remoueri petit,vt ibi.Dignare Dñe,

Psa. 101. die isto sine peccato nos custodire.Gratias verò agit, pro iam receptis,cùm dicit,Benedic anima mea Dño:de hoc etiam sub tit.de tertia dicetur, Potest etiam & aliter dici , quoniã oratio dñica cum sequẽtibus precibus,& cum psalmo, Miserere mei Deus secũdũ magnã misericordiã tuã,ideò dicuntur,quoniam sunt intra ecclesiã nostrã,qui minima & qui maxima cõmittũt, pro minima committentibus,& pro seipso sacerdos orat, quã do Kyrieeleyson & orationẽ dominicã dicit , in qua nemo se excusare põt,nisi veraciter, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimitti.&c.pro maiora committentibus,&per pęnitẽtiã resurgentibus dicitur psalmus.Miserere mei Deus , secundum magnam misericordiam tuã,qui propriè pertinet ad pœniten tes,prout dictum est sub ti.de laudibus matutinis, & viuet ani ma mea, &c.quia anima mortua fuit post mortale peccatum. Errorem etiam suum exponit,dicens,Erraui sicut ouis,quæ pe riit,&c.Medicinam quærit,vbi dicit,quęre seruum tuum Dñe, quia mandata tua nõ sum oblitus,id est,paratus sum adimple re.†Rursus in his precib⁹ ecclesia orat pro peccatis,& pręser 13
tim pro quatuor orat,scilicet pro immunditia remouenda. Et pro munditia conferenda. Pro tristitia,quæ ex morsu consciẽ tiæ,remouenda.Et pro lætitia cõferenda,pro quibus dicit qua tuor particulas illius psalmi,Miserere mei Deus , secundũ ma gnam misericordiam tuam.Pro immunditia remouenda , di cit, Auerte faciem tuam à peccatis meis,& omnes iniquitates meas dele. Quasi dicat,noli ea æternaliter punire,sed quia pos set esse,quòd homo non curaret ea deleri, ex quo in præsenti non puniretur,ideò addidit , Et omnes iniquitates meas dele. pro munditia verò conferenda,dicit,Cor mundum crea in me Deus.Sed quia etiam collata munditia homo eã sibi collatam

igno

ignorat,& adhuc cõſcientiæ morſu torquetur,ideò addidit:Ne
proiicias me à facie tua,& ſpiritũ ſanctum tuũ ne auferas à me.
Deinde pro lætitia cõferenda,dicit:Redde mihi lætitiã ſalutaris
tui,& ſpiritu princip.&c.Sed quia adhuc reſtant inimici qui nos
ad mala trahere nituntur,qui ſunt tres.ſ.caro,mundus, & diabo
lus:idcircò contra inimicos ponit tres verſiculos.ſ.Eripe me Do
mine ab homine malo,& alios duos ſequentes.Inimicis verò re
pulſis,iam laudare poteſt.vnde dicit ſic:Pſalmum dicam nomini
tuo,&c.& quia omni tempore laudandus eſt,adiungit:Et reddã Pſal. 139
vota mea,&c,& etiam in omni loco,ideo adiungit : Exaudi nos
Deus ſalutaris noſter.Adhuc,quia per paſſionem redempti ſu-
mus,&per eã noſtra oratio recipit efficaciã,ideò reducim⁹ad me
moriã,quæ in paſſione domini legimus & cãtamus videlicet, Sã
ctus Deus,ſanctus fortis,ſanctus & immortalis. Inde hortamur
animã noſtrã ad benedicẽdũ ſibi,propter beneficia nobis colla-
ta,ibi Benedic anima mea Domino,&c.Conſequenter verò , vt
pura ſit oratio,cõmunem facit confeſſionem,per quã àvenialib.
mundamur,ſine quib.cõmunis vita facile non ducitur. Et quia
hominis confeſſio nil valet,niſi interius conuertatur, ideò ſub-
iungit,Conuerte nos Deus ſalutaris noſter,& auerte iram tuam
à nobis.Prætereà,quia in principio diei eſt,orat à peccato ꝑ diẽ
liberari,dicẽs,Dignare Domine die iſto,ſine peccatis nos cuſto
dire,ſine quo vix poteſt eſſe momẽtum humanitatis fragilitas.
Et quia neceſſe eſt,vt miſericordia Dei ſequatur ſicut præuenit,
idcircò addit,Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos,&c.demũ
orat pro diuerſis gradib.eccleſiæ,& tandem concludit per pſal-
mum,Miſerere mei Deus,ſecundum magnam miſericordiã tuã,
14 poſtquam noſter opilio ſolus orat pro omnib. in collecta.†Dũ
autem ſacerdos orat ſeu preces huiuſmodi dicit in diebus pro-
feſtis ſe ad terram proſternit,vt maiorem in ſe & aliis excitet de
uotionem,ſed finito pſalmo,Miſerere mei Deus , ſurgit cæteris
proſtratis manentibus,& ſtans orationem dicit, quoniam vicem
gerit illius ſacerdotis,qui in cœlo eſt,qui pro nobis quotidie in
terpellat.Primò ergo iacendo cum cæteris orat, ſicut & Domi- Rom. 8
nus,cuius vicarius eſt,pri⁹ quam reſurgeret, cum peccatoribus
conuerſatus,& in cruce proſtratus eſt,poſteà ſtando orationem
dicit,vt illius reſurrectionem recolat cuius vicem gerit. In qui-
buſdam tamen eccleſiis omnes illo ſurgẽte ſurgunt,in quo ſigni
ficant ſe ſpem recepiſſe à peccatis reſurgendi.Et nota, quòd ſo-
15 la eccleſiæ vnitas adorando in faciem cadit. † In profe-
ſtis ergo diebus quandoque proſtrati oramus , in quo o-
cto ſignificantur. Primum , infirmitas corporalis , quia de pul
uere ſumpti ſumus. Secundum , infirmitas animi , quia per

nos nõ erigimur. Tertiũ, est erubescẽtia, quia nõ audemus ocu
los in cœlũ leuare. Quartũ, prudentia, quia videmus vbi cadi-
mus, i. in terrenis affligimur. Quintũ, vt cordis cõtritionẽ signi
ficemus. Sextũ, quia Christũ adorantes, eum ad terrã descen-
disse, & carnẽ de terra credimus induisse, & hoc etiã quidã fi-
gurant, qui volẽtes sibi signũ crucis imprimere, prius inclinati,
terrã manu tangunt. Septimũ, quia reducimur ad memoriã, li-
cet in Paradiso angelici creati fuerimus, corpora tamen nostra
pp lapsum nostrũ inter animalia bruta iacere, & animã corpo-
Gene. 18. rali mole grauari. Octauũ, vt ipso actu cõfiteamur nos esse pec
catores, & terrenis desideriis inhærere, ventrẽ terræ & animam
pauimento infigimus, & hoc est introductũ ab Abrahã, qui ca
dens in terrã, Dñm adorauit, quẽ Prophetæ imitati fuerunt. Vn
3. *Reg.* 8. de Origenes in homil. illius Euãgelij. Erãt *I*oseph & Maria mi
Ephe. 3. rantes super his, &c. ita dicit, S. Prophetæ quãdo angustius ali-
quid contemplabantur, cadebant in facies suas, vt peccata per
ruinã corporis plenius purgarentur. † Quandoq; etiã in priua 16
tis orationibus genua flectimus, vt Salomon & Apost. dicens,
Flecto genua mea ad pa. do. no. extrà de immu. eccle. decet. vt
per hoc omne genu Christo flecti innuamus, sed tunc nõ pro-
strati, sed facie erecti stamus, quasi ipso actu dicẽtes, trahe me
Cantic. 1. post te. Quid dicere debemus, dum genua flectimus. in vj. Par-
Psal. 121. te sub tit. de Pascha dicetur. Et quandoque stamus, quasi lætan
tes, ꝙ in domum domini ibimus. In primo quidẽ modo expri-
mimus conditionẽ nostrã: in secundo desideriũ, in tertio spem.
In diebus verò dominicis, & in Paschalibus genu flectio nõ fit,
nec dicitur per horas Kyrieeleyson, nec oratio dominica, sed
stantes oramus propter lætitiam resurrectionis, quam tunc re
colimus, de quo in sequen. parte sub festo Paschæ dicetur, nec
in diebus Pente. quibus recolimus libertatẽ per aduentum spi
ritus sancti nobis datã, nec in aliis festiuis diebus, propter læti
tiam ipsarũ festiuitatũ, in quibus recolimus sanctã societatem
Angelorũ & sanctorũ, qui iam est in lætitia sempiterna, nisi pro
Mat. 28. præsentia corporis, & sanguinis Christi. *In* his tamẽ diebus stã
tes, capite inclinato orare debemus, sicut & deuotæ mulieres
ad monumẽtũ fecerũt, & nunc etiã huiusmodi flebiles preces
vitæ præsentis emittimus, ad notandũ, ꝙ in futura resurrectio-
ne, vbi erit vera libertas, & vera societas, nulla precatio exerce
bitur pro miseris. de hoc dicetur in vj. parte sub tit. de sabbato
post Pent. In † quibusdã tamen ecclesiis in omnibus officiis di 17
citur dominica oratio, licet stando, nã illa est sal & condimen
Leuit. 2. tum sacrificij. Et sicut in vete. test. nullũ sacrificiũ sine sale fie-
bat, ita & nullũ officiũ nostrum sine illa fieri debere videtur, de
hoc

hoc etiã dictũ est in procœ.huius partis.Sanè preces huiusmodi mysticè humilitatẽ significãt,prout sub cõpletorio dicetur,versi ad orientem illas dicimus,de quo dictũ est in proœ.huius partis. Vltimò subiicitur oratio,quam salutatio.s.Dominus vobisc.præcedit & etiam sequitur:quia sicut Dominus postquã resurrexit, salutauit Apostolos,dicẽs,*Pax* vobis,& posteà locutus est eis,& & post locutionem iterum dixit,Pax vobis,ita presbyter eius vicarius,postquam surrexit ab accubitu,salutat fratres,dicens,Dominus vobis.& pro eis orat,& post orationem iterũ dicit,*Dñs* vobis.q.d.Si gratiã Dei impetrastis,in illa pseuerate,& iterum populus dicit,Et cũ spiritu tuo.Ac si dicat,Orasti pro nobis,& nos pro te oramus.de hoc dictũ est in iiij.parte sub titu. de salut.ad populum.Nouissimè dicitur, Benedicamus,de quo dictũ est in procœ.huius part.*P*ostquam verò ecclesia dixerit †orationes ad Dominum,implorat orationes sanctorũ, dicens,Pretiosa in conspectu,&c.ꝙ nõ est de prima,inde est, ꝙ quidã dicũt illud post matutinas laudes.Et iam quidã interponunt inter primã,& pretiosa,primam de B.Virgine,& quidã Missam animarũ,& quidam religiosi hoc in capitulo dicunt.Aliqui tamen dicunt esse de prima,secundum ea quæ dicta sunt in proœ.vbi agitur de lectione, continuantes illud cum prima,deinde sacerdos ad honorẽ Trinitatis orat generaliter pro se,& pro omnib. dicens ter,Deus in adiutorium.&c.Vel dicitur ter,vt petat auxiliũ contra insidias diaboli,carnis & mundi,vel ad honorem Trinitatis. *Et* ideò subiicitur,Gloria patri,&c.Nec post,gloria patri,sequitur allelu-Ia, pro eo,ꝙ locus in quo hæc dici consueuerunt,puta capitulum, sacer non est.Sicut.n.sacer locus significat illam Hierusalem,in qua vox illa angelica.s.allelu-*Ia*,auditur,ita locus ille non sacer peregrinationem nostram repræsentat,in qua peccamus,deinde quia dũ in hac vita sumus,peccamus,ideò subiungimus, Kyrie eleyson,& Pater nost.& posteà,Respice Domine in seruos tuos, &c.vbi dicitur,Et dirige filios eorum,filij nostri,sunt cogitationes,quæ de mente nostra nascuntur,quas ad opera domini implenda rogat dirigi,opera verò manuũ nostrarũ,sunt opera exteriora,quæ inferius à cogitationib.procedunt.Sed quia omnia ad vnum tendũt,ideò posteà dicit opus singulariter,cũ dicit,Et opus manuũ nostrarũ dirige.Et iterũ opilio siue pastor pro omnib.ouib.orat generaliter dicens,Dirigere dignare *D*omine,&c. Oratione verò seruitiũ concluditur,vt diuina gratia, quæ actiones nostras præcedit etiam ipsas subsequatur.

Ioan.20.

19

SVMMA.

1 *Oratio cur fiat hora tertia.Et quàm variè pro loci,regionis,& professionis conditione*

2 *Oratio, obsecratio, & postulatio, quid differant.*

De Tertia.

CAP. VI.

Hora tertia Deo laudes exoluimus, quoniam in illa secundum Marcum, Iesus linguis Iudæorum † morti adiudicatus est, & à Pilato ad columnam ligatus est, & flagellatus. Meritò ergo hora illa oramus, vt sicut.s.ab Adam per diaboli suggestionē separatus est, ita per Christi crucifixionem dignetur eadem hora spiritus sanctus in cordib. nostris infundi. In hac etiam hora repromissus spiritus datus est Apostolis, & visibiliter Dei magnalia loquebantur, vnde in Act. Apostol. Non sunt isti ebrij, cùm sit hora tertia diei, propter quod dicitur hymnus, Nunc sancte nobis spiritus, &c, Dicitur etiam psalm. Legem pone, quia tunc lex noua data est Apostolis. Quia verò homo per legē Dei à morbo peccati sanatur, Iuxta illud Sapient. Nec herba, nec malagma sanabat eos, sed tuus sermo domine, &c. Ideò in quibusdam ecclesiis capitulum illud dicitur, Sana me Domine, &c. Hiere. xvij. c. & respōsorium, Sana animā meā, &c. Et quādoq; dicitur, Charitas Dei diffusa est. Rom. 5. c. & quandoque illud, Obsecro vos fratres, per misericordiam Dei. Rom. 12. ca. Rursus quia nō pōt sanari, nisi conseruetur, ideò sequitur versus, Adiutor meus esto, &c. quasi dicat, quamuis liber & sanus in via tua sim constitutus tamen nō sufficio sine tuo adiutorio peruenire ad illā meridiē de qua dicitur, Indica mihi, vbi pascas, vbi cubas in meridie, vnde dicitur, Adiutor meus esto Domine: & subiungitur, ne derelinquas me. i. inceptum meum ne intermittas, quia sine te nihil est conatus meus, neque despicias me. i. ne contēnas, quod ego mortalis te æternum audeo quærere, quia tu es Deus meus, qui me creasti & recreasti salutaris meus. i. qui sanas plagas peccati mei. Deinde omnes ad orationem prosternūtur, & prosequitur sacerdos modum orationis, quem Apost. docet, dicens, Primò omnium fiant obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones pro omnib. & pro his qui in sublimitate sunt. † Obsecratio fit cum adiuratione pro malo remouendo. Oratio, pro bono impetrando, vel pro malo superando. Postulatio, pro bono adipiscendo siue cumulando. Gratiarū actio pro bono iam collato conseruando. Obsecratio, est ibi, Ego dixi Domine, &c. vbi petit vulnera sanari, medicinam dari. Oratio ibi, Fiat misericordia tua Domine, vel ibi, Ostende nobis domine. Postulatio ibi, Conuertere domine vsquequo, vbi postulamus vt per Domini auxilium omnia nobis aduersa remoueantur. Gratiarum actio ibi, Sacerdotes tui induantur, &c. & hoc pro nobis omnibus. Item orat pro Regibus, & pro his, qui sunt in sublimitate, di-

Margin: 1 (beside "cum, Iesus linguis Iudæorum"); Act. 2.; Psa. 118.; Sapi. 16; Psal. 30.; Psal. 26.; Cant. 1.; 1. Timot. 2.; 2 (beside "actiones pro omnib."); Psa. 131

ceps,Saluum fac Regem.& oremus pro Pōtifice noſtro, & pro
omnibus viuis,dicens, Saluū fac populū tuum, &c. Et pro de-
functis,dicens, Oremus pro fidelibus defunctis. Sequitur etiā,
Miſerere mei Deus,pro his qui ſunt in grauioribus peccatis, ſi-
cut præceſſit dominica oratio,pro his qui ſunt in quotidianis.
Poſt hoc ſurgit opilio,ſiue ſacerdos,& omnibus proſtratis ma
nentibus,orat pro vniuerſis,de quo dictum eſt ſub prima.

SVMMA.

1 *Sexta ad quid inſtituta.*

2 *Dei dilectione quantò quis magis rapitur, tantò à terrenis deficit.*

De Sexta. CAP. VII.

1 HOra ſexta pro nobis † crucifixus,& clauis cōfixus eſt Chri
ſtus,quare tenebræ ſuper omnem terrā factæ ſunt,vt Sol
in morte Domini ſui lugēs,ſe quaſi nigris tegeret veſtib⁹,
ne illū crucifigētibus lumē præberet.Hac etiā hora,in die Aſcē *Act. 1.*
ſionis,cum diſcipulis diſcubuit,meritò ergo eccleſia illa hora
Deo laudes exhibet,gratias ei agens,quia pro ipſa Chriſtus pa
ti voluit,propter quod ipſum diligit vehemēter. Vnde in Cāt.
Nūtiate dilecto,quia amore lāgueo,& ob hoc tūc dicitur Pſal. *Cant. 5.*
Defecit in ſalutari tuo anima mea,&c. dicitur etiā reſpōſoriū, *Pſal. 118.*
Benedicam Dñm in oī tēpore,ſemper laus eius in ore meo,ſup *Pſal. 33.*
ple,quia dignatus eſt pati pro me.i.pro ſalute animę meę.Hac
etiā hora Adā de Paradiſo eiectus eſt.Rectè ergo illa hora Deū *Gen. 4.*
deprecari debemus,vt vnde ille propter ſuperbiā eiectus eſt,il
luc per humilitatē,& bonam operationē redeamus. Sane offi-
cium Sextæ,ſtatui tēporis reſpōdet, ſicut & officia aliarum ho
rarum,in prima nanque hora eſt inchoatio.In tertia profectus.
In ſexta cōſummatio,ſecundū quod Sol in prima incipit luce-
re.In tertia magis calet.In ſexta eſt in ſummo feruore,quod in
dicant verba hymnorum,quæ in ipſis horis,& etiā in nona præ
mittuntur.Inchoationi reſpondent verba q̃ dicuntur ad primā
in pſal. Deus in noīe tuo ſaluum me fac,& in virtute tua libera
me.i.ſepara me à Cyphæis.In principio nanq; noſtræ conuer-
ſionis incipimus à malo ſeparari,vnde ibi meritò petimus, qui
tandē loco & præmio ſeparati ſumus.Ad idem pertinet, quod
dicit ſecundus pſal.Vtinam dirigantur viæ meæ,& ꝙ dicit ter-
tius pſalm⁹,Retribue ſeruo tuo,quod exponitur,id eſt,frequē-
ter tribue,& vbi dicit,Viuifica me,&c.ſupplendū eſt, qui præ-
mortuus erat per peccatum,vnde petit per gratiam iuſtificari.
Ad profectum pertinet, quòd dicitur in principio tertiæ, Le-
gem pone mihi domine, viam iuſtificationum tuarum,& ex-
quiram eam ſemper. Sibi enim poſito in via petit dari legem
correctionis. Ad conſummationem pertinet, quod dicitur *Pſa. 118*

in principio sextæ, Defecit in salutari tuo anima mea posita in salutari tuo, defecit à terrenitate, vel defecit in salutari tuo. i. anima mea tendens in salutare tuū, defecit in terrenitate. † Quātò enim qui magis tendit in dilectionē Dei, tantò magis deficit à terrenis, & quasi præ nimio desiderio languet. Iuxta illud Cant. 2. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Per flores quidē, initia bonorum operum, per mala, perfectio accipitur, quæ etiā alios accendens quodammodo consolatur, non tamen hic plenam recipit consolationē, sed potius affligitur ex dilectione. Vnde sequitur. Defecerunt oculi mei in eloquiū tuum, & in verbum tuum supersperaui. Et in secunda parte, Quomodo dilexi legē tuam Domine. Et in tertia, Oculi mei defecerūt, in salutari tuo anima mea, quoniā exaudisti, &c. Ad hanc perfectionem pertinet responsoriū: Benedicā Dominū: & versiculus, Dominus regit. Nā sicut habet alia translatio Dominus pascit me: nihil mihi deerit in loco pascuæ, ibi me collocauit. i. Dominus est pastor meus, in quo sum totus & sufficiens. Vnde sequitur. Et nihil mihi deerit, spirituale enim substantiam credit à Deo sibi cōferendam, qui iam scit se esse collocatum in loco pascuæ, vbi fideles in fide plenius corroborantur. Vnde dicit, Ibi me collocauit. Quē enim Dominus pascit in aduentu spiritussancti, eundē regit. i. in bonis operibus facit eū delectari, & per rectū iter ducit ad tutissimā ciuitatē Hierusalē, tali nihil deest, teste Apost. q dicit, Omnia in eo possum, qui me confortat. Dicit autem quandoque capitulum illud, Alter alterius onera portate, ad Galat. 6. Quandoque illud, Nolite conformari huic seculo. Roma. 12. cap.

Phil. 2.

SVMMA.

1 *Nona, quorsum instituta, & eius forma.*
2 *Temporis status, insinuat virtutum statum.*
3 *Responsoria dominicarum in Tertia, Sexta, & Nona, conuenienter respondent responsoriis ferialibus.*

De Nona. CAP. VIII.

Hora nona Christus clamans emisit spiritum. † Mori enim voluit pro homine illa hora, in qua homo de Paradiso expulsus est. Et in eadem hora per mulierem & lignum redemit, quos per mulierem & lignum deceperat hostis, vt ars autē artē falleret, & medelam ferret, vnde hostis læserat. In eadem quoq; hora miles latus Christi aperuit, ex quo duo nostrę salutionis sacramenta, scilicet aquā baptismi, & sanguinem nostræ redēptionis nobis eduxit, & velum templi scissum est, & monumenta aperta sunt. Eadē hora inferna penetrans inextricabiles tartari tenebras cōfringens, serasq; eius cōminuēs, captiuitatē

Ioan. 19.

sanctorum secū trāsuexit ad cœlos,igneaque rōphea submota
antiquū incolā in Paradiso restituit.Eadē etiā hora cœtus apo
stolorū ad orandū cōuenire consueuit,& Pe.& Io.ascendebāt
in templum causa orationis.*P*etrus quoque eadē hora ascen- *Act. 3.*
dit in cænaculum,oraturus quādo raptus est in extasim: & lin
teolū plenū reptilib.de cœlo ante se dimitti vidit audiēs, Petre *Act. 10.*
macta & māduca.Meritò igitur propter has prærogatiuas hac
hora Deū ecclesia laudat,dicens Psal.Mirabilia,&c. rn̄sorium;
Redime me Domine:orans pro sua redēptione, ne oblita esse
2 videatur ꝙ tali hora redēpta est.†Illud aūt considerandum est *psal. 25.*
quod in hora nona iam Sol declinauit à cētro, status ergo tē-
poris innuit statum virtutum, innuit enim feruorem virtutum
in quo animus prius erat,propter tentationes esse tepefactum.
Nam vt ait Beatus Greg. Vitia nos tentant,virtutes nos humi
liant.Cùm enim vir perfectus tētatur ab altitudine intimi gau
dij,descendit ad cōsiderandū suā fragilitatē, & ad videndum,
q̄ facilis sit ad casum,vt patet in Apostolo,qui dicebat, Ne ma
gnitudo reuelationū extollat me. Gaudebat enim *P*aulus de
reuelatione,dolebat de tētatione.*V*nde ipse dicit,propter quòd *2.Cor. 11.*
ter dn̄m rogaui,&c.Nisi enim sibi molesta esset tentatio, nō ro
garet,vt tolleretur.Non est tamen sublata,quia per infirmitatē
virtus,cui gaudiū debetur,perficitur.Has tribulationes & an-
gustias notāt aliqui versus psalmorū nonæ,vt in j.parte.Tribu
latio & angustia,&c.Et in secūda,Multi qui persequuntur. Et
in tertia,Erraui,&c.Ab eisdem petimus liberari in respōsorio,
Redime me.i.fac vt effectum redēptionis tuæ,quæ facta est in *psal. 18.*
sanguine tuo,sentiā in tribulationib.meis.Hoc idem est in ver
su,Ab occultis meis munda me.i.repelle à me malam cogitatio
3 nem,& compesce suasorem, secūdū Aug. †Et no. ꝙ respon-
soria dominicalia in trib.horis,scilicet tertia,sexta,& nona cō
uenienter rn̄ responsoriis ferialib.Nā in respōsorio feriali ad
tertiam.i.sana animam meā,&c.Petitur *S*anitas vulnerum,quę
præterita peccata fecerunt,& in responsorio dominicali,incli-
na cor meum,&c.Et in versu,Auerte oculos meos,&c.*P*etitur
cautela de futuris,quod fit in impletione diuinorum manda-
torū.Itē in feriali responsorio sextę.*B*enedicam dominum,&c.
Fit iugis diuinæ laudis promissio.In dominicali responsorio.
In æternum Domine,&c.Fit promissis impletio,ibi enim pro-
mittit se laudaturum,& hic laudat. In responsorio verò feriali
nonæ,Redime me domine,&c.Petitur redemptionis effectus,
quo fit,vt vis mentis.id est,amor,sit directus ad *D*eum. *E*t in
responsorio dominicali, Clamaui,& Promittitur effectus pe-
dis, id est, amoris,scilicet clamor ad Deum , ex amore est

enim clamor cordis. In pluribus tñ ecclesiis sunt eadẽ, tam in ferialibus, q̃ in dñicalibus. Et est notandum, ꝙ versus qui dicũtur in tertia, in sexta, & in nona neumam habẽt, ad designãdũ quòd in nulla hora exprimere valemus gaudium & brauiũ sempiternum. Capitulum quandoque dicitur, Oĩa probate, Thessal. 5. c. & quandoque, Sicut in vno corpore multa membra habemus, Roma. 12. cap.

SVMMA.

1 *Vespere ad quid institutæ, quid referant. Et quot psalmis cõstẽt. n. 3.*
2 *Officium diei sequentis, incipit à vesperis, & cur ita.*
4 *Officiũ matutinũ & vespertinũ, præferũt alijs, psalmorũ numero.*
5 *Thymiama quid notet, Et à quo offerendum.*
6 *Mariæ canticum, promissa Dei continet. Et eius expositio. nu. 7. Et cur potius in vesperis cantetur, quàm alijs horis. nu. 8.*
9 *Lãpades cur accẽduntur in vesperis, maximè sub canticum Mariæ.*
10 *Officium mortuorum, ad quid careat secundis vesperis.*
11 *Religiosi collationẽ Completorio præmittunt. Et qua id ratione aut exemplo.*

De Vesperis. CAP. IX.

IN hora vespertina significat ecclesia, primũ † aduẽtum Dñi, 1
q fuit, Vergẽte mũdi vespere. i. vltima ætate, de quo psallens reddit gratias Deo, iuxta illud Apost. Nos sumus, ĩ quo fines seculorũ deuenerũt, de pœ. di. iij. Si. n. in fin. Præterea Christus
1. Co. 10. in vespere de cruce depositus fuit, eadẽ quoq; hora in cœna sa-
Ioan. 13. cramentum corporis & sanguinis iostituit, pedes discipulorũ
Luc. 24. lauit, discipulis eũtibus in Emaus in habitu peregrini in fractione panis se manifestauit. Meritò ergo ecclesia catholica Christo in hac hora gratias agit. Est tñ duplex mundi vespera, prout in vj. parte sub Epiphania dicetur. Sanè, sicut † ait Richar- 2
dus Episcopus Cremon. in mitrali officiũ diei sequentis incipit in vesperis, quia vespertina sinaxis. i. hora, primũ est officiũ, secundũ Esdræ cõsuetudinẽ in quaternario numero prout dictum est in procе. huius partis. Vnde vespertinũ officiũ à vespere stella nominatur, quæ in principio noctis oritur. Præterea licet ab initio mundi dies præcederet noctẽ, in nocte tñ dñicę resurrectionis nox cœpit præcedere diẽ, vt dicetur in vj. parte, sub sabbato sancto, in principio. Dicit autẽ ecclesia in hac hora quinque psal. † Primò propter quinque Christi vulnera, qui pro 3
nobis obtulit sacrificiũ in vespera mũdi. Secũdò, ad correctionẽ, vt videlicet defleamus, & petamus veniã peccatorũ, q̃ in die per quinq; sensus corporis cõmittuntur, & ad nos intrãt. Iuxta illud Hier. Mors intrauit ꝑ fenestras nostras. Quis enĩ est, qui
Hier. 9. visu nõ cócidat, capiatur? Tertiò, per ipsos quinque Psal. munit

se eccle

se ecclesia contra nocturnales tribulationes. Hęc enim hora in sinuat fletum eorum,quib. occidit Sol iustitiæ, & ita sunt in vespera,de quo dictum est. Ad vesperā demorabitur fletus,qui du rabit vsque ad matutinum.i.quousque Sol fidelib. oriatur,qui occiderat peccatorib.secundum quod legitur. Et ad matutinū lætitia,& propter easdem etiam causas pectus quinq; digitis tū dim⁹.Rursus seculares dicunt quinq; psal.religiosi verò quatuor propter rationem tangēdā in parte sub tit. de aduentu.Et nota Psal. 29.
4 † ꝙ vespertinū matutinūmque officiū cæteris horis in numero psalmorum præferuntur,eò ꝙ in senaria operum distinctione, vespere & mane solūmodo memorantur,& in veteri lege matutini,& vespertini officij antiquitas commendatur. Quinq; ergo psalmi in vespertinis hebdomadæ officiis dicuntur, & cantātur psalmi secundum materiā diei,vt ecce in septima die. s.in sabbato propter resurrectionē,quæ sequitur,agimus de victoria,& laude Dei,quæ sequitur victoriam,vnde in 1.Psal.s. Benedictus Dominus,ad literam agitur de victoria Dauid contra Goliam,quātum verò ad spiritualem sensum de victoria nostra, qua diabolum superamus.quia ergo post victoriam nihil restat nisi laudare Dominum , per quem victoriam habemus ,ideò sequuntur quatuor psalmi, qui sunt de laude. In primo enim laudem promittit ecclesia, Exaltabo te domine. In secundo seipsam incitat, Lauda anima mea Dominum. In tertio alios inuitat , Laudate Dominum. In quarto congratulatur cœlesti Hierusalem dicens ; Lauda Hierusalem Dominum, &c. Et sic de aliis feriis & psalmis. In quibusdam Ecclesiis statim post psalm.sequitur hymnus,& post hymnum lectio siue capitulum,in quibusdam econuerso,& in quibusdam hymnum non cantant.Qui post psalmos immediatè hymnum cantant,cōgruum ordinem seruare videntur,quoniam primo est in corde dilectio,quæ per antiphonam designatur,deinde sequitur bona operatio,quā psalmus designat posteà mentis exultatio,quæ per hymnum notatur.Sed quia exultatio sæpè negligentiam parit, idcirco sequitur lectio seu capitulum,quæ hominem ad cor reuocat.Qui verò lectionem hymno præponunt,volunt hymnum loco responsorij obtineri.Vnde cū in festiuitatib. responsorium post lectionem cantatur , hymnum prætermittunt. Ad maiorē tamen exultationem,notandum est,quòd in quibusdam Ecclesiis vtrumque cantatur,& tunc respōsorium præcedit hymnum, ad notandum,quòd tunc maximè respondere debemus exhortationi per præcedens capitulū factæ,post quod statim sequitur responsorium.Tamen generale est,quod quandocunque cantatur responsorium,præcedere debet lectio,cui respondere debet. 1.Re.17.

Qui

Qui verò hymnũ non cantant, illud attendere videntur, ꝙ can
ticum B. Mariæ ſequitur, quod excludit reſpõſoriũ, cuius locũ
tenet hymnus. Nã ſi canticũ Zachariæ in laudib. matutinis ex-
cludit reſpõſorium, multò magis cãticum B. Mariæ virginis ex
cludere debere videtur in veſperis. Et not. ꝙ ad veſperas dicitur
ad capitulum Benedictus Deus & pater. 2. ad Cor. 1. & illud: Do
minus autẽ dirigat. 2. ad Theſſ. 3. Poſt hymnum ſequitur verſi-
culus videlicet in ſabbato: Veſpertina oratio, &c. In aliis dieb.
Dirigatur domine, & vterque verſus veſpertinum tempus deſi-
gnat, in quo cantatur: quod ſonant verba illa, quæ in pſalmo ſe
Pſa. 140. quuntur, ſ. Eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinũ.
Optat enim, vt oratio dirigatur ad Dominum, quod de veteri
teſtamento tractum eſt: vbi habetur, quòd hora veſpertina ſa-
cerdos intrabat ſanctum tabernaculum vel templum, vt offer-
ret thymiama ſuper altare incenſi: ſicut mane intrabat, vt offer
ret incenſum. Hoc † thymiama, ſignificat ſuauitatẽ odoris. Hinc 5
habet conſuetudo, vt dũ dicitur verſiculus, ſacerdos turificet
altare ad implendum iuge ſacrificium: ſic enim fiebat in lege, in
qua duo agni offerebantur: vnus manè, & alter ſerò: & hic pin-
guior, ad notandum quòd vis charitatis creſcit: ideò ergò turi-
ficatur, vt ſimus ſemper bonus odor Deo proficiendo in ſcien-
tia, & doctrina: & etiam quia propter promiſſiones Dei debem⁹
tales eſſe, vt ſimus ei boni odoris: Vel ideò in veſperis & matuti
nis poſt pſalmos & lectionem, dum verſus dicitur, incenſatur:
ad notandum, quod nemo poteſt bonum odorem Deo redde-
re vel bonum exemplum operandi aliis dare, quod per incen-
ſum ſignificatur, niſi prius in Dei ſeruitio operetur: quod per
pſalmos. & alios doceat, quod per lectionẽ notatur. Vnde mos
inoleuit, ꝙ in præcipuis feſtiuitatib. antiphona ad Magnificat,
& Benedictus, ter dicitur, ſiue toties canẽdo protellatur: donec
omnis populus, qui intereſt, incenſi repleatur odore. Et vltimò
dicitur cum neuma: voce quidem non ſignificatiua, prout dictũ
eſt in proę. huius par. Sacerdos autem, qui maior eſt in Eccleſia
officio: vt qui vicem tenet Aaron, debet incenſum offerre: vt ſit
thymiama ſempiternũ corã Dño, & ſuaue fragrãs odor. *Iuxta*
illud, Dirigatur Domine ad te oratio mea, ſicut incenſum in cõ
Pſal. 140. ſpectu tuo. De hoc dictũ eſt, ſub laudib. matutinis. Dicitur ergo
in veſperis verſiculus exhortationis. ſ. vt excitet pigros ad intel
ligendũ promiſſa Dei, quæ continentur † in cantico illo beatæ 6
Mariæ: Magnificat anima mea, &c. quod eſt Luc. 1. c. Prima pro-
Gene. 9. miſſio facta fuit Noe. Vnde Gen. Ponam arcum meũ in nubib.
Gen. 22. cœli, & hæc impleta eſt. Secunda Abrahæ, & Dauid. Abrahæ di-
Pſal. 88. ctum eſt: In ſemine tuo benedicentur omnes gẽtes. Dauid dictũ
eſt:

ęst,de fructu vētris tui ponā super sedē tuā,& hæc impleta est in
B.Virgine quod notatur in cātico suo ibi,Recordatus misericor
diæ suæ.Et per hoc ergo certi sumus,ꝙ dabit nobis vltimam.s.
paradisum.Ideò autē cāticum ipsum quotidie dicitur, vt frequē
tior dominicę incarnationis memoria animas fidelium in opere
Dei,& in doctrina se exercentiū ad deuotionē operis incœpti ac
cedat.Cū enim in cātico ipso notētur cogitationes,sicut in psal.
Opera,si diligenter B.Mariæ actus & dicta sæpè recolimus, ob-
seruantia castitatis & virtus operationis semper ad ipsius opera
tionis imitationem perseuerabunt in nobis.Nec etiam nos mo-
uebit fauor humanus indebitus,non tēporaliū immoderatus ap
petitus,non tēporalis affectio,nō de impetranda cōmissorū ve-
nia desperatio.Nempè non nos mouebit indebitus fauor huma *Lucæ. 1.*
nus,qa cū B.Virgo commēdaretur à beata Elisabeth,dicēte,Vn
de hoc mihi,vt veniat mater Domini mei ad me, &c. non ipsa
mota fuit humano fauore,sed seruans humilitatē clamauit,Ma-
gnificat anima mea dominum,& tandem adiecit,Quia respexit
7 humilitatem ancillæ suæ.Et no.quòd † dicit respexit humilitatē,
& non dicit respexit virginitatem,innuens, mentis virginitatem
præualere corporis integritati.Iterum,ideò dixit humilitatem, *Iacob. 4.*
quia deus superbis resistit,eósque à beatorum sorte secernens p
varia pœnarum loca,pro peccatorum impietate dispergit.Non
nos mouebit immoderatus temporaliū appetitus,quia sicut ipse
dixit iudex noster Diuites dimisit inanes,& Deposuit potentes
de sede.Non temporalis afflictio nos mouebit,deus exaltat hu-
miles.In hoc.n.cātico exemplo humilitatis eius reformamur,&
filij dei incarnatio,per quam deposuit potentes de sede, & exal-
tauit humiles,ad memoriam reducitur,vt fidei nostræ deuotio
excitetur,non desperatio de commissorum impetranda venia,
8 quia misericordia eius à progenie in progenies timentibus
eum.Beda † dicit, quòd inde inoleuit consuetudo,vt in offi-
cio vespertino cantetur cāticum B.Mariæ virginis, & potius in
vespertino quàm in aliis officiis.Primò,quia in ipsa vespera mun
di,suo singulari assensu mundo succurrit perdito.Secūdò, quia
per hoc fit incarnationis in vespera mundi factæ iugis recorda-
tio.Tertiò,quia ipsa est stella maris,quæ in huius mundi vespere
nobis lucere cepit,sicut vespera stella,de qua dicitur vespertinū
officium,in initio noctis lucere incipit.Quartò, vt mens nostra
per diem variis fatigata cogitationib. imminente quietis,scili-
cet noctis tempore,recolendo dicta Dei genitricis,quicquid su-
perfluum vel nociuum diuturna euagatio contraxerit to-
tum hoc precibus & lachrymis ea intercedente mundetur.
Quintò, quia virgo portauit Dominum in vespera mundi.

Rursus canitur in sexta laude,qa Dominus in sexta ætate venit, sicut & cãticũ Simeonis:in septima propter septimã ætatẽ quiescentiũ:prout tactũ est sub laudib.matutinis. Cæterùm hoc cãticũ,est exultatio laborantiũ,quorũ spiritus exultat in domino, quia fecit eis magna,qui potẽs est:cuius misericordia est in secula. Ob hãc †Exultatiõẽ repræsentandã lãpades accenduntur in 9
Mat. 25. vesperis:vel p hoc cãtico principaliter accẽdũtur,eò q de Euangelio est:vel vt nos de numero adolescẽtulum & quinq; prudentum,curramus cum lãpadib.bonorũ operũ in odorẽ vnguentorum B.Virginis,intrãtes cũ ea in gaudiũ Dñi nostri.Et quia opera nostra nõ sunt in lampadib.radiãtia,nisi fuerint charitate informata,ideò canticũ clauditur ab antiphona,per quam charitas designatur.Recãtata antiphona,in profestis dieb. prosternit se Ecclesia,in oratione,prolixius orans,quã in aliis officiis:quia specialiter orat pro his,quib.occidit Sol iustitiæ:licet & pro aliis oret,& faciat ea quæ dicta sunt superius sub titulo de tertia, vbi de precib.agitur.In solennib.verò dieb.statim dicitur collecta,& quasi stantes oramus.De quo,& in quib.officiũ vespertinum cum hora prima conueniat,ibi etiam dictum est.†Mortuo 10
rum officium incipit à vesperis:non tamẽ habet secundas vesperas:ad notandũ,quod hoc officium finẽ habebit,quando animæ saluandorum ab omni pœna liberatæ æterna beatitudine fruentur.Sed sancti,de quorum glorificatione in anima iam certa est Ecclesia,primas & secundas vesperas habẽt,si in festo eorum nouem lectiones dicãtur.Primas enim habent , pro glorificatione animæ iam præcepta.Secundas,pro glorificatione corporis,quã habebunt,quæ nunquam finem habebit.Si verò habent tantum tres lectiones,primas vesperas habent tantummodo,non quia & ipsi duplicem stolam habituri nõ sint:cum hoc omnibus electis conueniat:sed Ecclesia,ad ostendendum differentiã præmiorum illis & istis debitorum,magis solennizat pro illis,de quorum maiorib.meritis sibi per miracula vel per alia documenta constat: quanuis ad plenum certa esse non possit. Nam stella differt in
1. Co. 15. claritate à stella.Vnde August.ait in sermõne de B.Stephano.Cũ pretiosa sit mors sanctorum,quid distare inter martyres potest? præcipuus esse videtur,qui primus est. Aliquando tamen in vesperis præcedentibus dicitur solummodo antiphona,& collecta de festo sequenti : prout dicetur sub vigilia natalis. †Postre- 11
mò notandum est,quòd religiosi ante completorium præmittunt collationem , quæ à sanctis patribus originem traxit, qui dictis vesperis conuenire , & de scripturis sacris conferre solebant : ad instar operariorum , ad recreationem adinuicem confabulantium : ideoque tunc vitas vel collationes

patrum,

patrũ,& his similia,q̃ potius sunt ad recreationẽ & delectationem,legunt,& eruditiores,si dubium occurrerit, interrogant.

SVMMA.

1 *Completoriũ,cur,aut qua significatione,admonitionéve instituunt. Item vnde dicatur.*
2 *Completorij officium,incipit à Psalmo,Conuerte nos.& cur ita.*
3 *Completorium,quatuor psalmis constat.*
4 *Psalmus,Qui habitat,dicitur contra nocturnas tentationes.*
5 *Psalmi,In te Domine speraui, quare dicuntur tantum sex versus.*
6 *Psalmos an debeat hymnus sequi in completorio.*
7 *Symeonis canticum cur cantetur in completorio.*
8 *Horarũ canonicarũ partes oẽs.* 9 *Preces cur dicãtur in cõpletorio.*
10 *Symbolum Apostolorum, cur dicatur in prima & completorio.*
11 *Officia diurna,in psalmis non variantur,nocturna sic. Et cur ita.*
12 *Psalmi quinque,cur in prima,& versus,In manus tuas,&c.in Cõpletorio potius,quàm in aliis horis ponuntur.*
13 *Numerus vndenarius,quid signet.*

De Completorio. CAP. X.

1 IN hora † completorij Christus orauit patrẽ.Eadem quoque hora sanguineas guttas sudauit,& etiã corpus eius in sepulchro positum fuit,& custodes deputati. Meritò igitur in hac hora Ecclesia Deo laudes & gratias ait.Illam etiam in memoriam æterni gaudij celebrat. Nam completo electorum numero in illa hora,complebitur gaudium electorum in die generalis retributionis. Et inde est quòd completorium significat gaudium.Dicitur autem completorium,quia in eo completur communis vsus locutionis cibi & potus,& aliorum,quæ necessario pro corporis sustentatione sumuntur, & secundum hoc
2 etiam significat finem vitæ præsentis. †Sanè,hoc officium incipit præter morem aliorum officiorum. Conuerte nos Deus, &c.Quia enim quasi tota die psalmodiæ insistimus, & penè impossibile est,quin aliquem puluerem superbiæ contraxerimus, & quia sæpè erramus,Iuxta illud.Erraui sicut ouis,quæ periit. Inde est,quòd nos humiliantes dicimus, Conuerte nos Deus, *Psa.* 118.
&c.Prætereà,quilibet quantũlibet perfectus & bonus,æstimare se debet imperfectũ siue insipientem,Iuxta illud, Iustus accusator sui est,ideò dicit sacerdos,Conuerte nos,&c. Et in his *Pro.* 18.
verbis iudicans se peruersum.Bonarum quippè mentiũ est,ibi culpam agnoscere,vbi culpa non est.v.dist.ad eius.de pœ. d.ij. si enim,in prin.Nam & si dixerimus,quòd peccatum non habemus,ipsi nos seducimus.Hinc est, ꝙ etiam consequenter inuocamus diuinum adiutorium dicentes, Deus in adiutorium meum intende,vt Conuerte nos, referatur ad præterita mala *1. Ioã.1.*

tollenda

tollenda:& Deus in adiutorium ad bona opera futura faciēda: quia sine Dei adiutorio quicquā boni facere nō valemus:quia verò totū ad laudē trinitatis faciendū est,ideò sequitur,Gloria patri.Rursus incipientes per,Conuerte nos deus salutaris noster,oramus,vt nos à malis conuertat: & iram suam à nobis auertat,& quia merita nostra non sufficiunt,eius adiutoriū postulamus,dicentes,Deus in adiutoriū,&c.Dicuntur†autē qua 3
tuor psalmi ad obtinendam remissionem peccatorū, quæ committimus dum sumus in hoc corpore, ex quatuor elementis, & ex quatuor humoribus,vel cōplexionibus composito. extra de celeb.missa.in quadā.seu quia corpus ipsum ex his compositum contra pericula & phantasmata noctis munimus,& deo cōmendamus,ideoq; tunc dr̄,In manus tuas Domine commendo spiritum meū, & Custodi nos,&c.Et incipit ecclesia,à voce perfectionis,dicens,Cum inuocarē,exaudiuit me, &c. hoc enim perfectorum est.Sed quia perfecti se debent reputare im-
Iob 9. perfectos.extra de purg.can.accepimus.de pœ. d.ij.si enim.prope princ.Iuxta illud Iob,Etiam si simplex fuero, hoc ignorat anima mea,ideò sequitur in eodē psal.Miserere mei,supple Domine,& exaudi orationē meā, quod est dicere imperfectorū.
Postea aliis admonitis ad bonum, facit in eodem psalmo men-
Psal. 4. tionem de pace æterna ibi,In pace in idipsum,i.quę est inuariabilis,quam pacē semper in memoria debemus habere, & maximè,dum corpus quiescere debet in lecto,mens debet quiescere in Deo,debet etiam quiescere in spe. Vnde sequitur secūdus psal.In te Dn̄e speraui,&c.Sed†quia spes nō est sine timo- 4
re,aliter enim præsumptio esset,ideò sequitur tertius psal.de tētatione,s.Qui habitat ī adiutorio altissimi,&c. in quo deus promittit liberare ecclesiam.Diabolus enim est quasi fur de nocte incedens,& ideònocte imminente,dicit ecclesia illum psalmū, contra nocturnas tentationes. Dicitur ergo ille psalmus, vt à quatuor tentationibus liberemur,s.à timore nocturno, à sagitta volante in die,à negotio perambulante in tenebris,ab incursu,& dæmonio meridiano,i.ab incurrente dæmonio. Prima, est leuis & occulta.Secunda,est leuis & manifesta. Tertia, grauis & occulta. Quarta, grauis & manifesta. In quinto verò psal. scilicet,Ecce nunc benedicitedn̄m,&c.benedicit Ecclesia deum,pro liberatione tentationum nocturnalium ibi, In noctibus extollite manus vestras in sancta,& benedicite Domino.Dicit enim Aug.super hunc psalmum, Nox,res tristis est, dies læta est. Ergo per noctem intelligitur aduersitas, per diem prosperitas. in aduersitate benedicendus est
Iob, 1. Dominus, sicut & in prosperitate, exemplo Iob, qui amissis

filiis

filiis & rebus omnib. dicebat: Dominus dedit Dominus abstulit, &c. sit nomen Domini benedictum. Vnde & hic dicitur: Be-
5 nedicite Dominum. † Sed quæritur, quare dicuntur tātummo dò sex versus illius Psalmi: Inte Domine speraui, nō confundar in æternum: Respondetur, ideò, quia Dominus dicendo sextū versum, videlicet, In manus tuas Domine, commendo spiritū meum: sexta ætate mundi, sextóque die carne obiit, vt iā dicetur. Rectè ergo sex versus tantùm eiusdem psalmi in completorio cantamus, vt in hac sexta ætate, in qua per eum redēpti sumus, sicut habet finis vltimi versus ibi: Redemisti me Domine, Deus veritatis: conformemur dormitioni eius: vt scilicet, membra quiescant, & cor vigilet. Sicut caro eius in sepulchro quieuit,
6 & diuinitas vigilauit. † Notandum autem est, quòd in quibusdam Ecclesiis statim post psalmos dicitur hymnus, ea forte ratione, quia per bonam operationem peruenitur ad exultationem absque omnis purgationis medio, ab his, qui purgati transeunt ab hac vita: alia etiam ratio iam dicetur. Et sic prius dicūt hymnum, quàm capitulum, ad ostendendum mysticè, quòd illi in quibus completa sunt significata præcedentium laudū, seu perfecti, qui per completorium significantur, præueniūt exhortationem, quæ per capitulum significantur. Nec tamen capitulum prætermittunt, quia his semper vtilis est exhortatio ad perseuerandum in bono, quia, nec nocet admisso subducere calcar equo. In aliis autē Ecclesiis inter psalmum & hymnum, interponunt antiphonam, vel allelu-Ia per antiphonam sequentes ordinem B. Ignatij, de quo in proœ. dictum est. In aliis verò Ecclesiis statim post psalmum & antiphonam, vel allelu-Ia, sequitur lectio, siue capitulum cum responsorio, In manus tuas Domine, &c. Vel aliò, quia vt dicūt, in omni officio dici debet lectio. Posteà adiiciunt hymnum, Te lucis, &c. In quo optāt protegi in nocturnis tribulationibus. Alij verò non dicunt lectionem, ptout in proœ. huius partis dictum est, statim post psalmum dicunt versiculum, tum quia tempus illud dormitionis, non aptū est ad doctrinam, tum quia post completorium, non solum cibi & potus, verū etiam doctrinam, quæ per lectionem significatur, referenda non est. Hinc est quod statuit B. Benedictus, vt post completorium nemo loquatur. Dicitur autem capitulum, Tu autem in nobis es Domine. Hier. 14. cap. Religiosi in hoc officio ante omnia lectionem præmittunt, dicentes, *Fratres*, sobrij, &c. ne ordinem Esdræ excedere videantur, repræsentantes in hoc etiam Mariam Magdalenam, de qua Dominus dixit, Præuenit vngere corpus meum in sepulchro, id est, hoc fecit, quod factura erat mortuo, si licuisset, ita & hæc le- *Matt. 14.*

ctio, quasi vngit reddendo animas attentas ad vigilandũ ante commendationem dormitionis. Post hymnum subiicitur versiculus, Custodi nos Domine. vel alius, q notat totius officij effectum. Postulat enim Domini custodiam cõtra noctis pericula, & dicitur acuta voce, & cũ neuma, ex quo excitati & memores facti ineffabilis gaudij, quod erit merces laboris nostri, canim⁹ canticum Simeonis, Nunc dimittis, &c. quod est Luc. 2. c. † Pri- 7
mò, vt illius exemplo pacem inuenientes, mereamur videre lumen, quod est Christus. Secundò, ideò istud canticum canim⁹, quia sicut sanctus Simeon cupiens ex hac vita in alteram trãsire, illud cecinit. sic & nos cùm dormire debeamus, quasi morituri, quia somnus est quasi mortis imago, illum canimus, per quem nos Domino commendamus. Tertiò, propter causam sub vesperis dictam. Quartò, quia canticum illud est de vtroque aduentu. Vnde meritò illud dicimus, vt promissionibus alliciamur, & à vitiis quiescamus. † Cõsiderandum est autẽ, quòd 8
cum septem sint partes cæterarum horarum, scilicet versus: cũ gloria patri, hymnus, psalmus, lectio, cantus, preces, & oratio, in tribus tamen horis, scilicet in matutinis, laudibus, & vesperis, & in completorio additur & octaua, videlicet canticum euangelicum: quoniam hæ tres horæ pertinent ad octauam, id est, Domini resurrectionem, quia mane surrexit. In vespere, se discipulis manifestauit. In completorio, discipulis ait, Pax vobis. Ea propter in his tribus horis hymnus, qui est exemplum lætitiæ, ipsum sequitur, vt continetur in euangelio gratiæ. Euangelium gratiæ huius officij, est canticum Simeonis, scilicet, Nunc dimitis, in quo pacem rogamus æternam, vt sicut Simeon transire cupiens, postquàm vidit Christum, dimitti rogauit, sic & nos post lumẽ fidei perueniamus ad splendorem spei, vbi erit pax æterna. † Consequenter oratio dominica, & preces 9
dicuntur, quibus etiam contra noctis phantasmata nos munimus. Subiicitur etiam symbolum, in quo nostrę fidei professio continetur, vt si fortè nos mori contigerit in confessione fidei moriamur. Fit etiam in quibusdam ecclesiis, sicut & in prima confessio generalis. Alterna enim confessione inuicem nos emendamus, iuxta illud, Confitemini alterutrum peccata ve
Iaco 5 stra, ne demus requiem temporibus nostris, donec inueniamus locum Domino. Precibus & oratione completur hoc officium, iuxta illud Apostoli, Orantes pro inuicem, vt saluemur. Rursus preces, mysticè humilitatem significant, quæ in fine debet esse, quia sicut in principio ipsa necessaria est, ad quod significandum voce humilima hoc seruitium inchoatur, ita in consummatione eadem humilitas monstranda est, contra superbiam

perbiam

perbiam: in qua ceciderunt omnes, qui operantur iniquitaté. Psal. 35.
Post preces opilio noster, siue sacerdos, commẽdans Domino gregem suum dicit collectam: vnde nõ est congruum: vt post hoc officium aliquid aliud fiat, nisi quod pertineat ad quieté.
80 †Et attende, quoniam ad primam & ad cõpletorium Apostolorum symbolum non dimittimus: quia cuncta opera nostra ĩ eius nomine inipimus, & concludimus, in quem credimus. Similiter ad vtrcnque officium confessionem, & Miserere mei Deus, adiicimuu, vt quicquid in nocte peccauimus, aut in die deliquimus, pers confessionem & pœnitẽtiam diluamus, adimplẽtes illud: Confitemini alterutrum peccata vestra. Respicientes etiam illud, quod olim sacerdos farinæ assarium offerebat, in die vicis suæ, medietatem in mane, & medietatem post meridiem. Sacrificium autem nostrum, est spiritus humiliatus.
81 †Vltimò notandum est, quòd omnia officia diurna, quantũ ad psalmos, inuariabilia sunt nocturna verò variabilia. Per noctem enim intelligitur mundus iste, qui variabilis est, per diẽ verò ille ęternus, qui est inuariabilis, de quo scriptũ est, Ordinatione tua perseuerat dies. Et est verior perseuerat in singulari, quàm perseuerant in plurali, licet aliter quasi communiter proferatur. hoc etiam officium in quibusdam ecclesiis, quantum ad hymnum, inuariabile est, prout sub titu. De prima, dictum est, etiam quantum ad psalmos, lectionem, preces, & collectam, ita quòd pro nullius sancti solennitate, sicut nec officium primæ, variatur, pro eo, quia in illa de pace, & specialiter illa ad quam suspiramus, agitur, quæ vt præmissum est, inuariabilis est, hoc duntaxat excepto, quoniam in dominicis dieb. dĩcunt ad primã illos quinque psalmos, scilicet Deus Deus meus respice in me &c. Et sequentes psal. Confitemini prout dictũ
82 est. † Sed quare illi quinque psalmi in prima & versus In manus tuas domine &c. in completorio potius quàm in aliis horis ponuntur? Responsio, Christus cui in his horis canimus qui est principium & finis in cruce pendens legitur incepisse psalmum illum Deus Deus meus, & omnes psalmos sequentes seriatim vsque ad dictum versum dixisse ibi finiuisse & spiritum emisisse. Meritò igitur & nos in passionibus huius seculi constituti ad ipsius imitationem in hora prima quę est in principio horarum diei & non alibi dictos quinque psalmos & in completorio. quod secundum aliquam considerationem est finis siue vltima horarum diei debemus dicere versum ipsum. Quòd verò hoc officium ad vltimam diei horam pertineat hac consideratione apparet. Nam in prima dicis quatuor octonarios versuũ, duos pro prima & duos pro secũda horis,

& in tertia sex, duos pro tertia, duos pro quarta, & duos ꝑ quinta. in sexta sex, duos pro sexta, duos ꝑ septima, & duos pro octaua. Et in nona sex, duos pro nona, duos pro decima, & duos pro vndecima. Restat vltima hora, scilicet duodecima, ad quā pertinet completorium, quod notat hymnus, Te lucis ante terminum. Præmissos autem octonarios combinamus, si duo charitatis præcepta obseruamus, facimus vndecim cōbinationes, vt pro quauis hora diei in qua deliquimus, vnū domino legis & charitatis binarium offeramus, vt pro prima, Beati. pro secūda, Retribue. pro tertia, Legem pone. pro quarta, Memor esto. pro quinta, Bonitatē. pro sexta, Deficit. pro septima, Dilexit. pro octaua, Iniquos. pro nona, Mirabilia. pro decima, Clamaui. pro vndecima, Principes. Fiunt ergo vndecim combinationes ad emendādum vndenarium nostræ transgressionis, & in quolibet octonario aliquid de lege Domini memoratur, quia per eā vinea colitur, & denarius æternitatis acquiritur. Sunt ergo xxij. octonarij, qui per horas diei dicuntur, ꝓpter rationē sub titulo, De prima, dictam. Et dicuntur bini & bini, & sic duplicati fiunt vndecim. † Vndenarius enim numerus, significat transgressionem, sicut denarius perfectionem. Dicuntur ergo per vndecim, vt ea, quæ in illis dicuntur transgressionem, mandatorum suorum nobis relaxaret. 13

* *
*

PRIMI TOMI
FINIS

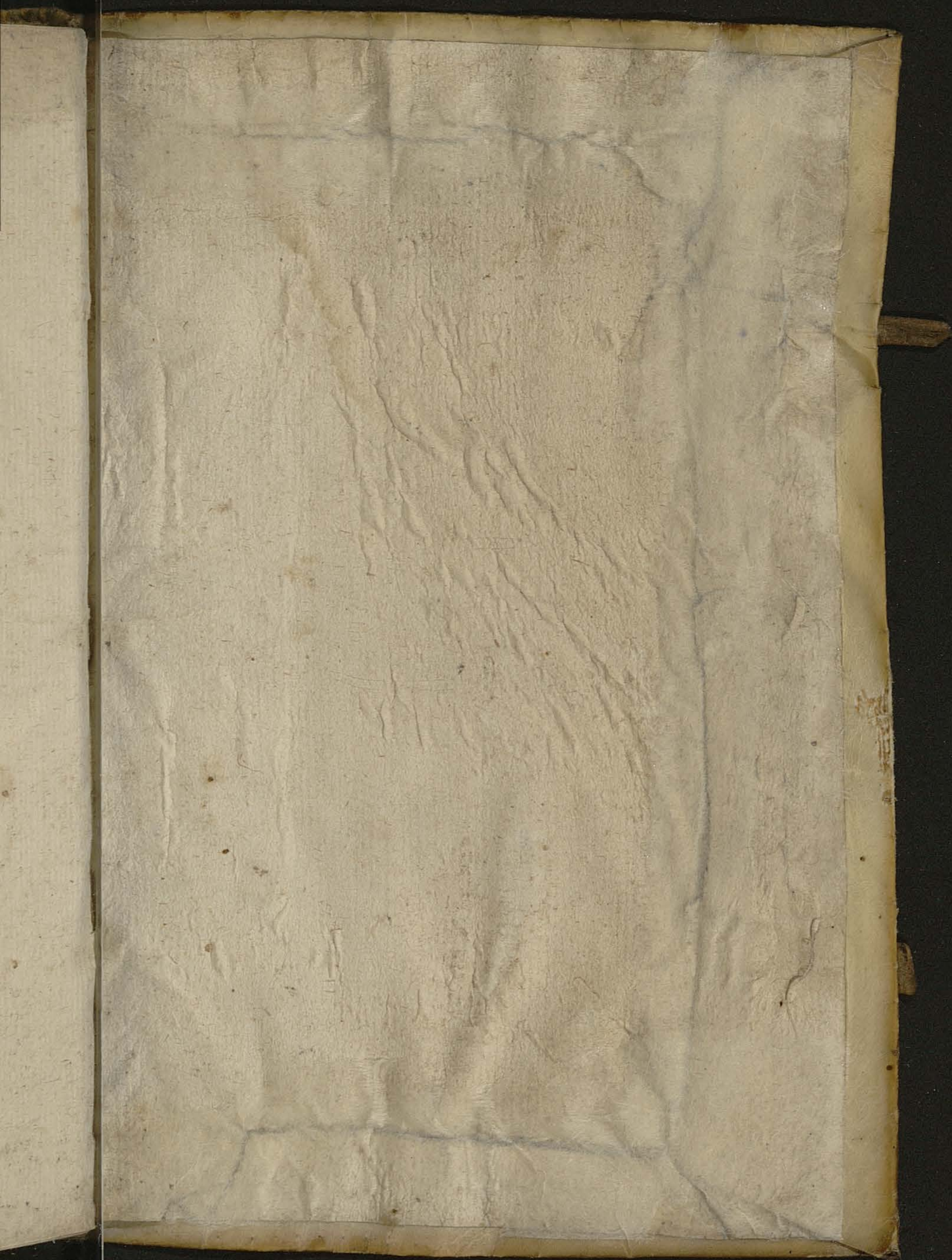

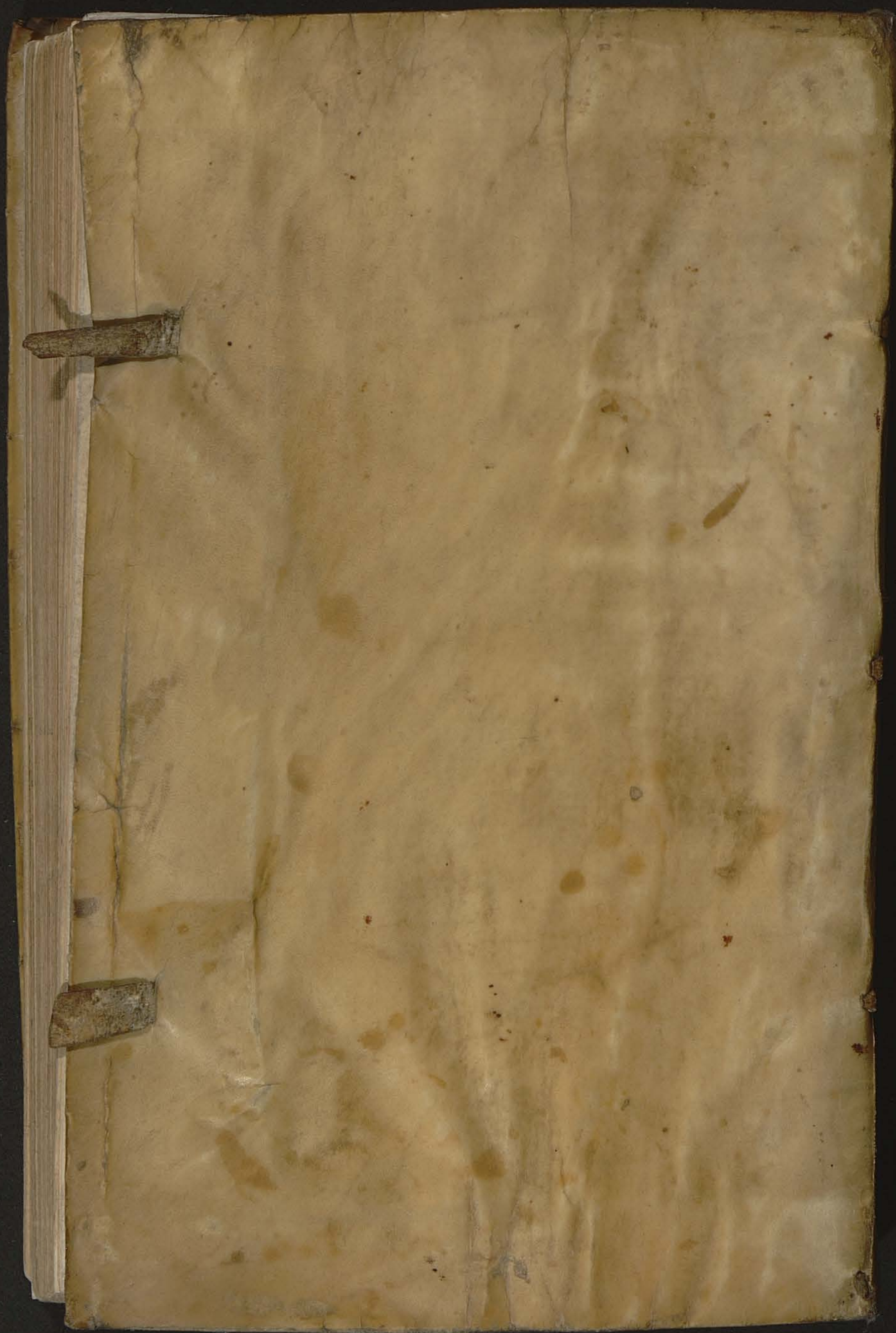

Durandus